

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
СТУДЕНТСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО



ЮРИДИЧНА ОСІНЬ 2020

Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників ювілейної XX міжнародної
науково-практичної конференції молодих учених

23 листопада 2020 р.

м. Харків

УДК 340(043.2)

Адреса редакційної колегії:
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, Харків, 61024, Україна

Тези друкуються мовою оригіналу,
відображають позицію автора,
який несе відповідальність за зміст

Юридична осінь 2020 року: зб. тез доповідей та наук.
повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених
(Харків, 23 листоп. 2020 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.:
Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2020. – 606 с.

УДК 340(043.2)

©Національний
юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2020 р.

**Соляник К.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент, декан факультету адвокатури**

МУНІЦИПАЛЬНА РЕФОРМА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОВОРЕННЯ

Протягом останніх п'яти років в Україні відбуваються зміни щодо функціонування інститутів місцевого самоврядування. При цьому особливістю вітчизняного процесу є зміна основ діяльності місцевої влади в межах залишення конституційної моделі організації місцевого самоврядування. Навпаки раніше, законодавець намагався змінити таку модель влади в Основному Законі і в подальшому корегувати інші основи її організації та діяльності.

Достатньо серйозні зміни щодо територіальної основи відбулися протягом 2020 року. Кабінет Міністрів України, прискорюючи процес об'єднання територіальних громад, своїми рішеннями фактично змінив адміністративно-територіальний устрій держави. Так, в квітні 2020 року були затверджені нові (відкориговані) плани об'єднання територіальних громад всіх областей. В червні-липні Уряд визначив нові межі районів із їх центрами, а також закріпив територію (юрисдикцію) об'єднаних територіальних громад і визначив їх центри. В жовтні в Україні відбулися вибори до органів місцевого самоврядування, які сформували ці органи за новим адміністративно-територіальним устроєм.

Конституція України визначила правові основи організації та діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. В ній містяться вимоги щодо порядку вирішення окремих питань державного будівництва, в тому числі вимоги щодо законодавчого регулювання адміністративно-територіального устрою. В той же час, у вітчизняній законопроектній практиці відсутні щонайменші напрацювання у цій частині, не говорячи про існуючі законодавчі акти в сфері адміністративно-територіального устрою. Незважаючи на це, Кабінет Міністрів України з вказівкою на тимчасовість проведених заходів (до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій) проводить масштабні зміни адміністративно-територіального устрою. При цьому змінюючи територіальну основу діяльності, фактично

змінилася система органів державної влади та місцевого самоврядування. Такі зміни торкнулися системи державного і місцевого адміністрування, адже призвели до суттєвих змістовних змін у структурно-системній організації публічної влади держави. Не заперечуючи актуальність і необхідність перетворень адміністративно-територіального устрою сучасної України, наслідки реформування цього року не тільки не відповідають конституційним встановленням, але й ставлять під загрозу існуючий рівень народовладдя і демократії в державі, що в свою чергу змінює існуючий обсяг прав і свобод людини і громадянина.

По-перше, окресливши територією об'єднаних територіальних громад, Уряд тим самим завершив етап їх розвитку, незважаючи, що процес об'єднання відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не завершився. Вочевидь постало питання про можливість подальшого застосування цього законодавчого акту.

По-друге, доктринальні обґрунтування існування як суб'єкту публічно-правових відносин територіальної громади, стають нікчемними, адже основними показниками були: територія населеного пункту, спільність проживання й інфраструктури, традиції, історія тощо. В сучасному розумінні територіальна громада це об'єднання населення кількох населених пунктів в межах території, визначеної Кабінетом Міністрів України.

По-третє, відповідно до Конституції України місцеве самоврядування здійснюється в кожному селі, селищі, місті, або добровільному об'єднанні кількох сіл. В результаті ж проведеної реформи орган місцевого самоврядування існує лише в певному населеному пункті (центрі об'єднаної територіальної громади). В інших населених пунктах, які увійшли до складу громади, органи місцевого самоврядування не формуються, а обирається представницьким органом староста. Всі об'єкти комунальної власності стають об'єктом власності об'єднаної територіальної громади, хоча фактично вони повинні використовуватися в режимі спільної комунальної власності, як має місце в районних і обласних радах.

За думкою авторів реформи, новий районний рівень є тимчасовим для України і в подальшому він буде ліквідований повністю. При цьому залишилися питання щодо функцій, а відповідно

і повноважень цього рівня управління, адже об'єднанні територіальні громади вже є нерозривними територіями із власною юрисдикцією. Районний поділ є територіальною основою для значної кількості державних інституцій виконавчої і судової влади, що актуалізувало питання про їх перетворення та/або створення нових (штучних) адміністративно-територіальних одиниць для здійснення певних функцій державного управління. Крім того, залишається незрозумілим порядок фінансування цих органів та їх місце в реалізації бюджетної політики, адже бюджети об'єднаних територіальних громад на сьогодні мають формуватися без участі бюджетів районного рівня.

Таким чином, сучасна державотворча практика свідчить, що процес здійснення муніципальної реформи в Україні характеризується браком законодавчого забезпечення, що може призвести до колізії в реалізації повноважень владних інституцій на місцевому рівні. Проведення таких важливих процесів для розвитку держави має супроводжуватися, як найменше, суспільним обговоренням, науковим обґрунтуванням і законодавчим супроводженням з урахуванням європейської практики і власних позитивних здобутків.

Мохончук Б.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., асистент кафедри конституційного
права України,
голова Студентського наукового товариства

ВІД УНІФІКАЦІЇ ДО ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ

Принагідно, що тези доповідей минулорічної конференції «Юридична осінь 2019» нами було присвячено питанню розбіжностей у правовому регулюванні передвиборної агітації та необхідності уніфікації виборчого законодавства (зокрема, чинних на той момент законів України «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори Президента України» та «Про місцеві вибори»). Безумовною перевагою прийняття Виборчого кодексу України (далі – ВК України), який набув чинності 1 січня 2020 року, є запровадження єдиних підходів щодо регулювання порядку проведення та обмежень щодо

здійснення передвиборної агітації у розділі 8 книги 1 (ст. 51-57). Водночас поспіх у прийнятті як самого ВК України, так і подальших змін до нього (зокрема, закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» від 16.07.2020 № 805-IX), призвели до запровадження новел, які вбачаються дискусійними або такими, що призводять до правової невизначеності.

Питання ідентифікації порушень правил ведення передвиборної агітації є досить складним, що зумовлено, насамперед, відкритим переліком форм і засобів передвиборної агітації та необхідністю встановлення мети її здійснення у діяльності суб'єктів виборчого процесу, – спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата чи партію. Тому законодавче закріплення будь-яких обмежень повинно відповідати вимогам чіткості, доступності, однозначності для уникнення різночитань під час правозастосування.

Однією із новел ВК України є закріплення у ч. 5 ст. 51 поняття прихованої передвиборної агітації. Відповідна норма є широкою для інтерпретацій, оскільки законодавець не уточнив, – що під останньою варто розуміти? Очевидно, – ідентифікація (встановлення) певної діяльності як передвиборної агітації в Україні залишає широкі межі розсуду для правозастосувача. Проте законодавець не просто визначив, що агітація може бути прихованою, – він заборонив її. Враховуючи, що ч. 1 ст. 212 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає відповідальність за порушення будь-яких обмежень щодо здійснення передвиборної агітації (окрім обмежень, за які настає відповідальність за спеціальними статтями), ідентифікуючи ту чи іншу агітацію як приховану, відповідне діяння становитиме склад адміністративного правопорушення, навіть якщо така агітація профінансована із виборчого фонду і не порушує жодних інших обмежень (щодо місць розміщення, вимог до друкованої агітаційної продукції, порядку використання засобів масової інформації тощо). Вбачаємо доцільним використання конструкції, яка б лише визначала, що приховане спонукання (модифікація символіки, перекручування лозунгів, використання схожих зображень кандидатів тощо) голосувати за кандидата, партію (організацію партії) – суб'єкта виборчого процесу вважається однією із форм агітації, не забороняючи її при дотриманні інших обмежень.

У п. 5 ч. 9 ст. 60 Закону України «Про місцеві вибори», серед іншого, було встановлено заборону розмішувати друковані передвиборні агітаційні матеріали, політичну рекламу та повідомлення про перебіг виборчого процесу на:

- пам'ятках архітектури;
- у місцях, де вони перешкоджають безпеці дорожнього руху;
- на об'єктах культурної спадщини.

Водночас у ч. 11 ВК України передбачено аналогічну заборону лише щодо перших двох – пам'яток архітектури та місць, де відповідні матеріали перешкоджають безпеці дорожнього руху.

Вилучення серед відповідного переліку об'єктів культурної спадщини видається недоречним. Якщо поняття об'єкт культурної спадщини визначено у ч. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III, то дефініція поняття пам'яток архітектури відсутня у законодавстві. Для ідентифікації того чи іншого об'єкту як пам'ятки архітектури необхідно звертатись до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Загалом питання визначення заборонених місць та форм здійснення агітації потребує свого перегляду, оскільки аналіз практики свідчить, що значна кількість форм здійснення агітації порушують правила благоустрою територій населених пунктів (розклеювання друкованої агітаційної продукції на стовпах та електроопорах, розставляння різного роду конструкції посеред парків тощо). Щодо окремих установ, де здійснення агітації суперечить цілям їх діяльності (наприклад, заклади освіти) – заборона взагалі відсутня.

Законом щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020 № 805-IX суттєво змінено ч. 6 ст. 57 ВК України, яка встановлює заборону на здійснення підкупу виборців, зокрема:

- передбачено виключення щодо матеріалів передвиборної агітації (далі – «брендована агітаційна продукція»), виготовлених за рахунок виборчого фонду, що містять візуальні зображення партійної символіки та брендування виборчої кампанії, згадування імені або зображення кандидата, який балотується на виборах, вартість яких не перевищує 6 відсотків неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- надано відкритий перелік таких матеріалів, який включає плакати, листівки, календарі, блокноти, ручки, запальнички, сірники, значки, бейджі, USB-флешки, прапори, книги, пакети, футболки, кепки,

шарфи тощо;

- змінено положення ст. 212-10 КУпАП та ст. 160 КК України щодо підкупу виборців.

Вбачається, що закон щодо вдосконалення виборчого законодавства від 16.07.2020 № 805-IX повинен був уніфікувати підходи щодо розуміння підкупу у виборчому, адміністративному та кримінальному законодавстві. Встановлення відкритого переліку легальних матеріалів передвиборної агітації та уточнення щодо благодійних організацій покликані сприяти відмежування правомірної поведінки від протиправної. Водночас закріплення граничної вартості з прив'язкою до неоподаткованого мінімуму доходів громадян призводить до неузгодженостей у правозастосуванні.

Системний аналіз пункту 5 підрозділу 1 розділу XX «Перехідні положення», підпункту 169.1.1 пункту 169.1 статті 169 розділу IV Податкового кодексу України дозволяє зробити висновок, що для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень гранична вартість брендованої агітаційної продукції у 2020 році становитиме 63 грн 6 коп. Проте для цілей виборчого законодавства (зокрема, у провадженні в адміністративних справах), – така сума становитиме 1 грн. 2 коп. Очевидно остання гранична вартість не є співмірною середній вартості традиційних товарів брендованої продукції та непропорційно обмежує право на здійснення передвиборної агітації. На подолання таких неузгодженостей було спрямовано законопроект № 3971 від 01.09.2020 та прийнято постанову Центральної виборчої комісії від 14 вересня 2020 року № 258. Проте перший не було прийнято, а друга є актом нижчої юридичної сили, порівняно із законами.

Як зазначає Європейський суд з прав людини у справі Боумен проти Сполученого Королівства (*Bowman v. the United Kingdom*, № 24839/94, 19.02.1998), вільні вибори та свобода вираження поглядів, зокрема свобода політичних дебатів, разом складають основу будь-якої демократичної системи. Ці два права взаємопов'язані і їх реалізація спрямована на зміцнення одне одного. У п. 19 та 20 пояснювальній доповіді Кодексу належної практики у виборчих справах уточнено, що здійснення передвиборної агітації є однією з форм свободи вираження поглядів, яка повинна бути чітко регламентована. Неналежна

регламентація передвиборної агітації та правова невизначеність можуть непропорційно обмежувати свободу вираження поглядів суб'єктів виборчого процесу та, як наслідок, порушувати принципи рівного виборчого права та вільних виборів.

**Муртіщева А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва,
голова Рад молодих вчених**

РЕФОРМУВАННЯ БАЗОВОГО РІВНЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Модернізація вітчизняної системи місцевого самоврядування останніми роками анонсується законодавцем як одне із найбільш важливих завдань розбудови державності в Україні. Водночас, більш ніж п'ятирічний досвід процесу реформування місцевого самоврядування свідчить про брак послідовних та системних змін.

01 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (далі – Концепція), якою були визначені проблеми вітчизняної системи місцевого самоврядування та основні завдання майбутньої реформи, були запропоновані поетапні заходи щодо вирішення існуючих проблем. Одним із них було визначене законодавче регулювання нової, трирівневої, системи адміністративно-територіального устрою, базовим рівнем якого мала б бути визначена громада, що об'єднує декілька населених пунктів з прилеглими територіями. Така суттєва модернізація базового рівня передбачали внесення змін до Конституції України, оскільки остання, визначаючи, що місцеве самоврядування здійснюється у селах, селищах та містах, унеможлиблює впровадження принципу повсюдності місцевого самоврядування.

Перша спроба системного оновлення конституційних норм була зроблена у проекті Закону про внесення змін до Конституції України

(щодо децентралізації влади) № 2217а від 01.07.2015, який запропонував закріплення поряд із поняттям «територіальна громада» також поняття «громада» як адміністративно-територіальної одиниці базового рівня, що цілком кореспондувало Концепції, хоча і викликало зауваження щодо доцільності застосування майже аналогічних термінів і для окреслення території, і для позначення її мешканців.

У розробленому через декілька років проекті Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) № 2598 від 13.12.2019 проблема не тільки не знайшла свого рішення, але й посилилась. Комплексний розгляд запропонованого проектом визначення місцевого самоврядування з іншими положеннями, свідчить, що термін «громада» в ньому використовувався як стосовно місцевих жителів («громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування»; «громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо шляхом виборів, місцевих референдумів, місцевих ініціатив та в інших формах, визначених законом»), так і в контексті адміністративно-територіального устрою («територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України»; «декілька громад становлять округ»).

Незважаючи на те, що зазначені законопроекти не знайшли належного опрацювання та підтримки у парламенті, питання фактичного змішування різних за своєю суттю понять сьогодні не втрачає своєї актуальності. Йдеться про значну модернізацію адміністративно-територіального устрою, яка стала наслідком ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» від 16.04.2020 № 562-IX, яким були введені поняття «адміністративний центр територіальної громади» та «територія територіальної громади», а також надане право Кабінету Міністрів України тимчасово, до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад. Реалізація останнього повноваження суттєво змінила територіальну основу проведених у жовтні 2020 року місцевих виборів та фактично повністю перезапустила діяльність представницьких органів місцевого самоврядування базового рівня.

Як результат, сьогодні все частіше можна зустріти вираз «нова адміністративно-територіальна одиниця – територіальна громада», що свідчить про нівелювання останніми законодавчими змінами значення територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та невідповідність конституційному розумінню територіальної громади як жителів. Вважаємо, що така термінологічна нечіткість є свідченням невирішеності та посилення проблеми, на яку Україні вказували фахівці Ради Європи в експертному висновку щодо відповідності національного законодавства України положенням Європейської хартії місцевого самоврядування від 30 червня 2010 року – «змішуванню органів місцевого самоврядування з адміністративно-територіальними одиницями». В умовах невисокого рівня правової та політичної культури владних інституцій такий стан справ, безумовно, може отримати негативний вплив на правозастосовну практику.

Не вбачається обґрунтованим достатньо оптимістичний погляд на проведену реформу, як таку, що досягає завдання повсюдності та спроможності місцевого самоврядування. Так, Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) неодноразово схвалювала прагнення України конституційно закріпити принцип повсюдності, проте, законодавчі зміни не можуть стати належною альтернативою впровадження однієї з ключових засад місцевого самоврядування. Тому не можемо вважати належною імплементацією принципу повсюдності закріплення норми про поширення повноважень територіальної громади на територію територіальної громади, хоча саме таких варіант законодавець послідовно впроваджує шляхом внесення змін до законодавства про місцеве самоврядування. Незважаючи на визначення сучасного стану як тимчасового, до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій, безперервність здійснення публічної влади вимагає реалізацію існуючих норм та ще більш поглиблює потенційний конфлікт із конституційними положеннями.

Вважаємо, що лише комплексний підхід до модернізації адміністративно-територіального устрою, що включатиме послідовну зміну положень Конституції України та розробку закону про адміністративно-територіальний устрій може стати достатнім для впровадження фундаментальних принципів місцевого самоврядування, визначених Європейською хартією місцевого самоврядування та

зніміть питання що відповідності проведених змін вимогам Основного Закону як в аспекті конституційно визначених основ місцевого самоврядування, так і в аспекті належної правової основи адміністративно-територіального устрою.

**Макаров М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України**

ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ВИДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний етап розвитку міграційних процесів характеризується тим, що ними охоплено більшість країн світу, особливо коли масштаби міграції обчислюються вже сотнями мільйонів чоловік на рік. За інформацією Всесвітньої комісії з міжнародної міграції, у світі на 2020р. налічується понад 260 млн. мігрантів, в той час як в Україні ця цифра доходить до позначки в 4 млн.

Міграційні процеси, або «міграція» походить від «migratio» (лат. – перехожу), що означає фізичні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди, або на тривалий час чи з регулярним поверненням до нього. Воробйова О.Д. характеризує міграцію як будь-територіальне переміщення населення, пов'язане з перетинанням як зовнішніх, так і внутрішніх меж адміністративно-територіальних утворень з метою зміни постійного місця проживання або тимчасового перебування на території для здійснення навчання, трудової, або будь якої іншої діяльності.

У поняття «міграція населення» різні дослідники вкладають найрізноманітніший зміст. Так, британський науковець Равенштейн Е.Г. є автором одного з перших глибоких теоретичних досліджень в області міграції (1885 рік). Вивчивши міграційні процеси в Великобританії і Північній Америці, Равенштейн сформулював міграційні закони, на яких згодом базувалися багато теорій в області міграції. Основними є такі:

- найбільша кількість міграцій здійснюється на короткі відстані;
- чим більше територіальний центр, тим більший вплив він робить (вабить);

- кожному міграційному потоку відповідає свій контр-потік і політика держави;
- економічне зростання великих міст в більшій мірі обумовлений міграцією населення, ніж природним в ньому приростом;
- масштаби міграції зростають з розвитком технологій, промисловості і торгівлі, і особливо з розвитком транспорту;
- економічні причини міграції є визначальними.

Із ознак міграційних процесів можна дійти висновку про те, що вони розрізняються на зовнішні міграції (міжконтинентальні, міждержавні) і внутрішні (всередині держави, країни - між регіонами, містами, сільською місцевістю тощо), а також в залежності від результату міграції вона поділяється на еміграцію (переселення з однієї країни в іншу з економічних, політичних, особистих обставин) і імміграцію (прибуття чи залишення іноземців та осіб без громадянство на постійне проживання).

Індивіди, які вчиняють міграцію (суб'єкти міграційних процесів), називаються мігрантами. Особи, які переселилися за межі держави, країни - емігранти, які переселилися до даної держави, країни - іммігранти. Різниця між чисельністю вищезазначених понять називається міграційне сальдо, яке безпосередньо впливає на співвідношення чисельності мешкаючого та населення, що прибуло до держави. Одним з джерел збільшення чисельності населення будь-якої країни, є прибуття іммігрантів на постійне місце проживання. Однак окрім позитивного впливу, в деяких випадках спостерігаються проблеми, які мають соціально-політичний характер. Наприклад, серед них є загально-державні, - перетворення країни в буферну зону або так званий міграційний коридор, оскільки міграційні процеси пов'язані із перетином кордону значною кількістю людей. Також, до проблем безпосередньо всередині країни слід віднести збільшення безробіття, підвищення рівня злочинності та складання адміністративних протоколів, а також соціальної напруженості. Міграція населення відіграє величезну роль не тільки в правових відносинах, але й соціально-політичних, економічних і демографічних, які в свою чергу є фактором розвитку країни (чи навпаки в деяких випадках).

Відмінності міжнародної міграції від внутрішньої полягають в наступному:

- постійний, офіційний державний нагляд за міграційними

переміщеннями через державні кордони мігрантів і подальшим перебуванням їх в країні;

- ступінь відкритості і готовності держави до міжнародних зв'язків (прагнення держави до інтеграції або ізоляції),

- політика держави на ринку праці, в питаннях надання притулку, боротьби з незаконною міграцією.

Для виявлення складових міграційного процесу та його масштабів, виділимо наступні види міграції за часовою характеристикою:

- безповоротна (міграція на постійне місце проживання);

- довгострокова міграція;

- тимчасова (сезонна). Може бути як внутрішньою, так і міжнародною. Полягає в переміщенні працездатного населення до місць сезонної роботи (мануфактури, збирання врожаю, будівельні роботи тощо) зазвичай на термін від одного місяця, з обов'язковим поверненням в місце постійного проживання

- короткострокова міграція;

- маятникова, що являє собою щоденне багаторазове пересування населення між місцем проживання і місцем роботи або навчання, не пов'язане зі зміною постійного місця проживання. Масова міжнародна маятникова міграція носить в основному трудовий характер і найбільш проявляється серед жителів прикордонних регіонів, де є відповідна договірно-правова основа.

Наведена класифікація міграційних процесів є поширеною, але в той же час не є загальноприйнятою. Варто додати, що в переважній більшості перелічені види міграції носять вимушений характер, що в свою чергу є сукупністю територіальних пересувань індивіда, пов'язаних з постійною або тимчасовою зміною місця проживання. Відповідне рішення про міграцію може бути зумовлено різними причинами або загрозами (погрозами). Найпоширенішими чинниками міграції є соціально-економічні, політичні, етнічні, релігійні, а також події, зумовлені стихійними лихами, воєнними конфліктами чи техногенними катастрофами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

**Анісімов К.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри цивільного права № 2**

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБГОРТКОВИХ ЛІЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ

За останні десятиліття суспільні відносини зазнали суттєвих змін, що пов'язано з послідовними та сталими процесами їх інформатизації та диджиталізації. Використання Інтернету, як основного засобу комунікації та взаємодії, світові тенденції до стандартизації та пожевлення економічного обороту ставлять нові виклики для юриспруденції в цілому. У контексті окреслених умов зростає увага до правового інституту інтелектуальної власності, а також до договірної права. Окремої уваги заслуговує проблематика розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Так, нині у вітчизняній науці цивільного права і юридичній практиці існує запит на комплексне та всебічне дослідження ліцензійних договорів із спрощеним порядком укладення, а саме обгорткових ліцензійних договорів.

Загалом, обгорткові ліцензійні договори є ефективною договірною конструкцією, основне призначення якої полягає у наданні дозволу на використання програмного забезпечення та баз даних. Актуалізація їх використання у цивільному обороті пов'язана з тим, що вони базуються на концепції «take it or leave it», що означає «або так, або ніяк» чи «все або нічого». Наприкінці ХХ століття у США для укладення ліцензійних договорів почали використовувати конструкцію договорів приєднання. Вона полягала в тому, що ліцензіар встановлював умови договору у певних стандартних формах, а ліцензіат міг укласти такий договір лише приєднавшись до нього в цілому, без можливості вести перемови та пропонувати власні умови. Таким чином, головною особливістю, що дозволяє виділити обгорткові ліцензійні договори із групи ліцензійних договорів, є спрощений порядок укладення, який саме і полягає у викладенні пропозиції укласти ліцензійний договір у певних стандартних формах та можливості прийняття такої пропозиції ліцензіатом лише в цілому шляхом виконання певних дій.

При цьому варто наголосити, що сам по собі термін «обгорткові

ліцензійні договори» є у більшій мірі науковим. У цивільному законодавстві України, як і у законодавстві США та країн-членів ЄС, такий термін не знайшов закріплення. Водночас «обгорткові ліцензійні договори» достатньо відомі в іноземній судовій практиці та цивільно-правовій доктрині, що зумовлює компаративістський характер дослідження юридичної природи, статичних та динамічних елементів такої договірної конструкції. У той самий час, у попередніх роботах автора увага приділялася необхідності застосування назви «обгорткові ліцензійні договори» щодо групи договорів із спрощеним порядком укладення, а не «обгорткові ліцензії».

Подальше дослідження обгорткових ліцензійних договорів потребує систематизації знань про них, що направлено на організацію деякої сукупності розглядуваних договірних конструкцій у систему споріднених груп, в межах яких такі договірні конструкції розподілені на підставі їх подібності в певних сутнісних властивостях. Безперечно, що обгорткові ліцензійні договори можна класифікувати за різними критеріями. Однак найбільше теоретико-прикладне значення має класифікація таких договорів за характером вираження оферти та акцепту. Згідно з такою підставою поділу пропонується виділяти наступні види обгорткових ліцензійних договорів: 1) коробкові обгорткові ліцензійні договори; 2) клік-обгорткові ліцензійні договори; 3) браузер-обгорткові ліцензійні договори; 4) веб-обгорткові ліцензійні договори.

Коробкові обгорткові ліцензійні договори («shrink-wrap license agreements», «shrink-wrap licenses») є найстарішим видом обгорткових ліцензійних договорів, які були створені для масового ринку з метою поживлення обороту майнових прав інтелектуальної власності. Особливістю вираження оферти та акцепту у коробкових обгорткових ліцензійних договорах є те, що коробки з примірниками програмного забезпечення чи базами даних пакуються у прозору пластикovu чи целофанову плівку, через яку ліцензіат-користувач програмного забезпечення може бачити копію умов ліцензійного договору чи посилання на такі умови, які він приймає та визнає обов'язковими до виконання розриваючи обгортку чи використовуючи програмне забезпечення, бази даних.

Клік-обгорткові ліцензійні договори («click-wrap license agreements», «click-wrap licenses») є своєрідною електронною адаптацією

коробкових обгорткових ліцензійних договорів. Оферта у клік-обгорткових ліцензійних договорах встановлена у електронних стандартних формах. При цьому вона має містити істотні умови, які передбачені законодавством для ліцензійного договору, враховуючи специфіку укладення електронних договорів, а також має виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Акцепт здійснюється шляхом натискання певної кнопки, кліку на спеціальному полі, інших подібних активних дій ліцензіата-користувача, які явно демонструють його згоду з умовами конкретного ліцензійного договору та прийняття ним пропозиції укласти цей договір. Саме через специфічну форму акцепту, клацанні мишкою на полі, у юридичній науці та практиці з'явилася назва «click-wrap» для такого порядку укладання договорів, завдяки чому підкреслюється зв'язок клік-обгорткових ліцензійних договорів із коробковими обгортковими ліцензійними договорами.

Браузер-обгорткові ліцензійні договори («browse-wrap license agreements», «browse-wrap licenses») є іншим розповсюдженим видом обгорткових ліцензійних договорів. Оферта, як і в клік-обгорткових ліцензійних договорах, встановлена у електронних стандартних формах. При цьому досить часто умови браузер-обгорткових ліцензійних договорів містяться на окремій веб-сторінці, яка доступна за гіперпосиланням, яке міститься в оферті. На відміну від клік-обгорткових ліцензійних договорів, у браузер-обгорткових ліцензійних договорах для здійснення акцепту від ліцензіата-користувача не вимагається здійснення дій, які направлені на підтвердження згоди із умовами ліцензійного договору. Натомість зазначається, що використання визначеного договором об'єкта права інтелектуальної власності вважається прийняттям пропозиції укласти договір. Необхідно підкреслити, що на сьогодні у світі відсутня стала судова практика, яка б підтримувала чинність браузер-обгорткових ліцензійних договорів, хоча чимало прецедентів, коли такі договори визнавалися дійсними у кожному конкретному випадку.

Веб-обгорткові ліцензійні договори («web-wrap license agreements», «web-wrap licenses») іноді вважають підвидом браузер-обгорткових ліцензійних договорів. Проте з огляду на специфіку акцепту, їх варто досліджувати як самостійних вид на рівні з іншими видами обгорткових ліцензійних договорів. Акцепт веб-обгорткових

ліцензійних договорів відбувається шляхом завантаження об'єкту права інтелектуальної власності, що є предметом договору. У той самий час такі договори, як правило, не передбачають жодних інших засобів, аніж сам по собі акт завантаження, за допомогою яких ліцензіат-користувач може продемонструвати свою згоду з умовами ліцензійного договору та підтвердити прийняття ним пропозиції укласти такий договір.

Крім розглянутої, існують інші підстави для класифікації обгорткових ліцензійних договорів, що дозволяють більш глибоко дослідити конкретні аспекти їх застосування як регулятора відносин у сфері розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Зокрема, залежно від форми слід розрізняти традиційні та електронні обгорткові ліцензійні договори. Також обгорткові ліцензійні договори пропонується класифікувати за об'єктами права інтелектуальної власності, які є предметом таких договірних конструкцій. Враховуючи специфіку, яка спричинена спрощеним порядком укладення, зазвичай розрізняють обгорткові ліцензійні договори предметом яких є програмне забезпечення та договори, предметом яких є бази даних.

Безумовно, наведений перелік класифікацій не є вичерпним. Водночас це стимулює подальші вузько-спеціалізовані теоретичні та практично-прикладні дослідження кола проблемних питань, що стосуються окремих видів договірних конструкцій, які належать до групи обгорткових ліцензійних договорів. Запропоновані класифікації утворюють засади для всебічного вивчення юридичної природи обгорткових ліцензійних договорів, їх статичних та динамічних елементів. Систематизація обгорткових ліцензійних договорів за характером вираження оферти і акцепту та виділення на цій підставі коробкових обгорткових ліцензійних договорів, клік-обгорткових ліцензійних договорів, браузер-обгорткових ліцензійних договорів та веб-обгорткових ліцензійних договорів є важливим підґрунтям для наступного наукового пошуку специфічних умов дійсності таких ліцензійних договорів. Таким чином, створюється основа для аналізу шляхів оптимізації національного законодавства задля забезпечення належного та ефективного функціонування обгорткових ліцензійних договорів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Яроцький В.Л.

**Вишневська І.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального права №1**

ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

1. З метою сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав та свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України 07 серпня 2019 р. Указом Президента України було створено Комісію з питань правової реформи (далі – Комісія), яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України. У складі Комісії функціонує 6 груп, які, відповідно до напрямку своєї діяльності, надаватимуть пропозиції Президенту України щодо внесення змін до законодавства та вдосконалення правової системи України.

Проведення реформи планується за декількома пріоритетними напрямами, одним з яких є кримінальне законодавство України. Для роботи над проектом нового Кримінального кодексу України було створено Робочу групу з питань розвитку кримінального права.

2. У жовтні 2019 р. Робоча група представила Концепцію реформування кримінального законодавства України, у якій визначено основоположні засади діяльності, передумови та обґрунтування необхідності реформування кримінального законодавства. Проте, сама назва Робочої групи не в повній мірі відображає увесь спектр питань, які мають бути вирішені нею у процесі створення нового законодавства.

Одним із ключових завдань, які потрібно вирішити – це створення цілісної та єдиної системи законодавства про публічну відповідальність, яка не обмежується лише кримінальним законом. Так, планується створення 3 кодексів: Кримінального кодексу України, Кодексу України про відповідальність за проступки та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Створення нових кодексів дозволить усунути наявні прогалини, колізії у законодавстві, невідповідність санкцій, на чому неодноразово акцентували увагу науковці. Наразі в узгодженості законодавства про відповідальність за

публічні правопорушення (КК та КУпАП) С.О. Кузніченко вбачає декілька ключових проблем: 1) колізії, конкуренція між нормами адміністративного та кримінального законодавства; 2) неузгодженість термінології; 3) прогалін. Також, як підкреслюють члени Робочої групи, неузгодженість має місце і тоді, коли в межах КК та КУпАП за діяння, що заподіюють однаковий розмір шкоди, встановлені різні санкції або навпаки санкції за окремі адміністративні правопорушення є більш суворі, ніж за злочини.

3. Починаючи з моменту набрання чинності КК України у 2001 році і до 20 листопада 2020 року, до КК України було внесено 1090 змін, при цьому у внесенні змін до деяких з них необхідності не було або норма змінювалась, а потім - внаслідок скасування положення закону поверталась до попередньої редакції (наприклад, «Закон Савченко») тощо. Це призвело до того, що системність КК була зруйнована, в Особливій частині з'явилась безліч «спеціальних» складів злочинів (наприклад, ст. 115 та ст. 348-1 КК або ч. 2 ст. 240 та ст. 240-1 КК), були створені інші складнощі для застосування положень КК на практиці.

Особливої уваги заслуговує той факт, що у чинному Кодексі існує велика кількість «мертвих норм», які не можуть бути застосовані на практиці або внаслідок їх конструктивної недосконалості (наприклад, визнана рішенням КСУ неконституційною ст. 365 «Незаконне збагачення»), або внаслідок відсутності потреби у їх використанні. Так, аналізуючи кримінально-правові норми чинного КК України щодо охорони публічного здоров'я, Н.О. Гуторова зазначає, що з 12 складів злочинів, передбачених у Розділі II «Злочини проти життя» Особливої частини, на практиці застосовується лише один – ст. 140 КК України «Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником». З цього можна зробити висновок, що інші 11 є, умовно кажучи, «мертвими» нормами. На думку В.О. Навроцького, при розробці нового КК України необхідно акцентувати увагу на зменшенні кількості «спеціальних» норм.

4. Ще однією передумовою реформування Кримінального кодексу України стало набрання чинності Законом України №2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким було штучно виокремлено з числа злочинів

кримінальні проступки. Відповідно до положень цього Закону кримінальними проступками стали злочини невеликої тяжкості та деякі злочини середньої тяжкості.

Проте критеріїв, за якими слід відмежовувати злочини від кримінальних проступків, окрім розміру та виду покарання, законом не передбачено. Таким чином, наразі повністю розмежування злочину і кримінального проступку залежить від волі законодавця, хоча більш доцільним є встановлення певного об'єктивного критерію. Таким виходом є законодавче закріплення визначення і класифікації шкоди, яка може бути заподіяна, та встановлення ступеню тяжкості злочину відповідно до її виду.

Через відсутність детального визначення видів шкоди деякі однорідні діяння не відносяться до одного виду кримінального правопорушення. Наприклад, розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України), що спричинило тяжкі наслідки, є злочином, проте, розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, що призвели до заподіяння особи тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 381 КК України), є проступком. Таким чином, якщо в обидвох випадках особі внаслідок розголошення зазначених таємниць будуть заподіяні тяжкі тілесні ушкодження, за ст. 145 КК України діяння буде кваліфіковано як злочин, а за ст. 381 КК України – як проступок і, відповідно, вид та розмір покарання буде різним. Окрім цього, не існує відмінностей у кількості видів або розмірі покарань, процедурі їх призначення або у застосуванні кримінально-правових засобів до особи як за вчинення злочину, так і за вчинення кримінального проступку. Зазначене, в свою чергу, дозволяє зробити висновок, що впровадження інституту кримінальних проступків не призвело до гуманізації відповідальності за їх вчинення або до виведення проступків за межі кримінального законодавства.

6. Окреслені передумови дозволяють поставити питання про необхідність підготовки не лише нової цілісної системи актів про відповідальність за публічні правопорушення, а й про створення нової редакції Кримінального кодексу України.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Баулін Ю.В.

Капліна В.А.,
Лісабонський університет, факультет права,
1 курс магістратури з права та юридичних наук

ПРОЦЕДУРА HABEAS CORPUS ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Процедура *habeas corpus* (досл. з лат. «ти маєш мати тіло») є гарантією захисту права на свободу у багатьох країнах світу, серед яких Австралія, Бразилія, Канада, Малайзія, Нова Зеландія, Пакистан, Португалія, США, Сполучене Королівство, Японія та інші. В той же час, така процедура наразі залишається дещо невідомим та недостатньо дослідженим явищем в українській науці конституційного права та кримінального процесуального права. Пропонуємо розглянути *habeas corpus* у Португальській Республіці, що обумовлено не лише науковим інтересом до певних інститутів конституційного права та кримінального процесу зарубіжної країни, а й в тому числі тим, що Португалія належить до країни романо-германської системи права. *Habeas corpus* є конституційною гарантією, яка закріплена у ст. 31 Конституції Португалії, сутність якої полягає у тому, що вона використовується для протидії зловживань владними повноваженнями у формі незаконного арешту, ув'язнення чи затримання. Клопотання про видачу *habeas corpus* може бути подано самою заарештованою, ув'язненою чи затриманою особою або будь-яким іншим громадянином. Протягом подальших 8 днів суддя має винести рішення щодо поданого клопотання за результатами проведеного судового слухання за правилами змагальності.

Деталізована процедура звернення з клопотанням про видачу *habeas corpus* та його розгляду передбачена Кримінальним процесуальним кодексом Португальської Республіки (далі – КПК ПР). Так, ст. 220 КПК ПР визначає, що затримана особа може вимагати від слідчого судді району, в якій її було затримано, зобов'язати негайно доставити її до суду за будь-якої наступної підстави: 1) було перевищено строки доставки особи до органів судової влади; 2) тримання під вартою поза місць дозволених законом; 3) затримання було здійснено чи санкціоновано некомпетентним органом; 4) затримання здійснено за підставами, не передбаченими законом.

Частина 3 згаданої статті передбачає кримінальну відповідальність осіб, які створюють перепони для звернення з клопотанням щодо видачі habeas corpus, за ст. 382 (Зловживання владою) Кримінального кодексу Португалії.

Порядок розгляду клопотання передбачений в ст. 221 КПК ПР. Суддя, який отримав клопотання і не вважає його явно необґрунтованим, вимагає негайного доставлення затриманої особи до суду (за необхідності він робить це телефоном). Також суддя зобов'язує орган, що здійснив затримання, надати пояснення щодо ситуації, що склалась. Після доставлення особи до суду, суддя проводить засідання, в якому заслуховує сторону обвинувачення та захисту і приймає рішення щодо присудження habeas corpus чи відмови у ньому. Якщо ж суддя, розглянувши клопотання, вважає його явно необґрунтованим, то він зобов'язує заявника сплатити від 6 до 20 розрахункових одиниць (unidade de conta (порт.) у 2020 р. дорівнює 102 євро).

КПК ПР також передбачає підстави подачі клопотання особою, яка була незаконно ув'язнена. Так, ст. 222 встановлює, що особа, яка була незаконно ув'язнена, має право звернутися до Верховного Суду з клопотанням про присудження habeas corpus. Клопотання, складене ув'язненою особою безпосередньо або іншою особою, яка має політичні права, направляється до Голови Верховного Суду та органу, в якому перебуває ув'язнена особа. Підставами звернення є те, що: 1) ув'язнення було здійснено неповноважним органом; 2) ув'язнення здійснене з підстав, не передбачених законом; 3) строк ув'язнення не відповідає строкам, встановленим рішенням суду або законом.

Згадане вище клопотання розглядається в порядку ст. 223 КПК ПР, яка вказує, що Голова Верховного Суду ініціює засідання кримінальної секції, яка обирає суддю-доповідача і протягом наступних 8 днів проводить засідання за участю сторони обвинувачення та захисту. Після засідання секція видаляється для прийняття рішення, яке публікується негайно. Частина 4 ст. 223 КПК ПР передбачає наступні рішення, які можуть бути прийняті Верховним Судом за результатами розгляду клопотання особи: 1) відхилити клопотання через його необґрунтованість, що тягне за собою накладення на особу грошового стягнення в розмірі від 6 до 30 розрахункових одиниць; 2) негайне переведення особи до іншого закладу ув'язнення, вказаного Верховним Судом, з призначенням

судді, який має провести розслідування підстав поданого клопотання; 3) доставлення ув'язненого протягом 24 годин до компетентного суду або 4) присудити habeas corpus, визнавши ув'язнення незаконним, та негайно звільнити особу.

На завершення зазначимо, що процедура habeas corpus, яка зародилась ще у XIII столітті у Великій Британії, до сих пір є одним із механізмів захисту права на особисту свободу та недоторканість від зловживань з боку органів державної влади, яка імплементована не лише в законодавство країн загального права. Вона також являє собою втілення виконання державою своїх зобов'язань за міжнародними нормативними актами, зокрема ч. 4 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує кожній особі, позбавленій свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Таким чином, головними рисами процедури habeas corpus є те, що вона: 1) надає можливість звернутися з клопотанням про habeas corpus не лише затриманій чи ув'язненій особі, а й іншим особам, «які мають політичні права»; 2) є конституційною гарантією захисту права особи на свободу та особисту недоторканність; 3) є додатковою, крім чинного кримінального процесуального законодавства та механізму контролю за затриманням та ув'язненням, гарантією дотримання прав та законних інтересів особи; 4) розглядається Верховним Судом, який приймає рішення щодо клопотання від особи, яка була незаконно ув'язнена; 5) внаслідок визнання судом клопотання необґрунтованим та відмови у видачі habeas corpus, тягне за собою обов'язок особи сплатити грошове стягнення, призначене судом.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туманянц А.Р.

**Кутнякова А.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 2 група**

ЕВТАНАЗІЯ – ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Одним із основних особистих прав людини є право на життя, гарантоване ст. 27 Конституції України. І сьогодні не вщухають дискусії щодо того, чи охоплює воно право «на смерть».

На сьогодні проблема евтаназії знаходиться на перетині величезного комплексу дисциплін: медицини, юриспруденції, релігії, філософії, і для повноцінного її обговорення необхідна участь спеціалістів з усіх цих областей. В одних країнах саме питання про юридичне закріплення допомоги піти із життя є блюзнірським, а в інших – це правомірна поведінка. Вперше евтаназію було легалізовано в 1997 році в штаті Каліфорнія США, але за 23 роки, лише в Швейцарії, Бельгії, Нідерландах, Канаді, Люксембурзі, Колумбії умови для добровільного уходу з життя вважаються ліберальними. Пасивну евтаназію можна оформити в Індії, добровільний відхід з життя практикується в декількох штатах США. У Бельгії і Нідерландах дозволено також евтаназію неповнолітніх.

Визначення «легка смерть» було закріплено Конгрегацією Віровчення (найстаріша Конгрегація Римської курії, до компетенції якої входить нагляд за чистотою віровчення та моралі, що проповідуються в Римо-католицькій церкві) в «Декларації про евтаназію» від 5 травня 1980 року. Положення в декларації надають роз'яснення змісту поняття евтаназії: «будь-яка дія, або навпаки, бездіяльність, що по наміру чи змісту призведе до смерті, та має за мету припинити біль та страждання». В науковій літературі виділяють такі види евтаназії: активна (лікар застосовує смертельний препарат), пасивна (призупинення лікування), непряма (лікар застосовує препарат, що опосередковано може прискорити смерть), асистоване самогубство (медичний працівник готує препарат, але летальну дію вчинює пацієнт). В ХХ столітті відповідно до результатів соціологічних досліджень 1988 року, що були опубліковані у Міжнародному

медичному журналі, 40 % пацієнтів з тяжкими захворюваннями пішли з життя шляхом застосування пасивної евтаназії.

На міжнародному рівні можна виділити ряд документів, які підтримують евтаназію:

- Декларація прав хворого Міжнародної медичної асоціації 1981 р.;

- Декларація прав вмираючого Етичного комітету Фонду Флоріана (Італія);

- Білль про права термінальних хворих (1995, Австрія) тощо.

В 1977 р. Було ухвалено перший в світі закон «Про право людини на смерть» (США, Каліфорнія). Згідно з ним невиліковно хворі люди можуть оформити документ, у якому висловлюють своє бажання на вимкнення реанімаційної апаратури. І хоча його формулювання далеко від досконалості, оскільки покладає виконання процесу евтаназії фактично на третю особу (що може суперечити її моральним принципам та професійній етиці), приклади свідчать, що громадськість у зарубіжних країнах поступово приймає ідею пасивної евтаназії. Недосконалість цього нормативного акту можна побачити на прикладі сумнозвісний лікаря Джека Кеворкяна, який був популяризатором одного з видів пасивної евтаназії (асистоване самогубство) та поступово перетворився у феномен соціального замовлення смерті.

Право визначає межу дій людини, а мораль у більшій мірі визначає мотиви тих або інших вчинків. Звісно мораль і право тісно пов'язані і тому виникають суперечності. Після появи феномену евтаназії, гуманний аспект набуває морально-правового забарвлення і виникають непрості питання. Чи етично переривати життя смертельно хворого пацієнта? Кого необхідно наділити таким правом? А чи не виникає розбіжності між самою суттю медичної професії, що є покликаною допомагати людям? Відомо те, що деякі захворювання не призводять до летального результату, але разом з тим завдає хворому як фізичні, так і душевні страждання. Поки що медицині не під сили виліковувати деякі хвороби, але водночас медики замислюються, як полегшити страждання хворих. Утворюється дилема і кожен фахівець відповідає по своєму, тому що існують два аспекти: моральний і раціональний. Але якщо існує один бік, в якій евтаназія існує як засіб полегшення страждань, то з іншого – виникає ряд аргументів і проблемних питань, що потребують регулювання. Проте при наявності

чіткого механізму, та законодавчому закріплені, процедура евтаназії буде сприйматися набагато легше і усі підстави та наслідки, будуть законно закріплені.

Приклад країни Нідерланди є дуже яскравим. Саме там з 1 квітня 2002 року була легалізована евтаназія, а у законодавстві прописані можливі ситуації та механізм її здійснення. Специфічним аспектом цієї системи є те, що евтаназія є можливою якщо пацієнт відчуває нестерпні страждання. Стосовно недієздатних осіб також є сценарій застосування процедури, у тому випадку, коли пацієнт явно проявив своє бажання піти з життя при перебуванні у стані дієздатності. Достатньо суперечним є закон, який дозволяє евтаназію для неповнолітніх. У віці від 12 до 16 років за згодою батьків, після 16 – за згодою пацієнта. Законодавець пояснює цю практику тим, що вона застосовується вкрай рідко і лише при дуже важких випадках, для тих пацієнтів кому паліативної допомоги (вид медичної допомоги, для людей із серйозними хворобами) недостатньо, щоб полегшити постійну біль. У таких країнах як Швейцарія та Фінляндії дозволена пасивна евтаназія, але вона може бути застосована лише при повному свідомому рішенні особи і звернення з боку членів сім'ї не розглядаються як юридично дійсні.

В Україні евтаназія заборонена відповідно до ч. 3 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України: «Медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» та ч. 4 ст. 281 Цивільного кодексу України: «Забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя». На мою думку евтаназія – це свобода вибору для приречених на болісну загибель людей. Для нашої країни, в якій така практика не застосовувалася ніколи я вважаю за необхідним перейняти досвід зарубіжних країн (найбільш раціональними видається досвід Швейцарії та Фінляндії) і вводити процедуру евтаназії поступово, впроваджуючи її початково лише щодо повнолітніх та у тих формах, які передбачають встановлення однозначної та усвідомленої волі хворого.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Рижкова Ю.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 4 група**

СКАСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОСТОВІРНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДОТРИМАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інституту кримінальної відповідальності за злочини у сфері службової та професійної діяльності, до яких належить і недостовірне декларування, за чинним Кримінальним кодексом України (далі - ККУ), приділено багато уваги в науці кримінального права. Проте, проблема соціальної обумовленості введення та існування в Україні кримінальної відповідальності за такий вид кримінального правопорушення, яке з 2010 року криміналізовано в 40 країнах світу, ґрунтовно в українській кримінально-правовій науці не досліджено. Питання щодо необхідності закріплення норми про недостовірне декларування в ККУ досить довго лишалося невирішеним через велику кількість різних думок та аргументів законодавців. Так, нове рішення з цього приводу, а саме скасування кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, нещодавно вступило в силу. На даний момент важливим є встановлення з чим таке скасування пов'язане та які ж його наслідки, у чому й полягає актуальність запропонованої теми. Мету наукової публікації можна встановити за допомогою висвітлення завдань, що її розкривають, а саме:

1. Встановити деталі рішення Конституційного суду України (далі - КСУ) щодо скасування покарання за недостовірне декларування;
2. Висвітлити основні наслідки такого рішення для України.

З цього питання ряд науковців висловили свої думки, а саме: Андрушко П.П., Брич Л.П., Дудоров О.О., Максимович Р.Л. та ін., а також зарубіжні дослідники – Дорнбієрг Е., Бергер Т. тощо.

Переходячи до розгляду першого питання, слід зазначити, що КСУ ухвалив рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ЗУ «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 р., у якому визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною)

стаття 366¹ Кримінального кодексу України.

За цією статтею, що втратила чинність вказувалося, що: «Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації – караються штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Відповідальність за цією статтею за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб».

КСУ вважає, що встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Так, у п. 17 вищезазначеного рішення згадується, що негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтею 366¹ КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь. Тобто відсутній «баланс» між вчинюваним правопорушенням та обсягом відповідальності за нього.

Також важливо наголосити, що КСУ підтверджує своє рішення тим, що наразі відсутній чіткий перелік законів, що унеможлиблює однозначне визначення кола суб'єктів злочину, а відсилочні норми унеможлиблюють встановлення кола їх адресатів. Як наслідок, до відповідальності за умисне неподання декларації може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, а тому свідомо не виконали такого обов'язку. Саме через це зазначене не узгоджується з поняттям правової держави та принципом верховенства права, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність та передбачуваність закону.

Розкриваючи друге завдання необхідно вказати те, що КСУ, здійснюючи свої повноваження під час ухвалення рішень, вирішує лише питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та інших правових актів, а також надає офіційне тлумачення Конституції України. Так, зазначені рішення мають відповідати усім конституційним принципам та слідувати їм.

Обґрунтовуючи свою позицію щодо скасування норми ККУ про недостовірне декларування, КСУ чітко вказує на порушення чи не найважливішого принципу – верховенства права, підкріплюючи це вагомими аргументами. Проте скасування такої норми викликало бурхливу реакцію з боку Офісу Президента, де превалює позиція скасування такого рішення КСУ. Важливе місце у такій ситуації посідає політична зацікавленість Офісу у закріпленні кримінальної відповідальності за зазначене правопорушення. В іншому ж випадку, наслідком може стати відмова Міжнародного валютного фонду від надання фінансової допомоги Україні або ж скасування безвізового режиму.

Однак, переймаючись за долю та статус держави на міжнародній арені, не слід забувати й про правові норми, яких повинні дотримуватися всі органи державної влади, здійснюючи свої повноваження, та насамперед виконувати поставлені завдання додержуючись конституційних принципів та приписів права.

Таким чином, підсумовуючи увесь вище викладений матеріал та ґрунтуючись на загальних положеннях роботи, можна зробити висновок про те, що, ухвалюючи рішення від 27.10.2020 р., КСУ надав достатньо обґрунтовані висновки щодо скасування статті 366¹ Кримінального кодексу України. Так, основною проблемою закріплення норми про недостовірне декларування стало порушення конституційних принципів та основних приписів права, що мало наслідком визнання її не чинною. Невдоволення такими висновками інших суб'єктів державної влади можна пояснити політичною зацікавленістю у закріпленні зазначеної норми у ККУ, проте пріоритет необхідно віддавати завжди правовій та законній підставі вирішуваного питання.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гуд Т.М.

**Cynthia Jade Makory,
Law Graduate, Kenya School of Law,
Nairobi, Kenya**

**A CONTEXTUALISED KENYAN DILEMMA:
THE COMPLICATED AGE OF COVID-19 AND WHAT IT
MEANS FOR DATA PROTECTION**

As scientists from around the world race against time to develop a viable vaccine (The Conversation, 2020), the fast spreading and highly infectious coronavirus disease (COVID-19) continues to affect people in numerous countries and has had a devastating human and economic toll. Currently, there have been more than fifty-seven million COVID-19 cases in the world (Worldometer, 2020). In Kenya, the cases have soared to over seventy-four thousand, creating hysteria in the country as the number of daily infections had quadrupled in the last two months (Worldometer, 2020).

The fight against COVID-19 has resulted in many countries imposing strict and severe measures (some of which are backed by the threat of criminal sanctions) to contain the spread which has included lock-downs, quarantines, contact tracing, body temperature checks, heightened surveillance measures – the list is endless. Digital technologies and advanced analytics have been put to use to collect, process and share data for effective front-line responses (OECD, 2020). However, despite the good intentions which may in turn prove effective, one of the by-products of such measures has been the collection of large amounts of personal and sensitive data (both by Governments and corporates alike). Some approaches in the collection of the vast amounts of personal and sensitive data have proven controversial in terms of their risk of violating privacy and other fundamental rights of citizens, particularly when such measures lack transparency and public consultation (OECD, 2020).

In Kenya, the dilemma of data protection is more prominent as Kenya has only recently appointed a Data Commissioner who will oversee the implementation of the Kenyan Data Protection Act, 2019 (the DPA) (KBC, 2020). The DPA is the primary legislation in Kenya providing for data protection. It is fairly new, having been assented to by the President at the end of last year. The DPA categorises data into both “personal data” and “sensitive personal data”. It also defines “health data” (which forms part of the sensitive data definition) to mean “*data related to the state of physical*

or mental health of the data subject and includes records regarding the past, present or future state of the health, data collected in the course of registration for, or provision of health services, or data which associates the data subject to the provision of specific health services”.

The grounds for processing health data under the DPA are currently very restrictive and must also adhere to the principles of data processing – this obligation is expressed in mandatory terms. Health data may only be processed: by or under the responsibility of a health care provider; or, by a person subject to the obligation of professional secrecy under any law. This therefore creates two sets of people who may process health data: health care providers who are already bound by the code of their profession to ensure confidentiality and persons who do not fall under the categorisation of health care providers who process data subject to obligation of professional secrecy under any law. The reference to and the intention behind including persons who are under the ‘*obligation of professional secrecy*’ is unclear.

Be that as it may, the DPA further provides that when processing health data, even it is carried out by a health care provider or by a person subject to the obligation of professional secrecy, the purpose of the processing is required to be necessary for reasons of public interest in the area of public health or is carried out by another person who in the circumstances owes a duty of confidentiality under any law. In the current COVID-19 circumstances, the grounds for processing health data would fall within ‘*necessary for reasons of public interest in public health*’. However, this is not to say that such information of a data subject can be disclosed.

The DPA borrows heavily from the European Union (EU) General Data Protection Regulations, 2018 (the GDPR). Given the parallels that can be drawn between Kenyan law and European law when it comes to data protection, some of the jurisprudence that flows from European judicial bodies may have persuasive weight in Kenya. An interesting decision is the decision of the European Court of Human Rights (the ECtHR) in *Biriuk v Lithuania* No. 23373/03, 25 November 2008 (*Biriuk v Lithuania*). This case involved the *Lietuvos Rytas*, Lithuania’s biggest daily newspaper, which published an article on the front page of the newspaper where medical professionals revealed Gitana Biriuk’s HIV status. Gitana Biriuk, aggrieved by the article, took action against both the medical professionals and the newspaper. In this case, the ECtHR reasoned that a lot of value is attached to health data and therefore confidentiality is considered very important.

Further, the ECtHR reasoned that the disclosure of health data is considered to dramatically affect a person's private and family life, his or her employment and inclusion in society. In reaching its determination that there had been no legitimate interference with Gitana Biriuk's right to private life, the ECtHR opined that both the medical staff and the newspaper were in breach in disclosing health data relating to Gitana Biriuk.

In light of the above decision before the ECtHR, although not binding, it is very persuasive in the context of Kenya. The *Biriuk v Lithuania* decision can be juxtaposed to the Kenyan situation. The issue that comes up is two-pronged: there is the freedom of the media and expression and the exception of journalistic work as provided in Section 52 of the DPA on one hand and on the other, we have the duty owed by medical professionals and those who handle health data. It is good to note that even when exempting journalistic work, Section 51 of the DPA provides that no exemption under the act gives a data controller or processor the right to contravene the data protection principles which are considered to be overarching.

With an aim to limit and control the spread of COVID-19, governments all over the world are proposing contact tracing as the way forward. In Kenya, we are seeing the task being carried out manually by the Rapid Response Teams under the Ministry of Health's Emergency Operations Centre (WHO, 2020). A consequence of the advent of technology is seeing governments encourage the use of applications that run on smartphones and other devices to automate the process. This discussion has also come up in the domestic front where we have seen the *Fuata* application be deliberated on in the media (Ben-Hur, 2020). *Fuata* is programmed to notify a person when they have come into contact with a person who has tested positive for COVID-19. Similar applications have come up throughout the world. Notably, we have *Mapy.cz* developed by Seznam (Seznam, 2020) in the Czech Republic and *DiAry* developed by Universita di' Urbino (Universita di' Urbino, 2020) in Italy. Other surveillance technologies include *Aarogya Setu* in India (Government of India, 2020), which was launched by the Indian Ministry of Electronics and Information Technology in partnership with private sector companies. *Aarogya Setu* uses the mobile location and Bluetooth data to assess whether a person has been in close proximity with a person infected with COVID-19.

The use of these various applications has been considered to have data protection concerns. This is because location data makes a natural person

identifiable, as provided in section 2 in the DPA. In considering the tracing and surveillance technologies in use during COVID-19, we can categorise the technologies in use into three: satellite phone technologies which actively use the global positioning system (GPS) for contact tracing (*Mapy.cz* and *DiAry* are examples of these technologies); proximity sensing technologies which use Bluetooth data and a passive GPS to inform the user of the application of possible contact with a COVID-19 infected person (*Estimote* in the United States of America and Europe (Estimote, 2020) and *Fuata* in Kenya are examples of these technologies); and, a hybrid of the satellite phone technologies and proximity sensing technologies which use actively both GPS and Bluetooth data for contact tracing (*Aarogya Setu* in India is an example of these technologies). Technologies that actively use GPS enable natural persons to be identifiable thus undermining data protection. It is therefore important that applications in use are compliant with the DPA, even during COVID-19 if there are technologies that can be utilised that would not put personal data or sensitive personal data at risk. Proximity sensing technologies are therefore more aligned with data protection as the natural person remains unidentifiable.

In the times at hand, and with the need to prioritise solutions, data protection should still remain a priority. A categorisation of the various technologies demonstrates that it is indeed possible to carry out an assessment as to the impact of the technologies on data protection and by doing so, take steps to guarantee that even in the midst of the crisis and panic and driven by the sheer determination, data protection is one of the factors considered. If data protection is not prioritised during this period, once the dust settles and life returns to what it was pre-COVID-19 (or a modified version of it), some tough questions will be asked and these will need to be answered. These questions will predominantly revolve around personal data and sensitive personal data collected during COVID-19 and the retrospective compliance to the expected data protection compliance standards as well as the possible sanction for those who used personal data and sensitive personal data in excess of what is expected in the DPA.

In light of COVID-19, the need to protect not just the interests of the data subject but of other persons has been raised as justifying the processing of sensitive personal data. It is however good to note that Section 45 of the DPA is more general, with Section 46 providing more specifically for health data. In the event that there is a conflict between the general requirements as

laid down in Section 45 and the more specific requirements when it comes to processing of health data as provided in Section 46, the *lex specialis*, being the specific law, will triumph over the *lex generalis* (the *lex specialis* principle). Processing of health data is therefore only justified from the stand point of being necessary for reasons of public interest in the area of public health or is carried out by another person who in the circumstances owes a duty of confidentiality under any law. Confidentiality, even when seeking to pursue public interests is therefore required.

COVID-19 has changed everything and has made us rethink our priorities. Arguably, some of the measures that have been put in place to combat COVID-19 have ended up undermining data protection, both in Kenya and globally.

**Justinas Žilinskas,
Mykolas Romeris University Law School
Professor at the Institute of International and EU Law**

NON-PROTECTED GROUPS WITHIN PROTECTED GROUPS: A NEW VIEW TO THE GENOCIDE IN DRĒLINGAS V. LITHUANIA (ECHR) CASE

Case Drėlingas v. Lithuania [1] is a rather well known case that cannot be discussed separately from another case – Vasiliauskas v. Lithuania [2]. In both cases the applicants were former employees of soviet repressive structures (MGB-KGB) and were convicted by Lithuanian courts for genocide because they participated in repressions against anti-soviet armed resistance (partisans) in Lithuania after World War Two and because of their actions such partisans died. In both cases while trying to defend such conviction in the European Court of Human Rights (ECHR) the line of Government’s arguments were the same: partisans (in Vasiliauskas case – on active duty, in Drėlingas case – after cessation of hostilities) were considered as part of political group and Lithuanian laws provide for the responsibility for the genocide of political groups. The Government’s reasoning was twofold (it was also elaborated in the decision of Lithuanian Constitutional Court [3]): yes, political group is not directly protected in the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 1948 [4] (Genocide convention). Nevertheless, conventional definition contains provision that attack against not only group as whole but also “in part” constitutes genocide, therefore if such “part” is political group that is

substantial to the survival of the national/ethnic/religious/racial group than it could be considered as corresponding to the regulation. Such arguments were not accepted by the Grand Chamber in Vasiliauskas case, mainly because it was found by the majority, that interpretation of “in part” is rather late development (very much related to International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) and Krstic case [5] – Srebrenica massacre) and Vasiliauskas in no way could foresee such development in the year 1953, but it was accepted in Drėlingas case in 1956. Why’s the difference? Most of the commentators of the case are considering that Section decision in Drėlingas case tried to emphasize different parts of Vasiliauskas case and instead of analysing in depth, just decided to review the arguments of national court without taking into account foreseeability element that was main in Vasiliauskas [6]. But I would like to address a few other issues which are of a little bit different character than the debate on ECHR’s Article 7 and more related to the general issues of intersection of international crimes, namely, genocide and crimes against humanity.

Why both Vasiliauskas and Drėlingas were prosecuted and convicted for genocide? Was it just a strange *zeitgeist* choice of Lithuania emphasizing its victim’s past after liberation from fifty years of Soviet Occupation or does it have deeper roots in inadequacies in international law? When Lithuania started to deal with soviet repressions, quite quickly it became clear that soviet crimes were of different character: they were not ethnically or racially oriented, more socially – politically. What choice did Lithuania have to prosecute such crimes? War crimes? It is not a war crime to kill an armed opponent (in most cases war crimes were starting after killing or capture: torture, mutilating bodies). Crimes against humanity? Partisan is not a civilian, he is the one who’s resisting with arms. Therefore, genocide seemed quite an obvious choice, having in mind that Soviet Union’s occupation and annexation was accompanied by the mass-crimes, pertinent to Stalin’s regime. However, international law did not accept political groups as genocide objects. Even in 1998, when adopting Rome Statute of International Criminal Court [7] it was agreed not to extend definition of genocide with other groups because, as it was argued, political and social groups are protected by crimes against humanity instruments. But is it true in every aspect?

o my mind, partisan’s situation clearly shows that here we still have a lack in protection of political groups in the case of soviet-style mass crimes.

The thing is that both Soviet and Nazi policies were oriented not towards resisting persons but towards different layers of populations as a whole, as it was very clearly shown in Hannah Arendt's seminal work "The Roots of Totalitarianism". If we are dealing with "classic" genocide, it doesn't matter whether you kill a person who is resisting or non-resisting, it still would be a genocide. Is it the same with crimes against humanity? Under Rome statute, Crimes against humanity are defined as an attack directed against civilian population. Different sources provide (including case law), that this "civilian population" might entail non-civilian elements like soldiers *hors de combat*, etc. But does it also comprise a "fighting elements", i.e. political groups that fight for the survival of is from this civilian population? Would killing a person while he's on active duty as partisan could be considered as crimes against humanity? I doubt it.

One might say, that the problem is superficial. Person must stop resistance, and then he/she will be protected by the crimes against humanity concept. But this sounds as gross injustice and in no way could guarantee political groups protection. Take for example soviet repressive practice in Drėlingas: Vanagas wife Vanda, who was arrested together with her husband, was not a fighter. Nevertheless, she was sent to Siberia while her husband was tortured and executed. Numerous partisans suffered the same fate: even after putting down their arms they were arrested, tried, executed, sent to GULAG camps. Therefore soviet anti-partisan policy was not just anti-partisan, it was anti-everyone somehow related to the resistance, but not in a real relation but in soviet government's invented way (Arendt's "objective enemy"). Indeed what was done in Vasiliauskas and Drėlingas case both it was an attempt to draw an attention to this situation: partisans had a choice to choose to resist and to die with arms but even their choice not to resist and to give up were not guarantees that they will not face the same death from executioner or forced labour. So we are faced with strange choice: destruction of partisan could not be considered as a war crime neither it could be a crime against humanity? Then the only choice left is genocide?

I think this was one of the reasons why Drėlingas decision was as such as it was. Vanagas, even though being a leader of the resistance, was not on active duty anymore. Moreover, he was the leader, that emphasizes its significance and Drėlingas and the others, who participated in capture, knew very well with whom they are dealing. The operation was staged by the highest MGB-KGB echelons. In genocide there's no difference –

resisting/not resisting. In war crimes/crimes against humanity it might be a difference. Execution of captured political resistant will be considered crimes against humanity, killing on battlefield – not, even though persons had not much choice whether to join resistance, even if giving up (non-resisting) will not guarantee its safety. In Nuremberg there was a difference between ordinary crimes against humanity against civilians and the crime of persecution that had less direct connection with civilians. Does it stand now? If not, then Drélingas decision is very important and restoring justice to the ones whom justice is owned.

References:

1. Application No. 28859/16.
2. Application No 35343/05.
3. Lietuvos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT11-N4/2014.
4. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 1948, 78 UNTS 277.
5. Prosecutor v. Krstic, IT-98-33-T, Trial Chamber, Judgment, 2 August 2001.
6. See, e.g. Minervini, G. The Principle of Legality and the Crime of Genocide: Drelingas v Lithuania, Human Rights Law Review, 2020, 20, 1–19.
7. Rome Statute Of The International Criminal Court, 2187 UNTS 90.

**Jessica Korli Restiana,
Shanghai University of Political Science and Law,
Shanghai, China**

A HISTORICAL OVERVIEW OF THE LEGAL DEVELOPMENTS OF THE REPUBLIC OF INDONESIA'S CONSTITUTION

Abstract

Indonesia formally announced its independence on 17 August 1945, with its constitution a day after. The formulation and enactment of the constitution is done to fulfil the formal prerequisites of a State. Indonesia's 1945 Constitution was formed by BPUPKI and PPKI through several assemblies and discussions. The early years of Indonesia's independence was laden by conflict, whether internal conflicts between certain religious groups or external conflicts with the Dutch. Unsurprisingly, these conditions led to several changes in the state's form, state administration, and, by extension, the constitution. This article aims to give readers a historical overview and a short analysis of Indonesia's constitution while emphasizing a legal perspective. It also describes the main points of changes and transitions, providing a brief context of what Indonesia faced at the time, as well as the legal impacts from the said changes. Finally, it concludes with an

illustration of how these changes reflected post-independence developments of Indonesia's society.

Keywords: Indonesia, Constitution, Legal Developments
The Birth of the 1945 Constitution

As an independent country, Indonesia has its own constitution as a foundation for the national government to work. The formation of this constitution started from Japan's promise, who at the time colonized Indonesia, to grant independence. Several Indonesian figures then formed *Badan Penyelidik Usaha-Usaha Persiapan Kemerdekaan Indonesia* (The Investigating Committee for Preparatory Work for Independence or BPUPKI)¹. It was tasked to make a draft for the future constitution. BPUPKI held two assembly sessions, resulting in the initial draft of the 1945 Constitution and the Jakarta Charter.

On 7 August 1945, BPUPKI was dismissed and replaced with a new body named *Panitia Persiapan Kemerdekaan Indonesia* (PPKI or The Preparatory Committee for Indonesian Independence).² It made Indonesia's constitution draft, which was later enacted.

In the formulation process, there was a difference in spiritual principles over the Jakarta Charter. The phrase "with the obligation to carry out Islamic law for its adherents" was deliberately redacted in PPKI's negotiations prior to finalizing the Preamble. This change was proposed by PPKI's Head, Mohammad Hatta, along with other suggestions for a more secular-worded constitution.³

Several changes made to the BPUPKI's version of the 1945

¹ BPUPKI was formed on 29 April 1945 by Japanese General Harada. This body was formed under Japan's promise to give Indonesia its independence. In Japanese it's called *Dokuritsu Junbi Cosakai* (独立準備調査会). For further information, see Iswara N Raditya (2019, 1 June). *Sejarah Hari Pancasila: Peran BPUPKI dan PPKI*. *Tirto.id* <https://tirto.id/sejarah-hari-lahir-pancasila-peran-bpupki-dan-ppki-cpMp>.

² PPKI was formed on 7 August 1945 to continue BPUPKI, mainly in transferring the authority held at the time by Japan to Indonesia. In Japanese, PPKI is *Dokuritsu Junbi Inkai* (独立準備委員会). PPKI holds a large role in Indonesia's initial government administration. In its assembly on 18 August 1945, it decided the Preamble and framework of the 1945 Constitution. For further information, see Iswara N Raditya (2019, 1 June). *Sejarah Hari Pancasila: Peran BPUPKI dan PPKI*. *Tirto.id* <https://tirto.id/sejarah-hari-lahir-pancasila-peran-bpupki-dan-ppki-cpMp>.

³ Indira Ardanareswari (2019, 18 August). Sidang Pertama PPKI dan Detik-Detik Pengesahan Undang-Undang Dasar. *Tirto.id* <https://tirto.id/sidang-pertama-ppki-dan-detik-detik-pengesahan-undang-undang-dasar-ef4L>.

Constitution are:⁴

- a. The initial number of Vice Presidents (2) was changed to one;
- b. The President must be a Moslem Indonesian in BPUPKI's version.

This was changed to having Indonesian nationality by PPKI;

- c. Additional provisions to amend the constitution;
- d. Additional provisions to limit the power and provide additional details towards several posts, such as the Indonesian Government's authority and when a judge could be dismissed by law; and
- e. A redaction in a provision which stated that Indonesia would cooperate with Dai Nippon to preserve the safety and security of East Asia.

The final version was ratified by PPKI and officially declared in the Republic of Indonesia Gazette Year II No. 7 on 15 February 1946. The fourth paragraph of the 1945 Constitution's preamble lays down five fundamental traits of Indonesia, known as Pancasila, which are:

1. Belief in the One and Only God
2. Just and civilized humanity
3. The unity of Indonesia
4. People's values are led by wisdom in consultation/representation
5. Social justice for the entire people of Indonesia

The 1949 Federal Constitution

After PPKI declared the 1945 Constitution, Indonesia still had to face the Dutch, who wanted to reinstate the Dutch Hindie colonies. There were two Dutch Military Aggressions, the first in 1947⁵ and the second in 1948⁶.

The Indonesian government was forced to create fundamental changes on the State's form, government system, and constitution due to the Dutch's military aggressions. The United Nations (UN) highlighted this issue and

⁴ Tauffiqurrohman Syahuri, *Tafsir Konstitusi Berbagai Aspek Hukum*, Jakarta: Kencana, 2011, page 115-117.

⁵ The first Dutch Military Aggression was done by the Dutch to attain Indonesian land rich in resources, especially oil. It took place between 21 July and 4 August 1947. Indonesia reported this military aggression to the UN because the Dutch violated the Linggadjati Agreement, in which the Dutch had recognized Indonesia's independence over the aforementioned land. For more information, see Abdul Haris Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia Jilid 5: Agresi Militer Belanda I*, Bandung: Angkasa, 1978.

⁶ Operation Crow or Dutch Military Aggression II was done on December 1948 to overtake Indonesia. It started with an attack on Jogjakarta and the capturing of Soekarto, Mohammad Hatta, and several other figures. On 24 December, the UN Security Council called for the end of hostilities. In January 1949, it passed a resolution demanding the reinstatement of the republican government. For more information, see Abdul Haris Nasution, *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia Jilid 9: Agresi Militer Belanda II*, Bandung: Angkasa, 1991.

pushed the Dutch to do peaceful negotiations with Indonesia, now known as *Konferensi Meja Bundar* (Round Table Conference or KMB).⁷

The conference yielded three main points of agreement, which are:⁸

- a. The establishment of the Republic of the United States of Indonesia (RUSI);
- b. The transfer of sovereignty to the Government of RUSI; and
- c. The establishment of a union between RUSI and the Dutch kingdom.

During the Round Table Conference in Den Haag, a committee was formed to decide the state administration and laws, including the 1949 Federal Constitution. The committee did its task and on 2 November 1949, the agreement was signed by the representatives of the newly formed states of RUSI.⁹

With the Republic of the United States of Indonesia established on 27 December 1959, and the Federal Constitution declared, the 1945 Constitution was only effective for the Republic of Indonesia state (current day's Jogjakarta) as per the Renville Agreement.¹⁰ -Indonesia's form of state changed from unitary to federal, and the government system changed from presidential to parliamentary.

The Federal Constitution was intentionally temporary. Article 186 states that the Constituent—a body to be formed in accordance with the Federal Constitution—along with the Indonesian Government would enact a Federal Constitution that is permanent and replace the temporary version. This clause was put in because the formulators did not feel there was enough representation to determine a permanent constitution.

In addition, the creation of the Federal Constitution was done in haste to accommodate the federal State's formation. Therefore, the Federal

7 Julius Pour, *Doorstoot naar Djokja: Pertikaian Pemimpin Sipil-Militer*, Jakarta: Penerbit Buku Kompas, 2009, page 320.

8 Taufiqurrohman Syahuri, *Tafsir Konstitusi Berbagai Aspek Hukum*, Jakarta: Kencana, 2011, page 121.

9 Muskitnas (2019, 2 November), *History Today: Penandatanganan Konferensi Meja Bundar*. *Museum Kebangkitan Nasional*. <https://muskitnas.net/2019/11/02/history-today-penandatanganan-konferensi-meja-bundar/>.

¹⁰ The Renville Agreement is a treaty between Netherlands and Indonesia concluded on the United States of America warship Renville, anchored in the harboured of Djakarta (current day's Jakarta). The purpose was to mediate the unresolved dispute by 1946 Linggadjati Agreement. The Agreement ratified on 17 January 1948, although the result was unsuccessful. See: The Editors of Encyclopaedia Britannica (publication date's unknown). Renville Agreement: Netherlands-Indonesia [1948]. *Britannica*. <https://bit.ly/32FDxQ3>.

Constitution has a provision to form a Constituent as a stakeholder to address matters pertaining to the constitution

The Provisional Constitution of 1950

The federal State was deemed incapable of providing societal welfare. The people continued their resistance and fought for their dream to be part of the Republic of Indonesia. Finally, on 15 August 1950, Soekarno declared the establishment of the Republic of Indonesia, along with the Provisional Constitution of 1950, enacted on 17 August 1950.

The fundamental changes in state administration was decided on 19 May 1950, which are:¹¹

- a. The Senate's erasure;
- b. The Provisional People's Representative Council and *Komite Nasional Indonesia Pusat* (KNIP or Central Indonesia National Committee) are named as the Council of Amendments to the Constitution;
- c. The Temporary People's Representative Council's establishment, comprising of RUSI's People's Representative Assembly and *Badan Pekerja KNIP* (BP KNIP or KNIP Working Agency);¹²
- d. The Constitutional Assembly, comprising of members chosen to do elections with a 1: 300,000 ratio, with considerations given to appropriate representation for minorities;
- e. Soekarno is declared the President;
- f. Ministers work in a parliamentary cabinet system;
- g. The Vice President post will be subject for further discussion; and
- h. The Supreme Advisory Council's erasure.

The 1959 Presidential Decree and Return to the 1945 Constitution

The Provisional Constitution of 1950 lasted over 8 years, but as mentioned above, it was meant to be temporary. In 1955, the Constitutional Assembly was elected to draw up a permanent constitution for the Republic of Indonesia. It sat in power between 10 November 1956 and 2 July 1959.

According to Taufiqurrohman Syahuri, there were two factors that caused the Constitutional Assembly's failure.¹³ Internal factors came from a

¹¹ Jimmy Ashiddiqie, *Format Kelembagaan Negara dan Pergederan Kekuasaan dalam UUD 1945*, Yogyakarta: FH UI Press, 2005, page 80.

¹² KNIP (Central Indonesia National Committee) was formed on 29 August 1945 in Jakarta. Its 137 members were societal figures tasked with assisting the President. It was an early form of Indonesia's current legislative body. *Badan Pekerja KNIP* (BP KNIP or KNIP Working Agency) was formed on 16 October 1945 to help with KNIP's daily tasks.

¹³ Taufiqurrohman, *op.cit.* 2004, page 130.

debate on adding an Islamic element in the constitution. Meanwhile, external factors who wanted Indonesia to return to the 1945 Constitution came from the government, with support from the National Army.

Those conditions gave birth to the 5 July 1959 Presidential Decree. Soekarno as the President and Commander in Chief issued a decree which reinstated the 1945 Constitution for all Indonesians. From then onwards, the President did not only serve as the Head of State, but also held executive functions as the Head of Government. This puts the President as the highest post in the government under the People's Consultative Assembly. Soekarno was then re-inaugurated as President on 10 July 1959 in accordance with the 1945 Constitution.

The Constitution Reformation from 1999 to 2002

The 1945 Constitution has issues in its text and context.¹⁴ It was not equipped to support the formation of a democratic society. Contextually, it was proven to be easily used by Soekarno (1959-1967) and Soeharto (1967-1998) as authoritarian instruments. Thus, amendments were the solution for changes towards a democracy.

From a historical viewpoint, the President was chosen by the People's Consultative Assembly and accountable to it. This shows the parliamentary nature of Indonesia's state administration up to that point.

During the 1999 elections, there was a sharp rise in political conflict intensity. It led to calls for government reform and amendments to the constitution. This part of the article shall discuss the changes made from 1999 to 2002, with a total of four amendments.

1. The First Amendment of the 1945 Constitution

The first amendment took place during the People's Consultative Assembly annual meeting from 1-20 October 1999. It addressed limitations of power which should be imposed to the executive branch, as well as several other issues, namely:

1. Article 5 on the Presidential right to file draft laws;
2. Article 7 on the length of tenure for the President and Vice President;
3. Article 9 on the oath of office for the President and Vice President;
4. Article 13 on the appointment of ambassadors for foreign nations and the acceptance of ambassadors to Indonesia;

¹⁴ Aina, Jurnal Demokrasi: "Amandemen Undang-Undang Dasar 1945: Upaya Penegakan HAM di Indonesia", Volume 1 No. 1, Year 2002, page 2.

5. Article 14 on the Presidential right to give clemency, rehab, amnesty, and abolition;
6. Article 17 on Ministers;
7. Article 20 on the legislative powers of the People's Representative Assembly; and
8. Article 21 on the People's Representative Assembly's right to file draft laws.

2. The Second Amendment of the 1945 Constitution

The People's Consultative Assembly based on TAP MPR No. IX/MPR/1999, tasked BP MPR¹⁵ to continue with the 1945 Constitution amendments. There were differing views in this second amendment. Several factions see it strengthening the legislative bodies, namely the People's Consultative Assembly and the People's Representative Council. It simultaneously weakens the executive branch with the addition of limitations for the President, whether as Head of Government or Head of State.

There were also views expressing that the amendment of the 1945 Constitution is done with consideration to each article, and does not necessarily change the substantive contents. However, all factions were for the highest possible extent of regional autonomy and having a strict balance between central and regional government powers and authorities.

In the ninth Plenary Meeting of the People's Consultative Assembly annual meeting, on 19 August 2000, the second amendment was decided. The amendment addressed 8 issues:

1. Regional autonomy/decentralization;
2. Recognition of regional governments and indigenous communities along with their traditional rights;
3. The People's Representative Council's functions and rights;
4. Affirmation of Indonesia's status as an archipelago, its national territory, and rights;
5. The expansion of guarantee of constitutional rights;
6. The State's safety and security;
7. The separation of structure and functions between the army and the police; and

¹⁵ *Badan Pekerja MPR* (BP MPR or the Workers Agency of the People's Consultative Assembly) was formed on 19 October 1999 and tasked to prepare the draft changes to the 1945 Constitution. For more information, see Majelis Permusyawaratan Rakyat Republik Indonesia. (2007). *Panduan Masyarakatan Undang-Undang Dasar Negara Republik Indonesia Tahun 1945*, Jakarta: Sekretariat Jenderal MPR RI.

8. The determination of the national flag, language, symbol, and anthem.

3. The Third Amendment of the 1945 Constitution

After the People's Consultative Assembly's annual assembly in 2000, BP MPR had successfully finished and concluded the first two amendments. It had also finished a draft for changes of 12 Chapters in the 1945 Constitution.

BP MPR formulated changes to Chapter I through Chapter IX, with additions to Chapter VIIA on the Regional Representative Council, Chapter VIB on Elections, and Chapter VIIIA on the Audit Board of the Republic of Indonesia. The third amendment also changed the People's Consultative Assembly's functions and authorities. It previously was tasked to choose and appoint the President and Vice President. After the amendment, this function was changed to only a ceremonial appointment in Article 3 (2).

4. The Fourth Amendment of the 1945 Constitution

In 2002, Indonesia did the fourth constitutional amendment. Initially, the idea to amend the 1945 Constitution was rejected by most political powers residing in the government then. However, there was societal pressure to still reform the 1945 Constitution.

There were three school of thoughts that developed in response to the entirety of the first three amendments. Firstly, that the amendments have gone too far, since the fundamental changes made by the People's Consultative Assembly is not in accordance with the demands during the reformation protests which only called for a limited completion of the constitution. This viewpoint was propagated by *Gerakan Nurni Parlemen* and *Forum Kajian Ilmiah Konstitusi* (Forum for Scientific Study of the Constitution or FKIK), which called for the halt of further amendments towards the 1945 Constitution.¹⁶

The second school of thought views that changes were still necessary, as it was stated in TAP MPR No. XI/MPR/2001. It is a form of commitment in the annual meeting of 2002, and thus used as a base to push for further amendments by certain powers in the People's Consultative Assembly.

The third school of thought believes there needs to be a new constitution created by a different, independent commission. Supporters of this belief view the amendments as a sign of the 1945 Constitution's

¹⁶ Suharizal and Firdaus, "Refleksi Konstitusi 1998-2002", Bandung: Citra Aditya Bakti, 2007, page 206.

weakness. They also disagree with the highly political People's Representative Assembly handling the amendments to Indonesia's Constitution.

The fourth amendment was ratified on 10 August 2002. It changed and added a total of 18 Articles and 31 items.¹⁷ It addressed the following issues:

1. Provisions on basic human rights, the rights and obligations for civilians, and how it relates to the State as well as procedures to maintain those rights if they should be violated;

2. Basic principles on democracy and the rule of law, as well as mechanism to implement and manifest it, such as through elections and other means; and

3. The State's institutional format and mechanisms between State organs as well as its officials' responsibilities.

In other words, the first through the four amendments of the 1945 Constitution covers all main points of a modern state's constitution¹⁸.

Conclusion

Indonesia's 1945 Constitution has undergone a multitude of amendments and replacements. It is clear from Indonesia's history that the constitution was viewed as a necessary formality more than a sacred foundation of law and state administration, especially in the initial 1945 Constitution and the 1949 Federal Constitution, which were both made in haste to accommodate Indonesia's claim for independence. This is sensible for a freshly independent country which still faced both military aggressions and internal conflicts.

As time passed, society's demands had a bigger say in the constitutional reform through their expressions of dissatisfaction towards the Indonesian Government. Being an instrument of state administration, the 1945 Constitution saw four amendments which are still imposed.

Most changes during the formulation of the initial constitution was focused on religious matters, while changes afterwards were done in consideration of power balance between the executive and legislative as well as the central and regional government branches. These demands are a positive sign of the growing realization of Indonesia's society of how vital the constitution is as a legal instrument, which led to the constitution's

¹⁷ Jimly Assidique, "*Pokok-Pokok Hukum Tata Negara Indonesia*", Jakarta: PT Bhuana Ilmu Populer Kelompok Gramedia, 2007, page 101.

¹⁸ *Loc. cit.*, page 115.

betterment and it being held in high regard.

References:

- Aina. (2002). Amandemen Undang-Undang Dasar 1945: Upaya Penegakan HAM di Indonesia. *Jurnal Demokrasi, Volume 1 Number 1*. <http://ejournal.unp.ac.id/index.php/jd/article/view/2528/2137>
- Ardanawati, I. (2019, 18 August). Sidang Pertama PPKI dan Detik-Detik Pengesahan Undang Undang Dasar. *Tirto.id* <https://tirto.id/sidang-pertama-ppki-dan-detik-detik-pengesahan-undang-undang-dasar-ef4L>
- Asshidiqie, J. (2004). *Konstitusi dan Konstitusionalisme Indonesia*. Jakarta: Mahkamah Konstitusi RI dan Pusat Studi Hukum Tata Negara Fakultas Hukum UI.
- (2005) *Format Kelembagaan Negara dan Pergederan Kekuasaan dalam UUD 1945*. Yogyakarta: FH UI Press.
- (2007). *Pokok-Pokok Hukum Tata Negara Indonesia*. Jakarta: PT Bhuana Ilmu Populer Kelompok Gramedia.
- Kalean, M.S. (2004). *Pendidikan Pancasila*. Yogyakarta: Penerbit Paradigma.
- Kansil, C.S.T. (2011). *Hukum Tata Negara Republik Indonesia*. Jakarta : PT. Rineka Cipta.
- Kompas.com (2020, 23 January). Perjanjian Renville: latar Belakang, Isi, dan Kerugian bagi Indonesia. *Kompas.com*. <https://bit.ly/32FDxQ3>.
- Majelis Permusyawaratan Rakyat Republik Indonesia. (2007). *Panduan Masyarakat Undang-Undang Dasar Negara Republik Indonesia Tahun 1945*, Jakarta: Sekretariat Jenderal MPR RI.
- Mahfud, M.D. (2003). *Demokrasi dan Konstitusi di Indonesia, Studi Tentang Interaksi politik dan Kehidupan Ketatanegaraan*. Jakarta: Rineka Cipta
- Muskitnas (2019, 2 November), History Today: Penandatanganan Konferensi Meja Bundar. *Museum Kebangkitan Nasional*. <https://muskitnas.net/2019/11/02/history-today-penandatanganan-konferensi-meja-bundar/>
- Nasution, A.H. (1978). *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia Jilid 5: Agresi Militer Belanda I*. Bandung: Angkasa.
- (1991). *Sekitar Perang Kemerdekaan Indonesia Jilid 9: Agresi Militer Belanda II*. Bandung: Angkasa
- Raditya, I.N. (2019, 1 June). Sejarah Hari Pancasila: Peran BPUPKI dan PPKI. *Tirto.id* <https://tirto.id/sejarah-hari-pancasila-peran-bpupki-dan-ppki-cpMp>.
- Pour, J. (2009). *Doorstoot naar Djokja: Pertikaian Pemimpin Sipil-Militer*, Jakarta: Penerbit Buku Kompas.
- Suharizi and Firdaus. (2007). *Refleksi Konstitusi 1998-2002*. Bandung: Citra Aditya Bakti.
- Syahuri, T. (2011). *Tafsir Konstitusi Berbagai Aspek Hukum*. Jakarta: Kencana.
- The Editors of Encyclopaedia Britannica (publication date unknown). Renville Agreement: Netherlands-Indonesia [1948]. *Britannica*. <https://www.britannica.com/event/Renville-Agreement>
- Tutik, T.T. (2006). *Pokok-Pokok Hukum Tata Negara*. Jakarta: Prestasi Pustaka Publisher.

**Shannon Suryaatmadja,
Atma Jaya Catholic University of Indonesia,
Jakarta, Indonesia**

**THE ROLE OF REMOTE SENSING REGULATION FOR
AGRICULTURE SUSTAINABILITY:
OVERVIEW OF INDONESIA'S EXPERIENCE**

Abstract

Rising world temperatures continuously perpetuates climate change, impacting weather patterns and inducing droughts. Indonesia, as an

agricultural country is severely impacted by droughts, uses remote sensing to track rainfall and other variables which help predicts draughts, enabling the government to take action and fight for agricultural sustainability. This short article finds remote sensing technology useful to measure Vegetation Health Index (VHI) and provides several examples of its use. It also explains how Indonesia regulates remote sensing and does efforts to maximize its potential in fighting for agricultural sustainability. Finally, it provides a short conclusion of Indonesia's overview for the impact of remote sensing regulations.

Introduction

An archipelagic country's inherent affliction comes from how disjointed it is as a unit, and Indonesia is not exempt from this. Space technology plays a large role in how Indonesia runs, whether it be for healthcare, education, weather prediction, communication, or other purposes.

Space technology itself is an umbrella term, encapsulating all technology related to the exploration of and activities in space. It could refer to satellites infrastructure and the aerospace industry (Lexico, 2020). As a developing country, Indonesia mainly uses satellite technology, and one of its underrated utilities is in agriculture.

As the world temperature rises climate change is also perpetuated. This has become a global concern, but more so for agricultural countries such as Indonesia, which heavily relies on agriculture products, having 7,463,948 hectares of agriculture land in 2019 (Sasongko, 2020).

Droughts happen in different months for different regions in Indonesia, following the weather cycles such as El Nino and La Nina (Indonesian Meteorology, Climatology, and Geophysical Agency, 2020). However, 2020's drought cycle has a significant shift from average drought patterns in 1981-2010, with 30.1% areas experiencing more severe droughts. Draught season will also start later than usual for 43.3% areas and earlier for 19.3% (Banurea, 2020). Farmers wishing to plant crops in the optimum period face uncertainties from the possible shifts and added fear that their crops may not survive the change in climate patterns.

The aforementioned data shows how vital remote sensing through satellite imagery is for Indonesia as an archipelagic state, and especially a developing one which rests on agriculture for a large part of its people's livelihood. By utilizing different combinations of data indices (temperature,

precipitation, vegetation condition, evapotranspiration, etc.), remote sensing can act as an early warning system of agricultural drought (Sholihah et al., 2016). In addition, it could also measure and predict the duration, intensity, severity, and spatial extent of droughts.

It is natural that Indonesia has a high interest to invest in remote sensing. Ensuring a smooth operation of remote sensing also necessitates adequate regulation. This short article will give a general overview how Indonesia regulates remote sensing and does efforts to maximize its potential in fighting for agricultural sustainability. It will also give some data to show the significance of impact remote sensing has, as well as an assessment of whether or not current national regulations are adequate.

The Indonesian Space Law Regime

Indonesia is a member of UNCOPUOS, the United Nation's focal point for outer space issues. UNOOSA has two permanent subcommittees; the Legal Subcommittee (LSC) and the Scientific and Technical Subcommittee (STSC). Each subcommittee holds annual meetings known as sessions and gives reports of these sessions during the annual UNCOPUOS main session (also referred to as the "parent"). Then, UNCOPUOS will report the results to the United Nations General Assembly (UNGA).

UNCOPUOS has made five treaties on outer space issues, namely:

- a. The 1967 Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space;
- b. The 1968 Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space;
- c. The 1972 Convention on International Liability for Damage caused by Space Objects;
- d. The 1975 Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space; and
- e. The 1979 Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies.

Indonesia has ratified the first four treaties. Also, Indonesia is a member of the International Telecommunication Union (ITU). ITU has the authority to regulate the use of satellites for certain purposes. If a satellite has dual functions of communication and remote sensing, for example, then it may be subject to certain ITU regulations.

For Indonesia's national law, Law of the Republic of Indonesia Number 21 of 2013 on Space Activities (Indonesian Space Law) serves as

the national umbrella law for all things pertaining to outer space activities. It is the first space law enacted in ASEAN, and mandates the formation of 9 Government Regulations to discuss specific matters

One of these drafts is the Draft Government Regulation on the Conduct of Space Activities. It would regulate the prerequisites and operations of commercial space activities. It may also include future plans on the use of remote sensing for commercial purposes. The plans to draft this particular regulation had been included in the 2015 Draft Government Regulation and Draft Presidential Regulation preparation program based on the results of the Annual Plenary Meeting organized by Indonesia's National Legal Development Agency on 15–17 December 2014. To date, the draft is still in the making.

DEPANRI was the high-level coordination forum for air and space issues pertaining to aeronautics, telecommunications, and other national interests based on Presidential Decree Number 132 of 1998. It was dissolved by Presidential Decree Number 179 of 2014 and its former Secretariat, the Indonesian National Institute of Aeronautics and Space (LAPAN), was appointed as the new national body. LAPAN is responsible for executing aerospace activities, including the development of Indonesia's space industry and how space is utilized for national interests.

Remote Sensing Regulations

Space policy regulates how remote sensing can be utilized and accessed by both government and private entities. Remote sensing utilization in Indonesia has been oriented to achieve the SDGs, the Sendai Framework, as well as the Paris Agreement. For its domestic policy Article 15-23 of the Indonesian Space Law mandated LAPAN to perform remote sensing, including the storage and distribution of acquired data, with due regard to benefits, effectiveness and efficiency. Several types of high resolution data require licensing from the government, as stated in Presidential Instruction Number 6 of 2012 on the Provision, Use, Quality Control, Processing and Distribution of High Resolution Remote Sensing Satellite Data.

LAPAN created Sipandora, following Government Regulation (PP) Number 11 of 2018 on the Procedures for Implementing Remote Sensing Activities (PP 11/2018) which stipulates that remote sensing data must be usable by both the central and regional government as well as society. Through Sipandora, users of the application or website can track satellite data for agriculture, certain fisheries, and certain natural disasters.

This application also features a natural resource monitoring system (SIPANDA) and disaster mitigation information system (SIMBA). SIPANDA presents paddy-related data such as harvesting predictions and fields vulnerable towards drought. The disaster mitigation system is provided by SIMBA by measuring Standardized Precipitation Index (SPI), rainfall, and Green Vegetation Index (GVI). With Sipandora, some of this information is made free for public, striking a balance between profit and accessibility. Citizens are also able to input their own data into Sipandora for verification and higher accuracy.

Cooperation with other parties is also vital. Article 29 of PP 11/2018 states the necessity of validating and calibrating remote sensing data to have accurate and dependable end results. LAPAN needs access to remote sensing data from its own satellites, other government institutions, private entities, and foreign agencies to ensure better disaster management in the future. Article 22 of PP 11/2018 encourages LAPAN to buy data from providers and conduct cooperation with foreign countries. LAPAN acquires some imagery from German Terrasar-X and French SPOT for research and operational applications (PUSTEKDATA-LAPAN, 2020), among others.

To complement Sipandora, the Indonesian Government has invested in Palapa Ring, which includes optical cables, microwave signals, and 4G connection. Palapa Ring will allow for better connection for disaster mitigation agencies and other government institutions in remote areas (PT. Palapa Ring Barat, 2016). This means farmers and local governments will be able to monitor possible drought scenarios better and take actions accordingly.

From an economic perspective, remote sensing's value could be measured through the Net Present Value (NPV) approach. The NPV calculates the difference between the present value of cash inflows and the present value of cash outflows over a period of time, thus analyzing the profitability of an investment. It found that in 2015-2017, remote sensing had a total cash inflow value (adjusted for 2019) at IDR2.79 billion, IDR7.73 billion, and IDR 8.31 billion respectively (Diana et al., 2019). While profitable, attaining one district's satellite imagery could cost IDR400 million (US\$28,521), usually paid to consultants (Arbi, 2019).

Having Sipandora along with the construction of Palapa Ring lifts a tremendous amount of financial burden from farmers and local governments to gain useful information that could help them act on potential threats and

climate change. This is hoped to help maintain good harvests and mitigate threats, such as from natural disasters or changing environments.

Conclusion

Remote sensing can identify variables which measure vegetation health and changes in weather patterns, making it useful as an early disaster alarm. Indonesia realizes remote sensing's significant contribution in mitigating droughts. It has made progress in disseminating information to the public.

Indonesia has laid down both rules and programs which aim to gather accurate data for remote sensing in the agriculture industry, as well as disseminating data for vital stakeholders. This shows the country's stance in investing for agriculture sustainability, as well as recognition of the role remote sensing plays in fulfilling this goal.

References:

- Arbi, I. A. (2019). *Indonesia opens satellite image data to public*. The Jakarta Post. <https://www.thejakartapost.com/news/2019/02/13/indonesia-opens-satellite-image-data-to-public.html>
- Banurea, D. (2020). *Analisis Iklim*. Indonesian Meteorology, Climatology, and Geophysical Agency. <https://www.bmkg.go.id/iklim/prakiraan-musim.bmkg>
- Diana, S., Hidayat, A., Rafikasari, A., Ibrahim, I., & Farida, F. (2019). Economic Assessment of Satellite Remote Sensing Data in Indonesia: A Net Present Value Approach. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 9(1), 140–146. <https://doi.org/10.32479/ijefi.7316>
- Indonesian Meteorology, Climatology, and Geophysical Agency., (2020). *Prakiraan Musim Kemarau 2020 di Indonesia*. <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- Lexico. (2020). *Meaning of space technology in English*. Lexico. https://www.lexico.com/definition/space_technology
- PT. Palapa Ring Barat. (2016). *Tentang Palapa Ring*. PT. Palapa Ring Barat. <http://palaparing.id/>
- PUSTEKDATA-LAPAN. (2020). *Deskripsi Dataset*. Lapan.Go.Id. <http://bdpjin-catalog.lapan.go.id/catalog/help/bdpjin-deskripsi.html>
- Sasongko, Y. A. T. (2020). *Dibanding 2018, Luas Baku Sawah 2019 Naik Jadi 7,46 Juta Ha*. Kompas.Com. <https://money.kompas.com/read/2020/02/04/201530826/dibanding-2018-luas-baku-sawah-2019-naik-jadi-746-juta-ha?page=all>
- Sholihah, R. I., Trisasongko, B. H., Shiddiq, D., Iman, L. O. S., KUSDARYANTO, S., Manijo, & Panuju, D. R. (2016). Identification of Agricultural Drought Extent Based on Vegetation Health Indices of Landsat Data: Case of Subang and Karawang, Indonesia. *Procedia Environmental Sciences*, 33, 14–20. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2016.03.051>

**Valančius Tadas,
Mykolas Romeris University
Doctoral Candidate**

CODE OF NATIONAL JUDICIAL SYSTEM: DECISION CONTROL

The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter - the Convention), adopted half a

century ago, established for the first time at international level the right of a person to a fair hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal (Part 1 of Article 6). This provision also resulted in another right, recognised and protected by the Convention, in the doctrine of the European Court of Human Rights (hereinafter - the ECtHR) - to seek justice for every person in a higher court. Thus, in the long term, the States, which have ratified the Convention, have a general obligation to establish an effective system of judicial control of court decisions in the interaction of national judicial instances, guaranteeing the individual's right to a decision by an independent and impartial tribunal.

However, at a time when fundamental human rights and freedoms in Europe were being protected in accordance with the provisions of the Convention and judicial control of court decisions had become linked to individual rights, the staged implementation of USSR legislation was carried out in Lithuania through the brutal force. As the State, which liberated itself from this oppression in 1990, started to restore its national judicial system, a model of judicial organisation that has evolved during the evolution of statehood of 1918-1940 was deemed to be exemplary. Contemporaries and scholars characterized it as advanced and having a very high sense of justice. In retrospect, such epithets could not have been earned by the system without its "independence". A fundamental principle that governs the development of a specific system of internal judicial control of court decisions.

Thus, the aim of this paper is to identify the authenticity of the mechanism of judicial control for judgements in the national identity of the legal system, based on the doctrine conceived by contemporaries and legal scholars, as well as archive sources and legislation. This work also covers the circumstances that determined the formation of the mechanism of judicial control for judgements and influence on the system of justice.

In early 1918, a particularisation of Law was present in the ethnographic territory of Lithuania plagued by wars. For the most part, relations were governed by legitimized monuments of the Russian legal tradition - criminal and civil laws, the Napoleonic Code was in effect in Užnemunė, and Prussian laws were observed in Klaipėda region. In order to avoid the unpredictable "chaos of public relations", the architects of the national legal system, taking into account the complex political situation of the time and lack of basic Lithuanian legal terminology, commenced the jurisprudential reception, i.e. the acceptance and adaptation of norms of a

foreign legal tradition. It is true that, although it is defined as an ‘inevitable’ choice, its wise formation has meant a historically significant return to national Law to the Western law tradition, which has sustained this trend throughout the entire evolution of Lithuanian statehood.

First of all, as contemporaries note, this was because of the foundation of the criminal and civil legal norms of Tsarist Russia, which has become the main object of the jurisprudential reception, derived from the Western European legal tradition. Laws of Civil Law and procedural Law have been deemed to be ‘the fruit of labour of Western European states, especially the French,’ while law of the Criminal Law were appreciated due to their strong link with the legal experience of Western European states.

Following the jurisprudential reception of the Law on Civil Proceedings (hereinafter - LCP), Lithuania adopted a model of unlimited appeal, essentially unchanged until 2002, which obliged the court of the appellate instance in the civil case to hear the case on the same grounds as the court of first instance, i.e., the parties to the proceedings were allowed, without any restriction whatsoever, to submit new facts and evidence at second instance.

In criminal proceedings, transposed into the national Law through the jurisprudential reception of the Law of Criminal Procedure of Russian Empire of 1864 (hereinafter – the LCrP), a dualistic form of appeal against the judgements was established – a simple appeal, which was treated as a ‘normal element of the proceedings with a limited deadline after which the right of appeal ceases’, and an emergency appeal - as ‘a reopening of a case.’ The law provided that any decision of the Court of First Instance may be appealed against by the parties to the proceedings ‘on all aspects of the case which concern them’. Thus, same as in civil proceedings, the decision of the first instance court at second instance could be defeated with new evidence.

At that time, although the cassation instance was formally introduced into the national judicial system in 1921, the functions of both the Court of Appeal and the Court of Cassation remained concentrated in the Lithuanian Tribunal. Some of the decisions, which by law are subject to review by the Lithuanian Tribunal on appeal, were not subject to cassation review by the same court. According to researchers, such a situation prevailing in the judicial system ‘was intolerable and unjustifiable from the point of view of elementary justice.’ So in fact, up till the reform of 1933, the cassation instance operated in Lithuania very particularly: Decisions rendered by the

Justices of the Peace were provided with the possibility of three instances and those rendered by the County Courts with the possibility of two instances.

Despite the reform of the judicial organisation, the provisions governing the process of judicial control of court decisions in civil and criminal courts remained largely unchanged until the occupation and annexation of Lithuania in 1940. After 1933, the parties to the dispute were granted the opportunity to seek justice in three instances: the first and on appeal where the court considered the dispute on its merits, and in cassation instance - examining the compliance of the decision with the legislation.

The most adaptive to the national judicial system - the classic dual system of judicial control of court decisions, presupposed from the institutes of appeal and cassation - was fully implemented in the state and became operational after judicial reform of 1933. Before the reform, an appellate instance was operational in the state, as well as a very particular instance of cassation. The latter did not perform the full-fledged function guaranteeing justice.

The process of judicial control of court decisions was governed by provisions of civil and criminal procedure acquired through jurisprudential reception. These provisions imposed on appellate courts, which were reviewing decisions, an obligation to carry out a full-scale examination of the evidence and the facts. The Court of Cassation imposed with a priority obligation to protect the public interest above all, while protecting the private interest.

The identity of the forms of control of court decisions in the Lithuanian national judicial system was derived from the Western European legal tradition. The accomplished jurisprudential reception of advanced legal norms allowed the establishment of an authentic system of judicial control of court decisions during the period of the First Republic.

**Edgaras Markevičius,
Mykolas Romeris University
PhD candidate**

EFFICIENCY OF CRIMINAL INTELLIGENCE MEASURES IN THE CONTEXT OF PRIVACY

The question of who has access to mass amounts of data collected and how they are to be used has become a central theme in the debate over

transparency vs secrecy [13, 5]. The Law on Criminal Intelligence entitles criminal intelligence entities to obtain information from any entity, to perform secret inspection of postal items and their documents, control and seize postal items, secret control of correspondence and other communications, access to personal accommodation, offices and other premises, closed areas, vehicles, as well as to inspect them [1, *Art. 6 p. 3*] etc.

Thus, criminal intelligence entities have the right not only to follow a person or listen on his or her conversations, but in principle to obtain information of interest to them from any entity by any available technical means. The legal doctrine confirms the position that the Law on Criminal Intelligence provides for a very wide range of different non-public investigative measures [7, *p. 275*].

Criminal intelligence activities and the exercise of these rights undoubtedly significantly interferes with the privacy of individuals, so the application of specific criminal intelligence measures cannot be left to the discretion of criminal intelligence entities themselves.

The CJEU, in interpreting the right of law enforcement authorities to invade private life, has stated that “In order to ensure that access of the competent national authorities to retained data is limited to what is strictly necessary, it is, indeed, for national law to determine the conditions under which the providers of electronic communications services must grant such access. [...] That national legislation must also lay down the substantive and procedural conditions governing the access of the competent national authorities to the retained data” [4, *para 118*].

Thus, the case law of the CJEU and the legal doctrine [11, 2] confirms that national law must provide procedural mechanisms to limit the discretion of criminal intelligence entities. These mechanisms should enable to verify whether access to personal data is proportionate (i. e. strictly necessary). Therefore, the following provides an analysis of the Law on Criminal Intelligence, the Law Enforcement Directive [2], which reveals whether the legislation provides for significant procedural measures to ensure the balance between the right to privacy of individuals and the objective of criminal intelligence entities to prevent criminal activities.

First, data protection/national security laws as well as case law place special emphasis on independent oversight and transparency [8, 72].

Constitution of the Republic of Lithuania [2, *Art. 22, para 3*] provides

that “information on the private life of a person may be collected only by a reasoned court decision and only in accordance with law”. The same mandatory procedural requirement of prior administrative control has been established case law by the CJEU, which states that access to retained data by competent national authorities must be subject to review “by a court or by an independent administrative body whose decision seeks to limit access to the data and their use to what is strictly necessary for the purpose of attaining the objective pursued and which intervenes following a reasoned request of those authorities submitted within the framework of procedures of prevention, detection or criminal prosecutions” [5].

In this respect, it should be noted in particular that, although the Directive was adopted in 2016 (i.e. relatively recently), it does not implement the rulings in the above-mentioned judgment of the CJEU [5], concerning mandatory prior control by a court or an independent administrative entity.

Article 28 para 1 of the Directive [3] specifies a mandatory procedure for *prior consultation* of the supervisory authority, the grounds of application of which are subjective. Furthermore, Article 47 para 3 of the Directive [3] governs the “effective *advisory* powers of those supervisory authorities to provide *advice to* the controller in accordance with the prior consultation procedure referred to in Article 28”. Therefore, the “prior consultation” procedure specified in the Article 28 of the Directive [3] cannot be considered as a measure of prior control carried out by an independent entity, in the context of the CJEU case No. C-293/12 and C-594/12 [11, 15].

The Law on Criminal Intelligence provides for a procedural restriction on application of criminal intelligence measures in Articles 9, 10 and 11. In Article 9 para 1 of the Law on Criminal Intelligence it is established that the chairperson of a district court or a judge authorized by him or her shall make a ruling on motivated submissions of heads of criminal intelligence entities or their authorized deputies regarding receipt of information from economic entities, including electronic communications networks and / or service providers, the Bank of Lithuania, financial companies and credit institutions, etc. Meanwhile, Articles 10 and 11 of the Law on Criminal Intelligence establish that the chairpersons of regional courts or their authorized judges authorize the use of technical means in a special manner, secret inspection of postal items and their documents, control and seizure of postal items, secret control of correspondence and other communications [1, *Art. 10*] and secret access to personal data, housing, official and other premises, closed

territories, vehicles etc. [1, *Art. 11*].

Therefore, the Directive itself does not entail measures of prior independent control of application of criminal intelligence measures. However, Law on Criminal Intelligence provides for measures of prior administrative control of criminal intelligence measures [10, 13], as required by the Article 22 of the Constitution and in line with the case law of the Court of Justice of the European Union.

Second, the Law on Criminal Intelligence provides for restrictions on the duration of criminal intelligence measures. Criminal intelligence measures which, by their nature, are continuous, e.g. tracking people, controlling the content of conversations etc., must be sanctioned for a specific time limit.

The European Court of Human Rights has held that it is reasonable to for the relevant national authorities to regulate the overall duration of the interception, which are competent to issue and renew decisions, but only on condition that adequate safeguards are in place, such as (i) a period after which the measures authorized become obsolete, (ii) the conditions under which the authorization may be renewed and (iii) the circumstances in which the authorization is to be revoked [6, *para 250*].

Directive does not entail any regulation with regard to the maximum possible duration of the applied criminal intelligence measures. Art. 22 para 3 of the Directive regulates, that member states are free to set out the subject-matter and duration of the processing (i. e. application of criminal intelligence measures and duration thereof). This may be interpreted as the respecting the exclusivity and freedom of each EU member state, however it fails to set even a low standard of protection of right to privacy.

Art. 10 and 11 of the Law on Criminal Intelligence provide that specific criminal intelligence measures may be applied for a period not exceeding 3 months, but both articles entail the possibility of the duration extension of those criminal intelligence measures. In the first case, criminal intelligence tools can be renewed an unlimited number of times, each consisting of no more than 3 months, under the same conditions as they were granted and in the second case, they may be extended for no more than 12 months (with certain exceptions).

Therefore, Articles 10 and 11 of the Law on Criminal Intelligence entail procedural restrictions on the duration of criminal intelligence measures, which in principle comply with the requirements of the legality of

criminal intelligence periods established in the case law of the European Court of Human Rights (except for determining the circumstances in which applied criminal intelligence measures must be revoked). However, they can be easily manipulated by the applying the extension period.

Thirdly, in accordance with the above-mentioned case law of the CJEU, criminal intelligence measures must be limited to what is strictly necessary to achieve the objective pursued [6, *para 250*]. Therefore, the independent sanctioning of criminal intelligence (by courts or other independent bodies) must be aimed *inter alia* at verifying the proportionality of criminal intelligence.

The requirement of proportionality of the criminal intelligence measures applied is also directly enshrined in para 26 of the Directive preamble, which stipulates that criminal intelligence activities must be a *proportionate* measure of a democratic society and Article 8 para 1, which states that the processing of data [for the purposes of criminal intelligence] is lawful only if it is necessary and to the extent necessary for the competent authority to carry out its task under Article 1 para 1 of the Directive.

Law on Criminal Intelligence set forth, that each submission for the application of criminal intelligence measures to a district or regional court must indicate the *data and / or reasons* justifying the necessity to perform the specified actions and / or obtain the requested data and indicate the desired result [1, *Art. 9 p. 4 sp. 2, Art. 10 p. 4 sp. 3, Art. 11 p. 4 sp. 3*]. Given that the courts must make *justified* decisions [1, *Art. 9 p. 3, Art. 10 p. 3*], they ought to assess the measures and / or the information requested by the criminal intelligence subject, decide if it is objectively necessary and if the restriction to a person's privacy is applied proportionately.

Therefore, the Law on Criminal Intelligence does not directly establish the requirement of proportionality with reference to the criminal intelligence measures applied. However, bearing in mind (i) the obligation of criminal intelligence subjects to ensure the protection of individual rights and legitimate interests, (ii) to state reasons for the criminal intelligence measures requests, and (iii) the duty of courts to state reasons for orders granting such requests, the Criminal Intelligence Act should be considered to provide for measures aimed at ensuring the proportionality and necessity of applicable criminal intelligence.

Summarizing the arguments given, it can be concluded that the Law on Criminal Intelligence provides for restrictions on the application of

criminal intelligence measures, which in principle correspond to the restrictions established in the case law of the CJEU and the European Court of Human Rights. This sketches the current situation, where criminal law no longer communicates with its citizens, but rather threatens its enemies [9, 107].

Bibliography:

- [1] Law on Criminal Intelligence of the Republic of Lithuania (Žin., 2012, Nr. 122-6093).
- [2] Constitution of the Republic of Lithuania (Lietuvos Aidas, Nr. 220; 1992, Nr. 33-1014).
- [3] Directive No. 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA.
- [4] Judgment of the Court of Justice of the European Union in 2016. December 21 decision in case no. C – 203/15 and C – 698/15 (*Tele2 Sverige* case).
- [5] Judgment of the Court of Justice of the European Union in 2014. April 8 decision in case no. C - 293/12 and C - 594/12 (*Digital Rights Ireland* case).
- [6] European Court of Human Rights decision of 2015 December 4 in case No. 47143/06 (*Roman Zakharov v. Russia*).
- [7] Ažubalytė, R. “Restricting the life of a Private Person by Secret Means: the Problem of (in) Quality Law”. *Jurisprudence*, 2019 26 (2).
- [8] Cedric M. J., Ryngaert, Nico A.N.M. van Eijk. “International cooperation by (European) security and intelligence services: reviewing the creation of a joint database in light of data protection guarantees”, *International Data Privacy Law*, 2019, Vol. 9, No. 1.
- [9] Derencinovic D., Getos A. M. (2007). “Cooperation Of Law Enforcement And Intelligence Agencies In Prevention And Suppression Of Terrorism – European Perspective”. *Revue Internationale de Droit Penal*, 2007/1 Vol. 78.
- [10] Gutauskas, A. “Kriminalinė žvalgyba ir privatus žmogaus gyvenimas”. *Teisė*, 2019. Nr. 113.
- [11] Jasserand C. (2018). “Law Enforcement Access to personal Data Originally Collected by Private Parties: Missing Data Subjects’ Safeguards in Directive 2016/680”. *University of Groningen Faculty of Law Research Paper*, No. 25/2018.
- [12] Villani S. “Some Further Reflections on the Directive (EU) 2016/681 On PNR Data in the Light of the CJEU Opinion 1/15 Of 26 July 2017”. *Revista de Derecho Político*, No. 101, enero-abril 2018.
- [13] Rittberger B., Goetz K. H. (2018). “Secrecy in Europe”, *West European Politics*, February 2018.
- [14] 2019 June 5th hearing information of the Parliamentary Control Commission on Criminal Intelligence. Available from: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=66392> [sk. 13.08.2020.]

Ieva Deviatnikovaitė
Mykolas Romeris University
Professor at the Institute of Public Law

**NATIONAL ADMINISTRATIVE LAW
IN THE LIGHT OF THE EU LAW**

Presentation deals with the European Union constraints on national administrative law. The implementation (application, enforcement,

transition) of the European Union law mainly takes place within the national legal order. It means that the main applicators and enforcers of the European Union law are national legislators, public administrators and courts (national administration). Therefore, it is the responsibility of the Member States to ensure the effective implementation of the European Union law.

The Member States while applying and enforcing the European Union law enjoy institutional and procedural autonomy. This autonomy means that the Member States decide which national administrative body is responsible for implementation of the European Union law and how it will be implemented. In a number of the EUCJ cases (for example, C-33/76, C-3/16, C-425/16, etc.) it has been pointed out that national authorities must implement Community law, but the forms and procedures for such implementation depend on the national legal order of the Member State. Moreover, it is up to the Member States to choose the means of implementing the European Union law, whether governed by administrative, criminal or civil law (C-253/00).

However, according to R. Ortley and R. Widdershoven (European Administrative Law, 2018, in *Comparative Administrative Law*. Intersentia: Cambridge, Antwerp, Portland, p. 271-302), the autonomy to implement European Union law is increasingly being curtailed. This is due to two reasons: first, the influence of the case-law of the EUCJ, and second, the European Union legislative measures. These reasons are explained in the following paragraphs (according to the above-mentioned text written by R. Ortley and R. Widdershoven).

The jurisprudence of the EUCJ has stated that the implementation of the European Union law must meet certain requirements. Above-mentioned administrative law theorists divide these requirements into two groups – *instrumental and protective*. *Instrumental* requirements are based on the principle of sincere cooperation, governed by the Article 4 of the Treaty of Functioning of the European Union, including principles of equivalence, effectiveness, and dissuasiveness. It means that the national application and enforcement of the European Union law must be effective, dissuasive, proportionate, and should meet the principles of equivalence. *Protective requirements* are related with the protective function of the law. R. Widdershoven and R. Ortley states that the jurisprudence of the EUCJ reveals three groups of protective requirements as measures of national enforcement of the European Union law – general principles of the European

Union law, fundamental rights, and Treaty freedoms. The first group is linked to the general principles of European Union law – equality, proportionality, the right to a fair hearing, legitimate expectations, the duty to state reasons and transparency, and the right of defense. The second set of requirements relates to the fundamental rights enshrined in the Charter of Fundamental Rights of the European Union and in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. This means that the national measures of implementation of the EU law shall be compatible with the protection of fundamental rights. The third group of requirements relates to the freedoms enshrined in the European Union primary law – the free movement of goods, persons, services and capital.

As mentioned above, the autonomy of the implementation of the European Union law is increasingly limited. This is due not only to the impact of the EUCJ case-law, but also to the legislative impact of the European Union law in certain policy areas. For example, sometimes secondary European Union law requires Member States to provide sanctions for infringements of national provisions that were adopted on the basis of one or another European Union directive, and shall take all measures necessary to ensure that these provisions are implemented, and that the penalties provided for must be effective, proportionate and dissuasive.

European Union legislative influence manifests itself in national authorities' monitoring of compliance with the European Union law and in carrying out inspections and accountability. Therefore, the European Union regulations and directives contain specific requirements for monitoring compliance with the European Union law. The purpose of such rules is to ensure a uniform level of supervision in the Member States.

To sum up, the autonomy of the implementation of the European Union law has been limited for two reasons: the influence of the case-law of the EUCJ and the European Union legislative measures. As the main implementers and enforcers of the EU law are public administrators, therefore, it is possible to state that national administrative law is strongly influenced by the European Union law.

Аюпова Е.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри цивільного права №1

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Розвиток інформаційної сфери традиційно пов'язують з вдосконаленням способів передачі інформації і з трансформацією способів формування, організації, розповсюдження і обміну інформації. Докорінна зміна способу передачі інформації була пов'язана з появою персонального комп'ютера, що потягло за собою появу технічних і програмних засобів, які забезпечували б підтримку великих комп'ютерних мереж, що об'єднують як комп'ютерні центри, так і комп'ютери приватних володільців.

Україна як держава, що торує свій шлях до успішної євроінтеграції, все частіше впроваджує нові потужні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ): комп'ютерно-орієнтовані пристрої, мережеві засоби, віртуальні і мобільні технології, технології хмарних обчислень (англ. – Cloud computing). Саме тому проблеми інформатизації суспільства, необхідності вдосконалення відносин у сфері ІКТ, зокрема і щодо хмарних технологій, залишаються актуальними, на чому наголошується в Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки», в «Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року», та в інших документах.

Хмарні сервіси, що дозволяють перенести обчислювальні ресурси й дані на віддалені інтернет-сервери, в останні роки стали одним з основних трендів розвитку ІТ-технологій. Разом із тим сама ідея комп'ютерних технологій з'явилася ще в 1960 році, коли видатний математик, розробник мови програмування ЛІСП Джон Маккарті публічно висловив припущення, що незабаром комп'ютерні обчислення стануть надаватися подібно комунальним послугам (public utility). Саме ця ідея отримала практичне втілення на початку ХХІ віку в хмарних технологіях.

Розповсюдження мереж з високою потужністю, низька вартість комп'ютерів і пристроїв, збереження комп'ютерних даних, а також

широке впровадження віртуалізації, згодом привели до зростання хмарних технологій, які забезпечують віддалений доступ до обчислювальних ресурсів і додатків через Інтернет. При цьому активне поширення хмарних технологій зумовило потребу правового регулювання відносин щодо їх застосування.

Слід зазначити, що міжнародно-правова доктрина не містить загальноприйнятого поняття «хмарні технології», проте, міжнародні організації працюють над розробкою відповідних визначень. Наприклад, згідно з визначеннями, запропонованими Міжнародним союзом електрозв'язку і Міжнародною організацією по стандартизації у звіті МСЕ «Тенденції в реформуванні електрозв'язку», хмарні комп'ютерні технології являють собою парадигму забезпечення мережевого доступу до гнучкого та такого, що піддається масштабуванню, набору доступних для спільної роботи фізичних або віртуальних ресурсів, які можна за необхідності самостійно використовувати і регулювати.

У 2012 р. Європейська комісія прийняла стратегію «Розкриття потенціалу хмарних обчислень в Європі» (далі – стратегія), яка була результатом аналізу політичної, економічної, законодавчої, нормативної та технологічної бази за умов визначення шляхів максимального використання потенціалу «хмари». Відповідно до стратегії «хмарні обчислення – зберігання, обробка та використання даних на дистанційно розташованих комп'ютерах шляхом отримання доступу через Інтернет». У свою чергу, NIST (The National Institute of Standards and Technology) розуміє під хмарними обчисленнями — модель надання широкого і зручного мережевого доступу до загального пулу керованих обчислювальних ресурсів та їх послуг (наприклад, мереж, серверів, систем зберігання, додатків і сервісів), які можуть бути швидко надані з мінімальними зусиллями з системи управління при необхідності забезпечення взаємодії з провайдером послуг.

У законодавстві України визначення хмарних обчислень відсутнє, однак у затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. поняття хмарних технологій використовується. Так, було передбачено формування сучасної інформаційної інфраструктури, а саме ...створення та застосування суперкомп'ютерних систем, зокрема і на основі ... «хмарних» технологій».

Між тим на сьогодні в Україні ще не створена нормативно-правова база щодо регулювання такого виду ІКТ як технологія хмарних обчислень і навіть не прийнятий спеціальний закон щодо регулювання цієї технології, хоча добре відомо, що першим кроком на цьому шляху є створення саме галузевого нормативно-правового акту.

Безумовно, сфера хмарних обчислень не залишається без уваги в українському законодавстві і відносини з застосуванням зазначених технологій регулюються деякими з нормативно-правових актів, зокрема загальними нормами законів про інформацію та її захист і положеннями норм приватного права. Наприклад сферу хмарних обчислень безпосередньо регулює Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Відповідно до цього закону власник системи визначає умови обробки інформації в системі згідно договору, укладеного з володільцем такої інформації. Під регулювання цього закону підпадають і випадки, коли інформація повинна оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації і з підтвердженням її відповідності. Такі вимоги встановлюються для державних інформаційних ресурсів або інформації з обмеженим доступом.

У Верховній Раді України ще у 2016 року зареєстровано Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень», який мав би виправити ситуацію із розпорядженням інформацією. Із прийняттям вказаного законопроекту можна вести мову про гарантії захисту інформації та забезпечення виконання належним чином обов'язку із її зберігання провайдером шляхом запропонованого у ньому переліку чисельних істотних умов, які мають міститись у договорі між особою, що надає хмарні послуги та володільцем інформації або власником системи. Головними із них є: порядок отримання володільцем інформації або власником системи інформації, яка оброблялась в системі хмарних обчислень, у випадку припинення надання хмарних послуг; порядок видалення інформації із системи хмарних обчислень; відповідальність сторін договору. Цей нормативно-правовий акт закладає засади для подальшого розвитку платформ ІКТ у сфері державного управління, освіти, науки та інших сферах суспільного життя, а також сприятиме побудові моделі більш ефективної взаємодії держави та суспільства і дерегуляції ринку інформаційних технологій.

У 2019 році до Верховної Ради України надійшов Законопроект «Про хмарні послуги», який передбачив регулювання сфери використання хмарних обчислень, коло учасників та умови надання хмарних послуг. У ньому були визначені такі поняття як: технологія хмарних обчислень, хмара (хмарна інфраструктура), користувач хмарних послуг, особа, що надає хмарні послуги, публічний користувач хмарних послуг тощо. На сьогодні законопроект пройшов перевірку на вимоги антикорупційного законодавства і прийнятий за основу.

Науковий керівник: к.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Борисова В.І.

**Бабич А.О.,
Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
аспірант відділу дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права**

МІСЦЕ НЕОБЕРЕЖНОГО СПІВЗАПОДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Вчинення необережного злочину (за сучасною термінологією Кримінального кодексу України – «кримінального правопорушення») кількома особами є порівняно давнім явищем об'єктивної реальності, вивчення якого почало здійснюватися науковцями ще з початку ХІХ століття. Однак і сьогодні дослідження необережного співзаподіяння в теорії кримінального права так і не стало змістовно завершеним і містить ще багато суперечностей у розумінні цього явища.

Слід також констатувати відсутність теоретичного обґрунтованого концепту правового регулювання відповідальності за необережну поведінку кількох суб'єктів одного правопорушення не тільки у вітчизняному кримінальному праві, а й загалом у доктрині права. У більшій мірі це пов'язано з фрагментарністю дослідження вказаного теоретичного положення. Також варто зауважити, що необережне співзаподіяння є достатньо значним за обсягом предметом наукового дослідження, а тому потребує певної поетапності у

вирішенні його питань. Перш за все, враховуючи вітчизняний досвід розробок є необхідність визначитися з *місцем необережного співзаподіяння у системі кримінального права України*, незважаючи на те, що остання (система) є також правовою категорією з елементами невизначеності.

Тому не випадково В.І. Борисов слушно зазначає, що питання системи кримінального права, незважаючи на його значущість, залишається недостатньо дослідженим. Більшість науковців, звертаючись до нього, зазвичай, зазначають, що кримінальне право складається із Загальної та Особливої частин, при цьому Загальна частина включає норми, що визначають завдання, принципи та основні інститути кримінального права, а Особлива частина містить норми, що описують конкретні види кримінальних правопорушень та конкретні види покарання, які можуть бути призначені за вчинення певних кримінальних правопорушень. М.І. Панов стосовно цієї правової категорії вказує, що кримінальне право України безумовно є складним системним об'єктом. Первісними й основоположними елементами його структури є кримінально-правові норми. За ступенем узагальнення правові норми, а разом з ними й нетипові нормативні приписи об'єднуються у правові інститути. Останні, у свою чергу, у своїй єдності та з урахуванням відносно різних їх функцій належать до Загальної чи Особливої частин кримінального права. Незважаючи на аксіоматичність наведених тверджень, проблемними на теперішній час залишаються питання внутрішньої структури наведеної системи, у тому числі і її інститутів. До числа таких відносяться й питання місця необережного співзаподіяння в системі кримінального права, вирішення якого є доволі суперечливим в теорії кримінального права. Для наочності достатнім буде звернутися до визначення місця суміжного із співзаподіянням поняття співучасті, оскільки співучасть нормативно сформульована у Кримінальному кодексі України на відміну від необережного співзаподіяння. Так, Р. С. Орловський у дослідженні присвяченому співучасті прийшов до висновку, що вона становить самостійний *складний функціональний інститут* Загальної частини кримінального права і являє собою групу кримінально-правових норм, ідей та квазінормативних утворень, які структурно об'єднані між собою та покликані регулювати кримінально-правові відносини у випадках умисного і спільного вчинення умисного

кримінального правопорушення декількома суб'єктами кримінального правопорушення.

Дійсно, співучасть у системному розумінні охоплює однорідну сукупність норм, які регулюють спільне вчинення кримінального правопорушення. Проте варто враховувати, що розуміння спільного вчинення кримінального правопорушення слід розглядати не тільки як ознаку співучасті, а й в якості поняття, по відношенню до якого співучасть виступає як видове. Співзаподіяння шкоди декількома особами характерне будь-якому виду спільного вчинення кримінального правопорушення, від якого власне співучасть відрізняється лише такими ознаками як умисне вчинення спільного кримінального правопорушення та умисна участь в такому правопорушенні. У зв'язку з наведеним більш доречною уявляється точка зору Р.Р. Галіакбарова, який пропонує співучасть розглядати як структурний елемент більш широкого явища – інституту множинності (або як він іноді його називав – «надінституту»), зокрема, його блоку, куди входять різні види збігу кількох осіб в одному кримінальному правопорушенні. До цього ж так званого блоку, автор відносить і випадки необережного співзаподіяння. Цікаво, що така точка зору була взята за основу й багатьма іншими дослідниками теорії спільної кримінально-протиправної діяльності, які погодилися з концепцією багатосуб'єктних кримінальних правопорушень (М.С. Грінберг, А.А. Тер-Акопов, А. П. Плотніков, Д.А. Безбородов, А.В. Курсаєв, А.Р. Салімгарєєва та інші).

Вищенаведену позицію, яка певною мірою стала домінуючою серед науковців, можна вважати прийнятною. Слід мати на увазі, що інститути не можуть бути зведені до назв, як дехто вважає аналізуючи співучасть. Це завжди сукупність норм або одна розгорнута норма, або ж сукупність норм декількох субінститутів. Вітчизняна кримінально-правова думка якраз і розглядає співучасть як інститут або складний інститут, проте не включає до нього ніяких положень, які стосуються необережного співзаподіяння. У більшій мірі це пов'язано із відсутністю, як вже було зазначено, нормативного врегулювання вчинення необережного кримінального правопорушення кількома особами у чинному КК України. Уявляється, що у будь-якому випадку буде цілком правильним вести мову про паралельне існування двох юридичних явищ – співучасті та необережного співзаподіяння, що, як

правові явища, містяться у межах окремих субінститутів і охоплюються, так званим «глобальним інститутом».

Наведене також узгоджується із сучасним розумінням теорії спільної кримінально-протиправної діяльності в окремих зарубіжних державах, які законодавчо змогли унормувати випадки вчинення необережного кримінального правопорушення кількома особами. Для прикладку достатньо лише згадати Кримінальний кодекс Республіки Сан-Марино (ст. 73 «Співучасть і співзаподіяння»), Кримінальний кодекс Італії (ст. 113 «Співзаподіяння при необережному злочині»), КК ФРН (3 глава II розділу Загальної частини якого має назву «Співвиконавство і співучасть» або як іноді ще перекладають «Виконавство та співучасть») та ін. Крім того подібне розмежування співучасті та необережного співзаподіяння можна побачити й на рівні наукової доктрини та правозастосовної практики (наприклад, у Франції).

У зв'язку з наведеним приходиться на думку необхідність не лише теоретичного осмислення існування субінституту необережного співзаподіяння у вітчизняному кримінальному праві поряд із субінститутом співучасті, а й очевидного формалізованого відображення цього явища у чинному Кримінальному кодексі України. Приміром, новий так званий «глобальний інститут» можна назвати «Вчинення злочину декількома суб'єктами кримінального правопорушення». Це, у свою чергу, надасть змогу не лише розрізнити ці поняття, а й стане першим кроком у вирішенні достатньо складного і не однозначного питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності кількох осіб за вчинення необережного кримінального правопорушення.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, академік НАПрН України Борисов В.І.

**Баранчук В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., асистент кафедри криміналістики**

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ 3D СКАНЕРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Огляд місця події проводиться слідчим (прокурором) з метою повної і точної фіксації слідів, речових доказів та з'ясування обставин події злочину. Фіксування здійснюється за допомогою технічних засобів

шляхом проведення фотозйомки та відеозапису, виготовлення схем, вимірювання та протоколювання, проте такий процес є тривалим та важким. Огляд місця події може бути ускладнений через вплив негативних чинників та умов, до яких належать: велика площа досліджуваної території (наприклад, місце авіакатастрофи або техногенної аварії); складність рельєфу місцевості чи структури приміщень (завод, тунель, палуби корабля, багатопверхові та багатокімнатні будівлі); небезпечна обстановка (місце пожежі, вибуху або затоплення); недостатній рівень освітлення; висока чи низька температура; несприятливі погодні умови тощо. Саме тому, на практиці, постійно існує потреба у здійсненні пошуку нових та удосконаленні існуючих науково-технічних засобів і технологій з метою оптимізації проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд.

Одним із таких технічних засобів є тривимірний сканер. Він дозволяє швидко та детально провести фіксацію місця події та отримати тривимірні моделі відсканованої місцевості, предметів, слідів та їх взаємного розташування. Механізм дії технології 3D сканування полягає у наступному: за допомогою камери, лазера, далекоміра та освітлювальних приладів пристрій вимірює відстань до об'єкта, перетворюючи отриману інформацію у цифрове тривимірне зображення, тобто визначає координати точок у просторі (за віссю x, y та z) на поверхні досліджуваного об'єкта, аналізує їх форму та відтворює детальну цифрову модель (Как работает устройство 3D сканеров? Технологии и принципы сканирования. URL: <https://robot-ik.ru>). Вчений Д. Ковбуз у статті «How 3D scanning rebuilds crime scenes for courtrooms» (*Capturing crucial evidence to aid justice. 2020.* URL: <https://www.gim-international.com>) підкреслює, що 3D сканери здатні з точністю до міліметра зафіксувати взаємозв'язки між предметами, щоб слідчий та експерт мали можливість у майбутньому відтворити та дослідити подію злочину. У результаті здійснення тривимірного сканування можна вирішити чимало першочергових завдань, а саме: визначити траєкторію польоту кулі, правильно зафіксувати сукупність виявлених слідів крові та визначити точне місце отримання пошкоджень потерпілою особою у просторі, виявити нову доказову чи орієнтуючу інформацію шляхом реконструювання складних частин місця злочину та ін.

3D сканери використовують під час проведення огляду місця події у розслідуванні насильницьких злочинів, дорожньо-транспортних подій, катастроф, пожеж або терактів. Зарубіжний досвід проведення

розслідувань свідчить про успішність застосування 3D технологій під час проведення медичних, трасологічних, балістичних, інженерно-технічних та інших видів експертиз. Будь-які об'єкти, що були відскановані окремо на місці проведення огляду, можуть бути використані у якості тестових зразків під час проведення слідчого експерименту або демонстрації доказів у суді. На практиці, за допомогою таких сканерів фіксують сліди крові, прикусу зубів, рук, ніг, взуття, транспортних засобів, зброї та слідів її застосування, вибухових речовин або пристроїв тощо. Технологія 3D сканування дає можливість об'єктивно та деталізовано зафіксувати місце аварії чи катастрофи, продемонструвати взаємне розташування транспортних засобів, їх відокремлених частин, слідів заносу та гальмування, визначити положення потерпілих осіб або форму слідів обуглення, що виникли в результаті пожежі (Faro laser scanners – the future of forensic scene capture. URL: <https://public-safety.faro.com>).

Сканування об'єктів може здійснюватись наступними способами:

а) повітряним, за допомогою безпілотного летального апарату (наприклад Yellowscan surveyor), б) наземним, що здійснюється сканерними станціями на штативі (Faro focus S plus 350), ручними (Artec Eva, Scanner 3D-forensics) та стаціонарними сканерами (Atos scan box, Solutionix D500); в) мобільним, що встановлюється на транспортному засобі (Leica scan & go LLR+LP16R). Кожен тип сканеру має свою сферу застосування, відповідні технічні характеристики, переваги та недоліки. Наприклад, ручні сканери мають незначний кут сканування (в довжину та ширину - до 45 градусів) і фіксують об'єкти на відстані до 2 метрів, з точністю до 1 мікрметра. Наземні сканерні станції здатні відсканувати територію до 2 кілометрів на 360 градусів навколо своєї вертикальної осі та 300 градусів навколо своєї горизонтальної осі, з точністю до 1 міліметра.

Перед початком використання 3D сканера на місці події, наголошує Б. Бутлер у своїй статті «Planning and positioning of the 3D laser scanner: part 2 - planning & positioning of the Scanner» (Evidence Technology Magazine. 2019. Volume 17 (4). URL: <https://read.nxtbook.com>), слідчому (спеціалісту) необхідно враховувати, що сканери чутливі до зрушень та вібрацій. Далі автор указує, що результати сканування будуть невірними якщо сканер переміщується у просторі та рекомендує розмістити його на стійкій поверхні (штативі) щоб звести до мінімуму негативний вплив можливих вібрацій. Також, вчений підкреслює, що сканери можуть мати похибку у результатах сканування блискучих об'єктів з дзеркальними

властивостями.

За загальним правилом, процес сканування території (окремих предметів) здійснюється з декількох завчасно спланованих точок, щоб ліквідувати частину простору, яка не може бути відтворена сканером з однієї позиції (сліпу зону), тобто радіус наступної зони сканування має на 30% перекривати попередній радіус відсканованої території (поверхні). Під час дослідження мікрослідів (наприклад краплин крові) слідчий (спеціаліст) може використати налаштування високої щільності точок сканера та здійснити сканування поверхні з різних позицій (Kowbuz D. How 3D scanning rebuilds crime scenes for courtrooms. *Capturing crucial evidence to aid justice*. 2020. URL: <https://www.gim-international.com>). Якщо місцем події є складне багатокімнатне приміщення, доцільно відсканувати всі кімнати та коридори окремо і, за допомогою відповідного програмного забезпечення, виготовити макет усього поверху будинку.

Перевага 3D сканерів полягає у тому, що на відміну від інших науково-технічних засобів фіксації, вони можуть працювати при недостатньому освітленні чи за його відсутності. При недостатньому освітленні може бути використаний режим сканування у розширеному динамічному діапазоні (HDR) (Butler B. Planning and positioning of the 3D laser scanner: part 2 - planning & positioning of the Scanner. *Evidence Technology Magazine*. 2019. Volume 17 (4). URL: <https://read.nxtbook.com>). Такий режим забезпечує більший діапазон яскравості світлих частин об'єкта експозиції та підвищує якість відсканованого зображення. Якщо огляд місця події проводиться у нічний час, звертає увагу Б. Бутлер, доцільно вимкнути кольоровий режим роботи сканера та здійснити сканування території у відтінках сірого кольору за допомогою інфрачервоних променів.

На теперішній час в Україні 3D сканери відіграють роль допоміжних техніко-криміналістичних засобів фіксації під час проведення огляду місця події. Через свої недоліки вони не можуть замінити собою традиційні засоби фіксації. Для досягнення успішного результату у роботі з тривимірними сканерами слідчий (експерт, спеціаліст) обов'язково має мати базовий рівень підготовки, а для оброблення відсканованого матеріалу у відповідному програмному забезпеченні - ще й практичні навички. Проте, головною перешкодою на шляху впровадження 3D сканерів у діяльність правоохоронних органів залишається їх висока вартість.

**Бутенко М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права**

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОКАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Законодавство щодо інвестиційних та інноваційних відносин в незалежній Україні нараховує біля 30 років. За цей час змінились цілі хвили законодавчих джерел під впливом різноманітних підходів держави напрямів державної інвестиційної та інноваційної політики. Стан справ щодо інвестиційного забезпечення національної економіки і тим більше, щодо її інноваційного характеру свідчить про те, що державі треба продовжувати експериментувати в сфері пошуків найбільш ефективних механізмів вирішення завдань інвестиційного та інноваційного характеру, враховуючи масштаб економічної проблематики.

Так, створення законодавчих регулюючих механізмів залучення інвестицій та активізації інноваційної діяльності в формі технологічних парків, індустріальних та наукових парків можна вважати окремим напрямом в структурі інноваційної та інвестиційної політики держави. А тому, вони вимагають прискіпливого наукового вивчення.

Одним з напрямків активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури, є діяльність індустріальних парків, визначена Законом України «Про індустріальні парки» від 21.06.2012 року.

Так, законодавцем індустріальний парк (промисловий) парк (далі - індустріальний парк) описується як визначена ініціатором створення індустріального парку відповідно до містобудівної документації облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники індустріального парку можуть здійснювати господарську діяльність у сфері переробної промисловості, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій на умовах, визначених цим Законом та договором про здійснення господарської діяльності у межах індустріального парку.

В Індустріальному парку на перший план виходить виробничий аспект, в той же час є більш стара форма парків, а саме Технологічний та Науковий парки. Його метою було стимулювання інноваційної діяльності, а саме трансформація інноваційної розробки в технологію.

Іншою новою формою розвитку інноваційної сфери високотехнологічних, наукомістких, екологічно чистих виробництв є створення технологічних парків (технопарків) – «юридична особа або група юридичних осіб (далі –учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проєктів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції»

Більш перспективним є індустріальний парк, тому що він може включати і наукову і технічну діяльність. З метою подальшого забезпечення створення та розвитку технопарків потрібно забезпечити фінансуванням пріоритетні державні інноваційні програми із залучення державних субсидій, кредитів; посилити роль регіонів відносно створення технопарків, надання їм більшої фінансової і адміністративної самостійності; надати у пільгове використання державного майна, в першу чергу будівлі та споруди; спростити процедуру виділення земельних ділянок у довготермінове користування на пільгових умовах; посилити економічні та наукові, науково-технічні зв'язки між підприємствами, науковими та навчальними закладами за рахунок створення системи фінансово-економічних стимулів; ними стимулювати створення невеликих інноваційних підприємств.

Як засвідчує світовий досвід, одним із ефективних способів підвищення діяльності промислових підприємств є створення нових елементів інноваційної інфраструктури, вагоме значення серед яких набувають індустріальні парки, що спроможні сконцентрувати інтелектуальні, фінансові, матеріальні та інші види ресурсів.

Отже, ефективне функціонування індустріального парку полягає у: близькості до основних транспортних коридорів (морські порти, аеропорти, автомагістралі, залізниця, річкові канали, трубопроводи); високого професійного рівня та вартості робочої сили; можливості

підведення необхідних комунікацій; близькості до сировини та матеріальних ресурсів.

Законодавець повинен бути в пошуку механізмів стимулювання інноваційної, інвестиційної господарської діяльності, тому що розвиток мережі індустріальних парків забезпечить створення нових робочих місць для громадян України та відповідно – наповнення місцевих бюджетів через гарантовану законом сплату податку з доходів фізичних осіб.

Законодавство регламентує надання преференцій та податкових пільг індустріальним паркам, їх ініціаторам, керуючим компаніям та учасникам, Тому, здійснивши детальний аналіз Закон України «Про індустріальні парки», можна зробити висновок, що індустріальні парки визначені законодавцем основою для активізації інвестиційної діяльності.

Проте, існують і інші напрями активізації інвестиційної діяльності, зокрема технологічні та наукові парки. Науковий і технологічний парк має на меті стимулювання інноваційної діяльності.

Правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків описано Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 12.01.2006 року зі змінами від 05.12.2012 року.

Технологічний парк (технопарк) – юридична особа або група юридичних осіб (далі – учасники технологічного парку), що діють відповідно до договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів з метою створення організаційних засад виконання проектів технологічних парків з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції;

Щодо наукових парків, правові, економічні, організаційні відносини, пов'язані із їх створенням та функціонуванням регламентуються Законом України «Про науковий парк» від 25 червня 2009 року в редакції від 01.02.2020.

Науковий парк – юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю

процесу розроблення і виконання проектів наукового парку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в Україні до "інноваційних" умовно можна віднести три категорії парків: індустріальні, технологічні та наукові. Функціонування кожної категорії регулюється окремим законом.

Індустріальний парк визначений в однойменному законі як територія, що має необхідну інфраструктуру для діяльності у сфері переробної промисловості, а також для ведення наукових досліджень та діяльності у сфері інформації та телекомунікацій. Інакше кажучи, індустріальний парк – це майданчик, де здебільшого має розміщуватись промислове виробництво. З боку держави індустріальними парками опікується Міністерство економічного розвитку і торгівлі (Мінекономрозвитку).

Технологічні парки (технопарки) визначаються вже не як територія, а як юридична особа чи група юросіб, що виконують проекти з виробничого впровадження наукоємних розробок, високих технологій та забезпечення промислового випуску конкурентоспроможної продукції.

Наукові парки, у свою чергу, створюються лише з ініціативи вищих навчальних закладів та (або) наукових установ і передбачають реалізацію "економічно і соціально зумовлених наукових, науково-технічних та інноваційних напрямів діяльності".

Інакше кажучи, наукові та технопарки більше тяжіють до концентрації знань та наукових ресурсів для продукування інновацій, тому вони тісно пов'язані з університетами, науково-дослідними інститутами тощо. Наприклад, технопарк "Київська політехніка" є складовою власне наукового парку "Київська політехніка". Науковими парками та технопарками опікується Міністерство освіти та науки України (МОН).

Ефективність використання сучасних організаційно-економічних механізмів розробки та упровадження інновацій на загальнодержавному, корпоративному рівнях є визначальними щодо темпів розвитку національної економіки на інноваційній основі.

В Україні вже створена система технологічних парків, діяльність якої може слугувати одним із прикладів успішної реалізації державної інноваційної політики. Формування цієї системи розпочалося у 2000 році реєстрацією таких технологічних парків як Інститут

монокристалів та Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона.

Короткий аналіз процесу становлення в Україні цих інноваційних структур засвідчує про зниження на сьогодні динаміки їх розвитку та функціонування, хоча практика роботи технопарків протягом останніх дев'яти років підтверджує їх доцільність та ефективність у активізації інноваційної діяльності.

В Україні розвиток індустріальних парків почали лише у 2012 році. Старт дав законопроект "Про індустріальні парки", в якому вказано, що це – облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої її учасники можуть здійснювати господарську діяльність у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідну діяльність, діяльність у сфері інформації і телекомунікацій.

Розвиток мережі індустріальних парків забезпечить створення нових робочих місць для громадян України та відповідно – наповнення місцевих бюджетів через гарантовану законом сплату податку з доходів фізичних осіб.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Веселий В.С.,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
аспірант, кафедри адміністративного
і фінансового права**

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основним Законом України – Конституцією України, закріплено основоположні принципи функціонування державної влади в Україні.

Статтею 5 Конституції України визначено, що Україна, як республіка, наділена всіма ознаками республіканської форми правління. Так, зокрема, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути

узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу.

Водночас, для ефективного функціонування України, – як державного утворення, народ делегує частину своїх владних функцій державній владі, яка згідно ст. 6 Основного Закону здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

У демократичній, правовій державі, якою на конституційному рівні проголошено Україну, організація й діяльність органів державної влади базується на загально визначених демократичних принципах, до яких, зокрема, належить і принцип поділу державної влади. Цей визначальний принцип, який закріплено вищезазначеною ст. 6 Конституції України, покликаний виокремити державно-владні функції з прийняття законів, виконання законів, контролю за їх виконанням та розв'язання правових спорів, чим унеможливити узурпацію влади одним органом та зловживання нею. Разом з цим, узгоджене моделювання і взаємодія органів державної влади, як наслідок, забезпечують ефективність владної (управлінської) діяльності та розвиток державності через призму принципу «ефективна робота – якісний результат». При цьому принцип поділу влади слугує основою організації державної влади, себто є тим необхідним чинником, який забезпечує взаємодію органів державної влади та гарантування прав і свобод людини і громадянина, як первинних ланок народу.

Серед системи органів виконавчої влади України варто виділити такий як Пенсійний фонд України.

Не важко зрозуміти, що ключова роль Пенсійного фонду України полягає у контролі та забезпеченні стабільності функціонування державних фінансів в контексті пенсійного забезпечення працездатного населення.

Повноцінне пенсійне забезпечення громадян України є одним серед найбільш важливих завдань, що стоїть нині перед державою з усією актуальністю. Гнучка, разом з цим, стабільна система пенсійного забезпечення, є однією з ланок розвитку України як соціальної держави.

Пенсійний фонд України здійснює управління фінансами пенсійного забезпечення і по суті виступає гарантом стабільності державної системи пенсійного забезпечення. По своєму функціональному призначенню, Пенсійний фонд призначений для надання фінансової допомоги тим громадянам, які з тих чи тих причин втратили

працездатність і не здатні самі себе забезпечувати.

У сьогоденних умовах Пенсійний фонд здійснює, окрім пенсій за віком, також фінансування соціальних пенсій, пенсій через втрату годувальника, пенсій за інвалідністю, пенсійних виплат за вислугу років, чорнобильських пенсій тощо. Засоби на надання такого роду фінансової допомоги надходять із державних фінансів. Проте ті, хто повинен зазначені виплати фінансувати шляхом сплати нормативно-визначених обов'язкових платежів, часто цього не здійснюють, зокрема і внаслідок того, що значна частина працездатних громадян зайнята у тіньовому секторі економіки або взагалі належить до категорії безробітних, які, до речі, також потребують соціального захисту.

Заходи, спрямовані на зростання навантаження на працююче населення, свідчать про фінансові неспроможності Пенсійного фонду та Державного бюджету, тобто коштів, що надходять від сплати страхових внесків, не вистачає для фінансування відповідних пенсійних виплат. Слід відзначити, що як державний фінансовий інститут, Пенсійний фонд України є складовою частиною бюджетно-фінансової системи, який здійснює адміністрування солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування через систему акумулювання і розподілу коштів. У якості прикладу варто зазначити те, що чинна система адміністрування єдиного внеску є недосконалою, а відсутність дієвих заходів впливу на страхувальників за неповну та несвоєчасну сплату такого внеску призводить до зростання заборгованості платників та є однією з причин дефіциту бюджету Пенсійного фонду України. Недосконалість чинного механізму адміністрування єдиного внеску пов'язана з відривом функцій з адміністрування єдиного внеску від Пенсійного фонду України як головного отримувача коштів від сплати єдиного соціального внеску, що є основним джерелом фінансування пенсій у солідарній системі пенсійного забезпечення.

Існуюча система пенсійного забезпечення дисонує з новими реаліями ринкової економіки і водночас стримує реформування системи оплати праці та зростання легальних доходів населення, економічний розвиток загалом.

Варто зазначити, що пенсійні системи удосконалюються практично в усьому світі, і в першу чергу в країнах з високорозвиненими суспільними відносинами. Це зумовлено тенденціями старіння населення. Тому, крім підвищення пенсійного віку, запроваджуються інші, побудовані на

принципово нових засадах, системи пенсійного забезпечення, які розосереджують ризики і послаблюють їхній вплив.

В Україні, для вдосконалення пенсійного забезпечення була введена багаторівнева систему пенсійного забезпечення, яка має три складові – солідарну (перший рівень), обов’язкову накопичувальну (другий рівень) та додаткову або добровільну накопичувальну (третій рівень). Таке поєднання повинно було забезпечувати соціальні гарантії та фінансову стабільність пенсійної системи, адже солідарна і накопичувальна системи підвладні впливу різних ризиків: перша вразлива щодо демографічних ризиків і досить стійка до інфляційних, а друга – навпаки. Реформована солідарна складова повинна враховувати інтереси малозабезпечених верств населення, а накопичувальна – стимулювати до пенсійних заощаджень усіх громадян, особливо з більш високими доходами. Але така система не виявилась ефективною та потребує вдосконалення.

Отже, в Україні незмінними є передумови для подальшого реформування пенсійної системи та у свою чергу, переорієнтація роботи Пенсійний фонду України на таку модель, яка була б дієвою у незалежності від наявних проблем та викликів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» Латковська Т.А.

**Вінниченко В.А.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут права, аспірант кафедри
кримінального процесу та криміналістики**

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Актуальним питанням під час реформування системи кримінальної юстиції є вдосконалення підслідності Державного бюро розслідувань. Визначення напрямку вдосконалення підслідності Державного бюро розслідувань, забезпечить якісне реформування системи кримінальної юстиції та підвищить якість боротьби зі злочинністю та корупцією в Україні.

Науковою проблематикою підслідності кримінальних проваджень займалися такі науковці, як: В.О. Гринюк, М.А. Погорецький, Л.А. Равлін, Н.І. Сидоренко, А.К. Стальгевич, В.М. Сущенко, В.В. Черний, М.В. Черноусько, О.В. Яцюк та інші вітчизняні науковці. При цьому зазначеними науковцями не було досліджено питання необхідності вдосконалення підслідності Державного бюро розслідувань.

М.А. Погорецький та В.О. Гринюк визначають підслідність, як сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, залежно від яких законодавець відносить його до компетенції того чи іншого органу досудового розслідування. На нашу думку, таке поняття до визначення підслідності є сучасним та об'єктивним.

На сьогодні, актуальним є питання існування двох органів, які здійснюють досудове розслідування, а саме Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань, які проводять боротьбу зі злочинністю за одним напрямком. Так, відповідно до абзацу другого частини першої статті 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також життя інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції.

Разом, з цим згідно статті 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли

досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України.

Отже, виходячи з історичного призначення Державного бюро розслідувань. Державне бюро розслідувань мало замінити слідчі підрозділи органів прокуратури та стати головним слідчим органом, за зразком Федерального бюро розслідувань Сполучених Штатів Америки. Водночас, революція гідності внесла корективи, і першочергово було створено Національне антикорупційне бюро України, як орган з боротьби з корупцією та організованою злочинністю в сфері управління. Чим, було скорочено підслідність Державного бюро розслідувань та призвело до дублювання функцій Державного бюро розслідувань та Національного антикорупційного бюро України. На нашу думку існування двох правоохоронних органів з однаковим функціональним призначенням є недоцільним та витратним для державного бюджету України Тому, Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань повинні бути об'єднанні в єдиний орган досудового розслідування Державне бюро розслідувань.

Крім, того Державне бюро розслідувань відповідно до свого функціонального призначення повинно розслідувати: особливо тяжкі та тяжкі злочини; злочини вчиненні організованими злочинними угрупованнями; інші резонансні злочини.

Пропонуємо викласти підслідність Державного бюро розслідувань в наступній редакції частини четвертої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України: «1. Детективи органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів передбачених частиною 2 статті 115, статтями 143, 142, 144, 146-1, 149, 151, 157, 158, 158-1, 158-2, 159, 159-2, 160, 161, 162, 163, частиною другою статті 168, частиною другою статті 169, статтями 170, 171, частиною третьою статті 176, частиною третьою статті 177, статтями 182, 183, частиною другою статті 184, статтями 191, 210, 211, 233, 236, 237, 238, 239, 239-1, 239-2, 240, 240-1, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 255, 256, 257, 261, частиною другою статті 262, статтями 276, 276-1, 281, 282, 288, 321-1, 321-2, 335, 336, 336-1, 337,

341, 342, 343, 344, 345, 345-1, 346, 347, 347-1, 348, 348-1, 349, 350, 351, 351-1, 351-2, Розділ XVII, Розділом XVIII, Розділом XIX, Розділом XX Кримінального кодексу України.

2. Розслідування будь якого злочину вчинених суб'єктами визначеними статтею 3 Закону України «Про запобігання корупції» на яких поширюється дія цього Закону України «Про запобігання корупції».

3. Злочини, які вчиненні організованою групою або злочинною організацією».

Така, модель підслідності дозволить ефективно здійснювати досудове розслідування складних резонансних злочинів та бути ефективним суб'єктом кримінальних процесуальних правовідносин слідчому (детективу) Державного бюро розслідувань.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Погорєцький М.А.

**Галиакбарова Г.Г.,
Евразийский национальный университет
имени Л.Н. Гумилева
(Республика Казахстан, г. Нур-Султан)
и.о. доцента кафедры гражданского,
трудового и экологического права, PhD**

ДИСТАНЦИОННОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Сегодня мы все стали свидетеля того, как весь мир столкнулся с новыми испытаниями – возникновением и распространением пандемии коронавирусной инфекции COVID-19, которые привели к рецессии и коллапсу всей экономической сферы.

По словам Генерального секретаря Организации Объединенных Наций Антониу Гутерриш, «...мы стоим перед лицом невиданного за всю 75-летнюю историю существования Организации Объединенных Наций глобального кризиса в области здравоохранения – кризиса, который множит человеческие страдания, заражает глобальную экономику и в корне меняет жизнь людей.» [1].

Этот совершенно новый вид угрозы стал серьезным вызовом и для Республики Казахстан. Несмотря на то, что Казахстан одним из первых на постсоветском пространстве предпринял шаги кризисного реагирования на угрозу пандемии, введя режим чрезвычайного положения и карантин в крупнейших городах страны, стало очевидным, что дальнейшая жизнь страны уже не будет прежней, в том числе и система высшего образования.

В нынешних условиях традиционные модели организации учебного процесса в вузах не в состоянии удовлетворить потребности в образовании. В связи с чем, дистанционное образование, обеспечивающее использование новейших технологических средств для доставки информации и учебных материалов обучающимся независимо от их местопребывания, становится неотъемлемой частью образовательного пространства.

При этом, стоит отметить, что до начала распространения коронавирусной инфекции COVID-19 дистанционное образование воспринималось больше как дополнение к уже укоренившемуся в вузовской системе традиционному обучению.

Президент Республики Казахстан К-Ж.К. Токаев, выступая 11 мая т.г. на заседании Государственной комиссии по чрезвычайному положению, отметил: «Образование следует сделать гораздо более гибким, важно разработать протоколы и методики обучения детей и студентов в удаленном режиме, завершить реальную цифровизацию всех учебных заведений страны. Необходимо форсированно внедрять современные дистанционные технологии. Предстоит пересмотреть содержание образовательных программ, сделать их доступными и интерактивными» [2].

В отличие от других уровней казахстанского образования, система высшего образования к моменту всеобщего перехода весной этого года на дистанционное обучение, уже имела некоторый опыт внедрения дистанционных технологий в учебный процесс. Так, например, в процессе обучения многие вузы уже использовали материалы открытых онлайн-курсов, применяли программы для студентов, выезжающих по программам академической мобильности за рубеж, или не имеющих возможности обучаться по состоянию здоровья и т.д.

Согласно подпункту 38) статьи 1 Закона Республики Казахстан

«Об образовании» от 27 июля 2007 года (далее – Закон), дистанционные образовательные технологии – обучение, осуществляемое с применением информационно-коммуникационных технологий и телекоммуникационных средств при опосредствованном (на расстоянии) или не полностью опосредствованном взаимодействии обучающегося и педагога [3].

Интересен тот факт, что в Законе отсутствует понятие «дистанционное образование», что, в свою очередь, является пробелом. В связи с этим, представляется целесообразным предусмотреть в действующем законодательстве определение данного понятия для дальнейшего эффективного регулирования этого процесса.

В целом, система казахстанского образования всегда находится в постоянном развитии. Так, в конце прошлого года была принята Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, целями которой являются: повышение глобальной конкурентоспособности казахстанского образования и науки, воспитание и обучение личности на основе общечеловеческих ценностей; увеличение вклада науки в социально-экономическое развитие страны [4].

Более того, в Казахстане реализуется комплекс системных мер по развитию образования и науки. В 2015 году республика приняла на себя обязательства по достижению Целей устойчивого развития Организации объединенных наций до 2030 года [4].

Тем самым, как мы полагаем, Казахстан определил правильные цели и направления развития образования еще до возникновения кризиса. Возможно, теперь потребуется пересмотреть задачи, пути достижения, адаптировав их под нынешние реалии, а также форсировать реализацию многих положений, в связи чем, необходимо учесть некоторые аспекты.

Несмотря на то, что традиционная форма очного обучения в вузе однозначно останется как основная, дистанционные технологии, при этом, должны стать дополнительной возможностью или альтернативой. Например, можно перенести в формат дистанционного обучения самостоятельную работу обучающихся, некоторые дисциплины/курсы по выбору и т.д., так как при использовании правильной и качественной методики обучения занятия в дистанционном формате могут стать весьма эффективными.

Сегодняшние реалии показали, что Казахстан оказался на этапе, когда образование должно стать если даже не первой, то, как минимум, одной из приоритетных стратегически важных отраслей развития страны.

В этом вопросе весьма интересен передовой зарубежный опыт, где этот сектор развивается гигантскими шагами уже на протяжении многих лет. Так, практически каждый крупный университет Великобритании, Канады, США и стран Европы имеет собственное отделение удаленного обучения. Онлайн-программы разработаны для бакалавриата, магистратуры и курсов повышения квалификации в различных областях знаний. Поступление на такие факультеты и требования к документам ничем не отличаются от очных вариантов и зависят только от страны нахождения вуза. К примеру, в английском университете Essex University, который славится своими научными исследованиями, можно заниматься удаленно на программах продолжительностью от 8 до 48 месяцев. Куратор остается на связи 24 часа, а студенты получают доступ к электронной библиотеке и 21 день пробного периода. Оценивание учащегося производится через письменные работы и активность в дискуссиях и на форумах. В дипломе не упоминается, в какой форме проходили занятия [5].

Задолго до внезапного всемирного перехода в текущем году на дистанционную форму обучения, в общемировой практике уже была сформирована смешанная модель (blended learning), которая предполагает эффективную интеграцию различных форматов обучения и моделей преподавания с учетом особенностей восприятия учащихся благодаря сочетанию дистанционных технологий с достоинствами традиционного подхода [6]. По данным отчета Impact of Distance Education on Adult Learning, проведенным пять лет назад, лишь 20% высших учебных заведений Европы, участвовавших в опросе, не предоставляли дистанционные курсы ни в каком виде; 9% предлагали получение исключительно онлайн-образования. Половина вузов предлагали онлайн-курсы в качестве дополнения к основному учебному процессу, остальные 20% строили обучение на основе смешанной модели [7].

Опыт Мэрилендского университета (University of Maryland) показывает, что внедрение смешанной модели обучения позволяет более эффективно использовать аудиторные занятия. Ознакомившись

с материалом самостоятельно по некоторым дисциплинам, студенты приходят на занятия в аудиториях для разъяснений, дискуссий и выполнения практических заданий. По словам руководства университета, это более эффективно, чем трата аудиторного времени на усвоение нового материала [8].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что Казахстан, как и весь мир, столкнулся с проблемой трансформации всей системы образования, в том числе и высшего. Мы полагаем, что при дальнейшем совершенствовании казахстанского законодательства в сфере образования, следует, во-первых, как мы упомянули выше, внедрить понятие «дистанционное образование» на законодательном уровне, во-вторых, учесть мировой опыт применения смешанной модели обучения, которая, как показала практика, может учитывать быстро меняющийся стиль жизни общества. Очевидно, что рынок образовательных услуг в дальнейшем будет характеризоваться стремительным развитием и повсеместным внедрением технологий дистанционного образования, которые, надеемся, принесут лишь положительные аспекты.

Список использованных источников:

1. Гутерриш А. Этот кризис носит прежде всего гуманитарный характер, который требует солидарности. URL: <https://www.un.org/ru/coronavirus/above-all-human-crisis-calls-solidarity> (дата обращения: 25.10.2020).
2. Токаев К.-Ж.К. Необходимо форсированно внедрять современные дистанционные технологии. URL: https://www.inform.kz/ru/neobhodimo-forsirovanno-vnedryat-sovremennyye-distancionnye-tehnologii-prezident-rk_a3648289 (дата обращения: 25.10.2020).
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_#z3 (дата обращения: 25.10.2020).
4. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года №988 «Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы». URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988> (дата обращения: 25.10.2020).
5. Возможности дистанционного образования. URL: <https://www.begin.ru/add/obrazovanie-zarubezhom/vozmozhnosti-distancionnogo-obrazovaniya.html> (дата обращения: 25.10.2020).
6. Bath D., Bourke J. Getting Started With Blended Learning. Griffith University, 2010.
7. Impact of Distance Education on Adult Learning. International Council for Open and Distance Education, 2014.
8. Blended Learning: College Classrooms of the Future. URL: http://www.huffingtonpost.com/loop/blended-learning-college_b_3598718.html (accessed: 25.10.2020)

**Гольєва Н.К.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри господарського права**

ЗМІСТОВНА ТА СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННОГО ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Інноваційні відносини і власне інноваційна діяльність представляють собою доволі складний об'єкт господарсько-правового регулювання. З'ясування системно-структурної складової в організації інноваційного законодавства обов'язково повинно мати в своїй основі структурування самої системи інноваційних відносин. Зрозуміло, що таких підходів може бути безліч. В основу може бути покладено і різновиди інновацій, і процесуальні особливості розробки і впровадження інновацій, і потужні публічні інтереси, тощо. Крім цього, хрестоматійним залишається розподіл інноваційних відносин на сегменти: господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньо-господарські. Які можуть слугувати також критерієм структурування нормативно-правового матеріалу та джерел законодавства, як таких. За цих умов особливого значення набуває певна універсальна класифікація, яка дозволяє структурувати і об'єкти правовідносин і їх правове регулювання і власне джерела законодавчого регулювання, що кінець-кінцем сприяє перспективним кодифікаційним проектам.

Як уявляється конструкція «національна інноваційна система» може слугувати таким універсальним структуруючим чинником. Інноваційна система України є багатомісткою структурою, яка охоплює сукупність суб'єктів таких, як підприємства, організації та установи, які мають на меті вдалу реалізацію інноваційних проектів, як на кожному їх етапі розвитку, так і проектів в їх кінцевому, довершеному стані. Розробку, впровадження, використання та комерціалізацію інноваційних продуктів із метою функціонування налагодженого та чіткого інноваційного процесу, в масштабах усієї держави покладено на суб'єктів національної інноваційної системи. Інноваційний процес це багатоетапне господарсько-правове явище, яке має не визначене коло траєкторій розвитку. Тобто, на даному етапі

інноваційного та правого розвитку характерним є відсутність шаблонів та стійко відпрацьованих алгоритмів проходження таких шляхів розвитку інноваційного проекту.

Наявність таких інноваційних процесів насичена відносинами, які є одним з ключових елементів національної інноваційної системи, поряд із суб'єктами. Предметом регулювання цих відносин є інноваційна діяльність, яка, в свою чергу, є складним господарсько-правовим інститутом який регулюється не тільки інноваційними відносинами, які є господарсько-правовими, а і цивільно-правовими.

Слід зазначати, що національну інноваційну систему України можна розглядати, як дворівневу, де є макрорівень, основним предметом регулювання якого є загальне функціонування інноваційної системи, та макрорівень до сфери регулювання якого входять певні інноваційні відносини, які складаються між суб'єктами господарювання і є цінними для економіки.

Національна інноваційна система є багаторівневою системою, яка не є чітко визначеною та схильна до самостійної організації, завдяки відсутності чіткого правового регулювання. Наявність різних суб'єктів, які беруть участь на різних етапах функціонування НІС, та складність відносин, які складаються в ході такого функціонування, а також їх неоднозначність з боку правого врегулювання – є однією із причин її складності та здатності до самоорганізації. В силу відсутності чіткого правового врегулювання відносин, які складаються між суб'єктами НІС, останні не замотивовані до вступу в такі відносини та взаємодії з іншими суб'єктами на різних етапах цієї системи, що призводить до повільного розвитку НІС, як державної системи.

Завдяки відсутності чіткої врегульованості та насиченості різними суб'єктами та відносинами між ними на різних етапах НІС, їй притаманна схильність до великої кількості траєкторій розвитку інновацій, які є втіленням відносин цієї системи. Траєкторії розвитку інновацій є різноманітними шляхами розвитку інновацій на різних функціонування етапах НІС, що надає цій системі специфічних рис, таких, як гнучкість та неоднозначність.

Основною метою інноваційної діяльності, як об'єкту інноваційної системи є підвищення конкурентоспроможності економіки України та різних суб'єктів господарської діяльності. НІС передбачає функціонування суб'єктів та відносини між ними на різних

етапах системи, таких як, створення інновації, розробка інновацій та інноваційного продукту, трансфер інновацій, комерціалізація інновацій, впровадження інноваційного продукту на ринки. Такі зв'язки між суб'єктами інноваційної діяльності є взаємопов'язаними та взаємозалежними один від одного, що в результаті утворює траєкторії. Такі траєкторії об'єднує один критерій, який є основним для НІС, як для системи, а саме спрямованість на розвиток інновацій та інноваційної діяльності.

Структура НІС складається з декількох рівнів (ланок), які є хронологічними та послідовними один за одним. На цих рівнях складаються різні відносини із приводу взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності. На першому рівні розташовані такі суб'єкти, як дослідники та науковці, тобто суб'єкти які займають першочергову ланку в інноваційному процесі. Їх правовідносини складаються із приводу створення інноваційної розробки чи технології. На другому рівні розташовані суб'єкти, які доводять інноваційну розробку до стану інноваційного продукту, тобто створюють виокремлений, самостійний інноваційний продукт, який готовий до впровадження у виробництво. На третьому рівні розташовані суб'єкти, які виробляють інноваційну продукцію, це можуть бути суб'єкти які створили інноваційну розробку, довели її до стану інноваційного продукту та запровадили її у виробництво, тобто одні і ті ж суб'єкти, а можуть бути нові суб'єкти які отримали інноваційний продукт придатний до виробництва чи готову технологію, яка вже є комерціалізованою, та виробляють інноваційну продукцію чи користуються інноваційною технологією у своєму виробництві.

На четвертому рівні розташовані суб'єкти, які займаються реалізацією інноваційної продукції, так само це може бути один і той же суб'єкті або група суб'єктів, які беруть участь починаючи з першого рівня, тобто процесу створення інновації, або будь-якого наступного рівня. Або це може бути новий суб'єкт чи група суб'єктів, які реалізують інноваційну продукцію, запроваджують її на вітчизняний чи закордонний ринок. Ця структура НІС є мінімальною, тобто перелічені рівні є базовими стадіями інноваційного процесу, які утворюють не визначену кількість траєкторій розвитку такого процесу. А також до НІС можуть входити суб'єкти, які є додатковими, наприклад ТНК та їх підрозділи, суб'єкти які надають допомогу з

приводу легалізації інноваційних продуктів, суб'єкти які створюють нормативно-правову базу, яка регулює відносини між суб'єктами інноваційного процесу. Названий перелік суб'єктів не є вичерпним, тому можливо лише уявити скільки траєкторій розвитку та різновидів відносин між суб'єктами можуть мати місце в інноваційному процесі.

Як висновок можна сказати, що НІС є складною системою, яка поділяється на декілька рівнів та вміщує в собі безліч суб'єктів на кожному своєму рівні. Кількість суб'єктів, які взаємодіють в НІС прямо впливає на кількість відносин, які між ними складаються. Доволі велика кількість таких відносин потребує чіткого врегулювання інноваційним законодавством України та усунення прогалин в останньому.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задохайло Д.В.

**Григоренко А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри криміналістики**

ВИКОРИСТАННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЯК МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Криміналістика є наукою, яка має міжгалузевий характер, оскільки є актуальним застосування положень криміналістики не тільки під час розслідування кримінальних правопорушень. Враховуючи універсальний характер положень криміналістики, можна дійти висновку, що метод реконструкції, який є наскрізним методом під час проведення досудового розслідування злочинів, також має вагоме значення й під час здійснення інших видів юридичної діяльності.

Поняття юридичної діяльності є безумовно більш широким ніж досудове розслідування. Під юридичною діяльністю слід розуміти усвідомлені, вольові, владні юридичні дії та пов'язані з ними організаційно-юридичні заходи, здійснювані на основі норм права компетентними органами і посадовими особами, а в окремих випадках і громадянами, спрямовані на реалізацію суспільних цілей, або задоволення корпоративних та індивідуальних законних інтересів. Для

більш повного дослідження специфіки реалізації методу реконструкції у юридичній діяльності слід розглянути особливості застосування зазначеного методу під час здійснення слідчої, адвокатської та судової діяльності.

Діяльність слідчого є різновидом юридичної діяльності, що спрямована на здійснення розслідування кримінальних правопорушень. Під діяльністю слідчого слід розуміти регламентовану нормами кримінального процесуального права діяльність, яка направлена на розслідування злочинів і встановлення всіх обставин, пов'язаних з протиправним діянням. У діяльності слідчого можна умовно виділити такі компоненти: соціальна, пошукова (пізнавальна), реконструктивна, комунікативна, організаційна та посвідчувальна діяльність. Отже, реконструктивна діяльність є невід'ємною складовою діяльності слідчого. Це зумовлено тим, що події злочину, який підлягає розслідуванню, завжди існують у минулому по відношенню до слідчого, а отже розкриття кримінального правопорушення та встановлення істини по справі можливе лише шляхом відтворення (реконструкції) подій злочину.

Діяльність адвоката також пов'язана із застосуванням методу реконструкції. Відповідно до статті 1 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Ключовим є те, що фактично адвокатська діяльність здебільшого має ретроспективний характер, особливо на початкових стадіях даного виду діяльності, наприклад під час ознайомлення зі справою клієнта, події якої завжди відбуваються у минулому по відношенню до адвоката, або оскарження певного рішення, що також відбувалося у минулому. Отже, метод реконструкції фактично є фундаментом для проведення даного виду діяльності, оскільки незалежно від того, яку форму здійснення адвокатської діяльності реалізує адвокат (захист, представництво чи надання інших видів правової допомоги), він завжди буде відтворювати відповідні події з метою найбільш повного розуміння обставин відповідної справи та розроблення найбільш ефективних тактичних комбінацій, спрямованих на захист прав та задоволення законних інтересів клієнта.

Реконструкція також є вагомим елементом судової діяльності. Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні

здійснюють виключно суди. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Тобто, предметом судової діяльності є відправлення правосуддя, шляхом розгляду цивільних, адміністративних, господарських та кримінальних справ. Ретроспективний характер суддівської діяльності зумовлений тим, що фактично на розгляд суду завжди надається відповідна справа, яка відбувалася у минулому та підлягає судовому розгляду. Для встановлення істини та прийняття рішення по справі є необхідним відтворення (реконструкція) відповідних подій, які мають значення розгляду справи. Як наслідок, метод реконструкції є ключовим методом судової діяльності.

Отже, положення криміналістики мають універсальний характер, оскільки можуть застосовуватися для ефективної реалізації не лише діяльності спрямованої на розслідування злочину, але й під час провадження інших видів юридичної діяльності. Так, доцільним є використання положень криміналістики при проведенні допиту під час судового розгляду. Можливість застосування положень криміналістики у різних галузях права свідчить про її міжгалузевий характер.

Метод реконструкції є методом криміналістики, який має вагоме значення не лише під час здійснення досудового розслідування злочину, але й під час реалізації іншої юридичної діяльності. Дослідивши вищезазначені види юридичної діяльності можна дійти висновку, що здебільшого юридична діяльність має ретроспективний характер, оскільки в її основу покладені факти та обставини, які існували у минулому, а отже потребують відтворення (реконструкції) у свідомості особи, яка їх досліджує. Незважаючи на вид юридичної діяльності реконструкція завжди є основою її реалізації, оскільки саме об'єкт, що підлягає відтворенню, є основою для побудови відповідних версій, прогнозів, планування діяльності та прийняття відповідних юридично значущих рішень. Саме тому вивчення криміналістичного методу реконструкції є досить актуальним, та має свої наслідком не лише більш ефективне здійснення розслідування кримінальних правопорушень, але й реалізацію адвокатської і судової діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шепітько В.Ю.

Гузе К.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., асистент кафедри цивільного процесу

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРОКУРОРА ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО СУДУ В ІНТЕРЕСАХ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Згідно абз. 1, 2 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Наявність таких обставин обґрунтовується прокурором у порядку, передбаченому частиною четвертою цієї статті.

Вказані положення кореспондуються з приписами ч. 4, 5 ст. 56 ЦПК України, згідно яких прокурор, що звертається до суду в інтересах держави, в позовній чи іншій заяві, скарзі обґрунтовує, в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту, визначені законом підстави для звернення до суду прокурора, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У такому разі зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

Системний аналіз неведених законодавчих положень дозволяє дійти висновку, що прокурор, при здійсненні представництво інтересів держави, може виступати в суді в двох правових статусах. Так, якщо прокурор звернувся із заявою до суду, а законом визначений орган державної влади, орган місцевого самоврядування, який у спірних правовідносинах уповноважений представляти інтереси держави в суді, то цей орган набуває статусу позивача, а прокурор діє в суді в особі цього органу. Наразі, коли законом не визначений такий орган або він не наділений повноваженнями щодо звернення до суду в інтересах держави, у такому разі прокурор, звертаючись із заявою до суду, сам набуває правового статусу позивача.

Передбачена законом можливість набуття прокурором правового статусу позивача є доволі дискусійним питанням процесуальної науки. Зокрема, деякі вчені підтримують наявність у прокурора такого статусу, адже за його заявою може бути порушена справа, він є суб'єктом доказування та наділений правом брати участь у судових засіданнях, добиваючись задоволення заявлених вимог. Інші науковці, розмежовуючи поняття сторони в процесуальному й матеріально-правовому розумінні сходяться на думці, що прокурор, який звернувся до суду з позовом, є «процесуальним позивачем». На обґрунтування цієї точки зору її прихильники зазначають, що хоча прокурор і не має матеріальної заінтересованості в результаті справи, по-суті, він виконує всі основні функції позивача (обґрунтовує позов, дає пояснення за заявленим позовом, бере участь у судових дебатах).

З вищезазначеними судженнями науковців складно погодитися, адже при визначенні правового статусу прокурора в суді, необхідно враховувати зміст та характер його юридичної заінтересованості, яка носить лише процесуальний характер, і полягає у прагненні останнього отримати позитивне рішення для суб'єкта (держави), представництво інтересів якої він здійснює в суді. Не можна вважати прокурора «позивачем в процесуальному розумінні», оскільки таке визначення його правового статусу суперечить сталим вченням теорії процесуального права про сутність та ознаки таких її інститутів, як позивач, відповідач, сторони, процесуальна співучасть тощо. Так, позивачем є особа, яка звернулася до суду за захистом свого порушеного чи оспорюваного права або інтересу, чи особа на захист прав якої порушена справа; відповідачем – особа, яка, на думку позивача, порушила чи оспорила його суб'єктивні права чи законні інтереси; сторонами – особи, правовий спір яких вирішується в суді, які мають юридичну заінтересованість в результатах справи, наділені комплексом процесуальних прав та обов'язків, необхідних для захисту своїх прав та інтересів, що охороняються законом, а також для здійснення судової діяльності.

Проблема набуття прокурором правового статусу позивача є актуальною не лише в науці, але і на практиці. Показовою у цьому питанні є правова позиція, висловлена Великою Палатою Верховного Суду (далі – ВПВС) 26 червня 2019 р. у справі № 587/430/16-ц за позовом заступника керівника Сумської місцевої прокуратури

Сумської області до ГУ Держгеокадастру у Сумській області та ОСОБА_1 про визнання незаконними та скасування наказів про надання дозволу ОСОБА_1 на розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, визнання недійсним договору оренди цих ділянок, укладеного між відповідачами, та повернення їх у державну власність. Звертаючись до суду у своїй позовній заяві прокурор посилався, зокрема, на те, що у спірних правовідносинах відсутній орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції, а тому він є позивачем у справі за вимогами до відповідачів. Ухвалою Сумського районного суду Сумської області, залишену без змін Апеляційним судом Сумської області, позовну заяву прокурора залишено без розгляду. В обґрунтування своїх висновків суди першої та апеляційної інстанції посилалися на те, що Держгеокадастр України в особі голови на виконання повноважень у сфері розпорядження земельними ділянками сільськогосподарського призначення державної форми власності має право у позасудовому порядку скасувати повністю або частково акти головних управлінь, в тому числі, ГУ Держгеокадастру у Сумській області. Наразі прокурор лише формально вказав про відсутність органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, і не надав доказів на підтвердження цього факту. Тобто наявна невідповідність позовної заяви прокурора вимогам закону. Оскільки зазначені порушення були виявлені при розгляді справи, а прокурор їх не усунув в ході розгляду справи, суд застосував наслідки, передбачені п. 8 ч. 1 ст. 207 ЦПК України в редакції до 15 грудня 2017 р. (п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України в чинній редакції), залишивши заяву без розгляду. Не погоджуючись з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій прокурор звернувся з касаційною скаргою. Дослідивши матеріали справи, ВПВС дійшла наступного правового висновку.

Прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, в позовній заяві (заяві) самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві і в такому разі прокурор набуває статусу позивача (абз. 2 ч. 2 ст. 45 ЦПК України у редакції, чинній до

15 грудня 2017 р.). Аналогічний припис закріплений у ч. 4 ст. 56 ЦПК України, чинного з 15 грудня 2017 р.

Оскільки повноваження органів влади, зокрема і щодо здійснення захисту законних інтересів держави, є законодавчо визначеними, суд згідно з принципом *jura novit curia* («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади здійснювати у спосіб, який обрав прокурор, захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах. Якщо підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив відсутність органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу. Процедура, передбачена абз. 3 і 4 ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» (щодо обов'язку прокурора попередньо, перед зверненням до суду, повідомити про це суб'єкта владних повноважень – доповнено К.Г.) застосовується до встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження з такого захисту.

Аналізуючи вищенаведену правову позицію ВПВС, з деякими його положеннями важко погодитися. Так, формулюючи свій висновок Суд зазначає, що у разі, коли підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив відсутність органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, цей довід прокурора повинен перевірятися судами незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу. Тобто ВПВС, по-суті, допускає потенціальну можливість відкриття цивільної справи при наявності у позовній заяві прокурора лише вказівки на факт порушення державного інтересу та відсутність органу державної влади (відсутність у нього повноважень) для захисту порушених інтересів держави в суді у спірних правовідносинах, без доведення цього факту, що на наш погляд не кореспондується з одним з конститутивних принципів цивільного процесу – принципом

змагальності. Відповідно до загальних засад цього принципу, кожна сторона повинна довести ті обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених Кодексом (ч. 3 ст. 12, ч. 1 ст. 81 ЦПК України).

З наведеного випливає що, в позовній заяві (заяві) прокурора, згідно з вимогами закону та принципом змагальності, мають бути зазначені докази на підтвердження підстав здійснення представництва, зокрема, щодо відсутності органу, уповноваженого державою здійснювати функції захисту інтересів держави у спірних правовідносинах, або відсутністю повноважень у останнього звертатися до суду з позовом (заявою), який подав прокурор. При цьому, незважаючи на зазначені у позовній заяві (заяві) доводи прокурора, суди самостійно повинні перевіряти наявність підстав для здійснення посадовими органами прокуратури представництва інтересів держави, а за відсутності таких, повертати цю заяву у відповідності до п. 4 ч. 3 ст. 41 ЦПК України.

**Давиденко П.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року внаслідок військової агресії Російської Федерації та збройної анексії українських територій, Україна опинилася у особливому економічному, соціальному та правовому становищі. Результатом чого стало введення в дію комплексної системи нормативно-правових актів, що включає: декларації Верховної Ради України, рішення Ради національної безпеки і оборони України, закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України та ін.

Крім того, указами Президента нагороджено велику кількість людей з формулюванням «за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України,

вірність військовій присязі та незламність духу».

Таким чином, у правовій системі України склалася ситуація, коли функціонує комплексне нормативне забезпечення певної групи правовідносин у зв'язку з умовами воєнного стану, однак з формальної точки зору він не запроваджений.

Немає сумніву, що з 2014 року утворилися усі підстави для введення воєнного стану попри які, його запроваджено тільки у 2018 році. У зв'язку з утворенням такої темпоральної прогалини між виникненням умов та формальним веденням у дію воєнного стану, набуває актуальності дослідження особливостей введення в дію правового режиму воєнного стану Президентом України.

Президент України, як гарант державного суверенітету (ст. 102 Конституції України) у відповідності до п. 20 ст. 106 Основного закону приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

Таким чином, механізм реалізації повноважень Президента України у сфері безпеки і оборони закріплено на законодавчому рівні, зокрема, у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Закон містить ст. 5, що передбачає введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях за указом Президента України, що підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення президентом. Після чого потребує негайного оприлюднення через ЗМІ. Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України.

Реалізація Президентом України повноважень, передбачених п. 20 ст. 106 Конституції України і ч. 1 ст. 4 Закону України «Про оборону», передувє встановлена законом процедура прийняття рішення у разі настання однієї або декількох таких умов: збройної агресії проти України, загрози нападу, небезпеки державній незалежності України.

Водночас, прийняттю Президентом України рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях можливе передувє пропозиція Ради національної безпеки і оборони України, головою якої він є у відповідності до Основного Закону.

До компетенції РНБОУ належить внесення пропозиції та розгляд на її засіданнях питання введення воєнного чи надзвичайного стану в

Україні та прийняття рішення з подальшим поданням главі держави відповідної пропозиції.

Адже згідно з п.1 ч.1 ст.3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», функціями Ради національної безпеки і оборони України є внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони у тому числі питання оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях (ст. 4 Закону). Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Слід зазначити, що Президент України також має право ініціювати розгляд таких питань на засіданнях ради. Встановлений порядок прийняття Президентом України рішення про введення воєнного стану обумовлений необхідністю всебічного і повного аналізу причин, які можуть бути підставою для його введення.

Слід наголосити, що повноваження глави держави щодо введення воєнного стану є дискреційними, адже Основний Закон надає право обирати у конкретній ситуації між альтернативами, кожна з яких є правомірною, а саме: вводити чи не вводити у дію такий правовий режим.

Поняття дискреційних повноважень наведене, зокрема, у Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи № R (80)2, яка прийнята Комітетом Міністрів 11 березня 1980 року на 316-й нараді, відповідно до яких під дискреційними повноваженнями слід розуміти повноваження, які адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, тобто, коли такий орган може обирати з кількох юридично допустимих рішень те, яке він вважає найкращим за даних обставин.

Розуміння проблеми змісту дискреційних повноважень у своїх постановках торкався Верховний Суд, зокрема, у постанові від 13.02.2018 у справі № 361/7567/15-а наголосив: «...Завдання адміністративного судочинства полягає не у забезпеченні ефективності державного управління, а в гарантуванні дотримання вимог права, інакше було б порушено принцип розподілу влади.

Принцип розподілу влади заперечує надання адміністративному суду адміністративно – дискреційних повноважень – єдиним критерієм

здійснення правосуддя є право, тому завданням адміністративного судочинства завжди є контроль легальності. Перевірка доцільності переступає компетенцію адміністративного суду і виходить за межі адміністративного судочинства...»

Аналогічні висновки містяться й у інших постановках Верховного Суду: від 07.03.2018 у справі № 569/15527/16-а, від 20.03.2018 у справа № 461/2579/17, від 20.03.2018 у справі № 820/4554/17, від 03.04.2018 у справі № 569/16681/16-а та від 12.04.2018 справа № 826/8803/15.

Таким чином, Президент України та РНБОУ не підлягають юридичній відповідальності, якщо рішення яке вони прийняли призвело до певних збитків державі чи особі. Це кореспондується з відсутністю відповідної норми у законодавстві про воєнний стан, зокрема, у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», що посідає центральне місце у цьому нормативно-правовому інституті. Тому у цілому, питання запровадження режиму воєнного стану лежить у політичній площині, що в свою чергу несе дня них політичну відповідальність, обсяг якої залежить від гостроти поставленого питання у сфері державного управління.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ткаченко Є.В.

**Демиденко А.Л.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України**

ФОРМИ УЧАСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ

Як показує практика і досвід провідних країн світу, період реформ – це дуже складний час як для держави в цілому, так і для окремого громадянина. Передусім це пояснюється тим, що зміни, як правило, відбуваються у всіх сферах. Саме в такій ситуації нині перебуває Україна. З огляду на це можна сміливо стверджувати, що стан нашої країни слід охарактеризувати як нестабільний. Це стосується і внутрішньої, й зовнішньої політики, і економіки, законодавчого, чи законотворчого, процесу, у тому числі й участі в

ньому неурядових правозахисних організацій. Щоправда, саме в такі складні для будь-якої країни часи активізуються процеси модернізації й вдосконалення уже існуючих інституцій, а інколи має місце оновлення, тобто на зміну старих утворюються нові. Звісно, усе це безпосередньо впливає як на громадянське суспільство в цілому, так і на його окремих членів. Цілком логічно, що внесені зміни до нормативно-правових актів іноді не враховують, на жаль, думки, прагнення і бажання громадян (окремого індивіда, хоча частіш за все зачіпають його права), а тому варто розробити, так би мовити, чітко виписати процедуру прийняття нових або доопрацювання вже існуючих актів, передбачивши також і форму контролю, оскільки кожен із них потребує ретельної перевірки.

На наш погляд, у даному випадку стане у нагоді досвід і напрацювання провідних країн, вивчити і використати який для України як члена Ради Європи (далі – РЄ), на якого поширюється дія положень рекомендацій РЄ, не буде складно. У контексті сказаного насамперед варто згадати Рекомендацію про правовий статус неурядових організацій (далі – НУО) в Європі №14 (далі – Рекомендація №14), в якій наголошується, що НУО повинні мати право зробити свій внесок у запровадження публічних обговорень на всіх рівнях питань, що стосуються, зокрема, розвитку законодавства й політики, а отже, у їх вирішення.

Зауважимо, що це право дає НУО змогу вести діалог і консультуватися з органами державної влади на всіх рівнях і забезпечує своєчасний доступ до офіційної інформації з приводу прийнятих рішень. Примітно, що НУО у країнах Європи мають можливість публічно коментувати законопроекти, а органи державної влади зобов'язані надавати їм для оцінки тексти окремих актів. Більш того, такі консультації повинні проводитися обов'язково до прийняття остаточного рішення законодавчим органом. Наприклад, ст. 6 Орхуської конвенції зобов'язує сторони залучати до прийняття рішень громадськість і надавати повну своєчасну інформацію щодо їх прийняття.

Виходячи з наведеного, суб'єктами громадського обговорення виступає широке коло осіб, а саме фізичні й юридичні особи різного віку, статі, роду занять, фахової підготовки, з різними політичними позиціями, які зацікавлені або на яких впливатиме те чи інше політичне

рішення стосовно проблеми, що обговорюється. Вибір суб'єктів у кожному конкретному випадку тісно пов'язаний з природою політичного рішення. Їх приблизний перелік закріплено в кожній розвиненій демократичній державі. Наприклад, в Естонії обмежилися таким формулюванням «групи із захисту інтересів», якими, у свою чергу, виступають НУО.

Таким чином, формою участі НУО в законодавчому процесі є залучення до цього процесу правозахисників. Яскравим прикладом співпраці НУО й органів законодавчої влади в Україні, на наше переконання, є діяльність у 2012–2013 роках громадської організації Лабораторії законодавчих ініціатив, яка доопрацьовувала деякі положення ухваленого у першому читанні законопроекту «Про місцевий референдум».

Ще однією формою участі неурядових правозахисних організацій (як різновиду НУО) у законодавчому процесі виступає можливість пропонувати внесення змін до діючих нормативно-правових актів. Як закріплено у вищезгаданій Рекомендації №14 Ради Європи, будь-який діалог має бути двостороннім процесом, а отже, внесення неурядовими правозахисними організаціями пропозицій чи ініціювання змін у законодавстві не повинні розглядатися як недоречні або незаконні.

Такий механізм (йдеться про внесення пропозицій чи ініціювання змін) досить успішно впроваджений у Сполучених Штатах Америки, де він має назву лобізм. Як відомо, у США процес просування несуб'єктами законодавчої ініціативи окремих законопроектів, зокрема й НУО, врегульований на законодавчому рівні.

Зовсім інша ситуація в нашій державі. Так, відповідно до ст. 93 Конституції України суб'єктами законодавчої ініціативи є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України. Як бачимо, у наведеному переліку громадяни не згадуються, а отже, вони не володіють таким правом. При цьому діяльність вищевказаних суб'єктів (сподіваємося, стосовно сказаного ні в кого не виникає жодних сумнівів) повинна піддаватися ретельному аналізу й спостереженню.

Виходячи з цього, можемо стверджувати, що спостереження за законодавчим процесом і виступає ще однією формою участі неурядових правозахисних організацій у зазначеному процесі. Крім

того, спостереження покладається на ці організації ще й тому, що для цього необхідно мати певні компетенції для ефективного контролю за законодавчим процесом. Йдеться передусім про те, що для того, щоб аналізувати, варто знати зміст і розуміти суть міжнародних договорів у галузі прав людини, внутрішнього законодавства і судової практики інших країн, міжнародного «м'якого» права, зокрема, практики Європейського суду з прав людини.

Підсумовуючи, зазначимо, що форми участі неурядових правозахисних організацій як різновиду НУО в законодавчому процесі є доволі різноманітними. Вони можуть, з одного боку, брати активну участь у прийнятті рішень шляхом лобіювання, оновлення політики в інтересах споживачів і громадян, вказуючи на недоліки або наслідки поточної політики, щоб покращити рівень захищеності громадян чи дати останнім більше гарантій, з другого – ознайомлюватися із намірами органів державної влади реформувати певну сферу життя. Однак, незважаючи на обрану форму, співпраця НПО і законодавчих органів відбувається завдяки двосторонньому діалогу, що в ідеальному випадку перетворюється на певне партнерство. Лише таке співробітництво, на нашу думку, дозволяє попередити порушення прав людини.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, завідувачка кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Слінько Т.М.

Демчук П.В.,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
аспірант кафедри кримінального права та кримінології

ПУБЛІЧНЕ ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТІВ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЯК ГАРАНТІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Nullum crimen, nulla poena sin elege справедливо вважається виразом принципу законності в кримінальному праві. З цієї максими в працях значної кількості науковців, виводяться чотири складові вищезгаданого принципу – *lex scripta* (визначає, в яких формах норми про злочин та покарання можуть об'єктивуватися); *lex certa* (містить

вимоги до якості джерела кримінального права); *lex pravevia* (правила дії джерел кримінального права в часі); *lex stricta* (правила тлумачення та застосування кримінально-правових норм). У цій публікації звернемося до першої складової принципу законності та спробуємо глибше поглянути у її змістовне навантаження.

Загальноприйнятим постулатом є те, що злочини та покарання повинні визначатися в законах. За деякими винятками, що пов'язані із англосаксонською правовою традицією, бланкетними нормами у кримінальному праві континентальної правової системи, а також нормами міжнародного права як джерелом кримінального права, – це правило є ключовим у кримінально-правовій доктрині. Історично, це правило сформувалося через концепцію демократичного способу покладення певних обов'язків суспільством на себе через представницькі органи влади. Так, саме демократично сформований законодавчий орган є тією репрезентативною одиницею всіх інтересів народу, який може визначати, які діяння можна визнавати злочинними. Відтак, всі члени суспільства повинні погоджуватися понести покарання за їх вчинення.

Роберт Алан Даль піднімає проблему протиставлення процедурної та змістовної демократії. До вимог першого типу належить дотримання процедур щодо обрання законодавчого органу, дотримання законодавчих процедур, а також публічне і широке обговорення проектів законів. До вимог другого типу належить баланс змісту законів із фундаментальними цінностями - людська гідність, автономія особи та верховенство права в цілому.

Забезпечення широкого обговорення проектів законодавчих актів є беззаперечною вимогою для дотримання як процедурного аспекту демократичного процесу, так і змістовного. Адже саме через такий тип публічної дискусії можна встановити певні змістовні ризики для цінностей демократичного суспільства. Автори монографії за загальною редакцією Ю. Г. Барабаша справедливо зазначають, що кричущим порушенням демократичних принципів прийняття законів та інших рішень є голосування у парламенті без обговорення та інколи навіть без попереднього ознайомлення із законопроектом чи проектом іншого рішення.

Пьотр Мікуліта Гжегож Куца у дослідженні щодо ролі публічних слухань у законотворчому процесі відзначають, що визначну роль у цих

процесах відіграють слухання в парламентських комітетах, адже під час таких обговорень можна заслухати думку експертного середовища щодо певних проблем проектів законів. В той же час, відсутність обов'язку обґрунтовано враховувати чи відкидати пропозиції експертів призводить до маргіналізації такого інституту та виконання ним лише інформативної функції. У зв'язку із цим автори висловлюють пропозицію публікувати протоколи таких обговорень із тим, щоб забезпечити громадський контроль за діяльністю законодавчого органу.

Цікавим є досвід оцінювання публічної думки в ході законодавчої діяльності Швеції. Так, будь-який урядовий законопроект повинен бути надісланий до Дослідницького комітету (*Committee of Inquiry*), який має певний час для опрацювання законодавчої пропозиції уряду чи певного міністерства. За результатом його роботи формується звіт, який надсилається не лише ініціатору законодавчих змін, а й доводиться до відома зацікавлених осіб – місцеві органи влади, суди, наукові установи, а також до відома широкого загалу. Кожен може підготувати письмові пропозиції до цього закону та подати їх до розгляду комітету. У випадку, якщо до проекту закону буде значна кількість зауважень - його можуть відхилити або ж врахувати застереження.

О. М. Заславський сформував якісне аналітичне дослідження щодо залучення інститутів громадянського суспільства до законотворчого процесу. Як і за кордоном, найбільш поширеним способом такого залучення є участь у засіданнях парламентських комітетів, а також участь у робочих групах, що створюються посадовими особами Верховної Ради України (далі – ВРУ) з певних питань, які є актуальними для суспільства. В той же час, проблемними питаннями є обов'язковість пропозицій робочих груп для комітетів ради та в цілому для ініціатора законопроекту.

Вартує також наголосити на тому, що участь в засіданнях комітетів ВРУ та робочих груп можуть брати лише запрошені представники зацікавлених кіл суспільства (представники бізнесу, науковці, посадові особи органів державної влади). Відтак, може виникнути проблема, коли участь в таких засіданнях беруть особи, які не можуть висловити конструктивних пропозицій щодо можливих недоліків, а лише створюють ілюзію легітимності та відкритості у

законотворчому процесі.

Іншим недоліком діяльності ВРУ є швидке прийняття законів, так званий «турборежим». Скорочений розгляд певних питань у комітетах, відсутність належного обговорення у наукових та експертних колах лише негативно можуть вплинути на якість законодавчої процедури, що може призвести до явних недоліків законодавства.

У сфері кримінального законодавства до таких недоліків можна віднести, наприклад, внесення змін до статті 325 Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за «порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням». Таке посилення кримінальної відповідальності законодавець передбачив лише на 3 місяці, що не узгоджується із положеннями про дію проміжного закону в часі.

Надзвичайного схвалення заслуговує публічне висвітлення результатів діяльності робочої групи з питань розвитку кримінального права у вигляді опублікованого проекту Загальної частини Кримінального кодексу України, а також проведення заходів з публічного його обговорення у фахових колах. В той же час, процес його підготовки був закритий і про нього можна було довідатися лише з приватних джерел.

На підставі наведених тез можна сформулювати наступні висновки:

1. Вимога публічного обговорення законодавчих ініціатив є похідною від вимог участі громадськості в державному управлінні та є надзвичайно необхідною для забезпечення легітимності кримінального закону через дотримання демократичних процедур при його створенні, прийнятті та внесенні змін, що є складовою принципу законності в кримінальному праві.

2. Досвід інших країн свідчить про те, що широке обговорення проектів змін до законів забезпечується як слуханням в парламентських комітетах, так і шляхом створення спеціальних органів, які будуть займатися експертизою проектів законів ще на їх початковій стадії, а також здійснювати узагальнення результатів публічного обговорення пропонувані змін.

3. Проблемами публічного обговорення змін до кримінального законодавства є рекомендаційний характер пропозицій експертів, що можуть висловлюватися під час слухань в комітетах та робочих групах,

можливість без будь-яких пояснень врахувати чи не врахувати певні пропозиції, відсутність інших ефективних механізмів врахування експертної думки.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та криминології Львівського національного університету імені Івана Франка Марін О.К.

**Зуєв В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу**

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

На сьогодні держава та суспільство отримують велику кількість викликів різноманітного походження. Одним із елементів механізму вирішення таких викликів є діяльність законодавчого органу із нормативного врегулювання правовідносин, що динамічно змінюються під впливом таких викликів. Кримінальні процесуальні правовідносини не є виключенням. Так, лише у цьому році Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) зазнав чимало суттєвих та принципових змін стосовно, зокрема, початку досудового розслідування, порядку досудового розслідування кримінальних проступків, особливостей суб'єктного складу досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень тощо. Однак, наприклад, кримінальні процесуальні правовідносини під час міжнародного співробітництва, незважаючи на чисельні прогалини та колізії, традиційно залишаються поза увагою нормотворців.

Найгостріші та принциповіші питання виникають у правовідносинах, пов'язаних із обмеженням свободи особи, які найчастіше проявляються в рамках міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях під час здійснення видачі особи (екстрадиції). Широкий перелік гарантій прав осіб, які беруть участь у процесі екстрадиції містить, зокрема, етап екстрадиційної процедури, коли центральний орган приймає рішення щодо екстрадиції (пункти 2, 3 ч. 4 ст. 574 КПК, статті 587, 589, 592 КПК). Це пов'язано з тим, що

саме на цьому етапі вирішується доля особи, яка має бути видана іншій державі.

Ч. 2 ст. 589 КПК передбачає, що особа, якій надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового захисту, або їй надано тимчасовий захист в Україні, не може бути видана державі, біженцем з якої вона визнана, а також іноземній державі, де її здоров'ю, життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання (релігії), національності, громадянства (підданства), приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань, крім випадків, передбачених міжнародним договором України.

Однією із ключових гарантій невидачі осіб є гарантія, закріплена в ч. 4 ст. 590 КПК. Так, рішення про видачу особи (екстрадицію) не може бути прийнято, якщо така особа подала заяву про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, чи скористалася відповідно до законодавства правом на оскарження рішення щодо зазначених статусів, до остаточного розгляду заяви, у порядку, встановленому законодавством України.

Не вирішеною проблемою тут залишається питання десинхронізації процедури видачі особи та отримання нею відповідного статусу, який унеможливує її видачу, в рамках відокремленої процедури. Як бачимо із положення ч.2 ст. 589 КПК, гарантія саме не видачі розповсюджується на особу, яка вже має статус біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту. Однак у цій статті не згадується особа, яка лише подала заяву про визнання її біженцем, і остаточного рішення, яке набрало законної сили, ще немає. Вказана група суб'єктів згадується в ч.4 ст. 590 КПК, однак зовсім в іншому контексті – стосовно таких осіб не може бути прийнято рішення уповноваженим (центральним) органом про їх видачу. Фактично особа може опинитись у ситуації, коли вона цілком законно звернулася із заявою про отримання статусу біженця або особи, яка потребує додаткового захисту, остаточне рішення по якій ще не прийнято (особливо враховуючи процесуальні можливості оскарження), а рішення центрального органу щодо екстрадиції вже прийнято та не скасовано судом, адже на момент прийняття такого рішення екстрадиційної перевіркою не було встановлено обставин, які б перешкоджали видачі (наприклад, факт отримання відповідного статусу особи чи принаймні подана заява про намір отримати такий

статус).

У цьому контексті доречно згадати положення ч. 7 ст. 591 КПК, відповідно до якого ухвала суду апеляційної інстанції може бути оскаржена в касаційному порядку лише прокурором з мотивів неправильного застосування судом норм міжнародних договорів України, якщо скасування рішення про видачу (екстрадицію) перешкоджає подальшому провадженню щодо особи, видача якої запитувалася іноземною державою. На нашу думку, норму, що викладена у ч. 7 ст. 591 КПК, необхідно доповнити положенням, відповідно до якого «ухвала суду апеляційної інстанції може бути оскаржена в касаційному порядку особою, щодо якої прийнято рішення про її видачу, та її захисником з мотивів неправильного застосування судом норм Кримінального процесуального кодексу, норм міжнародних договорів України, якщо таке рішення стосується прав, свобод чи інтересів особи».

Забезпечити невидачу особи, щодо якої не прийнято остаточне рішення щодо її статусу, могла б відстрочка передачі. Однак відповідно до ст. 592 КПК після прийняття рішення про видачу особи (екстрадицію) центральний орган України може відстрочити фактичну передачу особи до іноземної держави у разі, якщо: 1) особа, щодо якої прийнято рішення про видачу (екстрадицію), притягається до кримінальної відповідальності або відбуває покарання у виді позбавлення чи обмеження волі за інший злочин на території України - до закінчення досудового розслідування або судового провадження, відбуття покарання чи звільнення від покарання з будь-яких законних підстав; 2) особа, щодо якої надійшов запит про видачу, тяжко хворіє і за станом здоров'я не може бути видана без шкоди її здоров'ю - до її видужання.

З огляду на вищевикладене, з метою забезпечення виконання гарантій невидворення особи, щодо якої не прийнято остаточне рішення щодо її статусу, очевидно необхідно доповнити вказану статтю ще однією підставою відстрочки передачі особи: «особою подана заява про визнання її біженцем чи особою, яка потребує додаткового захисту – до прийняття остаточного рішення, яке набрало законної сили».

В контексті правовідносин, пов'язаних із міжнародним співробітництвом у кримінальних провадженнях, можна також згадати положення ч.6 ст. 193 КПК. Так, слідчий суддя, суд може розглянути

клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, лише у разі, якщо прокурором, крім наявності підстав, передбачених статтею 177 цього Кодексу, буде доведено, що підозрюваний, обвинувачений оголошений у міжнародний розшук. Однак доведення оголошення саме у міжнародний розшук можливе лише, коли в наявності у прокурора є відповідь від органів Інтерполу про надання цій особі «червоної картки» відповідно до їх бази розшуку, яку ті у свою чергу надають на підставі рішення суду саме про обрання запобіжного заходу тримання під вартою. Не надання такого підтвердження унеможливує присвоєння органами Інтерполу відповідної категорії до особи для її розшуку та затримання. У свою чергу отримання такого рішення суду також не можливе без підтвердження наявності особи у міжнародному розшуку. Розірвати це замкнуте коло для того, щоб вказана норма дійсно працювала, має саме законодавець.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що незважаючи на певні позитивні зрушення у врегулюванні проблемних з точки зору реалізації на практиці питань під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні (як наприклад, зміни до ч. 2 ст. 562 КПК стосовно необмеженого строку дії дозволу на проведення процесуальної дії), очевидно залишаються колізії та прогалини у нормативно-правовому врегулюванні кримінальних процесуальних правовідносинах під час міжнародного співробітництва, зокрема згадані вище, правове врегулювання яких є вкрай актуальним.

**Казак Р.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистентка кафедри історії держави і
права України та зарубіжних країн**

ПЕРШИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОГО РУХУ» В СРСР: СТАНОВЛЕННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ У ПРАВОВІЙ ПЛОЩИНІ

Сучасний світовий «зелений рух» виник у другій половині ХХ ст., як відповідь на загострення екологічного стану планети, яке було зумовлено історико-соціальним розвитком тогочасного світу. Але на відміну від розвинених країн світу, в СРСР індустріалізація

здійснювалася не для задоволення споживчих потреб населення [1], а для розвитку певних видів продукції: в основному зброї та засобів виробництва. Таким чином, особливістю радянської індустріалізації був пріоритетний розвиток важкої промисловості та військово-промислового комплексу, що не могло не вплинути на тогочасний екологічний стан. Всього в СРСР споруджено 35 індустріальних гігантів, третину з яких – в Україні. Серед них слід назвати Запоріжсталь, Азовсталь, Криворіжбуд, Дніпробуд, Харківський тракторний, Київський верстатобудівний та ін [2].

Усе це не могло не вплинути на знищення та погіршення різноманітності біологічних видів у радянській республіці, і тому вже в 50-ті роки суспільство відчуло потребу у захисті навколишнього середовища, у світі почали створюватись громадські ініціативи. У середині минулого сторіччя американський дослідник Шеррі Р. Арнштейн писав, що існує критична різниця між «порожнім ритуалом участі» (*empty ritual of participation*) та наявністю реальної сили, необхідної для впливу на результат процесу [3, с. 216]. Але в СРСР не було створено навіть механізму для цього “порожнього ритуалу” участі громадськості, не кажучи вже про справжню політичну силу і волю для охорони природного навколишнього середовища.

Загалом, розвиток та становлення зеленого руху в СРСР можна виокремити у 3 етапи. Для першого етапу (1950 – 1980 рр.) характерною була природоохоронна діяльність, що не політизувалася – єдино можлива в умовах тоталітарної держави. Другий етап (сер. 1980 – 1990 рр.) особливою рисою якого була ліберізацією політичного руху, а отже, виникнення і бурхливим розвитком зеленого руху. Та третій етап (початок 1990-х рр.) характеризувався спадом інтересу до природозахисної діяльності, але більш визначеним положенням на політичній арені. Розглянемо детальніше саме перший етап, його зародження та досягнення у юридичній площині.

Перший період охоплює період 1950–1980 рр. Цьому періоду характерна неполітизована природоохоронна діяльність груп, що полягала в боротьбі з браконьєрством, організації екологічних експедицій, ручної очистки від сміття лісів, водоймищ. Такі групи виділялись із офіційних структур, ініціювалися студентами або створювалися на базі туристичних клубів, також ініціатива виходила від жителів тієї або іншої місцевості, - саме тому цей етап можна

вважати першими паростками сучасного зеленого руху.

У середині 1950-х років в Москві при московському міськвідділку ВООП була створена Секція охорони тварин, перше в СРСР об'єднання, яке займалося питаннями гуманного ставлення до тварин. У складі секції, очолюваної О.А. Образцовою, працювали ентузіасти – К.А. Семенова, Е.А. Антонова [4, с.3]. У грудні 1960 р. в Москві виникла перша дружина охорони природи. Її ініціювали студенти біологічного факультету МДУ (Е. Славський, В. Кончін, В. Лапін) – саме з цієї дружини розпочався один з найбільш стабільних природоохоронних рухів країни [5, с.96]. Рух постійно розширювався і до середини 80-х років включав більше 100 дружин з охорони природи. Стосовно УРСР, то першою секцією захисту тварин стало Київське товариство захисту тварин, яке бере початок у 1960 році. Згодом секція стала самостійною організацією, яка отримала назву Київське міське добровільне товариство захисту тварин. Одним з його організаторів був український письменник М. Т. Рильський.

Треба зазначити, що безпосередньо природоохоронна діяльність була у 60–70 роках ХХ ст. єдиною можливістю забезпечити захист навколишнього середовища, оскільки будь-які політизовані екологічні ініціативи, якщо і виникали, неминуче потрапляли під жорсткий контроль радянської влади та припиняли свою діяльність. Незважаючи на це, екологічні ініціативи та секції охорони тварин у радянських республіках все таки досягли деяких здобутків у сфері правового захисту та охорони представників фауни. А саме: завдяки роботі секції при московському міськвідділку ВООП в 1961 р. МВС стало притягувати порушників за ст. 206 Кримінального кодексу УРСР «Про хуліганство» за жорстоке поводження з тваринами. (ККУ 1 квітня 1961 р). Завдяки роботам секцій захисту тварин були підготовані чисельні документи про незадовільне утримання та використання експериментальних тварин, які лягли в основу першого документа, що регламентує роботу з експериментальними тваринами і забороняє експерименти без знеболення [6, с. 273]. У 1977 р. саме під натиском ентузіастів Міністерство охорони здоров'я СРСР вперше затвердив «Правила проведення робіт з використанням експериментальних тварин» (Наказ МОЗ СРСР N 7551 від 12.08.77 р.)

Подібні документи прийняли й інші відомства. Приблизно в цей же час ВАК СРСР перестав приймати дисертації, при написанні яких

до тварин під час дослідів не застосовувалися знеболюючі засоби [6, с. 274]. Завдяки активній діяльності російських орнітологів, з 1964 р. в РРФСР офіційно було заборонено відстрілювати майже всіх хижих птахів (наказ № 173 Головного управління мисливського господарства і заповідників від 1 липня 1964 року) [7]. Вже у 1980-х роках Міністерство освіти СРСР видало лист «Про посилення уваги до виховання гуманного ставлення школярів до тварин», незабаром заборонивши збір колекцій тварин для уроків. Багато в чому саме завдяки Секції захисту тварин у 1967 р. в деяких республіках СРСР, була додана до Кримінального кодексу стаття, яка карає за жорстоке поводження з тваринами [4].

Загалом, слід відзначити перший етап розвитку зеленого руху в СРСР як такий, що мав аматорський аполітичний характер, хоча і мав наслідком певне підняття громадської діяльності в цій сфері, а також прийняття низки правових актів.

Література:

1. Нікітенко К. В. "Контроль кредитом і карбованцем": контрольно-ревізійні перевірки банківськими установами фінансування промислових об'єктів в УРСР Історична пам'ять [Текст] : наук. зб. Вип. 27 / Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. - Полтава : Видавництво ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2012. - 190 с.
2. Тимочко, Н.О. Економічна історія України [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Н. О. Тимочко. – К. : КНЕУ, 2005.
3. Sherry R. Arnstein (1969) A Ladder Of Citizen Participation, Journal of the American Institute of Planners, 35:4, 216-224, DOI: 10.1080/01944366908977225
4. Павлова Т.Н. Воспоминание Татьяны Николаевны Павловой о зарождении движения за права животных в СССР и России, 2008 (рукопись). Редакция А.В. Кюрегян, набор Л.С. Бирюковой. – Центр защиты прав животных «Вита». – 25 с.
5. Дамье В.В. Партия "зеленых" в СССР. //Социал – полит, науки. – 1991. – No 8. – С. 94–97.
6. Борейко В.Е. Этика и Практика Охраны Биоразнообразия. – Киев: Киевский эколого-культурный центр, Международный Социально-Экологический Союз, 2008, – 360 с.

**Карвацький А.М.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут права, аспірант**

**ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у 2012 року українське кримінальне процесуальне право наблизилося до загальноприйнятих демократичних стандартів

кримінальної процесуальної діяльності. При цьому розробники КПК України, серед іншого, вдалися і до запозичень практик, які використовуються у кримінальному процесуальному законодавстві інших країн. Утім, як видається, таке запозичення не завжди супроводжувалося комплексними змінами в українському кримінальному процесуальному законодавстві, а подекуди, замість вирішення існуючих проблем та усунення недоліків породило нові.

На нашу думку, однією із найрадикальніших реформ у кримінальному процесуальному законі була відмова від інституту порушення кримінальної справи та дослідчої перевірки. До цього часу як у науці кримінального процесу, так і серед практиків не припиняються дискусії з приводу положень ч. 1 ст. 214 КПК України щодо безумовної реєстрації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) отриманої інформації про кримінальне правопорушення та автоматичний початок досудового розслідування, пов'язаний із такою реєстрацією. Актуальним залишається і питання про перелік слідчих (розшукових) дій, які дозволяється проводити до реєстрації відомостей про кримінальне правопорушення у ЄРДР. Неоднозначно оцінені і новели кримінального процесуального законодавства, пов'язані із досудовим розслідуванням кримінальних проступків (дізнанням) – в тому числі і в частині розширення переліку слідчих (розшукових) дій, які дозволяється проводити до реєстрації відомостей про кримінальний проступок у ЄРДР.

Не вдаючись до юридичної оцінки чинних положень КПК України щодо початку досудового розслідування, пропонуємо проаналізувати питання регламентації початку досудового (попереднього) розслідування у законодавстві зарубіжних країн.

Так, у країнах – членах ЄС відсутній єдиний підхід до регламентування початку досудового розслідування. Наприклад, у Польщі та Словаччині після отримання заяви про злочин невідкладно приймається рішення (постанова) про порушення (відмову в порушенні) кримінальної справи. При цьому працівнику поліції, прокурору після отримання заяви надано право проведення перевірки фактів та обставин вчинення злочину. Якщо така перевірка проводиться, то рішення має бути прийняте не пізніше, ніж через 30 днів з початку такої перевірки. В КПК Естонської Республіки такий строк визначений у 20 днів.

В Чехії попередня (перед порушенням кримінальної справи) перевірка отриманих відомостей про злочин є не правом, а обов'язком уповноважених осіб.

У КПК Австрії передбачений інститут попереднього розслідування, в ході якого з'ясовуються факти та обґрунтовуються підозри, на основі яких прокуратура може прийняти рішення про порушення чи відмову в порушенні кримінальної справи. Самостійне використання публічно доступних чи внутрішніх джерел інформації, або здійснення розслідувань з метою виявлення «початкової підозри» власне досудовим розслідуванням не вважається.

Згідно з КПК Федеративної Республіки Німеччина засада законності проголошує, що прокуратура зобов'язана вживати відповідні заходи реагування на злочини за наявності достатніх приводів і підстав. Однак, на практиці дані питання вирішуються з урахуванням «доцільності» кримінального переслідування, фактично, порушуючи принцип обов'язкового реагування.

У Франції законодавчо закріплена процедура дізнання. Рішення про початок попереднього розслідування приймається прокурором.

Як бачимо, прокуратура у цих країнах відіграє ключову роль у вирішенні питання про початок досудового (попереднього) розслідування. Утім, дане є наслідком не лише наділення прокурорів виключними повноваженнями, а й тим, що поліція (як інституція, яка найперша реагує на інформацію про злочини) у цих країнах не має такої ієрархічної та централізованої системи як в Україні, а, наприклад у Франції, під «поліцією» взагалі розуміються і офіцери судової поліції, і агенти судової поліції, і чиновники, які виконують ті чи інші поліцейські функції.

Що ж до країн англо-саксонської правової системи, то, наприклад, у Великобританії діяльність поліції вважається позапроцесуальною, а всі факти, здобуті нею, формально не визнаються доказами до тих пір, доки не будуть пред'явлені мировому судді (магістрату) й там закріплені. Мова йде про так звану «процедуру перед суддями», що проводять допит, яка замінює собою процесуальну стадію попереднього розслідування й одночасно вважається стадією віддання обвинуваченого до суду і, в певній частині, нагадує процедуру депонування доказів, закріплену у КПК України. Подібно питання початку досудового розслідування врегульоване у США.

У параграфі 10607 Зводу законів США вжито поняття «жертва злочину» (особа, якій було спричинено шкоду в результаті його вчинення). Винесення окремої постанови про визнання особи потерпілою не передбачено, а підставою вступу особи до кримінального провадження є сам факт спричинення такій особі шкоди злочином. Інститут порушення кримінальної справи у кримінальному процесі США відсутній, замість нього застосовується так званий «інститут кримінального спостереження», або «переслідування». При цьому жодним початок таких дій не фіксується – зусилля правоохоронців орієнтуються на оперативне реагування та фіксацію слідів, складання процесуальних документів відбувається у той час, коли це не заважає проведенню дій по виявленню та фіксації слідів злочину (за виключеннями втручання в особисті права і свободи, що вимагає наявності відповідного ордеру). Так, правоохоронні органи у США мають право без попереднього створення будь-яких формальних документів проводити огляд, вилучати речові докази, арештовувати підозрюваного, допитувати свідків та потерпілого, вилучати матеріали, пов'язані із життєдіяльністю людини для наступного проведення експертизи.

У країнах пострадянського простору у кримінальному процесуальному законодавстві в тій чи іншій мірі зберігається консервативний підхід до регламентування кримінального процесу, однак тенденція запозичення окремих практик законодавства зарубіжних країн (особливо ЄС та США) також має місце.

У Грузії (як і в Україні) процесуальні повноваження щодо реагування на інформацію про злочини мають лише слідчий та прокурор, які у разі отримання інформації про злочин зобов'язані розпочати кримінальне провадження. Відмова від початку розслідування не допускається.

У Киргизстані та Казахстані також подібно до КПК України регламентується початок досудового розслідування.

У Російській Федерації стадія порушення кримінальної справи практично не зазнала змін і, хоча подекуди і критикується, однак тенденції до відмови від процедур порушення кримінальної справи не спостерігається.

Ст. 211 КПК Республіки Болгарія вимагаються «достатні дані для початку досудового провадження», а критерій достатності визначений

наступним чином: «коли можна обґрунтовано припустити, що скоєний злочин».

У Румунії необхідна наявність «серйозних підстав», у випадку корупційних злочинів, чи злочинів, вчинених вищими посадовими особами, прокурори із самого початку розслідування користуються широким переліком повноважень (серед іншого, можливістю моніторингу банківських рахунків та витребуванням документів для експертизи).

Як бачимо, у регулюванні початку досудового розслідування відсутній єдиний стандарт і таке регулювання має свої істотні особливості у різних країнах.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Сергєєва Д.Б.

**Карнаух Б.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1**

ПРЕДМЕТ І ТЯГАР ДОКАЗУВАННЯ У ДЕЛІКТНІЙ СПРАВІ

Підставою виникнення деліктного зобов'язання є факт завдання шкоди. Однак не кожного разу, коли хтось завдає шкоди іншому, виникає обов'язок цю шкоду відшкодувати: для того, аби виникло деліктне зобов'язання, обставини завдання шкоди повинні задовольняти певним умовам. Їх і називають умовами виникнення зобов'язання з відшкодування шкоди (деліктного зобов'язання). Відтак, умови виникнення деліктного зобов'язання – це вимоги, яким мають відповідати обставини завдання шкоди, для того, аби факт завдання шкоди призводив до виникнення деліктного зобов'язання. Такими умовами є: протиправність, шкода, причинний зв'язок, і вина.

Тобто, деліктне зобов'язання виникає лише тоді, коли одна особа поводить всупереч вимогам права (протиправність), інша особа зазнає втрат майнового чи немайнового характеру (шкода), перше і друге співвідносяться як причина і наслідок (причинний зв'язок), і насамкінець, шкоди можна було б уникнути, якби перша особа

проявила розумну обачність у відповідній ситуації (вина). Кожна із чотирьох умов є необхідною, і лише всі чотири разом – є достатніми для того, щоб у заподіювача шкоди виник юридичний обов'язок здійснити відшкодування. Відсутність хоча б однієї з умов перешкоджає виникненню деліктного зобов'язання.

Значення чотириелементної формули полягає в тому, що вона визначає *предмет доказування* (тобто коло обставин, що підлягають встановленню) у справі за позовом про відшкодування шкоди. Тобто, якщо особа пред'являє до суду позов про відшкодування (позадоговірної) шкоди, то суд має дослідити чотири умови відповідальності, і задовольняє позов лише в тому разі, якщо усі чотири умови визнає доведеними.

У цьому річизі важливе значення має розподіл *тягаря доказування (onus probandi)*. Тягар доказування визначає, яка зі сторін справи (позивач чи відповідач) повинна доводити ту або іншу обставину. Суди виходять із того, що тягар доказування розподіляється так. Позивач повинен довести (а) протиправність, (б) шкоду та її розмір і (в) причинний зв'язок. Натомість тягар доказування відповідача зводиться до необхідності спростувати власну винуватість. Такий розподіл пояснюється тим, що в деліктному праві діє презумпція винуватості. Ця презумпція протилежна до тієї, яка діє в кримінальному праві. Вона означає, що особа вважається винуватою, якщо тільки сама не доведе протилежного. Щоб спростувати цю презумпцію, відповідач повинен довести, що він зробив усе, що від нього можна було розумно очікувати у відповідній ситуації, і тим не менше, шкоду все одно було заподіяно. Тобто в доказуванні вини початковою точкою є припущення про винуватість відповідача. Але слід особливо підкреслити, що ця презумпція починає працювати тільки тоді, коли позивач доведе три інших елементи; якщо ж позивачеві цього зробити не вдається – «естафета» доказування не переходить до відповідача, і ні про яку презумпцію його винуватості йтися не може.

Часто в академічній літературі можна зустріти думку про те, що розподіл тягаря доказування має дещо інший вигляд, а саме – що позивач повинен доводити лише (а) шкоду та її розмір і (б) причинний зв'язок, тоді як відповідач мусить спростувати не тільки свою винуватість, але й доводити правомірність своєї поведінки. Такий підхід ґрунтується на концепції генерального делікту. Згідно з цією

концепцією будь-яка поведінка, яка призводить до заподіяння шкоди, автоматично вважається протиправною. Тобто, якщо позивачу вдається довести, що поведінка відповідача була шкідливою, то це тим самим робить її і протиправною водночас, якщо тільки відповідач не доведе, що він був уповноважений (мав право) на завдання шкоди в цій ситуації. Батьківщиною цієї концепції вважається Франція. Поширена думка, що концепція діє і в українському праві. Утім це сумнівно, і не лише з огляду на усталену судову практику – положення законодавства також цього не підтверджують. Так, еталоном концепції генерального делікту вважається стаття 1382 Цивільного кодексу Франції, відповідно до якої «будь-яке діяння особи, що завдало шкоди іншому, зобов'язує того, з чиєї вини шкода виникла, її компенсувати». Як бачимо, у цій статті взагалі немає згадки про протиправність – ідеться лише про шкідливість. На противагу цьому, стаття 1166 ЦК України (яку часто називають відповідником генерального делікту) спеціально акцентує увагу на протиправності: у ній ідеться не про будь-яку шкоду, а про шкоду, «завдану неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю». По-друге, якщо визнати, що на відповідача покладається обов'язок доказувати правомірність власної поведінки, це б, по суті, означало, що в українському деліктному праві діє презумпція протиправності. Однак, ЦК України не містить жодних положень, які б свідчили про її снування (на відміну від презумпції винуватості). Це стає тим більш очевидним з огляду на те, що інший кодекс – Кодекс адміністративного судочинства України містить таку презумпцію.

Згідно зі статтею 77 Кодексу адміністративного судочинства України (надалі – КАС України) «[в] адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на відповідача». Це має важливе значення, адже в рамках адміністративного судочинства особа також може пред'явити вимогу про відшкодування шкоди, за умови, що вона пред'являється одночасно із вимогою, що слідує із публічно-правових відносин (наприклад, із вимогою про визнання рішення органу державної влади незаконним) (Див. ч. 5 ст. 21 КАС України). При цьому адміністративний суд, розглядаючи вимогу про відшкодування шкоди, керується нормами деліктного права. Якщо ж особа не пред'явила вимогу про відшкодування шкоди тоді, коли

адміністративний суд розглядав публічно-правовий спір, вона може її пред'явити згодом в порядку цивільного або господарського судочинства. Таким чином, пред'явлення деліктно-правової вимоги в рамках адміністративного судочинства має очевидну перевагу для потерпілого з огляду на більш сприятливий для нього розподіл тягаря доказування.

**Керопян А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального права №2**

**БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО
ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ
ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ
(ст. 340 КК УКРАЇНИ)**

Вчення про об'єкт кримінального правопорушення є одним із найважливіших питань у доктрині кримінального права. Саме об'єкт кримінального правопорушення визначає його соціальну сутність, суспільну небезпечність, дозволяє визначити істотні риси кримінального правопорушення, якими він відрізняється від суміжних діянь. Об'єкт багато в чому визначає об'єктивні і суб'єктивні ознаки кримінального правопорушення, які йому властиві. Це дає можливість встановлювати межі кримінальної відповідальності, правильно кваліфікувати суспільно-небезпечні діяння, розмежовувати суміжні кримінальні правопорушення, відрізнити злочинні діяння від незлочинних. Тому об'єкт кримінального правопорушення виступає критерієм систематизації та класифікації суспільно небезпечних діянь, визначених злочинами.

З приводу питання, присвяченого безпосередньому об'єкту кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України, серед науковців склалися різні точки зору. Вважається, що безпосереднім об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини, що підтримують, забезпечують авторитет органів державної влади чи місцевого самоврядування в частині дотримання встановленого законом порядку організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Іншу позицію займають науковці, які стверджують, що основним безпосереднім об'єктом цього

кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують додержання нормативно встановленого порядку функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування в частині здійснення громадянами своїх прав і свобод на проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують здоров'я, волю, безпеку, тілесну недоторканність потерпілого.

Однак, адже на наш погляд, безпосередній об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення не є однорідним з об'єктами інших кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV Особливої частини КК України. Таким об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема, права збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України, на думку І. О. Зінченко, є суспільні відносини, які забезпечують конституційне право громадян на мирну участь у зборах, мітингах, походах і демонстраціях. У свою чергу, діяльність органів влади й органів місцевого самоврядування, що зобов'язані забезпечити реалізацію вказаного права громадян на збори, мітинги й демонстрації, на думку дослідниці, виступає додатковим безпосереднім об'єктом. Схожу думку має і С.Я. Лихова, яка зазначає, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 340 КК України посягає на окремі конституційні форми безпосередньої демократії, якими поряд із виборами та референдумом є мітинги, походи, демонстрації, збори, і тому, оптимально, виходячи зі змісту родових і видових об'єктів кримінальних правопорушень, юридичні склади яких передбачені в диспозиціях статей Розділу V Особливої частини КК, місце такого юридичного складу кримінального правопорушення має бути визначене саме в цьому розділі.

Виходячи з концепції суспільних відносин як об'єкта кримінального правопорушення, слід детальніше проаналізувати суспільні відносини, що складаються у процесі організації або проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Предметом даних суспільних відносин є конституційне право громадян, зміст якого сформульовано в ст. 39 Конституції України як право збиратися мирно, без зброї і здійснювати проведення вказаних заходів. Здійснюючи

перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій суб'єктами цих суспільних відносин, заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння саме суспільним відносинам, що забезпечують реалізацію громадянами свого конституційного права. Авторитету же органів державної влади та місцевого самоврядування заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння опосередковано, адже здійснюючи перешкоджання організації чи проведенню зазначених заходів, або не забезпечуючи їх мирне проведення, їх авторитет знижується.

Отже, як вже зазначалося у науковій літературі, розміщення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України у Розділі XV Особливої частини, є навряд чи обгрунтованим. Тому вбачається за необхідне перенесення даного складу кримінального правопорушення у розділ V Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», так як безпосередній об'єкт досліджуваного кримінального правопорушення є однорідним із безпосередніми об'єктами кримінальних правопорушень, які посягають на конституційні права та свободи людини і громадянина.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Харитонов С.О.

**Коч Е.В.,
Одесский национальный университет
имени И. И. Мечникова
аспирант, адвокат**

РОЛЬ АРБИТРАБЕЛЬНОСТИ И ПУБЛИЧНОГО ПОРЯДКА ДЛЯ ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ

Арбитрабельность спора и соответствие арбитражного решения публичному порядку страны являются условиями для его признания и исполнения, наличие которых устанавливается судом *ex officio* в соответствии с пунктами (а) и (b) статьи V (2) Нью-Йоркской конвенции. При оценке соотношения категорий арбитрабельности и публичного порядка необходимо учитывать: 1) процессуальный аспект

– момент рассмотрения вопросов арбитрабельности и публичного порядка; 2) предметы арбитрабельности и публичного порядка; 3) обращение к национальному, международному или транснациональному праву при определении арбитрабельности и публичного порядка; 4) объем компетенции арбитражного трибунала и применение принципа *jura novit curia*.

Относительно процессуальных отличий, как отмечает К. Бокштигель, к неарбитрабельности обычно обращаются в начале арбитражного процесса как аргумента против компетенции арбитража перед предъявлением первых возражений по сути спора. Вопрос арбитрабельности трибунал оценивает, следуя принципу *kompetenz-kompetenz*. Вопрос публичного порядка рассматривается государственными судом после окончания арбитража в ходе признания, исполнения или отмены арбитражного решения. Неарбитрабельность спора исключает саму возможность передачи спора на рассмотрение арбитража, в то время как вопрос нарушения публичного порядка рассматривается на этапе оценки последствий признания и исполнения уже принятого арбитражного решения. Так, неарбитрабельность, как основание для отказа в признании и исполнении арбитражного решения с процессуальной точки зрения значительно строже, чем нарушение публичного порядка.

Проблема применения оснований неарбитрабельности и нарушения публичного порядка заключается в отсутствие универсального механизма их разграничения. На практике возможно выделить три типа их соотношения.

Первый тип – нарушение публичного порядка является основанием для признания спора неарбитрабельным, например, как в Аргентине, Австралии, Брунее, Бразилии, Германии, Египте, Замбии, Кении, Ливане, Нидерландах, Сингапуре, Сьерра-Леоне, США, Турции и Франции. Например, в Египте неарбитрабельными признаются споры о недвижимом имуществе так как они относятся к публичному порядку. В Турции, неарбитрабельными считаются споры о земле, или в результате которых сокращаются поступления в бюджет страны, так как это вопросы публичного порядка.

К первому типу также можно отнести отношения, подчиненные императивным нормам права, применение которых приводит к неарбитрабельности споров в Лихтенштейне и Швейцарии.

В рамках первого типа следует различать подтипы исходя из: объема – все или отдельные предметы публичного порядка признаются неарбитрабельными; применимого права – предметы национального, международного или транснационального публичного порядка являются неарбитрабельными. В этом контексте привлекает внимание решение Верховного Суда Колумбии по делу *HTM LLC v Fomento de Catalizadores Foca SAS* (2016), в котором определено, что принципы внутреннего публичного порядка не являются тождественными «Колумбийскому международному публичному порядку», нарушение которого является препятствием для признания и исполнения арбитражного решения.

Определение неарбитрабельными предметов публичного порядка часто сопровождается доводами, что пункт (а) статьи V (2) Нью-Йоркской конвенции является тавтологичным, так как его цель и суть охвачены в пункте (b) статьи.

Второй тип – выделение отдельных групп неарбитрабельных предметов и предметов, нарушающих публичный порядок – формируется из идеи Нью-Йоркской конвенции разделять основания для отказа в признании и исполнении, что отражено в структуре части 2 статьи V, включающей подпункты (а) – об арбитрабельности и (b) – о публичном порядке.

Следуя про-арбитрабельному подходу предметы национального публичного порядка или даже международного публичного порядка автоматически не должны рассматриваться как неарбитрабельные. Знаковым стало решение по делу *Labinal v. Mors* (1993), в котором Парижский апелляционный суд установил, что арбитрабельность не исключается в связи с применением норм публичного порядка, так как арбитры уполномочены решить спор в части гражданско-правовых отношений. Как отметил А. Мур, такой либеральный подход нашел применение в большинстве юрисдикций.

В рамках второго типа наиболее ярко прослеживаются процессуальные различия между неарбитрабельностью и нарушением публичного порядка как оснований для отказа в признании и исполнении арбитражных решений, а также влияние национального, международного и транснационального права. Х. Арфазаде, указывает, что неарбитрабельность обусловлена исключительной юрисдикцией национального суда, что влечет применение национального права.

Вопросы национального публичного порядка могут быть рассмотрены в арбитраже, при этом суд сохраняет право отказать в признании и исполнении. Наряду с этим, многие юрисдикции, включая Грецию, США, Францию признают, как основание для отказа нарушение норм международного публичного порядка, как более узкого, чем национальный. Более того, в статье 1520 (5) Гражданского процессуального кодекса Франции установлено, что арбитражное решение может быть отменено, если оно противоречит международному публичному порядку.

Разграничения национального и международного публичного порядка знакомы и судебной практике Украины. Так, Верховный Суд по делу *Ostchem Holding* (2018) отметил, что суды обязаны проверять будет ли признание и исполнение арбитражного решения нарушать национальный публичный порядок. В деле *Posco Daewoo, Hyosung* (2018) Верховный Суд определил понятие «международного публичного порядка» хотя и воздержался от выводов в части необходимости его применения.

Примером применения норм транснационального права к определению арбитрабельности можно считать решение Международного арбитражного суда ICC №1110 1963, вынесенное шведским арбитром Г. Лагергреном, который рассмотрел вопрос арбитрабельности в соответствии с правом Франции и Аргентины, и пришел к выводу, что не компетентен рассматривать спор по существу из-за нарушений норм морали, к которым ни один суд или арбитраж в цивилизованной стране не может относиться толерантно.

Третий тип – отказ от неарбитрабельности, исключительно нарушение международного публичного порядка может быть основанием для отказа в признании и исполнении арбитражного решения, что отражено в проекте Конвенции о международном исполнении арбитражных соглашений и решений, так называемый «Майамский проект» 2008 года, согласно статье 5 (3) (h) которого основанием для отказа в признании и исполнении арбитражного решения выступает «нарушение международного публичного порядка, который преобладает в стране исполнения». Такое основание в соответствии с проектом, как и все другие, может быть применено исключительно по просьбе стороны, против которой вынесено арбитражное решение.

Анализ данного подхода можно найти в работах Х. Арфазаде, который обращает внимание на признание международной юрисдикции государственного суда, когда он имеет дело с трансграничным спором.

Предложенные типы соотношения неарбитрабельности и нарушения публичного порядка как оснований для отказа в признании и исполнении арбитражных решений демонстрируют возможные тенденции трансформации правоприменительных практик. Так, первый тип допускает наиболее обременительные последствия, при которых предметы публичного порядка являются неарбитрабельными. Второй тип разделяет вопросы неарбитрабельности и публичного порядка и является наиболее нормативно обоснованным. В рамках второго типа дружественным подходом к арбитражу выступает признание неарбитрабельными исключительно предметов транснационального значения. Третий тип, в отличие от первого, демонстрирует высокий уровень про-арбитрабельности, однако, на практике пока не нашел широкого применения.

**Криворучко Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри кримінального процесу**

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ» У ПРЕЦЕДЕНТНІЙ ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Право на судовий захист, гарантоване ст. 55 Конституції України, у кореляційному зв'язку зі ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (далі – Конвенція або КЗПЛ), яка передбачає право на справедливий судовий розгляд, невід'ємним елементом якого є право доступу до суду, зобов'язує державу забезпечити особі можливість звернення до відповідних судових інстанцій задля захисту свого своїх прав та законних інтересів.

Враховуючи положення ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: «Суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права», актуальність доцільності дослідження проявів зловживання правом у прецедентній практиці найповажніший судовій

установі (Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд або Євросуд)) у цьому ракурсі не викликає сумнівів.

Системний аналіз Конвенції дозволяє констатувати наявність, що найменше, чотирьох конвенційних норм, якими встановлюється заборона зловживання правом, а саме: 1) ст. 17 «Заборона зловживання правами», 2) ст. 18 «Межі застосування обмежень прав», 3) ст. 35 «Умови прийнятності» (зокрема, у ч. 3 цієї статті зазначено: «Суд оголошує непринятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає: а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є *зловживанням правом* (курсив автора – К.Д.) на подання заяви...») та 4) ст. 53 «Гарантія визнаних прав людини», якою гарантується неможливість тлумачення її положень «...як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи...».

Враховуючи обмежений обсяг цієї роботи, розглянемо лише деякі із цих конвенційних норм.

Так, у рішеннях ЄСПЛ, зокрема, по справам «Варданов проти Болгарії» від 05 жовтня 2000р., «Алексанян проти Росії» від 05 червня 2009р., аналізуючи ст. 18 КЗПЛ у її кореляційному зв'язку зі ст. 17 Конвенції, було зазначено, що застосування «зловживання заявником своїм правом на подання індивідуальної заяви» як підстави для визнання її (заяви) непринятною, можливо лише у разі, якщо вона ґрунтувалася на завідомо неправдивих фактах.

З точки зору тематики цієї роботи, більшого інтересу становить саме практика ЄСПЛ в аспектів застосування безпосередньо ст. 17 КЗПЛ. Яскравим прикладом прямого застосування ст. 17 Конвенції є рішення ЄСПЛ по справі «Павел Іванов проти Росії» від 20 лютого 2007р., де Судом було прийняте рішення як по суті справи, так і була надана оцінка самого факту подачі заявником скарги до суду.

У своїй заяві до Євросуду П. Іванов посилався на необґрунтоване визнання його винним в розпалюванні расової ворожнечі, яка містилися у серії публікацій у газеті «Руське віче», єдиним засновником, власником та редактором якої він і був. Суд погодився з висновками національних судів, та постановив, що яскраво виражені антисемітські погляди заявника, які є несумісними з цінностями закріпленими в Конвенції, позбавляють його права посилатися на ст. 10 КЗПЛ (свобода вираження поглядів). Тож Суд, відповідно до ч. 3, 4 ст.

35, застосовуючи ст.17 Конвенції, відхилив скаргу П. Іванова як несумісну з фундаментальними цінностями Конвенції. Більш того, Суд визнав цю заяву неприйнятною та такою, що свідчить про зловживання правом.

В іншому рішенні по справі «Мозер проти Республіки Молдови та Росії» від 23 лютого 2016р., ЄСПЛ положення ст. 17 Конвенції були застосовані як допоміжну норму до основних положень КЗПЛ. Зокрема, дуло зазначено: ст. 17 може застосовуватись тільки разом з положеннями Конвенції. Мета цієї статті полягає в тому, щоб не дати можливість будь-кому намагатися знищити права і свободи викладені у Конвенції. Суд не знайшов доказів на підтвердження припущення про намагання держав-відповідачів знищити або обмежити права, на які посилався заявник. Судом визнано скаргу відповідно до ст. 17 Конвенції неприйнятною.

Аналіз практики застосування ЄСПЛ ст. 35 КЗПЛ, надає можливість виокремити такі обґрунтування неприйнятності скарги: (а) спотворення заявником мети Конвенції; (б) прагнення заявником уникнути кримінальної відповідальності; (в) некоректне ставлення заявника до представників держави-відповідача; (г) вільне, на свій розсуд, тлумачення положень Конвенції. Підсумовуючи зазначимо, що саме практика ЄСПЛ дає можливість національним судам більш об'єктивно оцінювати різноманітні прояви зловживання правами учасниками провадження.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Туманянц А.Р.

**Кулик К.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права**

ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток законодавства у сфері запобігання та протидії корупції позначається динамічним реформуванням. На сьогодні, в Україні ще не розроблено єдиної комплексної системи моніторингу

ефективності виконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, державними та приватними підприємствами заходів запобігання корупції. У зв'язку з цим набуває актуальності запровадження системи оцінки ефективності реалізації антикорупційної політики в державі. Її необхідність впливає також з ч. 3 ст. 5 Конвенції ООН проти корупції, відповідно до якої кожна Держава-учасниця повинна періодично проводити оцінку відповідних правових інструментів й адміністративних заходів з метою визначення їх адекватності з точки зору запобігання корупції та боротьби з нею.

Антикорупційний моніторинг є різновидом загального моніторингу. Його метою є забезпечення розробки та реалізації антикорупційних програм шляхом спостереження корупційних правопорушень та осіб, які їх вчинили, їх обліку, аналізу документів, проведення опитувань та експериментів, обробки, оцінки та інтерпретації даних про показники корупційної зараженості. Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасників Співдружності Незалежних Держав (постанова № 22-15 від 15 листопада 2003 року) було прийнято Модельний закон «Основи законодавства щодо антикорупційної політики» (мов. оригіналу Модельный закон Основы законодательства об антикоррупционной политике) (далі – Модельний закон). Модельний закон надає визначення *антикорупційному моніторингу* й розглядає його як спостереження, аналіз, оцінка та прогнозування корупційних правопорушень, корупціогенних факторів, а також засобів реалізації антикорупційної політики (ст. 1). Цей нормативно-правовий акт був частиною й національного законодавства до виходу України із складу СНД у 2018 році. Станом на 2020 рік в Україні немає законодавчо закріпленого поняття антикорупційного моніторингу, як і його єдиної процедури проведення.

Відсутність офіційного визначення надає можливість формувати авторські позиції щодо цього питання. Так, Берднікова К. визначає *антикорупційний моніторинг* як науково обґрунтовану комплексну планову діяльність уповноважених суб'єктів і учасників зі збору, узагальнення, аналізу та оцінки інформації, що стосується ефективності антикорупційного законодавства та заходів, що використовуються державою проти корупції, стану правозастосовної практики у сфері протидії корупції, сприйняття та оцінки рівня корупції інститутами громадянського суспільства, а також діяльності з

проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів.

Незважаючи на відсутність чіткої комплексної процедури проведення антикорупційного моніторингу, в національному законодавстві наявні основні форми його проведення, зокрема: фінансовий контроль та перевірка декларацій (розділ 7 Закону України «Про запобігання корупції» – далі Закон); моніторинг способу життя суб'єктів декларування; антикорупційна експертиза нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів (ст. 55 Закону); запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (розділ 5 Закону); оцінка корупційний ризиків у діяльності органів влади та інше.

Основними завданнями антикорупційного моніторингу є: розробка та впровадження антикорупційних проектів (планів боротьби з корупцією); виявлення та нейтралізація умов корупції; оцінка ефективності діяльності відповідальних органів; оцінка рівня корупції; перевірка нормативно-правових актів на наявність корупціогенним факторів; профілактика проявів корупції; підготовка звітів щодо запобігання та протидії корупції; побудова поточних прогнозів та напрямів покращення антикорупційної політики.

Вище зазначене надає можливість констатувати готовність України до запровадження єдиної комплексної системи антикорупційного моніторингу, що може стати ефективним інструментом запобігання та протидії корупції в Україні. Результати проведення такої оцінки повинні бути покладені в основу подальшого вдосконалення державної антикорупційної політики.

Лозо О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри екологічного права

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛАНДШАФТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

У нашій державі продовжується формування нової юридичної моделі регулювання екологічних відносин з урахуванням сучасних тенденцій та перспектив, а саме: застосування *комплексного підходу* до вибору правових форм, норм, методів, принципів до регулювання відносин з приводу використання та охорони природних ресурсів з

урахуванням сучасних процесів, адаптації екологічного законодавства до правової системи Європейського Союзу щодо охорони довкілля.

У цьому аспекті особливої уваги привертає питання щодо правової регламентації відносин з приводу охорони та використання *ландшафту*, який законодавчо визнаний *об'єктом державної охорони і використання*, а одним із завдань природоохоронного законодавства є збереження ландшафтів (статті 1, 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). У науці екологічного права *ландшафт* розуміється як визнаний чинним законодавством та правом територіальний комплекс із визначеним місцем розташування, в межах якого природні та/або антропогенні компоненти знаходяться в усталеній взаємодії та адаптації один до одного і складають єдину систему. Природними компонентами ландшафту є земля, вода, флора, фауна, надра, атмосферне повітря тощо, в тій мірі, в якій вони впливають на його характер; антропогенними є забудова, транспортні шляхи, інші створені людиною об'єкти; земля розглядається як компонент та просторова основа ландшафту.

Визнання ландшафтів об'єктами правового регулювання охорони та використання дозволяє в правовому контексті індивідуалізувати їх за матеріальними і, особливо, юридичними ознаками, визначити їх приналежність фізичним, юридичним особам, державі, територіальній громаді як власникам цих природно-територіальних компонентів, а відтак, юридично визначити правовий титул такої приналежності, встановлювати в залежності від класифікації ландшафтів режим правового забезпечення щодо охорони, збереження, консервації, можливості використання на відповідному юридичному титулі, закріплювати правила та процедури набуття, придбання, переходу прав на відповідні ландшафти, встановлювати пріоритетність видового та просторового біорізноманіття, підпорядкованість певній режимності з урахуванням екологічних, місцевих, регіональних особливостей ландшафтів, здійснення у їх межах найбільш оптимальних видів діяльності з метою їх збереження та охорони.

Ландшафтний підхід до охорони навколишнього природного середовища, як комплексний еколога-природоохоронний, починає набувати особливого значення. Його основна мета полягає в розробленні конкретних рішень, які за певних господарських, технологічних та інших дій суспільства унеможлилювали би порушення рівноваги природних

систем й знаходилися у відповідності до загальних природних закономірностей.

Ландшафтне (комплексне) правове регулювання охорони навколишнього природного середовища, на думку автора, є більш ефективним. Оскільки, при проведенні моніторингу стану конкретних ландшафтів і зіставленні цих даних, ми отримуємо цілісну інформацію про стан навколишнього середовища і можемо відстежити як і які порушення поресурсного екологічного законодавства (забруднення водних об'єктів, вирубування лісів) привели до негативних наслідків в загальній системі (ландшафті) і вплинули на інші природні об'єкти. Це дозволяє робити більш точні прогнози в довгостроковій перспективі і приймати комплексні і раціональні рішення щодо подальшої охорони та використання як цілісного ландшафту, так і його окремих компонентів.

У зв'язку з погіршенням стану навколишнього природного середовища все більше досліджень спрямовані на питання належного правового регулювання ландшафтної організації території, вивчення антропогенних навантажень на ландшафти та підтримання їх відтворювальних функцій. Ключовою стає охорона ландшафту, як системи правових, економічних, технічних, просвітницьких та інформаційних заходів тощо, спрямованих на збереження та відновлення первинного стану та цінних характеристик ландшафтів, виконання ландшафтом основних соціально-економічних функцій і функцій відтворення ресурсів та формування сприятливого для біоти і людини навколишнього природного середовища. Під *правовою охороною ландшафтів* слід розуміти сукупність правових норм, що регулюють здійснення комплексу заходів, закріплених у встановленому порядку і спрямованих на попередження погіршення стану ландшафтів, їх захист від знищення й пошкодження, відновлення й покращення якості ландшафтів, а також для виконання ними відповідних функцій.

Головною правовою проблемою щодо ландшафтів в Україні є відсутність чіткого законодавчого врегулювання ландшафтних правовідносин. Окремі фрагментовані положення про ландшафти містяться у деяких нормативних актах, але немає цілісної системи, яка містилася би в єдиному законі і охоплювала основні елементи правового режиму ландшафтів в Україні. На науковому рівні ландшафт був об'єктом досліджень у працях вітчизняних вчених, наприклад, у монографії Андрейцева В.І. «Екологічне право і законодавство

суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики» 2011 р., дисертації Лозо О. В. «Правове регулювання охорони ландшафтів в Україні та Європейському Союзі: порівняльний аналіз» 2015 р., але результати досліджень все ще не враховані при формуванні чинного законодавства. Тому можна констатувати, що ландшафтний питання залишається прогалиною в екологічному законодавстві, яку необхідно усунути.

Але є і певні позитивні зрушення. 1 січня 2020 року введений в дію Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», який містить деякі положення щодо правової охорони ландшафтів.

Закон зазначає, що у сфері безпеки і оборони має бути вирішене питання доступу до об'єктів військово-оборонного промислового комплексу для здійснення відповідного нагляду та контролю за дотриманням на цих об'єктах природоохоронного законодавства, запобігання знищенню природних *ландшафтів*.

Акцентується увага на питаннях збереження біологічного та *ландшафтного* різноманіття. Для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу одним із завдань виокремлюється зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, зокрема шляхом вдосконалення принципів формування екологічної мережі, її розширення і невиснажливого використання, а також збереження унікальних природних ландшафтів. З метою припинення втрат Україна має врахувати рекомендації міжнародних документів щодо перегляду та оновлення законодавчих і нормативних актів у цій сфері. Для забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку одним із завдань закріплено збереження біорізноманіття та ландшафтів.

У Законі закріплюється, що територіальне розширення міст та інших населених пунктів буде можливим лише за умови збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, *ландшафтів*, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а їх розбудова буде більше відповідати вимогам адаптації до змін клімату.

Реалізація Основних засад (стратегії) державної екологічної політики на період до 2030 року дасть змогу досягти помітних позитивних змін, в тому числі і стосовно правової охорони ландшафтів,

серед яких передбачається поліпшити стан навколишнього природного середовища до більш безпечного для екосистем та населення рівня з урахуванням європейських вимог до якості навколишнього природного середовища; зменшити втрати біо- та ландшафтного різноманіття і сформувати цілісну та репрезентативну екомережу та ін.

Лукань М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЄС

Забезпечення одноманітного високого рівня захисту прав інтелектуальної власності у кожній із держав-членів ЄС є однією із стратегічних цілей розвитку ЄС, зокрема передбаченою Стратегією єдиного цифрового ринку для Європи (A Digital Single Market Strategy for Europe) та Стратегії єдиного ринку ЄС (The Single Market Strategy).

Фрагментарне врегулювання інституту захисту прав інтелектуальної власності у ЄС створює потребу його подальшого вдосконалення та гармонізації.

В рамках євроінтеграційного процесу України, питання захисту прав інтелектуальної власності набуває особливого змісту – Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити аналогічний Європейському Союзу рівень захисту прав інтелектуальної власності.

Захист інтелектуальної власності як невід'ємне право людини проголошено у ч. 2 ст. 17 Хартії основних прав Європейського Союзу. В Інформаційному бюлетені «Захист прав інтелектуальної власності: відстоювання своїх прав», підготовленому в рамках проекту ЄС з прав інтелектуальної власності «Горизонт 2020» під «захистом прав інтелектуальної власності» розуміється сукупність всіх існуючих механізмів, доступних власникам інтелектуальної власності для уникнення порушень їх прав та відновлення наслідків порушення.

Комплексно, мінімальні стандарти захисту прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні було встановлено Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРІПС) 1994 року, підписантами якої є усі держави-члени ЄС. ТРІПС включає в себе

цивільні, адміністративні і кримінальні міри захисту прав інтелектуальної власності.

Угодою ТРІПС передбачені такі цивільні заходи захисту прав інтелектуальної власності: право на цивільний позов (ст. 42); право на розкриття доказів та інформації (ст. 43); право на отримання судової заборони з метою припинення порушення (в тому числі тимчасової судової заборони) (ст.44); право на відшкодування збитків (ст.45); право на видалення продуктів, що порушують права інтелектуальної власності та обладнання, використаного для вчинення такого порушення (ст. 46).

Аналіз законодавств держав-членів ЄС свідчить, що підписання Угоди ТРІПС не стало чинником змін національних законодавств, країн підписантів.

З метою доповнення положень Угоди ТРІПС, в ЄС було прийнято Директиву 2004/48/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про захист прав інтелектуальної власності (далі за текстом - Директива 2004/48/ЄС).

Директива № 2004/48/ЄС вимагає від усіх держав-членів застосовувати ефективні, стримуючі та пропорційні засоби цивільного захисту стосовно осіб, які займаються контрафакцією та піратством. Такі засоби повинні бути справедливими, не повинні бути безпідставно ускладненими або дорогими, а також спричиняти не обґрунтовані тимчасові обмеження або затримки.

Зокрема, директивою передбачаються такі цивільні заходи, процедури і засоби правового захисту прав інтелектуальної власності, як право на розкриття і збереження доказів (ст. 6,7); право на інформацію (ст.8); право на тимчасові заходи та запобіжні заходи (ст.9); виправні заходи (ст.10); судові заборони (ст.11); альтернативні заходи (ст.12); відшкодування збитків та судових витрат (ст.13,14); публікація рішення суду (ст.15).

Не зважаючи на прийняття Директиви № 2004/48/ЄС та підписання угоди ТРІПС, в науковій літературі відзначається про існування дуже великих розбіжностей у законодавствах держав-членів ЄС, які, зокрема стосуються тривалості судових процесів; витрат на судові процеси; національних ресурсів, спрямованих на боротьбу з порушенням прав інтелектуальної власності; ступеню спеціалізації судів у сфері інтелектуальної власності; відсутності транскордонного

визнання судових заборон та інших розпоряджень; національних умов винесення тимчасових судових заборон; національних умов доступу до приватної інформації; різних національних практик розрахунків цивільної шкоди, різних національних практик, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди. Загалом, є значна різниця у правових категоріях на основі яких обчислюється відшкодування шкоди та збитки (це і упущена вигода, і ліцензійні платежі як основа для розрахунків шкоди, і дохід порушника, і роялті).

Наприклад, у Франції, при розрахунку розміру збитків, суд повинен враховувати моральну шкоду.

Натомість у Польщі порушення моральних прав автора не призводить до відшкодування грошової компенсації. За Законом про авторське право та суміжні права Польщі власник прав ІВ права може вимагати від особи, яка порушила його права автора шляхом виплати подвійної або, якщо порушення є винним, потрійної суми відповідної суми винагороди, яка мала б бути виплачена у разі надання згоди на використання твору.

Законом про авторське право Австрії, передбачено, що особа, авторські або суміжні права якої порушено, має право на грошову компенсацію, яка повинна бути адекватною, та включати упущену вигоду (ст.87)

Згідно Закону про авторські права Німеччини сума, що підлягає виплаті в якості компенсації – це сума, яка буде прийнятною в разі надання права за контрактом (ст. 100).

Також можуть різнитися види та процесуальний порядок застосування тимчасових запобіжних заходів та судових заборон.

Таким чином, на наш погляд, на рівні ЄС є потреба у створенні акту гармонізації цивільного захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням найбільш ефективних національних практик, які визначали однакові засоби цивільного захисту прав інтелектуальної власності та чіткі процесуальні правила їх застосування, однозначні зрозумілі методики розрахунку матеріальної та моральної шкоди, тощо.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Полатай В.Ю.

**Мазалова А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри господарського права**

ЩОДО НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у січні цього року на офіційному сайті оприлюднила наступну інформацію: за даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2020 на засадах ДПП укладено 187 договорів, з яких реалізується 52 договори (34 – договорів концесії, 16 – договорів про спільну діяльність, 2 – інші договори), 135 договори не реалізується (4 договори – закінчено термін дії, 18 договорів – розірвано, 113 договорів – не виконуються).

Такий стан реалізації проектів публічно-приватного партнерства (далі - ППП) свідчить про неефективність чинного законодавства, що регулює відносини публічно-приватного партнерства. Закон України «Про державно-приватне партнерство» був прийнятий у 2010 році, однак після цього неодноразово підлягався внесенню змін, найбільш значимі з яких були здійсненні у 2015 та 2019 роках. Це свідчить про те, що законодавець, усвідомлюючи неефективність чинного закону докладає зусилля за-для того, аби останній оправдовував своє цільове призначення. Однак, чи дадуть ці зусилля позитивний результат залишається лише сподіватись, оскільки на момент прийняття закон не ґрунтувався на міцній концептуальній основі, що призвело до того стану реалізації проектів ППП, який маємо на сьогодні.

Кожна розвинена країна проходить через цілу низку етапів в побудові ефективної системи управління ППП, перш ніж таке партнерство почне повноцінно функціонувати. Такими етапами є:

1. Формулювання основ політики ППП; перевірка правової життєспроможності; визначення першочергових проектів; розробка базових понять; застосування досвіду взаємодії держави з іншими секторами господарювання; початок забудови ринку послуг ППП.

2. Формування нормативно-правової бази; підготовка та публікація практичних рекомендацій; утворення структур ППП; продовження розвитку ринку послуг ППП; розширення ряду проектів з

включенням нових секторів економіки; залучення нових джерел фінансування.

3. Створення дієвої системи ППП; ліквідація правових бар'єрів на шляху до розвитку ППП; удосконалені та урізноманітненні моделі ППП; примноження укладених угод ППП; досягнуто довгостроковий політичний консенсус; використання повного спектру джерел фінансування; досягнення високого рівня знань та навичок держслужбовців, що здатні застосовувати досвід ППП.

Проте, слід зазначити, що в першу чергу законодавство про ППП повинно ґрунтуватись на найбільш типових конфігураціях публічних та приватних інтересів в цій сфері. Це зумовлено тим, що правова природа публічно-приватного партнерства є багатогранною і багатоаспектною. Однак особливістю існуючих підходів до визначення правової природи публічно-приватного партнерства є те, що у більшості випадків виявляється спрощення сутності цього поняття і зведення його до виявлення та вивчення тих елементів, що стосуються структурних сторін його практичної реалізації. При цьому основний акцент робиться на таких елементах, як «розподіл відповідальності» і «розподіл ризиків» в подібній співпраці (тобто розподіл ризиків між державним та приватним партнерами). Але такі підходи не дозволяють глибоко дослідити правову природу публічно-приватного партнерства, більш глибокі та незрівнянно більш важливі сутнісні моменти зазвичай залишаються за рамками досліджень, питання щодо таких моментів залишаються без відповіді.

Наприклад, О. Петерсен виділяє такий підхід в розумінні природи публічно-приватного партнерства, де останнє представляється, головним чином, з точки зору, відображеної в основному в науковій літературі, а також з точки зору політики, що проводиться державою в цій сфері, якоюсь новою формою державного управління, що має застосування також на міжнародному рівні, на якому визнається співпрацю з приватним сектором саме в такому вигляді. Такий підхід ґрунтується на ідеї національної конвергенції та уніфікованого розуміння інституту публічно-приватного партнерства, а також використанні позитивного досвіду країн англосаксонської системи права в області здійснення такого роду співпраці.

Стає очевидним, що чинна правова модель ППП в Україні містить в собі певні дисфункції, які викликають ряд першочергових

питань:

1. Чому законодавцем передбачено виключно договірна форма публічно-приватного партнерства, коли потенціал такої співпраці є дуже різноманітним?

2. Чи в будь-якому випадку договірні відносин між публічним та приватним партнером будуть відносинами ППП (наприклад, при яких обставинах договір концесії набуває характеристик ППП, а в яких залишається договірним зобов'язанням між суб'єктами різної правової природи)?

3. Чи завжди публічно-приватне партнерство ґрунтується на поєднанні відносин господарсько-виробничого типу із організаційно-господарськими повноваженнями, і в якому співвідношенні вони мають бути? В цьому контексті виникає наступне питання: чи може існувати ППП лише за наявності організаційно-господарських зобов'язань з боку публічного партнера, де він не матиме прямого впливу на господарську діяльність, а регулюватиме лише умови такої діяльності?

Розбудова законодавства про ППП в Україні не будується на обґрунтованій базовій науковій концепції, що продукує необхідність формулювання типових форм публічно-приватного партнерства, які закон про ППП мусить застосовувати через призму актуальності до сучасного етапу розвитку.

В цьому контексті можна провести аналогію із організаційно-господарськими формами корпоративних відносин. На сьогодні існують 5 типів господарських товариств: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства. Становлення та упорядкування таких форм зумовлено чималим досвідом, що налічує не одне століття. Це усталені базові конструкції, серед яких учасники відповідних відносин обирають саме ту конфігурацію особливостей управління підприємницькою діяльністю, яка є актуальною саме для них, саме в цей час та саме за цих обставин.

Повертаючись до відносин публічно-приватного партнерства слід наголосити, що вони в рівній мірі заслуговують на існування подібних конструкцій. Таким чином, основним напрямом удосконалення законодавства про ППП є формулювання різноманітних варіантів взаємодії публічних та приватних інтересів, які будуть в змозі

врахувати усю палітру відносин ППП та кожен з яких може в більшій або меншій мірі бути затребуваний на різних етапах економічного розвитку країни. Завдання ж закону, що регулює відносини публічно-приватного партнерства це адаптація таких/такої форм(и) до потреб сучасності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Маслова О.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри кримінального права №1**

ФОРМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ

Поряд з відсутністю визначення обстановки вчинення кримінального правопорушення в кримінальному законі і недостатньою дослідженістю в теорії кримінального права, її врахування в правозастосовній практиці ускладнюється й іншими моментами. Врахування обстановки вчинення кримінального правопорушення при застосуванні норм кримінального закону ускладнюється також і тим, що її досить важко виявити серед інших обставин і ознак, якими характеризується диспозиція кримінально-правового припису.

Аналіз чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) свідчить, що в ньому містяться норми в яких використовується поняття «обстановка». Так, у Загальній частині КК України безпосередня вказівка на обстановку міститься в ст. 48 КК України, в якій йдеться про підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки.

Крім того, обстановка включена до сукупності положень, що регулюють питання правомірності спричинення шкоди при необхідній обороні, крайній необхідності, затриманні особи, що вчинила кримінальне правопорушення.

В Особливій частині КК України безпосередня вказівка на

обстановку вчинення кримінального правопорушення, у більшості випадків міститься в розділі «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)», та розділі «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» як обов'язкова або кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення.

Однак видається, що обстановку вчинення кримінального правопорушення як кримінально-правове поняття, що міститься в нормах Загальної частини КК України, або як ознаку об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого в Особливій частині при більш детальному аналізі положень кримінального закону, можна встановлювати досить часто, якщо визнати, що способи її відображення в законі не обмежуються прямою вказівкою законодавця на неї.

У випадках, коли кримінально-правове значення має не будь-який вид обстановки вчинення кримінального правопорушення, а якась конкретна її форма або якась окрема її властивість, то й законодавець відповідно вказує не на обстановку взагалі. Він більш предметно, використовуючи семантичні можливості, закріплює її без використання терміну «обстановка» – окремим словом чи словосполученням. Так, наприклад, у ст. 258-2 КК України «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» обстановка вчинення кримінального правопорушення виражена в понятті «публічні», оскільки в цьому випадку надається характеристика того зовнішнього середовища, в умовах якого вчиняється це суспільно небезпечне діяння.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення вбачається і в тих випадках, коли при конструюванні кримінально-правових норм використовується поняття «небезпека». Цей висновок витікає з того, що це поняття вже характеризує властивість зовнішніх умов вчинюваного діяння, тобто обстановки. З поняттям «небезпека» можна зустрітись і в ст. 39 КК України «Крайня необхідність», а також в ст. 135, 136, 284 КК України, якими, відповідно, передбачена відповідальність за залишення в небезпеці; ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха.

Словосполучення, що вказує на конкретний вид обстановки, міститься у ст. 385 КК України, в якій передбачені нею діяння стають суспільно небезпечними і, як наслідок, кримінально караними, якщо вони вчинені під час здійснення виконавчого провадження, провадження досудового розслідування або проведення розслідування тимчасовою слідчою чи спеціальною тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України.

Тут може здаватись, що в розглядуваних нормах йдеться не про обстановку, а про час вчинення вказаних діянь, однак це не так. Самостійне значення місця і часу, коли вони виражаються спільно з тим чи іншим явищем, полягає в тому, щоб бути просторово-часовими рамками для цих явищ, а сутність, матеріальна природа таких ознак визначається явищем, яке міститься в цих просторово-часових рамках. Саме тому в наведених нормах законодавець має на увазі саме обстановку вчинення кримінального правопорушення.

Якщо звернутись до змісту ст. 373 КК України, яка передбачає відповідальність за примушування давати показання, то використовуване законодавцем формулювання «при допиті» надає підстави говорити про наявність обстановки встановлених форм здійснення правосуддя.

На підставі викладеного, до ознак, що містять вказівку на обстановку вчинення кримінального правопорушення, слід віднести й ті з них, які виражені в законі словосполученням місця, часу, обстановки. Наприклад, в заповідниках або інших територіях та об'єктах природно заповідного фонду ст. 248 КК України; воєнний стан ст. 402, 403, 404, 405, 409 КК України; поле бою, час бою, район воєнних дій та деякі інші ст. 429, 432, 433, 435 КК України.

Обстановка вчинення кримінального правопорушення може відображатись і в ознаках, які в силу особливостей застосованого законодавцем способу формулювання правових положень в теорії кримінального права отримали назву оціночних. Вони досить поширені як в Загальній, так і Особливій частинах КК України. Оціночні ознаки характеризуються тим, що їх зміст значною мірою визначається правосвідомістю юриста, який застосовує закон з урахуванням вимог КК України і обставин конкретної справи.

Таке розуміння оціночної ознаки витікає з того, що, як зазначає М. І. Ковальов, оціночне поняття є різновидом абстрактного поняття

з високим рівнем узагальненості, яке охоплює відносно велику кількість різноманітних явищ. По суті їх можна вважати ознаками з альтернативним змістом, який залежить від фактичних обставин конкретного кримінального правопорушення.

У загальній теорії права зазначається, що одним із методів викладення елементів правової норми, може бути метод альтернативного їх конструювання, який допускає передбачення в ній декількох обставин, наявність однієї з яких є достатньою умовою дії правової норми. Таким же чином сконструйовані і деякі кримінально-правові ознаки. Однією з таких альтернативних обставин, яка визначає зміст оціночної ознаки, є і обстановка вчинення кримінального правопорушення.

У КК України достатньо ознак, в яких обстановка вчинення кримінального правопорушення є одним з альтернативних моментів її змісту. Зокрема, про таку форму йдеться в ст. 14 КК України. Про її наявність в ч.1 ст. 14 КК України можна судити зі слів «створення умов для вчинення кримінального правопорушення», а метою такої діяльності якраз і може бути створення сприятливої для вчинення кримінального правопорушення обстановки.

Що стосується ч. 2 ст. 15 КК України, то про наявність обстановки та її значення можна зробити висновок з того, що при замаху кримінальне правопорушення не доводиться до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Ці причини відносно вчиненого є зовнішніми об'єктивними обставинами. Серед них, зокрема, може бути різка зміна сприятливої для вчинення кримінального правопорушення обстановки на несприятливу для продовження його вчинення. Це може проявитись у несподіваній появі на місці кримінального правопорушення сторонніх осіб. Безпосередньо з того значення, яке обстановка вчинення кримінального правопорушення має для визнання не доведення до кінця суспільно небезпечного діяння замахом, витікає і її значення для добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Загальновідомо, що однією з умов необхідних для встановлення добровільної відмови, є її добровільність, а не неможливість закінчення кримінального правопорушення. Однак добровільність відмови буде наявною лише за умови, що зовнішня обстановка не перешкоджає завершенню

злочинного діяння.

Проведений аналіз кримінально-правових форм вираження обстановки вчинення кримінального правопорушення приводить до висновку про те, що обстановка закріплюється в кримінальному законі по-різному. В одних випадках вона вказується безпосередньо в нормах кримінального закону, в інших - витікає з його змісту.

Якщо обстановка вказана в кримінально-правовій нормі, то вона може бути виражена в узагальненій формі – тобто, без конкретизації її виду і властивостей, або в конкретизованій формі – тобто через вказівку на її вид, або її властивість, що має кримінально правове значення.

Інколи обстановка вчинення кримінального правопорушення в альтернативі з іншими обставинами утворює зміст оціночної ознаки, а в певних випадках обстановка набуває кримінально-правового значення не через характеристику діяння, а через іншу ознаку складу кримінального правопорушення.

У тих випадках, коли обстановка витікає з аналізу складу кримінального правопорушення, про її наявність можна судити на підставі інших елементів складу кримінального правопорушення.

**Меркулова Н.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри адвокатури**

ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ ЩОРІЧНИХ ВНЕСКІВ

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) визначені обов'язки адвоката, за недотримання яких передбачена дисциплінарна відповідальність.

Питання визначення розміру щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, порядку та строків їх сплати, належить до виключних повноважень органів адвокатського самоврядування.

Зокрема, Рада адвокатів України встановлює щорічні внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, які зобов'язані

сплачувати всі адвокатів.

Кваліфікаційно-дисциплінарні комісії регіонів несплату щорічного внеску тлумачать, як порушення Правил адвокатської етики, в частині невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків та невиконання рішень органів адвокатського самоврядування, що є підставою для притягнення такого адвоката до дисциплінарної відповідальності.

За змістом частини першої статті 35 Закону, вчинення адвокатом дисциплінарного проступку може мати своїм наслідком застосування до нього одного із таких дисциплінарних стягнень: попередження, зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року, для адвокатів України – позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України.

Проте, Положенням про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція), затвердженого рішенням РАУ № 4 від 03 лютого 2013 року, із змінами, внесеними рішенням РАУ № 176 від 13 жовтня 2018 року передбачено, що у випадку порушення адвокатом порядку та/або прострочення понад трьох місяців строків сплати щорічних внесків, за поданням голови ради адвокатів регіону застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на зайняття адвокатською діяльністю, а якщо адвокатом протягом року буде вчинено повторно порушено порушення строків чи порядку, то до такого адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Отже, аналізуючи діюче законодавство, можна дійти висновку, що за порушення порядку та/або строків сплати щорічних внесків застосовується виключно дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення або позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю.

Водночас, на практиці зустрічаються випадки, коли дисциплінарна палата своїм рішенням притягує адвокатів до дисциплінарної відповідальності та застосовує дисциплінарне стягнення у вигляді попередження, або взагалі відмовляє у порушення дисциплінарної справи (Рішення КДКА Харківської області від 25 серпня 2020 року).

При ухваленні таких рішень, обґрунтовано беруть до уваги визнання адвокатом свого проступку, добровільного усунення наслідків проступку – оплата внесків у повному обсязі, а також враховують, що раніше адвокат не притягувався до дисциплінарної відповідальності.

Хочу звернути увагу на те, що, на мій погляд, вищезазначена практика має право на існування, оскільки при прийнятті рішення, дисциплінарна палата також повинна звертати увагу чи настали значні наслідки при скоєнні даного дисциплінарного проступку.

Підсумовуючи, цілком переконана, що дане питання потребує ґрунтового дослідження, а саме в частині удосконалення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, шляхом розширення переліку видів дисциплінарних стягнень вдосконалення практики притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення порядку та/або строків сплати щорічних внесків.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Назаров І.В.

**Мехеда В.Д.,
Національний юридичний університет,
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., старший викладач кафедри військової безпеки**

ВІЙСЬКОВА КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ПРАВНИЧА НАУКА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА

Аналіз сучасних збройних конфліктів, війн, терористичних атак та інших насильницьких шляхів вирішення спірних питань між державами, окремими групами в середині держав, дозволяють стверджувати про зміну засобів та методів ведення бойових дій, атак, загроз. Зокрема, до числа таких змін міжнародні фахівці відносять гібридизацію війн, перенесення дій у п'ятий вимір – кіберпростір.

Відповідне віртуальне середовище являє собою нове за властивостями поле для комунікацій суб'єктів, за допомогою нових засобів та методів. Його поява пов'язується з початком четвертої промислової революції та формуванням суспільства на основі кіберфізичних систем. Науковці та міжнародні експерти позначають

такі тенденції як впровадження концепції Індустрії 4.0, що характеризується неоіндустріалізацією, всепроникненням розвитком ІТ-технологій.

З одного боку, таке розширення можливостей позитивно впливає на відносини, дозволяючи швидко здійснювати комунікації, не помічати кордонів країн при їх здійсненні, віртуально отримувати послуги, тощо. Водночас, нової природи загрози виникають з появою і формуванням кіберпростору як середовища (віртуального простору), утвореного в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій з використанням мережі Інтернет та/або інших глобальних мереж передачі даних.

Однією зі сфер, де негативні прояви властивостей кіберпростору проявляються у вигляді загроз та атак, з якими фахівці не зустрічалися раніше, є сфера національної безпеки і оборони. На сьогодні, особливо гострі для внутрішньої і зовнішньої політики в Україні питання, щодо порушення територіальної цілісності та суверенітету, окупації частини територій Донецької та Луганської областей, автономної республіки Крим на порядок денний виводять питання реформування сектору безпеки і оборони задля реінтеграції, відновлення суверенітету і територіальної цілісності держави.

Отже, питання кібербезпеки актуальне для України не тільки з огляду на загальносвітові тенденції неоіндустріалізації, всеохоплюючого впровадження та використання ІТ-технологій.

Зміна характеру загроз національній безпеці України та формування кіберпростору, як п'ятого виміру ведення бойових дій, який лежить на перетині інших вимірів діяльності збройних сил: на суші, у повітрі, на воді, у космосі, обумовлює необхідність підготовки фахівців відповідної сфери, які були б здатні захистити інформаційні ресурси держави, об'єкти критичної інфраструктури, виявляти і реагувати на кіберінциденти та кібератаки, усувати їх наслідки, запобігати кіберінцидентам.

Дане завдання особливо важливе для невідкладного вирішення з огляду на затверджений в рамках Національної стратегії кібербезпеки України курс на розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами: насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки; розвиток

особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору, з метою набуття повноправного членства України в НАТО (п. 4, 6). Україна вже отримала статус EOP (Enhanced opportunity partner – Партнера з розширеними можливостями). Це тільки надає нові можливості, але і зобов'язує.

Грунтуючись на досвіді США щодо підготовки спеціалістів кібербезпеки, та враховуючи визначення у національному законодавстві України кібероборони як «сукупності політичних, економічних, соціальних, військових, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних та інших заходів...», а кіберзахисту як «сукупності організаційних, правових, інженерно-технічних заходів, а також заходів криптографічного та технічного захисту інформації...», можна стверджувати про необхідність спеціалізації не тільки спеціалістів за стандартом для бакалаврів спеціальності 125 «Кібербезпека», але і правників цього напрямку. Така позиція відповідає концепції підготовки кібервоїнів у збройних силах США, де здійснено вузьку спеціалізацію спеціалістів та виділені спеціалісти: «управління кібербезпекою», «тестувальники на проникнення – етичні хакери», «співробітники центрів реагування та управління кіберінцидентами», «розслідування кіберінцидентів».

Об'єднання висококваліфікованих військовослужбовців, які спеціалізуються за інженерно-технічним та правничим спрямуванням у сфері кібербезпеки, кібероборони та кіберзахисту, доцільно визнати передумовою ефективного виконання завдань сектору оборони та безпеки у відповідному п'ятому вимірі ведення бойових дій. Правники, в свою чергу, повинні бути вже підготовлені не тільки з точки зору знання питань кібероборони та кібербезпеки, але і з точки зору військових наук. Це означає необхідність підготовки військових фахівців юридичного профілю тактичного рівня через інтеграцію дисциплін з системи юриспруденції та військових наук з акцентом на кіберпростір.

Онщенко О.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірант кафедри екологічного права

ВДОСКОНАЛЕННЯ ФАУНІСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДИКОЇ ФАУНИ

Біологічне різноманіття являє собою природне багатство планети Земля і створює основу для життя і процвітання людства в цілому. Біологічні ресурси є життєво необхідними для економічного та соціального розвитку людства. Сьогодні, як ніколи, існує велика загроза знищення дикої флори та фауни. Спостерігається збільшення попиту на використання природних ресурсів, і цим самим створюється великий тиск на тваринний світ нашої Планети, що призводить до вимирання видів.

Як зазначається у звіті Всесвітнього фонду дикої природи (WWF) про Живу Планету 2012, де використовується глобальний Індекс Живої Планети (The Living Planet Index), який вимірює зміни і стан здоров'я екосистем Землі, відстежуючи 9000 популяцій та більше ніж 2600 видів. Глобальний індекс показує майже 30% падіння між 1970 і 2008 роками. Генеральний директор WWF International Джим Ліп зазначає: «Ми живемо так, ніби в нашому розпорядженні є додаткові планети. Ми використовуємо на 50% більше природних ресурсів, ніж земля може відновити. Якщо ми не змінимо курс, цей показник буде швидко зростати до 2030 року і тоді навіть двох планет не вистачатиме».

Науковцями Світового фонду дикої природи у Звіту про Живу Планету було наведено жакливу статистику. Індекс живої планети (The Living Planet Index) зазначає загальне зниження чисельності популяції на 60% за 40 років. Внаслідок полювання лише ссавців поменшало на 300 видів. Найбільш уразливими стали прісноводні види, популяція яких зменшилась аж на 83%. Серед основних причин, які викликали втрату біорізноманіття вчені називають так зване «Велике прискорення», тобто з 1950 року показники людської діяльності стрімко починають зростати. До такої діяльності відносять: 1) урбанізація; 2) сільська господарська діяльність 3) видобуток корисних копалин; 4) збільшення населення, що призвело до збільшення попиту на енергію і територію. Зростання

споживання природних багатств викликає нову геологічну епоху – антропоцен – коли людина стає ключовим фактором, яка змінює біорізноманіття, клімат та саме довкілля в цілому. Природа підкріплена біорізноманіттям надає велику кількість послуг, які складають основу сучасного суспільства, але, на жаль, людство знищує все. Суспільство намагається зупинити цю втрату за допомогою глобальних угод, таких як Конвенція про біологічне різноманіття, але цілі і діяльність, яка здійснюється в порядку даного документу в кращому випадку призводять до керованого спаду.

Організація об'єднаних націй (далі – ООН) опублікувала проєкт глобальної рамкової програми у сфері біорізноманіття на період після 2020 року (Zero draft of the post-2020 global biodiversity framework), де вказується, що наша планета увійшла в шосту еру масового вимирання. До 2030 року людям необхідно зменшити забруднення атмосфери щонайменше удвічі, щоб врятувати дику природу, яка ще залишилася.

Як відзначає ООН, світ зіткнувся з «безпрецедентними темпами» зникнення різних видів флори та фауни, що може обернутися знищенням цілих екосистем та серйозними наслідками для виживання людства як виду.

Відзначимо, що у 2010 році 196 країн, які ратифікували Конвенцію ООН про біорізноманіття, зобов'язались протягом десяти років виконати погоджені 20 ключових цілей для захисту видів і середовищ флори та фауни в рамках цільових задач зі збереження та сталого використання біорізноманіття. Але як було зазначено у п'ятому виданні ООН Глобальної перспективи щодо біорізноманіття, країни світу не досягли жодних цілей по збереженню біорізноманіття, які погодили досягти до 2020 року. Крайній термін досягнення пропущений для чотирнадцяти цілей, а решта шість задач виконані лише частково. До останніх відноситься знищення інвазійних видів на деяких островах. Також зросли площі заповідних територій - до 15% суші та 7% океану. Хоча планувалося досягти 17% та 10% відповідно. Показники деяких пунктів, навіть погіршилися за десятиріччя, як пишуть у звіті. Наприклад, попри відносно невисоке глобальне використання пестицидів, деякі країни, навпаки, збільшили кількість використання небезпечних для запилювачів хімічних речовин. Увесь прогрес по збереженню природних ресурсів затьмарюється зростанням споживання енергії та матеріалів, а

також руйнуванням природних середовищ фермами, дорогами та заводами. Фінансування проектів, які шкодять природі, теж продовжує зростати. Як справедливо робить висновок В.А. Зуєв, питання збереження природних ресурсів вже давно вийшло за межі однієї якоїсь держави й набуло глобального характеру, сприяло тому, що останнім часом спостерігається активна участь різних країн у вирішенні екологічних проблем, утворення різних органів зі значними повноваженнями на засадах добровільного визнання їх прав та обов'язкового виконання їх рішень.

Питання збереження та раціонального використання природних ресурсів є завдання не лише окремої держави, а світової спільноти в цілому. Варто відзначити, що в окремих державах світу на законодавчому рівні є дійсно дієві способи ефективного правового регулювання у певних видах фауністичних правовідносин. Але в цілому відповідно до звітів різних міжнародних організацій ми бачимо, що цього не достатньо. Оскільки світова спільнота й надалі втрачає велику кількість видів тварин у зв'язку з надмірним антропогенним впливом. Тому питання захисту та збереження природних ресурсів шляхом вдосконалення фауністичного законодавства є актуальним. Потрібно пам'ятати, що жорстке обмеження господарської діяльності не є дієвим способом щодо збереження дикої флори та фауни. Оскільки жорсткі обмеження можуть призвести до погіршення умов життя людей, які займаються господарською діяльністю. Що спричинить погіршення відносин між суб'єктами господарювання та діяльністю держави пов'язаної з природоохоронними заходами.

Тому еколого-економічний механізм має ключове значення в процесі здійснення збалансованого, раціонального та ефективного регулювання екологічних правових відносин. Наприклад, розвиток галузі штучного розведення диких тварин спричинить не тільки розвиток господарської діяльності, пов'язаної з отриманням економічної вигоди, але й збільшить популяції певних видів тваринного світу. Вирішення цих проблем на рівні національного законодавства можливе через ухвалення еколого-правових актів, які будуть ефективно регулювати відносини пов'язані, з охороною, використанням та відтворенням тваринного світу в нашій державі.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гетьман А.П.

Перцель К.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри конституційного права України

ЗВЕРНЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

З моменту запровадження інституту конституційної скарги (30 вересня 2016 року) станом на 30 жовтня 2020 року до Конституційного Суду України (далі – КСУ) надійшло 2314 конституційних скарг. Незважаючи на достатньо велику кількість поданих конституційних скарг, у значній частині з них КСУ відмовляє у відкритті провадження або ж повертаються суб'єктам звернення.

Так, за даними сайту Конституційного Суду України, протягом 2020 року було подано 486 конституційних скарг, з них: 270 (55,6%) повернено суб'єктам звернення через невідповідність за формою вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон), відмовлено у відкритті провадження за 176 (36,2%) та лише 40 (8,2%) розподілено між суддями. Необхідно звернути увагу, що подібна ситуація зберігається протягом трьох років.

Проаналізувавши практику КСУ, доходимо до висновку, що Суд найчастіше відмовляє у відкритті конституційних проваджень у справах на підставі неприйнятності конституційної скарги (п. 4 ч. 1 ст. 62 Закону).

Узагальнюючи практику розгляду конституційних скарг, Берченко Г.В. та Ткаченко Є.В. («Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти». Право України №12/2018) виділяють такі типові підстави для відмови у відкритті конституційного провадження:

- 1) незгода з судовим рішенням чи законодавчим регулюванням;
- 2) відсутність законодавчого регулювання та законодавча неузгодженість, неоднозначність;
- 3) наведення у конституційній скарзі лише змісту положень законів, норм Конституції України, практики КСУ без викладення аргументів щодо невідповідності Основному Закону України не є обґрунтуванням його неконституційності;
- 4) недостатня аргументація. Так, наприклад, у тексті

конституційної скарги наводяться аргументи щодо неконституційності окремої норми, а не закону в цілому. КСУ зазначає, що «таку аргументацію не можна вважати належним обґрунтуванням неконституційності цього акта загалом. Суб'єкт права на конституційну скаргу має навести аргументи й довести взаємозв'язок між неконституційністю окремих положень відповідного закону України та необхідністю його визнання таким, що суперечить Конституції України загалом» (ухвала Другої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 17 квітня 2018 р. № 103-2(1)).

5) посилення лише на рішення Європейського суду з прав людини. КСУ таке посилення не може вважатися належним обґрунтуванням невідповідності закону або його окремих норм Конституції України в розумінні вимог пункту 6 частини другої статті 55 Закону. Науковці звертають увагу, що «при обґрунтуванні цілком припустимо, щоб автор конституційної скарги не просто порівняв норму закону з рішенням ЄСПЛ, а зробив висновок про порушення свого конституційного права та на підтвердження цього послався на практику ЄСПЛ» (Берченко Г. В. та Ткаченко Є. В. «Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти». Право України №12/2018).

б) відсутність демонстрації зв'язку норми закону з обмеженням права. КСУ у низці рішень зазначає, що «особа, яка звертається із конституційною скаргою, повинна не лише зазначити, а й аргументовано довести як саме закон (його окремі положення) обмежує чи порушує її конкретне конституційне право і що таке обмеження не відповідає Конституції України» (наприклад, ухвала Першої колегії суддів Першого сенату Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 р. № 127-1(1)). Варто звернути увагу, що поширеною серед науковців та деяких суддів КСУ є думка, що відповідна юридична позиція сенату КСУ не впливає із законодавчої норми. Таким чином, фактично встановлюється нова, не передбачена Законом вимога до конституційної скарги. Відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 55 Закону у конституційній скарзі зазначається, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності закону України (його окремих положень) із зазначенням того, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, зазнало порушення внаслідок застосування закону. На думку судді КСУ О. М. Литвинова, «ці положення жодним чином не можуть трактуватися

як такі, що покладають на особу, яка звертається до КСУ, обов'язок «аргументовано довести, як саме оспорюваний закон (його окремі положення), який був застосований в остаточному судовому рішенні в її справі, порушує її гарантоване Конституцією України право», оскільки це суперечить змісту пункту 6 частини другої статті 55 Закону» (окрема думка судді КСУ Литвинова О.М. стосовно Ухвали Першого сенату КСУ №20-у(І)/2018).

7) доведення неоднозначності застосування норми;

8) предметом скарги є інші акти, дії або бездіяльність органів державної влади, а не закон.

Таким чином, на сьогодні аналіз практики розгляду конституційних скарг свідчить про формування достатньо жорстких вимог до обґрунтування скарг, недотримання яких є підставою для відмови у відкритті провадження за конституційними скаргами. Такий підхід видається спірним, оскільки, на відміну від конституційного подання та конституційного звернення, інститут конституційної скарги за своєю сутністю виступає юридичним засобом захисту прав людини від втручання (обмежень) держави у здійснення нею своїх прав. Про це свідчить і закріплення права на конституційну скаргу у статті 55 Конституції України.

Крім того, КСУ Законом надані певні інструменти, які підкреслюють суспільне значення інституту конституційної скарги, спрямування її на захист прав людини. Так, зокрема, якщо Сенат чи Велика палата вважає, що порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання (ч. 3 ст. 63 Закону). Згідно із ч. 2 ст. 77 Закону, як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті 58 якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу. До того ж, відповідно до ч. 3 ст. 89 Закону, якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення. Тобто в такому випадку, як зазначають Берченко Г.В. та Ткаченко Є.В. («Право

на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти». Право України №12/2018), КСУ може визнати закон конституційним, але надати оцінку практиці тлумачення (якщо таке тлумачення судами не відповідає Конституції України).

Зауважимо, що КСУ при виробленні практики із розгляду конституційних скарг та, зокрема, тлумаченні положень Закону щодо змісту конституційної скарги має враховувати, що предмет конституційної скарги може становити не лише приватний, а і суспільний інтерес (а саме приведення законодавства у відповідність до Конституції), у зв'язку з чим Законом встановлено винятки із загальних критеріїв прийнятності конституційних скарг. З урахуванням цього, занадто формальний підхід до тлумачення та висування жорстких вимог до змісту конституційних скарг видається не зовсім виправданим з огляду на характер інституту конституційної скарги. З іншого боку, на думку Летнячнина Л.І., відповідні вимоги КСУ впливатимуть на якість наведеної суб'єктом звернення аргументації та оформлення конституційної скарги («Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні». Право України №12/2018).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що роль конституційної скарги у правовій системі передусім полягає в тому, що вона виступає важливим та ефективним інструментом захисту основоположних прав людини, конституційною гарантією їх реалізації, оскільки результат її розгляду матиме не тільки індивідуальний, але і загальний характер. Науковці справедливо зазначають, що КСУ відведено особливу роль у механізмі забезпечення, реалізації та захисту прав людини. Саме тому важливим є аналіз та узагальнення практики КСУ з розгляду конституційних скарг, оскільки на сьогодні поки лише формуються принципи та підходи, на яких Суд в подальшому ґрунтуватиме свою діяльність.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри конституційного права України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Барабаш Ю.Г.

Петришина М.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
к.ю.н., доцент, доцент кафедри державного будівництва

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМИ

Концепція реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади визначає, що публічні послуги повинні надаватися відповідно до державних стандартів, з урахуванням необхідності забезпечення: територіальної доступності, що передбачає надання послуг на відповідній території; належної матеріально-технічної бази для надання основних форм публічних послуг; відкритості інформації про послугу, а також порядок та умови її надання; професійності надання публічних послуг. Крім того, необхідно забезпечити постійну підготовку посадових осіб місцевого самоврядування.

У сфері надання різних видів публічних послуг різними уповноваженими суб'єктами фізичним та юридичним особам, як на концептуальному, так і відповідно на законодавчому рівні й досі залишаються невирішеними ряд питань.

Теоретичні підходи до розуміння та співвідношення понять «адміністративні послуги» та «публічні послуги» різняться. З одного боку, питання щодо систематизації відповідних знань, підходів, а також наповнення їх конкретним змістом не характеризуються одноставністю. У наукових працях можна зустріти використання останніх як синонімічних або однопорядкових. З другого боку, більшість авторів використовують поняття «адміністративні послуги» як вихідне, наповнюючи його змістом відповідно до цілей конкретного дослідження. Окреслені проблеми перетікають у площину законодавчого регулювання: в нормативно-правових актах різної юридичної сили можна зустріти обидва терміни, точний і однозначний зміст яких складно встановити.

Означена вище проблема безпосередньо впливає на визначення критеріїв відмежування і віднесення тих чи інших послуг до категорії «адміністративних послуг» або «публічних послуг». З цього приводу

варто відзначити, що процес переходу до концепції «сервісної держави» у країнах ЄС розпочався ще наприкінці 80 – на початку 90-х рр. Відповідно до положень останньої, зміна характеру управлінської діяльності із «керування» на «надання послуг» обумовлюється тим, що в своїй основі діяльність органів публічної влади за сучасних умов розвитку суспільства та держави, має той самий зміст і значення, що й в приватному праві і є, по суті, діяльністю щодо задоволення певних потреб різних суб'єктів. В Україні це питання перебуває у стані трансформації.

Попередні проблеми зумовлюють невизначеність щодо встановлення особливостей правового регулювання надання відповідних послуг, зокрема, можливість їх врегулювання виключно законом та/або підзаконними нормативно-правовими актами. З одного боку, регулювання окремих питань нормами законів передбачає їх конституційно-правове гарантування, забезпечення і захист. З другого боку, якщо йдеться про дотримання певного рівня якості надаваних послуг, зокрема й тих, що можуть/повинні надаватися відповідними органами місцевого самоврядування, то йдеться про можливість врегулювання окремих питань щодо особливостей надання публічних послуг відповідними органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Проте, у такому разі виявляється низка інших пов'язаних між собою проблем: недосконалість процесу децентралізації (зокрема й в питаннях передання відповідних повноважень) проблеми визначення місця актів органів місцевого самоврядування у системі законодавства; наявність не лише достатніх фінансових, а й інших ресурсів тощо.

Так, незважаючи на те, що Законом України «Про адміністративні послуги» передбачено, що державна політика у відповідній сфері повинна базуватися, зокрема, на принципі доступності й зручності для суб'єктів звернення, у цьому акті й досі чітко та повно не визначені обов'язкові вимоги до ЦНАП, у тому числі вимоги щодо територіальної доступності, мережі територіальних підрозділів, віддалених робочих місць зазначених центрів, облаштування приміщень тощо. Це ускладнює, а інколи й унеможливує реалізацію в повній мірі прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Суттєвим недоліком законодавчого регулювання статусу ЦНАП

є також те, що відповідно до закону послуги надаються не в центрі, а через центр. Відтак цілий комплекс працює на прийом/видачу документів через адміністратора центру. З огляду на тотальну цифровізацію, таке використання ЦНАП є нелогічним та неефективним. А враховуючи, що більшість центрів підключена до національних електронних інформаційних ресурсів наявні достатні умови отримати послугу безпосередньо у центрі.

Ще однією проблемою є відставання законодавчого регулювання означених питань від фактичних обставин і, навпаки – необґрунтоване випередження, що часто пов'язане із необхідністю виконання державою взятих на себе зобов'язань щодо виконання різних міжнародних договорів і угод без врахування реальних можливостей, а також надмірна зарегульованість, що породжує додаткові перешкоди для бізнесу і створює передумови для корупції у відповідній сфері.

При цьому, Концепція реформування місцевого самоврядування передбачає організацію місцевого самоврядування, у тому числі, з урахуванням принципу субсидіарності. Йдеться про те, що всі питання, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції органів місцевого самоврядування, як органів найбільш наближених до громадян. Тим більше, що органи місцевого самоврядування зацікавлені доводити свою ефективність у сфері забезпечення надання якісних публічних послуг. А в разі поглиблення процесу реформування місцевого самоврядування у цьому напрямі, зокрема, й переформатуванням органів публічної влади на обласному і районному рівні на користь утвердження спроможного та дієвого місцевого самоврядування, можна говорити про розумність та доцільність створення саме органами місцевого самоврядування мережі ЦНАП та її подальшого розвитку й удосконалення.

**Плетньова Т.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри адміністративного права**

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СПРОМОЖНОСТІ СЛУЖБ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Одним із ключових завдань Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474) є утворення ефективних і дієвих служб управління персоналом у кожному державному органі, зокрема, шляхом посилення їх спроможності з метою розвитку сучасного управління людськими ресурсами. Сьогодні, коли приватний бізнес визнає ефективність розроблення та застосування HR-стратегій для заощадження часу та фінансів, для спрощення та структурованості своєї роботи, служби управління персоналом державних органів досі зловживають кадровими традиціями та неспроможні опанувати та використовувати нові методи, технології та заходи управління персоналом.

З метою визначення реальної спроможності служб управління персоналом, Національним агентством України з питань державної служби (далі – НАДС) було розроблено методологію визначення рівня спроможності служб управління персоналом державних органів (далі – методологія), метою якої є перевірка здатності служб управління персоналом державних органів самостійно або через взаємодію з відповідними структурними підрозділами, інституціями здійснювати покладені на них завдання і функції та досягати поставлених цілей.

У 2018 році для випробування практичності та дієвості вищевказаної методології, НАДС було реалізовано пілотний моніторинг у 6 державних органах, які здійснюють підготовку та реалізацію ключових національних реформ: Міністерстві фінансів України; Міністерстві культури України; Міністерстві юстиції України; Міністерстві інфраструктури України; Національному агентстві України з питань державної служби; Державному агентстві з питань електронного урядування України. За результатами моніторингу Генеральним департаментом з питань управління

персоналом на державній службі підготовлено звіт про результати визначення рівня спроможності служб управління персоналом державних органів, які здійснюють підготовку та реалізацію ключових національних реформ (далі – звіт).

Поряд з іншим у звіті визначені виявлені у ході моніторингу недоліки у роботі служб управління персоналом: недотримання вимог Типового положення про службу управління персоналом щодо відповідної чисельності служби управління персоналом, наявність у складі деяких служб управління персоналом працівників, які безпосередньо не реалізують державну політику з питань управління персоналом, недостатнє матеріально-технічного забезпечення тощо. За результатами моніторингу також було визначено, що більш якісному розвитку служб управління персоналом могло б сприяти застосування останніми сучасних інструментів рекрутингу персоналу, управління адаптацією персоналу, методів та інструментів командування, методу коучингу та технології Кейс Стаді тощо.

Тож було виявлено фактори, врахування яких мало б значення для покращення рівня спроможності служб управління персоналом, а саме: 1) електронний документообіг; 2) спеціальне програмне забезпечення, зокрема, наявність програмного забезпечення HR процесів (підбір, адаптація, навчання, оцінка); 3) стажування в зарубіжних органах влади; 4) забезпечення дотримання керівництвом вимог п. 4 розділу II Типового положення про службу управління персоналом державного органу від 03.03.2016 р. № 47 щодо недопущення покладення на службу управління персоналом завдань, які не передбачені цим Типовим положенням, і таких, що не стосуються питань управління персоналом, організаційного розвитку та державної служби. Вбачається, що вищевказані фактори потрібно розглядати як першочергові потреби служб управління персоналом державних органів, забезпечення яких можливе виключно за безпосередньої участі НАДС у взаємодії з іншими державними органами.

Одночасно слід зазначити, що на сьогодні відсутні відомості про підготовку НАДС за результатами проведеного моніторингу плану заходів, які спрямовані на підвищення спроможності служб управління персоналом державних органів. Підготовка плану заходів – це останній, і, на нашу думку, ключовий етап методології, без реалізації якого усі попередні етапи зводяться лише до отримання статистичної інформації

– без будь-якої перспективи покращення спроможності служб управління персоналом. Окрім того, підготовка плану заходів повинна бути своєчасною, а не з затримкою у декілька років, адже потреби служб управління персоналом державних органів за цей час можуть змінитися, доповнитися, у зв'язку з чим підготовлений план заходів буде недостатньо актуальним та дієвим. Також, вважаємо доречним, доповнити методологію ще одним етапом – надання повторної форми моніторингу службам управління персоналом (свого роду контрольного опитування працівників служб управління персоналом, щодо: реалізації плану заходів НАДС, реальної здатності підготовлених заходів сприяти покращенню спроможності служб управління персоналом та інше).

З урахуванням вищевказаних рекомендацій, впевнені, що методологія може бути ефективним заходом визначення спроможності служб управління персоналом державних органів – за умови законодавчого закріплення її обов'язковості та вимоги щодо її систематичного застосування.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Матюхіна Н.П.

**Полякова Л.Г.,
Могилевский государственный
университет имени А.А. Кулешова,
старший преподаватель кафедры юриспруденции**

ПРИНЦИПЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ И ИХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В современном обществе государственный контроль реализуется как средство укрепления и развития демократических, социальных и правовых основ государства. Необходимым условием осуществления эффективного государственного контроля является четкая правовая регламентация всех аспектов контрольной деятельности: определение ее границ, форм и методов осуществления, установление правового статуса контролирующих органов, объема их прав и обязанностей, в том числе путем нормативного закрепления принципов государственного контроля.

Институту правовых принципов в юридической науке

традиционно уделяется пристальное внимание. В юридической литературе правовые принципы определяются как основополагающие идеи, закрепленные в законе. Следует отметить, что правовые принципы выполняют, прежде всего, регулятивную функцию, которая проявляется в том, что в случае пробелов в нормативном правовом акте, несогласованности правовых норм или затруднений в их применении, правоприменитель должен руководствоваться правовыми принципами.

Под принципами государственного контроля понимают научно обоснованные и апробированные практикой, закрепленные в нормативных правовых актах основы организации и осуществления государственного контроля. Теорией государственного контроля выработано ряд принципов, на которых он должен основываться. В целом расхождения научного мнения в определении принципов государственного контроля нет. Авторы выделяют практически одни и те же принципы, среди которых называют как общие (конституционные), закреплены в Конституции Республики Беларусь: законность (законность в действиях контролирующих организаций); гласность (открытость), равенства прав и законных интересов всех проверяемых субъектов; так и специальные: объективность, экономичность (обоснованности затрат на содержание контролирующих органов); эффективность государственного контроля, независимость и ответственность контролирующих органов, профессионализм проверяющих и другие.

Анализ действующего законодательства Республики Беларусь позволяет сделать вывод, что большинство принципов обозначенных в теории государственного контроля нашли свой закреплении в национальном законодательстве определяющим основы осуществления государственного контроля. Среди таких принципов следует отметить:

- принцип презумпции добросовестности и невиновности проверяемого субъекта;

- принцип законности при назначении, проведении, оформлении результатов проверки, вынесении решений и рассмотрении жалоб на решения контролирующих (надзорных) органов, требования (предписания) об устранении нарушений, действия (бездействие) проверяющих;

- принцип открытости и доступности нормативных правовых

актов, в том числе технических нормативных правовых актов, устанавливающих обязательные требования, выполнение которых проверяется при проведении государственного контроля (надзора), постоянной возможности ознакомления с этими актами, в том числе путем обязательного размещения их текстов на сайтах государственных органов и иных организаций;

- принцип равенства прав и законных интересов всех проверяемых субъектов;

- принцип открытости информации о включении проверяемых субъектов в план контрольной деятельности на предстоящий период;

- принцип ответственности контролирующих органов, их должностных лиц за нарушение законодательства при осуществлении контроля;

- принцип предупреждения совершения правонарушений.

Таким образом, наделяя органы государственного контроля полномочиями действовать властно-обязывающим образом, законодатель исходит из принципов правового государства.

Эффективной реализации принципов государственного контроля в правоприменительной деятельности способствует наиболее полное раскрытие их содержания в тексте нормативного правового акта. При этом важно, чтобы с принципами были согласованы, жестко связаны все предписания, содержащиеся в таком нормативном правовом акте.

Следует заметить, что в нормативных актах, закрепляющих основы контрольной деятельности в Республике Беларусь, правовые принципы в большей степени декларируются, при этом их содержание не раскрыто в полной мере. Остановимся на содержании отдельных принципов, которые, на наш взгляд, сегодня требуют должного их раскрытия в контексте определения критериев нормативно-правового применения. К таким принципам относится, прежде всего, принцип презумпции добросовестности и невиновности проверяемого субъекта и принцип превенции (предупреждения) совершения правонарушений.

Принцип презумпции добросовестности и невиновности проверяемого субъекта, на наш взгляд, должен рассматриваться как основополагающий при осуществлении контрольной деятельности, в соответствии с которым проверяемый субъект признается добросовестно исполняющим требования законодательства, пока не доказано иное. Наличие признаков виновности проверяемого субъекта

должно доказываться уполномоченными должностными лицами контролирующего органа, проводящего проверку, а не наоборот.

В современных реалиях контрольная деятельность государственных органов должна строиться на неукоснительном соблюдении и принципа предупреждения совершения правонарушений, который выражается в том, что контроль должен быть направлен, прежде всего, на превенцию правонарушений, т.е. контрольная деятельность должна осуществляться с использованием мер профилактического и предупредительного характера, реализуемых контролирующими органами во взаимодействии с проверяемыми субъектами, в том числе, путем проведения мониторинга, направления рекомендаций по устранению недостатков, выявленных в результате мониторинга или проверки; проведения разъяснительной работы о порядке соблюдения требований законодательства.

На основании проведенного исследования можно сделать вывод, что разработка и нормативное закрепление основополагающих начал государственного контроля, в качестве которых выступают принципы его осуществления, является необходимым условием эффективного осуществления государственного контроля. Дальнейшее совершенствование законодательной базы в области осуществления государственного контроля в Республике Беларусь необходимо продолжить в плане наиболее полного раскрытия содержания правовых принципов государственного контроля в тексте нормативного правового акта закрепляющего данные принципы.

**Прудникова Т.А.,
«БИП – Институт правоведения»,
Могилевский филиал,
(Республика Беларусь),
старший преподаватель
кафедры юридических дисциплин,
магистр управления и права**

ЭВОЛЮЦИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Старейшим институтом права интеллектуальной собственности является авторское право. Первые представления об авторском праве появились уже тогда, когда само духовное творчество стало

самостоятельной деятельностью. Например, заимствование чужого произведения, равно как и его искажение, осуждалось в древности. В Древней Греции существовало положение, при котором рукописи получивших признание трагедий должны были храниться в официальных архивах для проверки целостности текста при постановке пьес.

Первый закон об авторском праве был принят в 1710 году в Англии под названием «Статут королевы Анны», который устанавливал личное право на охрану опубликованного произведения, а также запрет его распространения без соответствующего согласия лица, создавшего произведение. Статут устанавливал право автора на охрану изданного произведения на срок четырнадцать лет, который при жизни автора произведения мог быть продлен еще на такой же срок. Прототипом современных патентных законов также стал принятый в Англии «Статут Якова I» (или «Статут монополий») 1624 года. В статуте была установлена важнейшая норма: «суверенитет не может выдавать никаких патентов, кроме патентов на изобретения».

История патентного права начинается с привилегий на изобретения, появившихся в конце средневековья. Этому способствовали два фактора: первый – процесс постепенного «облагораживания» понятия «ручной труд» в сознании людей, а второй – значительное развитие ремесленного искусства и появление так называемых «мастерских», которые объединяли группы ремесленников и действовали строго в соответствии со своими правилами. Эти мастерские были вовлечены в фундаментальную борьбу со всеми видами инноваций, независимо от их характера, потому что по мнению хозяев данных мастерских эти инновации приводили к трудностям в «здоровой конкуренции» между мастерскими и могли привести к закрытию источников рабочей силы.

Первым патентным законом стала Декларация Венецианской республики 1474 г., согласно которой каждый гражданин, создавший машину, ранее не используемую на территории государства, получал привилегию, а всем остальным государствам запрещалось в течение десяти лет производить подобные машины.

Для защиты прав изобретателей в то время возникла королевская власть, выдававшая так называемые «личные привилегии», которые по сути являлись прототипом современных патентов на изобретения.

Целью этих привилегий было освобождение изобретателя (физического лица) от контроля со стороны мастерской (цеха).

Первоначально предоставленные привилегии основывались на королевской воле, поэтому никто не имел права требовать, чтобы правительство предоставило ему эту привилегию.

Окончательным и точным прототипом патента XIX века можно признать привилегию, предоставленную в 1752 году профессору М.В. Ломоносову на изготовление различных стекол и других галантерейных предметов. «Чтобы Ломоносов, как первый исследователь этих вещей, за проделанную им работу, мог иметь удовольствие на протяжении 30 лет, никому другому на создание этих предметов не позволено давать разрешения». Привилегия, предоставленная М.В. Ломоносову, обозначила несколько основных принципов патентного права. Во-первых, монополия производителя, во-вторых, право пользоваться патентом и получать соответствующее вознаграждение, в-третьих, срочность выдачи патента.

Аналогичные патентные законы на протяжении XVIII-XIX вв. были приняты в различных странах: США (1790), Италия (1854), Франция (1871), Германия (1877), Дания (1894).

В целом, международная охрана интеллектуальной собственности берет начало с принятия ряда основополагающих международных договоров:

- Парижской конвенции по охране промышленной собственности в 1883 году;

- Бернской конвенции по охране литературных и художественных произведений в 1886 году;

- Мадридского соглашения о международной регистрации знаков в 1891 году.

В 1893 году объединение секретариатов Парижской и Бернской конвенций приводит к созданию Объединенных международных бюро по охране интеллектуальной собственности (БИРПИ), которая впоследствии преобразована во Всемирную организацию интеллектуальной собственности (ВОИС).

В последние годы в международном сообществе объекты авторского права и патентного права объединяются в глобальную группу, получившую название «интеллектуальная собственность». Это связано с заключением Стокгольмской конвенции от 14 июля 1967

года, учреждающей ВОИС. Членами ВОИС были 166 стран, в том числе Россия, Украина, Беларусь, Литва и др.

Согласно статье 2 Стокгольмской конвенции от 14 июля 1967 г., защита интеллектуальной собственности включает:

1. права, относящиеся к литературным, художественным и научным произведениям;

2. права, относящиеся к исполнительской деятельности артистов, звукозаписи, радио- и телевизионным передачам;

3. права, относящиеся к изобретениям во всех областях человеческой деятельности, научным открытиям;

4. права, относящиеся промышленным образцам;

5. права, относящиеся к товарным знакам, знакам обслуживания, фирменным наименованиям, коммерческим обозначениям;

6. права по защите против недобросовестной конкуренции, а также все другие права, относящиеся к интеллектуальной деятельности в производственной, научной, литературной и художественной областях.

Об уважении прав на интеллектуальную собственность говорится и в Итоговом документе Венской встречи представителей государств – участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе.

Таким образом, исследовав эволюцию международно-правовой защиты интеллектуальной собственности, можно сделать вывод, что международное право по охране интеллектуальной собственности начало формироваться в конце XIX века, когда были приняты акты, регулирующие право интеллектуальной собственности в отношениях между различными государствами (Парижская, Бернская, Женевская Конвенции), которые предусматривают как гражданско-правовые, так и уголовно-правовые средства защиты прав, существенное развитие и совершенствование которых происходит на современном этапе.

**Розумовський О.С.,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
аспірант кафедри кримінального процесу,
криміналістики та експертології, адвокат**

ЩОДО АНАЛІЗУ КРИТЕРІЇВ ПРИЙНЯТНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАЯВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) Україна ратифікувала ще в 1997 році, визнавши для себе обов’язковою юрисдикцію рішень Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Власне з цієї дати для нашої держави розпочався новий етап розвитку чинного законодавства, який полягає у наближенні національної правової системи України до європейських стандартів забезпечення та захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Але слід зазначити, що дана Конвенція лише містить базові критерії та умови прийнятності, яким повинні відповідати індивідуальні заяви для того, щоб вони могли заслуговувати на розгляд у Європейському суді з прав людини. Відповідно до реєстру судової практики ЄСПЛ, на 30 вересня 2020 року до Суду надійшло близько 61 950 заяв. Хоча, за останні п’ять років, кількість надісланих заяв засобом міжнародного поштового зв’язку та внесених до реєстру судових проваджень зменшилася майже на 50%, але слід констатувати, що дана кількість заяв все ж залишається дуже значною, що веде до перевантаження суддів в ЄСПЛ. Перш за все, мова йдеться про важливі справи, передані до розгляду міжнародної судової інстанції, які не можуть бути розглянуті в необхідному обсязі та в першу чергу, що пов’язано з великим обсягом роботи, що продовжує загрожувати ефективності права на судовий розгляд справи, гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Виходячи з практики, яку вже сформували та продовжують формувати адвокати та правники показує, що переважна більшість індивідуальних заяв, що були складені та направлені міжнародним поштовим зв’язком до ЄСПЛ стикається з критерієм неприйнятності і відповідно відхиляється ним. Але, перед тим, як здійснити крок до їх відхилення, ці заяви мають бути розглянуті представниками Секретаріату та судьями ЄСПЛ. Тобто, такі справи швидко заповнюють реєстр Суду і

відповідно заважають розгляду справ, що більше заслуговують на увагу суддів ЄСПЛ, які відповідають критеріям і умовам прийнятності та стосуються посилян на серйозніші порушення прав людини і основоположних свобод закріплених в Конвенції та Протоколах до Конвенції. Таким чином, досвід і наведена вище статистична інформація вказує на те, що велика кількість індивідуальних заяв, була надана заявниками або їх представниками, які недостатньо ознайомлені з критеріями та умовами прийнятності індивідуальних заяв. Також, ця проблема стосується і значної кількості спеціалістів у галузі права та юристів.

При розгляді проблем щодо звернення осіб до ЄСПЛ, на Інтерлакенській конференції, проведеної 18-19 лютого 2010 р. у м. Інтерлакені за ініціативою швейцарського головування у Комітеті МРЄ, було висловлене рішуче бажання Держав-Сторін Конвенції та ЄСПЛ про необхідність надання потенційним заявникам повну й об'єктивну інформацію щодо Конвенції і судової практики Суду, зокрема, стосовно процедури подання заяв і умов прийнятності (пункт 6 Інтерлакенської декларації від 19 лютого 2010 р.).

В той же час, ми вважаємо, що оскільки випадки звернення до ЄСПЛ з боку фізичних або юридичних осіб, стають все більш частішими, тому вивчення цього питання безумовно має ключовий та визначальний вплив. Питанням, що присвячені критерію та мотивам звернення з індивідуальними заявами до ЄСПЛ приділяли увагу у своїх наукових дослідженнях: В.Г. Буткевич, М.В. Буроменський, Е.В. Бабкіна, В.Д. Завгородній, В.Н. Денисова, І.В. Караман, В.В. Козіна та ін. При цьому, у своїх працях, науковці висвітлюють фрагментарно ті або інші аспекти діяльності Європейського суду з прав людини та проблематики індивідуальних заяв, але залишається не розкритою низка проблемних теоретичних і прикладних питань, пов'язаних із оголошенням повної та об'єктивної інформації потенційним заявникам про Конвенцію і судову практику Європейського суду, зокрема, стосовно процедури подання індивідуальних заяв і умов прийнятності, з метою більш ефективного захисту своїх прав під час розгляду кримінальних проваджень із застосуванням чинного кримінального процесуального законодавства України та практики ЄСПЛ.

Виходячи із положень ст. 34 Конвенції, індивідуальна заява – це право фізичної або юридичної особи, неурядових організацій або групи

осіб, які вважають себе особисто і безпосередньо потерпілими від порушення прав і свобод гарантій, зазначених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод або в Протоколах до неї. Заява має включати лише порушення, допущені однією з 47 держав-членів Ради Європи, на які поширюється дія Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Оформлюється індивідуальна заява на офіційному формулярі заяви та подається до Європейського Суду з прав людини шляхом направлення індивідуальної заяви міжнародним поштовим зв'язком. При цьому, слід зазначити, що заявнику не обов'язково бути громадянином однієї з держав, які ратифікували Конвенцію. Наприклад, громадянин Афганістану або Нігерії, який знаходиться на території однієї з країн-членів Ради Європи (не важливо, на законних підставах чи ні), може скаржитися на можливу депортацію, яка в разі її виконання, може призвести до порушення його прав, відповідно до положень ст. 3 Конвенції. Тобто, порушення прав, на яке скаржитися заявник, повинне бути вчиненим однією з таких держав у межах її «юрисдикції», що, зазвичай, означає в межах її території. Однак якщо держава здійснює так званий «ефективний контроль» над частиною території іншої держави, то особи, що знаходяться на такій території, можуть звертатися до Суду із заявою проти держави, яка здійснює контроль. Саме така ситуація склалася, у рішеннях ЄСПЛ: (заява № 48787/99) «CASE OF ILAŞCU AND OTHERS v. MOLDOVA AND RUSSIA» від 08 липня 2004 року; (заява №№ 43370/04, 8252/05 та 8454/06) «CASE OF CATAN AND OTHERS v. MOLDOVA AND RUSSIA» від 19 жовтня 2012 року.

Але, нагадаємо, що перш ніж звернутися з індивідуальною заявою до ЄСПЛ за захистом своїх прав, фізичній або юридичній особі, їх представникам потрібно ознайомитися з Регламентом Суду, Практичним посібником щодо прийнятності заяв, Конвенцією та іншими посібниками за допомогою яких у правників з'явиться шанс правильно та без помилок заповнити формуляр заяви у відповідності до положень ст. 34 Конвенції та правила, визначеного в положеннях ст. 47 Регламенту Суду.

Таким чином на підставі викладеного вище, необхідно брати до уваги важливі рекомендації, які повинні стати у нагоді правникам та юридичної спільноти, зокрема, перш ніж звернутися до ЄСПЛ: 1) необхідно визначити міжнародний судовий орган, до якого буде подано індивідуальну заяву; 2) в індивідуальній заяві повинні бути зазначені чіткі

докази порушеного юридичного права особи та докази та захисту цих порушених прав на національному рівні; 3) повинно бути вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, відповідно до загальноновизнаних принципів міжнародного права; 4) розуміти, що час звернення до ЄСПЛ і розгляд справи в цієї судової інстанції може тривати від двох до десяти років, а тому супровід індивідуальної заяви у Суді неможливо без кваліфікованої юридичної підтримки.

В той же час питання, які були розглянуті у цієї роботі, не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології Харківського національного університету внутрішніх справ Кочура О.О.

**Романюк П.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України,
заступник голови Ради молодих учених**

ДО ПИТАННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ З ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ

25 жовтня 2020 року відбулося загальнонаціональне опитування, під час якого було поставлено 5 питань. Однак широкого резонансу воно набуло ще до його старту. Головною причиною цьому було те, що ініціатором такого опитування виступив Президент України, який 13 жовтня 2020 року у відеозверненні анонсував його проведення на виборчих дільницях. Відтоді зі змінною інтенсивністю триває дискусія навколо правомірності «президентського» опитування. Спір щодо цього був предметом розгляду Верховного суду (справа № 9901/324/20). Окрім того, факт проведення загальнонаціонального опитування не оминув уваги з боку громадських та міжнародних організацій, зокрема Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів та прав людини (БДПЛ), за висновками якого «опитування у день голосування, ініційоване Президентом України Володимиром Зеленським, частково створювало неправомірну політичну перевагу для учасників виборчого процесу від партії влади». Все це свідчить про

актуальність обраної теми та необхідність з'ясування конституційного та виборчого аспектів, які складають основу цієї полеміки.

Конституційний аспект розкривається у відповіді на питання – чи може Президент України ініціювати загальнонаціональне опитування в день місцевих виборів? Як відзначають експерти Громадянської мережі «ОПОРА», зважаючи на відсутність юридичного оформлення дій президента у вигляді указу чи розпорядження, розміщення інформації про проведення опитування на офіційних ресурсах глави держави свідчить про позиціонування суб'єкта ініціювання не як приватної особи, а як вищої виборної посадової особи держави – Президента України. З огляду на це, у ч. 2 ст. 19 та ст. 106 Конституції чітко окреслений обов'язок глави держави діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією. В той час, у вітчизняній конституційній практиці щодо вичерпності повноважень президента сформувався два підходи: 1) повноваження Президента України визначаються виключно Основним Законом України і не можуть бути розширені законом або іншим нормативно-правовим актом (рішення від 10 квітня 2003 року N 7-рп/2003, від 7 квітня 2004 року N 9-рп/2004, від 17 грудня 2009 року N 32-рп/2009, від 13 червня 2019 року N 5-р/2019); 2) приписи Конституції України, які визначають обсяг і зміст повноважень Президента України можуть бути деталізовані лише на рівні законів України, проте така деталізація не може призводити до викривлення приписів Конституції України або виходити за її межі (доктрина «inherent powers») (рішення від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020). З приводу останнього підходу в окремі думці на Рішення Конституційного суду України від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020 суддя Лемак В.В. наголошує, що Президент України здійснює й інші повноваження, які випливають з органічної суті та конституційної ролі Президента, якщо при цьому вони є законними та не суперечать фундаментальним конституційним принципам (поділу влади, демократії, поваги до прав людини). Однак, як вказує суддя, доктрина «inherent powers» застерігає від надто широкого й довільного її розуміння та перетворення на спосіб маніпулювання конституційними нормами, що може створити загрозу для суті Конституції України (ідеї обмеження публічної влади для захисту прав людини). Не відкидаючи необхідності володіння главою держави інформацією стосовно настроїв у суспільстві з тих чи інших

питань та враховуючи відкритий характер форм безпосередньої демократії, варто погодитися з суддею Верховного суду Гудимою Д.А., що не можна підміняти конституційно визначені форми, зокрема тими, існування яких не має конституційного підґрунтя та легітимних процедур реалізації. Тому він наполягає, що результати ініційованих главою держави загальнонаціональних опитувань (незалежно від того, чи їх проводить ініціатор, чи інша, спеціально залучена особа), статус і порядок проведення яких не має конституційно-правової основи, не можуть слугувати підставою для законодавчих ініціатив.

Водночас Велика палата Верховного суду дійшла іншого достатньо контраверсійного висновку, що Конституція України не обмежує діяльності Президента України у політичній сфері, до якого віднесла й ініціювання загальнонаціонального опитування.

Виборчий аспект обумовлений проведенням опитування в день місцевих виборів та наявністю у відеозверненні «гаранта» Конституції України висловів (зокрема, «Україна - це ти») схожих на гасла політичної сили, яка його висувала на президентських виборах у 2019 році, осередки, якої беруть участь у місцевих виборах 2020 року. Ключовим у цьому аспекті є питання – чи можемо ми вважати ініціювання президентом загальнонаціонального опитування передвиборною агітацією в тій чи іншій формі та чи не порушує це принцип рівних прав та можливостей кандидатів, партій (організацій партій) – суб'єктів виборчого процесу брати участь у виборчому процесі місцевих виборів?

Для відповіді на нього у справі № 9901/324/20 Велика палата Верховного суду, у зв'язку з відсутністю у законодавстві визначення прихованої агітації, сформулювала її ознаки, зокрема: а) вона має містити інформацію, що дозволяє прямо чи опосередковано асоціювати проведення певного заходу чи діяльності або розповсюдження матеріалів із відповідною партією чи кандидатом; б) дійсною метою заходу є спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата, партію; в) така мета приховується певним чином у програмі, передачі, публікації, заході чи іншому матеріалі у такий спосіб, щоб ввести виборців в оману щодо дійсної мети таких програми, передачі, публікації, заходу чи матеріалу. Незважаючи на це, Суд дійшов висновку, що в обставинах цієї справи дуже важко відокремити приховану агітацію, до якої, з погляду позивачки, вдався

глава держави, з одного боку, від цілком щирих політичних намірів і звичайної інформації про опитування, з іншого.

Відсутність передвиборної, в тому числі прихованої, агітації Суд мотивував тим, що: 1) соціальне опитування як таке та оголошення про нього не є формою чи засобом передвиборної агітації й тому може проводитись і в день проведення виборів; 2) дійсною метою є проведення опитування є з'ясування Президентом України важливих, соціально-економічних питань; 3) вислів «Україна - це ти» не містить жодних закликів до голосування за ту чи іншу політичну силу, вживався іншими політичними силами та поширений у масовій культурі, використовувався Президентом України і до початку виборчого процесу на місцевих виборах 2020 року, а в останньому відеозверненні Президента України такий девіз уже не використовувався. За цих обставин Велика палата Верховного суду вважає, що підстав стверджувати, що його вживання не здатне викликати іншу асоціацію, ніж лише з політичною партією «Слуга народу».

Натомість іншу точку зору з цього приводу було обґрунтовано в окремій думці суддів Великої Палати Верховного Суду Пророка В.В., Анцупової Т.О., Кібенко О.Р., Лобойка Л.М.. Можемо навести та підтримати деякі аргументи з окремої думки зазначених суддів:

1) у свідомості виборців відповідач і пов'язана з ним політична партія «Слуга Народу» є нероздільними суб'єктами політичної діяльності, які реалізують спільну політичну програму, про що прямо зазначено у передвиборній програмі цієї партії у зв'язку з тим, що загальновідомими є такі обставини:

- партія «Слуга Народу», назва якої запозичена з однойменного телевізійного проекту, в якому головну роль зіграв актор Зеленський Д.О., асоціюється з Президентом України Зеленським В.О.;

- партія «Слуга Народу» висувала Зеленського В.О. кандидатом у Президенти України, під його політичними гаслами політична партія «Слуга Народу» брала участь у дострокових парламентських виборах 2019 року та досі користується його підтримкою.

2) використання у відеозверненнях Президента України вислову «Україна – це ти» покликане створити саме стійку асоціацію загальнонаціонального опитування з партією «Слуга Народу», адже:

- загальновідомою є та обставина, що цей вислів обрала як гасло виборчої кампанії партія «Слуга Народу»;

- таке словосполучення неодноразово використовувалося і раніше одночасно з висловлюванням Президентом України підтримки партії «Слуга Народу».

3) повідомляючи про проведення загальнонаціонального опитування, відповідач наголосив, що це опитування буде проводитися саме в день проведення місцевих виборів на виборчих дільницях.

Окрім того, між ініціативою президента та відповідною політичною силою у виборців може формуватися асоціативний ряд й через те, що остання профінансувала загальнонаціональне опитування, про що було оголошено публічно.

У зв'язку з цим, в своїй окремій думці зазначені судді дійшли висновку, що однією з цілей проведення загальнонаціонального опитування у день проведення місцевих виборів є мобілізація Президентом України виборців, які його підтримують, спонукання їх прийти та проголосувати в день виборів за кандидатів від політичної партії «Слуга Народу» й тому відеозвернення відповідача мали бути марковані як політична реклама.

Також надаючи оцінку діям глави держави Суд зважав на те, що складно простежити зв'язок між ініціативою Президента України про проведення опитування і кількістю голосів на виборах, на які може вплинути це опитування. Однак наявність чи відсутність такого зв'язку ніяким чином не впливає на кваліфікацію зазначених обставин. З цього приводу слушно зауважує суддя Гудима Д.А., що для встановлення факту передвиборної агітації ефективність її ведення, кінцевий результат – неважливі, іншими словами, неможливо спростувати факт ведення передвиборної агітації, наприклад, тим, що жодна особа не проголосувала за певного кандидата та партію, або проголосувала така кількість, яка не підтверджує дієвість обраних агітаційних форм і засобів.

Погоджуючись з окремими думками зазначених суддів в частині наявності ознак передвиборної агітації, зазначена президентська ініціатива таким чином створила неправомірну політичну перевагу одному із суб'єктів виборчого процесу та порушила принцип рівного та неупередженого ставлення до суб'єктів виборчого процесу з боку органів державної влади, яким є Президент України.

**Сергієнко А.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
аспірантка кафедри державного будівництва**

СТАРОСТА ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ВИБОРНА ПОСАДОВА ОСОБА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

З набранням чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» у 2020 р. інститут старости в об'єднаній територіальній громаді змінився в частині його обрання. З моменту інституалізації цієї посадової особи він обирався на прямих виборах членами територіальних громад, які об'єдналися, на сьогодні ж обирається сільською, селищною, міською радою за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови.

Зміна порядку обрання була зумовлена рядом об'єктивних факторів, в тому числі процедури призначення і проведення виборів, їх фінансування, а також підзвітності і підконтрольності цієї посадової особи, яка безпосередньо обиралась громадою, а по суті виконує виконавчо-розпорядчі функції в єдиному управлінському механізмі об'єднаної територіальної громади. З позиції забезпечення виконавчої дисципліни щодо реалізації муніципальної політики, контролю та організації виконання рішень зміна такого статусу дійсно має переваги. На відміну від попередньої моделі головна посадова особа отримала можливість впливати на персональний склад старости, залучаючи на неї відповідних фахівців-управлінців. В свою чергу територіальна громада населеного пункту позбавилася такої можливості.

Дискутуючи про таке, необхідно враховувати, що в квітні-липні Кабінет Міністрів України своїми розпорядженнями визначив інший порядок адміністративно-територіального устрою, визначивши територію об'єднаних територіальних громад і районів та їх центрів, фактично завершивши процес добровільного об'єднання територіальних громад в Україні. При цьому Уряд не врахував того факту добровільності, який надавав місцевим громадам самостійно реалізовувати своє право на об'єднання і реалізовувати право на обрання старости в своєму населеному пункті.

Іншими словами, законодавець і Кабінет Міністрів України своїми рішеннями позбавили територіальну громаду права на прийняття рішення щодо об'єднання та права обрання старости. Як результат, фактично на сьогоднішній день вже не можливо вести мову про територіальну громаду як таку, тобто про первинний суб'єкт місцевого самоврядування, який діє в кожному селі, селищі, місті.

Таким чином, Кабінет Міністрів України переформував існуючу модель місцевого самоврядування, закріпленої в Конституції України. З огляду на норми Європейської Хартії місцевого самоврядування, в якій територіальна громада не визначається суб'єктом місцевого самоврядування, існуюча модель відповідає європейським стандартам, проте внесення змін до Конституції України є найактуальнішим питанням сьогодення. Вирішення питання про необхідність подальшого існування первинного суб'єкта місцевого самоврядування відповідно до існуючих доктринальних розробок щодо цього суб'єкта, є необхідною умовою подальшого проведення муніципальної реформи.

З огляду на значне укрупнення територій об'єднаних територіальних громад, входження до їх складу населених пунктів, які завжди мали власні органи місцевого самоврядування, потребує дослідження питання про забезпечення балансу демократії та адміністрування в таких громадах. На нашу думку, законодавець має розробити окремі положення щодо організації та діяльності старости територіальної громади, більш детально виклавши питання його функцій та компетенції, можливість прийняття розпорядчих актів та надання доручень, формування штату помічників та громадської ради при ньому, комунікації із населенням стосовно участі в розробці проектів місцевих бюджетів, програм соціального і економічного розвитку, інших актів місцевої ради.

Окремого дослідження потребує питання про можливість населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці впливати на діяльність старости, як єдиної посадової особи, що територіально наближена до них. Враховуючи основні принципи та цінності демократії, в першу чергу демократизм в місцевому самоврядуванні, законодавець має розробити положення, які забезпечать взаємодію та відповідальність старости і територіальної громади, в якій він діє.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва, декан факультету адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соляник К.Є.

Скобелев В.П.,
Белорусский государственный университет,
заместитель декана по заочному обучению
юридического факультета, к.ю.н., доцент

ЗАЩИТА ГОССЕКРЕТОВ И ОГРАНИЧЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПРАВ УЧАСТНИКОВ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА: СОБЛЮДЕН ЛИ БАЛАНС?

Закон Республики Беларусь от 17 июля 2018 г. №135-3 (далее – Закон №135-3) внес в Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь (далее – ГПК) ряд изменений, которые, будучи направленными на обеспечение защиты государственных секретов, ограничивают участников гражданского судопроизводства в их процессуальных правах. На наш взгляд, данные ограничения не в полной мере отвечают требованиям разумности и соразмерности.

Согласно новому правилу п.18 ст. 262 ГПК судья при подготовке дела к судебному разбирательству «уведомляет ответчика о предъявлении к нему иска без направления копий искового заявления и прилагаемых к нему документов, если они содержат сведения, составляющие государственные секреты. Ознакомление с такими иском заявлением и прилагаемыми к нему документами, выписки из них осуществляются с соблюдением требований законодательства о государственных секретах».

Во-первых, данная норма противоречит другим предписаниям ГПК. Так, в соответствии со ст. 110 ГПК процессуальный документ подается в суд с копиями по числу имеющих непосредственный интерес в исходе дела лиц; в зависимости от сложности и характера дела судья может потребовать от подателя процессуального документа также копии прилагаемых к нему документов для передачи другим имеющим непосредственный интерес в исходе дела лицам. Невыполнение данных требований влечет оставление процессуального документа без движения (см. ч.1 ст. 111 ГПК).

Часть 2 ст. 144 ГПК в любом случае требует направлять ответчику одновременно с судебной повесткой также копию искового заявления, а в необходимых случаях – и копии приложенных к заявлению документов. Правила же ст. 276 ГПК обязывают председательствующего в судебном заседании выяснять у ответчика,

была ли вручена ему и когда именно копия искового заявления (в соответствующих случаях – также копии прилагаемых к этому заявлению документов), и затем откладывать разбирательство дела при неподтверждении факта вручения (рассмотрение дела в данном заседании может быть продолжено только с согласия ответчика).

Во-вторых, непонятно, каким документом суду следует уведомлять ответчика о предъявлении к нему иска. По смыслу норм ГПК таким документом может являться только копия искового заявления. *В-третьих*, остается неясным, как должно произойти ознакомление ответчика с исковым заявлением и прилагаемыми к нему документами: инициатива должна исходить от судьи или от ответчика, насколько быстро это должно произойти и т.п. *В-четвертых*, что означает фраза «ознакомление ... осуществляются с соблюдением требований законодательства о государственных секретах»? Ведь Закон Республики Беларусь от 19 июля 2010 г. №170-З «О государственных секретах» (далее – Закон №170-З) прямых предписаний относительно порядка ознакомления с исковым заявлением и прилагаемыми к нему документами не содержит.

По нашему мнению, уведомление ответчика о предъявлении к нему иска без направления копий искового заявления и прилагаемых к нему документов может привести к нарушению права на судебную защиту данного субъекта процесса, при том что данное право гарантировано ч.1 ст. 60 Конституции Республики Беларусь. Поэтому ответчику все-таки следует направлять копии соответствующих документов, а защиту госсекретов обеспечивать другим, гораздо более простым и приемлемым способом – путем закрашивания черной краской (использованием других способов, делающих недоступным текст для прочтения) тех фрагментов копий документов (слов, предложений, абзацев), которые содержат непосредственные сведения о госсекретах.

Закон №135-З включил в ч.1 ст. 311 ГПК правило о том, что «по гражданским делам, в материалах которых содержатся сведения, составляющие государственные секреты, суд оглашает только вводную и резолютивную части решения». Закрепление подобного правила в ГПК видится нам более чем странным. Ведь цель данного правила, очевидно, заключается в том, чтобы предотвратить разглашение госсекретов, информация о которых может быть изложена в описательной и мотивировочной частях решения, но подобное разглашение объективно

вряд ли возможно.

Во-первых, мотивировочная часть в судебном решении по общему правилу отсутствует (она составляется лишь в случаях, о которых говорят ч.2 ст. 112, ст. 305 ГПК). *Во-вторых*, при наличии в материалах дела госсекретов проводится закрытое судебное заседание, а значит, публичному оглашению подлежит только резолютивная часть решения (ч.5 ст. 17 ГПК). *В-третьих*, при оглашении в закрытом судебном заседании вводной, описательной и мотивировочной частей решения могут присутствовать только юридически заинтересованные в исходе дела лица, в необходимых случаях – свидетели, эксперты, специалисты, переводчики (ч.5 ст. 17 ГПК). Но это те субъекты процесса, которым уже наверняка предварительно был предоставлен допуск к госсекретам, по крайней мере, наличие такого допуска гарантирует норма ч.5 ст. 267 ГПК (она предусматривает необходимость предупреждения судом участников процесса об ответственности за разглашение госсекретов и взятие у них об этом подписки).

Согласно новелле ч. 6 ст. 311 ГПК «по гражданским делам, в материалах которых содержатся сведения, составляющие государственные секреты, направляется или вручается выписка из решения, состоящая из вводной и резолютивной частей, не содержащая сведений, составляющих государственные секреты. Ознакомление с описательной и мотивировочной частями решения осуществляется с соблюдением требований законодательства о государственных секретах». Практическая реализация данной нормы обуславливает ряд проблем.

Во-первых, ГПК в принципе не известен такой феномен, как выписка из судебного решения – не определена правовая природа выписки (ст. 1 ГПК даже не содержит разъяснения такого термина), субъект составления, реквизиты выписки, пределы ее соответствия оригинальному тексту решения и пр.

Во-вторых, не сказано, кому «направляется или вручается выписка из решения», когда должно производиться направление, а когда – вручение выписки, кем, каким образом и в какой срок должны быть осуществлены данные действия. Ответ на эти вопросы можно найти только применительно к «традиционному» решению. Так, копия решения в трехдневный срок с момента его оглашения высылается судом юридически заинтересованным в исходе дела лицам, в отсутствие

которых рассмотрено дело (ч.5 ст.311 ГПК), а юридически заинтересованным в исходе дела лицам, присутствовавшим в судебном заседании, копия решения выдается только по их просьбе (ч.3 п.141 Инструкции по делопроизводству в областных (Минском городском) судах Республики Беларусь, утвержденной приказом Верховного Суда от 20 сентября 2018 г. №74).

В-третьих, нет смысла «скрывать» от юридически заинтересованных в исходе дела лиц (а только они, на наш взгляд, вправе претендовать на получение так называемой выписки из решения) госсекреты, содержащиеся в описательной и мотивировочной частях решения, т.к. этим субъектами в связи с их участием в гражданском процессе наверняка уже был предоставлен допуск к госсекретам, содержащимся в материалах гражданского дела. В крайнем случае, конкретные части текста описательной и мотивировочной частей решения, упоминающие про госсекреты, можно было бы закрашивать черной краской (делать недоступными для прочтения иным способом), но лишать полностью участников судопроизводства права на получение данных частей судебного решения в контексте ч.1 ст. 60 Конституции Республики Беларусь недопустимо;

В-четвертых, значительную неопределенность таит в себе фраза «ознакомление с описательной и мотивировочной частями решения осуществляется с соблюдением требований законодательства о государственных секретах», потому что требование Закона №170-3 о необходимости получения юридически заинтересованными в исходе дела лицами допуска к госсекретам к этому моменту, скорее всего, уже было выполнено, а какие иные требования еще нужно соблюдать при ознакомлении с указанными частями судебного решения, из Закона №170-3 понять невозможно.

**Сметаніна Н.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри
кримінології та кримінально-виконавчого права**

ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ПРО ШКОДУ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 2020 році

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення, є проблема домашнього насильства. Ця проблема виходить на перший план наукового дослідження, поряд з вивченням організованої злочинності та міжнародного тероризму.

За матеріалами Жіночого консорціуму ННД США, від домашнього насильства в світі потерпає більше жінок, ніж від пограбувань, зґвалтування незнайомими та в автомобільних катастрофах, разом узятих. Кожні 9 секунд у світі жінка страждає від побоїв чоловіка чи того, з ким вона проживає. 32% вагітних жінок терплять побої. 90% дітей усвідомлюють насильство як таке, що спрямоване на їхню матір. За дослідженнями Інституту соціологічних досліджень НАН України 68% жінок (це, приблизно, 18 млн.) в Україні зазнають знущання в сім'ї, у тому числі 20% – часто (в основному, це побиття з боку чоловіка).

Згідно з оцінками Світового Банку в індустріально розвинутих країнах у загальному показнику смертності жінок у віці 15-44 років 19% припадає на зґвалтування та насильство у сім'ї. Це означає, що кожна п'ята жінка, яка вмирає у цьому віці, помирає внаслідок травм і хвороб, що спричинені актами насильства. Щороку 600 жінок гинуть в Україні від домашнього насильства. Лише 10% з 1 млн жінок, які піддаються насильству, вирішують повідомляти про насильство.

Новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містить ряд заходів, які відповідають міжнародному досвіду запобігання домашньому насильству. Зокрема, це запровадження Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі; спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (терміновий заборонний припис стосовно кривдника, обмежувальний припис стосовно кривдника,

взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, направлення кривдника на проходження програми для кривдників); поширення дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству на значно ширше коло осіб; надання допомоги та захисту постраждалим особам та інші.

Як показало авторське вивчення громадської думки про шкоду від домашнього насильства для населення України у 2020 році (опитування проводилось шляхом інтернет-анкетування у період з березня 2020 року по вересень 2020 року, нараховує 253 опитаних учасників віком від 14 до 59 років, які представляють всі регіони України), найбільше громадян України у 2020 році турбували стан медицини (71,1 %), проблеми безпеки і злочинність (53 %), корупція в органах влади (52,6%). Варто зазначити, що 46,2% опитаних громадян зазначили, що їх турбує поширення випадків домашнього насильства.

За місцем проживання 72,3% опитаних жителі міст, 16,6% – обласних центрів, 3,5% мешканці районних центрів, 3,6% мешканці столиці, 4% представляють сільську місцевість.

93,7% опитаних громадян зазначили, що домашнє насильство є злочином, 4,3% вказали, що домашнє насильство змушує їх щоденно турбуватись про своє життя і майно. Разом з тим, 4% переконані, що домашнє насильство є приватною справою родини і не потребує втручання правоохоронних органів.

На питання «чи знаєте Ви, що у 2017 році було прийнято новий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»?», 72,3% опитаних відповіли, що так, знаю, а 27,7% відповіли, що ні, не знаю. Найбільше опитані громадяни зазнали шкоди від психічного насильства (84,2%) і фізичного насильства (40,4%). 21,1% опитаних зазначили, що були жертвою економічного насильства (21,1%), а 10,5% були жертвою сексуального насильства.

На запитання «Чи звертались Ви до правоохоронних чи спеціалізованих органів щодо випадків домашнього насильства?», 85,3 % опитаних відповіли, що ні, не звертались, а 8,6 % відповіли, що так, звертались.

Слід відзначити, що 24,1 % опитаних відповіли, що у них є побоювання стати жертвою домашнього насильства, а 57,7% були свідками домашнього насильства, що вчинялось сторонніми людьми (зокрема, сусідами). 32,4 % опитаних зазначили, що були свідками

домашнього насильства у родині своїх батьків.

Проведене опитування громадян показало, що 49,8% учасників у випадку вчинення щодо них домашнього насильства зателефонують до поліції, 42,3% зателефонують батькам, 37,2% зателефонують на Національну «гарячу лінію», 31,2% зателефонують друзям, а 11,5 % не повідомлять нікому.

80,6% опитаних зазначили, що їх турбує зростання кількості випадків домашнього насильства у 2019-2020 рр. Більше того, 40,7% готові витратити особисті грошові кошти на фінансування програм допомоги жертвам домашнього насильства.

Як бачимо, проблема домашнього насильства є актуальною для українського суспільства. Громадяни готові бути активними суб'єктами запобігання цьому явищу і надавати допомогу і підтримку жертвам домашнього насильства.

**Телліс С.О.,
Університет економіки та права «КРОК»,
аспірант**

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

В рамках концепції поділу влади з використанням історико-правового методу досліджено нормативно-правове забезпечення функціонування вищих органів державної влади України на початку ХХ століття.

Аналіз нормативно-правових документів виявив, що перший нормативно-правовий акт щодо функціонування вищих органів влади запропоновано Центральною Радою (далі - ЦР) Української Народної Республіки (далі - УНР) у 1918р. Правовий акт «Конституція УНР (Статут про державний устрій, права і вільності УНР)» мав найвищу юридичну силу. Здійснення державної влади УНР передбачалося шляхом поділу на законодавчу - Всенародні Збори, виконавчу – Рада Народніх Міністрів і судову - Генеральний Суд УНР. Формування органів виконавчої і судової влади покладалося виключно на Всенародні Збори. Конституцією УНР не передбачено посади глави держави (або президента). У контексті визначення вищих органів влади

УНР, було визначено вищу посадову особу в УНР – Голова Всенародніх Зборів. Визначальним елементом інституту президентства є виділення повноважень президента, оскільки їх сукупність визначає правовий статус глави держави.

Таким чином, з формально-юридичного погляду посади президента в УНР не існувало. Науковці зазначають, що доцільно вважати інститут президентства запровадженням за часів УНР, посилаючись на обраних в екзіні президентів УНР. Слід зазначити, що інститут президентства визначає не тільки функціонування, але і обрання президента. За умови, що президента не було обрано всенародно або всенародними зборами, вказувати на запровадження інституту президентства не варто, бо не відбулося апробування інституту на практиці.

У часи Директорії (1918–1920 рр.) правовою основою системи був Закон про тимчасове Верховне Управління та порядок законодавства УНР від 12 листопада 1920 року. Верховна Влада УНР відбувалася шляхом розмежування вищих Державних функцій поміж Директорією, Державною Народньою Радою і Радою Народніх Міністрів. Директорія була найвищим органом державної влади УНР. З огляду на функції Голови Директорії УНР зазначимо, що Голова Директорії фактично виконував функції глави держави.

Схожа модель системи правління була передбачена у Західноукраїнській Народній Республіці (ЗУНР). 13 листопада 1918р. було затверджено Конституційний акт «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії», де були накреслені головні принципи державного ладу ЗУНР. На думку дослідників, в цьому документі мова йшла фактично про інститут колегіального президентства в умовах парламентської системи республіканського типу. Зазначений документ не визначав правовий статус глави держави.

Подальший розвиток форм державного правління пов'язано з встановленням в 1922 році радянської влади у межах сучасної України. Перша спроба закріпити нову державну структуру було прийняття Конституції УСРР у 1919 році. Вся повнота влади за документом переходила до відому Центральної Радянської Влади (далі – ЦРВ). Здійснення державної влади ЦРВ передбачалося наступними органами: Всеукраїнський з'їзд Рад Робітничих, Селянських та

Червоноармійських депутатів (далі – З’їзд Рад); Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад (далі – В.Ц.В.К.); Рада Народніх Комісарів (далі – РНК). З’їзд Рад оголошено вищою владою, який опікувався усіма питаннями загально-державного значення і питаннями, що не мають загально-державного значення. З огляду на функції В.Ц.В.К., зауважимо, що Комітет фактично мав домінуючу роль у керуванні державою. Рада Народніх Комісарів (уряд) відповідав перед В.Ц.В.К. нарівні з З’їздом Рад. Таким чином, В.Ц.В.К. здійснювало вагомий вплив на законодавчу та виконавчу владу в країні. Конституція УСРР 1919 року не розмежувала повноваження між вищими органами влади, а за фактичною реалізацією влади у державі відбувалась колегіальна форма правління.

У зв’язку з утворенням СРСР у 1922 р. та прийняттям першої Конституції СРСР у 1924 р. виникла необхідність узгодити з нею Конституцію УСРР 1919 р. Друга Конституція УРСР була прийнята в 1929 році. Конституція підтверджувала входження в склад СРСР і закріплювала принцип верховенства загальносоюзних органів і загальносоюзного законодавства. Президія В.Ц.В.К. визначалась, як вищий законодавчий, виконавчий та розпорядчий орган влади. Цим нормативним актом було закріплено колегіальна форма правління та відмова від розподілу влади на гілки. Наступні Конституції УСРР 1937 р., 1976 р. це рецепції Конституції СРСР. За умов необхідності узгодження основних положень з загальносоюзними, більшість статей мала декларативний характер, які не були закріплені відповідними законами. Зауважимо що, з прийняттям Конституції УРСР 1937 року відбулося формальне розмежування законодавчої і виконавчої влади. Верховну Раду УРСР зазначено єдиним законодавчим органом УРСР. Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади УРСР зазначено Раду Народних Комісарів УРСР (Уряд УРСР). Але за умови принципу верховенства загальносоюзних органів і загальносоюзного законодавства, законотворча діяльність ВР УРСР була формальною, а Уряд УРСР виконував постанови і розпорядження РНК СРСР. Щодо загального розвитку інституту президентства за радянських часів, дослідники зазначають наявність спроб запровадження посади президента. Але така реалізація політичної системи держави була пов’язана з розподілом влади, що не відповідало загальній ідеології радянського періоду. У розумінні вищих партійних діячів всенародні

вибори Верховної Ради були достатніми та вичерпними, а Президія Верховної Ради мала природу колегіального президентства. За умови партійної диктатури, ця логіка не потребує переосмислення.

Результати дослідження показали, що у 1917-1929 роках була напрацьована нормативно-правова база щодо устрою нової країни. Посади президента (як і інституту президентства) з формально-юридичного погляду не існувало. Характерною правовою особливістю нормативних документів досліджуваного періоду, було відсутність поділу влад. Політико-правова концепція поділу влади на гілки не була запроваджена у державотворенні та функціонуванні системи органів управління.

Одержані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях.

Науковий керівник: д.п.н., професор, проректор з міжнародних питань Університет економіки та права «КРОК» Ткач Д.І.

**Третьяк А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри екологічного права**

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР

З 1980-х років і дотепер тематика впровадження сталого розвитку суспільства невинно актуалізується. Століттями людство нехтувало наявними тенденціями вичерпання природних ресурсів та їх необхідним відтворенням, а науково-технічний прогрес продовжував погіршувати світову екосистему. Назрілі екологічні загрози змусили людство прагнути до рішучих змін у сфері глобальної екополітики, і нагальним постало питання забезпечення сталого розвитку суспільства. Що ж становить «сталий розвиток»?

У доповіді «Наше спільне майбутнє», яку опублікувала голова Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку Г. Х. Брундтланд, вперше було точно визначено поняття збалансованого розвитку, що розуміється як розвиток, за якого нинішні покоління задовольняють свої потреби, при цьому не ставлячи під загрозу можливість задовольняти потреби майбутніх поколінь.

У чотирнадцятому томі Великої української юридичної енциклопедії з екологічного права вказано, що сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх життєвих потреб. Також, це форма такої взаємодії суспільства і природи, за якої зберігається біосфера та забезпечуються виживання й розвиток людства. Основна концепція сталого розвитку базується на одночасному та гармонійному забезпеченні реалізації екологічних, економічних та соціальних факторів як основних стовпів теорії.

Наслідуючи міжнародним тенденціям впровадження, регулювання і пропагування сфери збалансованого розвитку, Україна не залишилась осторонь і незважаючи на те, що приєдналася до багатьох міжнародних конвенцій, регулюючих вищевказану проблему, ще й закріпила окреслене питання у низці національних нормативно-правових актів (Далі – НПА).

Так, серед чинних сьогодні НПА, які передбачають впровадження і функціонування системи сталого розвитку в Україні, виділяють: Постанову ВРУ від 24 грудня 1999 року «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів»; Указ Президента України від 12 січня 2015 року «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»», Закон України від 28 лютого 2019 року «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2030 року» та ін. Крім цього, наразі, розробляються і інші НПА, що зачіпають питання збалансованого розвитку і охорони довкілля, зокрема, проєкт Закону України «Про стратегію сталого розвитку до 2030 року».

Важливим є те, що ідея забезпечення збалансованого розвитку відображається не тільки в документах, що мають нормативний характер, але й на практиці. Сьогодні в Україні все більше взірцевих практик, пов'язаних з втіленням ідей гармонійного розвитку, заснованих на поєднанні екологічних, економічних та соціальних факторів функціонування суспільства.

Так, виконавчий комітет Дрогобицької міської ради 20 листопада 2018 року прийняв рішення щодо обмеження використання поліетиленових пакетів у торговельних мережах міста. Відтак суб'єктам господарювання сфери торгівлі і послуг рекомендують пропонувати покупцям альтернативу використанню одноразових поліетиленових

пакетів, а саме: біологічні полімерні чи паперові пакети, багаторазові торбини тощо. Дане рішення викликано тим, що поліетиленове упакування одне з найнебезпечніших відходів у всьому світі. Період їх розкладу становить сотні років і завдає надзвичайної шкоди навколишньому середовищу.

Водночас відділу освіти Дрогобицької міської ради, відповідно до рішення виконавчого комітету, було доручено провести просвітницьку роботу серед школярів щодо негативного впливу на довкілля використання синтетичних пакувальних матеріалів та переваг використання екобезпечної тари. Визначним є те, що багато країн вже відмовились від використання поліетиленових пакетів, зокрема: Франція, Італія, Румунія, Монголія, Кенія, Мадагаскар. Залишається сподіватись, що Україна невдовзі теж приєднається до їх числа.

Зачіпаючи тему поводження з відходами, неможливо не відзначити впроваджену систему роздільного збору сміття у місті Харків. Навесні 2020 року на пр. Перемоги 66-к комунальним підприємством (далі – КП) «Муніципальна компанія поводження з відходами» було встановлено перший майданчик для сортування відходів. Місцевим жителям пропонується сортувати сміття трьох видів - пластик, папір і скло. Контейнери влаштовані так, що відходи не вивалюються на землю, не розлітаються по навколишній території, і з них, доволі, важко щось витягнути. Як зазначив директор КП «Муніципальна компанія поводження з відходами»: «Результати добрі: корисні відходи по пластику і ПЕТ-пляшках складають 60%, по паперу і упаковці - 75%, по склу - 90%. Це все ми додатково вручну сортуємо і продаємо, а гроші спрямовуються на ведення господарської діяльності підприємства». Надалі планується впровадити систему роздільного збору відходів по всьому місту і запустити на сміттепереробному комплексі, який заплановано побудувати у місті, сортувальну лінію, яка в автоматичному режимі сортуватиме цінні відходи.

Також, влітку 2017 р. у Харкові з'явився перший в Україні автомат, який за пластикові пляшки, посуд чи пакети видає подарунки. Даний автомат встановили в одному з житлових дворів за адресою: вул. Серпова, 4-а, і за перші 3 дні роботи вдалося зібрати близько 10 кг непотребу. У планах винахідників змонтувати такі ж автомати для прийому скла та паперу. Виробники готові поставити апарати на потік і, роздаючи сувеніри, нарешті виховати у громадян культуру

поводження зі сміттям. За задумом розробників, майбутні функції будуть жититися від сонячної батареї.

Наостанок, хотілось би відзначити існування такої української компанії як «Baker Tilly», яка, поряд з широким спектром консалтингових послуг, проводить аудит на відповідність стандартам сталого розвитку. Поки більшість не усвідомлює перспектив і можливостей, які відкриває сталий розвиток компаніям, «Baker Tilly» за допомогою фінансових розрахунків показує, що потребує той чи інший бізнес, а потім, за результатами аудиту, надає консультації щодо впровадження стандартів сталого розвитку. Зокрема, в межах цього напрямку, компанія здійснює: стратегічну екологічну оцінку; аналіз впливу діяльності компанії на зміну клімату; екологічний «due diligence», що передбачає аналіз екологічної складової бізнесу, наявність тих чи інших екологічних ризиків; екологічний та соціальний аудит; підготовку нефінансової звітності щодо впливу діяльності компанії на довкілля. Також, «Baker Tilly» застосовує процедуру «бенчмаркінг», сутність якої полягає у пошуку економічно ефективнішого підприємства-конкурента, з яким можна порівняти власний бізнес, та запозичити його найкращі методи роботи. Це, на погляд компанії, допоможе трансформувати виробництво у зелене та ефективне.

Концепція сталого розвитку в Україні – це не просто декларативне висловлювання, а ще й заклик до глобальної трансформації свідомості кожного українця з впровадження екологічно безпечних принципів життя. Екологічна, економічна і соціальна сфера взаємопов'язані і впливають одна на одну. Вищезазначені приклади продемонстрували, що цей взаємовплив усвідомлюється як владою, бізнесом, так і звичайними громадянами і співдія між зазначеними сферами може бути корисною для кожної з них. Тож, сьогодні перед українським суспільством постає важливе завдання – не полишати активні екологічні ініціативи, що зможуть наблизити нашу країну до сталого розвитку, а перед українською владою – поступово забезпечити вищезгаданим сферам гармонійне співіснування на користь майбутніх поколінь.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри екологічного права, проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гетьман А.П.

Третьякова Ж.В.,
Частное учреждение образования
«БИП-Институт правоведения» (Республика Беларусь),
к.ю.н., доцент кафедры юридических дисциплин

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Конституция Республики Беларусь провозгласила, что родители имеют право и обязаны воспитывать детей, заботиться об их здоровье, развитии и обучении (ч. 3 ст. 32). Таким образом, забота о детях, их воспитание – это и право, и обязанность родителей, что в общем виде является содержанием родительских прав и обязанностей.

Согласно ч. 1 ст. 76 Кодекса Республики Беларусь о браке и семье (далее – КоБС) отец и мать имеют равные права и обязанности в отношении своих детей. Объем этих прав не зависит от того, родились дети в зарегистрированном браке или нет, установлено отцовство в судебном порядке или признано добровольно. Если другие лица (в том числе и близкие родственники) удерживают ребенка у себя без законных оснований, то их действия нарушают родительские права. Закон защищает родительские права и на основании ч. 1 ст. 79 КоБС родители вправе требовать возврата детей от любого лица, удерживающего детей у себя без законных оснований, путем предъявления в суд иска о возврате детей. Иск в защиту родительских прав может быть предъявлен также органом опеки и попечительства или прокурором. Следует отметить, что в судебных спорах такого рода требование родителей о возврате ребенка удовлетворяется не всегда. На основании ч. 2 ст. 79 КоБС суд вправе отказать в удовлетворении иска, если придет к выводу, что передача ребенка родителям не отвечает его интересам.

При этом суд учитывает продолжительность пребывания ребенка в семье лиц, которые фактически его воспитывали, а также желание ребенка, достигшего возраста десяти лет. Закон не содержит исчерпывающего перечня оснований, по которым суд может отказать родителям в удовлетворении их требований. Главное условие, которое должно выполняться при вынесении решения – обеспечение интересов ребенка. Следует отметить, что желание ребенка по поводу его возвращения родителям не является для суда безусловным основанием

для удовлетворения иска либо отказе в нем. Ребенок в силу своего возраста и физического развития может не осознавать своих интересов. Поэтому для правильного разрешения спора суд должен учесть все фактические обстоятельства дела и обязательно привлечь к участию в нем орган опеки и попечительства, которым по результатам обследования условий жизни сторон составляется заключение по существу заявленного родителями требования.

Если в ходе судебного разбирательства выяснится, что ни родители, ни лица, у которых находится ребенок, не в состоянии обеспечить надлежащее воспитание ребенка (не обеспечиваются права и законные интересы ребенка, в том числе ребенок находится в социально опасном положении), суд передает ребенка на попечение органа опеки и попечительства (ч. 3 ст. 79 КоБС). При этом деяния родителей по отношению к ребенку не всегда могут носить ярко выраженный виновный и противоправный характер. Например, может сложиться ситуация, при которой возвращение ребенка родителям лишает ребенка привычных условий жизни и может неблагоприятно повлиять на его дальнейшее развитие. В данном случае передача ребенка не отвечает его интересам, а, следовательно, указанное обстоятельство является основанием для отказа в удовлетворении требования родителей о передаче им ребенка.

Родители пользуются равными правами и несут равные обязанности в отношении своих детей и в случае расторжения брака между ними, если иное не предусмотрено Соглашением о детях (ч. 2 ст. 76 КоБС). Родитель, проживающий отдельно от детей, имеет право общаться с ними и обязан принимать участие в их воспитании. Родитель, при котором проживают дети, не вправе препятствовать другому родителю общаться с детьми и участвовать в их воспитании (ч. 1 ст. 77 КоБС). Данные нормы сообразны положениям семейного права о равенстве прав и обязанностей родителей независимо от того проживают они совместно с ребенком или нет. В случае раздельного проживания родителей ребенок имеет право на общение как с отцом, так и с матерью, а также на получение заботы от каждого из них. Если родитель, который проживает с ребенком, ограничивает возможность общения ребенка с другим родителем либо препятствует этому общению, то в таком случае нарушаются права и законные интересы как родителя, проживающего отдельно от ребенка, так и самого

ребенка. На этом основании законодатель в форме императивного предписания запретил родителю, проживающему с ребенком, препятствовать другому родителю общаться с ребенком и участвовать в его воспитании (ч. 1 ст. 77 КоБС). Следует указать, что данное правило не распространяется на те случаи, если общение родителя с ребенком ущемляет права и законные интересы ребенка, а также, если поведение родителей или одного из них нарушает Соглашение о детях или решение суда. В таком случае суд может принять решение об ограничении общения с ребенком одного или обоих родителей на определенный или неопределенный срок (ч. 2 ст. 77 КоБС).

Законодательство Республики Беларусь не содержит правовых норм, гарантирующих родителю, проживающему отдельно от ребенка, получение достоверной информации о своем ребенке из воспитательных, лечебных и иных аналогичных учреждений. Для сравнения, в законодательстве Российской Федерации закреплено такое положение и на этом основании родитель, проживающий отдельно от ребенка, имеет право на получение полной информации о состоянии физического и психического здоровья своего ребенка, о его развитии, учебе, отношениях в коллективе. Причем указанные учреждения обязаны предоставить такую информацию по требованию родителя за исключением случаев наличия угрозы для жизни и здоровья ребенка со стороны родителя. Однако и в таком случае отказ в предоставлении информации может быть оспорен родителем в судебном порядке (п. 4 ст. 66 Семейного кодекса Российской Федерации). Полагаем, что указанные правовые нормы можно позаимствовать и белорусскому законодателю, поскольку они в большей мере защищают родительские права отдельно проживающего от ребенка родителя. Указанные положения позволяют ему получить всю информацию о своем ребенке от компетентных лиц, без обращения за этим к родителю, проживающему с ребенком, с которым, возможно, на данный период сложились неприязненные отношения.

Поскольку родители и вправе, и обязаны содержать и воспитывать своих детей, то они должны иметь на это преимущественное право перед другими лицами. Однако в действующем КоБС такая норма не определена. Ее отсутствие восполнил Пленум Верховного Суда Республики Беларусь в п. 14 постановления от 30.09.2004 г. № 11 «О практике рассмотрения судами

споров, зв'язаних з вихованням дітей», який означив вказану норму. Считаем, що вона повинна бути вказана в законі. На цьому основанні пропонується ч. 1 ст. 75 КоБС доповнити нормою наступного змісту: «Родители мають переважне право перед іншими особами на виховання своїх дітей, за винятком випадків, не відповідаючих законним інтересам дітей». Право на виховання передбачає в якості обов'язкового умови наявності можливості особисто виховувати дитину. Отже, доповнення КоБС вказаною нормою буде сприяти захисту прав батьків.

Підводячи підсумок, слід зауважити, що оскільки батьки мають певні права в стосунках до своїх неповнолітніх дітей, то вказані права повинні бути захищені належним чином від порушень з боку третіх осіб. Пропонувані автором правові норми по вдосконаленню діючого сімейного законодавства в області захисту батьківських прав будуть в результаті сприяти зміцненню сімейних правовідносин загалом і батьківських правовідносин зокрема.

**Трофімова К.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри господарського права**

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СФЕРИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сфера комунальних послуг є важливою складовою частиною соціально-економічної, політичної та правової системи. Враховуючи процес євроінтеграції України, постає питання розвитку ринку комунальних послуг, його удосконалення шляхом аналізу чинного законодавства України та законодавства країн Європейського Союзу. Це дозволить сформулювати нові важелі регулювання сфери комунальних послуг як на національному так й на регіональному рівнях.

За часів незалежності в Україні відбулася масштабна еволюція галузі житлово-комунального господарства. Надання органам місцевого самоврядування суттєвих повноважень, перехід від централізованої системи управління до частково ринкової призвело до

необхідності побудови принципово нової структури галузі.

Серед проблем, які виявилися в процесі формування сучасної галузі комунального господарства необхідно виділити: комунальні послуги не завжди є якісними та своєчасними; деякі види комунальних послуг є надто вартісними тому держава змушена забезпечувати надання субсидій; відсутність вільної конкуренції, що не дозволяє сформувати справжній ринок надання комунальних послуг; у забезпечення повноцінного функціонування галузі постійно втручається політична складова; енергопостачальні підприємства є абсолютними монополістами; механізм розрахунку держави з надавачами послуг є недосконалим; тарифи встановлюються економічно необґрунтовано.

Відносини, що складаються у сфері комунальних послуг регулюються Законом України «Про житлово комунальні послуги», Законом України «Про національну комісію, що здійснює державне регулювання в сферах енергетики та комунальних послуг», Законом України «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», Законом України «Про теплопостачання», Законом України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення», Законом України «Про засади функціонування ринку природного газу», Законом України «Про теплопостачання», Законом України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання», Законом України «Про реструктуризацію заборгованості з квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію», Закон України «Про національну комісію регулювання ринку комунальних послуг України», Постановами Кабінету Міністрів України з питань порядку погашення реструктуризованої заборгованості та внесення поточних платежів за житлово-комунальні послуги; порядку проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, природний газ, житлово-комунальні послуги та послуги водопостачання та водовідведення; про нестягнення пені за несвоєчасне внесення плати за житлово-комунальні послуги. Крім зазначених актів, сфера комунальних послуг регулюється актами Верховної Ради України, Міністерства з питань житлово-комунального господарства України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва, архітектури та житлової політики України, Міністерства енергетики України, Національної комісії, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, а також низкою інших актів, які регулюють питання, що виникають в процесі споживання газопостачання, теплопостачання, водопостачання та електропостачання.

Разом з цим, на теперішній час відсутнє належне правове регулювання комунальних послуг в чинному Цивільному кодексі України, а також Господарському кодексі України, хоча сфера комунальних послуг дуже тісно пов'язана з інтересами як фізичних осіб так і юридичних осіб, та, за своїми ознаками, є по суті специфічним різновидом господарсько-правових.

Для того щоб розібратися чому сфера житлово-комунальних послуг потребує саме господарсько-правового забезпечення потрібно проаналізувати визначення такого поняття. На нормативному рівні, житлово-комунальні послуги було вперше визначено в Держстандарті 51617-2000 – як дії або діяльність виконавця щодо підтримання та відтворення належного технічного або санітарно-технічного стану будинків, споруд, обладнання, комунікацій та об'єктів житлово-комунального призначення, вивезенню побутових відходів, постачання електричної енергії, питної води, газу, теплової енергії та гарячої води». Разом з цим, зазначене визначення не повністю розкриває сутність житлово-комунальних послуг адже вказує лише на його технічну та економічну сутність.

Відповідно до приписів ст. 1 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» комунальні послуги - це результат господарської діяльності, спрямованої на задоволення потреби фізичної чи юридичної особи у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газопостачанням та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством. З цього визначення поняття комунальних послуг видно які саме послуги є комунальними: 1) водопостачання, водовідведення; 2) теплопостачання; 3) газопостачання; 4) електропостачання; 5) вивезення побутових відходів.

Виходячи з наведеного визначення можна дійти висновку, що комунальні послуги – це процес та результат саме господарської діяльності, оскільки споживачами таких послуг є не тільки фізичні особи-громадяни України, іноземці, а й фізичні особи - підприємці та юридичні особи, які є суб'єктами господарської діяльності. Це дає

можливість підкреслити, що в аспекті змісту правовідносин між постачальником (державна влада, органи місцевого самоврядування) та споживачем (фізичною особою - підприємцем та/або юридичною особою) присутні саме господарські правовідносини, адже відповідно до ст. 2 Господарського кодексу України - учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Отже, однією із ознак комунальних послуг як специфічної сфери саме господарських правовідносин є його суб'єктний склад. Також, виходячи з того, що характерною ознакою господарських правовідносин є публічність у правовому регулюванні, комунальні послуги є різновидом саме господарських правовідносин оскільки для них є притаманним пряме державне регулювання багатьох їх аспектів, що переважно виключає такі послуги з під дії приватного права та зокрема із сфери цивільно – правового регулювання.

Отже комунальні послуги є специфічним різновидом саме господарських правовідносин, у зв'язку з чим потребують належного правового регулювання саме на рівні Господарського кодексу. Це дозволить уніфікувати законодавство у цій сфері та дійти відповідності у правовому регулюванні цих питань з правом країн Європейського Союзу.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Задихайло Д.В.

**Туліна Е.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри екологічного права**

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНТРОДУКЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сьогодні актуальним питанням у сфері міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища залишається охорона й збереження біологічного різноманіття й окремих видів флори і фауни.

Звісно, у світі із метою його вирішення, а також віднайдення дієвих засобів і механізмів вживаються різні заходи, зокрема, приймаються конвенції, рекомендації, підписуються договори тощо, що відіграє важливу роль, враховуючи прискорення багатьох процесів в умовах глобалізації. У контексті сказаного викликає інтерес і заслуговує на особливу увагу правове регулювання відносин у сфері інтродукції. Передусім відзначимо, що на відміну від національного законодавства, міжнародні договори щодо об'єктів тваринного й рослинного світу доволі часто оперують таким терміном, як інтродукція. Отже, варто ознайомитися з приписами міжнародно-правових документів, спираючись на які врегульовуються означені відносини.

Одним із основоположних актів у цій сфері виступає *Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992)*, у ст. 8 (h) якої йдеться про запобігання інтродукції чужорідних видів, які загрожують екосистемам, місцям мешкання або видам, передбачаються заходи контролю або знищення таких чужорідних видів. Інакше кажучи, ця норма регулює відносини у сфері переселення чужорідних видів у місцевості, де вони раніше не проживали (інтродукція), але такі види рослин і тварин мають інвазійні властивості щодо аборигенних видів.

На виконання наведених положень Конвенції була прийнята низка документів. По-перше, *рішення VI/23 «Чужорідні види, які загрожують екосистемам, місцям мешкання або видам», затверджене на 6-ій Конференції Сторін у 2002 р.* У Додатку до цього акта містяться *«Керівні принципи щодо запобігання, інтродукції і пом'якшення впливу чужорідних видів, які загрожують екосистемам, місцям мешкання або видам»*. Відповідно до приписів останнього документа *«інтродукція»* означає переміщення, безпосереднє або опосередковане, за участю діяльності людини, чужорідного виду за межі свого звичайного ареалу (минулого або нинішнього). Таке переміщення може відбуватися як всередині тієї чи іншої країни, так і між країнами або районами за межами дії національної юрисдикції. Однак варто зауважити, що згідно з приписами *Керівних принципів* інтродукція може бути двох видів: *«умисна інтродукція»*, яка являє собою навмисне переміщення і/або вивільнення людиною того чи іншого виду за межі його звичайного ареалу, і *«ненавмисна інтродукція»*, стосується всіх інших інтродукцій, які не є навмисними.

По-друге, *Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції*

про біологічне різноманіття (2000), відповідно до приписів якого передбачається ряд процедур саме для живих змінених організмів, призначених для навмисної інтродукції в навколишнє середовище.

Наступним міжнародним договором, що регулює відносини у сфері інтродукції, є *Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (1995)*. Згідно з положеннями цього документа задля збереження мігруючих водно-болотних птахів забороняється навмисна інтродукція неаборигенних видів водно-болотних птахів у природу, із цією метою передбачається вжиття всіх необхідних заходів для попередження ненавмисного випуску таких видів, якщо це може негативно вплинути на статус збереження дикої флори і фауни: «у випадках, якщо неаборигенні види водно-болотних птахів були вже інтродуковані, необхідно вживати всіх заходів для попередження можливості їх потенційної загрози аборигенним видам».

Окремо варто згадати *Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (1973)*. Зауважимо, що на відміну від інших документів, вона відображає особливості регулювання інтродукції з моря, закріплює загальновизнане трактування цього поняття, а саме як ввезення в державу зразків будь-якого виду, що виловлені в морському середовищі, яке не знаходиться під юрисдикцією будь-якої держави.

Принагідно додати, що термін «інтродукція» також зустрічається в *Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (1979)*, в якій йдеться про збереження й відновлення середовищ існування, важливих для забезпечення статусу й сприятливих умов існування мігруючих видів, а також захисту останніх від порушень, включаючи суворий контроль за інтродукцією екзотичних видів, яка негативно впливає на мігруючі види, або контроль за ними після інтродукції.

Також не можна оминати увагою протоколи до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат 2003 р., зокрема, *Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття (2008)*, який, крім іншого, передбачає запобігання інтродукції інвазійних чужорідних та (або) генетично модифікованих організмів, що становлять загрозу екосистемам, середовищам існування або видам, а також контроль за їх поширенням або їх знищенням. У свою чергу, у *Протоколі про сталий туризм (2011)* йдеться про співробітництво стосовно запобігання інтродукції або

вивільнення інвазійних чужорідних видів та (або) генетично модифікованих організмів, які можуть мати негативний екологічний вплив на біологічне різноманіття, екосистеми, середовища існування або види в Карпатах тощо.

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що в міжнародних документах законодавець, намагаючись врегулювати з правової точки зору інтродукцію, зводить усе до охорони біологічного різноманіття від інвазійних чужорідних видів флори й фауни, а також живих змінених організмів. Однак поділ інтродукції на види, а саме умисну й ненавмисну; залежно від об'єктів флори й фауни; залежно від місця поширення, наприклад, інтродукція з моря та інші, має особливе значення для правового регулювання, оскільки може стати основою для виокремлення засобів і механізмів підвищення його ефективності. На наш погляд, позитивний міжнародний досвід, хоч і не значний, правового регулювання відносин у сфері інтродукції обов'язково повинен бути врахований при розробленні власних механізмів і закріпленні їх у національному екологічному законодавстві.

Уразова Г.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри цивільного права № 1

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НЕГАТИВНИМ ЗМІСТОМ

У 2017 році в ЦК України внаслідок прийняття закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» з'явилося поняття «негативне зобов'язання».

Вперше таке поняття запровадив Європейський суд з прав людини, зазначивши, що всі зобов'язання держави стосовно основоположних прав і свобод людини, які перебувають під охороною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) поділяються на негативні та позитивні.

Так, негативні зобов'язання держави передбачають її обов'язок утримання від втручання, порушення прав і свобод людини. Слід зазначити, що негативні зобов'язання держави містяться у тексті Конвенції. Наприклад, в статті 8 Конвенції зазначено, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до

приватного та сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Позитивні зобов'язання держави – це вжиття прийнятних та належних заходів національними органами влади, спрямованими на забезпечення, захист та сприяння здійсненню прав людини. Це означає, що держави-учасниці можуть бути зобов'язані вжити заходів з тим, щоб забезпечити ефективність гарантій Конвенції. Наприклад, вони повинні будуть організувати роботу судової системи в спосіб, який забезпечить швидкий розгляд справ, або прийняти закон, покликаний захистити певні права.

Таким чином, негативні зобов'язання спрямовані на визнання та невтручання держави в права і свободи людини. Тоді як позитивні зобов'язання – створення державою умов гарантування, здійснення та захисту прав і свобод людини.

В цивільному законодавстві України під поняттям «негативне зобов'язання» розуміється утримання боржника від вчинення певної дії (ч. 1 ст. 509 ЦК України). Враховуючи вищенаведене, поняття «негативне зобов'язання» в розумінні Європейського суду з прав людини має дещо ширший зміст. По-перше, стосується не лише цивільних прав, а й інших, які містяться в Конвенції. По-друге, суб'єктом негативного зобов'язання держави виступає з одного боку держава, а з іншого – людина, але не конкретно визначена, а кожна. Тоді як сторонами в цивільному зобов'язанні є боржник і кредитор (якими, як правило, є будь-які учасники цивільних правовідносин), що мають бути чітко визначені, оскільки зобов'язанням є відносні правовідношення, в силу яких особа має право по відношенню до іншої, чітко визначеної, особи, яка перед нею зобов'язана.

Отже, через те, що поняття «негативне зобов'язання», яке використовується в цивільному законодавстві має вузький зміст порівняно з поняттям «негативне зобов'язання» держави їх слід розмежовувати.

В Римському праві була передбачена можливість у покладенні на боржника обов'язку утримуватися від вчинення певної юридично

значимої дії. У Дореволюційному цивільному праві такий обов'язок боржника йменувався як зобов'язання з негативним змістом. Так, О.С. Іоффе зазначав, що «негативна поведінка (утримання від вчинення будь-яких дій) може бути доповненням або наслідком виконання боржником активної функції». Тобто зобов'язань з негативним змістом окремо не існує. Вони пов'язані з обов'язком боржника вчинити певну дію, а отже мають допоміжний характер.

В сучасній доктрині цивільного права також існує думка, що зазвичай обов'язок боржника утримуватися від певних дій є поєднаним з іншими його обов'язками, що передбачають активну поведінку.

На сьогоднішній день в цивільному законодавстві України не існує окремих видів зобов'язань з негативним змістом. Такі зобов'язання поряд з активною поведінкою боржника містяться в умовах цивільно-правових договорів. Наприклад, за договором про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю його сторони зобов'язуються реалізовувати у спосіб, передбачений таким договором, права, що надаються учасникам (засновникам) товариства з обмеженою відповідальністю, та/або утримуватися від реалізації зазначених прав (ст. 51-1 ЗУ «Про господарські товариства»). Інший приклад, за договором зберігання зберігач, окрім вчинення певних дій щодо збереження переданої йому речі (статті 942, 943 ЦК України), не має права без згоди покладавця користуватися річчю, переданою йому на зберігання, а також передавати її у користування іншій особі (ст. 944 ЦК України). Тобто цією статтею передбачені дії від вчинення яких має утриматися зберігач, а саме: не користуватися річчю, не передавати її у користування іншим особам.

Однак аналіз цивільного права європейських країн дозволяє зробити висновок про існування окремого інституту зобов'язань з негативним змістом. Так, параграф 241 Німецького цивільного уложення закріплює «договір про утримання від конкуренції», за умовами якого сторона зобов'язується утримуватися від вчинення дій, які спрямовані на ведення на певній території діяльності, аналогічній діяльності свого контрагента. Схожа норма (ст. 1101) міститься у Французькому цивільному кодексі.

**Філіпенко В.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри кримінального права №1**

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛІСНЕ
НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ
АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ
ПІКЛУВАННЯ, В ЗАКОНОДАВСТВІ ДЕРЖАВ
РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І**

1. Одним із напрямів діяльності Комісії з питань правової реформи є удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність, яка при цьому має керуватись демократичними стандартами та найкращими світовими практиками. У зв'язку з цим, актуальним є дослідження зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за будь-яке кримінальне правопорушення, у тому числі і за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Це дасть можливість почерпнути позитивний досвід іноземних держав, виділити переваги та недоліки національного кримінального законодавства, та сформулювати пропозиції по його вдосконаленню. Враховуючи наближення України до системи романо-германського права, приділимо увагу законодавству держав, які до неї належать.

2. Класичним представником цієї правової сім'ї є Федеративна Республіка Німеччина, КК 1871 р. якої містить § 171 «Порушення обов'язків по піклуванню і вихованню» Розд. XII «Злочинні діяння проти громадянського стану, шлюбу і сім'ї» Особливої частини. Ним встановлена відповідальність за грубе порушення обов'язків по піклуванню і вихованню неповнолітнього віком до 16 років, яка настає у разі створення діянням небезпеки для його фізичного і психічного розвитку або призводить до заняття ним злочинною діяльністю чи проституцією.

3. Схожий підхід міститься у КК Австрійської Республіки 1974 р., який передбачив відповідальність особи за грубе порушення покладених на неї законом обов'язків по піклуванню, вихованню або нагляду за неповнолітнім, яке, хоч і з недбалості, але сприяє його

безпритульності (§ 199 «Недбале ставлення до обов'язків по піклуванню, вихованню і нагляду» Розд. IX «Злочинні діяння проти шлюбу і сім'ї» Особливої частини).

4. Порушення обов'язків по піклуванню чи вихованню неповнолітнього або неналежне до них ставлення, що створює загрозу для його фізичного чи духовного розвитку віднесено до категорії проступків законодавцем Швейцарської Конфедерації у ст. 219 «Порушення обов'язків по піклуванню або вихованню» Розд. VI «Злочини і проступки проти сім'ї» Кн. II КК 1937 р. Залежно від форми вини, з якою діяв суб'єкт, діяння кваліфікується за ч. 1 (умисно) або ч. 2 (необережно) ст. 219.

5. КК Французької Республіки 1992 р. у Від. V «Про поставлення неповнолітніх осіб в небезпечний стан» Гл. VII «Про посягання на неповнолітніх осіб і на сім'ю» Кн. II «Про злочини та проступки проти особи» проступком визнає позбавлення неповнолітнього харчування або піклування, що загрожує його здоров'ю. Відповідальності підлягають родичі по висхідній лінії або інша особа, що здійснює батьківські або інші законні права щодо потерпілого (ст. 227-15). Це діяння кваліфікується як злочин, у разі спричинення смерті потерпілого (ст. 227-16). Окремо передбачені відповідальність батьків за проступок, що полягає в ухиленні від виконання встановлених законом обов'язків, що загрожує здоров'ю, безпеці, моральності або вихованню неповнолітнього (ст. 227-17).

6. Відповідальність за невиконання законних обов'язків, які є невід'ємною частиною батьківських прав, опіки, піклування або сімейної підтримки або ненадання необхідної допомоги, встановленої законом, своїм дітям, батькам або іншому члену подружжя, які її потребують встановлена ст. 226 Част. 3 «Про залишення сім'ї, неповнолітніх або недієздатних осіб» Гл. III «Про злочини проти сімейних прав і обов'язків» Розд. XII «Про злочини проти сімейних відносин» Кн. II «Злочини і покарання» КК Королівства Іспанії 1995 р. Щодо недієздатної особи злочином є залишення її або неповнолітнього, вчинене батьками, опікунами або піклувальниками (ч. 2 ст. 229), а також тимчасове залишення (ст. 230).

7. КК Італійської Республіки 1930 р. передбачає відповідальність за ухилення від обов'язку піклування, пов'язаного з батьківською чи подружньою владою, а також законною опікою (ст. 570 «Порушення

обов'язку надавати допомогу сім'ї» Гл. IV «Про злочини проти обов'язку надавати допомогу сім'ї» Розд. XI «Про злочини проти сім'ї» Кн. II «Про злочини зокрема»). Суб'єктом можуть бути батьки, опікуни, чоловік, які залишили місце проживання сім'ї або ведуть спосіб життя, протилежний сімейному порядку чи моральності.

8. Відповідальність батьків, прийомних родичів та інших осіб, які здійснюють нагляд або мають владу над неповнолітнім або підопічною особою, за умисне позбавлення їх утримання або невиконання обов'язків по догляду встановлена ст. 425 Відд. II «Про позбавлення утримання або догляду, необхідного неповнолітньому або недієздатному» та ст. 427 Відд. III «Положення, загальні для відділів I і II» Гл. III «Про посягання на неповнолітніх, недієздатних і на сім'ю» Розд. VIII «Про злочини і проступки проти особи» Кн. II «Про окремі правопорушення і покарання за них» КК Королівства Бельгії 1867 р. Кваліфікація діяння залежить від видів наслідків, що настали: шкода здоров'ю (§ 1 ст. 425); невиліковна хвороба або повна втрата функціонування якогось органу, або його серйозне ушкодження (§ 2 ст. 425); смерть (§ 3 ст. 425).

9. Батьки або опікуни, що залишили без турботи або опіки особу, про яку вони зобов'язані були піклуватись, і тим самим створили небезпеку для її фізичного, душевного або морального розвитку, підлягають відповідальності за ч. 1 ст. 182 Розд. I «Злочини проти шлюбу і сім'ї» Гл. IV «Злочини проти шлюбу, сім'ї і молоді» Особл. частини КК Республіки Болгарія 1968 р.

10. Відповідальність за небажання виконувати обов'язки по утриманню дітей, підопічних осіб та будь-якого члена сім'ї, а також неухвалне ставлення, погане поводження чи іншу поведінку, якою часто і грубо порушуються обов'язки щодо потерпілих, чим спричиняються їм страждання, передбачена §219 Гл. 20 «Злочини, пов'язані з сімейними відносинами» Част. 2 КК Королівства Норвегії 1902 р. Тут же міститься кваліфікований склад, що передбачає настання альтернативних суспільно небезпечних наслідків: смерть, значні фізичні ушкодження або шкода здоров'ю.

11. Аналіз законодавства Королівства Данії, Королівства Швеції, Нідерландів, Республіки Аргентини, Республіки Польща, Республіки Сан-Марино, Турецької Республіки свідчить про відсутність окремих статей, які б передбачали відповідальність за вчинення діяння.

12. Вивчення санкцій вказаних вище статей свідчить, що

найпоширенішим видом покарання за це кримінальне правопорушення у різних державах є позбавлення волі на певний строк, а саме: до шести місяців (§ 199 КК Австрії); від трьох до шести місяців (ст. 226 КК Іспанії); до одного року (ст. 570 КК Італії, ч. 1 ст. 182 КК Болгарії); від вісімнадцяти місяців до трьох років (ст. 229 КК Іспанії); до двох років (§ 219 КК Норвегії, ст. 227-17 КК Франції); до трьох років (§ 171 КК ФРН, ч. 1 ст. 219 КК Швейцарії, § 1 ст. 425 КК Бельгії, § 1 ст. 210 КК Польщі); до шести років (§ 219 КК Норвегії); сім років (ст. 227-15 КК Франції); від шести місяців до восьми років (§ 2 ст. 210 КК Польщі); від п'яти до десяти років (§ 2 ст. 425 КК Бельгії); від десяти до п'ятнадцяти років (§ 3 ст. 425 КК Бельгії); тридцять років (ст. 227-16 КК Франції). На відміну від України, у деяких державах за вчинення цього кримінального правопорушення може призначатись штраф (§ 199 КК Австрії, § 1 ст. 425 КК Бельгії, ст. 226 КК Іспанії, ст. 570 КК Італії, ст.ст. 227-15, 227-17 КК Франції, § 171 КК ФРН, ч. 2 ст. 219 КК Швейцарії) та позбавлення батьківських прав, прав на опіку, піклування чи сімейну підтримку (ч. 2 ст. 226 КК Іспанії).

13. Кримінальне законодавство більшості держав романо-германської правової сім'ї містить спеціальну норму, яка передбачає відповідальність за невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Невластивим для КК України є включення до кола суб'єктів кримінального правопорушення родичів по висхідній лінії, та, відповідно, розширення кола потерпілих за рахунок членів сім'ї (наприклад, окрім дітей, батьки, інший член подружжя тощо). У той же час, вважаємо позитивним у законодавстві зазначених зарубіжних держав закріплення та розкриття конкретних суспільно небезпечних наслідків вчиненого діяння. Врахування цього підходу українським законодавцем позбавило б оціночного характеру поняття «тяжкі наслідки», яке використано у ст. 166 КК України, що сприяло б правильній кваліфікації цього злочину. Перевагою ст. 166 КК України є встановлення правового забезпечення охорони нею особистих прав підопічних, адже законодавство лише деяких з досліджених держав включають їх до числа потерпілих.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зайцев О.В.

**Філіпський Д.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірант кафедри конституційного права України**

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ІНСТИТУТ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В системі обмежень державної влади особливе місце займають права людини і громадянина. Як зазначав А. Есмен: «Індивідуальні права представляють одну рису: вони обмежують права держави. Держава повинна утримуватися від втручання у відомі області, надаючи відомий простір особистості діяльності».

Такий підхід до пріоритету прав людини виникає з визнання кожної особистості повноправним учасником правовідносин. Неприпустиме відношення до особистості як до об'єкта та існує обов'язок публічної влади поважати незалежність і автономію особистості, гарантувати її вільну самореалізацію.

Україна, прагнучи стати дійсно правовою державою, бере на себе обов'язок визнання, дотримання і захисту прав людини. Ця обставина стверджує пріоритет прав людини над державними інтересами. Права людини є інструментом саморозвитку громадянського суспільства.

Історія конституціоналізму свідчить, що Конституція може взагалі обійтися без формулювань про права і свободи людини. Для демократичної правової держави першорядне значення має питання про те, як організована державна влада і який механізм її контролю з боку народу. Як відомо, британська конституція взагалі не має письмової форми, а в американській конституції права і свободи людини з'явилися лише в поправках. Тому там, де державна влада підконтрольна народу, права і свободи людини дотримуються.

У Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки від 4 липня 1776 року говориться: «Ми вважаємо самоочевидними істини: що всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невід'ємними правами, до числа яких належить право на життя, на свободу і на прагнення до щастя; що для забезпечення цих прав люди створюють уряди, справедлива влада яких ґрунтується на згоді керованих; в разі якщо державний лад буде порушувати ці права, то народ має право змінити його або скасувати і встановити новий лад,

заснований на таких принципах і організований в таких формах, які повинні найкращим чином гарантувати безпеку і добробут народу».

Таким чином, виходячи із цього твердження, можна виділити певні універсальні ідеї прав людини: люди рівні у невід'ємних правах; люди створюють необхідний їм уряд; уряд (державна влада), не будучи інститутом «природним», є усвідомленою необхідністю; уряд (державна влада) зобов'язаний забезпечити права людини; джерелом авторитету уряду є згода керованих, що впливає з їх природної свободи; тільки влада, заснована на згоді, може бути визначена як справедлива і легітимна.

Однак людина знаходиться в нерівному положенні відносно до держави, яка може нав'язувати свою волю людям і використовувати силу примусу при реалізації своїх рішень. Особа такою можливістю не володіє. Пересічні громадяни повинні мати можливість протистояти порушенням своїх прав, як з боку окремих посадових осіб, так і державних інститутів влади в цілому. «За конституціоналізму особливо важливо запобігти ситуації, при якій влада сконцентрована таким чином, що вона перетворюється в загрозу особистій свободі», – зазначає А.Е. Дік Ховард. Необхідно чітко визначити в законодавстві конкретної держави систему заходів захисту прав і свобод людини, гарантії їх реалізації, способи мінімізації свавілля і різних зловживань з боку держави».

Саме права людини в кінці XVIII століття стали інструментом протидії свавіллю і всевладдю держави. Права людини були спрямовані на обмеження тоталітарних домагань будь-якої політичної влади, на ствердження тези, що люди не є надбанням державної влади. Завдяки пробудженню свідомості свого «я», протиставляючи себе державі, незначна величина – окрема людина – виявився найбільш сильною протипагою державі.

Необхідність контролю за дотриманням прав людини і виявлення їх порушень існує в будь-якій державі, оскільки в будь-якому суспільстві існують "групи ризику", права яких особливо часто порушуються. В Україні до них можна віднести неповнолітніх, жінок, осіб, які відбувають покарання тощо.

Правовий статус людини може бути порушений як фізичними, так і юридичними особами. Держава в таких випадках стає арбітром між сторонами, розв'язує конфлікт, застосовує заходи відповідальності до

правопорушника. Особливу небезпеку становлять незаконні дії державної влади. У зв'язку з цим важливо вибудувати ефективну систему заходів захисту прав людини.

У сучасний період проблеми прав людини виходять на міжнародний рівень, що підтверджує правомірність їх пріоритету над проблемами держави, свідчить про їх загальнонаціональний характер. Вони все міцніше стають точкою відліку в національних правових системах, в правовому регулюванні.

Права людини і правова держава характеризуються загальними закономірностями виникнення і функціонування, бо існувати і діяти вони можуть тільки разом. Правова держава – це організація політичної влади, що створює умови для найбільш повного забезпечення прав і свобод людини, а також найбільш послідовного зв'язування за допомогою права державної влади з метою недопущення зловживань.

У правовій державі можна виділити два головні елементи: свободу людини, найбільш повне забезпечення її прав і обмеження правом державної влади. При цьому, для людини повинен діяти принцип «дозволено все, що не заборонено законом». Людина вільна розпоряджатися своїми силами, здібностями, майном, обмежуючи свої діяння лише свободою і безпекою інших індивідів. Держава ж, створюючи норми права, реалізуючи їх у діяльності органів державної влади, в якості пріоритету повинна акцентувати свою увагу на принципі «заборонено все, крім того, що прямо дозволено».

Права людини виступають критерієм і стандартом законів держави, а отже і показником наявності чи відсутності в них морально-гуманістичного початку. Права людини є центральною ідеєю законотворчої і правозастосовчої діяльності. Закон вважається правовим, якщо регулює суспільні відносини виходячи з волі і формальної рівності їх суб'єктів, саме права людини виступають чистим втіленням права.

Таким чином, права людини є одним з основних та фундаментальних інститутів обмеження державної влади. Тільки за умови існування та реального дотримання прав людини, ми можемо говорити про наявність конституціоналізму, про існування в державі обмеженого правління. Права людини окреслюють межі діяльності держави, трансформують розуміння держави, коректують форми і методи діяльності суб'єктів публічної влади, задають моральні і правові стандарти взаємин особистості і держави, розвивають принципи

автономії та співробітництва, взаємної відповідальності. Іншими словами, права і свободи людини – дієвий інструмент опору всесиллю публічної влади, здатний забезпечити її обмеження.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри конституційного права України, проректор з навчальної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Барабаш Ю.Г.

**Халілова А.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри адміністративного права**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАУКОЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Наука є базовим елементом розвитку держав у сучасному світі. Це вимагає вироблення якісно нової державної політики у сфері науки, створення сучасного нормативного регулювання наукової діяльності, впровадження організаційно-правових заходів, які забезпечать ефективне функціонування науки з огляду як на внутрішні завдання та пріоритети, так її включення в систему міжнародних наукових зв'язків.

Аналіз французького досвіду управління наукою представляє інтерес для України, оскільки обидві країни мають помітну схожість, як в інституційних формах організації і функціонування науки, так і в особливостях стилю державного управління. Зокрема, у Франції, як і в Україні, науковими дослідженнями і розробками традиційно займаються спеціалізовані дослідницькі організації. Управління сектором науки здійснюється профільним міністерством, в функції яких входить реалізація наукової політики, розподіл бюджетних коштів, що спрямовуються на розвиток науки, контроль ефективності їх витрачання, а також загальна координація наукових досліджень. У Франції це Міністерство національної освіти, вищої освіти і наукових досліджень, у підпорядкуванні якого перебувають практично всі великі наукові центри та дослідні організації країни, більшість з яких має статус державних установ. При цьому уряд декларує принцип невтручання у внутрішнє життя наукових організацій, які мають високий рівень колегіальності в прийнятті рішень. Як і в Україні, французька наука фінансується

переважно за рахунок коштів державного бюджету.

Вже у 1950-1970 роки система управління науки у Франції відрізнялась високим ступенем централізації і адміністративного регулювання. Незважаючи на численні зміни структурного та правового характеру, така особливість зберіглась до теперішнього часу.

Формування національної політики у сфері науки є результатом складного процесу, в якому крім державних органів задіяні і дослідницькі центри, найбільшим та найвпливовішим з яких є Національний центр наукових досліджень (Centre National de Recherche Scientifique, CNRS), який знаходиться в адміністративному підпорядкуванні Міністерства національної освіти, вищої освіти і науки. Центр об'єднує державні організації Франції, що спеціалізуються в області прикладних та фундаментальних досліджень, та координує їх діяльність на національному рівні. Підкреслимо також і те, що 95% лабораторій CNRS працюють на базі або в співпраці з університетами.

Зауважимо у зв'язку з цим, що досить часто в Україні посилаються на діяльність CNRS як на приклад успішного функціонування позауніверситетської системи фундаментальних наукових досліджень. Саме тому розширення наукового співробітництва з CNRS, а також з іншими провідними міжнародними науковими центрами, які визначають найновітніші напрями розвитку наукових досліджень, Концепцією розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 роки визначається в якості одного із стратегічних пріоритетів.

Відмітимо також діяльність Вищої ради з оцінювання досліджень та вищої освіти як незалежного державного органу у сфері, що розглядається. З 2007 року до 2014 року даний орган функціонував як Агентство з оцінювання наукових досліджень та вищої освіти, а вже у 2014 року відбулась зміна назви.

Отже, у Франції реалізується система державного управління наукою. При цьому, як на це звертається увага на сторінках наукових джерел, ця система за останні роки набуває змін, формують нові тенденції та пріоритети. Мова йде про забезпечення її більшої відкритості, гнучкості, здатності більш швидко та ефективно реагувати на існуючі та можливі виклики та проблеми. Підкреслюється необхідність та значення переходу від прямого державного регулювання до форм опосередкованого впливу, створення стимулюючого середовища для розвитку науки. Тобто, для того, щоб домогтись високої

якості наукової діяльності та діяльності наукових установ, має змінюватись не тільки об'єкт управління, але й підхід до побудови системи управління наукою, забезпечення її ефективного функціонування, формування дієвої державної політики у даній сфері.

Відбиттям цих процесів та підходів стало прийняття 22 липня 2013 року Закону про вищу освіту та науку, а також розробка цілої низки стратегічних документів: Національна дослідницька стратегія «Франція - Європа 2020», «Національна стратегія у галузі вищої освіти» та інші. Всі ці документи мали за мету зміцнити зв'язки наукового та освітнього товариства, інтеграцію університетської та академічної науки, створити умови для підвищення рівня кваліфікації фахівців та якості наукових досліджень, забезпечити більшу відкритість університетів та наукових установ, але не тільки за рахунок розвитку міжнародних програм, а і за рахунок активного використання внутрішніх ресурсів (залучення представників громадськості, бізнесу до вирішення управлінських завдань, пошуку шляхів скорочення шляху від наукових результатів до їх впровадження).

Зауважимо також і те, що активній участі наукових організацій в інноваційній діяльності і комерціалізації результатів науки сприяє і модель фінансування, яка в теперішній час має місце у Франції. На нашу думку, така модель могла б бути успішною і в Україні.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Матюхіна Н.П.

Ховратова С.Н.,
Могилевский государственный университет
имени А.А. Кулешова,
старший преподаватель кафедры юриспруденции

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР КАК ОСНОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ЗАКОННОГО РЕЖИМА ИМУЩЕСТВА СУПРУГОВ

С принятием Кодекса Республики Беларусь о браке и семье (далее – КоБС), который вступил в силу 01.09.1999 г., был введен институт брачного договора, нормы которого позволили гражданам урегулировать внутрисемейные правоотношения по своему усмотрению. Супруги получили возможность самим устанавливать

правовой режим имущества супругов. Имущество, нажитое супругами в период брака, независимо от того, на кого из супругов оно приобретено либо на кого или кем внесены денежные средства, является их общей совместной собственностью. Супруги имеют равные права владения, пользования и распоряжения этим имуществом, если иное не предусмотрено брачным договором (ст. 23). В настоящем исследовании остановимся подробнее на данном вопросе.

Необходимо обратить внимание, что заключение брачного договора – это право, а не обязанность граждан. В 2019 году Законом Республики Беларусь от 18.12.2019 года была дополнена ст. 13 КоБС, где появилась ч. 2, в которой было закреплено определение брачного договора. Брачным договором признается соглашение лиц, вступающих в брак, либо супругов об определении их личных неимущественных и (или) имущественных прав и обязанностей как в период брака, так и после его расторжения.

Сторонами брачного договора являются: супруги и лица, желающие вступить в брак. Так, согласно ч. 1 ст. 13-1 КоБС брачный договор заключается в письменной форме и подлежит нотариальному удостоверению. По общему правилу, согласно ч. 5 ст. 13-1 КоБС брачный договор, заключенный между лицами, не состоящими в браке, вступает в силу со дня регистрации заключения брака органами, регистрирующими акты гражданского состояния, а следовательно если лица, заключившие брачный договор, не вступят в брак, то брачный договор также не вступит в силу и не будет порождать для сторон взаимные права и обязанности. Полагаем из содержания данной нормы можно сделать вывод, что юридическая сила брачного договора зависит только от регистрации брака компетентным органом.

Так, в соответствии с ч. 9 ст. 13 КоБС брачный договор прекращается с момента прекращения брака, но, если предусматривает права и обязанности бывших супругов после прекращения брака, тогда действует до их исполнения. Таким образом, срок брачного договора напрямую зависит от длительности самого брака между супругами.

Полагаем, что следует остановиться подробнее на особенности предмета брачного договора. Брачный договор заключается в отношении всего имущества супругов, его отдельных видов, но и к будущему имуществу, которое может быть приобретено в период брака. Законодатель регулирует имущественные отношения,

возникающие между супругами, не устанавливая перечень существенных условий брачного договора. Поэтому основное назначение брачного договора то, что супруги могут изменить законный правовой режим только общей совместной собственности.

Например, установить порядок раздела имущества; имущество, которое получит каждый супруг при расторжении брака; режим общей совместной собственности в отношении отдельных вещей; права и обязанности по взаимному содержанию; порядок несения семейных расходов; в период брака за счет общего имущества супругов или личного имущества одного из них производились вложения, увеличившие стоимость имущества другого супруга (капитальный ремонт и т.п.), можно определить, что данное имущество будет собственностью супруга, который оплатил эти расходы.

При этом в брачном договоре нельзя изменить правовой режим имущества, находящегося в собственности каждого из супругов, на режим общей совместной собственности. Поэтому имущество, которое принадлежало каждому из супругов до вступления в брак, полученное в дар или в порядке наследования, а также вещи индивидуального пользования (одежда, обувь), за исключением драгоценностей, предметов роскоши, даже если были приобретены в период брака за счет общих средств, признаются имуществом того супруга, который ими пользовался.

Брачный договор не может ограничивать правоспособность или дееспособность супругов, их право на обращение в суд за защитой своих прав, также не должен содержать условий, которые ставят одного из супругов в крайне неблагоприятное положение или противоречат основным началам семейного законодательства. В то же время из содержания ч. 3 абз. 7 ст. 13 КоБС, определяющей, что в брачном договоре могут быть определены иные вопросы взаимоотношений между супругами (порядок несения каждым из них семейных расходов и т.п.), родителями и детьми, если это не нарушает права и законные интересы других лиц и не противоречит законодательству.

Законодатель закрепляет широкие возможности брачного договора в регулировании имущественных отношений супругов. В частности, к условиям, которые могут составлять содержание брачного договора отнесены обязанности супругов по взаимному содержанию. Согласно ч. 2 ст. 29 КоБС в брачном договоре могут быть

предусмотрены и другие случаи, при которых наступает обязанность супруга оказывать материальную помощь другому супругу.

Поскольку законодательством Республики Беларусь предусматривается обязательная письменная форма брачного договора и его обязательное нотариальное удостоверение, то очевидным становится тот факт, что это определенная форма защиты прав и интересов супругов, в случае, если одна из сторон желает для себя извлечь из заключения договора выгоду и ущемить интересы второй стороны. Нотариальная форма брачного договора вносит ясность по вопросу его содержания и факта совершения.

Следует обратить внимание, что брачный договор подлежит обязательной регистрации в организации по государственной регистрации недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним. В то же время односторонний отказ от исполнения брачного договора не допускается.

Кроме того, стороны в брачном договоре могут связывать возникновение либо прекращение их прав и обязанностей с наступлением либо ненаступлением каких-либо условий. Например, брачный договор будет считаться заключенным, если стороны поставили прекращение прав и обязанностей в зависимость от ситуации, относительно которой неизвестно, наступит она или нет (супруги могли оговорить, что режим пользования общей совместной собственностью действует лишь во время совместного проживания супругов в Республике Беларусь, а в случае выезда одного из супругов за пределы страны на постоянное место жительства режим общей совместной собственности свое действие прекращает и все имущество становится раздельной собственностью супруга, оставшегося проживать в Республике Беларусь).

На основании изложенного можно сделать следующие выводы. Общим условием гражданского и семейного права Республики Беларусь в сфере имущества супругов, законодательство за основу принимает принцип об общности прав на имущество, приобретенного или созданного в состоянии брака.

При этом следует отметить, более оптимальный диспозитивный характер отношений. В частности, институт брачного договора может определять иные условия имущественных прав как супругов браке, так и на случаи расторжения брака.

Вступлення в брак или наличие самого брака, являются необходимыми элементами брачного договора, который призван урегулировать имущественные, так и личные неимущественные отношения между супругами, а также права и обязанности супругов в отношении их детей.

**Цувіна Т.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., докторант кафедри цивільного процесу**

ВИТОКИ ІДЕЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАЦЯХ ПЛАТОНА ТА АРИСТОТЕЛЯ

Незважаючи на те, що поняття верховенства права увійшло у науковий обіг завдяки праці А. ван Дайсі «Вступ до вивчення конституційного права» 1885 р. (Introduction to the Study of the Law of the Constitution), витoki ідеї необхідності обмеження державної влади та недопущення свавілля правителів зустрічаємо ще у працях античних мислителів, вивчення яких дозволяє краще зрозуміти шлях становлення доктрини верховенства права, що наразі визнається однією із найбільш затребуваних у теорії права. На окрему увагу у цьому контексті заслуговують передусім твори Платона та Аристотеля, які по праву вважаються одними із найяскравіших взірців античної філософії.

Платон у своїй праці «Законои» протиставляє між собою два види державного правління: один із яких характеризується тим, що над усім стоять правителі, а інший – де закон є вищим за правителів. Одним із найбільш цитованих фрагментів у цьому контексті є той, у якому автор пророкує близьку загибель тієї держави, «де закон підкоряється якійсь іншій владі, не маючи своєї власної», і водночас наголошує на тому, що у ситуації, «коли закон є господарем правителів, а останні – його рабами, слід бачити спасіння держави та всі блага, які лишень можуть подарувати державам боги». Прикметно, що у цьому фрагменті йдеться не про будь-які писані закони, які мають панувати над державою, а про правління саме справедливих законів, які можуть вважатися «визначеннями розуму». У цьому випадку критерієм якості закону виступає спрямованість закону на досягнення загального блага, зокрема, неправильними вважаються закони, які не переслідують

загальні інтереси, адже «там, де закони встановлені в інтересах декількох осіб, йдеться не про державний устрій, а лише про внутрішні суперечки, і те, що вважається там справедливістю, безпідставно носить це ім'я».

Водночас автор зауважує, що «ані закон, ані будь-який розпорядок не можуть бути вищим за знання», адже «не може бути розум чийось послухливим рабом; він повинен правити усім, якщо лише за своєю природою є істинно вільним». Виходячи із такої логіки, у праці «Політик» єдиним правильним державним устроєм, на думку Платона, вважається той, за якого існує «правитель, що має дійсні знання», а, отже, керує «на основі знань та справедливості», причому наявність законів або їх відсутність за такого правління відходить на другий план та визнається неважливою. На підтвердження цієї думки можна навести і інший фрагмент, де зазначається, що «законодавство є частиною царського мистецтва, однак найкраще, коли сила не у законів, а в руках царюючого мужа, що володіє розумом».

Незважаючи на певну контроверсійність у поглядах, Платон вважає встановлення законів та їх дотримання необхідним, визнаючи природні властивості людини недостатніми для розпізнання загального блага та подальшої свідомої діяльності в загальних інтересах. Особливо скептично автор ставиться до осіб, які ставши правителями отримують реальну владу, та вважає закон запобіжником проти того, щоб такі особи ставили свої інтереси вище загальних. Таким чином, правління законів, які є справедливими та спрямовані на досягнення загального блага визнається автором лише альтернативою ідеального правління, зважаючи на те, що знайти правителів, які б завжди дотримувалися загального блага та влади розуму в реальності майже неможливо. Як наслідок, найкращою формою правління Платон вважає монархію, яка скріплена законами, а найгіршою – монархію, яка не скріплена законами.

У літературі загально визнано, що ідея верховенства права походить із праць Аристотеля, адже саме він вперше здійснив послідовний опис концепції панування закону, центральними складовими якої були визнання «влади розуму» та «правління закону, а не людини».

Так, Аристотель вбачає мету держави у забезпеченні «щасливого та прекрасного життя» громадян. Ставлячи питання про те, що є

кращим – правління найкращої людини або найкращого закону, - автор звертає увагу на те, що відповідь на це питання залежить від типу закону, а також від типу державного режиму, який впроваджується таким законом. Вбачаючи державне благо у справедливості, тобто у тому, що «служує загальній користі», він поділяє всі форми правління на правильні (монархія, аристократія, політія), які спрямовані на досягнення загального блага, та неправильні (тиранія, олігархія та демократія), які ґрунтуються на власній користі того, хто править. При цьому найкращою формою правління вважається політія, за якої править більшість в інтересах загальної користі, а найгіршою формою правління – тиранія. Відповідно до окресленого підходу автор також розрізняє правильні та неправильні закони, залежно від того, за якої форми правління вони прийняті, вважаючи перші справедливими, а другі – несправедливими.

Центральним лейтмотивом поглядів Аристотеля є розуміння панування закону як верховенства розуму (rule of the reason). У цьому контексті автор виходить із того, що «той, хто вимагає, щоб панував закон, прагне, щоб панували Божество і Розум, а той, хто вимагає панування людини, проявляє певне дикунство; бо пристрасть і є таким проявом дикунства, що зводить навіть найкращих правителів з істинного шляху, навіть коли вони є найкращими з чоловіків; навпаки, закон – це вільний від пристрастей розум». При цьому для Аристотеля закон співвідноситься не тільки із письмовим джерелом права, однак і із певним правопорядком. Зазначене впливає із наступного фрагменту «Політики»: «Справедливість вимагає, щоб всі рівні владарювали тією ж мірою, в якій вони підкорюються, і щоб кожен почергово то наказував, то підкорявся. Тут ми вже маємо справу із законом, адже порядок і є закон. Тому краще, щоб владарював закон, а не хтось один серед громадян. Навіть якщо буде визнано кращим, щоб владу мали декілька осіб, слід призначати їх охоронцями закону та його слугами».

Водночас, варто звернути увагу на те, що і Аристотель, і Платон визнавали ризики, пов'язані із реалізацією ідеї панування закону. Так, Платон зауважував, що закон не здатен «з усією точністю та справедливістю охопити те, що є найкращим для кожного, і наказати йому це». Аристотель, висловлюючи суголосну позицію, звертав увагу на те, що закон не може передбачити всіх без винятку ситуацій, які можуть виникнути у житті, тому «правильне законодавство має бути

верховною владою, а посадові особи [...] повинні мати вирішальне значення лише у тих випадках, коли закони не в змозі надати точну відповідь, адже нелегко надати цілком визначені настанови стосовно всіх окремих випадків».

Незважаючи на те, що багатьма дослідниками зародки ідеї верховенства права пов'язуються саме із античністю, у літературі висловлюються застереження щодо надмірного осучаснення ідей Платона та Аристотеля, адже останні не закликали виступати проти законів, навіть якщо останні були несправедливим, не були прихильниками демократії, вважаючи її владою неосвіченого та нерозумного натовпу, а також не поділяли ідею загальної рівності, вважаючи людей різними у їх політичних можливостях, чеснотах та перевагах. Незважаючи на певні критичні зауваження, на наш погляд, вивчення античних витоків ідеї верховенства права є важливим з точки зору розуміння історичних детермінант розвитку цієї доктрини, однак вони мають розглядатися з урахуванням того історичного тла, на фоні якого розвивалися. Водночас у зазначених працях ставляться одвічні питання, які жваво обговорюються у сучасній літературі, зокрема, йдеться про проблеми дотримання закону органами державної влади, вимоги до якості закону, боротьбу щодо запобігання зловживанням з боку органів державної влади тощо, що робить зазначені праці актуальними і сьогодні.

Чиркін А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Існуюча в Україні система місцевого самоврядування недостатньо ефективно виконує головну місію, закладену Конституцією, – забезпечення права територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення. У цілому, сучасний стан місцевого самоврядування характеризується відсутністю належного матеріального та фінансового, кадрового та іншого ресурсного

забезпечення, необхідного для виконання завдань і повноважень органів місцевого самоврядування.

Функціонування органів місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання населенню органами місцевого самоврядування, утвореними ними установами та організаціями високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг на відповідних територіях.

За даних умов важливо мати перед очима досвід тих зарубіжних держав, які близькі до України геополітично, історично, ментально. При такому підході досвід Польщі, Чехії та Угорщини, безумовно, може стати в нагоді, тим більш з урахуванням євроінтеграційних прагнень України, адже названі держави вже пройшли той шлях, який ми тільки маємо пройти на шляху до європейських стандартів місцевого самоврядування і локальної демократії загалом.

Одразу відмітимо, що реформування місцевого самоврядування в Польщі, Угорщині та Чехії, головним чином відбувалося з метою вступу до ЄС, а після 2004 р. модернізація місцевого самоврядування досліджуваних країн відбувалася за допомогою ЄС, зокрема за допомогою спеціальних та Структурних фондів.

Найбільш ефективними шляхом удосконалення видається співробітництво між територіальними громадами та їх органами без створення якихось спільних владних структур.

Можна започаткувати спільні програми об'єднання та співробітництва, в рамках яких спочатку більшість зусиль повинна спрямовуватися на об'єднання, а потім на співробітництво. Таким чином, можна запобігти одній з помилок досліджуваних країн, які використовували принцип – одна територіальна одиниця – один орган місцевого самоврядування (як, наприклад, раніше в Угорщині). Для подолання цієї проблеми в Угорщині було запроваджено інститут мікрорегіонів – об'єднання муніципалітетів для виконання спільних завдань. Центральний уряд застосовував фінансові стимули для об'єднання муніципалітетів у такі мікрорегіони (у вигляді субвенцій чи дотацій). Іншими словами, економічні стимули до об'єднання замість політичного примусу – ось той рецепт, який використовувала Угорщина. Сьогодні в Угорщині міжмуніципальне співробітництво є

добровільним, проте воно також стимулюється законом, згідно якого можуть утворюватися так звані спільні муніципальні офіси.

Особливо слід звернути увагу на необхідність посилення фінансової самостійності місцевого самоврядування. Це може досягатися кількома шляхами:

- закріпленням за органами місцевого самоврядування більшої частки загальнодержавних податків. Це призведе до появи в органах місцевого самоврядування зацікавленості в збільшенні власної податкової бази. Уряд змушений буде впроваджувати ефективні механізми фінансового вирівнювання, а трансферти вирівнювання будуть мати більші обсяги;

- запровадженням механізмів, за яких державна податкова служба була б більш мотивована на збирання місцевих податків і зборів, можливо через запровадження подвійного підпорядкування керівників місцевих органів податкової служби;

- доповненням податкового законодавства з питань оподаткування землі, виходячи з її ринкової вартості. Однак податок на землю не буде працювати без ринку землі. З приводу оподаткування цікавий приклад показує Чехія, де частки податку з прибутку фізичних осіб отримують ті райони, де вони були зібрані, але розподіляються вони між індивідуальними муніципалітетами пропорційно до кількості населення. І, навпаки, частки податку на прибуток підприємств дістаються муніципалітетам їх походження.

У зазначеному аспекті заслуговує уваги досвід Польщі, де за допомогою чіткого законодавчого закріплення джерел наповнення кожного бюджету, вони не на словах, а насправді закріпили принцип розщеплення податків, і тепер будь-який міський чи сільський голова достеменно знає, що 40 % доходів усіх фізичних осіб, 7 % доходів усіх юридичних осіб, 100 % податку на землю автоматично залишаються на місцевому рівні, 15 % доходів зосереджується на районному рівні, 40 % — на обласному рівні, а решта йде в державну казну.

Крім того, вкрай необхідно передбачити механізми участі громадськості у прийнятті важливих рішень місцевого значення, зокрема, через різноманітні форми публічних консультацій, ухвалити статuti місцевих громад, які передбачатимуть механізми реалізації прямої демократії (місцеві ініціативи, референдуми (прийняття Закону «Про місцевий референдум»), збори громадян за місцем проживання

тощо). Для підвищення якості адміністративних послуг необхідно максимально децентралізувати надання адміністративних послуг та закріплювати їх за органами місцевого самоврядування. І дуже важливо, щоб участь громади в місцевому самоврядуванні була реальною, і було якнайменше бюрократичних та інших перешкод. Крім того проекти рішень, які приймаються на центральному рівні і відповідно стосуються місцевого самоврядування, доцільно було б узгоджувати, наприклад, з асоціаціями органів місцевого самоврядування. Безперечно все це повинно супроводжуватися зміною правої культури громади, але впевнені, якщо люди побачать реальні механізми своєї участі в управлінні місцевими справами і відповідні наслідки, їх ментальність зміниться.

Також цілком обґрунтованим вважаємо впровадження Етичного кодексу посадових осіб місцевого самоврядування на прикладі Етичного кодексу радників в Празі. Прийняття такого документу органами місцевого самоврядування України могло б підвищити довіру до них. У кодексі зазначено, що радники (в Україні – посадові особи місцевого самоврядування) повинні пред'явити інформацію про свою комерційну діяльність (у тому числі і про діяльність своїх партнерів), інформацію про те, чи є вони членами громадських асоціацій, які фінансуються з міських ресурсів. Радники повинні пред'являти інформацію про нові придбання (наприклад, нерухомість) тощо.

Таким чином, аналіз досвіду модернізації місцевого самоврядування в Польщі, Чехії та Угорщині дозволяє виокремити найбільш пріоритетні напрями щодо удосконалення місцевого врядування в Україні, зокрема: посилення організаційної й матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування, розробка етичного кодексу муніципальних службовців; розгортання кампаній з поліпшення іміджу муніципальної влади, перехід до публічно-приватного партнерства на місцевому рівні.

**Чуприна Ю.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
начальник відділу наукових досліджень**

ЩОДО ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Основними напрямками кадрової політики є: підбір і розстановка персоналу, управління персоналом, формування кадрового резерву, оцінка та розвиток персоналу, мотивація і стимулювання персоналу з метою збереження балансу між чисельністю і якістю персоналу і ефективністю діяльності закладу вищої освіти.

Система професійного розвитку науково-педагогічних працівників має видозмінюватися, орієнтуючись не на формальні вимоги відповідності кадрового складу закладу вищої освіти, а на фактичну результативність. Тому має місце коригування традиційних схем і методів роботи з науково-педагогічними працівниками [1].

Професійний розвиток відповідно до Закону «Про вищу освіту», здійснюється науково-педагогічними працівниками шляхом реалізації прав (на академічну мобільність для провадження професійної діяльності, на підвищення свого професійного рівня, на підвищення кваліфікації та стажування не рідше одного разу на п'ять років) та виконання обов'язків (забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, розробляти матеріали навчально-методичного забезпечення навчального процесу, провадити наукову діяльність; підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію.

Сьогодні розвиток системи професійного розвитку науково-педагогічного персоналу полягає у визначенні шляхів розвитку індивідуальної професійної компетентності науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, які розширюють його можливості на ринку освітніх послуг.

Ми вважаємо, що заслуговує на особливу увагу наявна в закордонних закладах вищої освіти система управління індивідуальними траєкторіями розвитку науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти, заснована на побудові

індивідуальної траєкторії розвитку кожного науково-педагогічного працівника (наприклад, вона розроблена в деяких Білоруських закладах вищої освіти).

Індивідуальна траєкторія розвитку науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти – це персональний документ, що фіксує цілі, завдання та шляхи досягнення цілей професійного та особистісного розвитку в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективах, що включає взаємопов'язані, особистісно та професійно значущі для кожного науково-педагогічного працівника заходи, орієнтовані на більш повне розкриття індивідуального і професійного потенціалу кожного співробітника. Індивідуальна траєкторія розвитку включає в себе дві основні складові: траєкторія професійного розвитку і траєкторія особистісного розвитку в перспективі до трьох років. При визначенні траєкторії професійного розвитку окремо виділяються цілі і завдання розвитку в займаній посаді і перспективні цілі і завдання з придбання необхідних компетенцій для заняття посади вищого рангу або для зростання власного професійного та наукового авторитету і розширення спектра досліджуваних наукових проблем, які викладаються навчальних дисциплін і таке інше [2].

Так, в згаданому нами вище Положенні в підпункті першому пункту 2 зазначено, що траєкторія професійного розвитку педагогічного працівника - персональний шлях реалізації професійного потенціалу педагогічного працівника, що ґрунтується на його вільному виборі закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих [3].

Слід зазначити, що управління індивідуальною траєкторією розвитку науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти є важливою складовою системи управління університетом, основна мета якого – підвищення рівня професійного та особистісного розвитку співробітників, що сприяє найбільш повному розкриттю потенціалу кожного працівника і зростання ефективності і авторитету всього колективу вузу.

З аналізу можна дійти до висновку, що управління індивідуальною траєкторією розвитку науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти можна вважати складовою системи професійного розвитку науково-педагогічних працівників. Вона складається з етапів

планування індивідуальної траєкторії розвитку (постановка цілей, завдань, заходів по їх реалізації, необхідних інвестицій для досягнення цілей), їх реалізації, періодичної оцінки і контролю досягнення цілей, а також (при необхідності) коригування заходів і завдань для підвищення ефективності та забезпечення найбільш повного розкриття професійного потенціалу кожного науково-педагогічного працівника. Саме тому, на нашу думку, під час побудови системи професійного розвитку науково-педагогічних працівників особливу увагу заслуговує розробка принципів формування траєкторії професійного розвитку науково-педагогічних працівників.

Література:

1. Бульвінська О., Бульвінський М. Види і форми безперервного професійного розвитку науково-педагогічних працівників (за результатами опитування). Освітологічний дискурс : електронне наукове фахове видання. 2018. № 3-4 (22-23). С. 95-106.
2. Борова Т.А. Професійна компетентність науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу як індикатор ефективності їхньої діяльності. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2011. № 32-33. – С. 265-269.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників» від 29.07.2020 р. № 672 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text>

Шаренко С.Л.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу,
Голова Київського районного суду м. Харкова

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ, ВИРІШЕННЯ ЯКИХ
ВІДНЕСЕНО ДО КОМПЕТЕНЦІЇ СЛІДЧОГО СУДДІ**

Сьогодні є безспірним факт визнання ролі слідчого судді як гаранта дотримання прав, свобод та інтересів осіб під час здійснення досудового розслідування. До виключної компетенції слідчого судді вітчизняний законодавець відніс прийняття рішення про застосування абсолютної більшості заходів забезпечення кримінального провадження. У сучасному правозастосуванні цей сегмент компетенції слідчого судді є одним із найбільших за обсягом. У доктрині кримінального процесу проблематика діяльності слідчого судді, зокрема, в частині застосування заходів забезпечення кримінального провадження, привертала увагу таких процесуалістів, як А. Ф. Бондюк,

О. В. Бурлака, І. В. Гловюк, Т. Г. Ільєва, В. А. Завтур, І. П. Зінковський, М. А. Макаров, Р. І. Тракало, А. Р. Туманянц, В. І. Фаринник, Л. В. Удалова, О. Г. Шило та ін. Однак, незважаючи на широкий теоретичний базис з окресленого питання, окремі важливі аспекти реалізації слідчим суддею компетенції потребують подальшого дослідження.

Бачиться, що в процесі прийняття рішень про застосування заходів забезпечення кримінальних проваджень на слідчого суддю покладається дуалістична ціль, яка через реалізацію функції судового контролю органічно поєднує дві нормативно-встановлені мети: дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК) та досягнення дієвості кримінального провадження (ч. 1 ст. 131 КПК). Оскільки заходи забезпечення кримінального провадження мають примусовий характер, їх застосування вимагає особливої уваги слідчого судді в частині визначення оптимального ступеню обмеження прав і свобод особи у кожному конкретному випадку. Йдеться про дотримання у рішенні слідчого судді принципу пропорційності як справедливого балансу між потребами досудового розслідування та необхідним ступенем втручання у права і свободи особи при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Аналіз нормативних положень кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що законодавча регламентація строків розгляду клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження має неуніфікований характер. Так, кримінальний процесуальний закон передбачає такі строки розгляду слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: а) у день його надходження до суду (клопотання про привід – ч. 1 ст. 142 КПК); б) не пізніше двох днів із дня його надходження до суду (клопотання про арешт майна – ч. 1 ст. 172 КПК); в) не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду (клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення під час досудового розслідування – ч. 1 ст. 146 КПК, клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом – ч. 1 ст. 151 КПК, клопотання про відсторонення від посади – ч. 1 ст. 156 КПК); г) невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного або з моменту

надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, його захисником до суду відповідного клопотання (про застосування або зміну запобіжного заходу – ст. 186 КПК) д) не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги на рішення про закриття кримінального провадження (ч.2 ст.306 КПК). При цьому строк розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів взагалі не визначений конкретно. Як не визначений строк розгляду клопотання про скасування арешту.

Така законодавча регламентація часових меж розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (від відсутності визначеного строку взагалі до триденного строку) не могла не привернути увагу дослідників. З метою надання подальшого наукового розвитку вказаному напрямку, маємо висловити окремі міркування щодо строку розгляду клопотання про здійснення приводу. Відповідно до КПК таке клопотання розглядається слідчим суддею у день його надходження до суду (ч. 1 ст. 142 КПК). По суті це означає, що слідчий суддя повинен розглянути його невідкладно, однак така оперативність вбачається невиправданою з огляду на наступне. Так, привід може бути застосовано у разі, якщо особа не з'явилася за викликом без поважної причини або взагалі не повідомила причину неприбуття. В свою чергу, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК). У цьому ключі виникає логічне питання: чим виправдана необхідність такої оперативності розгляду клопотання про привід? Річ у тім, що загалом і виклик і привід мають єдину мету: прибуття особи до місця її виклику (з тією лише різницею, що у випадку виклику фізичний примус до особи не застосовується, а привід не виключає можливості застосування фізичної сили). Тому по суті процесуальної необхідності у невідкладному розгляді слідчим суддею такого клопотання немає. Відтак, на наш погляд, строк його розгляду має бути загальним – не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду .

В аспекті розгляду питання щодо дотримання строків судового контролю під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження акцентуємо увагу на наступній проблемі. Так, слідчий суддя під час розгляду клопотання про застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження має право за власною

ініціативою заслухати будь-якого свідка (ч. 4 ст. 151 КПК, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 172 КПК та ін.). Тобто, якщо слідчий суддя встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, він здійснює судовий виклик такої особи (ч. 1 ст. 134 КПК). У свою чергу, порядок виклику у кримінальному провадженні передбачає, що особа викликається до слідчого судді шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. При цьому, загальним правилом є завчасне повідомлення особи про виклик – не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом (ч. 8 ст. 135 КПК). Саме в цьому моменті виникає проблемний аспект: по суті дане правило унеможливорює здійснення слідчим суддею судового контролю під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження у межах визначених законодавцем доволі стислих строків розгляду клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (невідкладно, не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду та ін.). Слідчий суддя об'єктивно не може дотриматися загального строку для виклику, оскільки протягом цього ж триденного строку він вже зобов'язаний вирішити питання щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Тому слідчі судді керуються винятком із правила стосовно дотримання строку повідомлення про виклик, передбаченим ч. 8 ст. 135 КПК – особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом. Однак, використання законодавцем оцінних понять «якнайшвидше», «необхідний час», вказує на відсутність чіткої правової визначеності в регламентації строку судового виклику. З метою усунення зазначеної проблеми, у КПК слід передбачити, що слідчий суддя за власною ініціативою має право повідомити особу про виклик у день надходження клопотання, але не пізніше, ніж за 3 години до початку розгляду клопотання. Законодавче закріплення такого імперативного припису дозволить слідчому судді за власною ініціативою визначати строк судового виклику з урахуванням обмежених строків судового контролю.

У цілому зазначимо, що чинний кримінальний процесуальний закон не виправдано диференціює строки розгляду клопотання про

застосування заходів забезпечення кримінального провадження. На наш погляд, у цьому питанні диференціація не містить під собою об'єктивної необхідності, а за відсутності такої – більш виправданим є уніфікований підхід.

Штефан В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., спеціаліст відділу наукових досліджень

НОВИЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Останніми роками в Україні відбувається активний процес модифікації й удосконалення вітчизняної конституційної моделі місцевого самоврядування та наближення її до європейських стандартів локальної демократії. За цей час прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють окремі проблемні питання, однак законопроекту про внесення змін до Конституції України й досі не передбачено.

Наразі відбувається перехідний період адміністративно-територіальної реформи шляхом реформування місцевого самоврядування, проведення децентралізації влади та бюджетної децентралізації. Протягом 2020 року відбулися суттєві зміни щодо територіальної основи місцевого самоврядування.

Як відомо, невід'ємною складовою територіального устрою держави є її адміністративно-територіальний устрій – внутрішня територіальна організація держави з поділом її на складові адміністративно-територіальні одиниці, яка зумовлена соціальними, економічними, соціально-етнічними, історичними, географічними, культурними, політичними та іншими чинниками. Суть адміністративно-територіального устрою зводиться до поділу єдиної території держави на адміністративно-територіальні одиниці, згідно із якими утворюються і діють державні органи, органи місцевого самоврядування та інші недержавні структури.

Удосконаленням адміністративно-територіального устрою є результат ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» від 16 квітня 2020 р. № 562-IX. В

ньому введені терміни «адміністративний центр територіальної громади» та «територія територіальної громади». Крім того, Кабінету Міністрів України надане право тимчасово, до прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій, визначення адміністративних центрів територіальних громад та затвердження територій територіальних громад.

17 липня 2020 р. Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів», згідно з якою в Україні створено 136 районів та ліквідовано 490 відповідно. В Україні загалом було 490 районів, а отже й стільки ж районних рад та районних державних адміністрацій. Функції у всіх були однакові, однак навантаження дуже різнилося через різний розмір і кількість населення районів, що підкреслює незбалансованість системи. Наприклад, в Україні було 6 районів з населенням до 10 тисяч людей, у 9 районах проживало більше 100 тисяч людей, у 3 районах – понад 150 тисяч. Переважна більшість повноважень перейшла саме до громад від органів влади районного рівня.

Аналізуючи положення відповідної постанови, слід підкреслити, що межі районів встановлюються по зовнішній межі територій сільських, селищних, міських територіальних громад, які входять до складу відповідного району. Задля максимальної зручності населення та забезпечення доступності якісних послуг, що надавалися на районному рівні, процес зміни адміністративно-територіального устрою планується проводити у перехідний період (до середини 2021 року).

Необхідно наголосити, що ефективне функціонування держави можливе при трьохрівневому адміністративно-територіальному устрої. Основні завдання відповідного реформування були визначені Концепцією реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади, де вказано що субрегіональний рівень є необхідним для утворення і функціонування виконавчої влади. Дійсно, без районного поділу не можливе ефективне функціонування системи державної виконавчої влади. Однак, виникає питання відносно необхідності функціонування на субрегіональному рівні представницьких органів (районних чи повітових рад), якщо будуть внесені зміни до Конституції України та ін.

Прогресивним кроком реформування також є положення Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи», які запроваджують єдиний уніфікований підхід до визначення складу доходів та видатків бюджетів місцевого самоврядування, незалежно від статусу населеного пункту. Законом виключено районні бюджети із механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів та із числа «отримувачів» освітньої, медичної та субвенцій на виконання інвестиційних проектів тощо. Крім того, передбачено, що сільські, селищні, міські бюджети більше не залежатимуть від району. Всі 1470 територіальних громад, території яких уже затвердив Уряд, перейдуть на прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Зазначивши позитивні кроки, необхідно вказати на окремі проблемні питання. Так, нормативно-правові акти зберігають складний термінологічний перелік, що переважно ґрунтується на нечітких інституційних і правових ознаках. Щодо бюджетної децентралізації, то її треба продовжити шляхом внесення змін у Податковий і Бюджетний кодекси для підвищення ефективності місцевих податків і зборів, обміну інформацією між громадами і фіскальними органами, з переглядом пільг. Крім того, очевидним є відсутність прогресу в оновленні законодавства про Кабінет Міністрів України і центральні органи виконавчої влади, про місцеві державні адміністрації (які в подальшому регулюватимуть роботу адміністрацій в нових районах), про службу в органах місцевого самоврядування, (оскільки для передачі нових повноважень потрібні кадри) тощо.

Вирішення відповідних питань потребують подальшого вдосконалення чинного законодавства України. Реформування адміністративно-територіального устрою необхідно проводити послідовно, після внесення змін до Основного Закону, що зараз визначає адміністративно-територіальний устрій та розробки закону про адміністративно-територіальний устрій, який встановить чітку раціоналізацію понятійного апарату, класифікацію населених пунктів, подальшу модернізацію районів тощо.

Якушина О.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., інспектор навчального відділу

ПРАВО НА ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ

Країни пострадянського простору вже тривалий час намагаються балансувати між впровадженням ідеї ліберально-демократичного порядку та збереженням принципів соціальної держави. І такі намагання інколи призводять до неузгодженостей прав людини і публічного інтересу, вирішення яких виступає додатковим елементом впливу на чаші терезів перехідних демократій, які коливаються між цивілізованим світом та поверненням до авторитаризму. Одним з таких прав є право на освіту, гарантоване ч. 1 ст. 53 Конституції України.

Гарантуючи право на освіту на конституційному рівні було визначено його різні аспекти. Так, аналізуючи ст. 53 Основного Закону та рішення Конституційного Суду України від 04.03.2004 № 5-рп/2004 можна зробити окремі висновки, що:

– право на освіту – це право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства;

– набуття освіти певного рівня є обов'язком держави – мова йде про повну середню освіту;

– держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, при цьому доступність освіти за конституційно-правовим смислом необхідно розуміти так, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості реалізувати це право;

– безоплатність здобуття громадянами освіти забезпечується фінансуванням навчальних закладів цих форм власності за рахунок державних і місцевих бюджетних асигнувань згідно з визначеними законами та іншими правовими актами нормативами їх фінансового і матеріально-технічного забезпечення, що, однак, не виключає можливості фінансування галузі освіти за рахунок розвитку

позабюджетних механізмів залучення додаткових коштів, як це визначено законодавством про освіту;

– громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Важливість права на освіту проявляється у тому, що воно обумовлює не лише забезпечення поточних потреб, а виступає передумовою розвитку особистості, формування свідомого громадянського суспільства та його інститутів. У цьому контексті показовою є ст. 122-1 Освітнього кодексу Франції, де зазначено: «Право дитини на освіту має своєю метою гарантувати дитині набуття базових знань, елементів загальної культури, професійну та технічну підготовку за вибором. З іншого боку, гарантувати освіту, що дозволяє дитині розвивати свою особистість, підвищувати рівень початкової та безперервної підготовки, включитися у громадське і професійне життя і проявляти свою громадянськість». Таке положення підкреслює важливість освіти не лише для особистісного й професійного розвитку дитини, а й для прояву її як активного члена громадянського суспільства та громадянина.

Водночас саме право на освіту прийнято відносити до другого покоління прав людини. Наявність позитивних соціальних зобов'язань щодо забезпечення освіти відображена у положеннях щодо її обов'язковості, доступності і безоплатності. Це вимагає врахування специфіки правового регулювання соціальних прав, які відображені, в тому числі, у базових міжнародних документах у сфері прав людини – Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права.

Так, ст. 22 Загальної декларації прав людини передбачає, що кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави. Відповідно до ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для

того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів.

Отже, навіть такі базові міжнародні документи у сфері прав людини містять певні застереження, зокрема «відповідно до структури і ресурсів кожної держави» та «в максимальних межах наявних ресурсів». Вони є логічними, оскільки можливості конкретної держави щодо рівня забезпечення соціальних прав суттєво відрізняються, що констатував, у тому числі, Європейський суд з прав людини у справі «Ейрі проти Ірландії» (*Airey vs. Ireland*, рішення від 09.10.1979). Не стала виключенням дилема щодо забезпечення соціальних прав й для Конституційного Суду України, який у своїх рішеннях від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 частково змінив попередні юридичні позиції та зазначив, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними, а механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства.

Як зазначає Барабаш Ю.Г., аналізуючи рішення органів конституційної юрисдикції європейських держав, у багатьох випадках при вирішенні «соціальних» справ суди наголошують на тому, що нероздільними елементами принципу правової держави є захист правомірних очікувань, правова визначеність та правова безпека (Конституційний Суд Литви). При цьому, чим ближче та чи інша особа за часом до отримання відповідної виплати чи пільги, тим більшими є її очікування, тим більше має бути гарантованість таких виплат (Конституційний Суд Угорщини).

Прикладом порушення правомірних очікувань та правової визначеності (як складових верховенства права) у контексті права на освіту може вважатися, для прикладу, зміна умов нарахування стипендій під час навчання або зміна умов здобуття різних ступенів вищої освіти напередодні вступу. У будь-якому разі держава повинна усвідомлювати необхідність встановлення перехідних періодів при запровадженні змін у сфері вищої освіти, зокрема і тих, які стосуються соціального забезпечення у контексті «доступності» і «безоплатності». Сприяти цьому може лише стратегічне планування, визначення чіткої і

комплексної концепції розвитку освіти різних рівнів із запровадженням пропорційних (співмірних) перехідних періодів для адаптації її здобувачів та майбутніх абітурієнтів до нових умов.

Янишен В.П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 1,
керівник Юридичної клініки

Повх А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 4 група, 2 курс магістратури

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ДОГОВОРОМ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

Відшкодування (точніше – компенсація) моральної шкоди є досить поширеним способом захисту цивільних прав та інтересів особи. Проте питання, пов'язані з її відшкодуванням, тривалий час викликають жваву дискусію серед науковців та практиків. Право на відшкодування моральної шкоди встановлено Конституцією України, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), Кодексом законів про працю, Законами України «Про захист прав споживачів», «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», іншими законодавчими актами. Так, наприклад, відповідно до п. 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України відшкодування моральної (немайнової) шкоди є одним із способів захисту цивільних прав та інтересів. В ст. 23 ЦК України законодавець визначив способи прояву такої шкоди, вказавши, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. При цьому моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та

гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. При задоволенні вимог споживача суд, відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», одночасно вирішує питання щодо відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Однак легальне поняття (дефініція) моральної шкоди – відсутнє. Визначення моральної шкоди випрацьовано судовою практикою. Так під моральною шкодою, як зазначено у п. 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31.03.1995 № 4 (далі – ППВСУ № 4) слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Підставою цивільно-правової відповідальності (в тому числі і відшкодування моральної шкоди) є вчинення цивільного правопорушення. Право на її відшкодування виникає у разі наявності моральної шкоди як наслідку порушення прав чи інтересів; неправомірних рішень, дій чи бездіяльності заподіювача шкоди; причинного зв'язку між неправомірною поведінкою і моральною шкодою, а також вина заподіювача шкоди. З наведеного слідує, що відшкодування моральної шкоди поряд з відшкодуванням збитків необхідно визнати загальною формою цивільно-правової відповідальності, оскільки відсутні будь-які нормативні обмеження щодо її відшкодування як у договірних, так і у деліктних відносинах.

Водночас судова практика здебільшого притримувалась позиції сформованої у п. 2 ППВСУ № 4, за якою судам рекомендувалось розглядати спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції України або випливає з її положень; у випадках, передбачених законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди; при порушенні зобов'язань, які підпадають під дію Закону про захист прав споживачів чи інших законів, що регулюють такі зобов'язання і передбачають відшкодування моральної шкоди. П. 4 ч. 1 ст. 611 ЦК України, згідно з якою у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема, відшкодування збитків та моральної шкоди, не вплинув на

тоді існуючу судову практику. Положення п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», згідно з яким споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону суду, здебільшого тлумачилися не на користь споживачів.

Іншими словами, у випадку, коли відшкодування моральної шкоди не передбачено умовами укладеного сторонами цивільно-правового договору, а також відсутній закон, який встановлює відшкодування моральної шкоди у конкретному випадку, моральна шкода не підлягала відшкодуванню. У деліктних зобов'язаннях особа набуває право на відшкодування моральної шкоди відповідно до положень ст. 1167 ЦК України. Необхідно визнати, що фактично судова практика тривалий час визнавала відшкодування моральної шкоди спеціальною формою відповідальності (лише у спеціально передбачених договором або законом випадках), з чим категорично погодитися не можна.

Вказана практика здебільшого поширювалась також і на відносини у сфері надання фінансових послуг, зокрема, за договорами банківського вкладу (депозиту). Так Велика Палата Верховного Суду у постанові від 20.03.2019 у цивільній справі № 761/26293/16-ц про відшкодування моральної шкоди, завданої неправомірними діями банку (порушенням умов договору банківського вкладу) погодилась з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для задоволення вимоги про стягнення моральної шкоди, оскільки, на її думку, відшкодування моральної шкоди у разі порушення зобов'язання (ст. 611 ЦК України) може здійснюватися виключно у випадках, що прямо передбачені законом, а також якщо умови про відшкодування передбачені укладеним договором. Відповідно до положень ст. ст. 4, 22 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування моральної шкоди тільки в разі її заподіяння небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законом.

Проте в подальшому правова позиція Великої Палати

Верховного Суду протилежно змінилась на користь споживачів (вкладників). Так у постанові від 01.09.2020 у справі № 216/3521/16-ц Велика Палата Верховного Суду сформулювала нову правову позицію, відступивши від вище зазначеного власного правового висновку про застосування ст. ст. 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів», в частині застосування норм права при вирішенні питання про відшкодування моральної шкоди за порушення договору банківського вкладу, вказавши, що виходячи з положень ст. ст. 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб'єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення - право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства. Ст. ст. 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» прямо передбачають право споживача на відшкодування моральної шкоди у правовідносинах між споживачами та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг. Тобто Велика Палата Верховного Суду визнала, що моральна шкода за порушення цивільно-правового договору як спосіб захисту суб'єктивного цивільного права може бути компенсована і в тому разі, якщо це прямо не передбачено законом або тим чи іншим договором, і підлягає стягненню на підставі ст. ст. 16 та 23 ЦК України і ст. ст. 4 та 22 Закону України «Про захист прав споживачів» навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено.

Підсумовуючи наведене, слід зауважити, що суттєва зміна правової позиції Великою Палатою Верховного Суду щодо підстав відшкодування моральної шкоди у договірних зобов'язаннях на користь споживачів, у повній мірі відповідає як правовій природі моральної шкоди, так і духу закону, що забезпечить належний правовий захист споживачам. Вказана правова позиція уже знайшла своє втілення у судових рішеннях, зокрема у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 7.10.2020 у справі № 755/3509/18, в якій наголошено, що моральна шкода за порушення цивільно-правового договору може бути компенсована і в тому разі, якщо це прямо не передбачено законом або договором. Зокрема, у разі несвоєчасного введення будинку в експлуатацію.

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ

Конституція України у своїй 43 статті передбачила, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Основним способом встановлення і закріплення трудових правовідносин в нашій країні є укладення трудового договору між працівників і роботодавцем. Більш того, укладення трудового договору є загальним правилом при оформленні відносин у царині праці. При цьому в деяких організаціях, з урахуванням особливостей службового процесу відповідні цілі досягаються за допомогою укладення трудового контракту, який не дивлячись на конструктивну схожість з трудовим договором, на практиці має певні особливості.

Слід вказати на те, що трудовий контракт не тільки не є загальним правилом для вітчизняного трудового права, але і не є відкриттям української доктрини даної галузі. Поняття трудового контракту з'явилося в національній системі регулювання трудових правовідносин з-за кордону, зокрема, така конструкція активно використовується при регулюванні і встановленні трудових відносин в країнах заходу. Однак правильне застосування контрактної форми трудового договору в нашій країні має певні складнощі.

У нашій країні, спеціальне легальне визначення трудового контракту відсутнє, а відповідна категорія розглядається в якості різновиду трудового договору, що укладається з працівником на визначений термін. Проте, в доктрині трудового права робляться спроби дати визначення трудового контракту, в рамках яких відповідна категорія визначається наступним чином: трудовий контракт – письмова угода між роботодавцем та працівників, що укладається на

певний термін з метою визначення питань правового становища сторін трудових правовідносин, уточнення умов праці та системи її оплати.

Ми можемо константувати про невелику нормативно-правову базу, яка регулює питання щодо застосування контрактів у трудовому праві. Зокрема, це частина третя статті 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), де зазначено, що особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України.

Крім КЗпП підзаконним нормативно-правовим актом, який може частково відповісти на питання щодо процедури укладення, його змісту є постанова Кабінету міністрів України «Про впорядкування застосування контрактної форми трудового договору» від 19 березня 1994 р. №170. Також корисним підзаконним нормативно-правовим актом щодо регулювання порушеного питання є чинний наказ Міністерства праці України від 15 квітня 1994 р. № 23 «Про затвердження Типової форми контракту з працівником», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 квітня 1994 р. за N 84/293. Однак відразу маємо зауважити, що цим підзаконним актом більше 25 років і зрозуміло, що сьогодні на практиці виникають питання щодо застосування контрактної форми трудового договору, які звичайно не можна вирішити оперуючи застарілою нормативно-правовою базою.

Саме тому вкрай важливим під час правового регулювання трудових правовідносин шляхом укладення трудового контракту вивчати і аналізувати судову практику, оскільки вона більш динамічно реагує на ті зміни, які відбуваються в суспільно-економічному житті країни. Хочемо зауважити, що контракт як особлива форма трудового договору повинен спрямовуватися на забезпечення умов для проявлення ініціативності та самостійності працівника, враховуючи його індивідуальні здібності й професійні навички, підвищення взаємної відповідальності сторін, правову і соціальну захищеність працівника.

Аналізуючи трудове законодавство, можемо виокремити такі особливості трудового контракту: 1) виключно строковий характер; 2) наявність додаткових підстав для припинення контракту, передбачених у самому контракті; 3) можливість передбачити умови, що збільшують обсяг відповідальності працівника за невиконання трудових обов'язків; 4) обмежена сфера застосування, яка визначається законами України.

Під час правового регулювання трудових відносин шляхом застосування контрактної форми трудового договору, ми обов'язково маємо враховувати мету його укладання – це максимальне використання індивідуальних здібностей працівника, надання додаткових стимулів для цілковитої віддачі, підвищення взаємної відповідальності його сторін. Правова специфіка контракту аргументує законні положення контракту, які з огляду класичних трудових договорів, є дискусійними.

Таким чином, контракт може містити положення, які погіршують становище працівника. А також визначальним фактором для розірвання контракту є саме факт порушення його умов, а не вина працівника у такому порушенні.

**Янушкевич О.І.,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
Юридичний факультет,
здобувач кафедри правознавства**

ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРИ ВИКОНАННІ ДЕРЖАВНИХ АБО ГРОМАДСЬКИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Конституція України не тільки проголошує право на працю, а й забезпечує його реалізацію за допомогою системи юридичних гарантій, що виражаються у нормах законодавства та встановлюють порядок його здійснення. Але сучасне законодавство слід охарактеризувати, як досить нестабільну систему правових норм, що систематично змінюються законотворцем в умовах становлення ринкової економіки та правових основ незалежної держави. Так, право на працю і його юридичні гарантії постійно змінюються, що негативним чином впливає на правове положення працівника та результати його трудової діяльності. Суттєві зміни, що відбуваються в економіці, соціальній, політичній сферах життєдіяльності, зумовлюють необхідність

удосконалення соціально-трудова правовідносин, у межах котрих реалізуються трудові права громадян України, що мають бути не декларативними, а й дійсно забезпечуватися системою юридичних гарантій. Без функціонування широко розвинутої системи ефективних юридичних гарантій працівники не мають можливості безперешкодно реалізувати право на працю. Таким чином, трудове законодавство в сучасних умовах розвитку та становлення трудового права має забезпечити дієвість проголошених прав, дійсну соціальну захищеність та продуктивність праці за допомогою системи дієвих юридичних гарантій. Адже права, як би широко вони не були декларовані, не становлять реальної цінності без гарантій їх реалізації.

Значення юридичних гарантій трудових прав, свобод та законних інтересів полягає у наступних аспектах: (а) забезпечують функціональність та ефективність проголошених трудових прав, свобод, інтересів; (б) визначають правове положення працівника в трудовій сфері за допомогою реалізації трудових прав та, як наслідок, трудової функції і професійної діяльності, що сприяє матеріальному забезпеченню, моральній самодостатності; (в) визначають рівень охорони та захисту проголошених трудових прав, свобод та законних інтересів учасників трудових правовідносин; (г) сприяють розвитку економічної сфери життєдіяльності за допомогою здійснення ефективної праці на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності; (д) визначають відповідність України міжнародним стандартам реалізації трудових прав, на який впливає рівень забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників трудових правовідносин.

Що ж до юридичних гарантій працівників при виконанні державних або громадських обов'язків, то вони передбачені ст. 119 Кодексу законів про працю України [1], у ч. 1 якої встановлюється, що на час виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством України ці обов'язки можуть здійснюватись у робочий час, працівникам гарантується збереження місця роботи (посади) і середнього заробітку.

Обов'язки, які вважаються «державними або громадськими», частково передбачені у самій ст. 119 КЗпП, а також можуть встановлюватися й іншими актами законодавства. Зокрема, як це впливає з ч. 2 ст. 119 КЗпП, зазначеними обов'язками є такі, до яких

залучаються працівники відповідно до Законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

До виконання державних або громадських обов'язків належить і робота членів виборчих комісій. Зокрема, відповідні питання залучення працівників до роботи у виборчих комісіях регулюються Порядком організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів, затверджений постановою ЦВК від 10 серпня 2020 р., № 173 [2]. Так згідно з п. 1.12 Порядку на час безпосереднього виконання обов'язків члена виборчої комісії (участь у засіданнях комісії, інших заходах на виконання Кодексу чи рішень комісії) на кожного члена виборчої комісії поширюються гарантії і компенсації, передбачені законодавством для працівників на час виконання ними державних або громадських обов'язків у робочий час. Члени виборчої комісії звільняються від виконання службових обов'язків за місцем постійної роботи на час, необхідний для здійснення обов'язків члена комісії, на підставі письмового повідомлення голови, заступника голови чи секретаря відповідної виборчої комісії про скликання засідання комісії або рішення виборчої комісії про залучення члена комісії до участі в інших заходах, передбачених Кодексом.

Звільнення роботодавцем таких працівників на підставі п. 3 ст. 36 КЗпП України без збереження за ними місця роботи, посади і середнього заробітку є протиправним. Конституція України, проголосивши право кожного на працю, також встановила умови та гарантії його реалізації. Зокрема, ст. 43 Основного Закону країни гарантує громадянам захист від незаконного звільнення. У випадку такого звільнення роботодавець може бути притягнутий до відповідальності. Так, відповідно до вимог ст. 265 КЗпП України недотримання встановлених законом гарантій та пільг працівникам, які залучаються до виконання обов'язків, передбачених законами України, тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців у 10-ти кратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушень за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення.

Як бачимо, забезпечення трудових прав працівників, на час виконання державних або громадських обов'язків також визначається

системою юридичних гарантій, які сприяють встановленню стабільності трудових відносин, стимулюють працівників до активної участі в суспільно-політичній і творчій діяльності, являють собою той аспект правової держави, що відповідає за найбільш повне задоволення законних інтересів працівників.

Юридичні гарантії трудових прав працівників, на час виконання державних або громадських обов'язків покликані, перш за все, мінімізувати негативні наслідки для працівників, запобігти зниженню рівня їх соціально-правового захисту. Наявність таких гарантій, з одного боку, сприяє якісному й ефективному виконанню працівниками своєї трудової функції, а з другого – забезпечує належний рівень законності та дотримання положень чинних нормативно-правових актів сторонами трудових відносин. Вони забезпечують працівникові реальну можливість користуватися певним соціальним благом, яке закріплено законодавством, безперешкодно реалізувати свої права.

Література:

1. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. №322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. №50 (Додаток). Ст. 375.

2. Порядок організації роботи та ведення діловодства виборчих комісій з виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів, затверджений постановою ЦВК від 10.08.2020 р. № 173. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0173359-20#Text>

Raimondas Ališauskas,
PhD student

Mykolas Romeris University Mykolas Romeris Law School
Institute of International and European Union Law lecturer

SECURITY EXCEPTIONS IN THE WTO LAW

Security exceptions in the WTO law for a long time remained among a few WTO norms not scrutinised in the dispute settlement proceedings. Official records of the Organization reveal nine times when security exceptions were invoked and debated during the GATT era. Creation of the WTO and its dispute settlement mechanism as the central element of the world trade system has not brought significant changes. It was three WTO disputes started during 1995 – 2000 with the only *US — Helms-Burton* discussed more broadly by practitioners and academia.

However, during the last few years, WTO members experienced the unprecedentedly high number of WTO disputes started to examine invocations of security exceptions. The military conflict in Eastern Ukraine, tensions

between Qatar and its neighbours and, finally, famous Section 232 investigation of the US on steel and aluminium are at the heart of the mentioned disputes. More importantly, ongoing similar US investigation on automotive might bring a new wave of WTO disputes.

Recent examples when trade restrictions are justified by the security exceptions call us to take a fresh look on provisions contained in GATT Article XXI and similar provisions in GATS and TRIPS as well as Decision concerning Article XXI of 30 November 1982, which include some procedural aspects concerning security exception application. However, its implementation in practice remains highly questionable even after reviewing several practical experiences of the WTO Members.

WTO dispute in *Russia – Traffic in Transit* (DS512) brought first-ever WTO ruling on security exceptions and provided some guidance regarding scope and application of such an exception. Also, the invocation of national security exception analysed in *Saudi Arabia – Protection of IPRs* (DS567). Both litigations finally provided a straightforward answer whether the WTO panel has a jurisdiction to rule on national security issues, regardless of opposing position consistently defended by the US during GATT and WTO era, and, not surprisingly, again repeated along with the similar statements of the Russian Federation in DS512. The EU and Australia in their third-party submissions in DS512 rebutted issue of jurisdiction claiming that a WTO member is entitled to a ruling by WTO panel if a panel was composed in the given dispute. Besides, these WTO Members agree with the self-judging nature of WTO security exception but also claim that GATT Article XXI contains language which might be analysed using objective criteria.

Even if the WTO Members are entitled to hear a ruling on security exceptions, it is too early to say whether the latest WTO rulings will restrain the proliferation of national security invocations, especially given the current crisis in the WTO Appellate Body Members' selection. Therefore, it might be the right time to start a broader discussion on how to improve the possible application of security exceptions in modern trade relations. For example, whether the Governments should consider upgrading FTAs and other trade agreements providing more detailed rules regarding the application of security exception; alternatively, whether the Governments should consider agreements to suspend or terminate the application of security exceptions between trusted trade partners and allies.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ЮРИСТА

Основною частиною роботи кожного практикуючого юриста є пошук відповідних норм права, їх тлумачення та прийняття рішень. Тому логічно, що найбільш важливим та необхідним інструментом в юриспруденції мають бути всі види систем підтримки прийняття рішень.

Проблемами вивчення інформаційних технологій, інформаційно-комунікаційних технологій, їх ролі в освітньому процесі в галузі права та їх застосування в роботах юристів займались як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. Зокрема, важливі аспекти аналізувались в роботах Мередіт Хегней, О.В. Бурцевої, А.В. Дружиніної, А.В. Корепіна, О.Г. Лейтнера, В.І. Павлової, С.Г. Головка, О.Л. Дишко, Т.В. Зубехіної, Н.Б. Павлишиної та інших не менш відомих науковців.

Правове забезпечення інформаційних технологій в правоохоронній та юридичній діяльності є актуальною темою, оскільки сьогодні в контексті європейської інтеграції всіх сфер публічного управління надзвичайно важливим є забезпечення якісного та всеохоплюючого нормативного регулювання.

Еволюція співвідношення знань у галузі інформатики та права бере свій початок з того часу, коли поняття "кібернетика" було повернуто в сферу наукової дискусії, тобто з кінця 1950-х рр. У вузах, у тому числі юридичних, знайомство з інформатикою та обчислювальною технікою відбулося в 1960-х рр. В цей же час використання інформаційних методів і математичних засобів інформатики і кібернетики в правовій системі сформувало самостійні напрямки юридичної науки – правову кібернетику, а пізніше на її основі і правову інформатику.

У 2002 році FALM (Free Access to Law Movement) прийняла «Декларацію про вільний доступ до закону». Мета цього руху полягала в забезпеченні вільного і рівного доступу до правової інформації для всіх.

Сучасні юридичні відділи використовують різні технології, які допомагають в управлінні своїми базами даних документів і більш

просунутими активами, такими як патентні портфелі. Деякі юридичні відділи також експериментують з автоматизацією рішення певних видів завдань, таких як: підготовка документів, їх редагування та кастомізація, управління підписами.

Для сучасних фахівців-юристів своєчасне володіння актуальною, достовірною та повною інформацією є надзвичайно важливим елементом їх ефективної діяльності. Тому сучасні інформаційні технології не тільки міцно утвердились в юриспруденції, але й сприяють появі нових галузей та інститутів права, здійснюють безпосередній вплив на правове життя суспільства.

Правова інформатика — комплексна галузь знань, що вивчає закономірності інформаційних процесів, проблеми створення, впровадження й ефективного функціонування комп'ютеризованих систем обробки правової інформації і, зокрема, системної інформації законодавчої і підзаконної, а також правозастосовчої і правоутворювальної діяльності.

Дослідження в правовій інформатиці повинні враховувати як інформаційні, так і правові аспекти об'єктів, явищ і процесів, що вивчаються. Однією з умов ефективної роботи юриста є правова інформатизація суспільства

Інформатизація – це сукупність взаємозалежних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян і суспільства на основі виробництва, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів і інформаційних технологій, що побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної і комунікаційної техніки.

Прикладами інформатизації є прийняття законів «Про Концепцію Національної програми інформатизації» і «Про Національну програму інформатизації».

Професіоналізм юриста в сфері інформатики передбачає, що він володіє знаннями, уміннями і навичками у використанні права на доступ до будь-якої інформації – відкритої і з обмеженим доступом.

Юрист вправі брати участь у всіх видах інформаційної діяльності: одержанні, використанні, поширенні і збереженні інформації. Вміла інформаційна діяльність юриста, що виражається в здатності вибирати достовірну і точну інформацію, вчасно її одержати

в необхідній кількості, ефективно використовувати потрібну інформацію, здійснити режим її збереження, уникнути дезінформації – показник його інформаційної культури.

Одним із напрямів інформатизації судів є використання комп'ютерних систем фіксації судового процесу. Технічна фіксація судових процесів здійснюється комп'ютерними системами, які дозволяють крім аудіозапису судового процесу отримувати анотацію (журнал, формуляр тощо) подій судового процесу, згідно із аудіозаписом.

Згідно зі ст. 129 Конституції України та ст. 6 ЦПК України фіксування судового процесу технічними засобами є однією з гарантій гласності судового процесу як засадничого принципу правосуддя.

Визначальним фактором нотаріального процесу є інформаційний аспект змісту нотаріальної діяльності, тому серед сукупності різних технологічних та організаційних рішень певне місце повинні зайняти комп'ютерні технології.

Нотаріальний реєстр - центральна база даних, у яку вноситься інформація певного виду. Бази окремих реєстрів зв'язані одна з одною; при цьому використовуються єдині словники: адміністративно-територіального устрою України, суб'єктів, документів.

Інформаційний обмін є основою існування суспільства, тому що саме через нього реалізується дія суспільних відносин. Однією з форм інформаційного обміну є документообіг – рух документів в організації з моменту їх одержання або створення до завершення виконання або відправлення.

Саме для цього було створено електронні архіви - системи автоматизації призначені, насамперед, для фізичного збереження електронних копій документів та їх пошуку. Електронні архіви забезпечують пошук як за атрибутами, так і за змістом документів і можуть включати функції контролю за виконанням документів.

Ефективна організація електронного документообігу – запорука економічного зростання як окремого підприємства, так і держави в цілому.

Головним завданням комп'ютерних сітьових технологій нині є вирішення проблеми забезпечення можливості доступу до різноманітних ресурсів комп'ютерної мережі незалежно від фізичного місцезнаходження користувача.

Розвиток засобів інформатизації, інформаційних і особливо телекомунікаційних технологій приводить до створення нових дисциплін та нових поглядів щодо виконання певної роботи.

Слід зауважити, що така професія, як юрист, передбачає, що працівник повністю володіє знаннями, уміннями і навичками у використанні права на доступ до будь-якої інформації, де б вона не знаходилась: онлайн чи на папері. Для того, щоб надавати громадянам усі види юридичних консультації та послуг у професії юриста просто необхідні знання з інформатики.

Але необхідно зауважити, що юридична та правоохоронна діяльність мають бути належним чином забезпечені відповідними інформаційними технологіями, оскільки такі технології, окрім їх науково-технічного значення у виконанні державою своїх функцій, в тому числі захисної, дають змогу вести мову про відповідність, зокрема, національної правоохоронної системи сучасним критеріям ефективності функціонування такої системи у світі.

**Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри СД та ПП
Донецького юридичного інституту МВС України Уткіна Г.А.**

**Агапіна А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 3 курс, 2 група**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Матеріальна відповідальність працівників є одним із видів юридичної відповідальності, що має специфічні ознаки й особливості, а також відповідний механізм правового регулювання і реалізації. Ст. 130 Кодексу законів про працю встановлює, що працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків.

Однак характер цієї відповідальності – договірний, тобто вона має місце в трудовому праві лише за умови, якщо між особою, яка завдала шкоди, та потерпілою існують трудові відносини, що, відповідно, виникають з моменту укладення трудового договору і

закінчуються розірванням останнього. Але наявність трудового договору не є безумовною гарантією можливості притягнення працівника до матеріальної відповідальності. Наприклад, п. 1 ст. 134 КЗпП передбачає, що для покладення на працівника матеріальної відповідальності між ним та роботодавцем має бути укладений відповідний договір. Власне, на виконання цього положення було прийнято постанову Держкомпраці СРСР від 28 грудня 1977 р. №447/24, якою затверджено Перелік посад і робіт, що заміщуються або виконуються працівниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, переданих їм для зберігання, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування у процесі виробництва.

Проблеми правозастосування виникають нині через те, що вказаний Перелік тривалий час не оновлювався, тому в ньому є багато професій, які вже вийшли з обігу. Такі як старші інспектори й інспектори республіканських головних управлінь Держтрудоощадкас СРСР. У той час таких професій як водій автомобіля там не передбачено.

А щодо колективної відповідальності, то ст. 135-2 КЗпП передбачає укладення колективного договору між підприємством, установою чи організацією та всіма членами колективу (бригади). Проте деякі вчені взагалі ставлять під сумнів можливість існування такого виду матеріальної відповідальності, беручи до уваги, перш за все, ч.2 ст. 61 Конституції України, за якою юридична відповідальність має індивідуальний характер. Певні прогалини виникають і щодо застосування положень Типового договору про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність. Згідно з п. 14, зазначеного договору, працівники можуть бути звільнені від відшкодування шкоди в разі, якщо буде встановлено, що шкода заподіяна не з їх вини або якщо будуть встановлені конкретні винуватці заподіяної шкоди серед членів колективу (бригади). У свою чергу відповідно до ст. 135-2 КЗпП колективна відповідальність може бути застосована лише тоді, коли неможливо розмежувати матеріальну відповідальність кожного працівника і укласти з ним договір про повну матеріальну відповідальність. Тоді виникає питання, як можна укласти договір про колективну матеріальну відповідальність, якщо можна встановити

винуватців?

Невирішеною досі залишається проблема в трудовому праві як відсутність деліктної форми матеріальної відповідальності. Власне КЗпП закріпив певний її аналог у п. 7 ст. 134, який передбачає повну матеріальну відповідальність працівника за умови завдання шкоди не під час виконання своїх трудових обов'язків. Роз'яснюючи це положення, Пленум Верховного Суду зазначив, що у випадку, коли працівник використовує певне обладнання чи виробниче обладнання підприємства для власних потреб та у позаробочий час, то такий працівник нестиме цивільно-правову відповідальність.

Аналізуючи положення проекту Трудового кодексу від 04.12.2007 № 1108, щодо матеріальної відповідальності, можемо зазначити, що законодавець прагне все ж таки деталізовано урегулювати це питання. Але якщо ст. 130 КЗпП передбачала лише саму можливість притягнення до матеріальної відповідальності, не встановлюючи при цьому ні підстав ні умов притягнення до цього виду відповідальності, то ст. 403 ТК підставою матеріальної відповідальності працівника визначає порушення ним своїх трудових обов'язків, чим роботодавцеві спричинена пряма дійсна майнова шкода. До того ж у цьому документі нарешті передбачено визначення такої прямої дійсної шкоди як втрати, яких зазнає роботодавець в результаті знищення або пошкодження його майна.

Таким чином, аналізуючи проблеми матеріальної відповідальності, можемо зазначити, що цей правовий інститут досі існує на постулатах Радянського права, тому він потребує наукової та теоретико-практичної розробки. Позитивним явищем є те, що законодавець працює над удосконаленням норм, що регулюють питання матеріальної відповідальності та конкретизує хоча б понятійний апарат. Однак необхідно далі працювати над модернізацією та усуненням колізій трудового законодавства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сільченко С.О.

Аксьоненко В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів до органів юстиції України,
4 курс, 9 група

УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ

Постійний світовий розвиток створює нові проблеми для людства. Особливо це впливає на глобальні екологічні проблеми, адже – урбанізація, індустріалізація, збільшення різновидів продукції, зростання кількості населення лише погіршує екологічну ситуацію у світі. У механізмі правового забезпечення права на екологічну безпеку чільне місце займає сфера поводження з відходами, тому що вони характеризуються наявністю певних властивостей, що можуть негативно впливати на навколишнє природне середовище, здоров'я людей, створюючи небезпеку погіршення їх стану. Відповідно до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»: основні речовини, що призводять до забруднення, сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється. Значні обсяги накопичених в Україні відходів та відсутність ефективних заходів, спрямованих на запобігання їх утворенню, перероблення, утилізацію, знешкодження та екологічно безпечне видалення, поглиблюють екологічну кризу і стають гальмівним фактором розвитку національної економіки. Втрачається вагомий ресурсний потенціал, і водночас погіршується і так несприятлива екологічна ситуація. Відсутність дієвого контролю призводить до масового утворення несанкціонованих звалищ та численних порушень законодавства під час поводження з небезпечними відходами. За відсутності роздільного збирання побутових відходів практично не розв'язується проблема поводження з небезпечними відходами, які містяться у складі побутових відходів. На відміну від європейських держав в Україні дуже низький рівень перероблення та утилізації твердих побутових відходів і високий показник їх захоронення на полігонах. Значна частина полігонів

перевантажена і не відповідає природоохоронним та санітарним нормам тощо.

Актуальність у дослідженні даної теми полягає у тому, що задля підтримання екологічної безпеки в Україні та світі необхідно вирішити питання переробки (знищення) побутових відходів та їх тимчасового розміщення. Підняті в темі питання взаємопов'язані, вирішення на практиці першого автоматично дає змогу розв'язати друге питання.

Для більшості розвинених країн світу, на відміну від України дані теми не є новими. Слід відзначити, що в Україні на практиці майже нічого не здійснюється задля розв'язання проблеми збільшення маси побутових відходів. Україна підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом взяла на себе обов'язки, щодо виконання міжнародних угод створення сучасної системи поводження з відходами. Основними нормативно-правовими де визначено заходи, які має виконати України в екологічній сфері є Директива Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС "Про відходи". Варто зробити висновок, що після схвалення у 2017 р. Кабінетом Міністрів України «Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року», будь яка діяльність задля виконання своїх обов'язків та вирішення проблеми побутових відходів на національному рівні припинилася. Лише в цьому році відбулося нарешті зрушення, так прийнято за основу законопроект «Про управління відходами», розроблений комітетом з питань екологічної політики та природокористування. В цьому законопроекті головна увага приділяється саме побутовим відходам.

Зараз досліджувані питання регулюються такими нормативно правовими актами: Законами України «Про відходи» (1998 р.), «Про оцінку впливу на довкілля» (2017 р.), «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.); Наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів» (в ред. від 2014 р.) тощо. Відповідно до останнього «полігон побутових відходів» визначається як інженерна споруда, яка призначена для захоронення побутових відходів і повинна запобігати негативному впливу на навколишнє природне середовище і відповідати санітарно-епідеміологічним і екологічним нормам.

В Україні зараз діє близько 6000 тис. зареєстрованих полігонів. Постійне нагромадження побутових відходів призводить до

переповнення полігонів, введення нових нормативів та стандартів щодо їхньої діяльності призводить до того, що більшість полігонів діють з порушеннями. У зв'язку з тим, що ця галузь в нинішній ситуації є нерентабельною, більшість полігонів (звалищ) перебуває в комунальній власності. Відсутність модернізації та контролю за даними об'єктами призводить до порушення встановлених допустимих норм негативних наслідків. Згодом це все яскраво відбивається на трьох основних складових навколишнього середовища: ґрунт, підземні води та атмосферне повітря.

Зараз на території нашої держави за рік утворюється приблизно 12 млн тонн. відходів на противагу цьому діє один сміттєспалювальний завод, декілька сортувальних пунктів та 20 полігонів на яких здійснюється вилучення біогазу та не існує жодного заводу переробки відходів. В сукупності всі ці інфраструктурні об'єкти за рік переробляють лише 6 % річних відходів. Проаналізувавши ці дані стає очевидним нагальність розв'язання проблеми екологічної безпеки в Україні.

Прийняття Закону «Про управління відходами» має вирішити безліч питань. Зокрема буде на загальнодержавному рівні вводиться первинне сортування сміття, створюватиметься місцева інфраструктура задля тимчасового розміщення сміття, розроблятиметься порядок безпечного транспортування відходів. Головним здобутком цього закону має стати створення заводів з переробки відходів, що будуть фінансуватись державою. Цей закон має стати переломним у цій сфері та створити необхідні передумови, щоб інвестори сприймали цю галузь промисловості не суто дотаційною та вкладали гроші виключно з альтруїстичних мотивів, а в першу чергу перспективною для отримання прибутку. Зараз на етапі будівництва знаходиться львівський завод переробки відходів, однак через бюрократизм та корупційні схеми, невідомо коли він запрацює.

Україна та всі інші країни мають відійти від правила, що склалося у 20 ст. «мінімізація екологічно негативних наслідків» та перейти до повної відсутності цих наслідків. Задля цього, особливо в Україні слід відмовитись від застарілих технік поводжень з побутовими відходами, зокрема це захоронення та спалення без використання енергії, що при цьому утворюється. Зараз України знаходиться в критичній екологічній ситуації у зв'язку з накопиченням відходів, що видно у постійних

пожежах на полігонах (звалищах), неможливості жити в населених пунктах біля полігонів через постійний сморід, відсутність придатної питної води через її забруднення, хвороби, що виникають у зв'язку з цим. Тому необхідно в найкоротший термін розв'язати питання ліквідації полігонів та створення переробних заводів та іншої інфраструктури, задля екологічної безпеки. Прикладом для України мають стати Швеція та Австралія країни в яких понад 90 % відходів йдуть на переробку або використовуються при виготовленні теплової енергії.

Україна довгий час вела політику “закриття очей” на екологічні проблеми пов'язані з поводженням з побутовими відходами, влада на всіх рівнях має звернути увагу на стан навколишнього середовища й орієнтуватись при вирішенні цих питаннях на світовий досвід, враховувати думку громадських організацій та обов'язково залучити до вирішення цих проблем Асоціацію міст України. Остання постійно сприяє обговоренню питань щодо забезпечення екологічної при поводженні з відходами та намагається розробити найбільш сприятливий план дій для реалізації. Ліквідація полігонів та створення переробних заводів має стати однією з прерогатив державної влади, пріоритетом при формуванні регіональної екологічної політики.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Алфимов А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 3 курс 1 група**

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ З УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Актуальність обраної теми дослідження доводиться рядом причин. Україна в рамках глобалізації світової економіки все тісніше бере участь у взаємодії зі світовими економіками. Саме через це, виникає потреба узгодження питань міждержавного регулювання податкових відносин. Особливо значущим стає питання оподаткування.

Кожна особа за національним законодавством України або іноземної держави є платником певних податків чи зборів. Оподаткування торкається і питань зовнішньоекономічної діяльності. Виникає ситуація, коли особа здійснюючи зовнішньоекономічну діяльність має сплатити податки як у країні свого резидентства, так і в країні територіального ведення бізнесу. Для вирішення цієї проблеми у міжнародному праві вироблено механізм міжнародних договорів з уникнення подвійного оподаткування.

Вперше такі договірні конструкції застосовувалися Францією та Голландією у дев'ятнадцятому столітті. Наразі практика поширення міжнародних угод з уникнення подвійного оподаткування стала настільки глобалізованою, що практично кожна держава має декілька подібних угод укладених з іншою країною. Метою таких договорів є уникнення ситуації коли фізична чи юридична особа повинна двічі сплатити податки.

У світі виникли дві різні за змістом моделі міжнародних договорів з уникнення подвійного оподаткування. Перша модель – модель ООН. В основі цієї моделі лежить принцип територіального походження прибутку. Договори укладені за вказаною моделлю направлені на те, щоб особи сплачували податки не в країні резидентства, а в країні де зароблені кошти. Метою впровадження моделі ООН є підтримка розвитку економік країн що розвиваються.

Друга модуль угод з уникнення подвійного оподаткування – модель ОЕСР. В основі цієї моделі лежить принцип резидентства. За основою цього принципу платники звільняються від сплати податків в країні походження прибутку, але повинні сплатити податки в країні власної резидентської належності. Також в рамках ОЕСР розроблено план BEPS, який включає у себе велику кількість різноманітних заходів з гармонізації національного фінансового законодавства та уникнення випадків зловживання міжнародними договорами з уникнення подвійного оподаткування.

Якщо проаналізувати міжнародні договори з уникнення подвійного оподаткування укладені Україною, то можна відмітити наявність угод з територіальним розподілом податків та угод з направленням податків до країни-резидента. В нашій державі на сьогодні діють навіть декілька угод укладених в часи СРСР. Незважаючи на ряд відмінностей та індивідуальні особливості кожної

міжнародної угоди з уникнення подвійного оподаткування у цілому вони мають багато спільного. Зокрема:

- В кожній угоді визначається перелік податків на які вона поширює дію та перелік суб'єктів які мають право її застосувати

- Кожний подібний договір містить приписи стосовно порядку вирішення спорів та розбіжностей.

- Кожний договір містить у собі характеристику механізмів взаємного податкового зарахування зобов'язань платників. Окрім зарахування податків за принципами територіальності та резидентства, наявний механізм вирахування податків. Наприклад, ставка податку на доходи в країні А – 19 відсотків а в країні Б – 12 відсотків. Резидент країни А заробив дохід у країні Б сплатив там 12 відсотків податку і в Країні А заплатив лише 7 відсотків.

Застосування міжнародних договорів з уникнення подвійного оподаткування пов'язане з рядом проблем та викликів. Охарактеризуємо деякі з них.

1. Наявний ризик ухилення від сплати податків через застосування міжнародних договорів з уникнення подвійного оподаткування шляхом штучного підлаштування власної економічної діяльності під його норми.

2. Проблема налагодження взаємодії між державами в рамках податкового адміністрування. Ця проблема пов'язана із тим, що укладення міжнародної угоди не завжди супроводжується уніфікацією податкового законодавства підписантів.

3. Все більш помітним стає застосування розвиненими державами угод з уникнення подвійного оподаткування у якості механізму економічного тиску на інші держави.

Для України обране питання має важливе значення і з огляду на перспективу вступу до ЄС. Уніфікація законодавства України з правом ЄС та входження до єдиного вільного ринку ЄС пов'язане і з податковою уніфікацією при наявності в нашої держави угод з уникнення подвійного оподаткування укладених окремими країнами-членами ЄС. Тож вирішення цього питання може стати перспективним для подальшого дослідження.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Альонішко С.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 2 група**

ОПЛАТА ПРАЦІ ТА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасний стан ринку праці України перебуває під значним впливом факторів трудової міграції. Так, економічно-активне населення внаслідок дії таких економічних факторів, як низький рівень заробітної плати та високий рівень безробіття, виїжджає на заробітки до інших країн. Це спричиняє брак кваліфікованих працівників, в першу чергу, робітничих професій для вітчизняних суб'єктів господарювання.

На сьогодні трудова міграція в Україні набуває широкого поширення. Чисельність українських працівників, які зараз проживають за кордоном, оцінюється в межах від 2,2 до 2,7 млн. осіб, що еквівалентно 13-16% загальної зайнятості в Україні.

Основними країнами, куди мігрують українські заробітчани, є Польща, Росія, Італія та Чехія. Після 2014 року через військову агресію Росії на сході України міграційні потоки змістилися напрямок до країн ЄС, особливо Польщі, замість Російської Федерації.

Загалом кількість уперше оформлених дозволів на перебування громадян України в країнах ЄС, що швидко зростала в 2013–2017 роках, у 2018 р. зменшилася, однак лишається найбільшою в порівнянні з іншими країнами походження мігрантів – 527 тис. Переважна більшість із них (78%) видана в Польщі. Майже 90% цих дозволів короткострокові (3–12 місяців), видані у зв'язку з виконанням оплачуваної роботи (65%). Основною країною призначення трудових мігрантів Польща стала завдяки введенню там у 2008 році порядку, за яким українці можуть працювати 6 місяців без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою роботодавця до місцевої влади. Так, річна кількість таких заяв протягом 2016 – 2018 років складала 1,5-1,7 тис. на рік.

Трудова міграція загалом на економіку країни впливає двома способами:

- 1) перший стосується припливу грошових переказів від мігрантів,

що працюють за кордоном;

2) другий – це зміни на внутрішньому ринку праці.

Епідемія коронавірусу та викликані нею карантинні обмеження, безумовно, зменшили кількість тимчасових трудових мігрантів з України в 2020 році та приплив грошових переказів від них.

Так, нещодавне збільшення кількості українських мігрантів у Польщі, яке, за оцінками, досягло середнього показника 1 мільйон осіб протягом 2019 року проти 200 тис. у 2012 році прискорив зростання реальної заробітної плати в Україні після кризи 2014 року. Необхідно зазначити, що Польща значно розширила можливості міграції для українських працівників. Це спричинило скорочення внутрішньої пропозиції робочої сили в Україні. У той же час, зростання заробітної плати в Україні спричинило зростання зайнятості. Проте у 2019 році одиничні витрати на оплату праці, розраховані в євро, все ще значно нижчі, ніж у 2013 році значною мірою тому, що номінальне знецінення гривні у 2014 році призвело до тривалого реального знецінення національної валюти. Однак, якщо реальна заробітна плата продовжить зростати сучасними темпами (за умови, що польський попит на Українських працівників залишиться сталим), Україна може стати менш конкурентоспроможною з точки зору вартості робочої сили, з негативними прогнозами для інвестицій та подальшого економічного зростання.

Міграція робочої сили впливає на результати ринку праці в Україні, зменшуючи загальний обсяг часу, який українські працівники готові працювати в Україні за певної заробітної плати – тому що зараз працівники мають альтернативний варіант роботи за кордоном із вищою заробітною платою. Якщо попит на робочу силу знизиться під впливом міграції Україна досягне нової рівноваги на ринку праці за вищої заробітної плати та при нижчій зайнятості (частина робітників виїжджатиме за кордон). Цей ефект зростає, оскільки ринки праці в ЄС із вищою середньою заробітною платою стають доступнішими для українських робітників.

Таким чином, вища заробітна плата, безумовно, приносить користь працівникам. Однак зростання заробітної плати може мати і негативні наслідки: зростання заробітної плати не підкріплене підвищенням продуктивності праці (у випадку скорочення пропозиції праці) передбачає зростання витрат на робочу силу, а отже, і зниження

міжнародної конкурентоспроможності українських компаній-роботодавців. Більше скорочення зайнятості у короткостроковій перспективі буде стримувати інвестиції та зменшувати економічне зростання в Україні у перспективі. Цей факт викликає занепокоєння, оскільки низькі витрати на робочу силу зазвичай сприймаються як основна конкурентна перевага України після різкого знецінення гривні у 2014 році.

Трудова міграція, швидше за все, буде одним із факторів зростання реальної заробітної плати в Україні. Хоча міграція позитивно впливає на реальну заробітну плату, поки що цей фактор має негативний вплив на зайнятість всередині держави.

Однак, якщо темпи трудової міграції зберігатимуться, а рівень реальної заробітної плати продовжуватиме зростати нинішніми темпами, це може стати загрозою для конкурентоспроможності, зростання інвестицій і, зрештою, зайнятості на ринку праці.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кравцов Д.М.

**Асмоловская К.В.,
Могилевский государственный университет
имени А.А. Кулешова,
4 курс, группа 7135172**

ПРОБЛЕМА СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ

Зима-весна 2020 года ознаменовалась появлением нового, ранее не известного человечеству вируса COVID-19, который стремительно распространился по всему миру и заставил Всемирную организацию здравоохранения объявить вспышку данного заболевания пандемией. Ввиду этого, наиболее остро встал вопрос о введении экстренных мер по предотвращению его распространению и соответствию данных мероприятий такому институту, как право прав человека.

Доктриной международного публичного права, право прав человека определяется как отрасль международного права, принципы и нормы которой регулируют сотрудничество государств в обеспечении прав человека. Данный институт имеет исключительное значение для

мирового сообщества и отдельных индивидуумов, поскольку он устанавливает основные права и свободы человека, провозглашает их неотделимость от человеческого существа и закрепляет за каждым государством обязанность по их защите и формированию механизма реализации. К основным правам традиционно причисляют: право на жизнь, на свободу и личную неприкосновенность, на свободу передвижения, свободу совести, право на образование и труд и т. д.

Полагаем, что ввиду сложившейся ситуации, перед каждым государством встал вопрос о введении такого режима, который бы позволил беспрепятственно осуществлять человеку свои права при условии введения определенных запретов.

Так, в части 1 статьи 13 Всеобщей декларации прав человека закреплено: «Каждый человек имеет право свободно передвигаться и выбирать себе местожительство в пределах каждого государства».

Однако ввиду сложившейся эпидемиологической ситуации использование данного права является причиной дальнейшего распространения вируса и вследствие этого, его использование должно быть ограничено.

В соответствии со ст. 14 Всеобщей декларации прав человека «Каждый человек имеет право искать убежища от преследования в других странах и пользоваться этим убежищем». Однако в рамках ограничения права на свободу передвижения, также не совсем ясным является вопрос о механизме оказания помощи беженцам и мигрантам.

Также стоит упомянуть, что непосредственно карантин и изоляция обнажали проблему реализации государствами иных прав человека, таких как, например, право на образование и право на труд.

По общему правилу данную категорию прав нельзя отнести к личным, но, тем не менее, именно право на образование и труд являются способ выражения себя как полноценной личности.

В статье 26 Всеобщей декларации прав человека закреплено «Каждый человек имеет право на образование». Образование должно быть бесплатным, по меньшей мере в том, что касается начального и общего образования, Считаем, что начальное образование должно быть обязательным.

Безусловно, современный уровень информационных технологий в развитых странах позволяет полностью переместить образовательную сферу в сеть Интернет, однако здесь существуют некоторые препятствия.

Во-первых, не каждый обладает соответствующим оборудованием большинство государств не способно обеспечить им каждого. Во-вторых, некоторые категории знаний, в частности профессиональные навыки, требуют личного участия преподавателя, что затрудняет образовательный процесс.

Как показала практика, наиболее разрушительные последствия для человека несет неотлаженный механизм реализации права человека на труд. В соответствии со ст. 23 каждый человек имеет право на труд, на свободный выбор работы, на справедливые и благоприятные условия и на защиту от безработицы.

Так, исходя из имеющегося на сегодняшний день опыта, малообеспеченные слои населения, которые в соответствии со статистикой либо являются безработными, либо работниками физического труда, требующего личного участия без отрыва о производства, а также небольшие коммерческие организации, индивидуальные предприниматели, в частности которые осуществляют свою деятельность в сфере услуг стали наиболее подверженными негативным последствиям пандемии.

Автор придерживается позиции, что ограничительные, карантинные меры в период пандемии являются рациональными и необходимыми. Однако основания и пределы таких мер в международном публичном праве четко не определены.

Следует отметить, что в рамках данной проблематики в международном праве сформирована позиция о том, что любые меры ограничивающие свободу передвижения и иные права человека должны быть соразмерными, временными и недискриминационными.

Однако подобная расплывчатая формулировка позволяет государствам трактовать их в свою пользу, исходя из собственной позиции и выгоды. Это может вылиться в ведение чрезмерно жестких правила для отдельных групп населения, что по сути своей будет дискриминацией, либо вовсе не предпринимать какие-либо попытки по предотвращению распространению вируса, что будет не соразмерной, попустительской реакцией на сложившуюся ситуацию.

Примером сочетание централизованных мер сохранения безопасности общества и обеспечения прав человека стало государство, в котором и был зафиксирован первый случай вируса – Китайская Народная Республика. При своевременном введении карантина, жесткой

регламентации деятельности граждан и последующему плавному выходу из карантина им удалось достичь большого успеха в уменьшении роста числа заболевших.

Подводя итог, необходимо отметить, что в целях реализации прав человека в период пандемии, будь то связанный с вирусом COVID-19 или иными видами, требуется четкая регламентация на международном уровне соразмерных, недискриминационных ограничительных мер, их оснований и пределов при учете роли рекомендаций Всемирной организации здравоохранения в области охраны здоровья населения.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры юриспруденции Могилевского государственного университета имени А.А. Кулешова Ховратова С.Н.

**Байєр К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 3 група**

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ В УКРАЇНІ

За останнє десятиліття статус та форми діяльності засобів масової інформації (далі – ЗМІ) були суттєво змінені, – цей процес є незворотнім та продовжуватиметься надалі. Розвиток сучасних технологій, зокрема інновації у сфері зв’язку, досить суттєво трансформували саму можливість передачі інформації, у тому числі масової. Це призводить до потреби наукового осмислення та адаптації правового регулювання діяльності ЗМІ. Адже без реалізації вище зазначеного не буде теоретичного підґрунтя для розв’язання нагальних потреб організації та функціонування електронних засобів масової інформації та повноцінного входження України до світової інформаційної спільноти.

Свобода думки і слова, вільне вираження своїх поглядів та переконань є невід’ємним правом кожної людини. Наразі соціальні мережі стрімко трансформувалися в один з найважливіших комунікаційних інструментів та стали новою формою повноцінних мас-медіа. Адже саме вони надають найбільшу свободу для вираження

громадських настроїв і думок. Велике значення відіграє можливість оперативного та безпосереднього оцінювання тенденцій трансформації громадської думки з актуальних соціально-політичних та економічних питань, що, виражені, наприклад, в постах, коментарях користувачів соціальних мереж (таких як Instagram чи Facebook), які відображають світоглядні особливості різних соціальних груп.

Незважаючи на те, що Інтернет-ЗМІ для українців є впливовим джерелом інформації, на жаль, у чинному законодавстві у сфері медіа відсутнє поняття «інтернет-ЗМІ» та спеціальний нормативно-правовий акт, який би визначав їх статус, порядок створення, засади діяльності та інше.

Варто зазначити, що ухвалення законопроекту про «інтернет-ЗМІ» має реалізувати певні зміни, які вже давно є застарілими, бо створювалося ще тоді,

коли не було такого засилля онлайн-видань і соцмереж, а значна частина ЗМІ контролювалася державою чи місцевою владою. Наразі в Україні у сфері медіа залишається чинним законодавство, прийняте у 1990-2006 роках, яке не відповідає сучасності та не здатне повною мірою забезпечити ефективне правове регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з появою нового різновиду засобів масової інформації – мас-медіа, які функціонують в мережі Інтернет. Для прикладу, на сьогодні, законодавством закріплено статус друкованих ЗМІ, телебачення та радіомовлення, проте залишено поза увагою онлайн-ЗМІ. Окрім цього, законодавство не передбачає дієвих механізмів захисту національного медіа-простору України та побудови інформаційного середовища здатного протистояти актуальним реаліям гібридної війни, загрозам інформаційної безпеки. Внаслідок цього на українському медіа ринку частково панує правова невизначеність. На нашу думку ЗМІ повинні послуговуватись однаковими правовими засадами діяльності незалежно від їх форми.

Регулювання сфери медіа є важливим кроком. Так зазначає і представництво ЄС в Україні. Саме воно закликала Верховну Раду України ухвалити в першому читанні закон про медіа. Експерти Ради Європи надали авторам законопроекту свої рекомендації, частину з яких було враховано при роботі над документом. Окрім цього вони наголошують, що законопроект «Про медіа» № 2693 від 27.12.2019 є важливою сходинкою для узгодження українського медійного

законодавства з правилами ЄС.

Прийняття нового закону має створити необхідні сучасні умови для ефективного розвитку інтернет-медійному простору та задовольнити інформаційні потреби українців. Нинішній текст законопроекту є прогресивним. Він відповідає сучасним реаліям та намагається охопити ширшу сферу застосування. Що стосується переваг та недоліки – це питання окремої галузевої дискусії, проте варто зазначити, що позитивним є сам факт розробки цього проекту, зрештою, це було зобов'язанням України перед Радою Європи. Новий закон про медіа спрощує отримання дозвільних документів для здійснення діяльності у медійній сфері. Держава ліцензуватиме лише радіо частоти, а всі інші медіа переходять на спрощену процедуру реєстрації. Ліцензійний збір суттєво зменшується.

Щодо дискусійних моментів, – з одного боку важливою є спроба ввести відповідальність за використання в медіа мови ворожнечі, убезпечення від маніпуляцій, проте з іншого – такі новели повинні відповідати сучасним підходам до забезпечення та гартування свободи слова, оскільки є ризик обмеження останньої. Медіа матимуть змогу розраховувати на інституційні гранти від держави, проте умови їх отримання повинні бути прозорими або уникнути намагання держави «монополізувати» найбільш «впливові» ЗМІ. Законопроект також пропонує диференціювати порушення на незначні, значні та грубі, а також встановити чіткі вимоги щодо захисту дітей від шкідливого контенту. Останнє може бути позитивним кроком, але лише за умови дотримання критерію правової визначеності.

Щодо недоліків, – має місце неузгодженість термінології законопроекту з положеннями Конституції України. Використання термінів «державні органи» та «органи влади» не сприятиме однозначній інтерпретації норм закону в майбутньому. Варто зазначити, що можливості Нацради штрафувати і блокувати контент через суд і сайти, можливості блокувати сторінки та канали у соціальних мережах та на відео-хостингах спричинило багато критики. Також до недоліків законопроекту можна віднести надто широке коло онлайн медіа, на яких поширюватиметься закон, відсутність чіткої, збалансованої та вільної від політичного свавілля процедури анулювання ліцензій.

Таким чином, існуючим законопроектом «Про медіа» (№ 2693),

який було зареєстровано у Верховній Раді 27 грудня 2019 року, запропоновано уніфікувати правове регулювання у сфері медіа. Така ініціатива загалом є позитивною, проте сам законопроект потребує часткового доопрацювання. Особливо прискіпливо варто аналізувати його положення, які можуть навіть потенційно обмежувати свободу вираження поглядів, оскільки без свободи слова, вільних та незалежних ЗМІ сучасне демократичне суспільство існувати не може.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б. С.

**Баула М.В.,
Навчально-науковий юридичний інститут
Київського міжнародного університету,
2 курс магістратури**

МЕТОДОЛОГІЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО В ПРАВІ

Експлікація публічного і приватного зазвичай відбувається в межах співвідношення цивільного і адміністративного права, що значно редукує саму дихотомію приватності і публічності. Традиційне розмежування приватного і публічного за єдиним (матеріальним або процесуальним) критерієм чи обґрунтування через конфлікт права (насамперед, мова йде про цивільне право) і держави вважаються недостатніми для розкриття сутності права як такого. Таке розуміння неминуче призводить до вибору між існування публічності чи приватності. У результаті зроблений вибір веде до знищення іншого, а потім до знищення того, що отримало абсолютне значення. Історичні проекти без сумніву продемонстрували: якщо «приватне існування» буде знаходитися в запереченні публічності, то сама приватність зникає за еґоїзмом, який не визнає інших, охоплюючи людський простір хаосом і жорстокістю; якщо цілковито відмовити приватності, то отримаємо диктатуру публічності, яка глибоко корениться в руйнуванні людського існування і права, вона позбавляє людей їх місця в світі.

Сучасний правовий простір не вимагає протиставлення публічності приватності особистості, а вказує на їх взаєпроникність, оскільки людина розташована у всіх сферах правового. За публічністю

слід визнати те значення, яке повністю лише розкривається в приватному, а саме, що кожний хто приходить в цей світ, передбачає для інших значну заінтересованість та необхідність, що дає йому змогу почати заново, почати розвивати свій неповторний творчий потенціал. Кожна людина має її власне начало, тому при всьому взаєморозумінні і взаєморозташуванні з іншими, між людьми повинна зберігатися несумісність, яка виступає принциповою ознакою життєвості (здатності до продукування нового) та людського суспільства. Демократія як сучасний зміст публічності й вимагає такого правового начала, оскільки вона живе лише тоді, коли знову і знову має можливість починатися, зберігаючи правову культуру, яка дозволяє кожній людині здійснитися у цьому світі.

Процес інтегрування людини в суспільство, побудованого на правовій єдності, виступає фактором перетворення фактичної людини у вільну правову особистість. Це перетворення являється свідомою відмовою від своєї фактичності на користь визнання себе в якості учасника правового суспільства, правового індивіда. Таке визнання є передумовою і обов'язковою умовою вільного розвитку правової особистості, в якому виявляються її неповторні можливості. Відповідно, людина здійснюється через право, правову участь в суспільстві, яке зберігає характерні властивості множинності, забезпечуючи автономію індивідів. Право є буття людського існування.

Правовий принцип індивідуалізму, утверджуючи значення окремої особистості, виступає і способом існування правового суспільства. Індивідуалізм передбачає, що правовий індивід існує як породження і умова суспільного, не протиставляючи окрему особистість суспільному, але інтегруючи людину в суспільство як джерело правового начала, сферу реалізації свободи правової особистості. Тому, з огляду на відсутність необхідності протиставлення публічності як спільності людей приватності особистості, коли праву власності, яке являється основною умовою здійснення правової особистості, встановлюються обмеження публічно-правового характеру, вони повинні обґрунтовуватися у зв'язку із реалізацією самої конструкції права власності.

Таким чином, незважаючи на утвердження індивідуально-абсолютної волі власника, законодавець встановлює обмеження здійснення права власності в інтересах суспільства та цивільного обігу

(в інтересах фактичного володіння). Розглянемо дві володільницькі ситуації, в яких проявляється цей законодавчий механізм: 1) інститут набуття права власності добросовісним набувачем від неуправомоченого відчужувача; 2) інститут набувальної давності.

Відповідно, власник, який втратив володіння, має право витребувати річ від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним. Проте законодавець передбачає обмеження в можливості повернення речі. По-перше, якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права (мова йде про титульного володільця), добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно майно не може бути витребуване у нього. Однак колишній власник не може витребувати річ у добросовісного набувача, тому що він вже не є власником – його право на ввідикаційний позов не обмежується, а припиняється разом з припиненням права власності. Витребування речі у добросовісного набувача на користь колишнього власника порушувало б не лише автономію особистості володільця речі, а цивілістичний порядок в цілому.

По-друге, особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років або рухомим майном – протягом п'яти років, набуває право власності на це майно (набувальна давність). Іншими словами, якщо власник не зможе надати належні докази свого права на річ, він програє справу проти давнісного володільця. І, відповідно, законодавець через певний час (строк набувальної давності) припинить існування його право власності в інтересах давнісного володільця, й створить право власності для останнього, захищаючи володіння як зв'язок особи з річчю. Законодавець прагне до визначення речово-правового простору, тому встановлює цей матеріальний-правовий автоматизм набувальної давності, який має мету не у покаранні власника як правової особистості, а у суспільному визнанні інтересу добросовісного володільця (інтересу цивільного обігу).

Отже, якщо в першій володільницькій ситуації колишній власник втрачає право власності та право на ввідикаційний позов, тому що в силу правопорядку право власності уже належить добросовісному набувачу, то в другій володільницькій ситуації законодавець встановлює строк, який начебто проявляє повагу до права власності, даючи власнику можливість повернути свою річ. Але повернути річ не

за допомогою самоуправства – до спливу набувальної давності володілець захищений від силового вторгнення в його речовий простір через володільницький (посесійний) захист, тому власник повинен звернутися до суду з віндикаційним позовом і довести своє право власності на річ.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри теоретичних та приватноправових дисциплін Київського міжнародного університету Ткаченко О.В.

**Березяк В.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 8 група**

МІСЦЕВІ ВИБОРИ ЗА ЗМІНАМИ ДО ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ 2020

Традиційно перед кожними виборами відбуваються зміни у виборчому законодавстві. Тенденція його вдосконалення не втратила актуальності й у 2020 році. Цього разу зміни торкнулися й системи та територіальної основи місцевих виборів.

Перш за все, варто звернути увагу на той факт, що грошові застави в Україні вважаються чи не найбільшими заставами у світі. Висунення свого кандидата в мери та в списки до міської і обласної ради може обійтися близько мільйона гривень, що є захмарною сумою для малих політичних сил й певним чином обмежує їх діяльність. Тож у законі "Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства" (№3485), ухваленому Верховною Радою 16 липня, серед іншого, передбачено зниження виборчої застави в 9 разів (ст. 225 Виборчого кодексу). Така зміна є позитивною, але недостатньою, оскільки, для прикладу, для міст, у яких застосовується пропорційна виборча система, грошова застава зменшена лише в чотири рази (один розміри заробітної плати на 10 тис. виборців).

Разом з тим, відповідно до Постанови ЦВК від 21 серпня 2020 року № 193 Про Порядок внесення, повернення та перерахування грошової застави на місцевих виборах, відбулося й поширення

грошової застави для всіх учасників виборчих перегонів на місцевих виборах. Як наслідок, виникла проблема з внесенням застави для самовисуванців, які до моменту реєстрації не набули статусу кандидата, але вже повинні вносити заставу як кандидати. Більш того, згідно з ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства», а саме ст. 220, щодо самовисуванців, було запроваджено обмеження – вони можуть балотуватись лише у громадах з кількістю виборців до 10 тисяч. Таким чином, лідери громад були позбавлені іти в депутати місцевих рад самовисуванцями. Безперечно, нововведення є зручним для провладної партії, тому що воно мало би вирішити їхню головну проблему – нестачу кадрів на місцях. Але у такий спосіб депутати місцевих рад будуть більше підпорядковуватись партіям, а не нести відповідальність перед виборцями.

Стаття 192 ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» передбачає наступне позитивне нововведення, яким мали би стати відкриті списки, хоча є величезний сумнів щодо їх справжності та раціональності. Частина 12 статті 154 свідчить про запровадження гендерної квоти, яка передбачає, що два з кандидатів у списку повинні бути іншої статі. Отож, місцевим лідерам довелось шукати політично активних жінок для «удосконалення» списку. Проте, у цей спосіб, за відкритими списками ми отримали більш складну систему і для голосування, і для підрахунку голосів. Нова форма бюлетеня, зазначена у ст. 241 в редакції Закону № 805-IX від 16.07.2020, може стати проблемою для виборця, дезорієнтувати його. В кращому випадку він просто не скористається можливістю обрати конкретного кандидата, а в гіршому – набробить помилок і зіпсує бюлетень.

Очевидно, що зниження порогу для самовисування і мажоритарної системи свідчить про обмеження пасивного виборчого права, тобто права бути обраним. Якщо раніше в округах, у яких виборців менше ніж 90 тисяч, вибори проводили за мажоритарною системою, то тепер цю планку зменшили вдев'ятеро (ст. 219 Виборчого Кодексу). Тепер фактично у всіх ОТГ вибори будуть виключно за пропорційною системою, яка в Україні діє не так, як мала би діяти. Оскільки більшість партій не є реальними елементами громадянського суспільства та справжніми посередниками між владою і народом.

Згідно з частиною 2 статті 185, потрібно ще й набрати 25% розміру виборчої квоти, яку підраховуватимуть окремо для кожного округу. Ті, хто не сягнуть цієї планки, займуть те місце, яке для них визначила партія. Це свідчить про штучність та певного роду маніпуляції. Є значний ризик, що в майбутньому надмірна «партизація» сприятиме і надмірній політизації роботи місцевого самоврядування. Замість того, щоб займатись місцевими проблемами, комунальними, саме партійність буде підштовхувати до суто політичного порядку денного, що є не зовсім правильно.

Як висновок, слід зазначити, що кількість новацій у виборчому законодавстві стала серйозним викликом для всіх суб'єктів виборчого процесу. Проте, в цілому таке перезавантаження влади за новими правилами не відбулося, адже зміни у виборчому законодавстві сприяють побудові зручного лише для партій місцевого самоврядування та не враховує думки асоціацій громад. До того ж, незважаючи на такі значні зміни, у виборах взяли участь тільки 36,87% українців, що є антирекордом в Україні та свідчить про байдужість населення і просто зневіру у їх чесності та прозорості.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А. С.

**Бичківська М.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 11 група**

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ

Україна займає передові місця по кількості утвореного сміття на душу населення, що вказує на необхідність вдосконалення правового регулювання поведження з відходами. Поки тема відходів загалом залишається болючою для нашої держави, проблеми належного технічного забезпечення утилізації та дотримання санітарно-гігієнічних норм медичних відходів у зв'язку з поширенням COVID-19 загострилися і потребують їх негайного вирішення. Наразі, це питання залишається

неповністю врегульованим, що загрожує здоров'ю та безпеці громадян України через можливість поширення інфекційних хвороб та забруднення навколишнього середовища.

Медичні відходи – клінічні та подібні їм відходи, що виникають у результаті медичного догляду, ветеринарної чи подібної практики, і відходи, що утворюються у лікарнях або інших закладах під час досліджень, догляду за пацієнтами або при виконанні дослідницьких робіт, включені до Жовтого переліку відходів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, виділені в окрему групу і визначаються як небезпечні. Нормативно-правовими актами, які регулюють відносини у сфері поводження з медичними відходами є Закони України «Про відходи», «Про лікарські засоби», Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами». Проаналізувавши дані нормативні акти, можна дійти до висновку, що їх недостатньо для врегулювання зазначеної проблематики, адже про медичні відходи в цих актах йдеться тільки опосередковано.

Для удосконалення державної екологічної політики у сфері поводження з медичними відходами за взірцем варто брати принципи, які закріплені в такому міжнародно-правовому документі як Базельська конвенція, керівництво ВООЗ «Безпечне управління відходами діяльності в галузі охорони здоров'я» 1999 р., а також Директива 75/442 ЄС про небезпечні відходи від 15 липня 1975 р.

В Україні діють Державні санітарно-протиепідемічні правила і норми щодо поводження з медичними відходами, затверджені наказом МОЗ від 08.06.2015 № 325. В якій закріплена класифікація медичних відходів, а також система поводження з такими відходами. В Україні медичні відходи поділяють на 4 категорії: категорія А – епідемічно безпечні медичні відходи – харчові відходи всіх відділень закладу, відходи, що не мали контакту з біологічними рідинами пацієнтів, побутові відходи (тверді, великогабаритні, ремонтні) всіх відділень закладу, крім інфекційних; категорія В – епідемічно небезпечні медичні відходи - інфіковані та потенційно інфіковані відходи, які мали контакт з біологічними середовищами інфікованого матеріалу; категорія С – токсикологічно небезпечні медичні відходи – відходи, що можуть становити загрозу хімічного характеру; категорія D – радіологічно

небезпечні медичні відходи – матеріали, що утворюються в результаті використання радіоізотопів у медичних та/або наукових цілях, що перевищують допустимі рівні, встановлені нормами радіаційної безпеки.

Поводження з відходами відрізняється відповідно до категорії. Поводження з побутовими відходами (категорія А) – збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізація, видалення, знешкодження і захоронення, в межах вимог чинного законодавства. Відходи категорії В після знезараження передаються на підприємства, що мають ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами та мають відповідне сертифіковане обладнання. Медичні відходи категорії С передаються спеціалізованим підприємствам, що мають ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами. Збирання, зберігання, транспортування та видалення відходів категорії D здійснюються відповідно до вимог законодавства України щодо поводження з радіоактивними відходами, нормами радіаційної безпеки.

Із загальної кількості відходів, що утворюються в рамках охорони здоров'я, близько 85% складають загальні, небезпечні відходи, порівнянні з побутовими відходами. Решта 15% вважається небезпечним матеріалом, який може бути інфекційним, хімічним або радіоактивним. Відходи охорони здоров'я містять потенційно шкідливі мікроорганізми, які можуть заразити пацієнтів лікарні, медичних працівників та широку громадськість. Інші потенційні небезпеки можуть включати стійкі до наркотиків мікроорганізми, які поширюються із закладів охорони здоров'я у навколишнє середовище.

Наприклад, Міністерство екології Китаю вжило негайно заходів по розробленню для місцевої влади обмежень щодо поводження з використаними медичними масками, які вважаються потенційно зараженими не менше 2 днів. Таким чином було організовано централізований збір засобів захисту у спеціальні контейнери або проведення громадянами дезінфекцій масок, їх поміщення в окрему упаковку перед тим як помістити у контейнер для відходів.

Польща, у свою чергу, дотримується принципу наближення під час вирішення проблеми з медичними відходами, який означає, що відходи повинні перероблятися максимально близько до місць їхнього утворення. В Україні ж підприємства, які мають ліцензії на перероблення клінічних та подібних їм відходів, а саме, які виникають в результаті

медичного догляду, ветеринарної практики, і відходи, що утворюються в лікарнях або інших закладах під час досліджень, догляду за пацієнтами або при виконанні дослідницьких робіт, розташовані лише у семи областях.

Насамперед необхідно забезпечити належне фінансування на реалізацію заходів щодо знищення та знезараження медичних відходів; посилити відповідальність суб'єктів владних повноважень, що здійснюють контроль в галузі поводження з медичними відходами та виробників медичних відходів; врегулювати правове регулювання відносин щодо системи збору та утилізації медичних відходів; вдосконалити порядок надання ліцензій на операції збору та утилізацію медичних відходів. Не менш важливим питанням є стимулювання утворення та діяльності підприємств (у тому числі державних та комунальних), які будуть займатися збором та утилізацією медичних відходів.

Недопущення та відвернення негативних наслідків незадовільного правового регулювання поводження з відходами можливе лише у разі комплексної зміни методів, які застосовуються під час утилізації. Вважаємо, що необхідним є прийняття відповідного нормативно-правового акту щодо покращення й систематизації законодавчих засад технічного забезпечення їх утилізації та контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог до таких процесів.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Білич Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для
органів юстиції України, 2 курс, 8 група**

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

У сучасній правовій думці впроваджується новий погляд на розвиток антропологічного підходу до людини і її прав, оскільки людське життя, гідність, свобода, рівність активно обговорювані цінності в сучасній науковій філософсько-правовій літературі.

Сучасні тенденції свідчать про те, що якісне використання людського потенціалу, незалежно від статі, веде державу до прогресу, оскільки і жінка, і чоловік є членами побудови цивілізованого і розвинутого суспільства, у якому може реалізуватися кожен, незалежно від статі, уподобань, віросповідання чи інших переконань.

Невід'ємною характеристикою людини, нерозривно пов'язаною з її природою, є стать. На думку доктора юридичних наук Оніщенко Н.М. саме у статевій приналежності людина перш відчуває свою біологічну природу, її незмінюваність. Але не тільки біологічну. Стать керує і детермінує, акцентує і вмовляє. Вона зберігає, захищає, стає джерелом енергії, натхнення.

Очевидно, що питання гендерної рівності сьогодні набуло особливої уваги і представляє велику цінність для права. Істотну роль для визначення гендерної рівності має співвідношення понять юридичної і фактичної рівності, рівності стартових можливостей і результатів. Правова рівність передбачає рівність суб'єктів перед законом, закріплює рівні юридичні засоби реалізації їх суб'єктивних прав, рівний захист і рівну юридичну відповідальність за їх порушення.

Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право у деяких аспектах розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного. Але ж, звичайно, гендерна рівність передбачає також право на відмінності між чоловіком та жінкою. Відмінності не повинні негативно впливати на умови життя людини, як чоловічої статі, так і жіночої, не повинні бути причиною їх дискримінації, вести до нерівності. Наприклад, відмінності, що стосуються репродуктивної сфери чоловіків і жінок, не призводить до нерівності, яке може виникнути під впливом певних соціальних факторів (правові гарантії захисту здоров'я вагітної жінки). Фізіологічні відмінності не можна прийняти або скасувати законом, тому здатність жінки народжувати дитину є відмінністю, що не змінюється в часі, а факт захисту її прав не веде до нерівності.

Щодо нормативної бази, то вона в Україні є достатньо розробленою для запобігання гендерної нерівності. Гендерну дискримінацію заборонено Конституцією та Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», 1980 року ратифікована Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, у 2005 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про

забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Навіть більше, підписана в 2014 році Угода про асоціацію між Україною та ЄС, містить статтю про гендерну рівність у економічному житті. Згідно з цією статтею, Угода має й такі цілі, як забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі ухвалення рішень [3]. Також не можна не згадати статтю 3 проекту Закону України «Про працю», у якій йдеться про заборону будь-якої дискримінації у сфері праці.

По-перше, гендерна нерівність негативно відображається на соціально-економічному становищі українського суспільства. Більшість жінок не мають можливості отримати гідну освіту для того, щоб потім застосувати свої навички на ринку праці, роблячи конкуренцію чоловічій статі. І це у певній мірі обмежує їх внесок в економіку країни. Водночас практика забезпечення принципу гендерної рівності в Україні свідчить про існування проблем. Для прикладу щодо трудової сфери Державна служба статистики України оприлюднила дані про середньомісячну заробітну плату жінок і чоловіків за III квартал 2019 року. За даними відомства, середньомісячна зарплата жінок у III кварталі 2019 року становить 9348,42 грн, або 75,7% від зарплати чоловіків (12 350 грн).

По друге, жінки мають гірший доступ до процесу ухвалення політичних рішень. За даними аналітичного «Обсерваторія демократії» вони складають 49,6 % населення Землі і лише 25% депутатів – парламентаріїв на планеті. Незначна участь жінок у політичних процесах ставить під сумнів демократичних прийнятих рішень та репрезентативність представницьких органів. Законодавство України у цій частині містить позитивні зрушення. Прикладом може слугувати положення Виборчого кодексу України, у якому закріплено вимоги щодо дотримання «гендерних квот». Дане нововведення є інструментом політики «позитивної дискримінації», спрямоване на забезпечення більш пропорційної представленості жінок.

Для українського суспільства дія вказаних нормативно-правових актів, вищеперахованих програм та реформ, поки що, на жаль, не призвела до утвердження принципу рівності в суспільстві як обов'язкової складової ефективного демократичного розвитку держави. Гендерна рівність сприймається значною частиною

політикуму як щось нав'язане міжнародними інституціями, але чуже і непотрібне для українців.

Наприклад, за даними засобів масової інформації, колишній Голова Верховної Ради запросто може дозволити собі фразу: «Чоловік – це вища істота, тому що жінка була створена з ребра Адама» (заява Володимира Литвина у 2017 р.), а тодішній депутат Антон Геращенко порадив жінці «...йти заміж і народжувати дітей, а не займатися політикою...». Такі висловлювання публічних осіб вбачаємо неприйнятними.

Можна навести ще багато прикладів, де досі зберігається гендерна дискримінація: 1) відповідно до Індексу гендерної нерівності 2016 року, Україна визнана найгіршою для жінок країн у Європі, поряд з Туреччиною, В'єтнамом, Аргентиною – у світовому масштабі; 2) за даними МВС щороку від домашнього насилля гине близько 600 українок.

На нашу думку, сприятимуть забезпеченню гендерної рівності такі умови:

- розгортання науково-дослідницької роботи з вироблення механізмів адаптації міжнародних норм і стандартів забезпечення гендерної рівності до національних особливостей українського народу, традицій, що склалися протягом історичного розвитку;

- вивчення питань гендерної рівності у закладах освіти з метою усвідомлення значення для демократичного і правового розвитку суспільства;

- впровадження програм із конкретними заходами забезпечення гендерної рівності у діяльності державних органів, політичних партій, громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

Білогубова В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 4 група

ЩОДО ПИТАННЯ БУЛІНГУ ЯК ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність теми зумовлена тим, що піднята в тезах проблема не достатньо вивчена в нашій країні і з теоретичних позицій, і з позиції практики. Явище булінгу надзвичайно поширене в сучасній школі, але цю проблему з тих чи інших причин замовчують, не афішують випадки знущань, її не прийнято обговорювати. З одного боку, педагогічний колектив, дбаючи про власну репутацію, ігнорує її, а з іншого – батьки, які або вважають ситуацію цькування хорошою школою життя, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу.

Це інтернаціональна проблема, яка зачіпає питання порушення конституційних прав людини, зокрема право на недоторканість особи та право на повагу до людської гідності, тому широко вивчається закордоном (наприклад, в США, Великій Британії, Канаді, Норвегії, Фінляндії та інших).

Як зазначає відомий науковець І. Кон, за останні 20 років «буллінг» став міжнародним юридичним терміном, який означає складну сукупність конституційних та водночас соціальних проблем. У науковій літературі, присвяченій питанням булінгу, представлено багато визначень цього явища. Х. Лейманн визначає буллінг як «взаємодію, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, як правило не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає у жертви стан безпомічності і виключення з групи». Таким чином, буллінг безпосередньо зачіпає та посягає на конституційні права людини.

Охорона прав і свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних завдань кожної демократичної держави. Конституція України проголошує життя і здоров'я людини, її честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність (ст. 3), наголошуючи, що «ніхто не може бути підданий катуванню,

жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поведженню чи покаранню» (ст. 28).

Європейська конвенція визнає абсолютну заборону щодо застосування катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання. А саме вище згадане і включає у себе булінг: агресивну поведінку, реальне фізичне або психологічне насилля, бойкот, висміювання та залякування.

За даними Центру інформації про права людини станом на липень 2017 року 67% дітей в Україні у віці від 11-17 років стикалися з проблемою булінгу протягом останніх трьох місяців. Боротьба з порушенням права на недоторканість конституційного права зумовила необхідність законодавця вчиняти певні дії у напрямку зниження рівня постраждалих від цього явища та максимальне його викорінення.

Так, Велика Британія почала цю боротьбу ще у 2006 році. Наукові дослідження булінгу привернули увагу юридичної спільноти і Міністерства освіти Великої Британії до проблеми порушення конституційних прав і гендерної соціалізації, а також до необхідності виховання у молодого покоління правової культури. У 2006 році Міністерство освіти Великої Британії розробило рекомендації і стратегії, спрямовані на запобігання і викорінення булінгу у середніх школах – «Safe to Learn: Anti-bullying Work at School». У цьому документі наголошується, що булінг – це неприпустиме явище в школі і кожен, хто працює у цій сфері, є відповідальним за невтручання у особисту свободу та недоторканність кожної дитини.

Український законодавець почав вдосконалювати нормативно-правову базу у сфері захисту прав людини від посягання явища «булінгу». Через це, 18 грудня 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», у якому визначено: «булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого».

Вже 11 лютого 2019 року було винесене перше рішення суду

стосовно булінгу. Так, Бориспільський міський суд Київської області застосував при вирішенні справи норми нового Закону – було встановлено винну особу та накладено штраф на батьків неповнолітньої дитини.

Отже, викорінення явища «булінгу» – є завданням надзвичайно складним, оскільки потребує зміни звичної моделі регулювання даного питання. На мою думку, у протидії булінгу пріоритет слід надавати насамперед превентивним заходам, а не каральним, оскільки такі заходи мають кращий та більш тривалий ефект впливу на дотримання конституційних прав людини. Подальша робота по боротьбі з булінгом залишається важливим напрямком запобігання порушенню конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також утвердження нової ефективної законодавчої політики у цій сфері.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мудрого Романюк П.В.

**Більченко А.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 4 група**

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство – одна з найважливіших проблем 21 століття: тільки з початку 2020 р. до адміністративної відповідальності в Україні було притягнуто близько 34 тисяч осіб за вчинення такого правопорушення; при цьому, 470 кримінальних проваджень щодо вчинення домашнього насильства було направлено до суду та винесено понад 11 тисяч термінових заборонних приписів (про це повідомляла Національна поліція). Ці цифри зросли на 30% у зв'язку з пандемією коронавірусної інфекції, коли жертви домашнього насильства знаходилися буквально в заручниках у аб'юзерів.

Тому доцільним буде розглянути питання щодо криміналізації домашнього насильства, з метою більш докладного аналізу сучасної ситуації та пошуку шляхів вдосконалення законодавства про запобігання та протидію приниженню честі, гідності та особистої

недоторканності особи, у зв'язку з вчиненням такого правопорушення. Попри вагомість результатів проведених досліджень, залишається значна кількість невирішених, проблем, які потребують розв'язання для підвищення ефективності застосування кримінального законодавства в частині протидії домашньому насильству.

Так у Стамбулі 11 травня 2011 р. була відкрита для підписання Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, або Стамбульська конвенція. На даний час це є важливим компонентом у вдосконаленні міжнародної практики. З метою реалізації положень Стамбульської конвенції 6 грудня 2017 р. в Україні були внесені відповідні зміни до закону про кримінальну відповідальність, які набрали чинності 11 січня 2019 р. Як результат – з'явилися нові законодавчі положення, зокрема, криміналізоване домашнє насильство шляхом доповнення статтею 126-1 Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Так, передбачається, що домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, – карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

Аналізуючи вказану статтю, треба наголосити на певних особливостях:

1. Законодавець, фактично, встановлює такі форми сімейного насильства – фізичне, психологічне та економічне.

Визначення окремих різновидів (форм) домашнього насильства представлене у Законі України "Про запобігання та протидію домашньому насильству":

– економічне насильство, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування та інші правопорушення економічного характеру (п.4 ч.1 ст.1);

– психологічне насильство, що включає словесні образи, погрози,

у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, та інші діяння (п.14 ч.1 ст.1);

– фізичне насильство, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру (п.17 ч.1 ст.1).

2. Введення нової обставини, що обтяжує покарання – "вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах" (п.6¹ ч.1 ст.67 КК України).

3. Законодавець вирішив додати до визначення домашнього насильства у ККУ таку ознаку, як систематичність. Деякі джерела розуміють систематичність як необхідність попереднього притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення у кількості трьох і більше разів. Така позиція знаходить своє відображення і у деяких вироках суду.

4. Відбулись зміни і у Загальній частині ККУ – додано новий Розділ XIII-1 «Обмежувальні заходи», у якому йдеться про те, що кривднику забороняється: а) знаходитися в місці спільного проживання з постраждалою особою; б) наближатися до такої особи на певну, визначену КК України, відстань; в) мати будь-який телефонний, або інший зв'язок з постраждалою. Такий строк може бути, як від 1-го до 3-х місяців, так і продовжений до 12-ти місяців.

Для повноцінного дослідження диспозиції статті 126-1 КК України, слід звернути увагу й на недоліки такого застосування, які не менш важливі при аналізі проблем домашнього насильства:

1. Проблема систематичності, крім її особливостей має ще й негативний вплив: як вказувалося раніше, для визнання злочину домашнім насильством необхідно, щоб відповідні дії вчинялися систематично, а це не дає можливість кримінально-правовій нормі ефективно виконувати функцію запобігання цим злочинам (буквально, якщо таке насильство відбулося один раз, то особа може бути притягнута тільки до адміністративної відповідальності).

2. Відсутність кваліфікованих складів та санкція норми. Зважаючи на доволі широкий спектр діянь, що охоплюються явищем, передбаченим у статті, логічним вбачається закріплення кваліфікованих складів. Варто зауважити, що сама Конвенція містить обтяжуючі обставини, які могли б бути покладені в основу таких складів (ст. 46), а також зазначимо, що максимальні межі покарання за домашнє насильство є значно м'якшими, ніж за подібні протиправні діяння не щодо осіб, із якими порушник перебуває у сімейних або близьких відносинах. Приміром, повторність (п. 'b' ст. 46 Конвенції), яка наразі є проблемою – оскільки кримінальне правопорушення вважається «систематичним», можливі алогічні та несправедливі тлумачення: якщо особа вже була притягнена до відповідальності за 126-1 ККУ, втім вдається до домашнього насильства повторно – потрібно очікувати і повторного виникнення ознаки «системності», тобто знову спочатку притягати особу до адміністративної відповідальності. Безумовно, ця проблема може бути вирішена судовою практикою, втім те, що за повторюваність не передбачається більш жорсткої санкції – суд самостійно виправити не спроможний (таку правову позицію наводить Мельянков Віталій та Усатий Григорій у своїй статті «Проблематика криміналізації домашнього насильства»).

3. У разі кваліфікації злочину, передбаченого ст.126-1 КК України, за сукупністю існує висока вірогідність порушення принципу *non bis in idem* (неможливість притягнення до одного й того ж самого правопорушення).

Отже, підсумовуючи вищевикладене можна сказати про те, що домашнє насильство є актуальною проблемою на сьогодні, тому не зважаючи на всі недоліки законодавства, норми кримінального права продовжують удосконалюватися й надалі. Значення криміналізації цього правопорушення свідчить про те, що Україна, як і більшість країн світу, прагне до побудови демократичного суспільства, де людина, її честь та гідність – найбільша цінність.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Гуд Т.М.

**Біньковська Ю.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс 11 група**

ЩОДО СУТНОСТІ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до ст. 131-1 Конституції України роль прокурора у кримінальному провадженні полягає у підтриманні публічного обвинувачення в суді, організації та процесуальному керівництві досудовим розслідуванням, вирішенням відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляді за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також у представництві інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Безсумнівно, прокурор у кримінальному провадженні є самостійним учасником процесу. Однією з головних вимог до діяльності прокурора у кримінальному провадженні є ефективність його процесуальної діяльності. Проаналізувавши норми Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), слід зробити висновок про те, що там зазначається лише про обов'язок щодо ефективності під час досудового розслідування. Так, у ч. 5 ст. 36 КПК України зазначається, що Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. А ч. 3 ст. 37 КПК України визначає, що у виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу прокуратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.

Незважаючи на те, що законодавець вживає це поняття у даних нормах, проте офіційного визначення ні поняттю неефективності, ні протилежному йому – ефективності – не надає.

Отже, для початку ми б хотіли визначитись щодо змісту поняття ефективності прокурора у кримінальному провадженні. Так, варто зауважити, що поняття ефективності можна пояснити як співвідношення цілого - мети та частини – результату. Адже результат може бути різним та не завжди визначати ту мету, яка ставилась спочатку. Так, метою ефективного розслідування є встановлення фактичних обставин справи у найкоротший (у встановлених законом процесуальних строках) термін, з найменшою шкодою для відповідних прав і законних інтересів осіб, щодо яких здійснюється досудове розслідування, за максимально можливою економії процесуальних сил та засобів.

Варто зауважити і те, що в низці наказів Генеральної прокуратури України зазначається чимало критеріїв для визначення ефективності прокурорів у кримінальному провадженні. Проте, на думку Куліш А.М. та Миколенко Н.С., дані критерії слід вважати саме показниками діяльності прокуратури. Адже вимоги, які зазначені в даних нормативно-правових актах, не відповідають визначенню поняття «критерій». На підставі аналізу даних актів науковці виділяють якісні, кількісні та змішані показники ефективності діяльності органів прокуратури.

Таким чином, до якісних можна віднести забезпечення об'єктивного, своєчасного і повного вжиття заходів щодо додержання вимог Конституції та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, захисту, поновлення прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, відшкодування завданої шкоди, притягнення винних до встановленої законом відповідальності (наказ Генеральної прокуратури України від 03.08.2020 р. № 353). Щодо кількісного, то його визначають як комплексний аналіз статистичної інформації з метою забезпечення законності, здійснення координації діяльності правоохоронних органів України у сфері протидії злочинності (наказ Генеральної прокуратури України від 16.10.2015 р. № 275). Відповідно змішаним показником можна вважати вплив на покращення стану протидії злочинності та корупції, підвищення ефективності їх профілактики, захист прав і свобод громадян та інтересів держави від злочинних посягань, у тому числі щодо відшкодування завданих їм збитків, рівень довіри громадськості до органів прокуратури та

правоохоронних органів (наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 р. № 1/Ігн).

Між іншим, Куліш А.М. та Миколенко Н.С. виокремлюють «власні критерії ефективності» діяльності прокурорів. Так, вони виділяють економічний критерій, змістом якого є встановлення співвідношення суми видатків на утримання прокуратури та повернутих сум до бюджету. А також формальний критерій, який визначається відповідно до результатів проходження щорічної таємної перевірки доброчесності прокурорів.

Окрім зазначеного, ефективність діяльності прокурорів можна визначити і за рівнем довіри населення до даних осіб. Адже останнім часом громадська думка все більше стає критичною при оцінці роботи прокурорів як окремо, так і прокуратури в цілому. Так, Хіль М.В. та Іванцова А.В. вважають, що для покращення таких настроїв у суспільстві варто здійснити декілька кроків. До прикладу, покращити інформаційну обізнаність громадян про роботу даних органів, таким чином встановивши певний соціальний зв'язок між суспільством та органами прокуратури.

І наостанок, хочемо зупинитись на деяких особливостях європейського законодавства, де трактуються певні вимоги до ефективності діяльності прокурорів у кримінальному провадженні. До прикладу, згідно Висновку № 11 Консультативної ради європейських прокурорів щодо якості та ефективності роботи прокурорів, в тому числі при боротьбі з тероризмом та організованою злочинністю, прийнятому на 11-му пленарному засіданні (Страсбург, 17-18 листопада 2016 р.) якість та ефективність роботи прокурорів залежать не тільки від їх таланту та навичок, але й на них суттєво впливають зовнішні фактори, які здебільшого виходять з-під контролю прокурорів: законодавчі та судові рішення, доступні ресурси та очікування суспільства. Отже, ці фактори заслуговують на ретельний розгляд, особливо з точки зору їх впливу на якість та ефективність прокурорської роботи. Проте, у справі Європейського суду з прав людини «Падура проти України» ефективність розслідування передбачає вимогу щодо оперативності й розумної швидкості. Так, зазначається, що навіть якщо в певній ситуації можуть існувати складнощі та перепони, які перешкоджають прогресу у розслідуванні, негайна реакція органів влади є необхідною для підтримки громадської

впевненості у їхній відданості принципу верховенства права та попередженню будь-яких ознак незаконних дій або їх безкарності.

Варто зазначити і те, що зробити ефективну прокуратуру, яка б користувалася повагою суспільства є основною метою реформи даного органу, яка розпочалась 2014-го року і триває досі. Одним з кроків даної реформи є створення системи рекомендацій та стандартів діяльності прокурорів, яка виключить подвійні стандарти у застосуванні кримінального та кримінального процесуального законодавства на практиці, та головне – сприятиме підвищенню ефективності розслідування.

Отже, неефективно варто вважати таку процесуальну діяльність, яка не приносить бажаного результату. Тому проаналізувавши все вищевикладене, ми вважаємо, що задля ефективності діяльності прокурорів у кримінальному провадженні необхідно, по-перше, формально закріпити визначення поняття ефективності, по-друге, встановити єдині критерії, які б давали належну оцінку діяльності даних службових осіб, а також зазначити, що при недотриманні даних вимог, вони не лише не проводитимуть розслідування, а й будуть притягнені до відповідальності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Корчева Т.В.

**Бровко М.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 14 група**

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ «ПРАВ І ВОЛЬНОСТЕЙ» ПИЛИПА ОРЛИКА ТА ПОРІВНЯННЯ З СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ

«Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького», або так звана «Конституція Пилипа Орлика», котру було проголошено у день виборів гетьмана, є унікальним документом, який дослідники небезпідставно називають однією з перших в усьому світі демократичних конституцій.

Підписання однієї з перших європейських конституцій нового часу відбулося «року 1710 місяця квітня» на правому березі річки Дністер. Договір був підписаний самим автором – Пилипом Орликом та кошовим отаманом – Костем Гордієнком, котрий виступав від імені усієї старшини та козацтва.

Укладач зробив акцент саме на узагальнені суспільно-політичного устрою, при цьому не акцентуючи уваги на вагомості відкриття.

Основу «Пактів і Конституцій» становила угода між гетьманом і козацтвом, яке виступало від імені українського народу. Збірник законів складався із вступу й 16 статей. Це був перший випадок в історії України коли новообраний гетьман укладав зі своїми виборцями офіційну угоду, де чітко зазначалися умови, за яких він отримав владу. Пилип орлик керувався ідеєю: «Кожна держава складається і стверджується – непорушністю кордонів».

Основний зміст цього документа:

1. Україна виступає як незалежна та суверенна держава в межах своєї території;
2. Чернігівське, Київське та Брацлавське воєводства складають територію України;
3. Влада поділяється на 3 гілки: законодавчу (Генеральна рада), виконавчу (гетьман і генеральна старшина) та судову (Генеральний суд);

Застосувавши метод аналогії та порівнявши основні пункти «Пактів й конституцій законів та вольностей Війська Запорозького» Пилипа Орлика (далі: КО) з сучасною Конституцією України (далі: КУ) можна знайти дуже помітну схожість:

1. Розділ 2 КО та статті 1-2 КУ висвітлюють думку, що «Україна є суверенна і незалежна...» та «Суверенітет поширюється на всю її територію ... »;
2. Розділи 5/13 КО та стаття 133 КУ стверджують, що «До складу України входять ...»;
3. Розділ 6 КО та стаття 6 КУ підкреслюють, що «Державна влада в Україні ... її поділу на законодавчу, виконавчу та судову».

Прикрим фактом історії є те, що Конституції Пилипа Орлика не пощастило: всі добре знають Конституції США 1787 р. та Франції 1791 р. і навіть пам'ятають Конституцію Польщі 1791 р., оскільки ці

документи були ухвалені представницькою владою існуючих держав і підтримувались авторитетом державної влади. А Конституція Пилипа Орлика реальної сили так і не набула, а тому лишилася в історії як оригінальна правова пам'ятка, один із перших конституційних актів в історії, який обґрунтовує можливість існування парламентарної демократичної республіки

Підсумовуючи, можна цілком стверджувати, що Конституція П. Орлика змальовує переважно усі чинники парламентської республіки, елементи якої притаманні й формі правління сучасної України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Білогубова В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 4 група**

СМЕРТНА КАРА І ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОКАРАНЬ

Дискусії навколо смертної кари – вічнозелений сюжет в історії кримінально-правової думки. Умоглядне узагальнення аргументів у цих дискусіях дозволяє виокремити дві основні їх гілки. Перша – це гуманістичні аргументи італійського маркіза Чезаре Беккарія, який одним з перших системно критикував смертну кару. Його аргументи використовуються і у сучасній правозахисній практиці. Беккарія вважав, що застосування смертної кари неправомірне, оскільки закони про смертну кару є лише ширмою насильства і деспотизму державної влади. Друга група аргументів генетично пов'язується з поглядами французького філософа Мішеля Фуко, який показав, що відмова від смертної кари і тортур – це не наслідок гуманізації, а новий погляд на те, як працює влада.

На його думку, відмова від застосування такого виду покарання пов'язується зі зміною певних основ суспільного життя, коли влада розсіюється через дисциплінарні інститути по всьому соціальному простору, і відбувається перехід від покарання до нагляду завдяки соціальним агентам, які втілюють у собі цю мікрофізику влади. Тому у

сучасному світі відчутна тенденція відмови від покарань, які нагадують за своєю суттю принцип таліону («око за око, зуб за зуб»), і відбувається перехід до покарань, які здатні повернути людину до соціуму. На заміну смертній карі приходить довічне позбавлення волі, при застосуванні якого у засуджених залишається право на життя, що є втіленням принципу поваги прав людини, сформульованому в Загальній декларації прав людини 1948 р.

Смертна кара в Україні була визнана такою, що не відповідає Конституції України, у 1999 р. Рішення Конституційного Суду ґрунтувалося на міжнародних зобов'язаннях України, передбачених протоколами № 6 та № 11 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. Поява у Кримінальному кодексі України такого виду покарання, як довічне позбавлення волі, обумовлювалося прагненням держави створити альтернативу смертній карі, передбачивши більш гуманне покарання. Відповідно до ст. 64 КК України, даний вид покарання встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у тих випадках, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк.

Хоча вже минуло майже двадцять років, як в Україні виконується покарання у виді довічного позбавлення волі, практика показала низку серйозних проблем щодо відповідності даного виду покарання міжнародним стандартам прав людини.

Так, проф. Нотінгемського університету Дірк ван Зіл Сміт, автор дослідження «Life imprisonment: Global Human Rights Analysis», зазначив, що довічне ув'язнення залежно від наявності реалістичної перспективи звільнення поділяється на два види: довічне ув'язнення з реалістичною перспективою звільнення, і без такої, і що найсуворіша форма довічного ув'язнення – це довічне ув'язнення без права дострокового звільнення. Проте, зараз у світі спостерігається тенденція впровадження довічного позбавлення волі таким чином, щоб цей вид покарання був не виключно каральним, а мав реалістичну перспективу звільнення та повернення до соціального життя.

Дірк ван Зіл Сміт вважав, що найбільш базова проблема у сфері довічного ув'язнення пов'язана із правами людини. Звісно ж, люди не можуть перебувати у становищі, коли немає надії доєднатися до суспільства знову. Покарання без реалістичної перспективи звільнення принижує гідність людини, порушує право на надію і нівелює

положення ст. 3 Конвенції 1950 року. Європейський суд з прав людини при розгляді справи «Петухов проти України (№ 2)» від 12.03.2019 р. дійшов висновків, що в Україні довічне позбавлення волі порушує ст. 3 Європейської конвенції, яка забороняє катування та погане поводження: довічно ув'язнені не мають реальної перспективи звільнення, а інститут президентського помилування не є ані прозорим, ані передбачуваним. Отже, ув'язнені просто не знають, на якій підставі вони можуть отримати право на звільнення.

Необхідно, щоб в Україні був розроблений механізм умовно-дostroкового звільнення від довічного позбавлення волі, який був би прозорим і передбачуваним, аби таким чином кожна особа, засуджена до довічного ув'язнення, знала, що має робити для звільнення, та могла реально оцінити свої шанси. Відповідні спроби в Україні були. Так, законопроектом № 2033а від 05.06.2015 р., поданим народними депутатами VIII скликання Верховної Ради України В. Чумаком та І. Луценко, передбачалося введення можливості заміни невідбутої частини покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням й умовно-дostroкового звільнення таких засуджених (зміни до статей 81 і 82 КК України). Однак 03.10.2018 р. законопроект було відхилено.

Ще однією проблемою є те, що переважна більшість людей помилково вважає, що засуджені до довічного ув'язнення завжди будуть небезпечні. Надумку проф. Д. ван Зіл Сміта, таке передбачення є беззмстовним, адже кожна людина має змогу змінюватися. Видається, з таким аргументом не можна не погодитися, оскільки застосування смертної кари взагалі не дає можливості виправлення. Серійний вбивця можливо і не заслуговує виправдання в очах суспільства і родичів жертв, але його страта точно не залишає йому шансу обміркувати свою поведінку. Безумовно, що рішення про те, чи представляє довічно засуджений загрозу для суспільства, має бути обґрунтованим. Тому головним при визначенні доцільності звільнення від довічного позбавлення волі є розробка справедливої та гуманної процедури, що дозволить оцінити готовність того чи іншого довічно ув'язненого до виходу на свободу.

Ще однією складною проблемою є наявність в українському кримінальному законодавстві довічного позбавлення волі жінок. В Україні був розроблений проект Закону про внесення змін до деяких

законодавчих актів України (щодо гуманізації кримінальної відповідальності жінок) № 2254а від 03.07.2015 р. Відповідно до змісту цього законопроекту довічне ув'язнення пропонувалося не застосовувати до жінок взагалі. Проте депутати не підтримали даний законопроект і, на жаль, його так і не було прийнято.

Умови тримання засуджених до довічного позбавлення волі жінок також потребують особливої уваги. Зокрема, необхідно звернутися до Правил ООН, що стосуються поводження з жінками-в'язнями та заходів для жінок-злочинниць, не пов'язаних з позбавленням волі (так звані Бангкокські правила). Вони стосуються уразливості жінок в системі кримінального правосуддя і були схвалені Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 2010 р. Правила наголошують на необхідності урахування особливих потреб жінок-ув'язнених. Облік таких потреб з метою забезпечення реальної рівності чоловіків і жінок не вважається дискримінацією.

Думається, на цьому принципі мають будуватися усі національні документи, які тим чи іншим чином стосуються питань ув'язнення жінок, адже специфічне поводження із засудженими жінками зумовлене низкою обставин як фізичного, так і психологічного характеру. Виходячи із зазначеного, скасування на законодавчому рівні довічного позбавлення волі для жінок наблизить Україну до європейських цінностей прав людини та призведе до покращення міжнародного образу України на світовій арені.

Науковий керівник: д.ю.н., завідувач кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Харитонов С. О.

**Ванджурак М.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 2 група**

КАРАНТИННІ НОВЕЛИ: ВПЛИВ НА ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО

2020 рік назавжди змінив життя нашої планети. Раптовість виникнення незнайомого вірусу COVID-19, безліч смертей, спад економіки. Пандемія коронавірусу COVID-19, яка за декілька місяців поширилась і зачепила 80% країн світу – це перевірка людства на

здатність протидіяти загальнолюдським загрозам, організуватися для вирішення нагальних проблем і робити правильні висновки. Не обійшлося і без нововведень в сучасне законодавство України, нові умови життя вимагають нових рішень, тому впроваджено численні обмеження в усіх сферах життя, в тому числі стосовно праці.

30 березня 2020 р. було прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби COVID-2019» (№3275), яким описано зміни в трудових відносинах під час карантину. В даному випадку пропонує розглянути зміни, внесені до ст. 21 КЗпП.

Згідно нової редакції статті 21 КЗпП «Трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін».

В даному випадку із визначення трудового договору (ст. 21 КЗпП) усунули тезу про те, що працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, «з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові». Причина в принципі логічна – в умовах дистанційної роботи під час карантину підпорядковуватися цьому розпорядкові складно, адже згідно із ч.11 ст.60 КЗпП при дистанційній (надомній) роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі.

Проте чи була необхідність взагалі скасовувати таку норму, а не зазначити про виключення її застосування стосовно дистанційної роботи?

На мою думку, саме таке вирішення цієї ситуації було б більш логічним.

Скасування обов'язковості дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку є грубим порушенням законодавства про працю по ряду причин.

Трудовий розпорядок на підприємствах, в установах, організаціях визначається правилами внутрішнього трудового розпорядку, які затверджуються трудовими колективами за поданням власника або уповноваженого ним органу і виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) на основі типових правил (ч. 1 ст. 142 Кодексу законів про працю України). За своєю правовою природою правила внутрішнього трудового розпорядку є частиною трудового договору, які містять його суттєві умови. Відсутність затверджених трудовими колективами правил внутрішнього трудового розпорядку означає відсутність легітимних правил внутрішнього трудового розпорядку. Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 24 Кодексу законів про працю України).

Наслідки затвердження правил внутрішнього трудового розпорядку уповноваженим органом власника (наприклад, директором підприємства) замість затвердження трудовими колективами означає відсутність укладеного трудового договору. Відповідальність за відсутність затверджених трудовими колективами правил внутрішнього трудового розпорядку та за допуск працівника до роботи без укладення трудового договору передбачено нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України.

Ще однією проблемою після такої зміни ст. 21 КЗпП було порушення вцілому режиму підприємства, установи, організації. Адже левова доля працівників продовжують працювати на своїх робочих місцях, а роботу працівників, які працюють дистанційно все одно потрібно контролювати, координувати і єдиним способом у даному випадку є проведення онлайн-зустрічей. При відсутності обов'язковості дотримання внутрішнього трудового розпорядку у працівників не буде необхідності дотримуватись таких вимог, бо це вже не визначено законом.

Слід також звернути увагу на положення частини 10 статті 60 КЗпП України, в якій законодавець вже визначив, що при дистанційній (надомній) роботі працівники розподіляють робочий час на свій розсуд, на них не поширюються правила внутрішнього трудового розпорядку, якщо інше не передбачено у трудовому договорі.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що правила внутрішнього трудового розпорядку є обов'язковим документом, який розробляється кожним окремим суб'єктом господарювання на підставі типових правил внутрішнього трудового розпорядку. Усунення тези "з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку" із ст. 21 КЗпП створило ще більше неточностей у регулюванні трудових відносин і неоднозначностей при вирішенні трудових спорів.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Яковлев О.А.

**Васютін В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 19 група**

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА У МІСТАХ ІЗ МАГДЕБУРЗЬКИМ ПРАВОМ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В XIV-XVIII ст.

Магдебурзьке право – середньовічне міське право, за яким міста частково звільнялися від управління та суду великих землевласників та створювали органи місцевого самоврядування. Воно закріплювало права міських станів – купців, міщан, ремісників; було юридичним виявом успіхів міського населення в боротьбі проти феодалів. Встановлювало порядок виборів і функції органів міського самоврядування з власним судочинством, що здійснювалося через виборні органи – раду і лаву або дідичного вїта. Джерелом магдебурзького права був привілей архієпископа Віхмана (1188), а також правові повчання лавників – шифенів з м. Магдебург. Їх доповнив звід саксонського права «Саксонське дзеркало», написаний

близько 1233 року Ейке фон Репковим. Протягом XIII – XVIII ст. магдебурзьке право набуло чинності в Чехії, Угорщині, Польщі, Литві, а звідти – на території Білорусі та України. Дослідженням магдебурзького права на території України займалися такі вчені: В. Антонович, Д. Багалій, Н. Білоус, М. Василенко, М. Владимирський-Буданов, М. Грушевський, Д. Дорошенко, А. Заяць, О. Кістяківський, О. Компан, О. Лазаревський, А. Яковлів.

Перша хвиля поширення магдебурзького права на українській землі припала на другу половину XIII ст., коли в Холмі, Перемишлі, Львові, Галичі, Володимирі з'явилися німецькі громади. Із включенням західноукраїнських земель до складу Корони Польської урбанізаційний процес на землях Галицької Русі інтенсифікувався. Привілеї на магдебурзьке право дістали Сянок, Львів, Перемишль, а на Поділлі – Кам'янець, Смотрич. На початку XVI ст. в Руському воєводстві було засновано 48 міст, а пізніше – 125. У XVI ст. у Подільському воєводстві було засновано 47 міст.

Наступна велика хвиля надання привілеїв на магдебурзьке право українським містам відбулася після інкорпорації українських земель до складу Корони Польської за актом Люблінської унії 1569 р. В останній третині XVI ст. на цих землях було засновано кілька десятків нових міст та надано їм привілеї на магдебурзьке право. Так, у Волинському воєводстві такі привілеї отримали Крупіль, Качин, Мовчанів, Ямпіль, Мосор та інші. Серед міст Київського воєводства – Бишів, Черняхів, Корсунь, Пирятин. Надання привілеїв на магдебурзьке право українським містам тривало і в XVII ст. На початку 1640-х рр. ним користувалася більшість міст Правобережної України. В Лівобережній Україні такі привілеї отримали Стародуб, Чернігів, Ніжин.

Після підписання Переяславської угоди 1654р. на клопотання міських громад Києва, Переяслава, Чернігова російський цар Олексій Михайлович надав «жалувані грамоти», що підтверджували дію Магдебурзького права в цих містах. У ході військової зимової кампанії польський король Ян II Казимир з метою здобути прихильність місцевого населення надав привілеї на магдебурзьке право Остру і Козельцю. Надалі привілеї на магдебурзьке право підтверджувалися російськими царями лише найбільшим українським містам Гетьманщини, але міська автономія в них поступово обмежувалась.

Торкаючись судочинства у містах, що користувалися

магдебурзьким правом, залежно від правового статусу сторін, предмета суперечки, а також від часу, коли стався злочин, існували такі види судів: війтівський – розглядав дрібні майнові справи, де не складалася присяга, він відбувався щодня, гайний поточний – суд віта і лавників, розглядав особисті немайнові справи та справи, пов'язані зі спадщиною, гайний викладний – розглядав цивільні і кримінальні справи, гайний гостинний – розглядав справи, в яких хоча б однією стороною був не місцевий житель або іноземець, найчастіше – купець, гайний гарячий – розглядав кримінальні справи, коли злочинець був затриманий на місці злочину. Розгляд судової справи, як правило, проводили війт разом із лавниками. Вирок виносив війт при обов'язковій присутності лавників. Міські ради також мали судові функції. Радецький суд теж розглядав кримінальні справи, але значно більшої ваги і значення, та різні цивільні справи і виносив вирoki. До його складу входили радці з бурмистром, який очолював цю колегію. Радецький суд вважався вищою апеляційною інстанцією для війтівсько-лавничого суду. Найвищою інстанцією для всіх видів міських суддів був асесорський суд – королівський надвірний суд. У судовій практиці в українській містах найбільш популярними були праці польського правника Б. Гроїцького «Артикули магдебурзького права...» видана в 1559 р., які не раз перевидавалися і розповсюджувалися по містах Речі Посполитої.

Щодо Гетьманщини, слід зазначити, що у середині XVIII ст. усі магістрати були звільнені від юрисдикції полкових судів і підпорядковані Генеральному військовому суду, який вважався найвищою апеляційною інстанцією для магістратських судів.

Норми Магдебурзького права поряд з Литовським статутом стали основним джерелом для укладення збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ». Після запровадження «Установлення про губернії» та створення нової судової системи воно фактично втратило чинність і дедалі більше змінювалося Литовським статутом. Остаточна ліквідація Магдебурзького права на західноукраїнських землях відбулася в 1786 р., а в містах Центральної і Лівобережної України – у 1831 р.

Підводячи підсумки, варто зупинитись на наступних моментах. По-перше, магдебурзьке право сприяло виділенню міського населення в окремих суспільний стан. По-друге, магдебурзьке право було однією

із цивілізаційних ниток, яка пов'язувала українське суспільство з європейською цивілізацією. По-третє, вивчення практичної діяльності магістратів в XIV-XVIII ст. на українських землях має велике значення для розвитку міського самоврядування в умовах незалежної України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Верблюдова М.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс 8 група**

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

В сучасному світі демократична унітарна держава не може існувати без місцевого самоврядування, яке є проявом децентралізації та розширенням народовладдя. Україна є членом Ради Європи, а тому використання Європейської хартії місцевого самоврядування для здійснення децентралізації є обов'язковим.

Органи місцевої влади є найближчими до громадян, а тому від якості їх роботи залежить те як буде здійснюватись забезпечення населення якісними медичними та адміністративними послугами та буде працювати соціальна сфера. Для цього органи місцевого самоврядування повинні мати широкі повноваження та відповідне фінансування для здійснення своїх функцій. Реформа децентралізації, що триває в Україні, впровадила у повсякденне життя багато нових підходів, ідей та напрацювань, але здійснення будь-якої реформи та тим паче функціонування органів влади не можливе без правових гарантій та основ на яких засновується їх діяльність.

Проблематика гарантій місцевого самоврядування у цілому та гарантій місцевого самоврядування в Україні зокрема досліджувалась такими авторами, як О.М. Бориславська, П.М. Любченко, Ю.А. Свірін, О.С. Шугріна, І.С. Щебетун.

Ю.А. Свірінзазначає, що під гарантіями місцевого самоврядування розуміють сукупність умов та засобів, що

забезпечують повну та ефективну реалізацію територіальними громадами, їх органами та посадовими особами права на місцеве самоврядування. Взагалі система цих гарантій включає два види: загальні та спеціальні (юридичні) гарантії.

До загальних гарантій місцевого самоврядування відносять досягнутий рівень розвитку держави, тобто ті економічні, політичні, духовні, соціальні відносини, які склалися в суспільстві. Відповідно до цього можна говорити про економічні, політичні та духовні гарантії.

Юридичними гарантіями місцевого самоврядування є їх юридично гарантована самостійність і незалежність та юридична відповідальність державних органів, підприємств, організацій та установ, посадових осіб, окремих громадян та їх об'єднань перед органами місцевого самоврядування, тобто законодавче закріплення статусу органів місцевого самоврядування та порядку їх діяльності.

Наприклад, Конституція України в статті 7 закріпила принцип, згідно з яким в Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування чи ст. 61 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» право органів місцевого самоврядування встановлювати місцеві податки і збори.

Що стосується основ діяльності органів місцевого самоврядування, то ними є об'єктивно сформовані в суспільстві економічні, соціальні, фінансові, правові й інші можливості й умови, сукупність яких утворює той базис, на якому будується вся система місцевого самоврядування.

О.С. Шугріна виділяє такі види основ місцевого самоврядування як територіальна основа, матеріальна і фінансова основу місцевого самоврядування та правова основа.

Що стосується територіальної основи, то вона визначається територіальними факторами і може здійснюватися територіальною громадою лише в межах адміністративних кордонів населених пунктів. Територіальною основою місцевого самоврядування є визначені адміністративно-територіальні одиниці – село, селище, місто, район, область

Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування в свою чергу полягає у використанні комунальної власності, підставою для набуття якої є безоплатна передача майна територіальним громадам державою.

Не зважаючи на важливість вище перелічених основ місцевого самоврядування, їх використання не можливе без юридичної основи, тобто законодавство, що регламентує його організацію і функціонування в Україні. До такої основи належать норми Конституції України, Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування», Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Виборчого кодексу як закону, що регулює змінюваність влади та процес заміщення виборних посад в органах місцевого самоврядування.

Отже, функціонування органів місцевого самоврядування неможливе без ряду факторів, одними з яких є гарантії та основи їх діяльності. Хоча й ці поняття є взаємопов'язаними, оскільки гарантії місцевого самоврядування закріплюються його правовою основою, тобто законодавством. Тобто якщо гарантії є умовами діяльності органи місцевого самоврядування, то основи є засобами виконання їх завдань.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Волосовець О.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 7 група**

ПИТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення одним з найважливіших питань державного та суспільного життя України залишається збереження та розвиток української державності. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст.1 КУ). І щоб зберегти та збагатити ці фундаментальні засади, які були досягнуті українцями вкрай протягом складних історичних періодів боротьби, потрібно належним чином спрямувати зовнішню політику держави на логічний розвиток та міжнародну комунікацію. Одним з таких напрямків зовнішньої політики є вступ України до міжнародних організацій:

Європейському Союзу та Організації Північноатлантичного договору. Дане питання актуалізувалось після внесення змін до Конституції України Законом від 7 лютого 2019 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Проте ризики обмеження державного суверенітету завжди існують у разі вступу будь-якої країни до тих чи інших міжнародних організацій. Це є певною політичною угодою, яка крім своїх переваг має і певні недоліки.

Першим вагомим кроком щодо реалізації зовнішньої політики у напрямку Євроінтеграції та входження до НАТО стали зміни до Конституції України Законом від 7 лютого 2019 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Згідно з цими змінами у преамбулі закріплюється незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, зокрема у ст. 85, 102 та 116 КУ зазначено, що відтепер Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України отримують повноваження визначати засади внутрішньої і зовнішньої політики, та забезпечують реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в Організації Північноатлантичного договору. «Метою запропонованих Законом змін є законодавче закріплення в Конституції України цивілізаційного вибору, європейської ідентичності українського народу та незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

На підставі соціологічного дослідження «Соціально-політична ситуація в Україні», проведеного спільно Центром «Соціс» та Центром Разумкова у липні 2020 р., можна констатувати, що майже 60% українців підтримують вступ до ЄС, а до НАТО – кожен другий наш співвітчизник. Опитування, в якому взяли участь 4 тис. українців, всі віком старше 18 років, засвідчило: вступ до ЄС підтримали б 57,9% опитаних, до НАТО – 47,7%. Дані результати репрезентують все

населення України, за винятком тимчасово окупованих територій АР Крим, Донецької та Луганської областей.

Головними об'єктивними перевагами входу України до Альянсу та ЄС стануть:

–Надання гарантій безпеки, у відповідності до яких напад на Україну означає напад на всіх членів НАТО.

–Україна буде залучена до Спільної європейської політики (СЄПБО).

–Сформується середній клас.

–Поширення української культури в ЄС.

–Зниження ризику війни проти України; зміцнення політичної незалежності.

–Мінімізація можливості зовнішньополітичних провокацій проти України.

–Зміцнення територіальної цілісності; створення сприятливих геополітичних умов.

–Збільшення іноземних інвестицій.

–Покращення перспектив вступу до ЄС.

Величезний спектр можливостей буде відкрито для українців зі вступом до Європейського Союзу та до Організації Північноатлантичного договору, проте мала увага приділяється хоч і потенційним, проте все ж таки недолікам такої інтеграції. До таких недоліків можна віднести:

–Той факт, що Україні необхідно буде надавати збройну підтримку союзникам по НАТО, якщо на них буде здійснено напад в Європі.

–Ймовірне збільшення витрат на оборону у відсотковому відношенню ВВП.

–Вартість членського внеску України до бюджету НАТО, який за попередньою оцінкою становитиме 40-50 мільйонів доларів США на рік.

–Можливе збільшення терористичної загрози проти України.

–Погіршення відносин з країнами СНД.

–Складність переходу на європейський рівень цін, який призведе до подорожчання товарів першої необхідності.

Крім того НАТО висуває низку критеріїв для вступу, які на даний

момент є дійсно складними для реалізації в Україні. На зустрічі глав країн-членів Північноатлантичної Ради у Вашингтоні від 24 квітня 1999 р. було ухвалено «План дій щодо членства в НАТО», в якому зокрема і записані всі критерії до країн, які бажають вступити до Північноатлантичного Альянсу. Наприклад, очікується, що країни-претенденти виділять Збройні сили та військову техніку на забезпечення колективної оборони та виконання інших місій Альянсу. Або після приєднання виділять достатньо бюджетних коштів на виконання зобов'язань, що стоять перед Альянсом. Тому, якщо Україна ратифікує договір, вона буде зобов'язана щорічно виділяти частину доходів бюджету на виконання зобов'язань.

На нашу думку, щоб наблизитися до стандартів такого виду організацій, потрібні, перш за все, вирішення внутрішніх проблем, докорінні зміни в внутрішній і зовнішній політиці держави та реформування законодавства. Але на даний момент Україна переживає складний етап, невизначеність в політиці, нестабільну ситуацію на тимчасово окупованих територіях, розгалуження ідеології у суспільстві. Тому основою метою є подальший розвиток державності та збереження українського суверенітету.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Габдінова К.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Слідчо-криміналістичний інститут, 2 курс, 5 група**

ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА ПРИКЛАДІ РІШЕННЯ ЄСПЛ «ШВИДКА ПРОТИ УКРАЇНИ»

Одне з основних питань, яке набуло вагомого значення в сучасному світі, стосується прав і свобод людини та правомірності обмеження їх реалізації з боку інститутів державної влади. Варто розпочати з того, що права людини – це основні можливості громадянина, іноземця, особи без громадянства, які необхідні для існування і розвитку особи та визначаються невід'ємними (не можна позбавити людину цих

прав і також особа не може, навіть добровільно, відмовитися від них), універсальними (тобто вони належать людям незалежно від соціального та майнового становища, кольору шкіри, національності, віросповідання тощо) і непорушними (не можна скасувати встановлені права і не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав).

Проте, варто зазначити, що права людини й громадянина хоч і є непорушними та невідчужуваними, однак законодавство все-таки передбачає можливість обмеження щодо реалізації прав і свобод людини та громадянина. Правомірне обмеження щодо реалізації права повинно бути встановлене законом, відповідати принципам пропорційності, справедливості та зумовлене об'єктивними причинами (легітимною метою).

Ключові питання, що стосуються обмеження реалізації прав та свобод людини державою, визначаються у основних міжнародно-правових актах, які закріплюють права людини. Так, наприклад, у ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р. зазначено, що при реалізації своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати лише таких обмежень, які проголошуються законом з метою забезпечення потрібного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і добробуту в демократичному суспільстві.

Для правомірного обмеження прав і свобод людини та громадянина необхідно дотримуватися декількох умов, сукупність яких називають «трискладовим тестом». «Трискладовий» – оскільки вимагає наявності усіх трьох складових-умов, які необхідні для обмеження в реалізації певного права. Європейський суд з прав людини завжди перевіряє дотримання «трискладового тесту» при вирішенні питання правомірності втручання інститутів державної влади у конкретне право людини та громадянина. Він складається із таких основних умов:

- 1) чи передбачена законом можливість обмеження права;
- 2) чи є легітимною мета такого обмеження;
- 3) чи потрібне це обмеження у демократичному суспільстві.

Цікавим прикладом застосування «трискладового тесту» та обмеження права особи на свободу вираження поглядів є кейс ЄСПЛ «Швидка проти України» (рішення від 30.10.2014 р.). Розпочнемо із обставин справи: 24.08.2011 р. під час святкових урочистостей з нагоди Дня незалежності України за участі Президента України відбулася

офіційна церемонія покладання вінка до пам'ятника Тарасу Шевченку. Заявниця, член опозиційної партії, після церемонії підійшла до покладеного президентом вінка та відірвала частину стрічки з написом «Президент України В.Ф. Янукович», не пошкодивши сам вінок. Шевченківським районним судом міста Києва заявницю було визнано винною і накладено стягнення у вигляді адміністративного арешту строком на 10 діб.

Проаналізувавши поведінку заявниці Суд погодився із тим, що своїм вчинком вона прагнула поширити серед людей навколо неї певні ідеї щодо президента. Тому цей вчинок можна вважати формою вираження політичних поглядів. Відповідно, ЄСПЛ вважає, що застосування до заявниці за цей вчинок стягнення у вигляді десятиденного адміністративного арешту становило втручання у її право на свободу вираження поглядів. Таким чином, було неправомірно обмежено й конституційне право, яке передбачене статтею 34 Конституції України.

Розпочнемо з першої умови трискладового тесту. Заявниця вдалася до провокативного жесту, який міг занепокоїти або образити багатьох людей, які були його свідками. І тому ЄСПЛ погоджується із застосуванням національним законодавством, а саме ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Можна сказати, що визнання заявниці винною у дрібному хуліганстві та застосування до неї стягнення, передбаченого відповідним положенням, відповідало вимозі законності.

Що стосується другої умови, то у Конвенції не зазначено чіткого переліку підстав, за яких обмеження прав людини і громадянина з боку інститутів державної влади відповідає легітимній меті. Проте зі змісту деяких статей можна зрозуміти, що обмеження прав людини та громадянина може мати сенс, коли воно здійснюється задля захисту та охорони національної та громадської безпеки, економічного добробуту, громадського порядку, прав і свобод інших людей (ч.2 ст.8, ч.2 ст.9 Конвенції), територіальної цілісності (ч. 2 ст. 10 Конвенції) тощо. ЄСПЛ дійшов висновку, що застосований до заявниці захід переслідував легітимну мету захисту громадського порядку та прав інших громадян.

Останнім кроком потрібно встановити, чи допустиме таке обмеження в демократичному суспільстві. Як зазначено у Кодексі України про адміністративні правопорушення за це діяння передбачався штраф від 2 до 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і лише в крайніх випадках арешт (ст.173 КУпАП). Проте суд вирішив застосувати до

шістдесятитрьохрічної жінки, без судимостей, найбільш суворе покарання за діяння, яке не призвело до жодного насильства. Вчиняючи так, він посилався на те, що жінка не бажала визнавати свою провину та змінити свої політичні погляди. Та все ж таки ЄСПЛ визнав цей захід непропорційним переслідуваній меті.

Таким чином, у цьому випадку втручання держави було надмірним а застосоване покарання надто суворим. Важливим у таких справах є й те, що за такою поведінкою заявниці ЄСПЛ визнав свободу вираження поглядів. За приписами національного суду, вона начебто пошкодила майно, а насправді у такий спосіб висловила свої погляди і держава не довела «нагальну суспільну потребу» обмеження в реалізації права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мудрого Романюк П.В.

**Гайдо О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс 3 група**

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ (ПЕРЕБУВАННЯ) БОРЖНИКА – ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗ СТАТУСУ ПІДПРИЄМЦЯ В НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Закріплені у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) види проваджень встановлено специфічний порядок розгляду певної категорії справ. Залежно від об'єкта судового захисту та предмета судової діяльності процесуальним законом передбачено суттєві відмінності між провадженнями, однак, в ЦПК України існують правила, однакові для всіх видів провадження. Таким правилом можна назвати визначення підсудності. Так, перш ніж приймати рішення про подальший рух справи, суд спочатку встановлює, чи належить дана справа до його територіальної юрисдикції. Якщо ні – то вона відправляється до іншого суду до підсудності якого вона дійсно має належати. Ці правила поширюються і на наказне провадження, однак питання визначення підсудності в ньому можуть полягати не тільки в питанні вирішення справи судом за місцем його розташування, але і чи

можливо видати заявнику судовий наказ взагалі. Особливо це пов'язано з тими справами наказного провадження, в яких боржником виступає фізична особа без статусу підприємця.

Для встановлення підсудності справи в наказному провадженні, суд встановлює місце проживання чи перебування такого боржника. Однак відповідно до ч.9 ст.165 ЦПК України, якщо це не вдається зробити, то суду доводиться відмовити особі в видачі судового наказу, що фактично позбавляє заявника можливості стягнути відповідні кошти з боржника в порядку наказного провадження. Цим зумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Звернемось до статистики. У 2018 р., Вишгородським районним судом Київської області було зроблено узагальнення практики щодо розгляду заяв наказного провадження за новим ЦПК України. При аналізі причин відмови в видачі судових наказів за період від 15.12.2017 р. по I квартал 2018 р., було встановлено, що в 35% випадків відмова ґрунтувалась саме на неможливості встановити місце проживання (перебування) боржника – фізичної особи – це великий показник. Але розглянемо більш нові дані – в ході дослідження даної теми було проаналізовано 12 судових рішень наказного провадження, що приймалися в Харківській області за період від 11.02.2020 р. по 30.04.2020 р., інформація про які містилась в Єдиному державному реєстрі судових рішень. В даний проміжок часу кількість відмов в видачі судового наказу на підставі ч.9 ст.165 ЦПК України склала 4 ухвали, що склало 50% від загальної кількості ухвал про відмову з досліджених документів. Враховуючи ці дані можна зробити висновок, що значна частина заяв з вимогою видачі судового наказу про стягнення коштів з боржників – фізичних осіб не задовольняються через невстановлення їх місця проживання (перебування), що відбувається через призму неможливості вирішення питання про підсудність.

Поширеною є думка стосовно того, що такі види проваджень в цивільному судочинстві як наказне, мають спрощувати процедуру розгляду цивільних справ судами. До того ж наказне провадження характеризується тим, що при подачі заяви на видачу судового наказу заявник просить стягнути борг з особи, стосовно якої презюмується, що вона є боржником, і підтвердженням цьому є письмові докази, і також має спрощувати завдання як стягувача так і суду. Проте, враховуючи

поширеність відмов у видачі судового наказу з причини неможливості встановити місце проживання (перебування) боржника – фізичної особи, стає зрозуміло, що стягнення боргу в наказному провадженні може стати великою проблемою через відсутність або недостатність відповідної інформації.

Враховуючи все, це можна зробити висновок, що неодноразові відмови судів у видачі судових наказів з причин, визначених ч.9 ст.165 ЦПК України, пов'язані з неефективністю самої процедури встановлення місця проживання боржників. Розглянемо положення цивільного процесуального законодавства. Відповідно до ч.ч.5-7 ст.165 ЦПК України, для визначення підсудності справи, на основі даних із заяви про видачу судового наказу, для встановлення місця проживання (перебування) боржника, суддя протягом 2 днів з дня надходження заяви про видачу судового наказу, має звернутись до органів реєстрації місця перебування та місця проживання особи, які мають надати йому інформацію про зареєстроване місце проживання цього боржника. Такі дані мають надаватись протягом 5 днів з моменту отримання звернення від суду. Окрім цього суддя для встановлення місця проживання боржника може скористатись даними Єдиного Державного Демографічного реєстру. Інших способів отримання інформації про місце проживання боржника судом в наказному провадженні не передбачається (якщо тільки від заявника не надходило таких повідомлень), і якщо отримати таку інформацію із зазначених джерел неможливо, то приймається ухвала про відмову в видачі судового наказу. Звичайно, на підставі п.1 ч.1 ст.353 ЦПК України, заявник може оскаржити дану ухвалу до апеляційного суду, однак це не змінює того, що в наказному провадженні існує проблема встановлення місця проживання боржників для подальшого визначення підсудності та видачі судових наказів, і вказує на недосконалість наказного провадження.

Порівняно з наказним провадженням, зовсім інша ситуація відбувається в позовному провадженні – існує процедура розшуку відповідача (ст.132 ЦПК України), відповідно до якої суд оголошує його розшук, якщо місце перебування відповідача невідоме. Важливо зазначити, що застосовується цей захід в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи

саме в позовному провадженні. Розшук відповідачів проводиться Національною поліцією України, всі витрати на цей розшук відшкодовуються відповідачами за рішенням суду. Сама процедура розшуку відповідача регулюється Порядком розшуку боржника-фізичної особи, однак слід мати на увазі, що даний акт не застосовується в наказному провадженні. Це пов'язано з тим, що розшук відповідача може відбуватись на різних стадіях позовного провадження, а також після його закінчення.

Враховуючи підстави проведення розшуку відповідача в позовному провадженні, можна зазначити, що дані дії суд може застосовувати щодо певних категорій справ лише тоді, коли інакше знайти відповідача неможливо, а також неможливо розглянути справу без його участі. Такі дії для суду є виключними заходами. Однак процедури розшуку боржника, як і самого визначення такого поняття, в наказному провадженні не існує. Через це можливість отримати судовий наказ істотно зменшується. В разі неможливості отримання даного стягнення в наказному провадженні, особа може звернутись до суду з відповідними вимогами в порядку позовного провадження, однак, це не змінює того факту, що, в значній кількості випадків застосування лише тих способів встановлення місця проживання боржника, які передбачаються чинним ЦПК України, не є ефективними і це тягне за собою проблеми для заявників.

Передбачення в ЦПК України застосування додаткових заходів встановлення місця проживання, перебування фізичної особи-боржника буде сприяти удосконаленню наказного провадження, подальшій можливості заявників реалізувати їх права, інтереси та обов'язки без додаткових звернень в порядку позовного провадження до судів першої інстанції та оскарження ухвал суду наказного провадження в апеляційних судах. Стягнення боргу в наказному провадженні має таку ж важливість для задоволення потреб кредиторів, як і в загальному позовному провадженні, та не може применшуватись.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Каламайко А.Ю.

**Гайтан К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група**

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ЯК РІЗНОВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ

Адміністративна реформа, що проводиться в Україні, передбачає підвищення ефективності державного управління в цілому і зокрема необхідність переорієнтації діяльності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування на надання якісних адміністративних послуг.

На сучасному етапі розвивається концепція «публічно-сервісної держави» та відбуваються вагомі зміни у форматі відносин держава-громадянин. Тому питання адміністративних послуг набуває актуального значення. Воно вивчалось у науково-теоретичних дослідженнях багатьох науковців, таких як Н.В. Гнидюк, І.П. Голосніченко, В.С. Долечек, С.В. Ківалов, А.В. Кірмач, Є.В. Курінний, О.О. Харитонova.

Взагалі, категорія «адміністративні послуги» з'явилася в розвинених країнах в процесі перетворення держави з управлінсько-розпорядчої (бюрократичної) на сервісну.

Закон України «Про адміністративні послуги» дав чітке визначення терміну «адміністративна послуга», ввів поняття адміністративного збору, як єдиної плати за її отримання та запровадив створення центрів надання адміністративних послуг з метою забезпечення зручних та доступних умов спілкування громадян із владою, а також можливості подання документів та надання адміністративних послуг в електронній формі.

В зазначеному Законі адміністративні послуги визначено як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та (або) обов'язків такої особи відповідно до закону.

У Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади зазначено, що адміністративна послуга – це

результат здійснення владних повноважень уповноваженим суб'єктом, що відповідно до закону забезпечує юридичне оформлення умов реалізації фізичними та юридичними особами прав, свобод і законних інтересів за їх заявою (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, проведення реєстрації). Уповноваженим суб'єктом у таких правовідносинах є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, державне підприємство, установа, організація, що на виконання закону надає адміністративну послугу.

Результат адміністративної послуги може виражатися в укладенні адміністративного договору.

В українському законодавстві термін «адміністративного договору» вперше зазначив Кодекс адміністративного судочинства України. Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 4 цього кодексу, адміністративний договір – спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері й укладається на підставі закон.

Проаналізувавши законодавче визначення понять «адміністративних послуг» та «адміністративного договору», варто виділити такі ознаки адміністративних послуг:

– Вони є видом публічних послуг, що надаються органами державної влади;

– Адміністративні послуги надаються відповідно до встановленої в законодавстві процедури;

– Кінцевим результатом надання адміністративних послуг є індивідуальний адміністративний акт (рішення чи адміністративний договір);

– Адміністративні послуги надаються за заявою суб'єкта, щодо якого приймається індивідуальне рішення.

Таким чином, адміністративний договір являє собою кінцевий етап реалізації адміністративної послуги суб'єктом владних повноважень у формі угоди між суб'єктом надання адміністративної послуги та особою – замовником послуги.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

Гладишенко С.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 6 група

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність, безперечно, є однією з основоположних засад та цінностей сучасного демократичного суспільства. В рамках лібералізації системи місцевого самоврядування є актуальним питання розрізнення конституційно-правової та муніципально-правової відповідальності як кардинально відмінних, але взаємопов'язані форми відповідальності органів місцевого самоврядування.

Єдиної позиції щодо дефініції «відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування» у науковому світі немає, оскільки деякі науковці не визнають двоаспектності цього поняття та, за думкою М. Черногора, запозичують дефініцію з теорії права та галузевих юридичних наук. Поширеною є думка щодо визначення відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування лише у негативному аспекті.

Рівночасно юридична відповідальність органів місцевого самоврядування, безумовно, має свою специфіку, що дозволяє її, як вважає В. Погорілко, виділити в окремий та самостійний різновид юридичної та соціальної відповідальності – муніципально-правової відповідальності. С. Орлов визначає муніципально-правову відповідальність як зв'язок між суб'єктом відповідальності, що володіє певним комплексом прав у сфері місцевого самоврядування та зобов'язується дотримуватися певної моделі поведінки, та інстанцією відповідальності, що прямим або непрямим шляхом контролює діяльність такого суб'єкта та повинна у разі негативної оцінки та невідповідності відреагувати. Її існування має спірний та дискусійний характер, що, насамперед, пов'язано з недостатнім дослідженням цієї теми у вітчизняній правовій науці.

І. Алексєєв вважає, що поряд із муніципально-правовою відповідальністю може застосовуватися і конституційно-правова, яка в першу чергу захищає пов'язані із здійсненням державної влади

конституційно-правові відносини та безпосередньо є відповідальністю посадових осіб та органів місцевого самоврядування перед державою, на відміну від муніципально-правової, що, на думку К. Шугріної, першочергово відноситься до населення. Позиція щодо місця та існування конституційно-правової відповідальності є достатньо поширеною в українській правовій науці.

С. Орлов виділяє такі відмінності муніципально-правової та конституційно-правової відповідальності: 1) муніципально-правова відповідальність на відміну від конституційно-правової є різновидом публічно-владного примусу, а не державним примусом у «чистому» вигляді; 2) при визначенні мір відповідальності використання норм права різних галузей; 3) до суб'єктів конституційно-правової відповідальності, на відміну від муніципально-правової, також відносяться державні органи; 4) до муніципально-правової відповідальності можуть притягувати як посадові особи та органи місцевого самоврядування, так й інші суб'єкти державно-владних повноважень, зокрема вищі органи; 5) автономна система нормативно-правових актів, що передбачає певний вид відповідальності.

Отже, юридична відповідальність посадових осіб та органів місцевого самоврядування в наш час здебільшого розглядається у негативному аспекті, однак частина науковців (С. Орлов, К. Шугріна) провели ґрунтовний аналіз та навели переконливих аргументів щодо «двоякості» цього феномену. Тема потребує більш детального дослідження, оскільки чіткого та стрункого розподілу та визнання муніципально-правової та конституційно-правової відповідальностей як окремих юридичних відповідальностей, так і двох частин одного цілого на даний момент немає. Так, деякі вчені визнають існування лише муніципально-правової відповідальності (О. Фрицький, А.Кочерга), інші науковці – конституційно-правової (П. Любченко, В. Шаповал), деякі ж правники – обох (І.Кеня, К. Заболотських). Потреба в цьому в останній почувається особливо гостро у зв'язку з реформуванням системи місцевого самоврядування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри державного будівництва та місцевого самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Головащенко Д.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група**

МУНІЦИПАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Становлення України як суверенної, незалежної, демократичної та соціальної держави зумовлює необхідність суттєво підвищити роль системи місцевого самоврядування як важливого механізму підвищення ефективності територіального управління, зокрема через раціональне нормативно-правове, організаційне та матеріально-ресурсне забезпечення.

Адміністративно-територіальний устрій характеризується як обумовлений функціями держави і проведений з урахуванням природно-історичних, економічних, національних та інших особливостей поділ території держави на окремі частини, згідно з яким будується система місцевого самоврядування, інших державних і недержавних органів з метою забезпечення їх практичної діяльності.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року була затверджена Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Також 05.02.2015 року був прийнятий Закон України «Про засади державної регіональної політики». В результаті державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад за час реформи зросла у 41,5 разів (з 0,5 млрд грн у 2014 році до 19,37 млрд грн у 2018 році).

Окрім того, децентралізаційні процеси знайшли відображення у Програмі діяльності Уряду та «Стратегії – 2020», затвердженій Указом Президента України від 15.01.2015 року № 5/2015 і планах їх реалізації. Вагомим кроком на шляху муніципальної реформи стало попереднє схвалення 31.07.2015 р. Верховною Радою України проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», який відображає нову модель територіальної організації влади. Проте остаточне внесення змін до Основного Закону так і не відбулося.

У контексті аналізу правового забезпечення муніципальної

реформи в нашій державі варто також згадати проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» № 8389 від 17.05.2018 р., внесений до порядку денного десятої сесії Верховної Ради України восьмого скликання.

01 квітня 2014 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Указом Президента від 12 січня 2015 р. була затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» згідно із якою реформа децентралізації була включена у перелік першочергових реформ, необхідних для забезпечення європейських стандартів життя в державі.

У рамках реформи децентралізації до 2020 р. на всій території України планувалося створення об'єднаних територіальних громади (далі – ОТГ), як первинних одиниць адміністративного поділу. Це мало проходити через об'єднання базових територіальних громад (міст, сіл, селищ) в укрупнені територіальні одиниці – ОТГ. Проте процес децентралізації загальмувався. Аналіз причин уповільнення реорганізації державної влади та аналіз діяльності новостворених ОТГ вказують на те, що перешкодою на шляху децентралізації є відсутність законодавчої бази та недосконалість окремих прийнятих нормативно-правових актів, а проблемою діяльності новостворених ОТГ є низький кадровий рівень працівників органів місцевого самоврядування. Базовим законом для проведення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади є Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 р.

Відповідно до Закону, голову ОТГ, до якої приєднується сусідня громада, не переобирають, а вибори депутатів ради ОТГ проводяться лише на приєднаній території. Але проблемою цього закону є те, що він юридично позбавляє міські територіальні громади, які межують з містами обласного значення, можливості такого приєднання.

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села)» від 09 лютого 2017 р. введено поняття «старостинський округ»; більш чітко визначено статус старости та його взаємодію із членами територіальної громади, із головою ОТГ та депутатським корпусом; встановлено функціональні обов'язки старости; окреслені межі його діяльності на посаді;

закріплені підстави та порядок дострокового припинення його повноважень; встановлені гарантії діяльності.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо набуття повноважень сільських, селищних, міських голів» від 09 лютого 2017 р. розкриває питання набуття повноважень сільським, селищним, міським головою та регулює питання виконання ним кола обов'язків на виборній посаді. Закон «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07 червня 2001 р. у встановлює правові та організаційні засади служби в органах місцевого самоврядування; закріплює за громадянами України право рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування; здійснює поділ посад на категорії; містить вимоги щодо політичної неупередженості службовців, до рівня професійної компетентності особи; розкриває порядок проведення конкурсу на вакантні посади; містить нові норми, які регулюють питання оплати праці, преміювання та заохочення.

Отже, відсутність якісного законодавства, недостатнє фінансування, криза управлінських кадрів та невідповідність державної політики реаліям життя є основними проблемами, як гальмують завершення реформи децентралізації в Україні та перешкоджають утворенню та розвитку ОТГ європейського зразка. Прийняття нових законів, що регулюють питання реформування органів місцевого самоврядування та внесення до законодавчих актів запропонованих доповнень допоможе вирішити ці проблеми.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Голубцова К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс**

ЗАБОРОНА ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИН У ЦИРКАХ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Вже декілька років поспіль Україна бореться з експлуатацією тварин у цирках, проте це дуже складний процес і домогтися перемогти ще не вдалося, а тому на законодавчому рівні цю норму досі не

прописано. Однак, все ж таки вдалося добитись певних локальних заборон в низці міст. Так заборону на пересувні цирки встановлено в таких містах, як Черкаси, Київ, Дніпро, Івано-Франківськ, таке рішення було прийнято органами місцевої влади.

Проте говорити, що після прийняття цих локальних актів в Україні вирішено проблему з тваринами у цирках, поки зарано. Найважливішим є те, що на національному рівні на даний момент немає акту про заборону експлуатації тварин у цирках чи шапіто, хоча до Верховної Ради вже надходив не один законопроект, щодо такої заборони. У 2018 р. Міністерством екології та природних ресурсів була розпочата розробка законопроекту про заборону тварин в цирках, проте його так і не було передано до Кабінету Міністрів. Що стосується сучасного становища в цій сфері, то Міністерство культури, молоді та спорту України у 2019 р. заявило, що ініціює повну заборону на використання диких тварин в циркових виставах, який почне діяти з 2021 р. А Міністерство енергетики та захисту навколишнього середовища планує передати тварин, які сьогодні знаходяться на балансі державних циркових підприємств, в заповідники, зоопарки і притулки. Тим часом у вересні 2019 р. Окружний адміністративний суд Одеси задовольнив позов місцевих зоозахисників і заборонив використовувати тварин в одеському цирку. Це було перше подібне рішення в нашій країні.

Проблематика в цій сфері вже неодноразово підіймалася в суспільстві. Проте, це питання є не вирішеним, а тому воно потребує окремого дослідження. Спочатку вважаю за потрібне окреслити коло проблем, які наявні в цирках по відношенню до тварин, в теперішній час.

Так в першу чергу це насилля, як і фізичне так і психологічне. Знаходячись у новому місці і лишившись без звичного оточення і умов, тварини постійно зазнають стресу, який в свою чергу посилюється жахливими умовами їхнього утримання, напевно всі знають, що все своє життя циркові тварини проводять у темних і тісних клітках, і не мають змоги бачити сонця, неба і дерев.

Також варто зазначити і те, що дресируванню зазвичай доросла тварина практично не піддається, тому до цирку звірів привозять зовсім маленькими. Мисливці їх виловлюють відлучаючи від батьків. І це вже є початковим етапом порушення психіки тварин. Наступною

проблемою є їх утримання в жахливих і не пристосованих умовах. Так у мавп, які в дикій природі живуть на деревах, в цирку немає можливості лазити по гілках або спілкуватися зі своїми родичами. Через це у тварин відбувається порушення психіки: тварини намагаються залізти у куток клітки, деякі з них стають досить агресивними, або навпаки боязливими, досить часто б'ються головами об стіни чи підлогу. А потім, щоб змінити ситуацію звірів починають «лікувати» психотропними препаратами. Але найгірше доводиться слонам. У звичних умовах вони живуть сім'ями, з якими проходять до тридцяти кілометрів на день, зупиняючись для купання в водоймах. Слоненята, поки не виростуть, знаходяться поруч з матір'ю, не відходячи від неї. У цирку всіх цих умов немає: слонів утримують на коротких ланцюгах, грязьові і водяні ванни, які потрібні їм для правильного догляду за шкірою, відсутні. Тому, нажаль, такі рухливі від природи тварини змушені стояти весь час в клітці, а часто навіть не мають можливості навіть нормально лягти: місця мало, а поруч знаходяться їх прикуті родичі. Правовою проблемою є те, що в нашій країні відсутні жодні статистичні дані, або є звіти чи дослідження, які б стосувалися б психологічного і фізичного здоров'я тварин у цирку або шапіто. Проте показовими є центри які призначені для реабілітації ведмедів. В нас в країні їх нараховується чотири. Одним з них є Національний природний комплекс «Синевир». У цьому центрі знаходиться тридцять тварин. І прикрим є те що, майже всі звірі – циркові. Також в нашій країні немає жодного реєстру з цирковими тваринами. Немає ні у міських ветеринарних службах, ні у Державній екологічній інспекції, які б за законом мали б контролювати здоров'я тварин.

Що ж стосується дресування. Справа в тому, що далеко не всіх тварин можна навчити робити те, що людина хоче бачити. Собаки, наприклад, піддаються дресуванню, а ведмеді – ні. Також, я вважають, що гуманної дресури не існує в принципі – вмовляннями тварина неможливо змусити робити те, що за своєю природою їм робити не властиво. Це все тільки хитрий маркетинговий хід цирків – давати звірові ласощі, за які він нібито все і робить. Насправді, є тільки один спосіб так званої дресури диких тварин: насильство. Львів б'ють, для того, щоб ті сиділи на тумбах, тигренят – щоб вони стрибали крізь вогняні кільця. Чим складніше повинен бути трюк, тим жорстокіше

насильство. Ведмежат часто ставлять на нагріте залізо, включаючи певну мелодію, а від болю і страху тварина починає стрибати. Таке «дресирування» продовжують до тих пір, поки у ведмедя не виробляється умовний рефлекс.

Не слід також і забувати про такі фактори, як небезпека для глядачів та дресировальників. Постійні знущання, порушення умов утримання і стрес - все це знищує психіку тварин і провокує зриви і психози, через які звірі нападають на людей. У 1994 р. в США слониха знесла огорожу цирку і побігла по вулиці, тягнучи за собою вагончик з дітьми. Її вдалося зупинити тільки після того, як в тварину кілька разів вистрілив офіцер поліції. В Перу у 2014 р., під час циркової вистави розлючений лев кинувся на вчительку Роксану Гевару, яка привела в цирк свій клас. Тварина завдала жінці глибокі рани. Вчителька вижила, а лева забрала держава. Циркова вистава за участю тварин може завдати не тільки фізичну шкоду глядачам, а й негативно відіб'ється на їх психіці, в першу чергу це стосується дітей. Напад на своїх вчителів також нерідке явище.

Цирк може бути успішним і без звірів. Так, через перераховані вище причини від використання в циркух звірів на даний час відмовилися приблизно п'ятдесят країн світу. Такі, як: Канада, Греція, Італія, Перу, Нідерланди, Швеція, Хорватія, а також Китай, Австрія та багато інших країн. Що стосується локальних заборон, то вони прийняті в Аргентині, США, Бразилії, Австрії, Норвегії та інших країнах. Можна навести для прикладу канадський цирк «Cirque du Soleil» – найпотужніша циркова корпорація в світі, яка виступає на п'яти континентах. На арені цирку ніколи не виступали звірі – це принципова позиція керівництва. Це єдиний цирк в світі, який підтримує міжнародна організація Greanpeace. Китайський державний цирк – наступний після Cirque du Soleil за популярністю, і один з найдавніших в світі, теж не використовує тварин.

Вирішити всі вище перераховані проблеми можна. На мою думку, шлях є один-прийняти закон, який би заборонив експлуатування тварин в циркух на всій території України. Проте, на превеликий жаль, в Україні прийняти такий закон може лише Верховна рада України, а право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить Президенту України, народним депутатам, Кабінету Міністрів України. Тобто звичайні люди можуть вплинути на прискорення прийняття такого

закону лише шляхом проведення мирних протестів чи мітингів, або поданням відповідних петицій. Що саме повинен врегулювати такий закон, окрім заборони використання тварин у цирках? Так, по-перше, слід визначити долю тварин, на мою думку, всіх тварин потрібно розподілити по притулках чи реабілітаційних центрах. Звісно, що без будівництва нового сучасного притулку буде складно це зробити, проте все ж таки реально. По-друге, в законі слід прописати норми щодо відповідальності цирків, в особі їх директора, чи інших осіб, які не будуть дотримуватися закону, чи будь-яким чином його будуть його порушувати. Що стосується санкцій, то в першу чергу, повинна бути вилучена тварина, а потім особа буде сплачувати штраф, або в деяких випадках буде позбавлена волі, як звірі, які також були в неволі через цю людину. І на останок хочу зазначити, що якщо кожен буде проявляти свою активну громадську позицію, то аналізована проблема буде вирішена значно швидше.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копиця Є. М.

**Гончар В.О.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 5 група**

ІЄРАРХІЧНІСТЬ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розглядаючи джерела сучасного цивільного права України, слід звернути увагу на численну кількість трактувань такого поняття, а також на багатозначність і нечіткість його визначення. Якщо вирішувати це питання, спираючись на доктрину і юридичну практику України, до актів цивільного законодавства можна віднести ті, норми яких за ст. 1 ЦКУ регулюють особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Найвища юридична сила серед таких, в ієрархічній системі цивільного законодавства, належить нормативно-правовим актам, тобто нормам Цивільного Кодексу України. Таке місце ЦК є не випадковим, а спеціально розробленим для забезпечення за ч 6 ст. 4 ЦК однакового регулювання цивільних відносин на всій

території України.

Ієрархічність, яка закладена в систему цивільного права, може розглядатися з двох сторін. Перша полягає в тому, що складовими такої ієрархічності є закони, тобто нормативно-правові акти, які були прийняті парламентом або всенародним референдумом і регулюють найважливіші суспільні відносини та підзаконні акти, тобто ті, що приймаються уповноваженими на те суб'єктами на базі закону, мають меншу юридичну силу і не можуть суперечити йому. Другий погляд на ієрархічність зводиться до того, що серед усіх законів Цивільний Кодекс виокремлює і ставить вище за себе лише Конституцію України.

З цього слід розуміти, що юридична сила певного нормативно-правового акту перш за все впливає на його подальше застосування на практиці. У разі, коли одне і теж саме питання вирішується двома нормативними актами неоднаково, перевагу має той, який займає вище положення в системі цивільного законодавства. У випадку, коли між собою суперечать норми законів однакової юридичної сили, застосуванню підлягає той акт, який було прийнято пізніше.

Крім певної ієрархічності, нормативно-правові акти цивільного права повинні дотримуватися логічної сумісності один з одним. Так, будь-який закон України повинен бути прийнятий на основі і відповідно до Конституції України і ЦКУ. Застосовуючи акти цивільного законодавства, в першу чергу суб'єкти права повинні додержуватися співвідношення загальних і спеціальних норм. Так, до загальних можна віднести ті, що регулюють без виключення всі правові відносини у випадку необхідності правового застосування, а до спеціальних – що застосовуються до певних різновидів цивільних відносин. При цьому на практиці мають пріоритет ті законодавчі акти, що містять у собі спеціальні норми щодо інших актів України.

За відсутності суперечностей між змістом загальної і спеціальної норми, використовувати слід положення ЦКУ разом з приписами інших законодавчих актів. Однак у разі виникнення колізії між ЦК і законодавством керуватися слід роз'ясненнями Конституційного Суду України, (далі – КСУ), які викладені в третьому пункті мотивувальної частини Рішення від 3 жовтня 1997 р. «Про набуття чинності Конституції України». В ньому йде мова про те, що суспільні відносини не можуть одночасно врегульовуватися законодавчими актами, які мають однакоvu юридичну силу і при цьому суперечать один одному.

Крім того, акт, який приймається пізніше на законних підставах частково або повністю скасовує попередній однопредметний акт. Таке роз'яснення підлягає застосуванню до всіх законів, норми яких регулюють певні суспільні відносини, інакшим чином, ніж ЦКУ.

Так, наприклад, якщо спиратися на загальну норму ЦК України, а саме на ст. 708 і на спеціальну щодо неї ст. 8 ЗУ «Про захист прав споживачів», можна дійти висновку що суб'єкт права буде застосовувати другу, тому що за колізійним принципом *lexspecialisderogatgeneralis* (лат. «спеціальний закон відмінняє (витісняє) загальний закон»). Однак порівнюючи їх більш детально, зрозуміло, що ст. 8 значно звужує права споживачів, тобто суперечить ст. 708. А від так керуватися слід принципом *lexposterioderogatpriori* (лат. «пізнішим законом відмінняється більш ранній»).

Положення ЦК України про відповідність норм інших законів нормам ЦК України слід розуміти як необхідність встановлення відношення логічної сумісності норм інших законів з нормами ЦК України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Уразова Г.О.

**Грасберг І.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 9 група**

БОЛОТА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Протягом багатьох століть сформувалась соціально-негативна екологічна оцінка водно-болотних утворень, що призвело до масового знищення боліт. Пізніше таке розуміння боліт призвело до їх активної розробки, осушення з метою доступу до шарів торфу, освоєння земель, на яких знаходилися водно-болотні угіддя, і як наслідок до погіршення екологічної ситуації, а саме зменшення урожайності та підвищення ризиків появи стихійних лих, таких як повені, засухи тощо. З плином часу суспільство стало усвідомлювати, що ефективне використання

осушених земель є майже неможливим, бо родючий шар ґрунту дуже тонкий, а осушені території зазнають суттєвих кліматичних змін, внаслідок чого зникають рідкісні види тварин та рослин. Пізніше було проведено ряд наукових досліджень, спрямованих на вивчення боліт з точки зору їх біорізноманіття, в результаті яких вчені дійшли висновку, що болота відіграють надзвичайно важливу роль в екосистемі і підлягають охороні, як цінні природні комплекси.

За своєю природою, болота – складні природні утворення, які вивчаються фахівцями різних наукових галузей. Правовому дослідженню водно-болотних угідь присвячені роботи Дегтяр Н.В., Малишевої Н.Р., Жидана О.С., Фролової Н.В., Томченко О.В., Паламарчук М.М., Томахіна М.Л. та ін.

Результати детального вивчення боліт привернули увагу міжнародної спільноти до значущості боліт, як природного утворення, що є середовищем для існування великої кількості рослин і тварин. Наслідком цього стало прийняття Рамсарської Конвенції, яка була підписана 2 лютого 1971 р.. Україна є однією з держав – Договірних сторін Конвенції. Мета Конвенції – збереження існуючих водно-болотних угідь, в основному як середовища існування рідкісних видів тварин. Конвенцією були виділені ознаки водно-болотних угідь, які кожна країна-учасниця мала надати до спеціального Переліку водно-болотних угідь міжнародного значення. Таким чином, на Державу покладалися зобов'язання щодо збереження водно-болотних угідь та їх раціонального використання.

В сучасному національному законодавстві України визначення поняття «болото» міститься в Водному кодексі: болото – надмірно зволожена земельна ділянка із застоєм водним режимом і специфічним рослинним покривом. У той же час Водний кодекс не відносить болота до видів водних об'єктів. Виходячи з положень статті 4 цього Кодексу, «до земель водного фонду належать землі, зайняті болотами». Так само статус земель, зайнятих болотами визначений і у Земельному кодексі України. Доцільно зазначити, що законодавство України не виключає можливості віднесення боліт і до земель інших категорій: оздоровчого, рекреаційного, лісогосподарського призначення. Крім того, торф, який є складовою боліт, має властивості корисних копалин, а вони належать до сфери гірського права. Також важливо врахувати факти природної унікальності торф'яних боліт, які

містять ознаки водних об'єктів, надр, нерідко – лісів. Зокрема, торфовища з глибиною залягання торфу більше одного метра відносяться до особливо цінних земель, які характеризуються особливим режимом правової охорони, а також обмеженнями щодо припинення права постійного користування та наявністю обов'язкового погодження матеріалів їх вилучення.

Водно-болотні угіддя є чутливими до будь-яких змін антропогенного характеру. На сучасному етапі в Україні зникає велика кількість водно-болотних угідь. Найпоширенішими причинами такого зникнення є будівництво загат на великих річках, інтенсивне використання земель водно-болотних угідь у сільському господарстві, побудові житлових масивів, розміщенні промислового комплексу тощо. Як наслідок, вони зазнають деградації, на них порушені екологічні та біологічні процеси. Саме тому, необхідно відновлювати їхній природний стан та захищати їх від згубного втручання людини, формувати дієвий правовий механізм щодо їх охорони, відтворення та використання.

Відповідно до земельного законодавства України, до змісту поняття охорони земель входить збереження природних водно-болотних угідь. За змістом Постанови КМУ від 29 серпня 2002 р. №1287 «Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення», болота є видом водно-болотних угідь. Здійснення державного контролю покладається на Державну екологічну інспекцію, конкретні повноваження якої викладено в Постанові КМУ від 19 квітня 2017 р. № 275.

Землі водного фонду і водно-болотні угіддя відносяться національним законодавством до складових структурних елементів екомережі. Як наслідок, для власників і користувачів боліт встановлюються певний комплекс прав та обов'язків. Таким чином, власники і користувачі боліт, включених до переліків територій та об'єктів екомережі в порядку, визначеному законом, беруть на себе зобов'язання щодо збереження природних ресурсів, їх екологічно збалансованого та раціонального використання.

Підсумовуючи викладене, можна дійти висновку, що болота безперечно відносяться до природних об'єктів та входять до об'єкту регулювання екологічного права. Саме болотам як об'єктам еколого-правового регулювання притаманні такі риси, як природне

походження, екологічний взаємозв'язок із довкіллям та виконання функцій життєзабезпечення.

Відповідно до положень національного законодавства болота не відносяться до водойм, адже за своєю природою вони не є водними об'єктами. А отже, можна вважати, що вони виступають самостійним видом об'єктів екологічного права. Проте, у той же час в законодавстві закріплено, що землі, на яких розташовані болота, відносяться до земель водного фонду. Невід'ємною частиною боліт є специфічна рослинність, а також різні мінеральні ресурси. Тож, аналізуючи наведене вище, не можна повністю відокремлювати болота від водних об'єктів. Вони скоріш є так званим природним комплексом таких природних об'єктів як землі, водойми, надра та навіть рослинність. Як наслідок, можна стверджувати, що болотам притаманний спеціальний правовий режим і на них поширюється законодавство щодо складових його елементів.

Однак, у законодавстві України відсутнє спеціальне комплексне нормативно-правове регулювання різноманітних суспільних відносин в галузі охорони і раціонального використання боліт. Саме тому, є необхідною регламентація їх правового режиму, порядку використання і охорони, що, своєю чергою, має базуватися на системних комплексних теоретичних дослідженнях особливостей, правової суті та змісту правового режиму боліт як самостійного об'єкта еколого-правового регулювання.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

Гудзенко Ю.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 5 група

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛADOVA ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Принцип правової визначеності – важливий елементі принципу верховенства права, який посідає провідне місце серед інших принципів конституційного права.

Яка ж сутність правової визначеності? Вона передбачає, що право повинно характеризуватись доступністю, чіткістю, універсальністю, містити у собі і втілювати у життя головні суспільні цінності, формулювати їх зрозумілими та доступними до сприйняття громадянами. Ефективне регулювання суспільних відносин забезпечується завдяки цьому принципу, адже правова визначеність покликана встановлювати єдність праворозуміння, забезпечувати відсутність двоякого тлумачення змісту правової норми.

Основні вимоги верховенства права були відображені в доповіді Венеціанської комісії про верховенство права, серед яких було відзначено принцип правової визначеності. Відповідно до цієї доповіді держава зобов'язана робити закон легкодоступним та сама дотримуватись законів, які запровадила. Закон у свою чергу має бути чітким та ясным, бути оприлюдненим. Закон повинен вказати на обсяг дискреції та на спосіб її здійснення із достатньою чіткістю, щоб особа мала змогу відповідним чином захистити себе від свавільних дій. Зворотна дія юридичних норм також суперечить принципу юридичної визначеності. Суди, особливо вищих інстанцій, повинні запроваджувати механізми, які допоможуть уникнути суперечливості та забезпечити узгодженість їх судової практики. Згідно з принципом юридичної визначеності ще до прийняття закону потрібно перевірити його ефективність у його застосуванні.

Варто відзначити, що велику увагу принципу правової визначеності приділяє Європейський суд з прав людини. Позиція ЄСПЛ полягає у тому, що закон має бути певною мірою доступним, щоб громадянин зміг зорієнтуватись в тому, які правові норми застосовуються до даного випадку.

У рішенні ЄСПЛ від 25 листопада 1999 р. у справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства» було зафіксовано вимоги правової визначеності. ЄСПЛ наголосив, що норма повинна бути достатньо чітко сформульована, бути такою, щоб особа могла керуватись нею у своїх діях. Суд вказав і на те, що ступінь чіткості залежить саме від змісту певного документа або сфери, на яку поширюється закон, а також від тих, кому він адресований.

ЄСПЛ приділяє значну увагу і на недосконалість чинного законодавства України, а саме дотриманню правової визначеності. Наприклад, у рішенні від 18 грудня 2008 р. у справі «Новік проти

України» Суд наголосив, якщо у справах мова йдеться про позбавлення волі, дуже важливо дотримуватись принципу юридичної визначеності. Закон, який встановлює можливість позбавлення волі, повинен бути легко доступним, чітким, зрозумілим для кожного, а також має бути передбачуваним у своєму застосуванні для того, аби уникнути будь-який ризик свавілля.

Зауважимо, що власне термін «правова визначеність» взагалі не закріплений у вітчизняному законодавстві, проте можна прослідкувати значну роль цього принципу у практиці Конституційного Суду України.

Багато рішень Конституційного Суду України присвячено саме дотриманню правової визначеності. Наприклад, у Висновку від 2 червня 1999 р. № 2-в/99 у справі про внесення змін до статті 46 Конституції України Конституційний Суд висловив свою позицію, яка наголошує, що стабільність Основного Закону це одна з найголовніших умов визначеності відносин між громадянином і державою. Суд також наголосив, що існує зв'язок між стабільністю Конституції, правовою визначеністю та принципом непорушності прав та свобод людини.

У своєму Рішенні від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010 Конституційний Суд України приділив увагу правовій визначеності саме як елементу принципу верховенства права. Суд зазначив, що правовій визначеності як елементу верховенства права відповідатиме встановлення обмежень основних прав людини і громадянина тільки за умови забезпечення зрозумілих і передбачуваних для особи наслідків застосування правових норм.

Отже, правова визначеність – це одна із важливих вимог принципу верховенства права. Практика ЄСПЛ та Конституційного Суду України демонструє велику роль та значущість цього принципу, відповідно до якого закон повинен бути чітко та зрозуміло сформульованим, оприлюдненим та вільно доступним для кожного громадянина. Цей принцип стає все більш вагомим та значимим елементом правотворчого та правозастосовного процесу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Дрозд О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 2 курс, 8 група**

ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОМІТЕТІВ

Українська державність формувалася протягом тисячоліть і має власне багате надбання та історію, але наука державного будівництва власне тільки починає формуватися. Становлення України як правової держави потребує вирішення широкого кола державно-правових проблем з урахуванням вітчизняного державотворення і зарубіжного досвіду регулювання організаційно-правових відносин.

Незважаючи на те, що модель політичної системи України закріпила домінуючу роль парламенту у системі здійснення влади, проблеми інституційної неефективності Верховної Ради України залишаються актуальними. Зокрема, це стосується складнощів підтримувати конструктивний діалог з іншими суб'єктами прийняття державно-владних рішень, недосконалості законодавчого процесу, низької ефективності механізмів політичної відповідальності народних депутатів України.

Фундамент для проведення парламентської реформи було закладено ще в Брюсселі, в лютому 2015 р., де було підтверджено намір підтримувати швидке і повне здійснення Україною орієнтованих на ЄС комплексних реформ і Голова Верховної Ради України Володимир Гройсман і Президент Європейського Парламенту Мартін Шульц на зустрічі домовилися розпочати комплексну програму парламентської підтримки для України. В результаті цієї домовленості було укладено Меморандум про взаєморозуміння між Верховною Радою України та Європейським Парламентом про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності.

Метою цього Меморандуму є створення спільних рамок для парламентської підтримки і підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України.

Завдання, які має розв'язати парламентська реформа полягають

насамперед у забезпечення ефективного виконання конституційних функцій Верховної Ради, підвищення якості українського парламентаризму, підвищення прозорості, передбачуваності, ефективності та відкритості процесу роботи Верховної Ради України (далі – ВРУ).

Серед основних сфер, які повинні зазнати змін, високий пріоритет має удосконалення організації діяльності парламентських комітетів. Зважаючи на той факт, що саме комітети відіграють ключову роль у здійсненні законопроектної роботи, розгляді законодавчих пропозицій та внесенні до них поправок, така увага є цілком виправданою. Аналізуючи українське законодавство, а саме закон України «Про комітети Верховної Ради України», «Про Регламент Верховної Ради України» приходимо до висновку, що основні недоліки їх діяльності викликані низьким рівнем організації роботи та невиправданими вимогами щодо строків, які надаються для вирішення питань, надання висновків. Так, в аспекті важливості провідної функції ВРУ – прийняття законів, строк, який надається комітетам для опрацювання законопроекту та винесення щодо нього висновку і становить 30 днів є замалим для здійснення повного і глибокого аналізу, особливо враховуючи кількість проектів для опрацювання. Також, протягом парламентської сесії визначається один тиждень для роботи в комітетах. Протягом так званого комітетського тижня лише невелика частина комітетів проводить свої засідання, а навіть у випадку проведення, рівень відвідуваності таких засідань народними депутатами є вкрай низьким. Натомість, більшість комітетів проводять засідання під час пленарного тижня, що веде до зменшення часу на опрацювання законопроектів. З огляду на практику проведення засідань комітетів під час пленарного тижня, доцільно перетворити тиждень роботи в комітетах на додатковий «об'єднаний пленарно/комітетський» тиждень. Зазначене дозволить удосконалити рівень відвідуваності засідань комітетів, посилити загальну продуктивність роботи ВРУ. Не можна применшувати і важливу роль секретаріатів комітетів, в яких бракує достатньої кількості кваліфікованих працівників, які б надавали народним депутатам допомогу в опрацюванні законопроектів.

Ще однією важливою новелою має стати гармонізація діяльності міністерств та відповідних комітетів ВРУ. Подібна модель, зокрема,

успішно функціонує в парламенті Німеччини і видається цілком виправданою й для застосування в Україні.

Може бути запропонована така схема визначення переліку комітетів: по-перше, на початку скликання встановлюється щонайменше кількість комітетів, яка дорівнює кількості міністерств. Якщо відбуваються зміни в кількості міністерств, то це не повинно відбиватися на чисельності профільних комітетів; по-друге, створюється ще до п'яти комітетів загального характеру: бюджетний комітет, прав людини та нацменшин, євроінтеграції та питань асоціації з ЄС, який щонайперше орієнтований на роботу з офісом віце-прем'єра з питань євроінтеграції, з питань запобігання та протидії корупції, з питань Регламенту та організації роботи ВРУ, якому, зокрема ставиться серед завдань – контроль за роботою Апарату парламенту. Спецкомісію з питань приватизації доцільно було б включити до складу комітету з питань економіки з чітким :встановить чітку відповідність у спрямуванні діяльності за певним напрямом комітету, який буде співвідноситися з сферою відповідальності лише одного міністерства.

Отже, як підсумок, зазначимо, що поліпшення діяльності парламентських комітетів має насамперед вирішення питань організації їх роботи шляхом внесення змін в календар законодавчої роботи, встановлення реальних строків виконання поставлених завдань, належний рівень допомоги в організаційно-методичних питаннях з боку секретаріату комітету і гармонізація законопроектних взаємин між роботою міністерств та відповідних їм комітетів Верховної Ради України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Жидко Т.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 14 група**

УКРАЇНА В УМОВАХ КОМУНІСТИЧНОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (кін. 20-х – 30-ті рр.)

Після жовтневого перевороту більшовиків на уламках Російської імперії виникло 13 держав, але тільки деяким з них вдалося утримати свою незалежність. Решта насильницьким шляхом були включені до складу нової, радянської імперії. Українські землі була розподілені між різними державами: Росія – Східна Україна, до Польщі відійшла Західна Україна, до Чехословаччини – Закарпаття, до Румунії – Північна Буковина.

У грудні 1922 р. в Москві на з'їзді рад було прийнято рішення про утворення СРСР (Союзу Радянських Соціалістичних Республік). З приходом російських військ і утвердженням більшовицької влади Україна опинилась у стані глибокої соціально-політичної і економічної кризи.

Політика воєнного комунізму, продрозкладка визивали найбільше невдоволення. Незадоволення селян ще посилювалось голодом 1921-23 рр., який був наслідком не стільки посухи, скільки більшовицької продрозкладки, злочинним вилученням зерна у селян.

Масовий протест був настільки сильним і широким, що більшовики були змушені переглянути свою політику і в березні 1921 р. на черговому партійному з'їзді у Москві прийняли рішення про заміну продрозкладки натуральним податком. Нова економічна політика (неп) була менш жорсткою до селянина, але вона продовжувалась недовго.

У 1929 р. Сталін переміг всіх своїх політичних суперників і здійснив по суті державний переворот, зосереджуючи у своїх руках необмежену владу. Кремль відмовляється від непу і починає кампанію «суцільної колективізації», що передбачала позбавлення селянина землі і результатів його праці. Практично це означало елементарне закріпачення всіх трудівників села. На щойно створені колгоспи накладалася непомірна продрозкладка. Починається Голодомор-

геноцид, «терор голодом». Визначився вкрай ворожим ставленням радянської влади до українського селянства, прагнення їх повністю підкорити чи знищити. Він розпочався у 1932 р. і став справжньою трагедією українського народу. Призивом до справжнього геноциду населення став державний захід, який полягав у повторній хлібозаготівлі. Внаслідок селяни залишались без будь-якого продовольства і були просто приречені на вимирання. Про жорстокість і злочинність існуючих методів вилучення хліба у селян зайвий раз свідчить “закон про колоски”, згідно з яким було засуджено 55,4 тис. людей, в т.ч. 2110 «порушників» – до вищої міри покарання – розстрілу.

На черговому з’їзді 1923 р. у Москві вони проголошують політику коренізації – залучення до державного управління кадрів корінної національності. На цій основі в Україні розгорнувся процес українізації – політика тимчасових поступок з боку радянської влади у вигляді поширення вживання української мови і залучення до управління місцевих кадрів. На початку 20-х років відбувалося поширення вживання української мови, використання її в закладах освіти, переважна частина книжок, журналів і газет видавалися українською мовою. Спостерігається певна українізація церковного життя, що було пов’язано, насамперед, з діяльністю Української автокефальної православної церкви. А вже у 1932 р. Москва повністю заборонила політку «українізації» і почала жорстоку боротьбу проти вигаданого нею «українського буржуазного націоналізму».

Наприкінці 20-х років в усіх сферах суспільно-політичного життя України спостерігається зміцнення тоталітаризму і посилення сталінських репресій. Процес масових репресій історики іноді поділяють на три часові хвилі: перша (1929-1931 рр.) – початкова, так звана «шахтинська справа»; друга хвиля (1932-1934 рр.) – була пов’язана, насамперед, з терором голодом; третя (1937-1938 рр.) – в історії одержала назву доби «великого терору», бо була пов’язана з найбільш масовими і жорстокими, апокаліптичного масштабу репресіями. Суспільство все глибше опускалося у прірву страху, відчаю і моральної деградації.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Житинський О.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 4мп група**

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ У КРИМУ В 1990-х РОКАХ (З НАГОДИ 30-РІЧЧЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРИМСЬКОЇ АВТНОМІЇ)

12 лютого 1991 р. Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки на чолі з Л. Кравчуком ухвалила Закон «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки», яким визнала результати загальнокримського референдуму 20 січня 1991 р., – замість Кримської області на півострові була утворена Кримська АРСР у складі УРСР. Вже після здобуття Україною незалежності, 4 вересня 1991 р. Верховна Рада Кримської АРСР, «поважаючи державний суверенітет України» і «прагнучи створити правову, демократичну державу в складі України» ухвалила Декларацію про державний суверенітет Криму. 5 травня 1992 р. Верховна Рада Криму проголосила створення «суверенної держави Республіка Крим». Щоправда, Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим так і не набрав чинності, адже мав бути затверджений на загальнокримському референдумі. Дія постанови про призначення референдуму була зупинена Верховною Радою України (далі – ВРУ) з мотивів невідповідності Конституції України (остаточно обидва документи втратили чинність лише у 1994 році на підставі відповідної Постанови ВРУ). Згодом Верховна Рада Криму (далі – ВРК) постановила: «Вважати реалізованим Акт про проголошення державної самостійності Республіки Крим у зв'язку з прийняттям Конституції Республіки Крим».

Отже, 6 травня 1992 р. ВРК прийняла Конституцію, яка декларувала зміну конституційно-правового статусу Криму у складі України з не зовсім визначеного – Кримської АРСР у зовсім невизначений і не підтверджений законодавством України статус суверенної Республіки Крим (далі – РК). У її преамбулі було зазначено, що Конституція приймається «багатонаціональним народом Криму» і проголошується «Основним Законом правової, демократичної, радянської держави Крим». Проаналізувавши зміст документу, можна

дійти висновку, що в ньому *de facto* презюмувалися конфедеративні відносини двох суверенних держав – «Республіка Крим входить до держави Україна і визначає з нею свої відносини на основі договору й угод» (ст. 9). Серед іншого, Конституція закріплювала поділ влади в РК на три гілки (ст. ст. 5, 102), офіційну мову (ст. 6), державні символи і столицю (Розділ II), право РК вступати у зовнішні відносини (Глава 4) та навіть громадянство РК (Глава 6). Щобільше, вищими органами державної влади там *expressis verbis* проголошувались Верховна Рада Криму, Президент РК, Уряд, Конституційний і Верховний суди Криму (ст. 103), що явно не відповідало законодавству України. Цікавим є також те, що в ст. 7 місто Севастополь проголошувалося «невіддільною складовою частиною Криму», тобто входив до складу Республіки. В 1993 році ВРК ухвалила Закон «Про Президента Республіки Крим», за яким «глава держави» обирався строком на 4 роки, наділявся широкими повноваженнями, але не мав права розпуску чи призупинення діяльності ВРК.

Квінтесенцією тогочасної складної політичної ситуації стало обрання у січні 1994 р. на виборах Президента РК Ю.Мешкова. В березні під час виборів до ВРУ та ВРК за ініціативою Президента РК було проведено консультативне опитування. Кримчанам пропонувалося відповісти на запитання: про відновлення Конституції Республіки Крим від 6 травня 1992р. у повному обсязі, про подвійне громадянство (України та РФ) і про надання Президенту Республіки Крим права видавати укази, які мали силу законів. Це опитування поклало початок порушенню Закону України «Про розмежування повноважень між державними органами України і Криму». Ситуацію загострили і перехід Криму на московський час, здійснений відповідно до рішення Ю. Мешкова, і рішення Верховної Ради Республіки Крим не відправляти призовників з Криму в українську армію за межі півострова. Крім того, незабаром розпочалася боротьба за контроль над Міністерством внутрішніх справ, Міністерством юстиції, Службою безпеки в Криму. Вони були відповідними підрозділами українських центральних органів влади, але їхніх керівників «призначав» своїми указами Президент РК. У відповідь на ці протиправні дії Л. Кравчук видав низку нормативно-правових актів, які стали першою спробою повернути автономію у правову систему України та, з правової точки зору, значно обмежили функціональні обов'язки Президента та

законодавчого органу автономії. Зокрема, створювалось Представництво Президента України в РК, МВС Криму скасовувалося, а замість нього створювалося Головне управління МВС України в Криму, реорганізовувалися також Служба безпеки й Управління юстиції. Піком протистояння між органами влади України і Криму стало відновлення ВРК 20 травня 1994 р. Конституції РК у редакції від 6 травня 1992 р., що у правовому аспекті є грубим порушенням норм відносин між державою й автономією, свідченням відкритого сепаратизму з боку керівництва Криму.

З іншого боку, до конфлікту між центральною владою і автономією додалася також конфронтація між Президентом РК і ВРК. Так, ВРК 7 вересня 1994 р. внесла зміни до Закону «Про Президента Республіки Крим», за якими Президент втрачав статус «глави держави», натомість оголошувався «вищою посадою особою» і «главою державної виконавчої влади». Мешков же, своїм указом «призупинив» діяльність ВРК, «анулював» мандати депутатів до референдуму щодо свого проекту Конституції Криму. Співробітники його охорони та частина працівників органів внутрішніх справ блокували вхід до зали засідань ВРК, взяли під свій контроль телебачення і радіо Криму.

12 вересня 1994 р. до Верховної Ради і Президента РК звернувся Президент України Л. Кучма. Він закликав сторони до переговорів і визначив конфлікт як наслідок виходу Криму за межі правової системи України. ВРУ, своєю чергою, прийняла Постанову «Про політико-правову ситуацію в Автономній Республіці Крим», якою зобов'язала Верховну Раду автономії до 1 листопада 1994 р. привести свою Конституцію і закони у відповідність до законодавства України. Однак ця постанова так і не була виконана (тому це зробила сама ВРУ Постановою від 17. 11. 1994 р.), а протистояння між Президентом Криму і Верховною Радою автономії загострилось. Так, 5 жовтня 1994 р. ВРК було внесено зміни до Конституції, які ввели нові обмеження повноважень Президента Ю. Мешкова, а також встановлено механізм імпідменту Президента у разі порушення ним Конституції та законів республіки (ст.128).

Таким чином, наприкінці 1994 р. у Криму склалася правова ситуація, що не тільки докорінно змінила конституційно-правовий статус Криму, вивела автономію за межі правої системи України, а й

привела до відкритого протистояння між Президентом РК і ВРК і протистояння в самому парламенті Криму, тобто повного безвладдя на півострові. Зрештою, криза влади в Криму дала можливість Києву посилити свій вплив на півострові й повернути його в політико-правове поле України. 17 березня 1995 р. ВРУ ухвалила Закон «Про Автономну Республіку Крим», що скасовував дію Конституції Республіки Крим 1992 р., інститут президентства і Конституційний Суд Криму. Остаточо ж правовий статус кримської автономії було врегульовано з прийняттям Конституції України 1996 року (Розділ X) та Конституції АРК 1998 року.

Отже, генезу відцентрових процесів у Криму слід вбачати ще наприкінці минулого століття, після розпаду Союзу РСР. Як бачимо, на відміну від 2014 року, тоді центральній владі зрештою вдалося відстояти державний суверенітет і забезпечити верховенство Конституції і законів України на півострові.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кушніренко О.Г.

**Жук П.В.,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Юридичний факультет,
2 курс, гр. КЮ-192**

СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ІНТЕРПОЛУ

У статті 3 Конституції України закріплюється, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Проте, конституції окремих держав світу різняться своїм змістом, хоча і спрямовані на повне дотримання і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також законних інтересів держави. Уявіть, що ви стали жертвою злочину, скоєного кимось з іншої країни. Як поліція може зловити злочинця?

Цим займається Інтерпол – Міжнародна організація кримінальної поліції, яка є міжурядовою організацією. До її складу входить 194 країни-члени, і вона допомагає поліції в усіх з них працювати разом,

щоб зробити світ безпечнішим. Питання про необхідність створення такої міжнародної організації поставало ще на початку ХХ століття. У 1914 р. було проведено 1-й Міжнародний конгрес кримінальної поліції, в якому взяли участь поліцейські з 24 країн. На конгресі було схвалено ініціативу про створення міжнародної комісії кримінальної поліції, проте Перша світова війна перешкодила виконанню планів [2].

На 2-му Міжнародному конгресі кримінальної поліції у 1923 р., у якому взяли участь 138 представників з багатьох країн світу, було створено Міжнародну комісію кримінальної поліції для координації зусиль окремих країн у боротьбі із загальнокримінальною злочинністю. Формально, після Другої світової війни Інтерпол перестає існувати, і його відтворення відбувається лише у 1946 році. З того часу організація діє безперервно, а серед суттєвих змін відбулося лише перенесення її штаб-квартири: у 1946 році до Парижа, а у 1989 р. – до міста Ліон (Франція).

Звернемо увагу на структуру Міжнародної організації кримінальної поліції. До її складу входять Генеральна асамблея, Генеральний секретаріат, Виконавчий комітет, Національне центральне бюро і радники.

Генеральна асамблея, що збирається щорічно, є вищим органом організації. Головує на ній обраний президент Інтерполу. Зараз це представник Південної Кореї Кім Чон Ян.

Генеральний секретаріат координує повсякденну діяльність Інтерполу по боротьбі з низкою злочинів. Під керівництвом Генерального секретаря в ньому працюють як поліція, так і цивільне населення. Він включає штаб-квартиру в Ліоні, глобальний інноваційний комплекс у Сінгапурі та кілька супутникових офісів у різних регіонах.

У кожній країні Національне центральне бюро Інтерпол (НЦБ) забезпечує центральний контактний пункт для Генерального секретаріату та інших НЦБ. НЦБ управляється національними чиновниками поліції і, як правило, засідає в урядовому міністерстві, відповідальному за поліцію. У складі Інтерполу також діє Генеральна Асамблея – керівний орган, який раз на рік збирає всі країни для прийняття рішень [3].

Інтерпол з'єднує всі країни-учасниці за допомогою системи зв'язку під назвою I-24/7. Країни використовують цю безпечну мережу

для зв'язку між собою та Генеральним секретаріатом. Це також дозволяє їм отримувати доступ до баз даних та послуг у режимі реального часу, як з центральних, так і з віддалених місць. Відповідно, Інтерпол також координує мережі поліції та експертів у різних сферах злочинності, які об'єднуються через робочі групи та конференції для обміну досвідом та ідеями [3].

Генеральний секретаріат надає широкий досвід та послуги країнам-членам Інтерполу. Він управляє 18 базами даних міліції з інформацією про злочини та злочинців (від імен та відбитків пальців до викрадених паспортів), доступних країнам у реальному часі.

Інтерпол пропонує слідчу допомогу, таку як криміналістика, аналіз та допомога у пошуку втікачів по всьому світу. Навчання є важливою частиною діяльності Міжнародної організації кримінальної поліції, яку вона здійснює в багатьох сферах, а також сприяє набуттю досвіду чиновниками різних країн світу для подальшої співпраці з Інтерполом.

Міжнародна організація кримінальної поліції підтримує національні зусилля у боротьбі зі злочинами у трьох глобальних сферах, які, безумовно, є найбільш актуальними сьогодні: тероризм, кіберзлочинність та організована злочинність.

Посадові особи, які працюють у кожній спеціалізованій галузі злочинів, проводять разом з країнами-членами різноманітну діяльність. Це може бути допомога в розслідуванні, операції на місцях, навчання та створення мереж. Важливо зазначити, що так як злочини постійно розвиваються, Інтерпол проводить спостереження за майбутнім шляхом досліджень та розробок у галузі міжнародної злочинності та тенденцій.

Ми вважаємо, що при розгляді статусу та повноважень Інтерполу, неможливо не звернути уваги на правову основу діяльності цієї організації. Прийнята в 1956 році, Конституція є головним правовим інструментом. Він встановлює основні правила та принципи, за якими працює Організація, визначає структуру та ролі кожного органу Інтерполу разом із їхнім мандатом, який:

1. Забезпечує та сприяє якнайширшій взаємодопомозі між усіма органами кримінальної поліції в межах законів, що існують у різних країнах, та в дусі Загальної декларації прав людини;

2. Створює та розвиває всі установи, які можуть ефективно

сприяти запобіганню та припиненню злочинів звичайного права [4].

У виконанні мандату органи Інтерполу керуються чотирма основними принципами, встановленими Конституцією: національного суверенітету; поваги до прав людини; нейтральності та постійної та активної співпраці.

Загальні положення доповнюють Конституцію та містять додаткові положення щодо сесій Генеральної Асамблеї, Виконавчого комітету, Генерального секретаря, радників та питань, що стосуються фінансів та персоналу.

Положення про фінанси визначає, як складається та виконується бюджет Інтерполу, як здійснюється управління активами та коштами, а також визначає правила щодо закупівель, рахунків, управління та аудиту.

Комісія з контролю за справами Інтерполу є незалежним, неупередженим органом, офіційно відповідальним за забезпечення відповідності обробки персональних даних Генеральним секретаріатом чинним правилам Інтерполу.

Незважаючи на те, що функції Комісії визначаються Конституцією, Статут Комісії визначає його компетенцію, повноваження, структуру, функціонування та процедури.

Сучасні злочини стають все більш міжнародними. Дуже важливо, щоб між різними країнами та їх громадянами залишався мир та безпека. Оскільки Інтерпол є глобальною організацією, вона дозволяє поліції працювати безпосередньо зі своїми колегами, навіть між країнами, які не мають дипломатичних відносин.

Інтерпол також надає голос для міліції на світовій арені, взаємодіючи з урядами найвищого рівня, щоб заохотити цю співпрацю та використання наших послуг. Всі дії Міжнародної організації кримінальної поліції є політично нейтральними і здійснюються в рамках чинного законодавства різних країн.

Література:

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 01 вересня 2019 р.: Офіц. текст. - К.: Алерта, 2019. – 80с.
2. Б. І. Гуменюк, О. В. Задорожній. Інтерпол // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 – Т. 1 – 760 с.
3. Інтерпол // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 2 : Д – Й. – 744 с.
4. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу: чинне законодавство від 13.06.1956. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text

5. Використання можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у боротьбі зі злочинами : навч. посіб. / В. А. Некрасов, В. Б. Смелік, С. Є. Житняк ; М-во освіти і науки України. — К. : КНТ : Скіф, 2008. — 163 с. ;

6. Офіційний сайт Інтерполу. URL: www.interpol.int

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Національного університету «Чернігівська політехніка» Пузирна Н.С.

**Жура В.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс 2 група**

ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Зовсім нещодавно, а саме 19 грудня 2019 р., набрав чинності новий Виборчий кодекс України, який в свою чергу вніс суттєві зміни до виборчої системи нашої країни. Як зазначено у статті 133 Виборчого кодексу: «Вибори народних депутатів України (далі – депутати) здійснюються на засадах пропорційної системи...», тому дослідження даної виборчої системи та визначення її недоліків і переваг є неспірно актуальним та важливим питанням, яке має практичну мету.

Спочатку варто розглянути дефініцію поняття «виборча система» та сформулювати певне уявлення про нього.

Найбільш точним та всеохоплюючим є визначення надане в Юридичній енциклопедії, а саме: виборча система – це порядок організації і проведення виборів до представницьких органів державної влади, місцевого самоврядування і здійснення громадянами своїх виборчих прав.

Далі виділяють три основні види виборчої системи, які визнані, можна сказати, всіма юристами-ученими: мажоритарна система, пропорційна система та змішана система.

Темою обговорюваного питання в даних тезах є пропорційна виборча система. Її визначають як систему визначення результатів виборів, при якій депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі (ці характерні риси визначені і у Виборчому кодексі України).

Тобто, чим більший відсоток голосів отримала окрема політична

партія на виборах, тим більше депутатських мандатів їй буде надано.

Пропорційна виборча система є недосконалою та має, як свої переваги, так і недоліки. Спочатку розглянемо основні переваги та коротко їх охарактеризуємо через призму української реальності.

По-перше, така система надає громадянам більшу свободу вибору. Це проявляється в тому, що виборець голосує не тільки за певну партію, а й за окремого кандидата. Така можливість тим самим підвищує інтерес до суті політичних проблем і бажання брати участь у голосуванні за майбутнє країни.

По-друге, в омріяній реальності перевагою пропорційної системи є зменшення можливості для маніпулювання голосами виборців та кількості випадків підкупу громадян. Однак, в реальності нашого українського суспільства, дана перевага зводиться нанівець.

По-третє, відбувається сприяння розвитку партійної системи та партійної ідеології. Даний активний розвиток є результатом обов'язкової вимоги для висування кандидатів саме від певних політичних партій в областях, районах та громадах з кількістю виборців понад 10 тисяч. Громадяни зосереджують увагу як на кандидатах, так і на партіях, від яких вони висуваються.

І останньою важливою перевагою пропорційної виборчої системи виступає зменшення кількості втрати голосів виборців, через математичну точність даної системи.

Маючи неспірні переваги, перераховані вище, пропорційна система має також і декілька суттєвих недоліків.

Яскравим недоліком даної системи є можливість купівлі місць у партійних списках. Дана практика, на мою думку, буде частим явищем в українських реаліях, оскільки від твого номера в виборчому списку залежить можливість отримання мандату. Тому кандидатам буде вигідно займати вищу позицію в цьому списку.

Також досить суттєвим недоліком є складність підрахунку голосів, оскільки голос віддають не тільки партії, а й кандидату від партії. Наявність кандидатів у списках зумовлює їх громіздкість та складність в орієнтації. Тому, підрахунок буде займати в декілька разів більше часу та характеризуватиметься більшою кількістю помилок, адже чим складніша система, тим важче виконати все правильно.

Неспірним недоліком визначають послаблення безпосереднього контакту виборців з кандидатом, який проявляється у підвищенні ролі

партії, а не самого кандидата.

На додаток, недоліком в цілому називають те, що до парламенту потрапляє багато політичних сил, що ускладнює процедуру формування парламентської більшості і часто робить уряд у країні нестабільним та уразливим до постійних суперечок.

Отже, пропорційна виборча система є явищем відносно позитивним та має ряд важливих переваг, які проявляються в розширенні свободи вибору, зменшенні можливості для маніпулювання та підкупу виборців, зменшенні кількості випадків втрати голосів, а також в розвитку партійної системи та ідеології.

Проте дана система не позбавлена суттєвих недоліків, до яких відносять: можливість купівлі місць в партійних списках, складність підрахунку голосів та послаблення безпосереднього контакту депутата з виборцям.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Іванов С.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 7 група**

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ РОЗПОДІЛУ ВЛАД

По сей день не вщухають спори як серед науковців та політиків, так і простих громадян щодо посади Президента України, а саме щодо його статусу та ролі в системі органів державної влади. Після проголошення незалежності нашою країною неодноразово змінювалися повноваження глави держави, на підставі чого виникало безліч конфліктів та непорозумінь. Наразі Президент не відноситься Конституцією до жодної з гілок влади і це має принципове значення, адже: «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» (ст. 6 Конституції України). Тому, це положення підкреслює важливість та актуальність теми даного

дослідження, адже президентська влада має величезний вплив в політичному житті суспільства, а, отже, потребує особливої уваги.

Як вже було зазначено вище, Конституція України закріплює концепцію (принцип) розподілу влад як елемент основи конституційного ладу. Тому, викладення змісту проблеми, зазначеної в темі, слід розпочати з розгляду доктрини розподілу влад на загальнотеоретичному рівні та висвітлення ідей і концепцій окремих науковців у межах даної доктрини.

Так, певні зародки концепції розподілу влад в її сучасному вигляді містяться в працях мислителів Античності. Деякі випадки з практики державотворення Середньовіччя також вказують на існування даних ідей. Однак, ключовими етапами у формуванні та розвитку концепції розподілу влад відіграли епохи Реформації та Просвітництва. Реформація – містила наукові відкриття (закони), що надали поштовх до переосмислення суспільно-політичної сфери та виникнення ідей створення раціональної держави та розумного суспільного порядку, а Просвітництво – безпосередньо результат формування класичних концепцій («моделей») розподілу влад. До найвизначніших теоретиків Просвітництва, що присвятили ряд своїх праць даному питанню можна віднести: Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. – Л. Монтеск'є. Водночас не менш важливий внесок зробили «батьки-засновники» Конституції США - А. Гамільтон, Дж. Медісон і Дж. Джей, що створили систему «стримувань і противаг». До речі, саме американська Конституція вперше закріпила принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Основною сутністю (метою) концепції поділу влад є запобігання узурпації влади однією з гілок влади, окремою особою чи групою осіб заради вільного та демократичного правління.

Повертаючись безпосередньо до проблематики даного дослідження можна сказати, що сучасне положення Президента в механізмі державної влади України з позицій концепції розподілу влад є нетиповим та суперечливим, так як він не належить до жодної з гілок влади взагалі. Однак, не можна говорити про те, що дане невключення призводить до невизначеності його правового статусу, оскільки концепція розподілу влад не існує в жодній країні у «чистому» вигляді. Думки ж вітчизняних науковців з цього приводу не є однорідними. Перша частина вважає, що Президент це уособлення окремої

(четвертої, президентської) гілки влади з повноваженнями, які належать виключно йому, друга – воліє бачити інститут Президента взагалі поза системою розподілу влад як певного арбітра, однією з основних функцій якого є забезпечення консолідації та ефективного функціонування державної влади взагалі. Проте, переважна кількість науковців схиляється до думки про необхідність включення глави держави в систему виконавчої влади, аргументуючи це тим, що більшість повноважень Президента перебувають у сфері виконавчої влади.

Основні повноваження Президента закріплені на рівні Конституції України (ст. 106). Серед них слід виокремити такі як:

- представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;
- призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях;
- призначає всеукраїнський референдум або проголошує за народною ініціативою;
- вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у ВРУ, подання про призначення ВРУ Прем'єр-міністра України;
- вносить до ВРУ подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;
- зупиняє дію актів КМУ з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;
- очолює Раду національної безпеки і оборони України;
- призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;
- призначає на посади третину складу Конституційного Суду України;
- має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;
- підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
- призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради

Національного банку України;

- призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора.

Отже, характеризуючи реальне положення Президента України, можна сказати, що він належить до виконавчої влади лише функціонально, тобто через свої повноваження, але він не віднесений до неї структурно.

Слід зазначити, що інститут Президента безпосередньо пов'язаний з розвитком української державності. Так як він є главою держави, тобто її представником як ззовні так і всередині країни, і обирається громадянами безпосередньо, то народом він сприймається як особа, що відповідає за стан країни в цілому (в усіх сферах). Це є наслідком того, що в суспільстві існує потреба в такій «всеохоплюючій» особі, яка понесе відповідальність за неналежне або протиправне управління державними справами. Наразі, положення Президента, так як він не входить структурно до жодної з трьох гілок влади, не відповідає такій потребі суспільства. Хоча він не вважається представником жодної з гілок влади, але фактично (в наших реаліях) він втручається в їх роботу, іноді навіть тисне на окрему гілку влади в особі її органів. Тому, розвиток державності України має забезпечити, як вбачається, конституційна реформа інституту Президента за зразком США. Тобто, Президент України має стати главою виконавчої влади зі збереженням функцій глави держави та гаранту додержання Конституції, державного суверенітету, територіальної цілісності України, прав і свобод людини і громадянина.

Підсумовуючи цей матеріал, можна сказати, що невключення Президента України до жодної з гілок влади не означає невизначеності його юридичного статусу. Концепція розподілу влад є ідеальною і не існує у жодній державі в «чистому» вигляді, тому вимагається розробка і застосування унікальних національних механізмів її реалізації з урахуванням чинників, що впливають на політичну сферу окремих суспільств і держав. Місце Президента в механізмі держави має бути переосмислене, адже воно не відповідає сучасним потребам держави Україна та суспільства в цілому.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Іванюра І.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 8 група**

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ

У суспільстві протягом багатьох років тема евтаназії викликає неоднозначну реакцію, а інколи навіть хвилю емоцій та побоювань. Сьогодні все частіше ставиться питання про те, чи має людина право самостійно розпоряджатися своїм життям включно із його припиненням. Тема права «на смерть» викликає багато спорів серед людей різних професій, – до єдиного висновку не можуть прийти юристи, психологи, лікарі, релігійні діячі. З огляду на легалізацію евтаназії у окремих країнах європейського політико-правового простору відповідна тема набуває своєї актуальності.

На доктринальному рівні є відносно усталеною практика виокремлення трьох поколінь прав людини. З появою певних наукових відкриттів у галузі медицини, генетики, мікробіології тощо стверджується про появу четвертого покоління прав людини. Ці права – результат втручання у психофізіологічну сферу життя людини. До одного з них відносять право людини на евтаназію («право на смерть»).

У ч. 7 ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлено заборону медичним працівникам на здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Водночас наукове розуміння поняття «евтаназія» є дещо ширшим, під яким можна розуміти практику припинення або скорочення лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань. Вона може здійснюватися в активній та пасивній формі.

Активна евтаназія передбачає прямі дії, спрямовані на умертвіння пацієнта, введення смертельної дози ліків (дану процедуру може здійснити сам пацієнт або за допомогою сторонньої особи). Термін «пасивна евтаназія» можна тлумачити як: 1) відмову від застосування

таких методів лікування у невиліковного хворого, що лише подовжують період вмирання і зменшують якість решти його життя; 2) опосередковане санкціонування лікарем вмирання хворого через усунення від дій, які могли б підтримати життя.

В процесі роботи потрібно дати відповіді на такі питання: «Чи має людина право на евтаназію?» та «Чи можна право на евтаназію визнати особистим немайновим правом фізичної особи?» Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Даний загальновизнаний принцип поклав на державу обов'язок утверджувати і забезпечувати права і свободи людини. На нашу думку, застосування евтаназії відповідає принципу гуманізму. Він має свій прояв у тому, що у процесі евтаназії відбувається припинення людських страждань. Якщо людина усвідомлює, що вона є невиліковно хворою і не може терпіти болю, – активну евтаназію в таких випадках вбачаємо гуманною, адже вона припиняє страждання хворого. Кожна людина має право гідно жити і гідно померти.

Американська дослідниця Ф. Фут вважає, що евтаназію потрібно розуміти як «рішення про смерть заради того, хто помирає». Досліджуючи життя як блага, вона ставить питання: «Чи завжди, рятуючи життя людині, ми можемо вчиняти їй благо?». Дослідниця наводить такий аргумент: «Бути живим – це не благо, а благо – це саме життя, яке доходить до певного стандарту нормальності». Ю. Дмитрієв вважає, що заборона евтаназії в Україні є неконституційним актом, який суперечить забезпеченню принципу поваги до людської гідності. Відомий англійський філософ Френсіс Бекон, який вперше вжив термін «евтаназія», стверджував, що «обов'язок лікаря полягає не тільки в тому, щоби відновлювати здоров'я, а й у тому, щоби полегшувати страждання й муки, які спричиняють хвороби, навіть у тому випадку, коли вже немає надії на одужання й можливо лише зробити саму смерть більш легкою та спокійною».

Відповідно до Декларації щодо евтаназії від 1987 року, евтаназія – акт умисного переривання життя пацієнта, навіть коли зроблена на прохання самого пацієнта чи на прохання його близьких родичів, є неетичною. Це не звільняє лікаря від врахування бажання пацієнта, щоби процеси вмирання відбувались природним шляхом у заключній стадії лікування. Лісабонська декларація щодо прав пацієнта від 1981 р.

проголошує право пацієнта померти з гідністю.

На європейському континенті першою країною, що легалізувала евтаназію, є Нідерланди. У квітні 2002 р. було прийнято «Закон про припинення життя за бажанням чи допомогою в самогубстві». Нідерланди є єдиною державою, де здійснювати евтаназію можуть не лише медичні працівники, а й хворі за допомогою лікарів в частині надання хворому на його прохання препаратів, що скорочують життя. У вересні 2002 р. у Бельгії був прийнятий закон, який легалізував медичне сприяння смерті невиліковних тяжкохворих. У березні 2009 р. було легалізовано евтаназію у Люксембурзі.

Отже, на нашу думку, кожна людина має право гідно померти – право, яке має включати в себе право на лікування гуманними методами, які мають бути спрямовані на те, аби полегшити страждання людини і побороти муки, допомогти піти з цього світу спокійно, без зайвих зусиль. Тому ми вважаємо за доцільне гарантування права на евтаназію як особистого немайнового права кожної людини. Виходячи із загальнообов'язкового принципу держави забезпечувати та утверджувати права і свободи людини, держава має сприяти можливості реалізувати право на евтаназію. Водночас для такого впровадження необхідно виробити чіткий механізм його реалізації, аби уникнути можливості зловживання ним з боку третіх осіб.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Іноземцев М.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 6 група**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ

Розвиток ефективної системи місцевого самоврядування є пріоритетним напрямком розвитку для кожної успішної держави. З проголошенням незалежності український народ отримав змогу формувати та розвивати систему місцевого самоврядування. Однак

сьогоднішню модель місцевого самоврядування важко назвати досконалою. Вона має безліч недоліків, як теоретичного так і практичного характеру. Розвиток нашої держави неможливий без розвитку регіонів. Територіальні громади краще бачать наявність у них проблем, а тому і краще розуміють, як їх вирішити. Саме тому питання удосконалення роботи місцевого самоврядування є дуже важливим у наш час.

На даний момент місцеве самоврядування представляє собою важливий фактор децентралізації управління, демократизації суспільства, а також одним із факторів становлення громадянського суспільства, що є дуже важливим чинником у розбудові держави. Хоча потреба у вдосконаленні місцевого самоврядування обговорювалось багато часу, спроби здійснити реформування даної сфери не були успішними. На даний момент децентралізація розглядається вже не просто, як бажання покращити публічне адміністрування, а й як необхідна умова виходу країни з політичної кризи, яка є в Україні.

Територіальна громада хоч і визнана суб'єктом місцевого самоврядування, але вона не є юридичною особою, а отже не має юридичної відповідальності. Саме тому існує необхідність усунути в правовому полі термінологічні суперечності щодо таких базових категорій, як «місьцеве самоврядування» та «територіальна громада».

Проблемою правового та конституційного забезпечення становлять також інші суперечності. Серед них відсутність конституційного гарантування достатньої для реалізації повноважень економічної основи діяльності визнаних і зареєстрованих державою територіальних громад. Усунення суперечності між нормами Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування і Закону України «про місцеве самоврядування в Україні» щодо матеріально-фінансової основи дозволить вирішити велику кількість питань і тому, як результат - велика кількість проблем політичного та господарського змісту не з'явиться. Саме тому, важливо зазначити, що майбутні норми про місцеве самоврядування в Конституції України мають бути сформовані так, щоб не стримувати розвиток, тобто слід визначити основні засади для здійснення місцевого самоврядування та гарантія з боку держави підтримки цього розвитку, а детальну регламентацію слід забезпечувати через відповідні закони, які будуть ефективно регулювати правовідносини між громадянином, громадою

та державою.

Звертаючи свою увагу на парадигму, що буде слугувати основою для правових і організаційних характеристик місцевого самоврядування в Україні варто визначити ключові завдання цього інституту, а саме: надання якісних муніципальних послуг; міжтериторіальна взаємодія; реалізація делегованих функцій держави, стимулювання розвитку громад.

Загальна неефективність державного управління, неможливість чи небажання швидко та вчасно реагувати на розвиток подій, що призвели до деградації системи виконавчої влади в державі, потребує негайного зміцнення місцевого самоврядування задля збереження держави. Тому головним завданням у напрямі конституційно-правового забезпечення місцевого самоврядування є підвищення відповідальності усіх суб'єктів за розвиток місцевого самоврядування.

Лише регіональне самоврядування гарантує конкурентоздатну економіку в регіонах, а отже надасть стимул для органів місцевого самоврядування розвивати бізнес, а це велика кількість податків за допомогою яких можна вдосконалити всі сфери життя громади, нові робочі місця, зупинка міграційних процесів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Казарян В.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 14 група**

СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ у 1648-1654 рр.

Формування Української держави розпочиналося за досить важких обставин, а саме у період війни з Польським королівством, яка мала національно-визвольний характер. Дане становище і зумовило особливості її державотворення. Війна об'єктивно була єдиною можливістю здобути свободу та незалежність, відстояти право на існування народу та держави.

З перших днів війни саме українська шляхта та козацька

старшина стали організаторами утворення незалежної Української держави. За основу було взято досвід самобутньої козацької республіканської організації самоврядування на Запорізькій Січі й він переносився на всі визволені українські території. Отже, закладались підвалини республіканської форми правління з верховенством влади генеральних, полкових і сотенних рад, гетьмана, а також з розвиненим місцевим самоврядуванням та виборністю органів публічної влади всіх рівнів.

Вже у травні 1648 р. до Польщі почали надходити відомості, нібито Б. Хмельницький формує удільне князівство із столицею в Києві, а собі надає титул князя Русі. У дійсності, якщо проаналізувати листи гетьмана до польського короля, то малися на увазі лише плани української автономії у складі Речі Посполитої. А втім, такі фактори як розмах повстання, масова втеча польських урядовців, магнатів і шляхти з українських земель змусили підняти питання про створення власної державної організації. На початок лютого 1649 р. Б. Хмельницький сам повідомив комісарів короля Польщі про свої помисли щодо утворення незалежної Української держави.

У розбудові держави Б. Хмельницький діяв цілеспрямовано. Вже в червні 1648 р був затверджений статут «Про устрій Війська Запорізького», норми якого чітко характеризувала організацію і компетенцію органів публічної влади на території України, яка була визволена на той час. Факт створення Української держави було закріплено за допомогою Зборівського (1649 р.) та Білоцерківського (1651 р.) договорів, укладених гетьманом із Річчю Посполитою. Відтоді визначальними ознаками Козацької держави були і певна територія, охоплена державною організацією, населення, яке проживало на ній, а також введення власної системи податків. Рік по тому, після перемоги під Корсунем, Хмельницький вбачав у собі главу звільненої України. Як він сам казав: «Хоч я людина й невідома і незначна, але Бог дав мені стати єдиновладцем і самодержцем руським».

Яким би дивним не був цей факт, проте польський король у свою чергу визнавав гетьмана як українського главу. 19 лютого 1649 р. на загальній козацькій раді у Переяславі послі Яна-Казимира вручили Б. Хмельницькому клейноди-символи гетьманської влади разом із привілеєм на вольності. Самовидець у своєму літописі підтверджує, що «...из разных стран монархи отозвались з приязню до гетьмана». В

листі з далекої Англії від Олівера Кромвелля, який був адресований Б. Хмельницькому перший гетьман титулувався «Божьей милостью генералиссимусом», як «вождь всех казаков Запорожских, страх и истребитель польской шляхты, завоеватель крепостей, искоренитель римських священников, преследователь язычников...». Саме це поклало початок міжнародному визнанню Української держави, заслуг її головного творця.

У ті часи в Європі геополітичне поле складало винятково монархічні держави, де монархи представляли державний суверенітет, були єдиними суб'єктами міжнародних відносин. Напевно, Хмельницький враховував саме ці обставини, титулюючи себе в дипломатичному листуванні «єдиновладцем і самодержцем руським». Таке «самопроголошення» свідчить про наміри самого гетьмана поєднати ідеї козацької соборності з традиціями старої українсько-руської державності, укріпити особисту владу задля успіху державотворення в умовах Національно-визвольної війни і нелегкого міжнародного становища України. Він мав негативне ставлення до монархічних інститутів і не раз відкрито і привселюдно засуджував їх. Проте це йому не стало перешкодою в тому, щоб мати претензії на сильну владу, яка б дозволила протистояти своїм політичним супротивникам як в межах України, так і поза ними. За словами М. Драгоманова, устрій Української держави 1648-1654 рр. був більше подібний до устрою теперішніх (друга половина XIX ст.) держав Європи, які нарікали конституційними.

Авторами численних історичних досліджень з цього приводу було з'ясовано та акцентовано увагу саме на монархічних настроях і прагненнях Богдана Хмельницького, намір підкорити собі козацьке самоврядування з його радами, пов'язують їх з особливостями характеру гетьмана, який можна назвати «авторитарним». Однак є цілком логічним, що в умовах довготривалої та майже безперервної війни, без наявності вірних союзників та за відсутності сильної централізованої гетьманської влади молода незалежна держава майже не мала шансів постати, а й тим більше довго існувати.

Політичній організації, яка була утворена на звільненій території України у 1648-1654 рр., сучасники дали назву Українська козацька держава, нарікаючи її також Військом Запорозьким. Навіть сам король Польщі Ян Казимир офіційно визнав, що немає іншої влади в Україні,

крім влади гетьмана з Військом Запорозьким, і що Б. Хмельницький діє як «правитель», тобто іншими словами як глава держави.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Калібова О.Ч.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 4 група**

ПРОБЛЕМА ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Проблема біпатризму (подвійного громадянства) є досить суперечливою, актуальною та широко обговорюваною протягом багатьох років. Проте ми з впевненістю можемо сказати, що вона досі є не вирішеною. Переважно це зумовлено недосконалістю законодавчої бази.

Згідно зі статтею 4 Конституції України «В Україні існує єдине громадянство». Розкриття змісту цього поняття ми знаходимо в п.1 ч.1 ст.2 Закону України «Про громадянство України» від 13.10.1991 р. в редакції від 25.08.2019 р. Зокрема «єдине громадянство» розглядається у двох аспектах: перший визначає, що не є можливим отримання громадянства адміністративно-територіальних одиниць України, тобто людина не може стати громадянином окремої області, міста Києва чи Севастополя, Автономної Республіки Крим; другий зазначає можливість наявності в людини одночасно двох або більше громадянств, проте з певним уточненням. В цій же статті вказується, що «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України.» Офіційного існування інституту множинного громадянства в Україні на даний момент немає.

В юриспруденції визначають як позитивні, так і негативні риси подвійного громадянства. До позитивних відносять: 1) сприяння розвитку інтеграції; 2) підтримка близьких відносин між родичами, адже багато людей виїхали за кордон; 3) залучення українців, які мають громадянство інших держав на роботу саме в Україні; 4) підвищення фінансових та економічних можливостей людей; 5) покращення

відносин з іншими країнами; 6) уникнення переслідування за релігійними та політичними мотивами; 7) поширення свободи підприємництва й інвестицій та інші.

До негативних рис подвійного громадянства відносять: 1) воно зменшує міцність юридичного зв'язку між громадянином і певною державою; 2) особа повинна нести військову та державну службу, сплачувати податки одночасно в двох (чи більше) державах, в залежності від того громадянином скількох країн вона вважається; 3) відсутність достатньої кількості міжнародно-правових актів, що регулювали б весь спектр питань, пов'язаних із подвійним громадянством; 4) неможливість повною мірою реалізовувати весь обсяг свого правового статусу; 5) у тих країнах, громадянином яких є особа, можуть відрізнятися певні норми законодавства і це призводить до того, що людині потрібно буде робити вибір: закон якої країни їй порушувати або якими діями краще уникнути порушення цих норм; 6) послаблення дипломатичного захисту особи і так далі.

16 березня 2017 р. до Верховної Ради України був внесений проект Закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» (законопроект 6175). У частині 5 цього документа вказується, що "громадянин України, що добровільно набув громадянство іншої держави, вважається таким, що виявив намір змінити громадянство та надав згоду на припинення громадянства України". Ця теза вносить зміни до частини 1 ст. 19 Закону України «Про громадянство України» і встановлює певне покарання для тих осіб, які одночасно є громадянами України і одержать громадянство іншої держави. Також у цьому законопроекті зазначається, що особа, яка уже набула громадянства України, і подала декларацію про відмову від іноземного громадянства, повинна протягом місяця повернути паспорт іншої держави до уповноважених органів.

В Україні також робилися спроби щодо введення юридичної відповідальності для осіб, які не повідомляли про набуття громадянства іншої держави та приховували цей факт. Зокрема у 2009 р. в першому читанні було прийнято проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Планувалося доповнити Кримінальний кодекс статтею про введення покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років або штрафу. Проте далі цей законопроект так і не було прийнято.

Слід зазначити, що ставлення до подвійного громадянства в закордонних державах неоднакове. Близько ста країн не визнають та забороняють біпатризм, до них належать: Індія, Китай, Швеція та інші. Проте можна зазначити ряд країн, в яких подвійне громадянство набуває свого визнання. А саме можна визначити такі країни: Іспанія, Болгарія, Словаччина, США, Румунія, Канада та багато інших. Наприклад, ч. 3 ст. 11 Конституції Іспанії зазначає, що Іспанія має можливість укладати договори, які стосуються подвійного громадянства з країнами, що мають якісь спеціальні зв'язки з цією державою. З 15 серпня 2012 р. подвійне громадянство також почало визначатися і в Польщі. З 2013 р. у Латвії був дозволений біпатризм, проте лише з демократичними державами.

Як видається, на даний момент в Україні запровадження інституту подвійного громадянства буде не доречним. Адже подвійне громадянство передбачає надання особі не тільки певних прав і свобод, але також і покладення на неї певних обов'язків. Зокрема, як зазначалося раніше, особа повинна нести військову та державну службу, сплачувати податки одночасно в двох (чи більше) державах. Ця обставина ускладнюється наявністю воєнних дій на території України і необхідністю громадян України виконувати свій борг перед державою. Крім того, складна економічна ситуація в країні посприяє збільшенню біпатридів, які почнуть масово покидати Батьківщину, що в свою чергу вплине на демографічну, економічну та політичну ситуацію в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кушніренко О.Г.

**Канюк М.Т.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
4 курс, 10 група**

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Прокурор є самостійним суб'єктом у своїй процесуальній діяльності. Відповідно до статті 131-1 Конституції України, прокурор здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді, організацію і

процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів досудового розслідування, представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Виходячи із положень статті 131-1 Конституції України важливе значення посідає питання ролі та повноважень прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до п. п. 4, 5 ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, прокурор уповноважений доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам.

На сьогодні актуальним залишається також питання права прокурора на скасування незаконних та необґрунтованих постанов слідчих, яке передбачено у п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України. Проте слідчий, який уповноважений проводити негласні слідчі (розшукові) дії за результатом їх проведення у більшості випадків складає такий процесуальний документ як протокол. Тому постає актуальне питання про можливість прокурора скасувати протокол слідчого за результатами проведення негласних слідчих розшукових дій, які були проведені з порушенням вимог законодавства, а також з порушенням прав та свобод людини. Відповідно до статті 25 Закону України «Про прокуратуру» Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Повноваження прокурора як процесуального керівника, що здійснює нагляд за додержанням законів відповідними органами, є беззаперечною та важливою гарантією не лише забезпечення прав

учасників провадження, але й прийняття обґрунтованих та необхідних рішень, дотримання строків розумності і забезпечення законності загалом. Прокурор під час здійснення нагляду за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій здійснює діяльність щодо попередження допущення порушень закону під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також виявлення фактів порушень вимог закону під час прийняття рішень про проведення та проведення слідчих (розшукових) дій, реагування на такі порушення.

Також у відповідності до ст. 36 КПК України прокурор має наступні повноваження під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій: приймати рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, крім тих право на прийняття яких має виключно слідчий суддя; продовжувати строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо вона проводиться за його рішенням; залучати інших осіб для проведення негласних слідчих (розшукових) дій; направляти клопотання до слідчого суддя про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину; право заборонити ще не розпочатої негласної слідчої (розшукової) дії; зобов'язаний припинити подальше проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність, та з інших підстав, викладених ним у постанові, що негайно надається керівнику органу, який проводить негласну слідчу (розшукову) дію; досліджувати інформацію, отриману у ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій; вживати заходи щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні; під контролем прокурора здійснюється знищення відомостей, речей та документів, які прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування; інші повноваження передбачені КПК України.

Проаналізувавши положення чинного законодавства, можна прийти до висновку, що прокурор під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій наділений широким колом повноважень. Здійснюючи нагляд за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій прокурор вживає заходів по запобіганню порушення вимог законів, а особливо під час забезпечення прав учасників кримінального провадження від можливого їх порушення протиправними рішеннями органів досудового

розслідування.

Дослідивши дане питання, на наш погляд потрібно детально врегулювати на законодавчому рівні питання можливості скасування незаконних та необґрунтованих протоколів слідчих під час проведення як слідчих (розшукових) дій так і негласних слідчих (розшукових) дій. Слід прийняти до уваги, що протокол - це документ про проведення слідчих і судових дій, їхні зміст і наслідки, і є формою фіксації процесуальних дій під час кримінального провадження (ст. 103 КПК).

Тому вважаємо за необхідне внести зміни до п. 7 ч. 2 ст. 36 КПК України і викласти її у такій редакції: прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений скасовувати незаконні та необґрунтовані протоколи та постанови слідчих.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Корчева Т. В.

**Карачевцева К.Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 3 група**

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ

Протягом останнього десятиріччя активно обговорюється нове для юридичної теорії та практики право, яке прийнято відносити до четвертого покоління – право на забуття.

Особа, яка залишила зображення, відео чи повідомлення на публічному веб-сайті, може постраждати від цього навіть через тривалий проміжок часу. Тому актуальність полягає у необхідності забезпечення можливості реінтегруватися до суспільства людині, яка буде вільною від побоювань за своє минуле.

Право бути забутим – це право особи за певних обставин вимагати видалення своїх особистих даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на дані, які, на її думку, можуть нанести шкоду.

Така юридична вимога (вилучення) передбачає, що за певних умов інформація у публічному доступі повинна бути або видалена, оскільки її циркуляція більше не потрібна, або змінена відповідно до розвитку подій та фактичного стану справ, які відповідне повідомлення описує. У такому контексті ми можемо говорити про право на приватність, яке гарантоване ст. 32 Конституції, а також про право на захист персональних даних, закріплене Законом України про захист персональних даних. Задля можливості вилучення даних потрібно встановити баланс між захистом приватного життя та свободою вираження поглядів.

Право особи вимагати видалення своїх даних закріплене у міжнародних договорах, рішеннях міжнародних організацій, більшість з яких не визнає права на забуття. Наприклад, у Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 року зазначається, що суб'єкт даних може вимагати виправлення або знищення даних, якщо їх обробляли всупереч положенням внутрішнього законодавства, що запроваджують принципи, зазначені у Конвенції (ст. 8). Проте, говорячи про право бути забутим, ми маємо на увазі можливість вилучення даних, які обробляються та знаходяться у вільному доступі без порушення законодавства, але стосуються конкретної особи або групи осіб.

Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) закріплює у ст. 17 право на стирання («право бути забутим»). Цією статтею встановлюється, коли можна скористатися правом на забуття. Далі після відповідного рішення про вилучення відомостей уповноваженим на це суб'єктом видаляється не сама інформація, яка розміщена на веб-сайті, а посилання на неї з пошуку в браузері.

Суд Європейського Союзу у 2014 р. виніс знакове рішення, яким затвердив право на забуття. Іспанець Маріо Костеха Гонгалес знайшов про себе відомості 16-річної давності про банкрутство та аукціон нерухомості, які пов'язані з його старими боргами. У позові він зазначив, що ця інформація вже не є актуальною, а отже не відображає його зараз. Суд встановив, що скористатися правом на забуття та вимагати вилучення посилань на свої дані з пошукових систем можна

громадянам ЄС. Але Суд так і не змінив рішення національних й іспанських установ про відмову у вилученні первісної статті про банкрутство Гонгалеса з сайту медіа-ресурсу, тобто інформація збереглася, але ускладнився її пошук.

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи, коли позивачі зверталися до суду стосовно порушення конфіденційності їхніх персональних даних чи не мали необхідного доступу до них. Ці позови подавалися на підставі порушення ст. 8 ЄКПЛ (право на приватність).

Справа *S. & Marper v. United Kingdom* стосується видалення персональних даних заявників, пов'язаних з їхнім кримінальним минулим. Два заявники (один – неповнолітній) були затримані, старший – за домагання, молодший – за спробу крадіжки, однак потім обох випустили з-під варті. Хоча Суд погодився з тим, що саме по собі збирання зразків ДНК як таке не суперечить положенням ЄКПЛ, але визнав, що утримання зразків ДНК позивачів може зашкодити їм у подальшому житті, особливо – неповнолітньому, тому вирішив справу на користь заявників.

Практика ЄСПЛ також включає справу, де порушувалось питання вилучення недостовірних персональних даних у «картці судимості» – *Khelili c. Suisse (Khelili v. Switzerland)*. Заявниця, яка є громадянкою Франції, проживала у Швейцарії та була занесена в поліцейську базу даних в якості повії: розміщення візиток із бажанням знайомитися з чоловіками було розцінено як спосіб залучення нових клієнтів. Європейський суд одразу відмітив, що в реальності не існувало доказів зайняття громадянкою проституцією, тому її судимість 2005 р. не могла про це свідчити. Також Суд вказав, що процедура вилучення даних з реєстрів даних з її «*casier judiciaire*» не була виконана правоохоронними органами належним чином, і шкода, яка була нанесена заявниці у зв'язку з утриманням недостовірних даних, була цілком очевидною, тому Суд вирішив на користь заявниці.

Справи *Gardel v. France*, *B.V. v. France* та *M.B. v. France*, рішення за якими Суд виніс 17 грудня 2009 р., при цьому позов колективним не був. Усі троє заявники судилися з урядом Франції через те, що були внесені до бази даних «*FIAIS*» у 2005-2006 рр. через скоєні ними сексуальні злочини у 1990-х роках. Позов було подано позивачами на підставі ст. 7 та ст. 8 ЄКПЛ. Щодо можливого порушення ст. 7 Суд

вказав, що внесення усіх заявників до бази «FIIAIS» є лише превентивним заходом, який здійснюють правоохоронні органи відповідно до сучасних норм законодавства. Стосовно можливого порушення ст. 8 Суд зазначив, що заявників ніхто не позбавляв права на знищення даних про судимість, але ця процедура може бути здійснена вже після сплину строку їх зберігання. Суд вирішив справу на користь уряду.

Отже, право на забуття відіграє значну роль у сучасному прогресивному житті. Людина повинна мати можливість на видалення своїх персональних даних з мережі Інтернет, аби вони не завдавали шкоди її честі, гідності та репутації. Однак, забезпечення здійснення такого права не повинно призводити до обмеження свободи слова та права на доступ до інформації, яка має суспільний інтерес. Тому реалізація права на забуття в Україні потребує правової регламентації.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б. С.

**Карпова С.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 1 група**

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЙМАНЦІВ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Найманство, як поширене в історії явище має тривалу історію. Наймані армії використовувались у стародавньому Єгипті та Вавилоні. Про найманців писав Макіавеллі. Найманці склали основу професійної армії більшості держав до Нового часу коли на їх заміну прийшли національні армії. З розвитком міжнародного права постала проблема врегулювання правового статусу найманців. Базовим документом для протидії найманству на сьогодні стала Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р., яка також ратифікована Україною. На підставі норм вказаної конвенції підписанти в тому числі і Україна криміналізували найманство у національному кримінальному праві.

Наведена вище міжнародна конвенція цінна для нас з огляду на

наявність ній визначення поняття «найманець» У відповідності зі статтею 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, термін "найманець" означає будь-яку особу, яка:

- одержати особисту вигоду і якій дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам такого ж рангу і функції, які входять до особового складу збройних сил даної сторони;

- не є ні громадянином сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті;

- не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті;

- та не послана державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил

- спеціально завербована на місці або за кордоном, щоб битися у збройному конфлікті;

- беручи участь у воєнних діях, керується головним чином бажанням

Із розвитком найманство пов'язаний розвиток інших правопорушень у сфері фінансування та обігу зброї. Правовий статус найманця відрізняється від правового статусу комбатантів. На найманців не поширюються гарантії захисту прав військовополонених та інші норми Гагагських та Женевських конвенцій, що складають основу міжнародного гуманітарного права. Однак визначення та виділення найманців з-поміж інших учасників збройних конфліктів пов'язане з рядом ускладнень.

Перша проблема виникає, коли ми розглядаємо критерій громадянства так як найманець не повинен бути громадянином або підданим держави де здійснюються конфлікт. ООН прийняла резолюцію щодо роз'яснення вказаного критерію. Зокрема було зазначено що метою введення критерію громадянства є відмежування найманців від внутрішньодержавної позиції або національно-визвольного руху. Але межа між найманцями та подібними утвореннями стає досить умовною наприклад у разі фінансування

національно-визвольного руху іноземною державою або при наявності біпатридів у складі такого руху.

Міжнародне право чітко кваліфікує найманство як злочин проти миру та безпеки людства. Зокрема резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 2465 від 1968 р. було чітко зазначено що державам рекомендовано консолідувати зусилля задля протидії поширенню найманства у світовій практиці. Розвиток протидії найманству знайшов свій прояв у Римському статуті Міжнародного кримінального суду, де використання найманців включено до групи злочинів проти миру та безпеки людства.

Однак, застосування норм міжнародного права стосовно протидії найманству пов'язане із численними проблемами що впливають з неоднакового регулювання цього питання на національному рівні. Для прикладу, якщо в Україні найманство є кримінально караним, то у Франції існує Іноземний легіон діяльність якого регламентована французьким законодавством. Також, поширеною практикою є застосування приватних військових компаній члени яких по суті часто є найманцями але юридично їхня діяльність цілком легалізована.

Протидії найманству та визначенню найманців у міжнародному гуманітарному праві істотно заважає розмитість визначених міжнародним правом критеріїв найманства. Для прикладу, такий критерій як істотне перевищення грошової винагороди найманця у порівнянні із грошовою винагородою комбатанта. Цей критерій на практиці затасувати практично неможливо так як саме по собі поняття істотного розміру грошової винагороди є оцінним судженням.

Отже, підводячи підсумки слід зазначити, що питання протидії найманству залишається актуальним в умовах збільшення кількості збройних конфліктів. Проте недоліки визначення правового статусу найманця в міжнародному гуманітарному праві істотно заважають цьому процесу. Обрана тема залишається актуальною для подальшого дослідження.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Кафлюк А.І.,
Чернівецький юридичний інститут,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
1 курс магістратури, 103м група**

ЧИ ПЕРЕСТАНЕ ШЛЮБ БУТИ ПРОБЛЕМОЮ У СУЧАСНОМУ СВІТІ?

На даному етапі розвитку цивілістики, особливої уваги потребує тема шлюбу. З реєстрацією шлюбу зіштовхується практично кожна людина у своєму житті, а з розірванням шлюбу – кожен третій. За статистикою 2019 р. всього в Україні було укладено 237858 шлюбів, розлучень 38427. Статистика показує, що шлюбів у шість раз більше ніж розлучень. Проте статистика укладення шлюбів могла б бути ще кращою, і ось чому.

Колись під терміном «цивільний шлюб» розуміли сімейні відносини, не освячені таїнством вінчання, але зареєстровані в РАЦСі. Сімейні спілки, в яких чоловіка та дружину поєднували виключно кохання й усний договір, називали «співжиттям».

У сучасному світі, дедалі більше пар живуть спільно, однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу, в так званих «фактичних шлюбних» відносинах.

На сьогодні відносини між чоловіком і жінкою можна називати «фактичним шлюбом», коли, по-перше, пара проживає на одній території, по-друге, веде спільне господарство і, по-третє, не реєструє свої відносини в органах державної влади.

Кожний десятий шлюб в Україні, за офіційною статистикою, є цивільним. Не бажають узаконювати свої стосунки переважно молоді люди віком від 25 до 40 років, лише третина з таких пар згодом іде у РАЦС. За результатами одного із соціологічних досліджень, ще 45 відсотків українців позитивно ставляться до спільного життя перед офіційним шлюбом. Власне виникає питання, чому так?

По-перше, шлюб – це так звана публічна декларація того, що людина бере відповідальність на себе (за себе, за свою сім'ю і за своїх дітей). Цивільний шлюб – це відповідальність, якої бояться і чоловіки, і жінки фактично однаково.

По-друге, не бажання укладати офіційний шлюб, заради збереження соціальних виплат. Випадки, коли відмовляються укладати

офіційний шлюб заради соціальних виплат, є, але це не масове явище. Це стосується переважно незахищених верств населення, для яких тисяча гривень має суттєве значення.

По-третє, довге очікування. За загальним правилом й нині діє застаріла радянська норма, за якою після подачі заяви про реєстрацію шлюбу, майбутньому подружжю надається місячний строк на те, щоб подумати над своїм бажанням стати єдиною сім'єю.

Можливістю уникнути непотрібного очікування може бути рішення керівника РАЦС скоротити цей строк за умови наявності документів, які дають право на термінове одруження: вагітність, наявність спільних дітей або хвороба, яка становить загрозу для життя. Через це можуть виникати факти корупції, коли майбутнє подружжя змушене купувати відповідні довідки в медичних закладах. Або ж є можливість скористатися послугою «Шлюб за добу», без очікування.

По-четверте, не бажання платити за укладення шлюбу.

Також варто звернути увагу на таке поняття, як «фіктивний шлюб». У статистиці вказують загальну суму офіційних шлюбів. Проте у цих цифрах однозначно є і «фіктивні шлюби».

Фіктивний шлюб – зареєстрований без наміру створити сім'ю правовий акт, внаслідок укладення якого в осіб, що перебувають у шлюбі, не виникає ніяких прав і обов'язків подружжя. Реєстрація шлюбу без наміру створити сім'ю для досягнення якоїсь правової чи соціальної мети.

Переважно такий шлюб укладають для: легалізації іноземця на території України, для так званого «блакитного одруження» – коли представники сексуальних меншин беруть собі дружин/чоловіків для прикриття, аби ніхто не вибудовував різні нехороші домисли, через бажання уникнути призову до армії, тощо.

Такий союз можна визнати недійсним. Однак, по–перше, шанси на це мінімальні, адже жодні перевірки на щирість почуттів закоханих у нашій країні не відбуваються. А по–друге, за фіктивний шлюб у нас не передбачено ані кримінальної, ані адміністративної відповідальності.

Фіктивний шлюб фактично стоїть роздоріжжі подальшої своєї юридичної долі. Одне з двох, або фіктивний шлюб за рішенням суду визнається недійсним, або при зникненні обставин, які б вказували на небажання осіб створювати сім'ю – фіктивний шлюб стає повноцінним.

Отже, на даний час у нашій країні дійсно є проблеми що стосуються офіційного шлюбу. Існування таких понять, як «фактичний шлюб», «фіктивний шлюб», «блакитний шлюб» не дає ніяких позитивних наслідків. Тому вважаю, що потрібно викорінювати дані поняття та внести ряд законодавчих змін, які будуть сприяти укладенню офіційних шлюбів за взаємною згодою громадян, та зменшувати кількість розлучень.

Науковий керівник: д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Чернівецького юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» Латковська Т.А.

**Килимник О.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 1 група**

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРКТИКИ

Арктика – це частина Земної Кулі, яка знаходиться північніше Полярного Кола. Загальна її площа складає близько 21 млн квадратних кілометрів (близько 3,5 територій України). Арктика включає в себе Північний Льодовитий океан, океан та океанні моря, острови, що розташовані серед них, а також території Європи, Азії та Північної Америки, що до них примикають. На даний момент арктичними державами є США, Норвегія, Данія та Канада. Дуже часто можна почути, що таких держав значно більше тому, що Північне Полярне коло перетинає їхні території (до таких відносять Фінляндію, Швецію, Ісландію). Проте правовстановлююче значення лише вихід узбережжя території держави до Північного Льодовитого океану і так як у вищезазначених державах його немає, то на даний момент є лише 4 при арктичні держави.

Сьогодні, в умовах повного розподілу території світу між державами, досі немає чіткого врегулювання правового статусу Арктики. Проте можна згадати певні спроби національного та опосередкованого міжнародного правового регулювання зазначеної території.

На національному рівні арктичні держави давно намагались

врегулювати питання щодо приналежності їм певних частин Арктичного регіону. Першою була Канада, що у 1904 році офіційно зазначила на політичній карті свій сектор та прийняла закон «Про північно-західні території», де вже на нормативному рівні зазначила свої права на частину Арктики. Наступним була Постанова Президії Центрального Виконавчого Комітету СРСР від 15 липня 1925 року, у якій концептуально та змістовно було скопійовано канадський закон. Проте, не зважаючи на національне закріплення, так і не відбулося міжнародного визнання секторального принципу, отже не можна говорити про юридичні наслідки такого підходу. Держави можуть скільки завгодно закріпляти присвоєння тих чи інших територій, проте якщо міжнародна спільнота не готова визнати за ними ці території, то по суті такі закріплення не матимуть ніякого значення з точки зору міжнародного права.

При відсутності секторального підходу є режим морського простору, що поширює свою дію і на Арктику. Мова йде про Конвенцію ООН з морського права 1982 р. Відповідно до цього договору у держав є територіальне море (12 морських миль) та виключна економічна зона (200 морських миль), а все, що знаходиться за межами цієї зони є відкритим морем та належить всьому людству. За таким підходом логічним є висновок, що район, який американці називають Arctic Ocean Common Area, тобто територія Арктичного регіону, що виходить за межі виключної економічної зони при арктичних держав відноситься до відання міжнародного співтовариства. Проте й такий підхід не позбавлений недоліків. Справа в тому, що Арктичний регіон має значний економічний потенціал, якщо вірити дослідженням Геологічної служби США, у надрах Арктики може бути зосереджено близько 90 млрд. барелів нафти та 47 трлн. кубічних метрів газу, що дорівнює:

- трикратному щорічному обсягу видобутку нафти у світі;
- можливі обсяги газу в Арктиці дорівнюють усім розвіданим в Росії газовим родовищам.

Через це арктичні держави докладатимуть всіх можливих зусиль для того, щоб присвоїти та використати ресурсний потенціал Арктики.

Таким чином існує два можливих сценарії майбутнього Арктичного регіону, проте кожен з них має свої недоліки. Проте, мабуть, більш прийнятнішим для людства є залишення Арктики в

межах правового регулювання Конвенцією з морського права. По крайній мірі це мінімізує спори арктичних держав під час розподілу Арктичного регіону, наслідком яких скоріш за все стануть воєнні конфлікти, які для цієї можуть стати для цієї планети останніми.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Климович А.А.,
Гомельский филиал
Международного университета «МИТСО»,
магистрант группы 2072 мдЮ**

МЕЖДУНАРОДНОЕ УСЫНОВЛЕНИЕ

Не затихают споры о правомерности и благоприятном воздействии усыновления ребёнка на его социализацию и полноценное развитие в будущем. Международное усыновление может рассматриваться как такая форма усыновления, при которой удовлетворяются потребности детей в семье и родителей, если не представилось возможным передать их на воспитание, поместить в семью или обеспечить подходящий уход в стране происхождения.

Проблемы, связанные с правовым регулированием и применением на практике норм об усыновлении в международном частном праве, остаются до настоящего времени крайне актуальными. Отчасти это связано с тем, что до конца так и не сформирован унифицированный режим такого усыновления, а также не выработаны механизмы, позволяющие в полной мере защищать интересы усыновлённых детей, проживающих за границей.

Международным именуется усыновление (удочерение) ребенка при наличии в указанных отношениях иностранного элемента, который проявляется в том, что усыновитель и усыновляемый ребенок имеют разное гражданство либо проживают в разных государствах, либо усыновление осуществляется за пределами государства, гражданином которого является усыновляемый ребенок.

Основополагающее значение в правовом регулировании института усыновления в международном частном праве принадлежит Гаагской конвенции 1993 г., в которой разработаны универсальные

механизмы совместного сотрудничества в данной области, и Конвенции о правах ребенка 1989 г. Главным региональным механизмом, регулирующим данные правоотношения, на уровне Совета Европы, является Европейская конвенция об усыновлении детей 2008 г. Коллизионное регулирование института международного усыновления в рамках стран-участниц СНГ осуществляется по средствам Минской (1993 г.) и Кишиневской (2002 г.) конвенций.

В Республике Беларусь институт усыновления, осложненный иностранным элементом, регламентируется нормами, закрепленными в Кодексе Республики Беларусь о браке и семье от 9 июля 1999 г. № 278-З (далее – КоБС), Гражданском процессуальном кодексе Республики Беларусь от 11 января 1999 г. № 238-З, Постановлении о согласовании процедуры международного усыновления № 1173, Положении о порядке международного усыновления № 122, Постановлении о судебной практике № 9.

В законодательстве Республики Беларусь не дано четкого определения понятию «международное усыновление», однако определен его неотъемлемый элемент как института международного частного права – наличие иностранного элемента.

В связи с отсутствием общепринятого унифицированного определения понятия «международное усыновление» в юридическо-правовой литературе, а также в международно-правовых и национальных законодательных актах, учитывая основополагающие положения о международном усыновлении в ст. 4 Гагской конвенции 1993 г., ст. 21 Конвенции о правах ребенка 1989 г., а также положения ст. 233 КоБС можно дополнить раздел VI КоБС статьей, содержащей понятие «международное усыновление» и изложить данную норму в следующей редакции:

«Международное усыновление – это альтернативный способ (если не представилось возможным передать на воспитание, поместить в семью или обеспечить подходящий уход в стране происхождения) устройства детей, оставшихся без попечения родителей, на воспитание в семью, который обеспечивается юридическим актом уполномоченных государственных органов и устанавливает правоотношения между усыновителями и усыновленными, аналогичные правоотношениям между родителями и детьми».

Данное изменение позволит закрепить на законодательном

уровне определение такого института международного частного права как институт усыновления.

Порядок международного усыновления в Республике Беларусь включает в себя четыре этапа. Первый – это отбор, утверждение, подготовка кандидатов в усыновители. Второй – судебное разбирательство. Третий – завершение процесса международного усыновления, признание решения об усыновлении компетентного органа иностранного государства. И четвертый – это контроль за адаптацией усыновленного ребенка в семье усыновителей.

Международное усыновление рассматривается судом в порядке особого производства. Одна из главных процессуальных особенностей рассмотрения дел о международном усыновлении заключается в том, что иск в областной (г. Минска) суд по месту жительства усыновляемого ребенка может быть подан только через Национальный центр усыновления, который является обязательным участником процесса.

Ещё одним важным моментом является обязательное наличие разрешения Министра образования Республики Беларусь, разрешения компетентного органа государства кандидатов в усыновители, если они проживают на территории иностранного государства, а также разрешения компетентного органа государства гражданства усыновляемого ребенка. Также необходимым является согласие ребенка – иностранного гражданина, если это требуется законом страны его гражданства.

Усыновление представляет собой такой юридический факт, с которым связывается возникновение определенных последствий: прекращение одних прав и возникновение других. Усыновители начинают обладать правами и обязанностями, которые имеют кровные родители по отношению к детям: личные неимущественные и имущественные права и обязанности.

Тайна усыновления в Республике Беларусь охраняется законом. На современном этапе некоторые белорусские ученые, в частности И.Н. Левшук, высказывают мнение о возможности упразднения института тайны усыновления «ввиду отсутствия необходимости придерживаться сложившегося стереотипа относительно усыновления как феномена, выходящего за рамки общественных устоев, а также целью проведения активной поддержки и стимулирования

национального усыновления», а также высказывают сожаление о том, что «нет нормы в белорусском законодательстве, позволяющей спрашивать согласие ребенка на сохранение тайны усыновления».

Таким образом, вопрос о необходимости сохранения тайны усыновления среди ученых продолжает оставаться дискуссионным. Безусловно, сохранение тайны усыновления отвечает интересам, как усыновителей, так и усыновленного, также считаем, что современное белорусское общество не готово отказаться от тайны усыновления. Вместе с тем, тайна усыновления не является обязательным условием любого усыновления. Ее раскрытие закон и судебная практика связывают исключительно с волеизъявлением усыновителей.

Ввиду специфики международного усыновления, в белорусском законодательстве целесообразно ввести норму, в соответствии с которой тайна международного усыновления будет сохраняться по заявлению усыновителей, то есть дополнить ст. 136 КоБС «Тайна усыновления» частью следующего содержания:

«По заявлению усыновителя суд, вынесший решение о международном усыновлении ребенка, должностные лица, осуществившие регистрацию международного усыновления, а также лица, иным образом осведомленные об усыновлении, обязаны сохранять тайну международного усыновления ребенка».

Данное изменение позволит усыновителям на свое усмотрение сохранять тайну усыновления, исходя из того, какой модели усыновления придерживаются в будущей стране проживания усыновленного ребенка.

В заключении отметим, что законодательство Республики Беларусь, регулирующее отношения по усыновлению, осложненному иностранным элементом, в целом соответствует международно-правовым принципам и нормам, а также создает нормальный правовой климат для осуществления международного усыновления. Однако реализация законодателем данных предложений позволит усовершенствовать процедуру международного усыновления в Республике Беларусь.

Научный руководитель: к.э.н., профессор кафедры правоведения и социально-гуманитарных дисциплин Гомельского филиала Международного университета «МИТСО» Колесников С.Д.

**Клюєва О.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України, 2 курс, 1 група**

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ЗМІСТ, СКЛАДОВІ

Добросовісність відноситься до кола основних засад, принципів цивільного права. Цивільний кодекс в різних аспектах використовує оціночні поняття і категорії, серед яких зустрічаються: принципи справедливості, добросовісності, розумності, хоча вони і окремі, але взаємопов'язані сторони поведінки учасників цивільних правовідносин і у сукупності визначають один з основоположних принципів цивільного права. Ще з часів римського права добросовісність це мірило правильного, а все що йому суперечить – є шкідливим.

Принципи справедливості, добросовісності та розумності одна – з керівних ідей цивільного права, згідно з якою здійснюється регулювання суспільних відносин, учасники здійснюють належні їм права. Кожен з них зобов'язаний сумлінно здійснювати свої цивільні права і виконувати цивільні обов'язки, виявляти турботу про власні права й інтереси і права й інтереси інших учасників, передбачати можливість завдання своїми діями (бездіяльністю) шкоди правам і інтересам інших осіб. Таким чином, у цивільному праві з'явився мінімальний і у той же час достатній за обсягом «перелік» якостей, яким має відповідати поведінка усіх без виключення учасників цивільних правовідносин. Завдяки законодавчому закріпленню принципу справедливості, добросовісності і розумності у «тканину» цивільного права органічно «вплетені» загальнолюдські цінності, ідеї природного права.

Принцип добросовісності, це загально-правовий принцип, який передбачає необхідність сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав. У суб'єктивному значенні добросовісність розглядається як усвідомлення суб'єктом власної сумлінності та чесності при здійсненні ним прав і виконанні обов'язків. В джерелах, добросовісність бачиться певним стримуванням егоїзму в юридичних відносинах.

Добросовісність – багатоаспектне явище, у якому слід виділити два аспекти.

Перший аспект – добросовісність при здійсненні прав і повноважень. В цьому аспекті добросовісність втілюється в кількох різних концепціях:

— неприпустимості зловживання правом. Здійснення прав та свобод людини не повинне порушувати права та свободи інших осіб. Зловживання правом — це свого роду спотворення права. У цьому випадку особа надає своїм діям повну видимість юридичної правильності, використовуючи насправді свої права в цілях, які є протилежними тим, що переслідує позитивне право. Певний приклад зловживання процесуальними правами, недобросовісна поведінка у суді (людина подає 50 позовів, не з'являється 30 разів у судові засідання, просить допитати 50 свідків тощо) — страждають добросовісні учасники, затягується судовий розгляд, відкладаються інші справи, тощо;

— заборони обходу закону, тобто ухилення від застосування обов'язкового правила шляхом використання легального засобу, але з явно шахрайськими намірами. Обхід закону відрізняється від зловживання правом тим, що зловживання передбачає використання задалегідь передбачених прерогатив, тоді як обхід втілюється, а в ухиленні від юридичного правила з метою отримати право, яким цей суб'єкт не володіє.

— добросовісної помилки, яка трапляється тоді, коли суб'єкт безневинно помиляється при оцінці своєї поведінки як правомірної. Іншими словами, особа є добросовісною, коли не знає і не може знати, що її поведінка є протиправною.

Аналізуючи поняття «добросовісність володіння» як ознаку набувальної давності за ст. 344 ЦК, слід відзначити складність розуміння судами добросовісності у контексті цієї норми. Матеріали судової практики свідчать, що у більшості випадків підставою для відмови у позовах набувачів майна за правом набувальної давності є відсутність добросовісності володіння.

Так, наприклад, у Постанові від 31.10.2018 р., по справі № 683/2047/16-ц, Верховний Суд України, залишив касаційну скаргу без задоволення, оскільки зі змісту позовної заяви та касаційної скарги встановлено, що договір купівлі-продажу спірного нерухомого майна

не було укладено відповідно до вимог законодавства з тих підстав, що у продавця не було правостановлюючих документів про право власності на будівлю млина, які він обіцяв протягом року підготувати, а потім нотаріально посвідчити договір купівлі-продажу. Таким чином, суд дійшов правильного висновку, що позивач знав і не міг не знати про відсутність у нього підстав для набуття права власності на будівлю млина.

Отже, для застосування набувальної давності володіння має бути добросовісним, тобто володілець не знав і не міг знати про те, що він володіє чужою річчю, інакше кажучи, обставини, у зв'язку з якими виникло володіння чужою річчю, не давали найменшого сумніву щодо правомірності набуття майна.

Другий аспект – добросовісність при виконанні юридичних обов'язків. В цьому аспекті добросовісність повинна мати місце як при виконанні договору (дії сторін мають виключати обман, скритність, та мають прагнути максимально точно виконати зміст зобов'язань), так і виконанні інших (недоговірних) обов'язків.

У судовій практиці принцип добросовісності «освоюється» суддями у нормах цивільного законодавства щодо договірних зобов'язань. Зокрема, визначальним є той факт, що посилання на принцип добросовісності було використане Конституційним Судом України при винесенні відомого рішення у справі «про охоронюваний законом інтерес» (від 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004). Фактично у цьому рішенні Суд визначив, що добросовісність, як загально правовий принцип, є одним з критеріїв для визначення того, чи є будь-який інтерес «охоронюваним законом», тобто самостійним об'єктом судового захисту. Важливість такого висновку для розвитку принципу добросовісності в судовій практиці важко переоцінити, оскільки тепер суди України, розглядаючи будь-який спір, в якому заявлено про порушення охоронюваного законом інтересу (зокрема інтересу, охоронюваного актом цивільного законодавства), фактично зобов'язані на підставі рішення Конституційного Суду аналізувати питання про те, чи направлений такий інтерес на задоволення індивідуальних і колективних потреб, які, в тому числі, мають не суперечити принципу добросовісності.

Таким чином, принципи справедливості, добросовісності та розумності у практиці вітчизняних судів мають колосальний вплив на

формування судової практики. Проте судами по-різному тлумачиться “дух” цих загально правових засад, що призводить до суперечностей. Крім того, формування судової практики судами нижчих інстанцій суперечить світовим аналогам, де засади справедливості, розумності та добросовісності тлумачяться більшою мірою на користь постраждалої сторони.

Добросовісність – це певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Також Верховний суд застосовує на практиці «Доктрину *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки), яка базується ще на римській максимі – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці). В основі доктрини *venire contra factum proprium* знаходиться принцип добросовісності. Поведінкою, яка суперечить добросовісності та чесній діловій практиці, є, зокрема, поведінка, що не відповідає попереднім заявам або поведінці сторони, за умови, що інша сторона, яка діє собі на шкоду, розумно покладається на них». Тобто одним з проявів добросовісності є неприпустимість суперечливої поведінки. В основному це стосується договірних відносин, однак добросовісність стосується також і інших відносин, зокрема відносин власності, корпоративних, спадкових тощо.

Застосування доктрини *venire contra factum proprium* (заборони суперечливої поведінки) є засобом для недопущення недійсності оспорюваного правочину всупереч принципу добросовісності, а не підставою для визнання його недійсним.

Поняття «добросовісність» має вкрай важливе значення в правовому регулюванні:

— по-перше, «добросовісність» є тією загальнолюською цінністю, без якої право (так само, як і будь-який інший соціальний регулятор) не може ефективно функціонувати. Нажаль є багато випадків, коли людина вчиняє недобросовісно, зловживає правами, а право її захищає. Недобросовісна поведінка такої особи, яка полягає в учиненні дій, що можуть у майбутньому порушити права інших осіб, є формою зловживання правом.

— по-друге, як принцип права, «добросовісність» може використовуватися для посилення аргументації при обґрунтуванні

судового рішення.

— по-третє, «добросовісність» виступає як принцип тлумачення. Тлумачення юридичного акту на основі принципу добросовісності означає суворо об'єктивний, без ознак свавілля, зловживання правом і спроб отримати незаконні переваги, підхід до з'ясування й уточнення намірів його із метою забезпечення найповнішого та беззаперечного виконання всіх його приписів.

— по-четверте, «добросовісність» виступає як одна з основних вимог до застосування права. Добросовісність є однією зі складових соціальних стандартів професійної суддівської діяльності й поведінки. Тобто – добросовісність — це вимога до суб'єкта, для застосування норм права, їх тлумачення, тощо;

— по-п'яте, вона лежить в основі важливих правових презумпцій. Так, у приватному праві існує презумпція добросовісності поведінки особи, у публічному — презумпція добросовісності законодавця. Також обґрунтовується існування презумпції процесуальної добросовісності — вважається, поки не доведено інше, що особи, які беруть участь у справі, користуються процесуальними правами добросовісно.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Печений О.П.

**Ковальова Ю.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 3 група**

ЧИ ПОТРІБНА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ?

Вперше термін «евтаназія» було введено в XVII ст. англійським філософом Френсісом Беконом для визначення «легкої смерті». В перекладі з грецької (euthanasia) означає «добра смерть». Евтаназія – це практика припинення або скорочення лікарем життя людини, яка страждає невиліковним захворюванням, відчуває нестерпні страждання, коли хвороба бере своє, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань. У сучасному світі є країни, які законодавчо закріпили «право на смерть» у

певній формі – Нідерланди, Бельгія, Швейцарія тощо. Оскільки частина таких країн входить до європейського політико-правового простору, актуальності набуває питання щодо доцільності законодавчого закріплення права на еутаназію в Україні.

Чинне законодавство України забороняє еутаназію. У ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань. Згідно з ч. 4 ст. 281 Цивільного Кодексу України забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя.

В Україні еутаназія є кримінально-караним діянням. На сьогодні такий склад злочину не регламентований Кримінальним Кодексом України, тобто немає норми, яка б передбачала кримінальну відповідальність за вбивство, що вчинене з прохання невиліковно хворого і з мотивів співчуття до нього або задля полегшення його страждання. Вчинення такого діяння як еутаназія кваліфікується за ч. 1 ст. 115 Кримінального Кодексу України як умисне вбивство. Навіть у ст. 66 ККУ, де зазначений перелік обставин, що пом'якшують покарання, відсутнє положення про вбивство з мотивів жалю (хоча й такий перелік не є вичерпним, проте врахування інших обставин залишається на розсуд суду).

Доцільність запровадження права на еутаназію в Україні обґрунтовується крізь призму поваги до людської гідності та можливості розпоряджатись власним життям. Водночас існує значна кількість аргументів проти визнання такого права.

1. Запровадження практики еутаназії загрожує великою кількістю зловживань у перехідних демократіях. Недостатній контроль за еутаназією може призвести до того, що вона буде застосована у ситуації, де її можна було уникнути. Крім того, еутаназія, що проводиться без можливості встановлення волі особи може бути використана з корисливих мотивів з боку його спадкоємців або інших зацікавлених осіб.

2. Існує вірогідність лікарської помилки. Лікарі можуть помилково діагностувати смертельну хворобу, і людина, яку ще можна врятувати, вирішиться на еутаназію. Якщо лікар вчиняє процедуру еутаназії щодо свого пацієнта, – він фактично порушує одне з положень клятви

Гіппократа, яке звучить так: «...я не дам нікому просимого у мене смертельного засобу і не покажу шляху для подібного замислу». Багато медиків вважають, що лікар повинен лікувати пацієнта, а не бути умовою припинення його життя, бо практика евтаназії руйнує саму суть професії.

3. Рішення щодо здійснення евтаназії є незворотнім та унеможлиблює відновлення попереднього становища. Навіть коли є добровільна згода пацієнта, завжди існує вірогідність, що хворий може передумати в момент, коли процедура позбавлення життя викличе незворотні летальні зміни в організмі.

4. Введення евтаназії може призвести до зупинки прогресу в науці і медицині. Таким чином у вчених, медиків зникне мотивація виробляти нові методи і засоби лікування, що дозволять не тільки полегшити страждання хворих, а й допоможуть вилікуватися взагалі.

5. З точки зору християнської релігії, евтаназія – це гріх. Кожна людина – творіння Боже, і це накладає на людей певні обмеження. Тільки у Бога є право вибирати тривалість життя людей і те, яким чином воно закінчиться: «Долю людини повинен творити Бог».

6. Існує вірогідність того, що: а) на пацієнта будуть спрямовані тиск чи погроза чим-небудь або ким-небудь задля того, щоб він прийняв рішення про евтаназію; б) пацієнту, який тривалий час вражений умовно невиліковною хворобою, страждає від болю чи знаходиться під дією обезболюючих препаратів складно прийняти усвідомлене рішення, його психологічний стан часто буде нестабільним. Як наслідок – підвищений ризик зловживань, що може збільшитись масштаб «чорної» торгівлі донорськими органами тощо.

На сьогодні евтаназія є забороненою в Україні. З огляду на наведені вище аргументи ми вважаємо, що така заборона цілком обґрунтована. Наразі як економічний, так і правовий рівні розвитку держави не дозволяють подолати окреслені нами загрози та, відповідно, легалізувати право на смерть. Запровадження евтаназії може призвести до низки негативних наслідків, у тому числі і непоодиноких випадків зловживань в суспільстві. Для того аби узаконити таку процедуру саме як допомогу невиліковно хворим необхідно запровадити значну кількість запобіжників.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Коверда М.К.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 14 група**

УКРАЇНСЬКІ ЕТНІЧНІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РУМУНІЇ

На початку ХХ століття світом прокотилася чергова хвиля ідей створення видатних, великих, могутніх імперій де панувала сила, ксенофобія та шовінізм. Румунське королівство також не залишилося у стороні.

Влада Бухаресту розуміла своє становище, з одного боку – Австро-Угорська імперія, а з іншого – Російська. У 1914 р., попри заклики політичних діячів, відбулося погіршення стосунків з Австро-Угорщиною, через суперництво за Трансильванію. Через 2 роки, на початку 1916 р. Румунія входить до Антанти, з метою завоювання нових земель. Серед етнічних українських земель переданих Румунії були Північна Буковина у 1919 р. за Сен-Жерменським мирним договором і Південна Бессарабія, що перейшла у 1920 р. за так званим Бессарабським протоколом.

Ще у 1918 р. Румунія вводить війська на тоді ще окуповані території, запроваджує воєнний стан, розподіляє землі Північної Буковини і Південної Бессарабії між військовим командуванням та офіцерами, проводить політику тотальної румунізації під гаслом «Румунія для Румунів».

Становище українського населення було вкрай важким. Влада окупантів вважала, що українців немає, а ті хто так себе називає, то румуни, які забули мову і звичаї. Всі україномовні заклади зачиняються, політичні діячі Буковини і Бессарабії українського походження більше не мають представництва в органах влади, яке було надано Австро-Угорською імперією. Проводилося переслідування громадян через мову та національність. Ліквідоване самоврядування громад. Румунська мова стає державною, і вже у лютому 1919 р. приймають закон, за яким на роботу приймаються лише ті, хто володіє нею. Заборони окупаційної влади торкнулись також книгодрукування, музичних творів, преси, театральних вистав. Радикальні зміни мали місце і у духовному житті. Священників українського походження масово відсторонювали від посад, обмежували їх сходження кар'єрною драбиною, не брали до семінарій.

Як і більшість територій-колоній, Північна Буковина і Південна Бессарабія залишались важкими з економічної точки зору. Румунська влада використовувала їх, як сировинний придаток. Закриття великої кількості підприємств спричинила безробіття. На погіршення становища також впливало малоземелля селян, яке під час загарбання посилювалося через розподіл землі, тими, хто контролював румунізацію.

У 1924 р. відбулася найвідоміша спроба українських жителів Бессарабії за підтримки Більшовицької армії позбутися гніту колонізаторів. Ця подія увійшла в історію під назвою Татарбунарське повстання. Це визначна ілюстрація волевиявлення українських селян, які три дні тримали самопроголошену владу. Румунське керівництво вважало, що повстання під Татарбунарами – цілковитий план Москви, яка має плани на встановлення своєї влади у Бессарабії. Після невдалої спроби повстанців було заарештовано і відкрито «Справу 500».

Політичне життя можна було вести лише підпільно. Більшість були українців були комуністами і підтримували Радянську владу.

Отже, окупаційний режим румунської влади призвів до масових репресій місцевого населення, насадження страху, поширенню шовінізму та ксенофобії. Через мовні заборони, багато людей позбулися роботи, а тому виріс рівень бідності та зубожіння, закрились всі україномовні навчальні заклади, зупинився культурний розвиток.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Козлова П.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 7 група**

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Цілком очевидним є той факт, що пріоритетним завданням сучасного демократичного суспільства є надання людині можливостей реалізовувати свої права та ініціативи, а держави в свою чергу – гарантувати та забезпечувати права і свободи людини та створювати

для цього сприятливі умови.

Особливої уваги дане питання потребує в Україні, де відбуваються величезні зміни в державному житті та організації діяльності органів місцевого самоврядування.

Важливо зазначити, що значна частина проблем, які стоять на перешкоді становленню місцевого самоврядування і тому спричиняють постійні дискусії, зумовлена недостатньою розв'язаністю концептуальних засад самоврядування, нечіткою усвідомленістю принципових позицій, браком їх послідовної реалізації. Досить вказати на відсутність загально визнаної дефініції самоврядування. Три базові правові документи – Конституція України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейська хартія місцевого самоврядування (яка після ратифікації стала частиною національного законодавства України) містять різні означення, відмінності між якими аж ніяк не другорядні і відображають різні теоретичні підходи до суті самоврядування.

Характерною особливістю сучасної України є певна незавершеність організації місцевого самоврядування на рівні районів та областей, оскільки районні та обласні ради не мають змоги формувати власні виконавчі органи. Проте, враховуючи досвід країн Східної Європи, можна прогнозувати, що незабаром і в Україні постане питання про формування повноцінного самоврядування на районному та обласному рівнях.

Як бачимо, на нинішньому етапі спостерігаються й позитивні зміни щодо подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні. Постає питання про форми та зміст державної підтримки місцевого самоврядування, ефективність судового захисту його прав.

Нині назріли зміни та доповнення до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Загалом цей закон відповідає принципам місцевого самоврядування, проголошеним в Європейській Хартії про місцеве самоврядування, однак, діюча модель компетенції органів місцевого самоврядування не узгоджується з окремими вимогами Конституції України. Це породжує непорозуміння у взаємовідносинах представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування.

Для ефективної реалізації таких планів необхідно передусім розв'язати проблеми оптимізації адміністративно-територіального

устрою як територіальної основи місцевого самоврядування, удосконалити районний поділ. Потребує також вирішення питання про утворення належної правової та матеріально-фінансової бази для реального функціонування територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування й основних носіїв його повноважень, а також здійснення форм реалізації прав територіальних громад – виборів, референдумів, загальних зборів за місцем проживання, громадських слухань, місцевих ініціатив.

Отже, можна зробити висновок, що місцеве самоврядування в Україні потребує запровадження реформ, які відповідали б потребам сучасності. Адже неможливо сформуванати високоефективне державне управління, яке б діяло осторонь до інтересів місцевого самоврядування і громадянського суспільства в цілому. Тому місцеве самоврядування повинно збагачуватися новими прогресивними моделями, а конституційна держава, яка будується в Україні, повинна створити всі умови для цього. Такий процес розвитку місцевого самоврядування можна назвати гарантією того, що воно поступово буде задовольняти потреби і запити громадян.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва та місцевого самоврядування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Коледич О.А.,
Могилевский государственный университет
имени А.А. Кулешова,
4 курс, группа 7135172**

НЕЗАКОННАЯ МИГРАЦИЯ КАК НЕГАТИВНОЕ СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ЯВЛЕНИЕ

На территории Республики Беларусь находится большое количество граждан не только самой Республики, но и граждан других государств, а также лиц, не имеющих устойчивой правовой связи с каким-либо из государств. Все эти лица влияют на экономическое, социальное, санитарно-эпидемиологическое, правовое положение в стране.

В современном обществе человек стремится к лучшей, обеспеченной жизни, что не всегда совпадает с теми возможностями,

которое может дать государство, поэтому люди постоянно мигрируют в другие страны, надеясь на удовлетворение своих потребностей за пределами своего государства, поэтому данный процесс можно назвать естественным и закономерным, который представляет собой повышенный интерес у мирового сообщества, в том числе и Республики Беларусь, определяя тем самым актуальность исследования данной темы.

Миграция представляет собой процесс, возникающий в результате переселения лиц из одной страны в другую в целях приобретения нового места жительства. Данный процесс, происходящий с нарушением порядка приобретения места жительства в другом государстве называется незаконной миграцией. Полагаем, что незаконно миграция происходит в основном потому, что лица ищут быстрый, более дешевый способ переезда, не задумываясь о правовых последствиях, что впоследствии выражается в том, что государство не имеет возможности определить количество приезжих лиц на ее территорию, так как мигранты игнорируют различного рода учеты.

Миграция делится на международную и внутривнутриреспубликанскую, которая в свою очередь подразделяется на межобластную, внутриобластную, межрайонную и внутрирайонную.

Следует отметить, что статистические данные по количеству мигрантов в нашей стране собирает Национальный статистический комитет Республики Беларусь и публикует результаты на официальном сайте в разделе «Население и миграция». Так, благодаря этим данным можно провести статистику роста прибывших мигрантов на территорию страны, начиная с 1995 года.

Наибольший научный интерес представляют международные процессы миграции.

Негативное влияние незаконной миграции проявляется в том, что подрывается в целом национальная безопасность в стране, а частности страдает рынок труда, что приводит к экономически неблагоприятным последствиям, например возникновение и развитие теневой экономики в Республике, так как основным фактором переезда в другую страну является поиск работы, вследствие граждане теряют рабочие места из-за прибытия дешевой рабочей силы, социальная сфера жизни приводится в состояние кризиса, так как зачастую мигранты приезжают в другую страну со своей идеологией, не стремясь свыкаться с

установленными здесь правилами человеческого общежития и традициями, в результате чего могут возникать различного рода конфликты между приезжими и коренными жителями страны. Также меняется и сама демографическая ситуация в стране за счет приезжих мигрантов.

Необходимо обратить внимание на то, что мигранты могут переносить с собой на территорию страны различного рода инфекционные заболевания, в особенности туберкулез, который является одним из самых на сегодня распространенных переносимых заболеваний.

Актуальной остается причина ухода от ответственности в своей стране, в целях которой лица незаконно, чаще всего по поддельным документам въезжают в другую страну в надежде избежать наказания за совершенные действия, что подрывает принцип неотвратимости наказания.

Полагаем, что в след за уходом от ответственности – идет фактор несогласия с действующим законодательством своей страны, что в особенности касается трудовой сферы.

Большую опасность для государства представляет такой вид незаконной миграции как криминальная миграция, то есть перемещение граждан из одной страны в другую в целях совершения преступлений. Преступления причём могут носить различного рода характер, но чаще всего направлены на экономическую сферу. Одно из наиболее опасных проявлений криминальной миграции является миграция с целью образования террористических формирований и совершения террористических актов, наряду с терроризмом также в число опасных проявлений входит торговля людьми.

В заключении необходимо подчеркнуть, что Республика Беларусь охраняет национальную безопасность страны и контролирует ситуацию, происходящую на территории Республики, ведет статистику как международной, так и внутривнутриреспубликанской миграции и борется с незаконной миграцией, преследуя ее по закону, признавая миграцию довольно сложным и противоречивым явлением, затрагивающим все сферы жизни общества, начиная с политической и заканчивая санитарно-эпидемиологической.

В Республике Беларусь действует как административная, так и уголовная ответственность за незаконную миграцию, что

свидетельствует о борьбе с данным негативным социально-правовым явлением со стороны государственных органов. Республика Беларусь также осуществляет международное взаимодействие по вопросам миграции, так как данный вопрос является актуальным среди всего мирового сообщества.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры юриспруденции Могилевского государственного университета имени А.А. Кулешова Ховратова С.Н.

**Колісник Ю.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 1 група**

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

У правовій державі цінність того чи іншого нормативно закріпленого права ґрунтується, перш за все, на його забезпеченості державою. Без реального забезпечення право стає суто декларативним, що позбавляє його конституційної змістовної цінності як такої.

На мій погляд, це, першочергово, стосується природних прав людини, у тому числі права на життя. Конституція України (ч. 2 ст. 3) закріплює фундаментальну спрямованість діяльності держави щодо прав і свобод людини та громадянина, визначаючи, відповідно, їх утвердження і забезпечення як головний обов'язок держави.

Закріплення права людини на життя на конституційному рівні є надзвичайно важливою гарантією, що передбачає її безперешкодне здійснення суб'єктом права. Разом з тим, сама по собі фіксація права в матеріальному законі не гарантує безумовне автоматичне дотримання, реалізацію і захист такого права надалі – ці компоненти втілюються в життя за допомогою функціонування певного механізму забезпечення права.

Конституційно-правовий механізм забезпечення прав людини досліджували українські вчені: О.П. Васильченко, К.Г. Волинка, В.В. Іванюшенко, А.В. Лужанський, Т.В. Наливайко, А.Е. Олійник, Є.В. Пушкіна та інші. Ця тематика була предметом вивчення також і

зарубіжних дослідників, а саме: Н.А. Белобрагін, Б.Л. Железна, Л.Є. Землякова, Т.О. Праніцька та інших.

Проте, саме конституційно-правовий механізм забезпечення права людини на життя досліджений не в повній мірі. У тексті Конституції не вживається не тільки категорія «конституційно-правовий механізм забезпечення права», а й термін «механізм». Відсутність нормативного визначення поняття «конституційно-правовий механізм забезпечення права людини на життя» обумовлює необхідність формулювання цього поняття.

На мою думку, формулювання можливо шляхом з'ясування лексичного значення понять «механізм», «забезпечення» та «гарантія», а також порівняльного вивчення поглядів вчених на загальне поняття конституційно-правового механізму забезпечення права з урахуванням особливостей конкретного виду права людини – права на життя.

«Механізм» означає внутрішню будову, систему; метод, спосіб й сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище. «Забезпечення» розуміють як дію за значенням «забезпечувати» – створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти когось, що-небудь від небезпеки. У свою чергу, «гарантія» являє собою поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують успіх чого-небудь. З урахуванням викладеного можна зробити висновок, що поняття «механізм, забезпечення» за своїм смисловим змістом базуються на поняттях «метод», «створення умов», «гарантія», «захист», «охорона».

На думку О.П. Васильченко, під механізмом забезпечення принципу рівності прав і свобод людини та громадянина слід розуміти цілісну систему правових форм, заходів і засобів, взаємодія яких направлена на реалізацію рівності прав і свобод людини та громадянина.

А.Е. Олійник вважає, що забезпечення конституційних свобод охоплює створення сприятливих умов для їх здійснення: охорону, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права. Категорії забезпечення, гарантування та здійснення суб'єктивного права охоплюються поняттям захисту прав і свобод людини та громадянина.

Я підтримую позицію зазначених авторів щодо цільового призначення цього механізму – гарантування реалізації задекларованих

положень нормативно-правових актів, що закріплюють досліджуваний принцип. В аспекті даного дослідження варто відзначити, що гарантійна природа механізму забезпечення права людини на життя обумовлює неухильне виконання державою її негативних і позитивних зобов'язань – з одного боку, і необмежену можливість суб'єкта права використовувати результати такого виконання – з іншого.

В.В. Іванющенко визначає механізм забезпечення права людини та громадянина як комплекс системних заходів правового та організаційного характеру, спрямованих на практичну реалізацію, охорону і захист такого права. На мій погляд, такий підхід цілком обґрунтовано відбиває функціональний аспект певної активності, водночас, він не в повній мірі враховує необхідність наявності інституційної складової — системи відповідних органів. Крім того, до такого переліку визначень, на мою думку, варто було б додати й нормативне закріплення права.

Л.С. Земляков розглядає конституційно-правовий механізм як здійснювану державою правову та організаційну діяльність, реалізовану за допомогою комплексу заходів організаційного, матеріально-технічного, соціально-психологічного характеру, спрямованих на створення умов для успішної реалізації правових норм, що містяться в Конституції.

Т.В. Наливайко відзначає, що конституційний механізм забезпечення основних прав і свобод проявляється у функціонуванні певних організаційних та процесуальних інститутів правового захисту, які знаходяться в тісній діалектичній взаємозалежності.

Т.О. Праницька визначає поняття конституційно-правового механізму забезпечення права на недоторканність приватного життя як конституційно обумовлену сукупність юридичних норм, інституцій, гарантій реалізації та захисту даного права і його структурних елементів, що сприяють гармонізації інтересів особистості, суспільства і держави.

А.В. Лужанський вказує, що конституційно-правовий механізм захисту всіх складових права на судовий розгляд являє собою певну нормативну сукупність об'єкта захисту, суб'єктів, які здійснюють цей захист, і форм взаємодії між ними. У підході цього автора імпонує акцент на важливості захисту кожного з елементів права, як неодмінної умови можливості захисту права в цілому.

Б.Л. Железнов до складових цього механізму відносить норми конституційного та інших галузей права; суспільні відносини у сфері державного захисту прав і свобод; гарантії прав людини і громадянина, які мають функціональну спрямованість; «матеріальні» інституції, які безпосередньо забезпечують реалізацію правових норм і гарантій в конкретних правовідносинах.

На мою думку, з урахуванням такого підходу, виділяючи гарантії в якості окремої складової конституційно-правового механізму забезпечення права, слід відзначити, що вони мають переважно нормативну основу, оскільки визначаються конкретними нормами. Множинність загальних і обов'язкових складових механізму забезпечення права людини на життя свідчить про системність структури конституційно-правового механізму.

Вбачається, що конституційно-правовий механізм забезпечення права людини на життя, який є складовою частиною конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина, є системою базисних елементів, що знаходяться в нерозривному взаємозв'язку, результатом взаємодії яких є створення і постійна підтримка умов для повноцінної реалізації людиною права на життя, а також для охорони та захисту такого права.

На мій погляд, вивчення ролі та місця гарантій права на життя, змісту та обсягу останнього в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав людини представляє значний інтерес та потребує більш детального дослідження у майбутньому.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Конобрицька М.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 9 група**

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ

Джерела права – це основні детермінанти становлення будь-якої правової системи світу. Дослідження системи джерел права України, їх специфіки і тенденцій подальшого розвитку сприятиме визначенню

напрямів удосконалення національної правової системи, забезпеченню її відповідності європейським правовим стандартам.

У вітчизняній юридичній науці під джерелами права (у формальному значенні) розуміють офіційні форми (способи) зовнішнього виразу і закріплення норм права. Визнаними джерелами права у більшості правових систем світу є нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, судові прецеденти і правові звичаї. Переважання тих чи інших джерел права, їх юридичний статус залежать від історичних традицій, специфіки правової системи, якості нормотворчості, рівня правової культури суспільства тощо. Джерела права можна класифікувати за різними критеріями (сферою дії, способами фіксації, поширенням у правових сім'ях), проте найбільше практичне значення має їх поділ на обов'язкові і переконливі. В Україні статус обов'язкових джерел права мають: нормативно-правові акти, міжнародні нормативно-правові договори (внутрішньодержавні нормативно-правові договори розглядаються як вторинні джерела), прецеденти і практика Європейського Суду з прав людини, правові звичаї (за наявності прямої вказівки у законі на можливість використання цього джерела у якості обов'язкового). До переконливих (авторитетних) джерел права слід віднести судову практику і правову доктрину.

Нормативно-правовий акт виступає первинним, обов'язковим джерелом права в правовій системі України. На відміну від інших джерел права його перевагами є ухвалення уповноваженими суб'єктами нормотворчості з дотриманням певної нормотворчої процедури, чітке структурування і визначений зміст, письмова форма і оприлюднення в офіційних друкованих виданнях, оперативне реагування на потреби соціальної практики, існування у систематизованому вигляді, забезпечення санкціями у разі його порушення. Нормативно-правові акти утворюють складну ієрархічну систему (законодавство), в основі побудови якої – юридична сила акту. Ієрархія нормативно-правових актів включає Конституцію, закони і підзаконні нормативно-правові акти.

Нормативно-правовий договір як джерело права являє собою двосторонню або багатосторонню угоду, яка містить норми права. У системі джерел права нормативно-правовий договір займає окреме місце, відрізняється власним предметом регулювання й особливим

функціональним призначенням. Його не можна ототожнювати з нормативно-правовим актом, хоча з останнім він має деякі спільні риси, а саме – нормативний зміст, письмову форму, ухвалення компетентними суб'єктами нормотворчості, поширеність на невизначене коло осіб, невичерпність дії актами застосування. Серед характерних ознак нормативно-правового договору слід назвати наступні: він є результатом узгодженої волі сторін договору і містить сформульовані сторонами взаємні права, обов'язки, відповідальність; юридична сила договору залежить від правового статусу суб'єктів, які його укладають (суб'єкти договірної нормотворчості можуть мати як однаковий правовий статус, так і знаходитися у відносинах субординації); він приймається і набуває чинності відповідно до встановленої процедури (ратифікація, узгодження, затвердження, колективні переговори); виконання нормативно-правового договору гарантується державою. Міжнародно-правові договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Реалізація міжнародно-правових договорів часто вимагає прийняття конкретизуючих нормативно-правових актів. У трудовому праві застосовуються колективні договори і колективні угоди. У сфері адміністративного права набуває поширення адміністративний договір. Роль нормативно-правового договору як джерела права постійно зростає, що обумовлено процесами децентралізації правового регулювання. Нормативний договір дозволяє враховувати взаємні інтереси суб'єктів і забезпечувати відносно безконфліктне існування громадянського суспільства.

Судовий прецедент – це рішення суду у конкретній справі, що стає своєрідним шаблоном (обов'язковим зразком) для суду тієї ж самої або нижчої інстанції при вирішенні у майбутньому всіх аналогічних справ. Він формується переважно вищими судовими інстанціями; як результат суддівської правотворчості має нормативний характер; є писаним джерелом і підлягає оприлюдненню в офіційних виданнях; має казуїстичний характер, що породжує множинність і неузгодженість судових прецедентів. Судовий прецедент виступає обов'язковим джерелом права в англо-американській правовій сім'ї. В Україні прецедентне значення мають рішення Європейського суду з прав людини, рішення Комітетів ООН за індивідуальними скаргами, рішення Конституційного Суду України, окремі рішення Верховного

суду України.

Правовий звичай історично був першим джерелом права, яким регулювалися відносини в період становлення державності. Способами офіційного визнання звичаю є введення до тексту іншого джерела права посилання на звичай і надання певним суб'єктам права можливості керуватися відомими на практиці звичаями у процесі реалізації правових норм. Правовий звичай є неписаним, консервативним за своєю природою джерелом права; він формується спонтанно суспільством внаслідок тривалого одноманітного застосування. У сучасний період найбільшого поширення звичаєве право набуває у країнах традиційної правової сім'ї. В Україні правовий звичай є обов'язковим, субсидіарним джерелом права і застосовується здебільшого у сфері приватного права (звичай ділового обороту, звичай національної меншини, звичай торговельного мореплавства тощо). Він може використовуватися тільки за відсутності закріплених у законодавстві правил поведінки або як доповнення до закону. Застосування звичаю не повинно суперечити цінностям в праві, його загальним принципам, а також вимогам інших обов'язкових джерел права.

Основною тенденцією розвитку джерел права є тяжіння до конвергенції. Так, в країнах романо-германської правової сім'ї все більшого значення набувають судові прецеденти, в той час, як англо-американське право частіше визнає важливу роль нормативно-правового акту у механізмі правового регулювання. Під впливом глобалізаційних процесів моноджерельна система права поступається поліджерельній. На перший план виходить потреба у запровадженні різних джерел права, кожне з яких виконує свої функції і займає відповідне місце у правовій системі суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії і філософії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Богачова Л.Л.

**Корнесюк М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 2 група**

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі демократичного розвитку України, як правової держави, важливе місце посідає впровадження та реалізація реформи децентралізації влади, головною метою якої є підвищення ефективності діяльності місцевих територіальних органів. Наразі, Україна перебуває в тяжкому економічному положенні у зв'язку із проблемами, які принесла епідемія «COVID-19». Тому, нам потрібно проводити ефективні реформи, в першу чергу в сфері публічного управління та адміністрування, що і обумовлює актуальність даної роботи.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів децентралізації влади займалися такі науковці, як: А. Мельник, М. Братковський, С. Демиденко та інші. І хоча дане питання не раз ставало предметом різних наукових робіт, проте досі залишається актуальним і потребує висвітлення.

Децентралізація створена з благою метою, вона формує новий баланс відносин між центральними органами влади та новоутвореними органами територіального управління. Існує багато різних думок і позицій, щодо того, яких вона має бути масштабів, з якою швидкістю повинна здійснюватися і які наслідки буде мати. Але потрібно зазначити, що ця реформа нам потрібна, адже багато громад неспроможні нормально організувати та фінансувати надання більшості послуг громадянам. Громади повинні відчувати те, що вони беруть безпосередню участь у процесах державотворення.

Попри досить просту ідею, для проведення реформи децентралізації була потрібна неабияка політична воля, оскільки дуже важко віддати владу органам місцевого самоврядування, фактично виводячи їх з під пильного ока держави, та роблячи дійсно самоврядними. На сьогоднішній день важливо розуміти перспективи та ризики, що несе реформа «якої бояться, та без якої ніяк».

Пропонуємо окреслити ряд проблемних питань, які створюють ризики для успішної реалізації реформи, серед яких:

- створення ОТГ переважно не має значної підтримки серед громадян, адже люди до кінця не розуміють даний процес;

- у новостворених ОТГ просто відсутні належно підготовані робочі кадри. Більшість службовців є малокваліфікованими, а відповідно це призводить до неефективного використання наявних ресурсів;

- відсутня злагодженість дій під час впровадження реформи. Одні закони фактично суперечать іншим;

- різниця у рівні розвитку регіонів за умов децентралізації буде лише збільшуватися;

- а також, проблемою є те, що створення територіальних громад поступово з явища добровільного перетворюється у обов'язкове.

З іншої сторони, хоча проблеми й існують, потрібно звернути нашу увагу на перспективи та здобутки реформи децентралізації в Україні.

По-перше, варто зазначити, що ОТГ демонструють досить високі і динамічні темпи приросту власних доходів, а їх бюджетна стабільність поступово зростає.

По-друге, ОТГ, отримавши нові джерела доходів, розширені компетенції у сфері землевпорядження, реєстраційних процедур, архітектурно-будівельного контролю – вперше мають реальну можливість для реалізації великих інфраструктурних проєктів. У регіонах створюються нові опорні школи та їх філії, сучасні центри надання адміністративних послуг, реалізуються проєкти дорожньо-транспортної інфраструктури.

По-третє, органи влади стають все ближче до населення та його справжніх проблем. Нарешті питання місцевого самоврядування будуть вирішуватися саме на місцях, там де це дійсно потрібно.

По-четверте, позитивною динамікою є підвищення зборів місцевих бюджетів порівняно з минулорічними показниками.

По-п'яте, варто зазначити, що зросла державна підтримка місцевого та регіонального розвитку, а також передбачені дотації на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення.

Виходячи з аналізу усього вищезазначеного, можна

стверджувати, що для ефективної реалізації реформи децентралізації потрібно наступне:

- внести необхідні зміни до Конституції України, щоб дана реформа носила незворотній характер;

- запровадити програми для підвищення рівня кваліфікації для держслужбовців ОТГ для того, щоб забезпечити їх кваліфікованими робочими кадрами;

- проводити інформаційно-агітаційну діяльність, аби підвищити рівень обізнаності у даному питанні серед населення;

- активізувати державний контроль за нормативно-правовим регламентуванням даного процесу.

Отже, не зважаючи на всі труднощі, слід зазначити, що децентралізація в Україні має певні зрушення. Ми уже можемо відмітити перші вдалі та невдалі приклади проведення змін, які повинні створювати умови для вдалого соціально-економічного розвитку нашої Батьківщини.

Децентралізація являється складним процесом, який виходить за межі суто структурних реформ. Саме вона здатна побороти бідність, покращити охорону здоров'я та освіту. Більше того, вона може не тільки удосконалити управління чи роботу соціальних служб, але і сприяти покращенню роботи громадських організацій, приватного сектору, звичайних громадян. Зважений та продуманий підхід до реалізації реформи децентралізації – це запорука розвитку свободи, демократії та економічного розвитку України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Корнієнко В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 5 група**

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Принципи в цивільному праві це найбільш загальні ідеї, вимоги, які визначають загальний образ цивільного права. Принципи цивільного права пронизують всі сфери приватного життя та здійснюються при

правовому регулюванні цивільних відносин. В цивільному праві існує багато принципів, які відповідно до ст. 3 ЦК України не становлять їх вичерпного переліку.

Одним з таких принципів є принцип добросовісності або «*bona fide*». Він є ключовою засадою, яка здійснюється саме при укладенні та виконанні цивільно-правових договорів. Основне його призначення – утримання сторін від зловживання своїми правами при здійсненні договору.

Взагалі, науковці розглядають принцип добросовісності в двох аспектах. Один з них – суб'єктивний, відповідно до нього сторони цивільних відносин повинні діяти один з одним чесно і справедливо. Другий – об'єктивний, він висуває добросовісність як вимогу дотримання сторонами розумних стандартів чесності в договірних відносинах

Слід зазначити, що не лише Цивільний Кодекс України містить принцип добросовісності. На прикладі цивільних правових систем держав світу можна розглянути як діє цей принцип в різних країнах.

Так, в цивільному кодексі Франції лише двічі демонструється добросовісність: у п. 4 ст. 1134 («угоди повинні бути виконані сумлінно») і ст. 1135 («угоди обов'язують не тільки до того, що в них виражено, але і до всіх наслідків, які справедливість, звичай або закон пов'язують із цим зобов'язанням, відповідно до його природи»), проте в теорії вона отримала досить широку розробку. Загалом французький цивільний кодекс розглядає доктрину добросовісності як підставу для обмеження свободи договору.

Ще одна держава, де дуже широко розглядається принцип добросовісності – це Німеччина. Відповідно до німецького законодавства договірні зобов'язання підпорядковуються принципу добросовісності, конкретний зміст якого виводиться шляхом доктринального і судового тлумачення з Німецького цивільного уложення. Наприклад, це стосується способу виконання договірних зобов'язань: боржник зобов'язаний виконати зобов'язання добросовісно з урахуванням цивільного законодавства. Крім того, було досягнуто узгодження, щодо цілої низки випадків застосування принципу добросовісності: під час переговорів, при укладенні договору, при здійсненні договору.

Сучасне право Королівства ніколи не мало загальної норми, з якої

можна було би вивести обов'язок діяти добросовісно. Англійське право традиційно не визнає обов'язок добросовісності виконання своїх зобов'язань сторонами. Це положення ілюструється таким коментарем: «відповідно до принципів свободи та обов'язкової сили договору в англійському договірному праві немає правового принципу добросовісності загального застосування». Але, деякі правознавці стверджують на необхідність цього принципу в законодавстві Англії. І водночас у праві Англії з XVIII століття діє принцип найвищої добросовісності (*uberrimae fidei*), але застосовується він лише до договорів страхування.

У Сполучених Штатах Америки принцип добросовісності закріплений у Єдиному комерційному кодексі, у якому зазначено, що «кожен договір або зобов'язання відповідно до цього Кодексу встановлює обов'язок добросовісності при його виконанні або дотриманні» (§ 1-304 ЄКК).

Таким чином, така засада як добросовісність закріплена в документах міжнародного права. Однак осмислення принципу добросовісності в міжнародному праві не зводиться до його розуміння в будь-якій країні. Як зазначається в літературі, принцип добросовісності отримав у міжнародному праві провідне значення завдяки формулюванням умов торгових договорів і судовій практиці.

Блискучим прикладом є справа «*Norsolor v. Rabalk*», у якій суд посилався на принцип добросовісності як основний при укладанні і виконанні договору, що сприяє «оптимізації» (відродженню) міжнародного *lex mercatoria* (торгове право). Також, міжнародний суд ООН зазначає, що одним із основних принципів, який регулює створення та виконання юридичних зобов'язань є принцип добросовісності.

Отже, істотною умовою для функціонування будь-якого правопорядку є принцип добросовісності. Він виступає необхідним критерієм належної поведінки суб'єктів правовідносин. Цей принцип зумовлює добросовісну та чесну поведінку суб'єктів при виконанні зобов'язань, особливо в галузі договірних правовідносин. Дивлячись на застосування принципу добросовісності в різних країнах можна сказати, що він є досить поширений в зарубіжних правових системах.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного права № 1 Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого Уразова Г.О.

Костюк Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 3 група

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

На даний час питання вдосконалення організації й діяльності Верховної Ради України виступає великою кількістю проблем, які потребують якнайскорішого вирішення. Часте внесення змін і доповнень до законів після їх введення в дію; велика кількість законодавчих актів, які відхиляються Президентом України та Верховною Радою; критичне ставлення до багатьох прийнятих законів із боку суспільства, зумовлюють необхідність в організації ефективної, законодавчо унормованої та науково обґрунтованої роботи Верховної Ради України.

Серед функцій Верховної Ради України найважливіша роль належить законодавчій, що автоматично направляє фокус уваги на те, що вироблення оптимальної системи законодавчої діяльності Верховної Ради України є нині гострим питанням через те, що саме виявлення недоліків та визначення перспективних напрямів здійснення цієї функції внесе найвагоміші зміни в діяльність Верховної Ради України та всього законодавства нашої країни в цілому.

Наразі при аналізі стану законодавства впливає інформація, що законодавчі акти та окремі норми щодо врегулювання певних суспільних відносин знаходяться в нестабільному стані та між ними наявна внутрішня суперечливість. Також характерна недостатня наукова обґрунтованість частини законодавчих актів, їх декларативність та несформованість механізму реалізації тощо. До того ж, з року в рік збільшується число законодавчих ініціатив, які вносяться на розгляд Верховної Ради України, половину з яких парламент не встигає розглянути, чим порушує конституційне право суб'єктів законодавчої ініціативи.

Дієвість законодавства визначається такими основоположними моментами:

- Вирішення економічних, соціальних, політичних та інших завдань, які визначені Конституцією України;
- Потреба у відповідності сучасним вимогам, дійсності;

– Ефективне функціонування.

Для вдалого досягнення максимально ефективної та дієвої форми законодавства слід визначити пріоритетні напрями законодавчої діяльності Верховної Ради України, зокрема, прийняття конституційних законів, що стосуються удосконалення всіх гілок державної влади і місцевого самоврядування, реформування системи правоохоронних органів; законів у соціальній сфері; законів екологічного спрямування, що забезпечують правовий режим використання природних ресурсів; ратифікації міжнародних договорів та приведення українського законодавства у відповідність до загальновизнаних норм міжнародного права, європейських конвенцій тощо.

Іншим наріжним каменем у видах порушення правил роботи Верховної Ради України є систематичне голосування народних депутатів картками колег, які не були присутні під час нього, та пошкодження парламентського обладнання.

Регламент Верховної Ради України лише вичерпно розкриває механізм боротьби з порушеннями норм депутатської етики під час роботи в сесійній залі, але щодо механізмів покарання за порушення вимог, які стосуються депутатської дисципліни, повної характеристики не передбачається, як і відшкодування депутатами пошкодженого державного майна.

Безумовно, проблема правопорядку та депутатської дисципліни у Верховній Раді України також потребує вирішення. На сьогодні спостерігається домінування фракційної дисципліни над дисципліною парламентською і домінування фракційних інтересів чи навіть одноосібних інтересів лідерів парламентських фракцій. Розгляд цієї проблеми слід зробити якнайскоріше, адже вона виступає одним із основних джерел недоліків у роботі законодавчого органу країни, що виникає, зокрема, внаслідок фізичного блокування пленарної роботи Верховної Ради.

Використання зарубіжного досвіду має стати невід'ємною частиною нововведень пов'язаних із організацією діяльності Верховної Ради України з тої причини, що домінування фракційної, або коаліційної дисципліни над дисципліною парламентською, що має місце в Україні, відсутнє в розвинутих демократичних країнах, що свідчить про існування в цих країнах певної політичної культури.

Підбиваючи підсумки вище сказаного, можна зазначити, що наразі є багато корисного, що може ефективно доповнити та змінити у кращий бік

діяльність Верховної Ради України. Одним із найважливіших питань виступає досягнення консенсусу думок та поглядів суб'єктів, які знаходяться всередині та поза парламентом, що засвідчить демократизацію і стане в допомозі під час створення належного демократичного законопроекту. Оскільки завжди буде наявна конфронтація думок різних сторін парламенту під час обговорення та дискусій щодо законопроектів, вказуючи на законодавчі упущення, недоопрацювання законопроекту кожної із сторін, що, як наслідок, дасть змогу отримати текст закону, який було скориговано плюралізмом думок. Цьому твердженню дає підґрунтя характеристика парламенту, де він виступає майданчиком обговорень, де в результаті вироблення спільних позицій і досягнення консенсусу народжується закон, що відповідає суспільному благу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університета імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Кочолодзян М.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 1 група**

ЧИ ПОРУШУЄ ЗАБОРОНА АБОРТІВ У ПОЛЬЩІ ПРАВА ЛЮДИНИ?

22 жовтня 2020 р. Конституційний суд Польщі ухвалив рішення, яке вивело питання про аборти у країні на новий рівень та потягнуло за собою не тільки дискусії між правозахисниками та католиками, але і масові протести та мітинги у більшості великих міст Польщі.

Якщо подивитися в історію цього питання, то ще на початку 1990-х р. у Польщі тривали дискусії на тему допустимості абортів у новій державі. Оскільки серед населення більшість – католики та консерватори, які виступали за повну заборону абортів, у 1993 році було прийнято закон, який передбачає лише 3 підстави легального переривання вагітності – якщо вона загрожує життю або здоров'ю матері; медичний огляд показує наявність у плода важкого і незворотного дефекту або невиліковної хвороби, яка загрожує його життю або у випадку коли вагітність виникла в результаті кримінальних дій. Попри те, що таке рішення назвали компромісним,

воно не влаштувало ані консервативно налаштованих католиків, ані правозахисників, феміністок і лівих партій, які продовжили виступати за лібералізацію законодавства про аборти, в тому числі, – проведення операції за вільним вибором жінки.

В рішенні Конституційного суду, розглянутого за поданням 119 депутатів польського парламенту, переглядається положення закону, яке передбачало дозвіл на аборт, якщо медичний огляд показує наявність у плода важкого і незворотного дефекту або невиліковної хвороби, яка загрожує його життю. Таким чином, під заборону залишилися більшість абортів, дозволених у Польщі. Основною ідеєю, закладеною в рішення Конституційного суду Польщі, за словами самих суддів та прихильників ідеї повної заборони абортів, є захист прав людини, який полягає у тому, що право на життя має людина, яка ще не народилася і таке право за своєю природою є недоторканим, а тому держава, в особі своїх уповноважених органів, має забезпечувати повагу такого права. Більше того, на думку консерваторів, таке рішення зміцнює гідність людей з інвалідністю, адже ставить хворих дітей на один рівень із здоровими. Логіка полягає в тому, що легальні аборти з вищезазначеної причини обмежують право на життя дітей з інвалідністю, що є недопустимим. А намагання жінок уникнути народження дітей з вадами є евгенікою (селективне розведення для вдосконалення видів з покоління в покоління) та не має ані правових, ані моральних підстав. Тому суд, аналізуючи правові аспекти та виходячи з сутності прав людини, визнав, що дозвіл абортів потенційно хворих дітей порушує ст. 38 (захист життя людини), ст. 30 (повага та захист людської гідності) та ст. 32 (захист від дискримінації) чинної Конституції Польщі та визнав відповідну норму неконституційною.

У відповідь на таке рішення ліберально налаштовані чиновники, правозахисниці та пересічні жінки підкреслили його несправедливість та залежність Конституційного суду від правлячої консервативної партії, яка призначила більшість суддів діючого складу на посади. Аргументи противників рішення можна умовно поділити на суто правові та практичні. Останні пов'язані з проблемами, що полягають у забезпеченні гідного життя для осіб з інвалідністю в Польщі та, зокрема, дітей. Допоміжних центрів у країні дуже мало, а зараз вони здебільшого закриті через пандемію Covid-19, догляд та утримання дітей з інвалідністю є досить дорогим, а соціальні виплати, передбачені

державою, є замалими щоб забезпечувати належний догляд. Та й загалом адаптація у суспільство людей з вадами відбувається з великою кількістю перепон, а держава, зі свого боку, не опікується вирішенням цього питання. Єврокомісар з прав людини, Дуня Міятович, прокоментувала події у Польщі: «22 жовтня – печальний день в історії прав жінок. Вилучення підстави для майже всіх законних абортів у Польщі є заборонаю та порушує права людини. Сьогоднішнє рішення Конституційного суду означає аборти підпільно/за кордоном для тих, хто може собі дозволити, і ще більше випробування для всіх інших», – зазначила вона.

Що стосується правових питань, то вони, насамперед, пов'язані з репродуктивними правами жінок – це права осіб будь-якої статі ухвалювати вільні й самостійні рішення, без дискримінації, погроз і насильства, щодо свого репродуктивного здоров'я, в тому числі народження дітей, часу їх народження тощо, а також право на отримання інформації з цих питань. Таким чином, у питанні абортів, перш за все мова йде про право жінки на вибір, приватне життя та розпоряджання власним тілом. Держава має поважати такі права і не створювати перепон у їх реалізації і, тим паче, не порушувати право своїх громадян на приватне життя.

ЄСПЛ у своїх рішеннях дотримується позиції, що право на життя плоду не є абсолютним, та його життя не можна розглядати як більшу цінність за життя вагітної матері (справа «Патон проти Сполученого Королівства»). В іншому рішенні Суд наголосив, що враховуючи право на повагу до приватного та сімейного життя, жінка повинна мати право на аборт, керуючись власними суб'єктивними причинами (справа «Тисьонц проти Польщі»). Таким чином, жінка повинна мати можливість зробити аборт не тільки коли вона мала об'єктивні підстави боятися, що вагітність та пологи матимуть негативний вплив на її здоров'я, але і з інших, особистих причин.

Отже, з одного боку, питання заборони абортів є складним, адже стоїть на стику двох основоположних прав – право на життя плоду та право жінки, яка виношує та народжує дитину обирати чи хоче вона цього і, що є більш важливим, чи зможе вона в подальшому забезпечити реалізацію права на гідне життя своїй дитині. Цікавим також є те, що через масові протести уряд Польщі наразі призупинив рішення від 22 жовтня. Наразі, урядовці говорять про пошук нового, компромісного,

рішення. На моє переконання, рішення народжувати дитину чи ні належить жінці, її партнеру чи партнерці, але ніяк не державі, яка, використовуючи наявні у неї механізми, здатна втручатися в приватне життя своїх громадян та нав'язувати рішення, які суттєво впливають на подальше життя людей. Тому, на мою думку, рішення Конституційного суду Польщі щодо абортів порушує права людей.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Кравчук А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 4 група**

ПОНЯТТЯ «ПРИХОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ» ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Поняття «прихованих повноважень» голови держави здобуло достатньо широкого трактування серед наукової спільноти. Найбільш влучним та всеохоплюючим, на нашу думку, можна вважати визначення М. Баглая. Так, автор розуміє цей термін як «широке право президента діяти на свій розсуд, виходячи не тільки з букви, а й духу Конституції і законів, заповнюючи прогалини у правовій системі і реалізуючи непередбачені Конституцією життєві ситуації».

Зважаючи на неоднозначність ставлення окремих науковців до фактичного втілення в життя «прихованих повноважень» глави держави, а також значущості цієї проблеми в межах реалізації державної влади, вважаємо необхідним окреслити питання доцільності існування «прихованих повноважень» у Президента України.

З одного боку, наявність «прихованих повноважень» є необхідною умовою ефективного виконання Президентом України своїх обов'язків. Передумова виникнення концепції прихованих повноважень закріплена у Конституції України. Зокрема, в статті 102 Конституції України зазначається, що «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина». Відтак вказана норма Конституції України є вкрай

абстрактною і телеологічною, в ній відсутній точний перелік завдань та функцій Президента України. Через таку загальність зникає можливість буквального використання конституційних норм, що призводить до необхідності більш широкої їх інтерпретації задля реалізації приписів на практиці.

Водночас існує діаметрально протилежна точка зору, яка заперечує можливість існування «прихованих повноважень» у зв'язку з негативним впливом їх реалізації на здійснення державної влади. Прихильники цієї думки підтверджують свою позицію, посилаючись на ст. 19 Конституції України, в якій передбачено, що посадові особи повинні діяти винятково на підставах, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та законами України. Корелює з цим положенням і зміст пункту 31 ст. 106, в якому зазначається, що Президент України «здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України». З вищезазначеного випливає вичерпність повноважень Президента України Конституцією України.

Головним аргументом на користь позиції, яка наполягає на небезпеці існування «прихованих повноважень» Президента України, є ризик його сваволі, акумуляції влади в одних руках. Наявність дискреційних повноважень часто може виступати неабиякою спокусою у прагненні розширення своєї влади. Здійснення доречних, на думку Президента України, повноважень з великою вірогідністю буде зачіпати інтереси інших органів влади. Дії гаранта Конституції, виходячи з власного розуміння своїх обов'язків, призведуть до втручання в компетенцію інших органів, що неодмінно потягне за собою порушення рівноваги між гілками влади. За таких умов зазнає нищівного впливу система стримувань і противаг.

Водночас Конституційний Суд України має неоднозначну позицію щодо питання доцільності існування «прихованих повноважень» Президента України, його рішення з цього питання нерідко суперечать одне одному. Так, можна зазначити чималу кількість рішень, де Суд досить переконливо стверджує, що наявність дискреційних повноважень Президента України є неприпустимою. Як приклад можна навести рішення від 10 квітня 2003 р. № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України). В ньому зазначається, що Конституція України закріплює вичерпний перелік повноважень Президента України. Виходячи з цього, не можуть

прийматися закони, які б наділяли його додатковими обов'язками. Відтак встановлюється, що положення частини другої ст. 17 Закону "Про статус народного депутата України" щодо обов'язку керівників та інших посадових осіб, розташованих на території України органів державної влади невідкладно приймати народного депутата України з питань депутатської діяльності, не може поширюватися на Президента України, оскільки такий обов'язок не передбачений Конституцією України.

Таку ж саму юридичну позицію Конституційний Суд України демонструє у своєму рішенні від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади). Суд зазначає, що положення частини п'ятої статті 20 Закону України "Про судоустрій України" про наділення Президента України повноваженням призначати суддю на посаду голови, заступника голови суду, а також звільняти його з цієї посади є неконституційним, оскільки порушує норму статті 106 Конституції України.

Становить інтерес з точки зору даної тематики рішення Суду від 16 вересня 2020 р. № 11-п/2020 у справі щодо конституційності окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Де Суд зазначає, що приписи Конституції України, які визначають обсяг і зміст повноважень Президента України, можуть бути деталізовані лише на рівні законів та тільки в тому випадку, якщо вони не виходитимуть за межі приписів Конституції України, а таке уточнення не призведе до викривлення їх змісту. Однак, Суд продовжує стояти на позиції, що наділення Президента України іншими повноваженнями може відбутися, лише у разі внесення змін до Конституції України. У зв'язку з цим Конституційний Суд України визнає положення Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» щодо наділення Президента України повноваженнями утворювати Національне антикорупційне бюро України, призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України та іншими, неконституційним.

Водночас Суд неодноразово відходив від встановлених правил і ухвалював рішення, що стверджували про наявність «прихованих повноважень» Президента України. Показовим тут є рішення від 11 березня 2003 р. N 1-7/2003 (справа щодо права вето на закон про внесення змін до Конституції України), яке визнає вето Президента

України конституційним. В окремій думці суддя Савенко М. Д. зазначив, що таке рішення «дало поштовх для порушення конституційно збалансованої системи стримувань і противаг між гілками влади у сфері установчої влади на користь Президента України». Це означає, що Судом було фактично визнано наявність та можливість реалізації «прихованих повноважень» глави держави.

Суперечливим з точки зору правової позиції видається рішення Конституційного Суду України від 15 січня 2009 р. № 2-рп/2009 у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави». Суд встановлює, що погодження кандидатур на зазначені в акті глави держави посади слід розглядати як реалізацію Президентом України повноваження щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави. Відтак Суд визнав можливість Президента України самостійно розширювати власні повноваження, чим, по суті, повністю суперечить своїм попереднім рішенням.

Проаналізувавши практику діяльності Конституційного Суду України, можна дійти висновку, що Суд має досить суперечливе ставлення до проблеми «прихованих повноважень». Часто його рішення призводять до неузгодженості судових ухвал, відсутності незмінного визначення повноважень Президента України.

З метою запобігання негативним наслідкам, що можуть бути спричинені двоїстим розумінням повноважень глави держави, вважаємо за необхідне чітко дотримання вже наявних норм щодо визнання «прихованих повноважень» Президента України. Зокрема така легалізація можлива лише за рішенням Конституційного Суду України. Повноваження, визнані Судом як конституційні, можуть бути скасовані лише шляхом внесення змін до Конституції України. Встановлення та реалізація обов'язків, що знаходяться поза колом повноважень, встановленого Конституцією України, вважається неконституційним та підлягає судовому оскарженню.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кушніренко О. Г.

**Кумуржі К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції,
2 курс, 8 група**

РОЛЬ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ (ГРУП) У ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Депутатські фракції (групи) відіграють важливу роль у процесі функціонування парламенту, які структурують парламент за партійною ознакою, беруть участь у діяльності та формуванні парламентських комітетів, комісій та інших органів, що входять до структури ВРУ. Саме через депутатські фракції забезпечується зв'язок депутата з усім парламентом, між політичною партією такого депутата та її представниками в різних гілках влади, між партійними організаціями і парламентськими комітетами та комісіями, оскільки, депутат за погодженням з відповідною депутатською фракцією може бути обраний членом одного комітету Верховної Ради України і бути одночасно членом однієї тимчасової слідчої та однієї тимчасової спеціальної комісії, а загалом між виборцями і владою.

Погоджуємося з думкою Кульчицької О.С. стосовно того, що депутатська фракція допомагає знайти баланс між різними інтересами, позиціями партійних керівників та загальноприйнятним рішенням, між політичною конкуренцією та досягненням консенсусу, а отже сприяє прийняттю ефективних і зрозумілих загальнодержавних рішень.

Відповідно до положень ст. 57 ЗУ «Про регламент Верховної Ради України» як правило депутатські фракції формуються на першій сесії Верховної Ради нового скликання до розгляду питань про обрання Голови Верховної Ради України, створення органів Верховної Ради.

Діяльність Верховної Ради України сьогодні ґрунтується на принципах політичного різноманіття й багатопартійності, вільного обговорення й колективного вирішення питань. Головним чином, для спільної діяльності й вираження єдиної позиції з питань, які розглядаються Верховною Радою України, депутати об'єднуються в депутатські фракції.

Повноваження депутатських фракцій у Верховній Раді України можна розділити на кілька груп відповідно до предметів відання, а

саме: а) у сфері законотворчої діяльності; б) по формуванню керівних органів; в) по підготовці та вирішенню процедурних питань; г) з вирішення питань, що входять, у відповідності з Конституцією України, до компетенції Верховної Ради України.

Як зазначив Конституційний Суд України, «утворення депутатських фракцій є однією з важливих характеристик структури сучасних парламентів. Об'єднання депутатів у фракції має на меті консолідацію зусиль для досягнення цілей та завдань, визначених виборчими програмами політичних партій (виборчих блоків політичних партій), та об'єктивно приводить до необхідності дотримання депутатами вимог фракційної дисципліни ...».

Саме депутатські фракції мають стати у Верховній Раді України необхідним елементом конструювання політичних та економічних реформ, які б через різне політичне представництво враховували б інтереси всіх регіонів та міст України. Але, як показує практика здійснення парламентаризму в Україні, ані депутати, ані депутатські фракції не виконують покладених на них функцій та задач, і здебільшого лише впроваджують під виглядом стратегічних рішень результати кулуарних домовленостей. Це є наслідком цілого ряду проблем, які мають місце у процесі функціонування депутатських фракцій, зокрема, переходи депутатів між фракціями, що здійснюються регулярно, низький рівень ефективності роботи парламентських фракцій під час розробки законодавчих ініціатив, а також слабка організаційна структура Верховної Ради.

Отже, виходячи з вище викладеного можна зробити висновок про те, що депутатські фракції мають досить вагомую роль на формування законодавчого процесу в процесі здійснення представництва інтересів громадян. Однак, на практиці має місце зовсім інша ситуація, депутати турбуються в першу чергу про свої інтереси та інтереси наближеної бізнесової верхівки. Також є необхідність у посиленні дисципліни функціонування парламентських фракцій, наприклад, відповідно до британської моделі дисципліна у фракції дуже жорстка і голосування, що порушує лінію поведінки політичної партії, може призвести навіть до виключення з фракції. І саме при забезпеченні дисципліни парламентських фракцій має належним чином функціонувати інститут політичної відповідальності депутатів. Оскільки, ефективність діяльності парламенту має безпосередню залежність від фракційної

стабільності, то формування стабільної партійної фракційної системи від законодавства про політичні партії та громадські об'єднання. Досконала нормативна база, що регламентує функціонування політичних партій, є позитивним чинником інституалізації останніх, дає змогу оптимізувати формат і ступінь фрагментації партійної системи. Норми вітчизняного законодавства, що забезпечують фракційну стабільність парламенту, визначають правові механізми регулювання діяльності депутатських об'єднань, парламентарів і безпосередньо впливають на якість роботи парламенту, політичну стабільність, розвиток держави на демократичних засадах та її економічне зростання.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Кушнір Я.О.,
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, ад'юнк**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ У КОНТЕКСТІ ст. 332-1 КК УКРАЇНИ

Конституція України у ч. 2 ст. 3 закріплює, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, у ч. 1 ст. 8 проголошується, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Як зазначив Конституційний Суд України у рішенні від 29 червня 2010 р., одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями.

У світлі зазначених положень стає зрозумілим те принципове значення, яке має дотримання законодавчої техніки, зокрема, що стосується юридико-лінгвістичних правил, для формулювання нормативних приписів щодо юридичної відповідальності за правопорушення та їх подальшої реалізації на практиці. Ця теза

розвивається у фахових дослідження, чії автори застерігають, зокрема, від неточного або помилкового слововживання у правових приписах.

Практичну значущість юридичної лінгвістики відображено у положеннях чинного законодавства, зокрема, в Законі України «Про регламент Верховної Ради України», Положенні про Апарат Верховної Ради України від 25.08.2011 р. З огляду на зазначені нормативні акти Апаратом Верховної Ради України було підготовлено «Правила оформлення проєктів законів та основні вимоги законодавчої техніки», які за своєю правовою природою є лише методичними рекомендаціями, проте мають на меті уніфікувати вимоги законодавчої техніки з метою недопущення численних помилок та підвищення якості законів.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 332-1, а Кодекс України про адміністративні правопорушення – ст. 204-2, які передбачають відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. З огляду на соціальну значущість унормування кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї вбачається за доцільне звернути увагу на дотримання вимог законодавчої техніки (в частині використання терміну «тимчасово окупована територія») при формулюванні ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 332-1 КК. Стосовно терміну «тимчасово окупована територія» необхідно звернути увагу на Гаазькі конвенції 1907 р., оскільки, визначення окупації як явища в межах міжнародного права міститься у ст. 42 IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, яка прийнята Україною 24.08.1991 р. в рамках правонаступництва і звучить наступним чином: «Територія визнається окупованою, якщо вона фактично перебуває під владою армії супротивника. Окупація поширюється лише на ту територію, де така влада встановлена і здатна виконувати свої функції».

Слід розуміти, що будь-яке питання окупації є не лише внутрішнім викликом для держави-жертви, а в умовах сучасного рівня глобалізації - реальним викликом для всього цивілізованого суспільства, що дозволяє застосування як національних, так і міжнародно-правових механізмів врегулювання.

Так, Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі –

МКС) надає можливість притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності за скоєння актів агресії (незаконне використання, в нашому випадку РФ, збройних сил проти територіальної цілісності України). Чим Україна й скористалась, визнавши постановами Верховної Ради України юрисдикцію МКС (звернемо увагу лише на одну): «Про визнання Україною юрисдикції МКС щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами РФ та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» від 04.02.2015 р.

Відповідно до звіту прокурора МКС «Дії з попереднього вивчення ситуації у 2019 р.» від 5 грудня 2019 р. діяння РФ стосовно Криму визнано рівнозначно «продовжуваному режиму окупації (пункт 270), а збройний конфлікт на сході України потребує додаткового дослідження для визначення його правової характеристики: міжнародний збройний конфлікт чи внутрішній збройний конфлікт (пункт 277)». Тобто правовий статус тимчасово окупованої території на міжнародній арені має лише (попередньо) Автономна республіка Крим. Однак ст. 1 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (далі по тексту – Закон) визначає, що «тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях на день ухвалення цього Закону визнаються частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль».

При конструюванні даної дефініції законодавець обрав інший шлях для обґрунтування доцільності вживання терміну «тимчасово окупована територія». Так, у відповідності зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», практика ЄСПЛ є джерелом права в Україні. Положення цього ж закону зобов'язують органи представництва здійснювати юридичну експертизу законопроектів та підзаконних нормативно-правових актів на відповідність Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Актуальним для використання у даному випадку є практика ЄСПЛ:

1) кейс «Катан та інші проти Республіки Молдова та Росії»: «Одним із виключення принципу, який передбачає, що юрисдикція держави обмежується власною територією держави, є ситуації, коли внаслідок законних чи незаконних дій Договірна держава здійснює ефективний контроль над територією поза межами національної території»...незалежно від того здійснюється він безпосередньо через власні збройні сили Договірної держави або через підпорядковану місцеву адміністрацію»;

2) кейс «Луїзіда проти Туреччини»: «Якщо держава має, законно чи незаконно, ефективний контроль над територією, яка знаходиться поза межами її національних кордонів, і незалежно від того, здійснюється такий контроль безпосередньо або через збройні сили, чи через підконтрольну місцеву адміністрацію – така держава може рахуватись такою, що має юрисдикцію на даній території (в розумінні ст.1 Конвенцію про захист прав та основоположних свобод)»;

3) рішення у справі «Джалуд проти Нідерландів», в якому суд розширив поняття екстериторіальної юрисдикції, а також встановив: «статус окупаційної держави, що зазначається в статті 42 Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі, не є сам по собі вирішальним в контексті питання юрисдикції...»

Таким чином, можна дійти висновку, що законодавець вірно обрав термін «тимчасово окупована територія», враховуючи положення міжнародно-правових актів, практики ЄСПЛ, а у визначеннях, наданих у національному законодавстві відобразив основні ознаки такого явища як окупація. Профільні ж закони, які мають на меті унормувати правовий статус тимчасово окупованих територій, надають різні їх визначення у зв'язку з двох різних підстав, що стали сумними реаліями:

1) часткова військова окупація та встановлення «ефективного контролю» РФ відносно Автономної республіки Крим;

2) встановлення та допомога у встановленні на території України сепаратистського режиму у формі державного утворення, яке міжнародна спільнота не визнала як суверенну державу (мається на увазі окремі райони, міста, селища та села Донецької та Луганської областей).

Науковий керівник: д.ю.н., професор, начальник кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького Орловська Н.А.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ

Гідність – це моральна властивість людини, яка відображає її неперевершену цінність. Вона багатогранно і глибоко проникла у зміст права. Право на повагу до людської гідності сформульовано в статті 28 Конституції України, відповідно до якої «ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам».

У міжнародних актах і в національному законодавстві багатьох держав йдеться про гідність як основу усієї системи прав людини. І тому ця конституційна норма відтворює відповідні положення: Загальної декларації прав людини 1948 р. (ст. 5), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 7), Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 3). Безпосередньо право особи на повагу до гідності та її недоторканність врегульовані статтею 3 Конвенції. Вона охороняє одну із найважливіших цінностей демократичного суспільства – гідність особи, яку пов'язує із заборонаю катування, нелюдського поводження чи покарання, таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням.

Для уявлення сутнісних характеристик права на повагу до людської гідності, слід згадати окремі рішення із зарубіжної судової практики. Зокрема, Державна рада Франції розглядала справу щодо гри «метання карликів». При розгляді цієї справи Державна рада Франції співвіднесла право на повагу до людської гідності з правом розпоряджатися своїм тілом та дійшла висновку щодо порушення права на повагу до людської гідності. В основу обґрунтування рішення було покладено те, що, оскільки ця гра є публічним заходом, карлик виступає не як приватна особа, а є представником людського роду. Виходячи з цього, перетворення людини з суб'єкта права на об'єкт

(предмет, зняття гри) порушує право на повагу до людської гідності.

Наступною справою, яка має доктринальне значення для розуміння права на повагу до людської гідності є кейс Конституційного Трибуналу Польщі, який у 2005 р. розглянув справу щодо «продажу в рабство». Ця справа полягала у тому, що особа, будучи в скрутному матеріальному становищі, уклала договір з іншою стороною. В договорі закріплювалось можливість зневажливо ставитися до особи, а саме: принижувати, наносити легкі тілесні ушкодження. Орган конституційного контролю Польщі визнав, що природна і невідчужувана гідність людини є джерелом свобод і прав людини і громадянина. Воно є непорушним, а його повага і охорона є обов'язком органів державної влади.

У тому ж році Конституційний суд Федеративної Республіки Німеччини прийняв рішення, яке скасовує закон, що дозволяє Бундесверу збивати захоплені терористами пасажирські авіалайнери. Рішення Конституційного Суду Німеччини було побудовано на наступному:

1) Основний Закон гарантує право на життя, людську гідність та держава ніяк не має право приймати рішення кого врятувати, а кого вбити;

2) дії, які передбачені цим законом, тягнуть за собою неминучу смерть пасажирів та команди авіалайнера;

3) є різниця від пострілу поліцейського, який вбив злочинця, що загрожував життю іншим людям та пострілом в авіалайнер, в цьому випадку жертвами застосування закону стають невинні люди.

Яскравим прикладом зневаження прав до людської гідності є справа «Селмуні проти Франції» (Selmouni c. France) [GC], заява № 25803/94, рішення від 28 липня 1999 р. Заявник стверджував, що внаслідок неналежного поводження, якого він зазнав під час перебування під вартою у поліції, а також через невиправдану тривалість провадження, пов'язаного з його кримінальним позовом і заявою про намір взяти участь у провадженні як цивільна сторона, було порушено статтю 3 Європейської конвенції з прав людини, яка забороняє катування та нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження, і пункт 1 статті 6 Конвенції, який гарантує право на вирішення питання стосовно цивільних прав і обов'язків упродовж розумного строку. Суд постановив, що беручи до уваги надзвичайну

серйозність порушень Конвенції, жертвою яких став пан Селмуні, присудити заявникові грошову компенсацію в розмірі 500 тис. французьких франків.

Проаналізувавши окремі рішення із зарубіжної судової практики, можемо дійти висновку, що право на повагу до людської гідності є одним із основоположних прав, яке є вкрай необхідним для існування людини і не може бути порушено ні законодавцем, ні внаслідок дій інших осіб. У цьому значенні людина завжди зберігає свою гідність (особисту) і ніхто й ніщо не може позбавити або порушити її. Гідність належить людині незалежно від її дій чи поведінки. Більше того: відповідно до міжнародних стандартів існує обов'язок кожної особи поводитися стосовно іншої особи гідно та гуманно, а першочерговим завданням правової держави є охорона і захист особи, її гідності, прав і свобод.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Лаворенко С.Ю.,
Витебский государственный университет
имени П.М.Машерова,
магистрант юридического факультета**

СОВРЕМЕННЫЕ ЕВРОПЕЙСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ (НА ПРИМЕРЕ ГЕРМАНИИ)

Современные реалии и век цифровых технологий диктуют новые условия, требующие реформирования национального и международного законодательства. Существенные изменения в национальном и региональном законодательстве в отношении права на неприкосновенность частной жизни в эпоху цифровых технологий приходятся на 2016 г.

Так, 6 апреля 2016 г. Европейский союз (далее – ЕС) согласовал серьёзную реформу системы защиты данных путем принятия пакета реформ защиты данных, включающего Общую защиту данных. Сюда следует отнести GDPR или Общий/Генеральный регламент по защите персональных данных (далее – Регламент) 2016/679 и Директиву о

полицей ЕС 2016/680.

Регламент вступил в силу с 25 мая 2018 г. и напрямую применяется ко всем вопросам, касающимся защиты основных прав и свобод по отношению к обработке персональных данных в пределах компетенции ЕС, которые не подпадают под конкретные обязательства. Регламент был разработан для гармонизации законов о конфиденциальности данных в Европе, чтобы усилить защиту права человека на защиту персональных данных и будет гарантировать свободный обмен персональными данными между государствами-членами ЕС. Таким образом, согласованная правовая база ведет к единообразному применению правил для граждан и предприятий.

Однако Регламент позволяет государствам-членам изменять некоторые положения при определенных условиях, через национальное законодательство.

В связи с этим Германия приняла так называемый адаптивный закон, с целью сохранения немецких стандартов в рассматриваемой области. Был принят Федеральный закон «О защите данных», который вступил в силу в мае 2018 г., к Регламенту 2016/679 и Директиве по реализации 2016/680.

На ряду, с вышеупомянутым законом, в Германии был принят Закон «об ограничении конфиденциальности переписки, сообщений и телекоммуникаций», который был принят на основании Статья 10 Основного закона ФРГ, она, в свою очередь, закрепляет что «тайна переписки, а также почтовой, телеграфной и телефонной связи неприкосновенна. Ограничения могут быть установлены только на основании закона».

В соответствии с этим законом, сбор информации о частной жизни запрещен, и соответствующие записи должны быть удалены без задержки. Орган, собирающий данные, немедленно и с интервалом не более шести месяцев проверяет, необходимо ли дальнейшее хранение этих данных, и удаляет данные, которые больше не востребованы. Более того, обмен данными с другими органами разрешен только для определенных целей, которые определены законом.

Такое толкование было выработано в соответствии принятым постановлением Европейского суда по правам человека в деле *Klass and others v. Germany*, в котором поясняется: «Демократические общества в настоящее время, имеют угрозу со стороны изоциренных форм

шпионажа и терроризма, в результате чего государство должно быть в состоянии эффективно противодействовать таким угрозам, для тайного наблюдения за подрывными устройствами, действующими в пределах юрисдикции государства. Таким образом, Суд должен признать, что существование некоторых законов, предоставляющих полномочия тайного наблюдения за почтой и телекоммуникациями является исключительными случаями, которые необходимы в демократическом обществе, в интересах национальной безопасности для предотвращения беспорядков или преступлений».

Законодательство Германии соответствует этому решению. Обязательства по защите прав человека гарантируются четкими юридическими нормами в отношении мер наблюдения, а также через конституционные гарантии.

Немецкое законодательство преуспело и в регулировании прав человека на предприятиях. Так, посредством Национального плана действий в области бизнеса и прав человека правительство Германии привержено соблюдению прав человека на предприятиях в соответствии с Руководящими принципами предпринимательской деятельности в аспекте прав человека, принятые консенсусом Совета ООН по правам человека в июне 2011 г. В тех случаях, когда деловые операции предприятия имеют международный контекст, следует разработать и внедрить процедуры выявления любого фактического или потенциального негативного воздействия на права человека лиц, затронутых его предпринимательской деятельностью. Что касается конфиденциальности, то особую роль играют местные коммунальные предприятия. Они все активнее разрабатывают новые информационно-коммуникационные технологии для сетей и инновационные технологии хранения данных, такие как интеллектуальные сети и интеллектуальные счетчики. Коммунальные предприятия также имеют очевидное преимущество перед глобальными корпорациями: они имеют местное значение и пользуются большей степенью общественного доверия, чем последние. Муниципальная экономика может использовать доверие общественности для создания новых интеллектуальных служб, которые также отвечают высоким стандартам защиты данных.

Следует отметить, успешность немецких законодателей в определении проблем, возникающие в связи с шифрованием и

анонимностью, и пути решения этих проблем. Так, использование шифрования позволяет снизить риски незаконной обработки персональных данных. Федеральное законодательство учитывает роль шифрования в обеспечении защиты персональных данных: Закон «об электронной почте», вступивший в силу 3 мая 2011 г., является национальной правовой основой для конфиденциальной электронной связи. Поставщики услуг, аккредитованные в соответствии с указанным законом, обязаны предоставлять услуги по оформлению почтовых ящиков и электронной почты, гарантирующие конфиденциальность, целостность и подлинность электронных писем. С этой целью электронные письма шифруются при передаче; при передаче между поставщиками услуг также шифруется содержание электронных писем. Кроме того, пользователи могут сами шифровать свою электронную почту от начала до конца. По запросу поставщик услуг может назначить пользователям псевдонимные адреса электронной почты.

Таким образом, немецкое законодательство весьма обширное и включает не только те проблемы и меры по их решению, которые указаны выше, но и к примеру, особое внимание уделяется людям в уязвимых ситуациях, а именно, дети по немецкому законодательству заслуживают особой защиты в отношении своих персональных данных, поскольку они могут быть менее осведомлены о соответствующих рисках, последствиях и гарантиях, а также о своих правах, в отношении обработки персональных данных.

Следует отметить, что доступ к данным в Германии строго ограничен и требует разрешения суда. Суд может распорядиться о передаче сохраненных данных правоохранительным органам, если факты дают основания подозревать, что лицо совершило одно из нескольких особо тяжких преступлений.

Исходя из вышеизложенного, следует отметить, что в Германии чётко налажен механизм защиты права на неприкосновенность частной жизни. Мы видим, что немецкие законодатели реагируют на изменения в обществе, на решения Европейского Суда по правам человека, посредством дополняющих законодательных актов.

КОНСТИТУЦІЯ – РЕЗУЛЬТАТ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ

Державність та її розвиток – до них прагнули та прагнуть якщо не всі, то значна більшість сучасних країн. Особливо тяжкою та болючою ця тема є для України, адже якщо звернутися до її історичного минулого, то можна побачити, що наша країна зустріла безліч перешкод на своєму шляху. Говорячи про державність та її розвиток, на нашу думку, є досить помилковим акцентувати увагу лише на історії, як науці, адже не менш важливу роль у цьому зіграло ще й конституційне право та конституційні процеси її закріплення. Ми аргументуємо це тим, що конституція – «апогей» розвитку державності, її правове вираження, аби вона не залишалася певною абстракцією.

Проблему розвитку та закріплення державності на конституційному рівні висвітлювали у своїх працях Сергєєва О.Ю., Макаренко О.М., Алексієвець Л., Стрельцов Є.Л., Святоцький О., Назар Ю.С., Терлюк І.Я. та багато інших.

Перш за все необхідно визначити – що таке державність? Пояснюється це тим, що, як зазначає більшість дослідників поняття «державність» корелюють з «державою», що, на нашу думку, не є зовсім коректним. У першій половині ХХ ст. В. Винниченко надав таке визначення державності: «комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його в компактну цілість та забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому». Натомість М. Чешков зазначив, що державність – абстракція типу «цивілізація», «суспільство», «труд», маючи на увазі державу щодо соціуму. О. Скакун визначала державність як несталый стан територіально-політичної організації суспільства з обмеженою публічною владою, здійснюваною державним апаратом, який легітимно і легально є залежним від зовнішнього фактора, оскільки входить до складу певної держави. Таке державне утворення не має всіх ознак, властивих

державі, а кількісне і якісне наповнення є суттєво меншим і нижчим, ніж у державі. Особисто ми б надали таке визначення: державність – індивідуальний набір ознак, що належить певній країні та ідентифікує її як незалежну, суверенну, відмінну від усіх інших (наприклад мова, державні символи, право нації на самовизначення та ін.).

Визначившись з поняттям «державність» ми переходимо до історичної складової цього питання. В історії України загальноприйнято виділяти декілька етапів розвитку державності: 1) Київська Русь як держава; 2) Запорізька Січ як державне утворення; 3) Україна часів УЦР, гетьманату Скоропадського, УНР Директорії, ЗУНР; 4) Період радянської України; 5) Україна часів незалежності. Кожен період мав унікальні ознаки, однак процес розвитку державності українського самобутнього народу активно розпочався саме з часів Запорізької Січі та правління Хмельницького. У проміжок між 3-м та 4-м етапом Україна майже втратила свою державність через поділ українських земель між Річчю Посполитою, Московською державою та Османською імперією. Тим не менш, непереборне прагнення українців здобути незалежність змусило уряди країн-окупантів рахуватись на рівних з їхніми історичними традиціями розуміння і здійснення влади (на прикладі Гетьманщини, Запорізької Січі у складі Російської імперії, Коронної Землі – Королівство Галичини і Лодомерії (Володимирії) у складі Австрійської імперії). Таким чином українська державність змогла зберегтись щонайменше до початку ХХ ст.

На початку ХХ ст. активного розвитку набуло вже конституційне закріплення української державності. Величезний внесок у цей процес зробив М. Драгоманов, акцентувавши увагу на свободі як основі майбутнього української державності. Надихнувшись творами Тараса Шевченка він був першим, кому вдалося поєднати національні інтереси та загальнолюдські начала та забезпечити їх через конституціоналізм, політичну свободу, права людини.

У свою чергу, вже М. Грушевський та М. Міхновський розвивали закладену Драгомановим концепцію конституціоналізму, хоча їх реалізація мала певні відмінності. М. Грушевський у конституційному проекті «Конституційного питання і українства в Росії» (1905 р.) наголошував на привілеї інтересів народу над державними, а досвід свободи убачав у озброєних козаках. Натомість М. Міхновський у конституційному проекті Основний закон «Самостійної України»

(1905 р.) обґрунтовував позицію збереження сильної державної влади без утисків індивідуальної і громадянської свобод, а також залишав можливість для вияву особливостей окремих українських земель з тим, щоб збагатити політичне життя українського народу. Якщо дещо прогнозувати майбутнє, то саме ця модель вбачається більш пристосованою до сучасних реалій.

Перлиною тогочасного конституціоналізму можна вважати Конституцію УНР від 29 квітня 1918 року, що у розділі I «Загальні постанови» закріплювала суверенність, незалежність, самостійність, неподільність України, надавала народу суверенні права, закріплювала принцип децентралізації та право націй України на впорядкування своїх культурних прав.

Протягом наступного періоду з'являються Конституції УРСР 1937 та 1978 років, але їх досить важко вважати такими, що закріплюють державність України. Хоч у їх текстах і були визначені певні права людини, засади незалежності, демократичного ладу, але впровадження таких засад конституційного ладу на практиці було доволі умовним.

Ситуація змінилась із здобуттям незалежності Україною. Прийнята у 1996 році Конституція закріпила у правовому полі необхідні ознаки державності – демократичний лад, суверенність та незалежність України (ст. 1); мову (ст. 10); розвиток української нації, історичної свідомості (ст. 11); державну символіку (ст. 20); рівність прав людей, їх непорушність та невідчужуваність (ст. 21); територіальний устрій (ст. 132-133). Беручи до уваги особливий статус Основного Закону, він одночасно є способом захисту конституційних прав, засад, що закріплені у ньому, державності від зазіхань як зсередини, так і ззовні.

Отже, враховуючи все вищезазначене, можна побачити наскрізний зв'язок між «державністю» та Конституцією, адже без Конституції поняття «державність» так і залишатиметься абстрактною категорією, без жодного засобу втілення у життя, способу захисту тощо. У той же час і без «державності» Конституція частково втратить сенс.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Правовий інститут адміністративних послуг призначений для забезпечення прав та інтересів людини органами публічної влади відповідно до їх повноважень і є однією з ознак сервісної держави.

Законом України «Про адміністративні послуги» (ст.1, далі – Закон) визначено, що адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Вона складається з одного або кількох процесів, які можуть бути виконані в одній або декількох публічних установах та взаємопов'язані між собою.

Виходячи з того, що надання адміністративних послуг здійснюється шляхом укладання адміністративного договору (в усній чи письмовій формі), до ознак адміністративних послуг можна віднести наступні: 1) надаються внаслідок виникнення адміністративно-правових відносин, які ґрунтуються на волеузгодженні сторін; 2) ініціатором таких відносин виступає фізична або юридична особа; 3) їх метою є реалізація особою суб'єктивних прав або виконання суб'єктивних обов'язків, визначених, перш за все, Розділом 2 Конституції України; 4) їх обов'язковим суб'єктом (суб'єктом надання послуги) є уповноважений орган державної влади або місцевого самоврядування; 5) надання адміністративної послуги є наслідком прояву таким суб'єктом владних повноважень; 6) результатом надання послуги є прийняття адміністративного акту або вчинення управлінської дії.

Адміністративні послуги надаються в порядку, встановленому нормативно-правовими актами, в вигляді адміністративних процедур, які базуються на таких принципах, визначених Законом, як верховенство права, законності, юридичної визначеності, стабільності,

оперативності та своєчасності, рівності перед законом, відкритості та прозорості, доступності інформації про надання адміністративних послуг, захищеності персональних даних, раціональної мінімізації кількості документів та процедурних дій, що вимагаються для отримання адміністративних послуг, неупередженості та справедливості, доступності та зручності для суб'єктів звернень. Саме такі принципи мають бути покладені в основу організації сервісної держави.

І.Б. Коліушко та В.П. Тимощук серед видів адміністративних послуг в залежності від змісту діяльності уповноважених суб'єктів, виділяють, зокрема, такі: видача дозволів, у тому числі акредитація, атестація, сертифікація; реєстрація з веденням реєстрів; легалізація актів, нострифікація та верифікація; соціальні послуги. Розглянемо, наприклад, таку послугу, як реєстрація особи за місцем проживання. Серед основоположних прав і свободи людини важливу роль відіграють право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Ці права, задекларовані у ст. 33 Конституції України, не тільки відображають ступінь соціально виправданої свободи поведінки людини, її особистої автономії від державного примусу, але й являють собою, так би мовити, наріжний камінь нормативно-юридичного фундаменту гуманістичного спрямування розвитку суспільного і державного життя. З іншого боку, держава шляхом реєстрації місця проживання особи, управляє й контролює міграційні процеси, що відбуваються в суспільстві, з тим, щоб забезпечити умови для нормальної життєдіяльності людей. Тому ст.6 Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» зобов'язує кожного, хто перебуває в Україні на законних підставах, протягом 30 календарних днів після прибуття до нового місця проживання, зареєструвати місце проживання.

Реєстрація полягає у внесенні до реєстру територіальної громади документів, які містять відомості про місце проживання, перебування особи, із зазначенням адреси житла /місця перебування із подальшим внесенням відповідної інформації до Єдиного державного демографічного реєстру (ст.1 Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»). Правила реєстрації місця проживання та Порядок передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру затверджені постановою

Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. № 207. Зокрема, до реєстру територіальної громади вносяться такі дані про особу : прізвище, власне ім'я (усі власні імена), по батькові; дата та місце народження; місце проживання/перебування; відомості про громадянство; унікальний номер запису в Реєстрі (якщо така інформація внесена до паспорта громадянина України); дата реєстрації місця проживання; інформація про попереднє місце проживання; дата зняття з реєстрації місця проживання (після вибуття особи). Також до реєстру територіальної громади вносяться найменування органу реєстрації, прізвище, ім'я, по батькові та посада особи, що вносила записи до реєстру.

Подальший розвиток інституту адміністративних послуг в Україні пов'язаний із запровадженням Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018-2020 р.р., якою, зокрема, передбачено: 1) створення цифрових державних платформ – державних органів, орієнтованих на одночасне поліпшення якості послуг; 2) трансформація державного управління в таких сферах, як реєстрація майнових прав, ідентифікація особи тощо. Також наголошується на необхідності уніфікації та стандартизації державних управлінських функцій та ділових процесів, у тому числі й у сфері надання адміністративних послуг.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Мазоренко М.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів для
органів юстиції України, 4 курс, 8 група**

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗІТКУ АГРАРНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РОЗРІЗІ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЄС

Актуальність обраної теми дослідження доводиться рядом критеріїв. З одного боку, Україна традиційно займає позиції потужного виробника сільськогосподарської продукції. Вітчизняні кліматичні

умови є сприятливими для вирощування великої кількості сільськогосподарських культур. В умовах підписання Угоди про асоціацію з ЄС виникла перспектива налагодження більш тісної економічної співпраці. Тож важливо дослідити та визначити ключові шляхи експорту сільськогосподарської продукції до нових європейських ринків. В умовах втрати минулих традиційних ринків збуту слід вишукувати нові засоби експортування сільськогосподарської продукції до ЄС.

Тут є декілька правових аспектів. З одного боку, відповідно до приписів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, передбачено спрощення митних процедур ввезення товарів до ЄС. Але таке спрощення засноване на принципах квотування продукції. Справа полягає у тому, що угодою визначені митні тарифи для експорту та імпорту товарів. Але ці тарифи та спрощені правила поширюють свою дію тільки до вичерпання передбачених квот. Додаткові товари експортуються чи імпортуються на загальних засадах.

Відкриття ринку землі та подальший стрімкий розвиток правового регулювання обігу земель сільськогосподарського призначення породили потребу у дослідженні та розвитку ринкової інфраструктури. Аграрне законодавство України є недосконалим і певною мірою непристосованим до регулювання ринкових відносин. Через це ми маємо нагальну потребу підлаштувати юридичне регулювання аграрної ринкової інфраструктури під нові можливості експорту сільськогосподарської продукції та продажу землі.

Чинне законодавство України передбачає різні шляхи створення ринкової інфраструктури для суб'єктів аграрних правовідносин. Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», сільськогосподарські виробничі кооперативи та сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають право формувати необхідну для своєї діяльності систему інфраструктури, замовляти обладнання тощо. Закон України «Про фермерське господарство» також надає право фермерським господарства незалежно від типу розвивати власну внутрішню інфраструктуру. Однак, такий стан правового регулювання цього питання є незадовільним. По-перше, аграрне законодавство не містить правових норм щодо організації системи аграрної ринкової інфраструктури. Більш того, проблема розвитку галузевої інфраструктури також

невирішена. І якщо кооперативи та фермерські господарства самостійно можуть розвивати особисту інфраструктуру, то для розвитку загально ринкової інфраструктури їхніх зусиль недостатньо.

Ринкова інфраструктура потрібна для полегшення процедури вироблення, заготівлі, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. На сьогодні ці процеси можуть бути прискорені за допомогою банківського біржового чи торгівельного регулювання. Постановою Кабінету Міністрів України «Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку» передбачено створення агроторгових домів. Законом України «Про товарну біржу» передбачено можливість створення аграрних бірж. Аграрна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу й комерційну діяльність, і має на меті надання послуг з укладення біржових угод; виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари; вивчення, упорядкування й полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій.

Аграрна товарна біржа діє на основі права внутрішнього самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням. Істотною відмінністю такої біржі від агроторгового дому є те, що товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку, тобто вона, згідно з законом, є неприбутковою організацією. А в свою чергу, статус неприбуткової організації звільняє аграрну біржу від сплати податку на прибуток та інших передбачених Податковим кодексом платежів. Агроторговий дім, в свою чергу, є підприємством, створеним у формі господарського товариства. Засновниками агроторгового дому можуть бути будь-які суб'єкти аграрного права, зокрема обслуговуючі кооперативи, сервісні центри, аграрні банки та страхові установи. В агроторговому домі може передбачатися дійсне й асоційоване членство. Агроторговий дім може мати статус районного чи міжрегіонального.

Ще одним цікавим механізмом розвитку аграрної ринкової інфраструктури є оптові сільськогосподарські ринки. Відповідно до Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», оптовим ринком сільськогосподарської продукції є юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують

здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій, в установленому цим Законом порядку, надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції. На кожний оптовий ринок сільськогосподарської продукції профільним законом покладено завдання щодо створення інфраструктурних об'єктів для ввезення, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції.

В розрізі експорту сільськогосподарської продукції до ЄС ринкова інфраструктура в Україні має вдосконалюватись наступним чином. Зокрема, необхідно:

1. Створити умови для утворення спільних українсько-європейських ринків оптової сільськогосподарської продукції.
2. Створити умови продажу українських сільськогосподарських товарів в європейських товарних біржах.
3. Створити умови для уніфікації українського та європейського аграрного законодавства.
4. Налагодити контроль за експортом найбільш якісних товарів в межах квот України до ЄС.

У практичному втіленні наведених положень полягають перспективи обраної теми дослідження.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Лісова Т.В.

**Мамошко А.В.,
Могилёвский государственный университет
имени А.А. Кулешова,
4 курс, группа 7135172**

ПРИНЦИП УНИВЕРСАЛЬНОЙ ЮРИСДИКЦИИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Государство обычно компетентно судить о преступлениях, если они были совершены на его территории, его гражданами или против них. Однако природа международных преступлений настолько серьезна, что они представляют собой преступления против всего человечества, что требует особых мер.

Термин «юрисдикция» обычно используется для описания пределов компетенции того или иного суда либо другого органа

государственной власти.

В любом современном государстве существуют традиционные и привычные для нас формы юрисдикции: законодательная, судебная и исполнительная. Такое деление обусловлено «принципом разделения властей», что позволяет достаточно эффективно государственным органам осуществлять свои функции и задачи.

Следует отметить, что любое государство обладает судебной юрисдикцией, то есть способностью и готовностью правовой системы выносить решения по представленным делам. Обычно, существует ошибочное мнение граждан, что государство пользуется судебной юрисдикцией лишь в отношении правонарушений и преступлений, совершенных на его территории, однако юрисдикция на этом не ограничивается.

В международном праве существует понятие универсальной юрисдикции, что по смыслу является продолжением судебной юрисдикции государства, однако уже за пределами его территории. В настоящем исследовании остановимся подробнее на вопросе принципа универсальной юрисдикции в международном праве.

Так, единого, принятого на международном уровне и закрепленного в нормативных правовых актах термина «универсальная юрисдикция» не существует. Но, данный термин можно раскрыть следующим образом – уголовная юрисдикция, исключительно основанная на характере преступления, безотносительно к территории, где оно было совершено, гражданству предполагаемого или осужденного правонарушителя, гражданству потерпевшего или любой другой связи с государством, осуществляющим такую юрисдикцию.

Универсальная юрисдикция является одной из спорных форм судебной юрисдикции. Сложность вызывает неясность при определении остальных аспектов принципа универсальности, что в прошлом создавало существенную напряженность в отношениях между государствами, и в некоторых моментах, эта напряженность существует и по сей день. Универсальная юрисдикция предусмотрена ко всем серьезным нарушениям Женевских конвенций, в большинстве случаев, входящих в категорию военных преступлений или преступлений против человечности. Однако, до сих пор не существует четко очерченных пределов осуществления национальной уголовной юрисдикции. Полагаем, что это может привести к тому, что

государство, вопреки существующим нормам международного права может нарушить суверенитет другого государства.

Следует обратить внимание, что универсальная юрисдикция, мощный инструмент на службе международного правосудия, но он требует от государств принятия соответствующего законодательства и достаточных ресурсов для его реализации. Многие государства приняли такое законодательство, но очень немногие из них обладают необходимыми ресурсами для эффективной борьбы с безнаказанностью международных преступлений. Специфика и сложность этих преступлений требуют значительных ресурсов, таких как создание специализированных подразделений в органах внутренних дел. Большинство стран, внедривших универсальную юрисдикцию, выделили специальные ресурсы для обеспечения качественного расследования дел. Некоторые государства создали специальные «подразделения по военным преступлениям», чтобы обеспечить необходимую степень профессионализма сотрудников, работающих по этим делам.

Таким образом, фактическая практика универсальной юрисдикции подтверждает вывод о том, что национальные судебные системы, как правило, привержены справедливому осуществлению правосудия в отношении серьезных международных преступлений.

Нарушения прав человека, которые, по широко распространенному мнению, подпадают под действие универсальной юрисдикции, включают в себя геноцид, преступления против человечности, военные преступления и пытки. Международные договоры, обязывающие государства-участники использовать универсальную юрисдикцию, включают: Женевские конвенции 1949 года, Конвенцию против апартеида 1973 года, Конвенцию против пыток 1984 года и Конвенцию против насильственных исчезновений 2006 года. Также общепризнано, что международное обычное право допускает использование универсальной юрисдикции в отношении преступлений, которые международное сообщество считает особо ужасными, таких как преступления против человечности и геноцид.

Предпочтительнее, чтобы жертвы тяжких международных преступлений находили компенсацию в судах государств, в которых были совершены преступления, поскольку это может быть более

економично, и даже намного быстрее, однако, универсальная юрисдикция действует как «подстраховка», когда государство территориальной юрисдикции не может или не желает проводить эффективное расследование. Применение универсальной юрисдикции сокращает количество «убежищ», в которых лицо, ответственное за тяжкие преступления, такие как военные преступления, преступления против человечности и геноцид, могло бы оставаться безнаказанным.

В заключении необходимо отметить, что универсальная юрисдикция достаточно важное средство уменьшения неравномерности международного правосудия. Анализ дел, фактически переданных в суд на основе универсальной юрисдикции, показывает ответственное применение этой концепции со стороны национальных законодательных систем.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры юриспруденции Могилевского государственного университета имени А.А. Кулешова Ховратова С.Н.

**Мартиненко К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 8 група**

ЧИ ОХОПЛЮЄ ПРАВО НА ЖИТТЯ ПРАВО НА «ЛЕГКУ СМЕРТЬ»?

Актуальність проблеми евтаназії спричинена об'єктивними та суб'єктивними причинами. Об'єктивним фактором для розгляду теми евтаназії є вічна проблема життя та смерті, точніше гідного життя та право на гідну смерті. Суб'єктивним фактором виступають конкретні приклади практичного застосування евтаназії легально і нелегально, у правовому і позап правовому аспекті у медичній, правовій і філософській площинах.

Прихильники евтаназії стверджують, що людина має право на життя, а тому і право розпоряджатися ним також їй належить. Як зазначає А.О. Шпачук, відмова від евтаназії може розглядатися як застосування до людини насильства, тортур, жорстокого і такого, що принижує гідність, ставлення. Евтаназія дозволяє реалізувати один із основоположних принципів – принцип гуманізму. Евтаназія може

вважатися гуманною, якщо аналізувати її крізь призму припинення страждань і мук невиліковно хворого.

Противники евтаназії ж зазначають, що навіть тоді коли життя здається суцільним стражданням не слід відмовлятися від нього. Евтаназія суперечить етиці лікарів, оскільки медик, який погодився на даний крок порушує клятву Гіппократа, яка існує для захисту життя і здоров'я кожної людини. В деяких випадках рішення про евтаназію може бути зроблене поспішно та необдумано, під впливом бажання позбавити від страждань не стільки себе, скільки оточуючих, у першу своїх близьких. Одним з найбільш суттєвих аргументів проти евтаназії є те, що родичі та близькі, у випадку узаконення евтаназії, можуть зловживати своїми правами з метою майнового збагачення та зловживання серед медичного персоналу і нехтування своїм обов'язком.

На міжнародному рівні визнано право на життя, а не право на смерть, на що чітко вказав Європейський суд з прав людини в рішенні у справі «Прітті проти Сполученого Королівства». Заявниця помирала від хвороби рухомих нейронів, захворювання яке впливало на м'язи та яке не піддавалося лікуванню. Знаючи, про особливості перебігу хвороби та жахливі її останні етапи, на яких відбувається повне приниження людської гідності, заявниця бажала сама контролювати, коли та в якій спосіб вона помре. Оскільки хвора не могла через хворобу вчинити самогубство, вона звернулася за допомогою до свого чоловіка. Суд зазначив, що ст. 2 ЄКПЛ вимагає від держав не лише утримуватися від умисного і незаконного позбавлення життя, а й уживати необхідних заходів для захисту життя людей, які перебувають під їхньою юрисдикцією. Тому ЄКПЛ не може підтверджувати право на самовизначення в сенсі надання людині права вибирати смерть, а не життя. Тому з позиції ЄСПЛ Конвенція не захищає «право на смерть», тому правове регулювання питання евтаназії є внутрішньою компетенцією держави.

В Україні будь-яка форма евтаназії заборонена, зокрема, про це зазначено у ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, яка забороняє як активну, так і пасивну евтаназію. Однак питання легалізації евтаназії у нашому суспільстві постають все частіше, спираючись на європейські стандарти. Можна розглядати евтаназію як таку життєву необхідну потребу людини. М.Н. Малєйнова говорить, що

позитивність евтаназії, вказує на те, що найвищою цінністю є реальне благополуччя людини. Не кожен має сили лежати паралізованим, обходитися без сторонньої допомоги, відчувати постійний та нестерпний біль, не у всіх однакове уявлення про якісні параметри життя. Коли ми говоримо про право померти гідно, по-людськи, то необхідно також зазначити, що право на гідну смерть має включати право на лікування за допомогою гуманних методів, які повинні спрямовуватися на те, щоб полегшити страждання і муки, допомогти померти спокійно, без зайвих зусиль.

Кожна країна має свій підхід до регулювання права людини на евтаназію. У США були спроби прийняти закон, який би дав дозвіл, але це суперечило б Конституції. На сьогодні евтаназія дозволена у кількох штатах, однак скористатися цим правом можуть лише пацієнти, які досягли 18 років, що знаходяться в здоровому глузді. В Іспанії та Колумбії право на евтаназію не закріплено, але в той же час в кримінальному законодавстві не передбачено відповідальність лікарів за сприяння пацієнтам у реалізації їхнього права. Першою країною, що легалізувала добровільну смерть, стали Нідерланди. Сприятливі умови для евтаназії існували там з 1984 року, коли Верховний суд країни визнав добровільну евтаназію можливою. Для легалізації відповідної операції був розроблений «кодекс пацієнта». Бельгія також стала країною, де легалізовано евтаназію. В бельгійському законі «Про евтаназію» зазначені чіткі умови, коли лікар може застосувати евтаназію, що не порушують прав людини: на момент прохання пацієнт повинен бути повністю або обмежено дієздатним та правоздатним, він був при свідомості та здатний усвідомлювати дії і керувати ними, прохання повинно бути добровільним та добре виваженим. Рішення про евтаназію остаточно визначають експерти. Саме чіткий процес дає змогу узаконити процедуру. У Німеччині багато людей добивалися права на евтаназію та нещодавно його легалізували. Судді зауважили, що заборона евтаназії порушує права тяжкохворих. Також було зазначено, що це є особистим правом кожної людини. Андреас Фосскуле сказав, що воно включає свободу вчинити самогубство або вдатися до допомоги третьої сторони для добровільного відходу з життя.

Сьогодні залишається актуальним питання, як допомогти людині гідно подолати останній рубіж свого життя, як хворим, приреченим на

неминучу смерть, позбутися нестерпних страждань. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у частині гарантування права на життя не охоплює права на смерть. Щодо України, на нашу думку, держава і суспільство мають визнати це право заради тих небагатьох, які потребують його здійснення. Запровадження чітких умов та процес проведення евтаназії дасть змогу узаконити її для тих, кому вона дійсно потрібна.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Марценюк В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 1 група**

ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З А КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Науково-технічний прогрес не стоїть на місці й законодавство постійно вдосконалюється, змінюється та доповнюється, щоб відповідати новим формам суспільних відносин. Особливо увагу необхідно приділяти кримінальному праву через його суспільну значущість. Простежуючи історію розвитку технологій, можна побачити, що з розвитком судноплавства виникає питання правового регулювання суспільних відносин, які виникають у космічному просторі, зокрема на борту космічних кораблів. З часом виникають питання про встановлення юрисдикції тієї чи іншої країни на борту космічних кораблів. Людство стоїть на порозі космічної ери і кількість щорічних дослідницьких рейсів на Міжнародну космічну станцію (далі МКС) збільшується. А 30 травня навіть відбувся перший вдалий політ на МКС від приватного підприємства.

Це свідчить про виникнення нових суспільних відносин, які потребують правового регулювання задля уникнення негативних наслідків у разі вчинення кримінальних правопорушень у космічному

просторі. Саме тому ця робота присвячена вивченню питання кримінальної відповідальності у космічному просторі.

Існує прецедент злочину у космосі. Енн Макклейн, астронавт NASA, була визнана винною у тому, що вона, перебуваючи на МКС, незаконно відстежувала стан рахунку її колишньої дружини. Суд відбувся в Америці через те, що як позивач, так й відповідач були громадянами Америки та жодна інша країна не висловила запит екстрадиції. Таким чином відбувся перший злочин на МКС.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Кримінального кодексу України (надалі КК) «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний Кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права».

Чинність кримінального закону про відповідальність у просторі визначається на підставі принципів: територіального; громадянства; космополітичного (універсального); реального. Таким чином, чинність кримінального закону про відповідальність у просторі регулюється статтями 6–10 КК.

Територіальний принцип закріплено у 6 ст. КК. Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Однак виникає питання щодо існування межі між космічним простором та національним повітряним простором.

Міжнародної угоди, яка б врегулювала питання вертикального обмеження повітряного простору не існує. Так само в законодавстві України немає відповідного обмеження.

Існує лінія Кармана, яка розташована на висоті 100 км над рівнем моря, яка є спробою створити межу між земною атмосферою та космосом. Однак ніякої юридичної сили вона не має. Так само як і однорідної міжнародної практики щодо визначення межі космосу.

Наприклад, питання про кримінальну відповідальність за правопорушення, вчинені на борту МКС, у той час, коли вона знаходилась над територією України, є цікавим, але занадто теоретичним з двох причин:

1. МКС знаходиться на відстані у 418-420 км над рівнем моря, що досить складно віднести до повітряного простору.
2. Траєкторія руху МКС не проходить через територію України.

Варто зазначити, що жодна частина космічного простору не може належати жодній державі. Відповідно до міжнародної угоди встановлена заборона присвоєння космічного простору будь-якою однією країною, а також врегульовано контроль над озброєннями, встановлено свободу досліджень, відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, безпеку і порятунок космічних апаратів і космонавтів, запобігання шкідливому втручанням в космічну діяльність і навколишнє середовище, повідомлення та реєстрація космічної діяльності, наукові дослідження й експлуатація природних ресурсів в космічному просторі й врегулювання суперечок.

Однак варто зазначити, що ця заборона не розповсюджується на штучні об'єкти. Прикладом таких об'єктів є супутники. Тобто фактично створення жилої космічної бази, яка буде вважатися територією країни, не заборонено.

Додатковим питанням є проблема відповідальності за діяння, вчинені на космічному кораблі. Територіальний принцип розповсюджується й на повітряні судна. Відповідно до п. 79 ч. 1 ст. 1 Повітряного кодексу України космічний корабель відповідає визначенню повітряного судна, щонайменше під час перебування у повітряному просторі. Однак існує спеціальна норма, яка визначає космічний корабель як космічний апарат. Таким чином, космічний корабель не є повітряним судном щонайменше під час знаходження у космічному просторі. І на нього не може розповсюджуватися територіальний принцип.

Принцип громадянства закріплений у ст. 7 КК. Відповідно до ч. 1 ст. 7 КК «Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Тобто космічний простір та поверхні космічних об'єктів повністю відповідають виразу «за межами України». Таким чином, принцип громадянства у випадках вчинення кримінальних правопорушень на космічному кораблі може бути застосований.

Космополітичний принцип закріплений у ст. 8 КК, відповідно до ч. 1 якої «Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її

межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами...». Аналогічно як і у принципі громадянства, космічний простір та поверхні космічних об'єктів повністю відповідають виразу «за межами України». Таким чином космополітичний принцип також може бути застосований.

Реальний принцип закріплено у ч. 1 ст. 8 КК і полягає в тому, що іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, підлягають кримінальній відповідальності за вчинені за її межами особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Тобто він не має перешкод, щоб бути застосованим як у відкритому космосі, так і навіть у колоніях на інших планетах у майбутньому, враховуючи тенденцію у бік колонізації Марсу.

Отже, розвиток технологій призвів до ускладнення суспільних стосунків. Існує можливість вчинення кримінальних правопорушень у космосі. Це викликає необхідність перегляду питання щодо принципів чинності кримінального закону у просторі. Відповідно до чинного законодавства України три з чотирьох принципів, на наш погляд, розповсюджують свою дію і на діяння, вчинені у космічному просторі. А територіальний принцип має такі перешкоди як заборона на привласнення будь-якої частини космічного простору та питання неврегульованості вертикальних обмежень повітряного простору. Космічний корабель не підпадає під дію територіального принципу відповідно до чинного законодавства України, але міжнародних обмежень на таке визнання немає. Три інших принципу, на нашу думку, спрацьовують у космосі через відсутність прив'язки до простору.

Науковий керівник: к.ю.н., професор, заступник кафедри кримінального права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Тютюгін В.І.

**Мирик М.М.,
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України, 10 групи 4 курсу**

ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА ЯК НОВІТНЯ СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ЄС: ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У 1973 р. Хорст Ріттель і Мелвін Вебер, члени факультету дизайну та планування Каліфорнійського університету в Берклі, описали «планування», як «злу проблему». Вони стверджували, що наука може вирішувати тільки чітко визначені проблеми з чіткими рішеннями, маючи на увазі, що «безбожний» - не стільки моральне твердження, скільки прикметник до проблеми, яка не піддається визначенню. Фактично, «злі проблеми» доведеться вирішувати не один, а багато разів, і вони ніколи не зникнуть повністю.

Зміна клімату являє собою найбільш серйозну проблему нашого часу. Як відзначив Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерриш: «Надзвичайна ситуація, пов'язана зі зміною клімату, - це гонка, в якій ми програємо, але з якої ми ще можемо вийти переможцями». Жоден куточок земної кулі не застрахований від руйнівних наслідків зміни клімату. Підвищення температури є безпосередньою причиною деградації навколишнього середовища, стихійних лих, екстремальних погодних явищ, відсутності продовольчої безпеки і безпеки водних ресурсів, економічних потрясінь, конфліктів і тероризму. Підвищується рівень моря, тануть арктичні льодовики, гинуть коралові рифи, відбувається закислення океану і вирують лісові пожежі. Очевидно, потрібен кардинально новий підхід. Оскільки наслідки збитку, що наноситься в результаті зміни клімату, стають практично незворотними. Відповідно, настав час для рішучих колективних дій.

Завдяки таким молодим активістам, як Грета Тунберг і рух «П'ятниця в ім'я майбутнього», обізнаність громадськості стрімко зростає, привертаючи увагу до науки про навколишнє середовище.

Кліматична криза стає все більш очевидною як в Європі, так і в усьому світі, про що свідчать неодноразові рекордно високі літні та зимові температури, танення полярних льодів і льодовиків, а також

катастрофічні лісові пожежі у Швеції, Сибірі, Австралії та Україні.

Зокрема, діюча Європейська комісія на чолі з президентом Урсулою фон дер Ляйен, визначила пріоритетним невідкладне реагування на кліматичну кризу, оголосивши про прийняття Європейської Зеленої угоди, яка передбачає ефективні комплексні дії. Комісія визначила «зелений курс» як відповідь на виклики, пов'язані з кліматом і навколишнім середовищем, а також як «нову стратегію зростання», яка призведе до того, що ЄС стане вуглецево-нейтральним до 2050 року.

Важливо відзначити, що «Зелена угода» привела до розробки Закону про клімат, який кодифікує мету вуглецевої нейтральності до 2050 року. Закон надасть Комісії можливість оцінювати прогрес, досягнутий державами-членами в реалізації цієї мети, і переглядати траєкторію до вуглецевої нейтральності кожні п'ять років, починаючи з 2023 року. Досягнення амбітних скорочень викидів протягом наступних десяти років має важливе значення для запобігання катастрофічній зміні клімату.

Також, серед ініціатив по боротьбі зі зміною клімату в рамках Зеленого курсу можна виділити Європейський кліматичний пакт для залучення громадян і всіх верств суспільства в дії по боротьбі зі зміною клімату та цільовий план на період до 2030 р.

На превеликий жаль, людський прогрес з часів промислової революції проявлявся в безжалісній експлуатації та розграбуванні світу природи, наповнюючи атмосферу вуглецем, а моря – пластиком. Аби реалізувати ідею «нового зеленого курсу» необхідно буде переглянути майже всі основні аспекти європейської економіки, від виробництва енергії до споживання продуктів харчування, від транспорту до виробництва і будівництва.

Втіленню та успіху Зеленого курсу можуть перешкоджати юридичні, економічні та політичні проблеми. Закон про клімат все ще потребує схвалення держав-членів та Європейського парламенту. Такі країни, як Польща і Чеська Республіка, скептично ставляться до кліматичного порядку денного і виступають проти амбітних цілей, Україна ж – навпроти, вже є частиною європейської зеленої політики.

Серед пріоритетних напрямків для України в рамках програми European Green Deal розглядаються наступні: підвищення енергоефективності економіки, справедливе перетворення вугільного

сектора, розвиток відновлюваної та водневої енергетики, екологізація транспорту, збереження біорізноманіття, розвиток національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів, нові фінансові перспективи у вигляді «зелених» інвестицій і міжнародної технічної допомоги. Однак, не варто забувати й про можливі ризики від впровадження Green Deal, виявлення яких має стати першочерговим для Уряду.

Масштабне відновлення природи, засноване на принципах відродження, – один з найкращих способів вирішення нинішніх надзвичайних ситуацій, пов'язаних з кліматом і біорізноманіттям. Таким чином, збереження флагманської політики в ЄС і нашій країні є найбільш нагальним завданням для Зеленого курсу в світлі надзвичайної ситуації, пов'язаної з Covid-19, і можливої економічної та екологічної кризи.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копиця Є. М.

**Мироненко В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 14 гр.**

ПРИЧИНИ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Ще до початку 1917 р. невдоволення Російською владою було всезагальним. Головна причина цього це участь Російської імперії в Першій світовій війні 1914-1918 рр., людські та матеріальні втрати, репресії уряду щодо українства Галичини та інших народів. Поступово поширювалися страйки робітників, селянські виступи, в цей час значно посилювався національний рух на противагу жорсткої політики уряду щодо «недержавних» народів. Також незадоволеним було й становище робітників тому що умови праці були важкими, рівень травматизму високий, а заробітна плата-надзвичайно малою. Також ще одною важливою причиною була економічна криза 1915-1916 рр. так як економіка в першу чергу забезпечувала потреби фронту. Через це почалися: дефіцит товарів, підвищення цін та спекуляція.

Дана тема вивчається багатьма науковцями такими як: М. Бабкін, В. Смолій, Ю. Шемшученко. Метою дослідження є з'ясування причин та загальна характеристика лютневої революції.

У середині лютого 1917 р. через економічну кризу і її вище зазначені наслідки у Петрограді застрайкували 90 тис. робітників, до яких згодом приєдналися робітники Путилівського заводу. Адміністрація закрила кілька цехів заводу, це й стало приводом до початку масових страйків. На вулиці столиці вийшли робітники з гаслами «Хліба!», «Геть війну!», «Геть самодержавство!». Ця політична демонстрація вважається початком Лютневої революції. 26 лютого влада перейшла до більш активних дій: відбулися розстріли демонстрантів, арешти деяких членів столичного комітету більшовиків. 27 лютого (10 березня) до загального страйку робітників приєдналися солдати Волинського, Преображенського та Литовського гвардійських полків. А вже 2 березня 1917 р. Микола II зрікається престолу на користь свого брата Михайла який 3 березня також зрікається престолу і того ж дня склад Тимчасового уряду взяв на себе всю владу в країні до скликання Установчих зборів.

Отже Лютнева революція 1917 р. була зумовлена глибоким майновим розшаруванням селянства(як наслідок Столипінської аграрної реформи),надзвичайним загостренням суперечностей між працею і капіталом, селянами і поміщиками.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Мірошник О.Ю.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 3 група**

ПРАВО НА ЗМІНУ СТАТІ: ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

За даними The Williams Institute станом на 2017 р. «розлад гендерної ідентичності» мають 20% населення планети, тобто кожна п'ятдесят четверта людина. Особа, чия гендерна ідентичність або

самовираження є відмінним від тієї, яка була їм надана при народженні називають трансгендером.

Згідно Міжнародної класифікації хвороб десятого перегляду, яка була введена в дію ще в 1993 році, та Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2016 № 1041 медико-біологічним показанням для зміни статі статевої належності є психічний і поведінковий розлад «транссексуалізм». Аналізуючи чинні Україні нормативно-правові акти, бажання особи змінити стать (зробити її корекцію) вважається психологічним розладом. У травні 2019 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) надала проект оновленої версії класифікатора ІІ-го перегляду, яка має бути прийнята країнами-учасницями до січня 2022 р. У ній «гендерну невідповідність» планують перенести з розділу щодо психічних розладів до нового розділу, пов'язаного з сексуальним життям, проте без змін зберігся погляд на інтерсекс-людей (особи, які мають хромосомні й ендокринні особливості, що ускладнюють визначення статі) і додався новий діагноз стосовно інтерсекс-дітей, що викликало багато супротиву у правозахисних групах по всьому світу. На думку American Psychological Association, Humboldt Law Clinic і WPATH право на зміну статі та право на гендерну ідентичність є природним явищем як і будь-які форми сексуальної орієнтації.

В Україні процес зміни статі складається з 4 етапів: первинна медична допомога (надається сімейним лікарем, який скеровує до лікарів-спеціалістів, вони, у свою чергу, спостерігають за побічними ефектами від гормональної замісної терапії, також видають свідоцтво про зміну статі), вторинна медична допомога (складається з психіатричної, ендокринної, психотерапевтичної та хірургічної допомоги), третинна (уточнення діагнозів). Останній етап – юридичне оформлення нових документів (свідоцтво про народження, паспорт, правові підстави зняття з військового обліку, новий ідентифікаційний код, документи про освіту тощо).

На нашу думку країни повинні робити цю процедуру простою, адміністративною і немедичною, адже головне – психологічне здоров'я особи, яка навіть з плином багатьох років може і не отримати довгоочікуваний дозвіл на операцію через невідповідність певним критеріям. Згідно з дослідженням проведеним у Німеччині, 63% трансгендерів відчували, що діагноз «Розлад гендерної ідентичності» є

джерелом значного дистресу. Досвід Швеції та Мальти доводить, що для надання транс-специфічної медичної допомоги не потрібна патологізація. Принципи, засудження адміністративного і медичного тягара, вимоги і рекомендації щодо юридичного визнання гендеру містяться в:

- Резолюції 2028 Парламентської Асамблеї Ради Європи (2015 р.) «Дискримінація трансгендерних людей у Європі»;

- Рекомендації Комітету міністрів (2010 р.) про заходи з боротьби проти дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності СМ/Рес 2010(5);

- Джок'якартські принципи (2006 р., за підсумками експертної зустрічі, до складу якої входили: экс-Верховний комісар ООН з прав людини, незалежні експерти ООН, члени комітетів ООН з контролю за Дотримання міжнародних договорів, було зазначено головні принципи застосування міжнародно-правових норм про права людини стосовно сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності).

- «Джок'якарта + 10» (2017 р., передбачено ще 9 додаткових принципів та обов'язків держав, а також доповнено деякі з вже існуючих положень).

З огляду на вищезазначене дискримінаційним вбачається наказ Міністерства охорони здоров'я від 20 серпня 2008 року № 479, де зазначається, що особа не може бути усиновлювачем, якщо у неї підтвердили діагноз “транссексуалізм”. Але з іншого боку, трансгендерні особи після зміни вказівки про стать у документах зберігають весь комплекс батьківських прав та обов'язків по відношенню до дітей, народжених до зміни документів (стаття 7 (1) КПД ООН) і не може бути відокремлена від них проти їх волі (стаття 9 КПД ООН).

В українському законодавстві «сексуальна орієнтація» та «гендерна ідентичність» безпосередньо не вказані в Конституції України, як ознаки, за якими заборонена дискримінація, але ці ознаки прийнято включати до «інші ознаки» ч. 2 ст. 24 Конституції України (окрім цього, ратифікована Загальна декларація прав людини і Протокол 12 до неї).

Після II Світової війни і донині ми спостерігаємо безліч практик, які ставлять за мету «виправлення» трансгендерної ідентичності, наприклад: «конверсійна терапія» або «репаративна терапія» (це будь-

які форма втручання, включно з психіатричним, психологічним, медичним та релігійним «лікуванням» осіб, з метою змінити їхню сексуальну орієнтацію з гомосексуальної/бісексуальної на гетеросексуальну). Станом на 2019 рік всього 6 країн на загальнодержавному рівні забороняють цю терапію – Аргентина, США, Німеччина, Бразилія, Мальта та Тайвань. Більш того, 14 держав у Європі вимагають стерилізацію у якості передумови для визнання гендеру, що є порушення статті 3 Конвенції з прав людини ООН, яка проголошує принцип гідності: особистої автономії та недискримінації (рішення ЄСПЛ у справі № 14793/08 «Й.Й. проти Туреччини», 10 березня 2015 р.). У 2018 р. у Німеччині затвердили законопроект (Personenstandsrecht muss weiteren positiven Geschlechtseintrag zulassen Nr. 95/2017), який надає можливість обрати «третю стать» і можливість змінювати за бажанням вказану раніше стать в офіційних документах, особливо це стосується інтерсекс-людей. Дотепер єдиною можливістю для людей, які не визначилися зі своєю статтю, було не вказувати її взагалі.

На нашу думку право четвертого покоління на зміну статі стало надією для багатьох на повноцінне щасливе майбутнє. Насправді, найбільша проблема криється у суспільстві, частина якого вороже ставиться до всього, що виходить за рамки «стандартів» життя. Динаміка суспільних відносин вимагає зміни правового регулювання із огляду на можливість забезпечення власної гендерної ідентичності та повагу до людської гідності. В решті решт, якщо зміна статі конкретної особи не посягає на свободу чи сферу особистої автономії інших людей, виникає риторичне запитання – чи у цивілізованому суспільстві не кожна людина заслуговує на власне щастя?

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Одним з найгостріших питань у міжнародно-правовому просторі сучасності є забезпечення та охорона прав та свобод людини. Серед них нагальним залишається поширення засобів боротьби з торгівлею людьми.

Зв'язки між правами людини і торгівлею людьми різноманітні. Права людини є універсальними, і тому жертви торгівлі людьми мають повний спектр прав людини, незалежно від їх статі, віку, раси, етнічної приналежності, громадянства, міграційного статусу та інших характеристик. Різні права людини пов'язані з відповідними етапами в процесі торгівлі людьми. Деякі з них особливо важливі в зв'язку з причинами торгівлі людьми. Порушення прав людини, наприклад, порушення права на достатній життєвий рівень, призводить до підвищеної уразливості людини. Інші права належать безпосередньо до процесу торгівлі людьми. Фактично торгівля людьми та пов'язані з нею практики, такі як рабство, сексуальна експлуатація, дитяча праця, примусова праця, боргова кабала та примусовий шлюб самі по собі є порушенням основних прав людини і заборонені міжнародним правом в області прав людини.

Міжнародне співтовариство спрямовує сили на вирішення цього питання ще з XIX століття, проте правові розробки почали з'являтися тільки останні 30 років. На даний момент існує низка актів, які закріплюють принципи протидії торгівлі людьми. У 2000 році було прийнято Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, який надає перше прийняте міжнародним співтовариством визначення поняття «торгівля людьми». Торгівля людьми" означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або держання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу,

викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [1].

Також Управління ООН розробило Рекомендовані принципи та керівні положення щодо питання про права людини і торгівлі людьми і розширений Коментар до них, які покликані допомогти всім особам, причетним до зусиль по боротьбі з торгівлею людьми.

Проте лише прийняття таких актів зовсім не означає вирішення глобальної проблеми людства. Безумовно, що для досягнення такої загальної мети, як недопущення торгівлі людьми, кожна держава повинна чітко дотримуватися обов'язків які покладені на неї [2, с. 145].

ЄС істотно активізував свою діяльність у сфері запобігання торгівлі людьми. Підписаний 13 рудня 2007 р. Лісабонський договір, щодо принципів функціонування Європейського Союзу містить нові важливі положення, які зміцнюють ЄС у боротьбі з міжнародною транскордонною злочинністю та, зокрема, торгівлею людьми [3, с. 84].

Суттєвим важелем є значення правоохоронних, поліцейських організацій, зокрема Інтерполу та Європолу, для координації зусиль у протидії торгівлі людьми та іншими злочинами транснаціонального характеру [2, с. 147].

Загалом глобальний механізм протидії торгівлі людьми має фундаментальне політичне значення. Намагання окремих країн самотужки боротися з торгівлею людьми є малоефективні без координованих міжнародних зусиль. Окрім недосконалості законодавчої бази щодо протидії торгівлі людьми, а деяких країнах – цілковитої її відсутності, є низка міжнародно-політичних чинників низької ефективності функціонування механізму протидії торгівлі людьми [3, с. 87].

Отже, сфера протидії торгівлі людьми достатньо широка, питання щодо удосконалення міжнародно-правового регулювання є нагальним та актуальними, адже більшість угод є вже застарілими та неефективними. Окрім цього, необхідним є створення механізму реалізації норм таких міжнародних нормативно-правових актів.

Небезпека, яку спричиняє торгівля людьми є наймовірно високою і відповідно стандарти захисту людей від такого явища мають бути на належному рівні.

Література:

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, що прийнятий ГА ООН 55/25 від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс].- Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791
2. Маринів І. І. Міжнародне співробітництво у галузі протидії торгівлі людьми / І. І. Маринів, А. К. Дергачов. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.. – 2018. – №53. – С. 169.
3. Краєвська О. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми / О. Краєвська, Н. Лукач. // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2015. – №37.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Наєв В.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 7 група**

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Інститут конституційної скарги як інструмент захисту конституційних прав особи набув закріплення в багатьох основних законах країн Європи. Так, Конституція Швейцарської Конфедерації передбачала існування відповідного інституту ще у 1874 р. Сьогодні інститут конституційної скарги знаходить свій вияв в Конституціях Австрії, Іспанії, Німеччини, Чехії, Угорщини, Польщі тощо. Різноманіття теоретичного та практичного досвіду існування зазначеного інституту в контексті національних конституційних систем інших країн дозволяє імплементувати та адаптувати його у власну конституційну модель, об'єктивніше оцінювати ефективність реалізації, порівнюючи з аналогічними інститутами країн світу.

В Україні інститут конституційної скарги було запроваджено відносно нещодавно. Він діє на підставі статті 151-1 Конституції України, яку було закріплено Законом України «Про внесення змін до

Конституції України (щодо правосуддя)» від 30.09.2016. Остання покладає на Конституційний Суд України обов'язки з вирішення питань «...про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України».

Процес становлення інституту конституційної скарги в Україні все ще триває. Певний час існувала прогалина в законодавстві стосовно закріплення процесуальних положень, які б регулювали цю сферу відносин. Так, Законом України «Про Конституційний Суд України» лише 13 липня 2017 року було закріплено форму звернення, визначено суб'єктів конституційної скарги, порядок розгляду, а також вимоги, яким має відповідати конституційна скарга. Це означає, що майже рік подані конституційні скарги на розгляд Конституційним Судом України зберігались у його Секретаріаті. До того ж усі конституційні скарги, складені в період між прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) від 13 липня 2017 р., з великою ймовірністю не відповідали формальним вимогам до конституційної скарги, адже нормативно визначених критеріїв на момент складання ними скарги просто не існувало.

Однак, попри те, що нині значна кількість подібних неузгодженостей вже ліквідована, все ж залишається низка питань, які потребують розв'язання. Так, частина 1 статті 78 Закону наділяє Велику Палату правом видання забезпечувального наказу, який має виконавчий характер й спрямований на запобігання «...незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення». Проте за статтею 68 Закону Велика Палата може долучитися до розгляду справи виключно за умови відмови Сенату від справи. Тоді як останній не наділений повноваженнями щодо видання забезпечувального наказу, хоча саме цей орган в першу чергу розглядає конституційні скарги. Таким чином застосування забезпечувального наказу під час розгляду конституційної скарги значно обтяжується процедурними особливостями. Для ефективного здійснення покладеної на забезпечувальний наказ функції запобігання незворотнім наслідкам було б доцільніше наділити відповідними повноваженнями Сенат, який є первинним елементом під час розгляду конституційної скарги.

Продовжуючи аналіз 78 статті Закону, варто звернути увагу на частину 2, в якій законодавець, вказуючи підставу для видання забезпечувального наказу, користується таким оціночним поняттям, як «незворотні наслідки». Таке досить неточне визначення призводить до складності повного й однозначного розуміння статті.

Дискусійною з точки зору правових наслідків є й частина 3 статті 89 Закону, згідно з якою «Якщо Суд... визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення». У правничій спільноті таке положення навіть сприймали як позиціонування Конституційного Суду України як «четвертої інстанції», проте його юридичні наслідки досі залишаються незрозумілими.

Як було зазначено вище, накопичений досвід інших держав у сфері, що стосується інституту конституційної скарги, слугує певною парадигмою для становлення відповідного інституту в Україні. Це дозволяє стверджувати про недосконалість 151-1 статті Конституції України, а саме зазначеної в ній умови, згідно з якою конституційна скарга може стосуватися виключно закону України, який було застосовано в остаточному судовому рішенні. Тобто, навіть за умов неконституційності інших правових актів, Конституційний Суд не зможе вийти за межі предмету спору – певного закону України. Разом з тим федеральний конституційний закон Австрії передбачає наділення Конституційного Суду повноваженнями щодо розгляду конституційних скарг «...від осіб не лише щодо конституційності законів, а й щодо законності підзаконних нормативно-правових актів, які безпосередньо стосуються прав і свобод, незалежно від їх застосування в конкретній справі». Таким чином Конституційний Суд Австрії уповноважений розглядати конституційні скарги, що охоплюють широке коло правових актів, тоді як суб'єкт права на конституційну скаргу в Україні значно обмежений в обсязі предмету скарги.

Отже, інститут конституційної скарги як важливий інструмент захисту конституційних прав особи все ще знаходиться на етапі становлення в нашій країні. На сьогодні у законодавчій площині все ще

залишається низка дискусійних положень, які призводять до правової невизначеності, проте, послуговуючись цінним досвідом зарубіжних країн, можуть бути вирішені. Окрім того, доцільним вбачається розробка концепції (моделі) впровадження інституту повної конституційної скарги, яка дозволить більшою мірою реалізувати право на захист, гарантоване статтею 55 Конституції України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Наконечна Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 14 група**

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ВТІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Конституція Пилипа Орлика – угода зі старшиною і запорожцями, що обмежувала владу гетьмана і була підписана при вступі Орлика на посаду. Цей документ визнавав Україну незалежною державою під Швецією у складі Чернігівського, Брацлавського і Київського воєводств. Влада мала поділятися на три гілки: виконавчу (гетьман і генеральна старшина), судову (Генеральний суд), і законодавчу (Генеральна рада). Гетьманська влада обмежувалась участю Генеральної військової ради в державному управлінні; до Генеральної ради мали увійти не тільки генеральна, полкова і сотенна старшина, а й по депутату від кожного полку та Низового Війська Запорозького. Гетьман не міг розпоряджатись державними коштами; бюджетом відає генеральний скарбничий.

Головною ідеєю Конституції є абсолютна незалежність України від Росії та Польщі. Окрім формування території української держави, цей документ визначав права усіх верств населення України, непідвладне становище Запорозької Січі від Польщі та Росії.

Визначальною рисою Конституції, є пункти, які локалізували гетьманську владу на користь старшинської ради – своєрідного козацького парламенту, до якого мали увійти не лише генеральна старшина й полковники, а й представники Запорозжя та полків – від

кожного по одній похвальній особі.

Конституцію України тут же по її прийняттю визнали уряди Туреччини та Швеції. На сьогодні ця Конституція вражає своєю актуальністю й високим правовим рівнем.

Засновником Конституції був не лише Орлик, а ще й козацька старшина. Їх союз прагнув об'єднати у єдине ціле уривки свого минулого та окреслити модель такого суспільства, яке вмістило б основні здобутки нації. Висунуті ідеї є наслідком майже тисячоліття політичного розвитку України, свідченням високого рівня самосвідомості нації, рівня її політичної культури та творчого потенціалу.

На думку багатьох українських і не тільки істориків, Конституція Орлика була не лише емігрантським твором, а й загальноукраїнським політичним актом. Це підтверджують слова самого автора: «Над цим ми працювали більше місяця. Мої висланці їздили і приїжджали два рази на Україну та з України. Мені це найбільше завдавало праці, бо я мусив зложити цифрами проект для знатної старшини України».

Цей документ був написаний двома мовами латинською та давньоукраїнською. Документ який був написаний латинською мовою був більш наповнений за рахунок легенд про походження народів та опису зловживання старшини в Україні. З 2009 р. українська копія Конституції знаходиться в Київському музею гетьманства, а латинська нині зберігається в Національному архіві Швеції. За деякою інформацією шведи знайшли документ у горщику, який зроблений з глини, під час археологічних розкопок.

Ця Конституція нараховує в собі преамбулу, тобто вступ, та 16 статей. На початку можна побачити «Історію Війська Запорозького і всього руського народу», а також відповідь на причину, чому Україна перестає бути з Московщиною та починає співпрацювати під шведську протекцію. Головним пунктом документу – це проголошення незалежності України від Польщі та Москви.

Конституція Орлика містила багато поглинаючих і передових ідей, вона була на рівні ліпших придбань юридичних думок. На мою думку, цей документ, значно опереджає свій час, а також свідчить про глибоко демократичні засади кабінету Орлика і про те, якою поважною фігурою був він сам.

Отже, головним своїм завданням бачитиме створення

антимосковської коаліції задля звільнення України з-під колоніального ярма. Конституція Пилипа Орлика була передумовою повної державної незалежності України як від Речі Посполитої, так і від Московії.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Нижник Н.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 3 курс, 2 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК

Право людини на працю є природним правом, закріпленим ст. 43 Конституції України. Ним рівною мірою користуються усі, чоловіки і жінки, проте правове врегулювання праці жінок і чоловіків має суттєві відмінності. Не зважаючи на це, вступаючи у трудові правовідносини особи будь-якої статі очікують, що держава та роботодавці будуть дотримуватися принципів рівності та заборони дискримінації. Особливий правовий режим праці жінок також обумовлений необхідністю захисту прав жінок у сфері трудових відносин, що є характерним не лише для України, але і світової спільноти загалом.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює працю жінок, є Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП), що встановлює загальні підходи до регламентації праці жінок. Важливим також є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок», метою якого є досягнення паритетного становища чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності суспільства, враховуючи сферу праці.

Згідно доктрини трудового права предмет трудового права складає широке коло відносин, які опосередковують: реалізацію права на працю, працевлаштування, умови праці, організацію та управління працею, професійне навчання, тощо. У майже всіх цих сферах присутні норми, які визначають особливості регулювання праці жінок і чоловіків.

На етапі пошуку роботи може існувати проблема обмеженого доступу до ринку праці. Часто роботодавці шукають працівників за ознакою статі, що чітко заборонено національним законодавством. У ст. 24-1 Закону України «Про рекламу» зазначається, що забороняється в рекламі про вакансії (прийом на роботу) зазначати вік кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі.

Особливістю регулювання праці жінок є встановлення певних нормативів та заборон щодо жіночої праці. У ст. 6 Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що дискримінація за ознакою статі забороняється, але не вважається дискримінацією особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я. Починаючи з грудня 2017 року в Україні перестав діяти Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок (далі – Перелік). Хоча Перелік втратив чинність, досі діють норми ст.ст. 174, 175 КЗпП, де закріплена заборона щодо праці жінок у нічний час, на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними роботами праці. На мою думку, ці норми не є повністю справедливими, адже сила м'язів, витривалість та стресостійкість не завжди залежать від статі особи, а тому потрібно дивитися суто на індивідуальні психологічні та фізичні показники окремої людини.

При цьому держава надає захист та оберігає репродуктивні функції жінки шляхом закріплення спеціальних норм. Наприклад, заборонено залучати вагітних жінок і жінок, які мають дітей до трьох років до надурочних робіт, робіт у нічний час та відправляти їх у відрядження. Для жінок, які мають дітей від 3 до 14 років, або дітей з інвалідністю, таке можливо лише за їхньою згодою. Держава гарантує жінкам оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю і пологами тощо. Як зазначає Н.М. Мітіна, виконання цих приписів заохочується Європейським Союзом та міжнародною спільнотою в цілому. Наявність цих норм, на мою думку, дозволяє жінці не боятися народити дитину і бути впевненою у своєму майбутньому.

Вважаємо, що однією з особливостей, яка створює доволі багато проблем, є неможливість звільнення вагітних жінок і жінок, які

перебувають в відпустці за догляду за дитиною. Ця заборона закріплена в ст. 184 КЗпП. На мою думку, неможливість звільнення працівниці, яка не виконує свої обов'язки, хоч і є вагітною, може привести до дискримінаційних наслідків. Тобто, роботодавець може уникати прийняття на роботу молодих жінок, ураховуючи всі законодавчі обмеження. Цю проблему в національного законодавства відмічає європейська спільнота, про що свідчить Директива Ради Європи 92/85/ЄЕС. Вона наголошує на доцільності закріплення в законі «виняткових випадків, не пов'язаних з їх станом (вагітністю), які дозволили б звільнити вагітну працівницю».

Отже, закріплення особливих методів регулювання праці жінок в трудовому законодавстві є доволі неоднозначним. З одного боку, це спрямоване на те, щоб оберегти жіночу репродуктивну функцію та підтримати материнство. З іншого боку, такі особливості можуть створювати певні обмеження і створювати дискримінаційні ризики

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сільченко С.О.

**Носенко А.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 7 група**

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ІНФОРМАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблеми порушення конституційного права особи на інформацію займають особливе місце у процесі формування демократичної держави. Недопустимим є приховування інформації про дії влади, оскільки це заперечуватиме один з основних конституційних принципів, згідно з яким «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» (ст. 5 Конституції України).

Належний доступ до інформації є досить важливим елементом системи основних прав і свобод громадянина. Ступінь розвитку даного права демонструє рівень демократичності суспільства, особистої свободи громадянина, який реально забезпечується державою.

Безумовно, фундаментом стабільної, розвинутої, правової держави є право на доступ до інформації. Як було зазначено Європейським судом з прав людини у справі «Youth Initiative for Human Rights проти Сербії» (від 25 червня 2013 р.), – свобода одержувати інформацію охоплює право на доступ до інформації, а тому відмова у його наданні у відповідь на запит є втручанням у право, передбачене статтею 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Важливим кроком до впровадження кращих міжнародних демократичних стандартів у розвиток інформаційної сфери стало прийняття Основного Закону. Так, у ст. 34 Конституції України закріплено право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Варто додати, що прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» (далі – Закон) також є важливою подією у суспільно-політичному житті України. Досвід практичного застосування Закону підтвердив, що питання доступу до документів, які перебувають у розпорядженні органів публічної влади, стали вирішуватися оперативніше і легше, у порівнянні з порядком, передбаченим Законом України «Про інформацію».

Утім, у Законі України «Про доступ до публічної інформації» вбачаються недоліки, які заважають ефективному його застосуванню. По-перше, з прийняттям Закону була зруйнована ієрархічна побудова галузі інформаційного законодавства з єдиним базовим Законом України «Про інформацію», який охоплював важливі питання регулювання інформаційних відносин. По-друге, Закон достатньо часто містить норми, що виходять за рамки предмету його регулювання, а саме – доступу до публічної інформації. Зокрема, стаття 10 містить положення, які виходять за межі предмету регулювання цього закону. Тому питання доступу до інформації про особу фактично регулюється Законами України «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» та «Про інформацію». По-третє, суттєвим недоліком є відсутність чіткого механізму реалізації положень ч. 2 ст. 6. Воно частково блокує положення, згідно з яким державні органи та їх посадові особи повинні діяти в межах їх повноважень та компетенції, та залишає їм широку дискрецію. Таким підхід є цілком прийнятним з точки зору судового захисту прав та схожий до застосовуваного Європейським судом з прав людини, водночас може залишати надто

широкі межі розсуду для інших органів публічної влади та їх посадових осіб.

Варто додати, що у Преамбулі Закону безпідставно протиставляється «інформація, що знаходиться у розпорядників публічної інформації» та «інформація, що становить суспільний інтерес», адже інформація, що становить суспільний інтерес, буквально, перебуває у розпорядників публічної інформації. Необхідно зазначити, що європейське право орієнтує на доступ до публічної інформації не лише через її оприлюднення, а й на одержання інформації шляхом вільного пошуку. Зрештою, зауваженням щодо статті 6 Закону України «Про доступ до інформації» є невиконання в ній рекомендацій міжнародно-правових актів щодо встановлення бажаних строків дії обмеження доступу до публічної інформації. Між іншим, у ст. 5 рекомендовано було б зазначити, що оприлюднення офіційної інформації на веб-сайтах не звільняє суб'єктів владних повноважень від офіційного оприлюднення інформації в друкованих офіційних виданнях, адже є багато випадків, коли окремі нормативно-правові акти державних органів періодично то з'являються, то зникають з сайтів, а в офіційних друкованих виданнях вони не публікувались взагалі. Зрештою, у ст. 5 та 15 Закону бажано було б надати чіткий перелік офіційних видань та веб-сайтів, на яких розміщується офіційна інформація, між іншим, які документи повинні обов'язково публікуватися, які надсилатися зацікавленим особам, а які лише видаватися на запит. Також у п. 3 та 4 ст. 13 зазначені серед розпорядників інформації суб'єкти, які стають ними лише за наявності певних ознак, що ідентифікують, щодо яких у пересічних громадян здебільшого немає відомостей. Наприклад, пересічний громадянин ще зможе дізнатися, що особа виконує «делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень», а ось вже визначити чи займає суб'єкт становище, що домінує на ринку – достатньо складно, що, на мою думку, під силу лише фахівцям економічної сфери.

Окремої уваги у сфері доступу до публічної інформації заслуговує проблема правового нігілізму, як одна з основних причин неефективного виконання суб'єктами владних повноважень вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації». Між іншим, виникнення правового нігілізму у сфері доступу до публічної інформації спровоковано в частині самим законодавством, адже Закон не врегульовує питання

зловживання правом на інформацію, а це не може забезпечити його належне виконання і до того ж створює перешкоди у виконанні суб'єктами владних повноважень своїх функцій відповідних до їх компетенцій.

Можна виділити такі шляхи розв'язання проблеми забезпечення доступу громадян до інформації.

По-перше, це прийняття та реалізація концепції державної інформаційної політики та забезпечення її належного функціонування.

По-друге, удосконалення інформаційного законодавства України в цілому, а саме: зміцнення правових основ інформаційної діяльності та забезпечення їх ефективного офіційного тлумачення, усунення розбіжностей нормативно-правових актів інформаційної сфери, а також узгодження правових норм між собою, створення дієвих механізмів їх регулювання та реалізації. Слушною може бути думка щодо прийняття Інформаційного кодексу, який би передбачав процедуру доступу до інформації, механізм захисту інформації, притягнення до відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Можливо, це створення спеціального уповноваженого органу, який би здійснював контроль за дотриманням права на інформацію в рамках виконавчої влади. Як приклад, запровадження інституту інформаційного уповноваженого.

По-третє, створення перевірених національних мереж інформації, створення загальної системи охорони інформації, забезпечення ефективного процесу використання інформації, гарантування державою інформаційного суверенітету громадян, забезпечення громадян державою права знати про створення усіх можливих інформаційних систем, які стосуються особистого життя громадянина чи інформації про нього, а також щодо права знати про цілі та мету використання цієї інформації.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

Орлова Д.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 14 група

ВИНИКНЕННЯ І ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Знання своєї історії є дійсною необхідністю та вагомим підґрунтям у формуванні патріотично вихованої особистості. Проте, дослідження історії своєї Батьківщини є дуже цікавим процесом. Глибоке вивчення окремих тем історії України сприяє отриманню ретельних знань. Не є винятком і знання про виникнення і поширення Магдебурзького права саме на території України.

Магдебурзьке право походить від назви міста Магдебург, яке отримало від архієпископа Віхмана право на самоврядування в 1188 р. Джерелами Магдебурзького права були збірники «*Speculum Saxorum*» («Саксонське зерцало») і «Вайхбільд».

Після того, як Магдебург отримав привілеї на здійснення самоврядування, Магдебурзьке право починає поширюватися на інші міста Німеччини, а з часом й на територію Польщі, Литви, Чехії, Угорщини, звідки і потрапляє на українські землі.

Магдебурзьке право з'явилося на території України разом з німецькими колоністами. Саме німці одержали право створювати вйтівства (самоврядні громади) з судово – адміністративними інституціями на території галицьких і волинських міст.

Вперше Магдебурзьке право було даровано князем Болеславом-Юрієм українському місту Сянок (1339 р.). Згодом це право отримали такі міста як Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1374 р.), Луцьк (1432 р.), Житомир (1444 р.), Мукачеве (1445 р.). Магдебурзьке право набуває свого поширення в Україні після входження її земель до складу Королівства Польського та Князівства Литовського.

Треба зазначити, що на українських землях діяло право, пристосоване до місцевих умов, а не класичне Магдебурзьке. В Україні міське право використовується в переробках Павла Щербича, Яна Кірштейна, Миколи Яскера.

Збірники Магдебурзького права містять основні норми, які

встановлюють функції місцевого самоврядування, купецьких об'єднань, цехів, питання торгівлі, спадкування тощо.

Магдебурзьке право надавалося містам частково або в повному обсязі. За цим принципом відбувся їх поділ на магістратські та ратушні. В магістратських містах вся влада належала магістрату. До складу магістрату входили вїйт, бурмістри, рада(займалася господарськими та фінансовими справами) та лави (здійснювали судочинство). У ратушних містах головною посадовою особою був староста.

Треба приділити увагу тому факту, що наявність Магдебурзького права в містах України мало позитивне і негативне значення. По-перше, воно звільняло міську громаду від влади феодалів, князів. По-друге, згідно з Магдебурзьким правом, громадяни отримували права і свободи, вільно займалися торгівлею. Також, Магдебурзьке право сприяло удосконаленню життя міста, але призвело до активізації іноземної колонізації. Через це українці не могли займати ведучі посади в органах місцевого самоврядування, тому що вони були зайняті німцями або поляками.

Магдебурзьке право зберігалось за українськими містами до кінця XVIII – початку XIX століття. Самоврядування стало занепадати в Україні з ліквідацією Гетьманщини. Магдебурзьке право було остаточно скасоване царським указом від 1831 р.

Таким чином, Магдебурзьке право стало одним із важливих чинників культурного та правового зближення України із Західною Європою. У містах здійснювалася єдина сутність організації самоврядування. Саме Магдебурзьке право здійснило значний вплив на формування правової системи України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

«ХОЛОДНА ВІЙНА»

Відповідальність за витоки «холодної війни» часто викликає в істориків питання, проте обидві держави слід звинувачувати в участі в ній. За допомогою більшості аналізів часто задавались амбіції Сталіна поширити комунізм у Європі. Інші історики переглянули цю ідею, тому звинувачують дії США у витоках холодної війни, які були аналізом ревізіоністів. Пізніше була прийнята постревізіоністська школа; метою якої було не звинуватити жодну зі сторін, а зосередитись на вивченні того, «що» спричинило початок цього. Попри те, що обидві сторони взяли на себе відповідальність за теракти, наміри Сталіна слід розглядати як захисні дії із Заходу, отже, Сполучені Штати в основному відповідають за початок «холодної війни».

Хоча більшість звинувачень слід покласти на США, Радянський Союз також частково відповідає за походження війни. Після Другої світової війни Сталін бачив у Східній Європі можливість розповсюдження комунізму та необхідних засобів захисту від нападів Заходу. Згідно з аналізом Шлезінгера, дії Ради були порушені лише її бажанням захистити себе та задоволенням контролю над Східною Європою. У 1947 р. Сталін створив Комінформбюро. Це був план організації діяльності комуністичних партій в Європі з метою контролю над капіталістичними ідеями та, отже, поширення комунізму, зміцнення влади Ради. Потім через два роки, ще одне із зовнішньої політики Сталіна, Рада економічної взаємодопомоги була створена для координації економіки Східної Європи. Попри те, що Захід бачив ці методи, дії Сталіна щодо забезпечення влади Радянського Союзу були політикою самооборони проти політики США, доктрини Трумена та плану Маршалла. Дією Сталіна для забезпечення своєї влади стала радянізація Східної Європи, можливо, для захисту СРСР від нападів Заходу. З початку 1900-х років Сталін шукає буферну зону у Східній Європі для їх захисту від Заходу. Результатом його дій стала сфера впливу Радянського Союзу майже у всіх країнах Східної Європи, таких

як Східна Німеччина, Польща, Чехословаччина, Австрія, Угорщина, Румунія, Болгарія та Албанія. Причиною дій Сталіна щодо встановлення комуністичних режимів у цих країнах було те, що більшість із цих країн знаходились поруч із кордоном Радянського Союзу. До 1949 р. Радянський Союз мав найбільший контроль над Східною Європою. Захід мав підозри щодо намірів Сталіна в Європі, чи то заради їхнього захисту, чи його амбіцій розширити свою владу. Незважаючи на те, що комунізм поширився майже на всю Східну Європу, він також поширився на Тихий океан разом із комуністичним Китаєм та вторгненням комуністів у Південну Корею. Політика Сталіна щодо експансії здається досить успішною в очах Заходу. Поки Сталін виставляв надійний захист, США атакували комунізм, отже, Радянський Союз. Економічний та політичний тиск на уряд США вже давно впливає на «холодну війну». Ідею економічного тиску створив історик Т. Дж.Маккормак, який заявив, що бізнес та промисловий сектор підштовхували уряд до холодної війни. Вступ до «холодної війни» був способом захистити капіталізм від повоєнної економічної катастрофи. Страх Трумена перед радянізацією Європи злякав уряди США, оскільки його політика стримування зазнала невдачі.

Отже, Трумен вирішив вжити провокаційні та ворожі дії для продуктивних результатів.

Історик-ревізіоніст Вільям Вільямс висловив думку, що американські дії були «комерційним просуванням в Східну Європу», що покладає провину на їх надмірно ворожі дії. Трумен встановив багато підходів до Радянського Союзу, таких як Доктрина Трумена та План Маршалла. Ці непотрібні напади демонструють Радянському Союзу їх намір проти комунізму. Таким чином, сталінська політика Комінформу та Коменконс стала лише реакцією на провокаційні дії Трумена. Довгу телеграму Джорджа Кеннана також вважали однією з головних причин війни. В аналізі Кеннана зазначалося, що комуністична держава Радянський Союз є загрозою для американської зовнішньої політики і що Європа також повинна остерігатися Сталіна. Цей агресивний аналіз чітко проголосив справжній і ворожий намір Сполучених Штатів щодо Радянського Союзу. Щоб взяти до уваги останню перспективу, пост ревізіоністський історик нікого не звинувачує, а доводить провину між двома державами, як підсумовує Джон Гаддіс, «жоден із сторін не може нести виключну

відповідальність за початок холодної війни». Оскільки обидві наддержави виходили переможцями Другої світової війни, ситуація в 1945 р. вводила їх у конфлікти між собою. Кожна країна мала змогу взяти на себе керівну роль у відбудові Європи після війни. Вакуум влади в Центральній та Східній Європі дав їм чудову можливість бути потужними. Обидві країни слідували своїй зовнішній політиці з тієї ж мети, зазвичай вступають у конфлікти між собою. Попри те, що Радянський Союз дещо винен у початку «холодної війни», більша частина відповідальності повинна покластися на руки США через його непотрібні агресивні дії. Ця теза впливає з доказів впродовж «холодної війни» доведено, що дипломатичні дії уряду США були занадто провокаційними. З цієї причини Радянський Союз повинен був реагувати на ці дії; намір Сталіна слід сприймати як захист своєї країни проти Заходу.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Осьмірко І.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 4 група**

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ МОВНИХ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Мовні відносини – це важливий та особливий об'єкт правового регулювання. Вони є, певним чином, частиною міжнаціональних відносин, що виникають у державі. «Відносини, що складаються в ході взаємодії національних спільностей з приводу реалізації ними своїх інтересів, як безпосередніх, так і корінних, власне національних і загальнонаціональних...».

Актуальність теми мовних прав національних меншин виражається у тому, що сучасні демократичні і правові держави мають на меті створення необхідних умов для повної реалізації мовних свобод кожного без винятку, особливо в умовах взаємодії багатоетнічного суспільства.

Більшість держав, в тому числі і Україна, є багатонаціональними та полімовними. Взагалі, існує велика кількість законодавчих актів, які

забезпечують та захищають права етнічних, релігійних та мовних меншин. Базою всіх цих документів є Європейська хартія регіональних мов або мов меншин та Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, що була прийнята резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН 18 грудня 1992 р. Остання покладає на держави обов'язок захищати на їх територіях існування та самобутність національних чи етнічних, культурних, релігійних та мовних меншин та створювати умови для розвитку такої самобутності. Згідно з цим п.1 ст. 2 вище зазначеної Декларації зазначає: Особи, що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин, мають право користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, а також користуватися своєю мовою у приватному житті та публічно, вільно та без втручання чи дискримінації у будь-якій формі.

Країни можна поділити на декілька груп за критерієм класифікації правового статусу мов національних меншин на своїй території: країни, які надають всім мовам основних етнічних груп, у тому числі мовам національних меншин, статус державної (офіційної); країни, в яких мовам національних меншин надається статус офіційних на регіональному рівні, тобто на території областей, автономій, де проживають етнічні меншини, поряд з державною в офіційній сфері використовуються і мови меншин; країни, в яких існування етнічних чи мовних меншин не знаходить визнання на конституційному чи законодавчому рівні, а отже, не врегульовано питання статусу, мов національних меншин; країни, в яких мовам меншин не надається офіційного статусу ні на державному, ні на регіональному рівні, але їх використання у більшості сфер суспільної життєдіяльності гарантується конституцією, міжнародними договорами, законами чи іншими правовими актами.

Україна відноситься до останньої групи, адже в ній на конституційному рівні визнається існування національних меншин та закріплюються гарантії їх прав, у тому числі і в мовній сфері. Мова використовується в усіх сферах життя суспільства, тому залежно від сфери застосування правових норм мовне законодавство можна поділити на: законодавство, яке стосується офіційного використання мов, та законодавство, яке стосується неофіційної сфери використання

мов, а саме освіти, діяльності засобів масової інформації та приватних мовних відносин. Друге питання в нашій країні врегульовано Конституцією, а саме ст.11 «Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.», а також Закон України Про національні меншини в Україні. Так, в с.6 цього закону закріплено: Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови; та в ст.15: Громадяни, які належать до національних меншин, національні громадські об'єднання мають право у встановленому в Україні порядку вільно встановлювати і підтримувати зв'язки з особами своєї національності та їх громадськими об'єднаннями за межами України, одержувати від них допомогу для задоволення мовних, культурних, духовних потреб, брати участь у діяльності міжнародних неурядових організацій.

За часи незалежності України було розроблено більше десятка законів про мови, головною проблемою та питанням яких, було саме закріплення російської мови, як другої державної або офіційної. Конституція України і законодавство наразі не містять жодних обмежень щодо розвитку використання російської мови, хоча не визнають її державною або офіційною, її використання і розвиток гарантується державною владою, проте українська мова є єдиною державною.

Важливість забезпечення умов стабільності реалізації та захисту мовних прав і свобод національних меншин полягає в тому, що неналежне врегулювання правового статусу цього питання зумовлює гострі соціальні протести та протиріччя. Наприклад, в Боснії і Герцеговині, в Північній Македонії, Хорватії та Косово школярів поділяють за етнічною чи мовною ознакою, що викликає обурення і боротьбу за рівноправність. Яскравим прикладом відмови від закріплення мовної проблеми на конституційному чи законодавчому рівні є позиція Франції. Конституційна Рада у своєму рішенні від 15 червня 1999 р. визнала положення закону про ратифікацію «мовної» хартії, якою дозволяється використання регіональних мов у сфері державного управління, у сфері освіти, інформації і культури на території проживання носіїв регіональних мов національних меншин,

такими, що не відповідають Конституції Франції (статті 1 та 2). Ці положення можуть підірвати конституційні принципи неподільності Республіки, рівності перед законом та єдності Французького народу (п. 10 Рішення).

Таким чином, динамічність мови як форми суспільної свідомості, її багатофункціональність дозволяє говорити про існування особливих, мовних відносин, що входять у сферу правового впливу. Сьогодні існує нагальна потреба у прийнятті та ратифікації окремих міжнародних договорів та актів щодо визнання рівноправності, що стосується мовних відносин, а саме гарантій мовних прав національних меншин, адже саме зараз питання недискримінації є, як ніколи, актуальним. Гарантування закріплення в законодавстві мовних прав національних меншин є проявом гуманності, адже кожна держава має поважати всі етнічні, релігійні та мовні меншини, що проживають в ній, вони повинні бути дійсно рівними з усіма іншими членами суспільства, адже кожна людина має право на свободу, гідність, та реалізацію своїх прав.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Кушніренко О.Г.

**Пасько К. М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 10 група**

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 створила величезні виклики на всіх рівнях правового регулювання та в усіх секторах економіки, і сфера правового забезпечення сприятливого стану довкілля та екологічної безпеки, зокрема в аспекті поведження з відходами, не стала виключенням. Не зважаючи на опубліковані дані досліджень, які свідчать про покращення екологічної ситуації у різних країнах світу в результаті пандемії COVID-19, зокрема, за рахунок зменшення рівнів забруднення атмосферного повітря та шумового забруднення, покращення стану біорізноманіття та природних об'єктів, проблема медичних відходів та

поводження з ними, яка є безпосереднім наслідком пандемії, є справжнім екологічним викликом сьогодення. Через накопичення використаних рукавичок, халатів, респіраторів, інших засобів захисту, підвищеного використання одноразових речей виникло нагальне питання щодо поведження з таким типом відходів, кількість яких стрімко збільшується. Адже, порушення вимог поведження з медичними відходами можуть створювати загрозу для пацієнтів, медичних працівників та розпорядників відходів у вигляді травм, інфекцій, токсичних впливів та забруднення повітря.

Проблема ефективного поведження з відходами є загальнодержавною, має системний характер і зумовлює нагальну необхідність вжиття комплексних заходів для її вирішення. Наразі Україна займає дев'яте місце у світі з кількості утворення відходів на одну особу. У 95 відсотках випадків усі вони йдуть на полігони або сміттєзвалища. Тому на сьогодні дуже важливим є питання створення єдиної правової системи управління відходами, яка дозволить відстежувати абсолютно всі операції у сфері поведження з відходами.

Відповідно до Програми ООН з охорони навколишнього середовища щодо забезпечення стійкого поведження з відходами, керівні принципи щодо стримування поширення COVID-19 шляхом поведження з відходами включають обробку залишкових відходів (тканин, носових хусток та подібних органічних відходів та відходів упаковки) на спалювальних установках при температурі близько 1000 градусів по Цельсію для забезпечення безпечного і повного знищення вірусу. Covid-19 піддав світ кільком загрозам навколишнього середовища через забруднення пластиком, що пов'язано з нестабільним використанням пластмас одноразового використання. Завдяки глобальному використанню засобів індивідуального захисту, майбутні дослідження повинні бути спрямовані на розробку екологічно чистих захисних засобів, які біологічно розкладаються, включаючи маски для обличчя, рукавички, комбінезони, серед іншого, щоб пришвидшити порядок денний щодо досягнення стійкого виробництва та споживання при одночасному зменшенні екологічних витрат.

Утилізація медичних відходів з лікарень – ще одна велика проблема. Незважаючи навіть на спеціальне нормативне регулювання цього питання у Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поведження з медичними відходами від 07 серпня 2015 року, в

яких визначено заборони та порядок збирання, зберігання, дезінфекція цієї категорії відходів, існують проблеми, пов'язані з нездатністю встановлених у даному підзаконному акті норм регулювати відносини у сфері поводження з відходами.

Одна лікарняне ліжко - це приблизно 500 грамів медичного сміття (за даними програми захисту навколишнього середовища ООН). Ще до пандемії, в 2017 році, в середньому по Україні за рік було вироблено 380-400 тисяч тонн медичних відходів. Тепер медичних відходів значно більше. Всі засоби індивідуального захисту, про які звітували чиновники, волонтери та лікарі, які кілька разів на день змінює кожен працівник інфекційної лікарні, що бореться з Covid-19 (а таких зараз 247), стали сміттям. Медичні відходи після контакту з коронавірусом відносяться до категорії В - епідемічно небезпечним медичним відходам. З цими предметами контактувала інфікована людина, тому вони можуть бути заразними. Будь-які медичні відходи несуть загрозу: не використані ліки або такі, в яких закінчився термін придатності – хімічну загрозу, а пов'язки (респіратори), шприци – бактеріологічну. Медичні відходи категорії В збирають у тверду (що не проколється) упаковку (контейнери) або в одноразову м'яку (пакети). Контейнери для зберігання відходів повинні бути виготовлені з матеріалів, стійких до механічного впливу, високих та низьких температур, мийних та дезінфекційних засобів, закриватися кришками, конструкція яких не повинна допускати їх безконтрольного відкриття. За правилами Міністерства охорони здоров'я, відходи цієї категорії після знезараження передаються на підприємства, які мають відповідне сертифіковане обладнання та ліцензію.

Але зараз, на жаль, відсутній контроль за утилізацією небезпечних медичних відходів. І проблема в тому, що є лише декілька підприємств, які мають ліцензію на поводження з такими відходами. У більшості випадків, медичні відходи закопуються на незаконних, стихійних сміттєзвалищах або, в кращому випадку, вивозяться на ліцензовані звалища. До того ж відповідальність за неправильну утилізацію таких відходів не відповідає рівню загрози, що може постати. Окрім зазначеного, в громадських місцях недостатньо спеціально призначених місць для зберігання медичних відходів.

Вирішення багатьох проблем захисту довкілля можна досягти шляхом запровадження потужного та ефективного природоохоронного

нагляду, базованого на державному моніторингу навколишнього природного середовища. Зокрема, на нашу думку, необхідним є впорядкування відносин щодо безпечного поводження з відходами з урахуванням вимог протиепідемічних заходів та закріплення на законодавчому рівні, по-перше, додаткових пільг для підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів підприємницької діяльності, які правильним чином обладнали на своїй території місця для збирання, зберігання, утилізації засобів індивідуального захисту; по-друге, є потреба у посиленні відповідальності за неправомірне поводження з епідемічно небезпечними медичними відходами; по-третє, необхідно рецепіювати у національне законодавство норми міжнародного права, що стосуються принципів стримування поширення епідемій через залишкові відходи, а також надати максимальну правову підтримку для розвитку наукових досліджень у цій сфері.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копиця Є.М.

**Плаксієв К.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 10 група**

ПРОБЛЕМИ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Упродовж останніх років людство є свідком глобального процесу потепління. Підвищення температури повітря, зміна структури опадів, збільшення кількості небезпечних та екстремальних явищ природи – все це прояви регіональних кліматичних змін. Такі зміни значною мірою вплинули на підвищення пожежної небезпеки – кількість пожеж у центральних, північних та східних регіонах України та їх площа останнім часом суттєво збільшились. Отже, сучасні реалії вже зараз вимагають розробки заходів з адаптації і пом'якшення негативних впливів лісових пожеж.

Пожежі в екосистемах призводять до значних викидів в

атмосферу продуктів горіння, що негативно впливає на якість атмосферного повітря. Протягом останнього року увага людей прикута до відчайдушної боротьби пожежних та населення із масовими лісовими пожежами. Підвищена пожежна небезпека призвела до виникнення численних пожеж в таких районах України, як зона відчуження та зона безумовного відселення навколо Чорнобильської АЕС, окремих районах Луганської області. Нищівна дія лісових пожеж на довкілля виявляється у тому, що аерозолі роблять клімат холоднішим, оскільки частинки сажі відбивають сонячне випромінювання назад у космос і стимулюють утворення хмар. Тобто чим більше аерозолів в атмосфері, тим менше сонячного випромінювання проникає до поверхні Землі. Такий результат досліджень, проведених у рамках Global Aerosol Climatology Project – спільного наукового проекту NASA і World Climate Research Programme.

Негативний вплив на навколишнє середовище мали пожежі на територіях, забруднених радіоактивними викидами внаслідок вибуху на Чорнобильській АЕС. Як приклад, лісові пожежі у зоні відчуження призвели до того, що Київ і інші міста України накрила сильна пилова буря. Дим і гар від Чорнобильських пожеж несли загрозу, оскільки продукти горіння – токсичні, і негативно вплинули на організм людини. На той час, за допомогою системи громадського моніторингу якості повітря, наприклад, SaveEcoBot, який інформує про стан повітря у всіх регіонах України, люди спостерігали, що станом на 11:30 індекс забруднення повітря становив 338 пунктів при нормі у 50 пунктів.

На сьогоднішній день, кожну пожежу реєструють супутники, а численні продукти з картами пожеж є безкоштовними і доступними для всіх користувачів. На підставі даних супутникового приладу TROPOMI супутника Sentinel-5P науковцями було здійснено моніторинг та складено картографічне моделювання викидів CO і NO₂ на якому можна побачити, що протягом квітня 2020 р. деякі райони території України опинялися під впливом викидів продуктів горіння під час двох основних епізодів лісових пожеж: 4-14 квітня та 16-21 квітня. Упродовж першого епізоду загальний вміст CO в атмосфері над осередками займання досягав 250 ммоль/м², а NO₂ – 1300 мкмоль/м². Між двома епізодами пожеж, 16 квітня, сталася пилова буря, яка істотно вплинула на якість атмосферного повітря.

Тому, актуальним наразі є питання розробки дієвої політики у сфері боротьби з лісовими пожежами для України. На мою думку, її принципи мають базуватися на міжнародному досвіді розробки національної політики в сфері управління ландшафтними пожежами. У США та ряді інших країн поступово йде процес впровадження підходу до вогню в лісі, який відомий як «інтегроване управління вогнем в природних екосистемах». Сутність даного поняття полягає в тому, що національне законодавство може повністю встановити заборону використання вогню (наприклад, в Чорнобильській зоні відчуження) або запровадити режим обмеженого і контрольованого використання вогню. Держава з метою організації *охорони і захисту лісів* в Україні має сприяти впровадженню сучасних дієвих систем передчасного виявлення пожеж, модернізації та оновленню пожежної *техніки, засобів* пожежогасіння та здійснення за допомогою сучасних інформаційних технологій протипожежної пропаганди. На сьогодні, сучасна політика спрямована на боротьбу з лісовими пожежами в Україні базується на положеннях Правил пожежної безпеки в лісах України. Відповідно до цього нормативно-правового акта, обов'язок попередження та гасіння пожеж покладено на кожного земле- / лісокористувача і тільки у випадку набуття пожежею ознак надзвичайної ситуації, з урахуванням площі, виду пожежі та категорій земель, керівництво гасінням беруть на себе підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Як бачимо, до моменту виникнення надзвичайної ситуації пожежа, *гасінням пожежі* — це проблема організації — юридичної особи, в сфері управління якого знаходиться підприємство. Єдиного центрального органу виконавчої влади, діяльність якого була б спрямована на формування політики та здійснення нагляду за дотриманням законодавство у сфері попередження та гасіння лісових пожеж в Україні немає.

Модернізація системи захисту та охорони лісів від пожеж до нових умов у зв'язку зі змінами клімату здійснюється достатньо повільними кроками. Одним з останніх напрямів діяльності у досліджуваній сфері є звернення Регіонального Східноєвропейського центру моніторингу пожеж (REEFMC) щодо надзвичайної ситуації з лісовими пожежами в Україні. Метою звернення є привернення уваги Президента України, Прем'єр-міністра, керівників центральних органів виконавчої влади та місцевих органів влади, підприємств та

організацій, громадян, земле- та лісокористувачів щодо надзвичайної ситуації з лісовими пожежами в країні та рекомендації щодо дій лісової охорони із запобігання та гасіння лісових пожеж у період надзвичайної пожежної небезпеки 2020 року. Дане звернення зумовлено виникненням у 2020 році якісно нового типу надзвичайної пожежної небезпеки, що стало причиною найбільших в історії України площ пожеж у зоні відчуження та в інших регіонах нашої країни. Даний акт містить чіткі кроки, які слід вчинити кожній зі структур органів влади та відомствам для переходу на якісно новий рівень захисту лісових масивів та екосистем країни від вогню.

Отже, зміни клімату все більше загострюють лісопожежну проблему, що призводить до людських жертв і численних збитків. На сьогодні, на превеликий жаль, ми спостерігаємо несвоєчасну одноразову реакцію та мобілізацію всіх зусиль на чергову велику пожежу без наступних комплексних змін попередження лісових пожеж. Тому, постає питання зосередження більшої уваги на проблемі оцінки та аналізу явища природних пожеж на національному рівні. Першим кроком на цьому шляху має стати здійснення аналізу кліматичних умов території країни, враховуючи нові виклики ХХІ ст., насамперед глобальні зміни клімату. Наступним кроком – є розподіл напруженості пожежної небезпеки за кліматичними умовами країни та проведення районування території України за цими показниками.

Численні лісові пожежі, за останні пів року в Україні, вказали на значні недоліки чинної системи охорони лісів. Насамперед, спостерігаємо надієвість відомчого принципу охорони ландшафтів від пожеж. Запорука перемоги у боротьбі з пожежами катастрофічних масштабів, які при надзвичайних погодних умовах не піддаються контролю – це спільна, злагоджена діяльність декількох підрозділів лісової охорони та ДСНС. На жаль, нещодавні пожежі, які мали місце у квітні 2020 року, вказали на відсутність ефективної національної міжвідомчої системи гасіння лісових пожеж та недостатність уваги на рівні КМУ та РНБО щодо мобілізації сил відповідальних відомств.

Отже, нові кліматичні умови вимагають розробки новітньої системи управління лісовими пожежами та прийняття термінових законодавчих, організаційних, науково-дослідних заходів на рівні центральних органів виконавчої влади, а не окремого відомства. На цьому етапі, важливим є проведення аналізу, виправлення помилок

після пожеж, що вже мали місце та внесення змін до нормативних актів з метою попередження їх у майбутньому.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копиця Є. М.

**Плотникова А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 4 група**

ПРОФЕСІЙНА КРИТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ РОБОТИ

Хоча Конституційний Суд України (далі – КСУ) не є політичним органом, проте часто де факто він виконує роль арбітра, мотивами розсуду якого повинна бути не політична доцільність, а верховенство Конституції України. При цьому рішення КСУ є остаточними та не може бути оскарженим.

Діяльність КСУ завжди знаходиться під прискіпливим громадським контролем, тому кожне його рішення повинно бути максимально повним та обґрунтованим, а постать кожного судді – бездоганною. Досить умовно окремі інститути та категорії осіб можна назвати «опонентами» Конституційного Суду. На сучасному етапі можна виокремити декілька груп серед таких «опонентів».

Першу групу становлять політичні суб'єкти, чії правові позиції з питань тлумачення Конституції та вирішення відповідності Конституції України законів України та інших правових актів не відповідають юридичним позиціям, сформованим КСУ. Останнім часом практично кожна важлива справа розглядається КСУ в умовах жорсткого протистояння політичних сил. Очевидно, що хтось із сторін завжди залишається невдоволений результатом по кожній з таких справ, що викликає негативну реакцію з боку прибічників цих політичних сил. Істотною небезпекою діяльності КСУ є намагання різних політичних еліт, політичних сил та партій впливати на процес конституційного правосуддя.

До другої групи можна віднести тих громадян, на чії інтереси

суттєво впливають рішення Конституційного Суду України. В Україні як перехідній демократії із невисоким рівнем економічного розвитку серйозну критику можуть викликати справи, які стосуються соціального забезпечення. Основним принципом рішень КСУ в цій сфері є те, що відповідно до статті 22 Конституції України конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

З огляду на це можна згадати різку реакцію, викликану рішеннями КСУ від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011, а також від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012, де він у певній мірі змінив попередні юридичні позиції та зазначив, що передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними, а механізм реалізації цих прав може бути змінений державою, зокрема, через неможливість їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства.

У зв'язку із спадом економіки, у країні зменшуються бюджетні надходження. Внаслідок цього КСУ змушений розглядати справи, пов'язані з зменшенням або скасуванням державою певних соціальних виплат. В таких випадках громадяни виражають свою незгоду з позицією КСУ і починають сприймати роботу КСУ дуже критично.

Іншим прикладом може бути рішення КСУ від 22 травня 2018 р. № 5-р/2018 де суд зауважив, що Верховна Рада України скасувала гарантію для громадян похилого віку на достроковий вихід на пенсію, метою встановлення якої була ефективна реалізація конституційних прав людини на соціальний захист і достатній життєвий рівень. При цьому КСУ констатував, що перехідний період був явно недостатнім для того, щоб суб'єкти права змогли адаптуватися до законодавчих новел та скоригувати свої дії для реалізації права на достроковий вихід на пенсію. У такий спосіб, на думку суду, парламент знівельював сутність такого елемента конституційного принципу верховенства права, як юридична визначеність.

Третю групу становлять інші інститути громадянського суспільства. Діяльність інститутів громадянського суспільства допомагає КСУ у питаннях зміцнення демократії і поширенні ідеї конституціоналізму в державі. Вона часто приносить користь

суспільству. Однак, безмежна або безпідставна критика КСУ не є ефективним засобом розв'язання наявних в державі проблем, а навпаки, може стати причиною виникнення нових. Тому у цьому контексті важливо знайти баланс між вільним поширенням інформації про діяльність органу державної влади та повагою до суду.

Професійна критика на адресу Конституційного Суду України дійсно може виступати як засіб підвищення якості роботи КСУ, але вона повинна бути осмисленою, обґрунтованою, безсторонньою та компетентною. Проте очевидно, що сприйняття суспільством діяльності КСУ значною мірою залежить від нього самого. Важливе значення в цьому аспекті має належна мотивація усіх його актів, бездоганність їх юридичної аргументації, прозорість процедур слухань у суді.

Усвідомлюючи свою надзвичайну відповідальність перед суспільством, суддя КСУ у своїй діяльності та поза її межами повинен дотримуватися стандартів професійної етики судді, бути політично нейтральним. Стаття 148 КСУ визначає склад КСУ у кількості 18 суддів. Президент України, Верховна Рада України та З'їзд Суддів України призначають по шість суддів КСУ. Відбір кандидатур на посаду судді КСУ здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку. Процедура відбору суддів часто піддається критиці з двох причин – безпосередній (а не номінальній) участі у ній політичних суб'єктів та недостатній впровадженості конкурсних умов, де реальна конкуренція знань, умінь та навичок дозволить здобути перемогу. Формування поваги до суду та остаточних його рішень при одночасному вдосконаленні процедури формування складу є одним з важливих завдань держави та усіх його органів. Особливу небезпеку для незалежності роботи суду становлять політичні опоненти, оскільки їх вплив супроводжується правовим інструментарієм та може бути зумовлений кон'юнктурними рішеннями.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Полянський Б.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 8 група**

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Пенсійний фонд України є ключовою інституцією, діяльність якої безпосередньо впливає на стабільність функціонування державних фінансів. Він бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері пенсійного страхування, забезпечує збирання та акумулювання страхових внесків, повне своєчасне фінансування витрат на виплату пенсій і здійснює контроль за цільовим використання коштів.

Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Пенсійний фонд України є некомерційною самоврядною організацією, а в Положенні «про Пенсійний фонд України» говориться, що останній є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, котрий реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Що свідчить про правову колізію щодо його «подвійного» статусу, що на сьогодні не дозволяє говорити про нього як про самостійну страхову інституцію.

Однією з найпоширеніших проблем діяльності Пенсійного фонду України є дефіцит бюджету, адже від його збалансованості залежить функціонування усієї пенсійної системи держави. Перш за все, дефіцит виникає внаслідок незадовільного фінансового стану підприємств реального сектора економіки, які не можуть позбутися накопиченої заборгованості та зростаючих сум фінансових санкцій. процес її удосконалення залежить від багатьох чинників, що потребують об'єктивного розгляду в контексті нових суспільних пріоритетів. Пропоную такі шляхи покращення діяльності Пенсійного фонду України:

По-перше, потрібно збільшити відсоток працюючого населення

на фоні осіб-отримувачів пенсії. Необхідно розробити гнучкі механізми підвищення доходів бюджету Пенсійного фонду України та заходи, спрямовані на створення нових робочих місць і збільшення частки зайнятого населення

По-друге, на законодавчому рівні необхідно розробити процедуру поступового підвищення рівня заробітної плати та збільшення частки останньої у вартості товару чи послуги. Збільшення рівня заробітної плати в Україні й усунення порушень щодо її нарахування і виплати сприятиме збалансуванню бюджету Пенсійного фонду України, підвищенню розміру пенсійних виплат і покращенню якості життя усіх громадян.

По-четверте, необхідно удосконалити систему нарахування і перерахування пенсійних коштів, адже всі виплати Пенсійного фонду щорічно зазнають впливу інфляції, яку індексація не наздоганяє. В результаті це призводить до суттєвого зменшення купівельної спроможності пенсії. Це питання потребує уваги, адже розмір пенсії має бути однаковим для людей, які сплачували рівні внески.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначу, що на сьогодні існує багато недоліків щодо діяльності Пенсійного фонду України. Задля розв'язання вищеперерахованих та інших проблем необхідний комплексний підхід, оскільки фрагментарне вирішення окремих питань призведе до розбалансування та погіршення показників діяльності Пенсійного фонду України.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Попп З.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курсу, 6 групи**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначається, що забруднення атмосферного повітря є однією з найгостріших

екологічних проблем. Так, на сьогоднішній день рівень забруднення атмосферного повітря великих міст і промислових регіонів дуже високий, незважаючи на спад виробництва в Україні. Забруднення повітря – один із основних чинників ризику для здоров'я, пов'язаних з навколишнім середовищем. Всесвітньою організацією охорони здоров'я доведено, що чим нижче рівень забруднення повітря, тим менше серцево-судинних і респіраторних захворювань діагностують у населення. Серед європейських країн, Україна, за показником смертності через поганий стан довкілля посідає четверте місце.

Поточний стан ситуації із забрудненням повітря не є обнадійливим. Міністерство екології та природних ресурсів України зафіксувало, що у 2019 р. двома найбільшими джерелами штучного забруднення повітря в Україні були забруднення від стаціонарних джерел, що склали близько 2459,5 млн. т., тобто 59,7% від загального об'єму викидів, та забруднення від пересувних джерел, у розмірі 1659,5 млн. т., частка яких становить близько 40,2% загального забруднення, згідно з даними, опублікованими на офіційному сайті Держстату України.

Вважаємо, що пріоритетними напрямками державної екологічної політики на шляху оптимізації правових заходів щодо охорони атмосферного повітря мають стати вдосконалення дозвільної системи, державного нагляду, та економіко-правового стимулювання. Слід зазначити, що Міністерство довкілля України, з метою запровадження європейських норм, підготувало відповідний законопроект «Про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення», який імплементує більшість положень Директиви 2010/75/ЄС. Загалом, імплементация Директиви 2010/75/ЄС «Про промислові викиди» (інтегроване запобігання та контроль забруднення) – крок до системного захисту українських громадян від наслідків забруднення довкілля промисловістю. Звертаємо увагу на те, що введення правил, закріплених цією Директивою, є одним із зобов'язань України згідно з Угодою про асоціацію з ЄС. Впровадження зазначеної Директиви до національного законодавства спонукає до створення належного еколого-правового механізму контролю й скорочення промислового забруднення, а інтегровані дозволи, що видаватимуться замість низки існуючих, мають стати кроком до зменшення промислового забруднення. Суть такого дозволу полягає у тому, що викиди в

атмосферу, скиди у водні об'єкти й утворення відходів оцінюватимуться не окремо, а разом, тобто при видачі інтегрованого дозволу до уваги братиметься вплив підприємства на довкілля в цілому. Гранично допустимі викиди визначатимуться на основі висновків найкращих доступних технологій і методів управління або ж ВАТС (Best Available Techniques Conclusions). Звісно, це відбуватиметься поступово, починаючи з найбільших забруднювачів, якими виступають підприємства енергетики, металургії, хімічної промисловості тощо.

Доречно також наголосити й на необхідності оновлення підходів до економіко-правового стимулювання заходів охорони довкілля. Наприклад, німецьким урядом запроваджено наступні заходи в сфері підтримання контрольованого рівня забруднення повітря, збереження його якісних показників: використання ставок оподаткування для автовиробників як правового механізму екологічного контролю; зменшення викидів завдяки обмеженню максимально допустимих значень швидкості у правилах дорожнього руху у містах та поза ними, що дозволяє мінімізувати рівень викидів від кожного окремого автомобіля тощо. Щодо першого, держава, підвищуючи розмір податків для автовиробників, стимулює підвищення вартості їхньої продукції, що в свою чергу впливає на купівельну спроможність автомобілів, зменшуючи їхню чисельність, і відповідно об'єм викидів. Окрім того, держава може стимулювати перехід автовиробників на виробництво екологічно безпечної продукції, наприклад електромобілів, шляхом надання податкових пільг.

Резюмуючи наведене, зазначимо, що наразі в Україні є всі передумови для своєчасного вирішення проблеми забруднення атмосферного повітря. Взагалі, не можна казати про те, що це питання цілком ігнорується. Проблематика постійно піднімається у політичній медіа-площині, знято багато сюжетів у засобах масової інформації, створюються профільні органи, існує багато громадських організацій, тощо. Проте, відсутність системного й комплексного підходу до контролю за забрудненням повітря, архаїчність еколого-правових механізмів, велика кількість зайвих бюрократичних процедур, та інші фактори, у своїй сукупності не сприяють розвитку заходів охорони атмосферного повітря, а навпаки, стримують його. Тож, дискусійними залишаються питання про те, чи буде використано Україною успішний світовий досвід економічних стимулювань діяльності з охорони

довкілля , запроваджено європейські екологічні стандарти, системно оновлено національне екологічне законодавство, та чи залишиться держава гарантом забезпечення конституційного права кожного українця на безпечне для здоров'я довкілля.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Потапенко Л.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 1 курс, 14 група**

ДЖЕРЕЛА ПРАВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Разом із формуванням і розвитком держави Київська Русь відбувався процес становлення давньоруського права. Воно ґрунтувалося на східнослов'янській правовій традиції. Тому слід зазначити, що у IX-X ст. поширеною була система норм усного звичаєвого права. Нормами звичаєвого права регулювалися питання кровної помсти, майнові відносини, зокрема між купцями. Також до введення християнства на Русі нормами звичаєвого права регулювалися шлюбно-сімейні відносини. За його допомогою вирішувалися порядок діяльності і компетенція державних органів, формування збройних сил, збору податків тощо. Норми цього права визначали більшість положень юридичної відповідальності та особистості здійснення судочинства. Відтак звичаєве право можна знайти у всіх сферах суспільного життя Київської Русі. Деякі дослідники звертають увагу на те, що у літописних джерелах терміни «покон» (тобто закон) і «звичай» вживалися як синонімічні. Проте це не свідчить про неспроможність народу Київської Русі розрізнити ці поняття, а навпаки про їх спільне призначення та однакову юридичну силу.

У наслідок економічного, соціального, політичного розвитку Давньоукраїнської держави виникла нагальна потреба нормативно-правового регулювання. Серед перших відомих нормативно-правових актів виокремлюють русько-візантійські договори 911, 944, 971 рр., у яких знайшли відображення норми візантійського й давньоруського права.

Не меншу роль у формуванні права Київської Русі відіграло князівське законодавство. З того часу збереглося обмаль документів нормативного змісту, проте це зовсім не значить, що законодавча діяльність київських князів була на стільки обмеженою. Крім того, давні закони могли мати й усну форму. Слід відзначити, що князі з обережністю ставилися до реформування права, адже в суспільстві вже існувала узгоджена система звичаєвого права.

Водночас обговорюючи термін «князівське законодавство» необхідно зазначити, що він є відносно умовним, адже князі приймали закони не завжди одноосібно, а інколи й спільно з віче. Варто згадати слова українського вченого та державного діяча С. Шелухіна: «воля народу була правом і законом для князя, а бажання князя було тільки його претензією, досягнення якої залежало не від його права, а від права і волі народу». В епоху феодалної роздробленості загальнодержавне законодавство відображалось здебільшого в рішеннях феодалних з'їздів та договорах між удільними князями, що мали назву «хрестоцілувальні грамоти». Звідси більш вдалим терміном для визначення блоку джерел права, створених за результатами нормотворчої діяльності давньоруських князів міг би бути термін «княже право».

Важливими пам'ятками князівського законодавства були й церковні статuti князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Їх створенню сприяло те, що суспільство потребувало юридичного визначення місця церкви в державі, її правового статусу та окреслення сфери компетенції. Разом з ними були закріплені привілеї духовенства: право збирати податок на церкву, право мати феодално залежних людей. До їх юрисдикції були віднесені справи щодо сімейних відносин і щодо злочинів проти релігії. Ними було заборонено шлюби між родичами, багатоженство, самовільне розірвання шлюбу та змушування до вступу в шлюб.

Також, одним із видів князівського законодавства були договори князів із народом, які мали назву «ряди», договори між удільними князями, які мали назву «хрестоцілувальні грамоти», та їх з'їзди – снєми.

Одним із найважливіших джерел права Київської Русі перш за все вважається «Руська Правда». Текст цієї видатної пам'ятки міститься в літописах, у пізніх юридичних збірках. Збереглося понад 100 списків «Руської Правди», котрі мають відповідну класифікацію і назву. Прикладами є Синодальний, Академічний, Троїцький, Татищевський, Карамзінський, Археологічний списки. Їх назви залежать від

місцезнаходження, осіб, які їх знайшли, тощо. Поділяють три редакції списків «Руської Правди» залежно від їх змісту: Коротка Правда, Просторова Правда, Скорочена Правда.

Коротка Правда є її давньою редакцією і відображає руське право періоду становлення феодального ладу в Київській Русі. Просторова Правда – це збірник норм уже досить розвиненого феодального права. Скорочена є третьою редакцією Руської Правди, на думку більшості дослідників цієї пам'ятки культури, є переробленням одного із списків Просторової Правди, що було викликано потребами централізованої держави. За Руською Правдою розглядали справи, що посилались на право власності; договори: купівлі-продажу, позики, міни, особистого найму, поклажу; норму про зобов'язання відшкодувати заподіяну шкоду; несли в собі «образу», тобто злочин який ніс шкоду безпосередньо конкретній людині, її особистості й майну і т.д.

У Київській Русі система покарань не була особливо складною. В основі покарання за особливо тяжкі злочини, спочатку лежала відплата. З часом метою покарання стало насамперед відшкодування збитків потерпілому та його родичам, а також поповнення державної казни. Якщо говорити про покарання за посягання на життя, честь і майно, то за посягання на життя феодала кара була суворіша, ніж на життя простих вільних людей давньоруського суспільства. Тобто підхід до захисту інтересів феодалів і феодально залежного населення був неоднаковим. Вищою мірою покарання, за «Руською Правдою», був так званий «потік та розграбування». Цей вид покарання призначався за три види злочинів: убивство в розбої(ст. 7 П. П.), конокрадство(ст. 35 П. П.), підпал будинку й гумна(ст. 83 П. П.). Це покарання виражалося у тому, що злочинець, у якого забирали все майно («пограбування»), виганявся разом із жінкою й дітьми з общини («потік»), що прирікало їх або на загибель, або на перехід у становище рабів. Але частіше за все покарання базувалися на грошових стягненнях та штрафів.

Слід зауважити, що історія «Руської Правди» не завершується припиненням державності Київської Русі, оскільки її чинність зберігалась у Галицько-Волинській державі та навіть в умовах поневолення українських земель іноземними державами. «Руська Правда» була чинна до 1434 р. у Галичині та інших українських землях, які увійшли до складу Польського королівства. А на тих землях України які перебували у складі Великого князівства Литовського, збірник законів діяв до 1529 р. й значна

частина його норм у редактованому вигляді увійшла до складу Статутів 1529, 1566 і 1588 років, Судебника 1468 р., а також інших законодавчих актів цієї держави. Отже «Руська Правда» – це найважливіша письмова пам'ятка українського права, яка упорядковувала життя громадян Давньоруської держави.

Таким чином, створення Київської Русі як єдиної держави позитивно вплинуло на державно-правовий розвиток східних слов'ян. Історико-правовий огляд джерел права Київської Русі доводить розвиненість тогочасної правової системи цієї держави. «Руська Правда» базувалася саме на звичаєво-правових нормах, коли інші джерела права регулювали значно менший спектр правовідносин, більшість були порівняно новими чи не регулювалися звичаєвим правом. Не мав визначального характеру, хоч і був значним, вплив іноземних правових систем (насамперед Візантії), він лише доповнював національну руську основу правової системи Київської держави. Тож, Київська Русь була могутньою державою середньовіччя та посідає значне місце у всесвітній історії.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Прищепя К.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 1 група 3 курс**

РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄСПЛ У ВИРІШЕННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що податкові спори належать до найбільш розповсюдженої категорії адміністративних справ якщо виходити з їх кількості. Такі спори мають вагомое значення як для держави, так і для платників податків та зборів. Для їх вирішення важливе значення має практика ЄСПЛ яка відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права в Україні. Більш того, таке джерело права має міжнародно-правову природу, а отже відповідно до статті 9 Конституції України та Віденської конвенції про право міжнародних договорів, повинно мати пріоритетних характер по

відношенню до всього національного законодавства, за виключенням тільки Основного Закону. Проте, національні суди часто застосовують Рішення ЄСПЛ неправильно вихолощуючи їх зміст та призначення.

Особливістю практики ЄСПЛ податкового характеру є відносно невелика кількість Рішень, прийнятих судом щодо таких правовідносин. Справа полягає в тому, що ЄСПЛ прагне утримуватись від розгляду податкових конфліктів, залишаючи такі питання на внутрішній розсуд держави. Його втручання відбувається лише у тому разі, коли національні суди здійснюючи правосуддя щодо платників податків і зборів порушили основоположні права фізичних чи юридичних осіб, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколами.

Така ситуація полегшує використання адміністративними судами України податкових кейсів ЄСПЛ, так як їх невелика кількість полегшує вибір необхідної для конкретної ситуації правової позиції ЄСПЛ. В цілому, всі Рішення, які застосовуються в межах адміністративної юрисдикції України можна розділити на наступні категорії:

1. Справи ЄСПЛ щодо податкового кредиту та відшкодування надміру сплачених податків. (Наприклад: справи «Інтерсплав проти України», «Булвес АД проти Болгарії», «Бізнес Суппорт Центр проти Болгарії», «Красимир Мілчев АТЕВ проти Болгарії», «Еуромак Метал Доо проти колишньої Югославської Республіки Македонія» тощо)

2. Справи ЄСПЛ щодо незаконного арешту майна платника податків. (Наприклад: справи «Гентріх проти Франції», «Гасус Досьер унд Фордертехнік проти Нідерландів», «Металко проти Угорщини», «Агосі проти Сполученого Королівства» тощо).

3. Справи ЄСПЛ, в яких роз'яснено сутність якісного податкового законодавства. (Наприклад: справи «Щокін проти України», «Серков проти України», «Максиміліан Абас проти Нідерландів» тощо)

4. Справи ЄСПЛ в яких приділено увагу порушенням права на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд податкових спорів, а також затягуванню судового процесу зі сторони фіскальних органів чи платників податків. (Наприклад: справи «Мурен проти Німеччини», «Фельдман проти України», «Ракітін проти України», «Сокор проти України» тощо)

5. Практика ЄСПЛ щодо дотримання принципу пропорційності при накладенні податкових штрафів та відшкодуванні державою шкоди платникам податків. (Наприклад: справи «Мамідакіс проти Греції», «Райнер проти Болгарії», «Терем ЛТД, Чететкін та Оліус проти України», «Мацюк проти України» тощо).

6. Практика ЄСПЛ стосовно тлумачення загальних засад податкового та митного законодавства. (Наприклад: справи «Жубер проти Франції», «Смірнов проти України», «Христов проти України» тощо).

7. Рішення ЄСПЛ, прийняті в контексті вивчення питання обміну податковою інформацією (Наприклад: справи «G.S.B проти Швейцарії», «Сатакуннан Марккінапорссі Ой та Сатамедіа Ой проти Фінляндії» тощо).

8. Практика ЄСПЛ, яка сформувалася навколо тематики дискримінації платників податків при проведенні фіскальної політики держави (Наприклад: справи «Дарбі проти Швеції», «Філдінг проти Сполученого Королівства» тощо).

Практика ЄСПЛ містить усталені правові категорії, відсутні в українському фінансовому законодавстві. Наприклад, велика кількість Рішень цієї наддержавної судової установи присвячено поняттю «якісного податкового закону». Якісним ЄПЛ називає лише той, закон який однозначно регулює прав та обов'язки сторін фінансових правовідносин, а також їхню взаємодію. При цьому, ЄСПЛ виходить з того що відсутність якісного законодавчого регулювання завжди має призводити обмеження правового розсуду фіскальних органів яким зборонено все крім того, що прямо дозволено законом. Залучення такого правового підходу до національної судової практики дозволяє обмежити свавілля податкових органів.

Національні суди України схильні брати до уваги ті правові позиції ЄСПЛ, в яких суд детально зупиняє свою увагу на питаннях незаконного втручання до мирного володіння майном. В контексті податкових спорів висновки ЄСПЛ слугують українському правосуддю для підтвердження випадків неправомірного накладення податкових санкцій, надмірного оподаткування, подвійного оподаткування тощо. Частіше за все практика ЄСПЛ застосовується тут у справах щодо оскарження накладення штрафу, або пені визнання неправомірним донарахування ставки податку чи збору тощо.

Проте, водночас ми маємо і деструктивні тенденції у застосуванні практики ЄСПЛ при вирішенні податкових спорів.

Оскільки в профільному законі не конкретизовано які саме рішення ЄСПЛ можливо застосовувати, окремі суди виходять з того, що можна механічно послатися і на рішення проти інших держав. Проте, інші держави мають власні процедури відправлення правосуддя у податкових справах і через це ЄСПЛ приймав щодо них Рішення, досліджуючи саме їх законодавство, а не українське.

ЄСПЛ постійно підтримує ідею того, що тлумачення ним норм Конвенції є еволюційним – воно із часом розвивається, трансформується. Тож не дивно, що виникають випадки, коли з приводу застосування одного і того ж самого припису Конвенції ним приймалися рішення з різною, а подекуди протилежною правовою позицією. В сою чергу, українські суди можуть застосовувати такі правові висновки ЄСПЛ у податкових спорах безсистемно.

При посиланні на Рішення ЄСПЛ у податкових спорах, українські судді часто не вдаються до роз'яснення того, з яких причин ними обране саме те або інше Рішення ЄСПЛ з-поміж всієї податкової практики цієї установи. Більш того, судді рідко пояснюють, яким чином за цитована частина обраного ними Рішення дозволяє відправити правосуддя по розглядуваному податковому спору. Більшість суддів, які розглядають палаткові спори часто мають низький рівень знань у сферах міжнародного публічного права та права Ради Європи, а тому застосовують практику ЄСПЛ неефективно.

Таким чином керуючись сформульованими у роботі положеннями, ми пропонуємо використовувати практику ЄСПЛ при вирішенні податкових спорів відповідно до таких правил:

- необхідно брати до уваги лише практику ЄСПЛ фінансово-правового характеру відсіюючи недоречні до даної ситуації кейси.

- доцільно посилатися не на все Рішення, а лише на ту його частину, яка безпосередньо стосується конкретного податкового спору, що має бути розглянутий судом.

- ні в якому разі не можна висмикувати припис ЄСПЛ з контексту тих обставин, в яких було прийнято відповідне Рішення.

- тлумачення правових позицій ЄСПЛ не повинно бути розширювальним, судді не мають права викривляти зміст практики ЄСПЛ, підлаштовуючи її під свої потреби.

- практику ЄСПЛ неможливо використовувати у відриві від Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

- Рішення ЄСПЛ, прийняті проти інших держав більш доречно використовувати для роз'яснення загальних питань податкового права, а при вузькій специфіці набагато більш доцільні Рішення, прийняті проти України.

- у разі наявності різних правових позицій, висловлених ЄСПЛ щодо одного і того самого питання, варто надавати перевагу останній.

- Верховному Суду в межах узагальнення національної практики застосування Рішень ЄСПЛ для відправлення судочинства у податкових спорах потрібно домогтися однозначності та єдиного напрямку розвитку такої діяльності.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Процюк К.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 19 група**

РУСЬКА ПРАВДА

Моя робота присвячена дослідженню видатного політичного документу в історії України-Руської Правди та головні положення цього документу. «Руська Правда» – це найдавніший звод законів який формувався протягом XI-XII ст., але окремі її статті ідуть у язичницьку давнину. Зараз мається більш ста списків, що сильно розрізняються за складом, обсягом та структурою. Тому у даній роботі ми розглянемо дуже цікаву тему та дізнаємося багато чого нового.

Доречно буде почати з Історії права України, вона починається з усних пам'яток (правових норм, не зафіксованих у офіційних документах) подібно до того, як історія літератури починається з усної народної творчості. Упродовж багатьох віків провідну роль у правовій системі відігравали обов'язкові для населення давні звичаї. У своїй сукупності вони створювали звичаєве право, яке регулювало більшість суспільних відносин. В Україні до звичаєвого права ставилися особливо шанобливо. «Немає краю без свого звичаю. Звичай – це другий закон», –

стверджує давнє українське прислів'я. Пізніше звичаєве право стало допоміжним джерелом, до якого зверталися в разі відсутності відповідних норм у законодавстві.

Взірцем органічного поєднання державної законотворчості з нормами звичаєвого права, за твердженням учених, є виданий Ярославом Мудрим збірник законів, названий «Руською правдою». До правління Ярослава, ніхто не складав письмових документів з кодексом правових, кримінальних і адміністративних норм. Це стало однією з вагомих причин, за які Ярослав Володимирович отримав прізвисько Мудрий. На тексті цього документа базується все подальше законодавство Київської Русі.

Але повернемося до «Руської правди» – зводу законів Київської Русі. Головна мета цього зводу законів – забезпечення безпеки громадян, охорона їх власності, права спадщини, судові правила, позики під проценти, охорона морально-етичних норм і традицій. Статті «Руської правди» дають досить повне уявлення про правову систему Київської Русі взагалі, і основні принципи її облаштування. Гарним прикладом є те, що найбільші покарання призначалися за шкоду, спричинену представникам панівної верхівки, тобто права та інтереси феодалів і феодално-залежного населення захищались неоднаково. Найбільші покарання призначалися за шкоду, спричинену представникам панівної верхівки. Головним видом відплати за різні правопорушення були грошові стягнення. Тілесних покарань «Руська правда» не встановлювала, за винятком кари для холопів та побиття вільної людини. Смертної кари цим актом також не передбачалося. Розміри грошових виплат, як і в більшості інших феодальних кодексів залежали від соціальної належності потерпілих.

Попри упривілейоване становище вищих прошарків суспільства, всі вільні люди перебували під опікою «Руської правди», головним завданням якої було давати можливість сторонам боронити свої права на життя, здоров'я і майно, а судові – підставу до справедливого вироку. Закони визначали значне грошове відшкодування за вчинене насилля. Наприклад, за будь-який удар неоголеним мечем або його рукояткою, палицею, чашею або долонею - штраф у 12 гривень; за будь-яку легку рану або поштовх 3 гривни до скарбниці й 1 гривну пораненому на лікування. Суворіші штрафи передбачалися за пошкодження носа, руки, ока, ноги, коли винуватець сплачував 20 гривень до скарбниці, а самому

каліченому – 10 гривень. Навіть за погрозу мечем – пеня в 1 гривну. Таким чином законодавчо забезпечувалась особиста фізична безпека громадян.

Вельми суворо каралися в законі дії, які завдають шкоди або призводять до загибелі живої природи, тобто – браконьєрство. За умисно зарізаного чужого коня або іншу худобу зловмисник сплачує 12 гривень до скарбниці, а хазяїну – 1 гривну. За зрізані дерева з племінними вуликами бджіл винний зобов'язаний внести до скарбниці 3 гривни, за дерево – півгривни, за вигнання бджіл – 3 гривни, а хазяїну «за мед нелаженого вулика – 10 кун, а за лаженого – 5 кун». У законі передбачено особливе покарання за підпал будинку або току. Такий палій «видається головою князю з усім маєтком, з якого потрібно раніше винагородити збиток, завданий хазяїном току або будинку». Характерною прикметою «Руської правди» була еволюція в бік гуманності, наприклад, заміна кари смерті грошовою карою.

Главою правосуддя в ті історичні часи вважали князя, а князівський двірмісцем суду. Для рішення судової справи позивач мав іти з відповідачем на взвод перед 12 громадянами, тобто присяжними, які розбирали обставини справи по совісті, а суддя визначав міру покарання. Важливу роль відігравали свідки в кожній кримінальній справі. Згідно з законом Ярослава «будь-який кримінальний донос вимагає свідків і присяги семи чоловік, але варяг і чужоземець зобов'язується представляти тільки двох». Отже, й тут помітне заступництво іноземцям. Далі в законі зазначено, що свідки мають бути завжди громадянами вільними і тільки «за потреби і в малому позові дозволено послатися на тіуна боярського або закабаленого слугу». Чи має якесь значення перший збірник законів давньої Київської держави для сучасного світу? Звичайно, що має. По-перше, це перший правовий документ, доступний для читання сучасній людині, завдяки якому ми маємо уявлення про судові процеси в Київській Русі. По-друге, це основа, спираючись на яку і складалася вся подальша законодавча система. До речі, цікавий факт. Назва «кримінальний» походить від давньоруського «головщина», що означало вбивство. По-третє, ми маємо уявлення про традиції та звичаї в Київській Русі.

Таким чином, «Руська правда» стала першим нормативно-правовим документом в Київській Русі, який об'єднав в собі всі існуючі закони і укази і сформував якусь подобу єдиної нормативно-

законодавчої системи. Вона є важливим історичним джерелом для пізнання найдавніших норм українського звичаєвого права, а згодом княжого законодавства і судових вироків, допомагає дослідникам відтворювати діяльність адміністративного княжого апарату, виявляти нюанси суспільного розшарування, досліджувати вияви фінансових операцій та ін. «Руська правда» мала величезне значення для подальшого розвитку правової системи в інших слов'янських народів. Разом з тим, «Руська правда» є важливим пам'ятником культури, тому що являє собою блискучий зразок писемності та писемної культури самого раннього періоду розвитку держави.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Пушкова В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 9 група**

ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Одним із найбільших багатств України є ліс. Він відіграє надзвичайно важливу господарську, економічну та екологічну роль. На сучасному етапі розвитку лісового господарства України стають пріоритетними та актуальними різноманітні аспекти права приватної власності на ліси, а саме підстави набуття та припинення права приватної власності на даний природний об'єкт, ведення лісового господарства, лісоуправління, багатоцільового використання лісових ресурсів і корисних властивостей лісу, а також збільшення площі лісів. У цьому контексті доцільним є дослідження юридичних підстав набуття права приватної власності на ліси за нормами національного законодавства.

Дослідженням даної проблематики в Україні займалися такі вчені, як Г.І. Балюк, М.М. Заверюха, І.І. Каракаш, П.Ф. Кулинич, В.П. Непийвода, Я.В. Оніка, В.П. Печуляк, А.К. Соколова, О.П. Чопик,

С.М. Шершун, М.В. Шульга, Н.Г. Юрчишин та інші. Доцільно звернути увагу на особливості виникнення права приватної власності на ліси, співвідношення правових конструкцій «право на земельну лісову ділянку», «право на земельну ділянку лісогосподарського призначення» та «право на ліси».

Відповідно до статті 1 Лісового кодексу України земельна лісова ділянка розглядається як земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства, а до земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства, а також до земель лісогосподарського призначення не належать землі, на яких розташовані полезахисні лісові смуги (ст. 5). В той час, як лісова ділянка – це ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі (ст. 1 ЛК). Доречно привернути увагу, що саме співвідношення правових категорій «земельна ділянка лісогосподарського призначення» та «земельна ділянка лісового фонду» відіграє вагоме значення для усунення прогалин в правозастосування. При цьому остання має розглядатися як ширша категорія, отже до її складу можуть входити не лише землі лісогосподарського призначення, а й інших категорій земель.

Отже, виходячи з окресленого, а також з урахуванням приписів статей 12 та 13 Лісового кодексу України (далі – ЛК) та статей 55 та 56 Земельного Кодексу України, маємо констатувати, що «право на земельну лісову ділянку» та «право на ліси», «право на земельну ділянку лісогосподарського призначення» як правові конструкції не тотожні. Останнє визначається, як землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства, належать до земель лісогосподарського призначення, на які поширюється

особливий режим щодо використання, надання в користування та передачі у власність. Зі змісту ч. 1 ст. 12 ЛК земельна лісова ділянка у розумінні кодексу є ділянкою з вже сформованою частиною лісового фонду – лісом, у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств, та яка набувається з безпосередньою метою ведення лісового господарства, а ч. 2 та ч. 3 ст. 12 ЛК вже говорять саме про право на ліси, яке є похідним (ст. 13 ЛК) від права на земельну ділянку, тобто є розрив у часовому вимірі, щодо права власності на землю та права власності на ліси. Згідно ст. 13 право приватної власності на ліси громадян та юридичних осіб України виникає з дня державної реєстрації права власності на земельну ділянку. Отже, у будь-якому разі, право на земельну лісову ділянку чи право на ліс є похідним, якому притаманний нерозривний зв'язок із самою земельною ділянкою.

На думку Н.Г. Юрчишина: «право приватної власності на ліси є складним, комплексним інститутом, на структуру, сутність і характер якого впливають норми лісового, земельного, екологічного, природоресурсного, цивільного законодавства, а також норми інших галузей права. Особливістю інституту права приватної власності на ліси в Україні є й те, що останній стосується довготривалих та різноманітних інтересів окремих осіб, місцевого населення, держави в цілому, а в широкому значенні — і міжнародного співтовариства».

Відтак, застосування норм земельного та лісового законодавства при визначенні правового режиму земель лісогосподарського призначення повинне базуватися на пріоритетності норм земельного законодавства перед нормами лісового законодавства, а не навпаки. Оскільки земельна ділянка й права на неї на землях лісогосподарського призначення є об'єктом земельних правовідносин, то суб'єктний склад і зміст таких правовідносин повинні визначатися згідно з нормами земельного законодавства в поєднанні з нормами лісового законодавства в частині використання та охорони лісового фонду (Постанова ВС від 30.09.2020 по справі № 369/225/17).

Багато науковців на підставі комплексного аналізу норм земельного та лісового кодексів доводять, що відносно земель лісогосподарського призначення все ж таки досі зберігається законодавчо встановлено пріоритет права державної та комунальної власності (наприклад, постанова ВС від 03 вересня 2020 року у справі № 911/3306/17). Додамо, що для отримання саме такої земельної лісової

ділянки у приватну власність потрібно змінювати технічну документацію на землю та, перш за все, – цільове призначення.

Питання приватної власності на ліси є багатоаспектним, полівидовим поняттям. З одного боку, приватна власність забезпечує стабільність та добробут суспільства, а в сфері лісокористування стимулює більш раціональне використання та бережливе ставлення громадян до належних їм лісових ресурсів, враховуючи цінність лісу для навколишнього середовища та майбутніх поколінь. З іншого боку, існує ризик, що приватна власність на ліси може нанести шкоду лісовому фонду країни через неконтрольовану поведінку власників, які будуть мати на меті лише короткострокові цілі.

Таким чином, право приватної власності на ліси, у контексті ст. 12 Лісового Кодексу, нерозривно пов'язане з набуттям права власності на земельну ділянку. Важливе значення при оформленні права приватної власності на земельну лісову ділянку має безпосереднє цільове призначення земельної ділянки, її правовий режим та розташування.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Ральченко Е.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 8 група**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

7 лютого 2019 р. Верховною Радою України було закріплено у Преамбулі Конституції України стратегічний курс України на членство в Європейському союзі й НАТО. Згідно з пояснювальною запискою, закріплення на конституційному рівні правової визначеності курсу України на членство в ЄС і НАТО "мобілізуватиме українське суспільство і українську владу та сприятиме реформам, спрямованим на досягнення критеріїв повноправного членства в ЄС і НАТО". Відповідно, це вплинуло на визначення основних напрямів державної

політики в Україні, зокрема і в екологічній сфері.

Таким чином, актуальним питанням сьогодення є визначення правових основ державної екологічної політики та аналіз деяких її положень саме через призму засад, які діють в Європейській спільноті.

Основним нормативно-правовим актом, який визначає основні напрями політики в екологічній сфері, є Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. Схваленням Стратегії Україною виконано основне зобов'язання в довкільній галузі у рамках реалізації пріоритетів Порядку денного Асоціації Україна – ЄС. Закон зазначено, що одним із принципів реалізації засад державної екологічної політики є міжнародна співпраця та євроінтеграція. Також одним із завдань удосконалення та розвитку державної системи природоохоронного управління є розвиток і вдосконалення природоохоронного законодавства та підвищення рівня його дотримання, включаючи наближення законодавства України до права (acquis) Європейського Союзу.

Таким чином, на законодавчому рівні Україною встановлено орієнтацію на європейський підхід до формування та правового регулювання екологічної політики. Також, можна говорити про те, що в основі євроінтеграційних прагнень України лежать процеси наближення українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, а це вимагає дотримання відповідних екологічних вимог, гармонізації у сфері правового регулювання охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки держави.

Проте, існує ряд проблемних питань, пов'язаних з реалізацією вищезазначених вимог на практиці. Так, Міністерством з питань стратегічних галузей промисловості було висловлено пропозицію про відстрочення імплементації законодавства ЄС, зокрема у частині захисту довкілля, у зв'язку з високими економічними витратами на модернізацію підприємств скляної, хімічної, гірничнорудної та металургійної галузей з метою досягнення відповідності вимогам Директив ЄС по викидам в повітря.

Це, на жаль, свідчить про неготовність України повною мірою виконувати дані ЄС зобов'язання в Угоді про імплементацію 29

директив і регламентів у сфері охорони довкілля і зміни клімату. Щоправда, щодо багатьох положень крайні терміни уже минули, а діяльність з питань забезпечення охорони та належної якості атмосферного повітря і боротьби із промисловим забрудненням належить до сфер, що мають низький прогрес виконання.

Однак, додатковим стимулом для пришвидшення впровадження вищезазначених вимог може стати розроблена Радою ЄС Європейська зелена угода (European Green Deal), що являє собою програму дій Європейського Союзу, та має на меті перехід до кліматично нейтральної Європи до 2050 р. Безсумнівно, що впровадження прогресивних екологічних положень, екологічна модернізація підприємств потребує значних коштів. Особливо вартісним є впровадження директив у сфері атмосферного повітря і промислового забруднення. Проте завдання Уряду нашої держави і полягає знаходженні найкращих, найвигідніших та найефективніших шляхів реалізації державної політики, встановленої Верховною Радою України, та забезпеченні виконання даних державою зобов'язань у Міжнародних договорах та національних актах, в тому числі і в екологічній сфері.

Іншим проблемним питанням реалізації державної екологічної політики відповідно до європейських принципів, на якому варто зацентувати увагу, є тривале виконання зобов'язань Україною, зокрема й щодо встановлення нормативно-правового регулювання та всебічного контролю за його дотриманням з боку держави в певних сферах екологічної політики.

Так, Угодою про асоціацію між Україною та ЄС передбачено запровадження принципу розширеної відповідальності виробника в Україні протягом п'яти років, що передбачає в тому числі прийняття законодавчих рішень щодо відповідальності підприємців за утилізацію упаковки, в якій знаходилася їх продукція. Варто зазначити, така система розширеної відповідальності виробника нині успішно функціонує в 27 країнах ЄС. Саме тому в Україні необхідно запровадити такий принцип, за яким підприємець нестиме відповідальність за можливість утилізації упаковки, в якій знаходиться його продукція, та таке її здійснення. Адже на сьогодні в Україні діє принцип, по якому, на жаль, підприємства не несуть відповідальності за утилізацію використаної упаковки, в якій знаходиться їхня

продукції, що може загрожувати екологічній безпеці країни в довгостроковій перспективі.

На основі викладеного вище, варто зробити висновок, що правове регулювання охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки в Україні повинно здійснюватися із врахуванням вимог євроінтеграційних процесів, із належною та своєчасною реалізацією організаційних та правових заходів державної екологічної політики.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Копиця Є.М.

**Репрінцева В.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет адвокатури, 3 курс, 1 група**

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ІНОЗЕМЦІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОГО В'ЇЗДУ В КРАЇНУ

Актуальність обраної теми дослідження доводиться тим, що перед кожною державою постають нагальні питання підтримки правопорядку. Іноземці мають правовий режим відмінний від правового режиму громадян країни. Саме тому щодо питань їхнього в'їзду та виїзду за межі України є окреме правове регулювання. В межах цих тез ми приділимо ключову увагу питанню особливостей затримання іноземців для запобігання незаконному в'їзду в Україну.

Дане питання врегульовується в трьох аспектах. Перший аспект – гарантування правосуб'єктності кожному. Відповідно до Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, кожна людина, незалежно від власного громадянства чи підданства, має право на визнання її правосуб'єктності, що завжди включає визнання та гарантування її основоположних прав та свобод. Затримання іноземця при в'їзді в країну завжди пов'язане з обмеженням його права на свободу пересування та права на свободу обрання місця проживання. Саме тому, здійснюючи затримання іноземця, слід дотримуватись законних процедур задля того, щоб обмеження зазначеного права не впливало на інші основоположні

права – право на життя та право на охорону здоров'я.

Затримка іноземного громадянина повинна відповідати всім вимогам виробленого ЄСПЛ трискладового тесту на пропорційність. Зокрема, затримка іноземця має бути законною, здійснюватись для досягнення легітимної мети і обмеження прав людини при затримці має здійснюватись з урахуванням забезпечення прав людини та мінімального їх обмеження.

По-друге, ми не можемо не звернути увагу на те, що затримання іноземців відрізняється в залежності від їхнього правового статусу. Певні нюанси виникають при затримці біпатридів – громадян чи підданих декількох держав. Візьмемо для прикладу Україну. Відповідно до Закону України «Про громадянство України», особа, яка на законних підставах набула громадянство іноземної держави, але не вийшла з громадянства України розглядається Україною лише як громадянин України. З іншого боку, складність виникає, коли біпатрид має громадянства різних держав, з якими країна, яка його затримала має угоди щодо його видачі.

Найбільш поширеною підставою для затримки іноземця при в'їзді в країну є його оголошення у розшук чи визнання його в країні куди він направляється небажаною персоною. В першому випадку держава здійснює екстрадицію відповідно до наявних у неї двосторонніх чи багатосторонніх угод про видачу та арешт іноземних громадян. Також затримка особи може бути здійснена за запитом уповноваженого органу влади. В Україні уповноваженими органами, які вирішують питання щодо такої затримки є Міністерство юстиції та Офіс генерального прокурора. Це арешт іноземця в рамках міжнародної кримінально-процесуальної допомоги.

Інше питання, яке важливо дотримати при затриманні іноземців – забезпечення права на законну процедуру. Міжнародно-правові стандарти прав людини та міжнародні договори щодо екстрадиції іноземці завжди передбачають імперативність процедури затримання. Іноземні громадяни чи піддані, за загальним правилом, користуються режим найбільшого сприйняття – вони наділені всіма правами та обов'язками крім тих, якими можуть володіти лише громадяни. Саме через це при затриманні іноземця під час в'їзду в державу слід проводити всі процедури в порядку визначеному законом.

Національне законодавство має надавати однозначні вказівки з

цього питання. ЄСПЛ у багатьох рішеннях, зокрема у справі «Омельченки проти України», неодноразово зазначав, що при затримці іноземців слід гарантувати їм право на судове оскарження вказаного затримання та право на правову допомогу при такому затриманні. Також, слід гарантувати іноземному громадянину при його затримці право на зв'язок з дипломатичною чи консульською установою його держави.

Затримка іноземних акредитованих дипломатичних чи консульських представників має власну специфіку. Такі особи користуються дипломатичним та консульським імунітетом. Їхній правовий статус гарантується міжнародними угодами. Саме тому дипломатичного чи консульського представника неможливо затримати в загальному порядку. Його можливо видворити з держави шляхом оголошення небажаною особою, або через звернення до міністерства закордонних справ країни його громадянської належності.

Для України актуальним питання в цьому контексті є досягнення правових стандартів ЄС. У ЄС громадяни країн-членів користуються режимом найбільшого прийняття. Саме через це громадяни ЄС при затримці під час в'їзду в іншу країну — член ЄС — частіше за все підлягають однаковим процедурам із громадянами відповідної держави.

Отже, підводячи підсумок, слід зазначити, що дане питання є багатограним. Для України перспективним є його дослідження в розрізі гарантування прав затриманих іноземців.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

Рудика В.Я.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 11 група

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Однією з актуальних екологічних проблем в Україні є вдосконалення правового регулювання поводження з відходами. Зі стрімким розвитком різних сфер економіки та збільшенням кількості суб'єктів господарювання, з'являється не лише більше вироблених товарів, але й відходів, без яких неможливий процес виробництва. На жаль, українська політика у сфері поводження з відходами не відповідає міжнародному досвіду та потребує впровадження ефективних інструментів регулювання цього питання та внесення відповідних змін до законодавства.

Важливим кроком на шляху до цього є прийняття 2017 р. Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, яка була розроблена Кабінетом міністрів спільно з міжнародними партнерами. Прийняття вказаної Стратегії є відповіддю на критичну ситуацію, яка скалася в нашій країні у зв'язку з утворенням, накопиченням, зберіганням, переробленням, утилізацією та захороненням відходів. У даному нормативному документі зазначається, що «домінуючим способом поводження з побутовими відходами залишається їх вивезення та захоронення на полігонах та сміттєзвалищах. У 2016 р. лише 5,8 відсотка утворених побутових відходів перероблено.» До того ж, прослідковується тенденція утворення несанкціонованих сміттєзвалищ через низько ефективну систему контролю та неналежну політику поводження з відходами.

Директива Європейського Парламенту та Ради про відходи та скасування деяких директив №2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 р. передбачає запро- вадження чіткої ієрархії пріоритетів поводження з відходами: запобігання; підготовка до повторного використання; переробка; інший тип утилізації, наприклад для відновлення енергії; ліквідацію (видалення на звалища). Українське законодавство частково

адаптоване до такої послідовності дій з відходами, хоча чимало проблем залишаються невирішеними. Також закріплення знайшов принцип «забруднювач платить», що покладає на виробника та фактичного володільця відходів поводитися з ними у спосіб, що гарантує максимально можливий рівень захисту навколишнього середовища та здоров'я людини. Цей документ закріплює необхідність підготовки нормативно-правового акту щодо створення та ведення офіційних реєстрів суб'єктів господарювання у сфері поводження з відходами (перевізників, операторів утилізації та видалення, їх посередників у галузі поводження з відходами). До того ж, наголошується на важливості популяризації заходів, які стимулюватимуть розвиток та виробництво продукції багаторазового використання, яка в кінцевому результаті може бути перероблена, та ліквідація якої не шкодить довкіллю.

Наступними напрямками, що охоплюються відповідною Директивою є встановлення розширеної відповідальності виробника та впровадження роздільного збору. Але, в Україні повністю ці інструменти правового регулювання поводження з відходами не закріплені на законодавчому рівні. Зокрема, роздільний збір почав запроваджуватися в різних регіонах, але його масштаби залишаються мізерними. Як наголошують експерти Офісу підтримки та впровадження реформ Міністерства регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України, що проблема полягає в тому, що система управління побутовими відходами будується виключно органами місцевого рівня, які мають бути більш оперативними та контролювати розвиток системи роздільного збору. Наступною невирішеною проблемою на шляху до впорядкування правового регулювання поводження з відходами згідно з європейськими стандартами є запровадження розширеної відповідальності виробників, яка полягає в обтяженні суб'єктів господарювання, які виробляють товари в упаковці додатковим фінансуванням інфраструктури роздільного збору. Також Директива встановлює ціль – підготуватися до 2020 року до повторного використання та перероблення відходів, принаймні таких як папір, метал, пластик та скло з домогосподарств та, по можливості, з інших джерел.

Наступним важливим документом у цій сфері виступає

Директива №94/62/ЄС про упаковку та відходи упаковки, якою введено стандарти щодо складу пакувальних матеріалів, якими передбачено обмеження вмісту важких металів. Також вказується на необхідності державам-членам запровадити на національному рівні системи, які зможуть забезпечити повернення або збір використаних упаковок або відходів з упаковок від споживача чи іншого кінцевого користувача для направлення до відповідних альтернативних способів поводження з відходами, а також для їх повторного використання чи відновлення в цілях виконання цієї Директиви.

Також необхідно згадати Директиву №2012/19/ЄС про відходи електричного та електронного обладнання, яка покликана звести до мінімуму екологічну шкоду від утилізації відходів електричного обладнання, зобов'язавши виробників, продавців і імпортерів збирати, повторно використовувати, переробляти або утилізувати такі відходи. Відходи від обладнання мають бути поділені на різні категорії для подальшого використання, переробки та утилізації. 30 серпня 2017 року був представлений проект закону «Про відходи електричного та електронного обладнання», який не набув чинності. Таким нормативно-правовим актом його автори мали на меті запобігти негативному впливу цих відходів на здоров'я людей та навколишнє природне середовище, повернути в економічний обіг вторинну сировину для переробної промисловості через запровадження організацій розширеної відповідальності виробників.

Підсумовуючи, варто зазначити, що серед недоліків правового регулювання в Україні у сфері поводження з відходами, які варто усувати за допомогою досвіду країн Європейського Союзу, залишається: відсутність чітко визначеної відповідальності громадян за неправильне поводження з відходами; відповідальності виробників за утилізацію відходів, що утворилися внаслідок використання їхньої продукції; норм, зобов'язуючих до сортування відходів; положень, що закріплюють пріоритет утилізації відходів над їх захороненням; відсутність єдиного кодифікованого акту, яким має регулюватися сфера поводження з відходами. Враховуючи, що нині обсяги утворення відходів продовжують зростати, одними з пріоритетних питань, які потребують негайного вирішення - це ведення статистичного обліку відходів, а також створення реєстру суб'єктів господарювання у сфері поводження з відходами.

Зокрема, М. Федунь наголошує на тому, що перед Україною стоїть низка конкретних завдань на шляху до адаптації законодавства відповідно до європейського, якими є, зокрема, «переклад визначених актів європейського законодавства щодо поводження з відходами українською мовою; порівняльний аналіз нормативно-правових актів щодо відходів і поводження з ними; підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, включених до переліку законопроектних робіт у зазначеній сфері, та їхнє ухвалення; моніторинг виконання та контроль законодавчих механізмів; тощо».

Отже, незважаючи на те, що вищесказані нормативні документи, які є взірцевими у сфері регулювання відходів на рівні Європейського Союзу, були прийняті більше 10-15 років тому, більшість їхніх цілей та завдань так і не були виконані на національному рівні. Це вказує на повільність, а також невідповідність екологічної політики нашої держави сучасним реаліям та стану навколишнього середовища, яка потребує вжиття негайних важливих кроків для покращення ситуації поводження з відходами в Україні.

Науковий керівник: д.ю.н. доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова А.В.

**Садовская В.В.,
Могилевский филиал,
«БІП – Інститут правоведення»
2 курс, ПВ-172 група**

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Расследование преступлений совершенные несовершеннолетними, имеют определенную специфику. В расследования всех преступлений, совершаемых указанными лицами, есть много общего, обусловленного прежде всего возрастными, психическими, функциональными и другими особенностями личностей их субъектов, а также иными криминалистическими, уголовно-правовыми и процессуальными особенностями.

Главным элементом криминалистической характеристики

несовершеннолетних преступлений являются типологические черты личности таких правонарушителей. несовершеннолетними по действующему уголовному законодательству (ст. 4 УК Республики Беларусь) признается лицо, которое на день совершения преступления не достигло возраста восемнадцати лет. Как известно, для лиц этой возрастной группы характерно следующее: стремление к самоутверждению, что при незавершенном психическом и физическом развитии и отсутствии жизненного опыта ведет к некритической оценке жизненных ситуаций, собственного поведения и подпаданию под влияние рецидивистов или "сильных личностей"; повышенная эмоциональность и неуравновешенность характера; частое проявление грубости, доходящей до цинизма и безразличия к нравственным и правовым нормам, общественному порядку.

Весьма значительное число преступлений несовершеннолетние совершают группой. Это позволяет компенсировать психологическую неуверенность в своих силах, малый жизненный опыт, способствует объединению физических сил, необходимых для достижения преступного результата. В то же время следует отметить, что для несовершеннолетних не характерно создание очень устойчивых преступных группировок.

Присущее несовершеннолетним стремление к самоутверждению, желание выделиться, занять лидирующее положение в группе в сочетании с их ограниченными возможностями могут получить свое специфическое выражение при совершении конкретного преступления. Так, при посягательствах против личности нередко имеет место необоснованная жестокость, причинение жертве не вызванного необходимостью множества телесных повреждений. При совершении других категорий преступлений могут присутствовать элементы вандализма, бравады, демонстративности и др.

Криминалистические особенности преступлений несовершеннолетних характеризуются следующими основными чертами:

1) специфичностью предмета преступного посягательства. В криминалистике существует понятие «типично подросткового ассортимента похищенного», в который входит: а) проиг-рыватели CD-дисков, музыкальные центры, магнитофоны, ком-пьютеры и периферийное оборудование, видео-фототехника, спортивные товары,

часы; б) модная одежда, обувь, куртки, сум-ки; в) деньги, ценности; д) сладости, напитки, спиртное, продукты питания. При этом могут оставаться нетронутыми вещи, неизмеримо более ценные, чем похищенное: меховые изделия, антиквариат, картины и пр.;

2) спецификой времени и места совершения преступления, так как с одной стороны, за временем пребывания вне дома и местонахождением несовершеннолетних в большинстве случаев ведется контроль со стороны взрослых и поэтому они умнее, чем взрослые, свободны в передвижении, а с другой - существуют места (дворы, подъезды и подвалы домов, парки, дискотеки, ночные клубы, интернет-кафе, компьютерные центры и д.р.), где чаще всего в определенное время проводят досуг несовершеннолетние;

3) спецификой способа совершения преступления, для которого характерно: групповой характер большинства преступлений несовершеннолетних; отсутствие последовательности и логики в действиях подростков, в частности, попытка про-никнуть в помещение сначала одним, а затем другим путем; использование так называемых «книжных» способов совершения преступления, то есть способов, основанных на подражании действиям героев детективных романов и кинофильмов; совершение преступлений «сериями», если первое не было своевременно раскрыто; совершение на месте происшествия циничных действий, например, бессмысленная порча товаров, разгром помещений, нанесение нецензурных надписей; Для данной категории субъектов преступлений характерно создание хранилищ похищенного в близлежащих от места жительства сараях, на чердаках и т.д.), либо нарочитое хвастанье похищенным.

Таковы в основном процессуальные, психологические и криминалистические особенности несовершеннолетних. Они конкретно преломляются и отражаются в тактике отдельных следственных действий, проводимых с участие несовершеннолетних.

Важной особенностью на начальном этапе расследования должно предусматривать, проверку не только обычных версий, свойственных расследованию преступлений определенного вида, но и таких версий: является ли подозреваемый несовершеннолетним; совершил ли он преступления один или в группе; нет ли в этой группе взрослых организаторов, подстрекателей; не было ли совершено подозреваемым несовершеннолетним аналогичных нераскрытых или

еще не выявленных преступлений.

При расследовании дел о преступлениях несовершеннолетних является круг подразделений органов внутренних дел, с которыми взаимодействует следователь. Так, следователь по этим делам взаимодействует не только с оперативными работниками уголовного розыска и работниками инспекций по делам несовершеннолетних, но и с участковыми инспекторами, работниками дежурных частей, постовой и патрульной службы, следственных изоляторов и воспитательно-трудовых колоний.

Поэтому, знание особенностей личности и психологических свойств несовершеннолетнего позволяет следователю уже на первоначальном этапе расследования не только выдвинуть обоснованные версии о совершении преступления именно подростком, но и эффективно провести следственные действия, применить наиболее рациональные тактические приемы, установить психологический контакт и оказать положительное воздействие на несовершеннолетнего правонарушителя в процессе расследования преступления.

Научный руководитель: старший преподаватель кафедры юридических дисциплин Могилевского филиала «БІП – Інститут правоведення» Прудникова Т.А.

**Семеняка В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 9 група**

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДИКОЇ ФАУНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Дика фауна становить важливий регулюючий і стабілізуючий компонент біосфери Землі, який активно впливає на процес життєдіяльності рослинного світу, біологічні властивості води, формування ландшафту, бере участь в обмінних процесах природи.

У Основних засадах (Стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 р., затверджених Законом України від 28.02.2019 р., закріплено, що займаючи менше 6 відсотків площі Європи, Україна володіє близько 35 відсотками її біологічного

різноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів флори і фауни, зокрема флори – понад 27 тисяч видів. Проте сьогодні, за даними ООН, людська діяльність вбиває види у більшій кількості, ніж будь-коли раніше. Згідно з глобальною оцінкою, в середньому близько 25% тварин і рослин знаходяться під загрозою. Все це свідчить про те, що близько мільйону видів загрожує вимирання протягом кількох десятиліть, темп знищення у десятки й сотні разів вищий за середні показники останніх десяти мільйонів років. Таким чином, збереження рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів диких тварин, на території України є важливим не лише для нашої держави, а і для Європи та всієї міжнародної спільноти. Зазначене обумовлює актуальність даної теми.

В.В. Шеховцов зазначає, що у фауністичному законодавстві живаються різноманітні категорії, пов'язані із визначенням кола правових відносин, що регулюються нормами екологічного законодавства України, а саме: тваринний світ, об'єкти тваринного світу, види тваринного світу, дикі тварини, генофонд тваринного світу, популяційне різноманіття диких тварин, дика фауна, які не мають визначеної інтерпретації та однозначної дефініції. У фауністичному законодавстві України відсутнє правове визначення аналізованого поняття. Безумовно, така ситуація ускладнює процес застосування правових норм, спрямованих на забезпечення правової охорони тваринного світу, адже наявність закріпленої у законодавстві дефініції є запорукою ефективності реалізації не лише фауністичних правовідносин, але й інших відносин, які складають предмет екологічного права України. Використання категорій «дика фауна» та «дикі тварини» є проявом синонімії, пов'язаної із застосуванням іншомовного терміна в національній вітчизняній системі екологічного законодавства. Враховуючи інтенсифікацію входження України у єдиний європейський правовий простір, вважаємо, що доцільним та своєчасним буде використання саме терміна «дика фауна» у національній правовій системі, що забезпечить не лише реалізацію принципу правової визначеності, але й належне виконання міжнародно-правових зобов'язань держави в сфері охорони довкілля. В еколого-правовій науці на необхідність законодавчого закріплення поняття «дика фауна» привертала увагу багато науковців, як-то В.В. Шеховцов, О.С. Колбасов, П.В. Тихий, Н.Н. Веденін. Поряд із

зазначеним в доктрині міжнародного права також проводяться наукові дослідження щодо особливостей міжнародно-правової охорони фауни, а саме й до тлумачення понятійно-категоріального апарату. Гузь В.М. пропонує таке визначення поняття дикої фауни як об'єкта правової охорони в міжнародному праві: це охоронювана нормами міжнародного права історично сформована сукупність диких тварин, які тимчасово або постійно проживають чи перебувають на певній території або у межах певного середовища, незалежно від їх рівня розвитку, стану (умов) існування та цінності для науки та інших сфер життя.

Міжнародно-правову охорону (захист, збереження) дикої фауни слід розглядати як одну зі сфер міжнародного співробітництва, яка реалізується суб'єктами міжнародного права і спрямована на забезпечення і гарантування недоторканості, захисту від знищення і/або завдання шкоди як дикій фауні загалом, так і окремим її видам, а також на охорону середовищ існування.

В даній роботі привернемо увагу на особливості правової охорони дикої фауни за законодавством Європейського Союзу. Основними нормативно-правовими актами Співтовариства у цій сфері є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.) та Директива Ради 92/43/ЄЕС про збереження природних середовищ існування дикої фауни. Окремі вимоги щодо використання певних видів тварин, зокрема щодо використання тварин у експериментах і утримання в зоопарках, встановлюються Директивами 86/609/ЄЕС та 1999/22/ЄС.

Постійне погіршення стану природного середовища існування та зникання видів викликає чи не найбільше занепокоєння громадськості Співтовариства. Головне завдання законодавства Співтовариства у цій сфері — підтримання та збереження біорізноманіття шляхом збереження природних середовищ існування і видів дикої фауни. Збереження видів та середовищ існування здійснюється на основі ведення переліків таких видів і середовищ існування, які містяться у додатках до відповідних директив.

Ще одним засобом збереження видів і середовищ існування, згідно з Директивою 92/43/ЄЕС, є створення особливих заповідних територій. Особливі заповідні території визначаються державами-членами пропорційно до представлення у межах її території типів

природних середовищ існування і середовищ існування видів. Такі заходи повинні забезпечувати уникнення погіршення природних середовищ та середовищ існування видів, а також турбування видів, для збереження яких були виділені ці території. Окрім цього, у країнах Євросоюзу для виконання Бернської конвенції створено мережу Natura 2000, яку розглядають як їхній внесок у проект Смарагдової мережі. Власне Смарагдова мережа діє поза ЄС, дотримуючись тих саме принципів та керуючись біогеографічним підходом. Мета цього масштабного проекту — виділити і взяти під охорону місця проживання рідкісних видів тваринного і рослинного світу. При оцінці території для включення до Смарагдової мережі Європи враховується: чи мешкають тут види рослин і тварин, яким загрожує зникнення, чи являє вона собою важливий пункт зупинки на шляхах міграції тварин, чи відрізняється високим рівнем біорізноманіття, чи зустрічається тут унікальне місцепроживання.

До попереджувально-превентивних заходів щодо збереження видів і середовищ існування також відносять охорону ландшафтів, що мають надзвичайно важливе значення для дикої фауни, створення системи охорони для певних видів, які перебувають під особливою загрозою.

Додамо, що вагоме значення задля збереження дикої фауни становлять заборони й обмеження щодо використання певних видів. Заборони, зокрема, встановлюються на використання певних видів тварин з експериментальною метою, згідно з Директивою 86/609/ЄЕС щодо використання тварин у експериментах. Винятками з цього може бути лише використання у експериментах/дослідженнях, метою яких є дослідження питань зі збереження даних видів або якщо ці види єдині придатні для біомедичних цілей.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що правова охорона дикої фауни має здійснюватися у декількох напрямках, а саме: збереження генетичного фонду тварин; охорони середовища, де мешкають тварини; організації раціонального користування об'єктами тваринного світу, регулювання чисельності тварин і їх відтворення.

Насамкінець, ще раз підкреслюємо, доцільність закріплення на законодавчому рівні дефініції “дика фауна” та необхідність адаптації національної фауністичної терміносистеми до загальнозживаних понять та категорій у європейському екологічному законодавстві, в

тому числі в контексті курсу нашої держави на вступ до Європейського Союзу.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Сербіна Д.А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет, 3 курс, 2 група**

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРУДОВЕ ПРАВО

XXI століття – це період, який характеризується цифровізацією економіки, що має своїм наслідком трансформацію усталеної системи соціально-трудових правовідносин, зміни процесу праці та ринку праці в цілому. Слід констатувати, що сучасні процеси функціонування трудових відносин не повною мірою відповідають класичним теоретичним уявленням про ринок праці. У зв'язку з цим перед наукою трудового права виникають нові завдання, які «вимагають» здійснення системного аналізу новітніх видів трудової діяльності, а саме: інформаційної праці, перегляду підходів до оцінки її результатів.

Тема впливу інформаційних та цифрових технологій на правове регулювання соціально-трудових правовідносин знайшла своє відображення у працях таких науковців, як: В. Антонюка, В. Вишневського, В. Жернакова, Е. Лібанової, А. Колота, О. Новікової, С. Князева, К. Мельника, Я. Остафійчука, С. Прилипко, О. Хандій, Л. Шамілева та ін.

Слід відзначити, що незважаючи на інтенсивний розвиток цифрових технологій та впровадження останніх у трудову діяльність, в нашій державі досі діє прийнятий за часів радянської влади Кодекс законів про працю (далі – КЗпП), котрий, на жаль, містить неактуальні правові норми. Так, КЗпП було розроблено за часів, коли працівники були «прив'язані» до робочого місця. Зараз же технологічні трансформації надають змогу працівникам стати мобільнішими та певним чином продуктивнішими у виконанні своїх трудових обов'язків: наприклад, поєднувати відрядження та дистанційне виконання роботи за допомогою мережі Інтернет.

Так, завдяки цифровізації трудового процесу працівники усіх без винятку підприємств, установ, організацій можуть бути на зв'язку «24/7» та виконувати роботу в режимі онлайн. Це особливо доцільно та зручно, коли працівник перебуває на лікарняному, у відраджженні або відпустці. У цьому контексті доречно зауважити, що свого переосмислення та певного змістовного оновлення потребують такі юридичні категорії, як: робочий час та час відпочинку, місце роботи, облік робочого часу, понаднормова робота, продуктивність праці, тимчасова непрацездатність. Усе це має знайти своє відображення у новому Трудовому кодексі. Так, на думку О. Арсентьевої та Л. Котової, «зміна якості робочих місць, пов'язана з розвитком нових секторів і видів економічної діяльності (поява нетипових форм – фріланс, тимчасові працівники, дистанційна робота, позикова праця тощо).

Відповідно до точки зору С. Фабричнова, сьогодні можна вести мову про зародження таких категорій як «віртуальний працівник» та «віртуальна праця». Так, щодо віртуального працівника, то вчений характеризує його як такого, що відзначається високим рівнем організованості, відповідальності, компетентності, володіє навичками роботи з сучасними технічними засобами, здатністю працювати ізольовано від колективу, самостійно приймати рішення. Віртуальний працівник працюватиме як за трудовим договором, так і може вести окремий бізнес-проект. За таких умов відбувається трансформація сутності самозайнятості, а саме: змінюється змістовне наповнення категорії «робоче місце», що зумовлено тим, що трудова діяльність провадиться вдома чи в іншому місці за допомогою підключення ПК до мережі Інтернет.

В контексті дослідження впливу цифрових технологій на трудове право окрему увагу слід приділити електронному документообігу. Так, досвід передових країн світу «говорить» про те, що більшість держав запровадили електронний документообіг у різних сферах трудової діяльності працівників. Використання електронних документів дає можливість завжди «тримати документи під контролем». Одним з перспективних векторів запровадження електронних документів є введення електронних трудових книжок, що є актуальним і для України.

Деякі науковці висувують ідеї запровадження електронного трудового договору. Проте, у такому разі необхідно буде вирішувати

питання про внесення змін до ст. 24 КЗпП України, котра передбачає, що трудовий договір укладається в письмовій формі. Згідно зі статтею 24 КЗпП України, працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу.

Таким чином, проаналізувавши все вищевикладене, можна дійти висновку, що розвиток цифрових технологій призводить до переформатування галузі трудового права: змінюється його саме поняття, сутність, механізм дії. Що стосується запровадження електронного документообігу, то це варто розглядати як один з першочергових і обов'язкових кроків на шляху вирішення нагальних питань, які постали перед сучасним трудовим правом. Електронне діловодство – не лише об'єктивна потреба, а й складова завдань та цілей економіки, досягнення котрих є неможливим без розвитку трудових правовідносин з урахуванням сучасних тенденцій. Проте, водночас, не слід забувати, що цифровізація трудових відносин в Україні може мати і негативні наслідки, серед яких: поширення зайнятості без офіційного оформлення; зайнятості на умовах тимчасових контрактів; фіктивної самозайнятості, при якій працівник працює під контролем підприємства, але є номінально особою, що працює самостійно.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сільченко С. О.

**Сологуб А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультету адвокатури, 3 курс, 8 група**

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Україна перебуває в умовах нестабільної політичної ситуації, що яскраво відображається на економіці країни та політиці зайнятості. Військові дії на сході України, погіршення ситуації внаслідок пандемії коронавірусу призвели до затяжної економічної кризи, масових звільнень та змін сфер зайнятості. Наслідком дестабілізації економіки

є падіння виробництва, зниження рівня життя населення та інвестиційної діяльності. Суттєвого підвищення зазнав рівень безробіття серед кваліфікованих працівників, годі й казати про молодь.

Якщо досліджувати показники безробіття населення, зведені Укрдержстатом за методологією МОП за показниками статті, типом місцевості та віковими групами у 2019 році, то можна дійти невтішних висновків. Результати обстеження робочої сили демонструють найвищий показник безробіття серед молоді — груп від 15-29 років (табл. 1) [1].

	січень-березень		січень-червень		січень-вересень		січень-грудень	
	тис. осіб	у % до робочої сили відповідного віку	тис. осіб	у % до робочої сили відповідного віку	тис. осіб	у % до робочої сили відповідного віку	тис. осіб	у % до робочої сили відповідного віку
Усе насел. 15 років і старше	1645,8	9,1	1528,4	8,4	1461,8	8,0	1487,7	8,2
працездатного віку	1645,1	9,6	1527,5	8,8	1461,1	8,4	1486,9	8,6
15-24 роки	222,7	16,3	213,0	15,6	211,2	15,4	210,5	15,4
25-29 років	217,4	10,3	188,2	8,8	178,1	8,4	178,5	8,4
30-34 роки	214,9	8,1	201,3	7,6	192,1	7,2	194,7	7,3
35-39 років	219,5	8,3	203,4	7,8	196,2	7,5	196,5	7,5
40-49 років	434,2	9,4	399,3	8,6	379,3	8,1	393,8	8,4
50-59 років	336,4	8,8	322,3	8,3	304,2	7,8	312,9	8,0
60-70 років	0,7	0,1	0,9	0,1	0,7з	0,1	0,8	0,1

Табл. 1 Показники безробіття в Україні за 2019 рік

У березні 2020 р. (поки що зведених показників від Укрдержстату немає) Держслужба зайнятості повідомляла, що безробіття в Україні зросло на 22% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Таким чином, станом на 13 квітня в Державній службі зайнятості числиться 387 500 осіб, з них 71 400 українців стали на облік в період всеукраїнського карантину, уточнили в відомстві [2]. Це майже вдвічі більше, ніж на кінець 2019 року. При чому, частка тих, хто став безробітним внаслідок карантину, теж є вагомою.

Оцінюючи причини безробіття серед населення загалом, можна сказати що найбільш частою причиною є звільнення з місця працевлаштування за власною ініціативою, далі звільнення з роботи з економічних причин (через карантин, зокрема) і через відсутність місця зайнятості після закінчення навчальних закладів. Найменшим є показник безробіття за причиною демобілізації з військової служби. Також серед причин безробіття серед молоді можна зазначити про нестачу професійного досвіду, матеріальні проблеми, психологічний дискомфорт через відсутність роботи й неможливість налагодити стабільний спосіб життя. Все це спонукає молодь працювати не за спеціальністю, роботою, яка є часто небажаною і небезпечною як для самої особи, так і для держави.

Т. Чатченко підкреслює особливу небезпечність молодіжного безробіття, зазначаючи, що «молодь є вразливою категорією суспільства, адже молоді люди, не сформовані психічно, морально і соціально, гірше пристосовуються до змін економіки, за умови відсутності можливості гідно забезпечити життя вони здатні вдатися до злочинної діяльності або соціальних вибухів; все це призводить до соціальної ізоляції, поглиблює розчарування в суспільстві і справедливості» [3, с. 252]. Ми цілком з цим погоджуємося, бо саме молоде покоління є найбільш вразливою та соціально незахищеною категорією населення.

Працевлаштування молоді на теперішній момент вважається однією з гострих соціально-економічних проблем, пов'язаних з тим, що ринок праці та ринок освітніх послуг, так само як і товарний ринок, розвиваються за законами попиту і пропозиції. Незважаючи на те, що у 2016 р. було проведено реформу податкового навантаження, яка мала спонукати підприємців легально реєструвати своїх працівників,

така зміна не принесла результатів. На даний момент, по-перше, немає усвідомлення того, наскільки це нагальна проблема, по-друге, немає чіткої картини як саме боротися з такою гострою проблемою як безробіття [4, с. 176].

Брак комплексного підходу до вирішення такого питання призвів до його загострення. За таких умов, основними заходами для подолання безробіття є стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, для збільшення кількості вакансій, надання допомоги підприємствам. Також важливою є проблема інфраструктури, яка унеможлиблює працевлаштування у віддаленій місцевості. Тому покращення інфраструктури може частково вирішити розв'язання проблеми зайнятості населення у сільській місцевості. Покращення туристичної діяльності, що залучить більше людей. Врегулювання попиту та пропозиції робочої сили через держзамовлення на підготовку спеціалістів. Також важливим є фінансування програм метою яких є навчання спеціалістів. Проте для ефективності місцевих заходів їх потрібно підкріплювати загальнодержавними.

Для регулювання зайнятості потрібно реформувати також і законодавчу базу на основі Конституції України, нормативних та законодавчих документів, що регламентують сучасну політику зайнятості. У центрі таких змін має бути перерозподіл видатків на збереження та створення додаткових робочих місць. Також можна провести такі заходи як: реформування оплати праці з метою збільшення рівня доходів; підтримка на стабільному рівні чисельності робочих місць для зниження частки звільнень. Варто досліджувати проблеми зайнятості за регіонами для підготовки кваліфікованих спеціалістів (а не лише обмежуватися статистикою). Варто приділити увагу заходам щодо забезпечення умов екологічної безпеки, охорони здоров'я та життєдіяльності населення. В цілому такі заходи повинні дати можливість проаналізувати виконання регіональних програм, зробити порівняння між показниками в регіонах та розрахувати загальні витрати на конкретні заходи.

Таким чином, політика зайнятості має гарантувати соціальний захист населення шляхом забезпечення належних умов життя, регулювання заробітної плати, стимулювання нових місць і виплати допомоги безробітним тощо. Ситуація на сьогодні складається таким чином, що ринок праці переповнений кадрами, через системну кризу в

країні відбувається скорочення робочих місць, практично не створюються нові. Через відсутність достатнього практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці, реалізувати своє право на працю молодим громадянам на сьогодні стає все складніше.

Література:

1. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами у 2019 році: соціальна статистика безробіття Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gr/eans/bnsmv2019_u.xls
2. Чатченко Т.В. Молодіжне безробіття як одна з визначальних проблем соціально-економічного розвитку України та шляхи його вирішення // Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. — 2016. — №14. С. 250-253
3. «Безробіття зросло на 22%. Але отримати допомогу стало легше», стаття від 14.04.2020. Інформаційний портал «Liga. Фінанси». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://finance.liga.net/ekonomika/novosti/bezrobotitsa-vyroslo-na-22-no-poluchit-posobie-stalo-prosche>
4. Яценко Н. Причини безробіття молоді в Україні / Н. Яценко, Я. Яковенко // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2013. – №1 (78).

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В.В.

**Сорока Є.Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури і кримінальної юстиції,
1 курс, 19 група**

РОЗВИТОК УКРАЇНИ В ДОБУ «ВІДЛИГИ» (1953-1964 рр.)

«Відлига» – поширена, але неофіційна назва періоду в історії Радянського союзу, що розпочався одразу після смерті Йосифа Сталіна (1953-1964-й рр.). Поняття «Хрущовська «відлига» пов'язане з перебуванням при владі першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова у 1953–1964 роках. Цей період характеризується переходом від жорстокої тоталітарної політики Сталіна, спроби її реформування, відносна демократизація, зменшення політичних репресій, лібералізацією політичного життя, гуманізацією політичного та громадського життя.

Після смерті Йосифа Сталіна, Микита Хрущов, очоливши

комуністичну партію, узяв мету на цілковите реформування колишнього режиму. Зі зміцненням влади Микити Хрущова «відлига» асоціювалася із засудженням культу особи Йосифа Сталіна. Виступ Микити Хрущова з доповіддю на закритому засіданні XX з'їзду КПРС перевів процес лібералізації у нову площину – десталінізацію. ЦК КПРС поспішив прийняти 30 червня 1956 р. постанову «Про подолання культу особи та його наслідків». В ній підкреслювалося, що культ був проявом особистих вад Сталіна, а не органічною вадою радянської влади.

Говорячи про зовнішню політику післясталінських часів вона стала більш поміркованою. Представники Радянського Союзу почали виїздити за межі країни. Було проголошено курс на «мирне співіснування» із Заходом. Керівники СРСР активно вербували собі союзників у так званому третьому світі (Азія, Африка, Латинська Америка)

У ці роки в системі ГУЛАГ у відбуваються бунти в'язнів під антисталінськими викликами. Внаслідок розпочалася швидка ліквідація ГУЛАГу. Для звільнення застосовувалися дві процедури: амністія і реабілітація. У 1954–1956 роках відбулися процеси над колишніми членами ОУН, які скінчилися смертними вироками. У цей період частково послаблюється цензура, перш за все в літературі і мистецтві.

Відбуваються позитивні зрушення у соціальній сфері: на дві години скорочується тривалість робочого дня в предвхідні і предсвяткові дні, збільшилась тривалість відпусток, пов'язаних з вагітністю і пологами. Скасовувалася плата за навчання у старших класах середніх шкіл та вищих навчальних закладах. У липні 1956 року Верховна Рада СРСР ухвалила закон про пенсії та допомогу членів колгоспів та ще багато соціальних змін на користь населення.

Період «відлиги» триває доволі недовго. Після масових антикомуністичних виступів 1953 р., 1956 р. та 1956 р. партійне керівництво СРСР, налякане, що політичний режим лібералізується, розпочинає дії проти десталінізації. ЦК КПРС 19 грудня 1956 р. утврджує лист ЦК КПРС «Про посилення політичної роботи партійних організацій в масах і припинення вилазок антирадянських, ворожих елементів». Як наслідок – зростає кількість засуджених за «контрреволюційні злочини».

У 1961 р. Микита Хрущов розпочинає нову хвилю десталінізації. В цей час з'являється рух «шестидесятників», що прискорив початок кризових явищ тоталітарної системи СРСР. Проте до сих пір будь-яке інакомислення дуже сильно каралося.

Отже, у цілому політика Микити Хрущова була досить суперечливою та розвиток України у даний період неоднозначний. Політичний устрій після смерті Йосифа Сталіна втратив стабільність. Розпочався період так званого «колективного керівництва». У боротьбі за вищу владу наступники диктатора декларували себе прибічниками лібералізації існуючих порядків. Коли курс на відмову від заснованих на масовому терорі сталінських методів керівництва був схвалений, він набув незворотності. Цей історичний поворот для українського народу став доленосним. Внаслідок експериментів в сільському господарстві розпочалася продовольча криза, що мала негативний вплив на все населення. Незважаючи на часткову десталінізацію, командно-адміністративна система зберегла свою сутність. Україна з її потужною паливно-енергетичною базою стала додатком радянської політичної та економічної систем.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Степанюк К.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 1 група**

«ЕЛЕКТРОННІ РОБОЧІ МІСЦЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ»

Розвиток цифрової економіки України, необхідність використання цифрових технологій потребували певних змін у сфері управління державою. Тому вже у 2016 році була розроблена програма «Цифрова адженда України 2020» в якій був передбачений перехід до цифровізації не тільки сфери економіки, а й державного управління. Ця програма впроваджується шляхом розвитку різноманітних цифрових структур, у тому числі й концепції «цифрових робочих місць», яка є

достатньо ефективною й актуальною в наш час.

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр., затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р, вперше використовує поняття «цифрове робоче місце» в якості одного із напрямків цифрової економіки, як віртуальний еквівалент фізичного робочого місця, котрий вимагає належної організації, користування та управління, оскільки воно має стати запорукою підвищення ефективності працівників та створення для них більш сприятливих умов праці. Також наголошується, що в умовах цифрової економіки робочі місця перестають бути прив'язаними до фізичних місць, а стають «цифровими», віртуальними, мобільними, тобто такими, що не потребують постійного перебування працівника на робочому місці.

Особливого значення набувають цифрові робочі місця державних службовців, що сприяє гнучкості в методах виконання їх посадових обов'язків, стимулює їх спільну роботу та взаємодію, підтримує децентралізовані та мобільні робочі середовища, передбачає вибір технологій для роботи. Перевагами таких робочих місць є зменшення витрат на апаратне забезпечення, офісні приміщення, відрядження тощо.

Ці положення зазначеної Концепції були втілені в життя шляхом доповнення Закону «Про державну службу» ст. 31-1 щодо запровадження контрактної форми державної служби за умови виконання державним службовцем роботи дистанційно (віртуально). Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 494 затверджено Порядок укладення контрактів про проходження державної служби й передбачено, що його умови можуть передбачати виконання державним службовцем роботи дистанційно (поза приміщенням державного органу), у тому числі з можливістю віддаленого доступу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Зазначимо, що за даними Національного агентства України з питань державної служби за 1 півріччя поточного року кількість призначених на посади державних службовців становила 4 654 особи. Стаття 34 Закону «Про державну службу» визначає, що чисельність державних службовців, які працюють за контрактом, не повинна перевищувати 7% загальної штатної чисельності посад державної

служби в державному органі (тобто, за нашими підрахунками, не більше 325 осіб від усіх посад). На жаль, відповідна інформація про стан перетворення робочих місць державних службовців у цифрові робочі місця, а також про кількість таких осіб, які вже працюють за контрактами, у відкритих джерелах відсутня. Причиною такого становища, на наш погляд, є достатньо невеликий проміжок часу, що сплинув після прийняття Урядом відповідної постанови.

Затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України передбачає перетворення робочих місць державних службовців у цифрові робочі місця та розвиток цифрових навичок для підготовки персоналу, який буде здатний працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями. Йдеться, насамперед, про створення умов для належного виконання державними службовцями своїх службових обов'язків, з огляду, на забезпечення їх: 1) відповідними електронно-цифровими пристроями, засобами тощо; 2) надійним зв'язком з тим, щоб корпоративні мережі були добре налаштовані для підтримання необхідних комунікацій. Ці та інші заходи мають уможливити інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, створити кіберфізичний простір, що в підсумку сприятиме підвищенню ефективності державного управління.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.

**Сухоруков І.Я.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 1 група**

ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ УРЯДУ ВЕНЕСУЕЛИ

Передумови конституціональної кризи, яка існує на даний момент в Венесуелі, почали формуватися з 1998 р., коли Президентом Венесуели став прихильник соціалістичних ідей – Уго Чавес. Внаслідок націоналізації великих підприємств та встановлення фіксованих цін на продовольчі товари почалася економічна криза: ріст цін, значна інфляція. Крім того, за його правління до Конституції Венесуели була внесена поправка, щодо необмеженості кількості раз

займання поста Президента Венесуели однією особою.

У 2013 р. пост Президента Венесуели зайняв Ніколас Мадуро, якого Уго Чавес назвав своїм послідовником, що і стало передумовою демонстрацій та страйків. Паралельно економічна ситуація в країні не покращувалася, через падіння цін на нафту 2015 р. та неможливість обслуговування зовнішніх боргів, які були оцінені Міжнародним валютним фондом у 130 мільярдів доларів США.

В 2016 р. відбулися вибори до Парламенту Венесуели, з чого і почалась конституційна криза, коли більшість голосів отримала опозиція Ніколаса Мадуро. Внаслідок чого, почалося протистояння Президента та Парламенту. Одним з кроків до подолання кризи було позбавлення неправовим, проте законним шляхом більшості опозиції в законодавчому органі країни.

Питання про визнання уряду постає на 2018 рік, коли відбулися наступні вибори Президента Венесуели, на яких перемогу отримав колишній Президент при мінімальній явці на виборах. Відповідно до Резолюції Інституту міжнародного права «Про визнання держав та їх органів» визнання нового уряду вже визнаної держави є вільним актом, яким одна або кілька держав констатують, що певна особа або група осіб здатні керувати державою, яку бажають представляти, і заявляють про свої наміри підтримувати з нею або з ними відносини.

У міжнародному праві сформовано декілька доктрин щодо визнання урядів: доктрина Карлоса Тобара, яка була затверджена Конвенцією держав Центральної Америки від 20 грудня 1907 р. Відповідно до ст. 1 даної Конвенції уряди сторін, що домовляються, не визнають уряд, який може прийти до влади в одній з п'яти республік унаслідок державного заколоту чи революції, спрямованих проти вже визнаного уряду, поки вільно обраний уряд не реорганізує країну в конституційних формах. К. Тобар визначив, що держави, хоч і не прямо, проте можуть втручатися в механізми формування урядів інших держав, і формою такого втручання може бути невизнання. Та доктрина Естрада, яка передбачає автоматичне визнання урядів за будь-яких обставин.

Також у міжнародному праві виділяють декілька форм визнання:

- визнання де-юре – повне офіційне визнання держав (державоподібних суб'єктів міжнародного права) або їх урядів.

Встановлення чи підтримка дипломатичних відносин завжди свідчить про таке визнання, хоча не є обов'язковим для нього;

- визнання де-факто – неповне і нестаточне визнання. При такому визнанні дипломатичні зв'язки не встановлюються, проте укладаються двосторонні торгівельні, фінансові угоди, тощо.

Згідно до заяв багатьох країн, наявна ситуація у Венесуелі говорить про фіктивні вибори та порушення виборчого процесу. Відповідно до п.1 Резолюції Європарламенту: «Європарламент визнає пана Гуайдо законним тимчасовим президентом, відповідно до статті 233 Конституції країни і висловлює повну підтримку його дорожній карті».

Тому, можна сказати, що міжнародна спільнота не визнає Президента Ніколаса Мадуро де-факто, оскільки володіючи всіма ознаками суверенітету, він відповідає визнанню де-юре. На відмінно від Ніколаса Мадуро, Хуан Гуайдо, як Голова Парламенту Венесуели, відповідає всім ознакам для визнання де-факто та де-юре.

Отже, визнання уряду в нашому випадку не впливає на законність суб'єкта міжнародного права: Венесуели, це впливає лише на законність відповідного уряду, а також на міжнародні відносини з іншими країнами.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Текеджанова К.Б.,
Національний авіаційний університет,
Юридичний факультет, 5 курс, 101 група**

АВІАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В АСПЕКТІ ДОГОВОРУ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Транспортна галузь є однією з базових галузей економіки. У 2018 році на транспорт, складське господарство, поштову та кур'єрську діяльність припадало близько 6,4% ВВП і 6% загальної кількості зайнятого населення.

На сьогодні транспортна галузь задовольняє лише основні потреби населення та економіки в перевезеннях за обсягом, але не за якістю. Сучасний стан транспортної галузі не повною мірою відповідає вимогам ефективної реалізації євроінтеграційного курсу України та

інтеграції національної транспортної мережі в Транс'європейську транспортну мережу.

Так згідно Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2019 рік» підготовлено Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України за сприяння проекту ЄС «Association4U у 2019 році план заходів виконано на 16% в напрямку адаптації та гармонізації законодавства.

Серед ключових завдань на 2020 р., головними завданнями є:

- прискорення адаптації законодавства України у сфері автомобільного транспорту, поштових та кур'єрських послуг, зокрема в частині гармонізації законодавства України у сфері поштових та кур'єрських послуг з правом ЄС (імплементация Директиви 97/67/ЄС та Регламенту (ЄС) 2018/644;

- завершення процесу перегляду та оновлення Доповнення XVII-4 та Доповнення XVII-5 до Угоди про асоціацію, а також підготовка проектів відповідних двосторонніх рішень;

- підписання Україною та ЄС Угоди про спільний авіаційний простір.

Важливим етапом в реалізації авіаційної політики стало те, що Мінінфраструктури разом з експертами Світового банку та Європейської Комісії підготували пропозиції до проекту Інвестиційного плану транспортної інфраструктури СхП. План схвалено 15 жовтня 2018 року на засіданні міністрів закордонних справ країн-членів СхП. Інвестиційний план складається з проектів, реалізація яких вже триває; проектів Quick Wins, реалізація яких планується у середньостроковій перспективі (до 2020 р.), та які матимуть значний ефект для транспортного сектору України та допоможуть вирішити проблеми вузьких місць (джерелом фінансування таких проектів є, у тому числі, реалізація нового механізму «blending» (кошти грантів ЄС та кредитні кошти ЄІВ); long-term проектів, реалізація яких запланована у довгостроковій перспективі (до 2030 року). Індикативний план інвестиційних заходів у рамках TEN-T визначає пріоритетні інвестиції приблизно на 12,8 млрд євро до 2030 року.

Неабияке значення відіграє і переговорний процес щодо укладення Угоди про Спільний авіаційний простір (САП) між

Україною та ЄС, що передбачено Угодою про асоціацію, розпочато у грудні 2007 року на виконання Указу Президента України від 19 жовтня 2007 року № 981 «Про делегацію України для участі у переговорах з Європейським Союзом щодо укладення Угоди» і завершено 28 листопада 2013 року її парафуванням у м. Вільнюс, метою якої є поступове формування спільного авіаційного простору між Європейським Союзом та його державами-членами та Україною, який заснований, зокрема, на однакових правилах у сфері безпеки польотів, авіаційної безпеки, управління повітряним рухом, захисту навколишнього середовища, захисту прав споживачів, систем комп'ютерного бронювання, а також, що стосується соціальних норм в авіаційній галузі.

На виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, завершується розроблення та погодження Плану заходів на 2020–2022 роки з реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року. Затвердження зазначеного документа має важливе значення для подальшої співпраці України та ЄС.

Таким чином, можна відмітити, що держава в особі уповноважених органів та установ не стоїть на місці, здійснюються систематичні кроки щодо розроблення, прийняття, адаптації та гармонізації законодавства до європейських стандартів. Проте, якщо ми хочемо отримати швидше результат, необхідно діяти рішучіше та швидше.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри конституційного і адміністративного права Юридичного факультету Національного авіаційного університету Дей М.О.

Товстик А.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції ,
2 курс, 6 група

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Конституція України закріплює дві системи влади на місцях: місцеві державні адміністрації, які є місцевими органами виконавчої влади, та місцеве самоврядування як публічну владу територіальних громад. Це різні за своєю юридичною природою системи місцевої влади, насамперед за функціями та повноваженнями. Однак питання про взаємовідносини органів самоврядування з місцевими державними адміністраціями досить складне і є сьогодні актуальним. Над вирішенням проблеми в Україні працює велика плеяда вітчизняних дослідників: Н. Васильєва, О. Васильєва, Н. Гончарук, В. Дядюсь, В. Зайчук та інші.

Об'єктом даного дослідження є взаємодія місцевих державних адміністрацій з органами місцевого самоврядування в Україні. Відповідно, предмет – місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування в Україні.

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації часто вступають у конфлікти між собою через різне розуміння межі здійснення ними функцій та повноважень, які нерідко збігаються у нормативно-правових актах – Законі України «Про місцеві державні адміністрації» та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Такі питання виникають між обласними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування міст (обласного підпорядкування) і обласними радами та ін.

Функції і повноваження місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування базуються на принципах галузевої компетенції. Так відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації виконують повноваження у таких галузях: соціально-економічного розвитку (ст. 17), в галузі бюджету та фінансів (ст. 18), управління майном, приватизації та

підприємництва (ст. 19) та інше. Такі галузі регулювання зазначені й у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», що регулює діяльність органів місцевого самоврядування.

Існують випадки, коли виникає конкретний казус у відносинах двох органів влади на місцях, тому необхідно вдаватися до таких методів розмежування їх функцій і повноважень: судових, договірних тощо.

Найефективнішим засобом вирішення компетенційних спорів між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування є судовий розгляд справ з даного приводу. Конституція і законодавство передбачають можливість звернення до суду цих органів з вимогою скасувати незаконні акти один одного. На жаль, судова практика компетенційних суперечок між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування ще не узагальнена і належним чином не вивчена в Україні і потребує доопрацювання.

Іншим способом розмежування функцій і повноважень між органами влади на місцях є укладання договорів та угод щодо спільної діяльності у відповідних галузях суспільного життя. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування мають право укладати такі договори, які можуть конкретизувати відповідно до закону їх взаємні права та обов'язки. Договорами та угодами можна також вирішувати компетенційні спори (суперечки) між цими органами. Практика таких договорів тільки починає складатися в Україні. Але враховуючи, що договір має глибоку традицію в українській історії, можна очікувати, що він знайде належне місце у розмежуванні функцій і повноважень органів влади на місцях.

Сьогодні існують різні приклади організації взаємодії між місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування, що базуються на чіткій науковій методології і втілюються в різноманітних організаційно-правових формах. Це і розробка стратегій регіонального розвитку, і розробка програм соціально-економічного та науково-технічного розвитку окремих територій.

У цілому подальше вдосконалення взаємодії місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування може здійснюватися шляхом:

1) внесення змін до Законів України «Про місцеві державні адміністрації» і «Про місцеве самоврядування в Україні» з питань взаємодії цих органів;

2) розробки механізмів розмежування повноважень та чіткого визначення компетенції органів місцевої публічної влади;

3) вирішення проблеми територіальної організації країни, реформування адміністративно-територіального устрою;

4) удосконалення судового та договірного врегулювання спорів у діяльності органів публічної влади;

Виходячи із вище зазначеного, можемо сказати, що проблема взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій має бути вирішена, що призведе до ефективності діяльності цих систем та уникнення казусів між ними.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А. С.

**Трубчанінова А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс 4 група**

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОПОМІЖНИХ СТРУКТУР ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

Актуальність обраної теми зумовлена сучасними викликами, які вимагають ефективного та організованого управління державою. Органи державної влади, зокрема, Президент України як глава держави має забезпечувати її розвиток, однак, у нинішніх складних умовах він має ухвалювати не тільки обґрунтовані, а й часто оперативні рішення. У цьому питанні важливого значення набувають допоміжні структури (Комісії, Ради, Комітети, Координаційні Центри, Фонди, Робочі групи тощо) при Президентові України.

Зважаючи на сучасні умови, для яких характерні численні кризи в різних сферах суспільного життя саме ефективність та оперативність діяльності допоміжних органів при главі держави набувають все більшого значення. При Президентові України функціонують консультативні, дорадчі, координаційні служби, а також інші допоміжні

органи, поява яких була зумовлена взагалі створенням інституту Президента України ще з моменту проголошення незалежності нашої держави. Такі органи необхідні, тому що напрямки діяльності Президента є досить різноманітними. Зважаючи на те, що допоміжні органи мають забезпечувати виконання главою держави своїх повноважень, їх власні повноваження цілком залежать від президентських.

Це, звичайно, впливає на конституційно-правовий статус допоміжних органів, оскільки, вони є похідними від конституційно-правового статусу глави держави, тому не дивно, що навіть на рівні Конституції України закріплено створення Президентом України консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб задля здійснення своїх повноважень. Закріпивши таке положення в Основному Законі законодавець наголосив на винятковій важливості таких органів. За їх конституційно-правовою природою вони можуть створюватись, існувати, здійснювати повноваження лише за волі глави держави.

Науковці не дійшли єдиної думки стосовно того, чи можна вважати допоміжні органи при Президентові України органами державної влади, чи вони лише належать до системи органів державної влади, однак, такими органами не є з причин того, що вони не відіграють самостійної ролі в зазначеній системі. З одного боку, вони забезпечують виконання функцій главою держави, а з іншого, якщо б вони були державними органами, то їхні повноваження мали б бути прописані в Конституції України, а їхні рішення мали б нести загальнообов'язковий характер. Отже, виходячи з цього, на думку автора, найбільш доцільним є підхід до визначення консультативних, дорадчих служб як саме допоміжних органів, оскільки їхня діяльність спрямована на забезпечення виконання функцій главою держави, вони не мають власних, окремих, визначених у законодавстві, повноважень, а їхні рішення не несуть загальнообов'язкового характеру, а тому вони не мають державно-владних повноважень. Проте, ефективне функціонування таких органів є важливим, а недоліки в системі таких допоміжних органів можуть справити негативний вплив не тільки на діяльність глави держави, а й системи органів державної влади, і, як наслідок, держави в цілому.

Президент створює допоміжні органи залежно від потреб та необхідності таких органів для виконання функцій глави держави. Варто

значити, що Президент України створює допоміжні органи на власний розсуд, що несе ризик безпідставного збільшення кількості таких структур, плутанину в предметах відання, що матиме наслідком неефективне забезпечення виконання главою держави своїх повноважень, тому важливо чітко й детально продумувати систему допоміжних органів, розмежовуючи предмети відання та повноваження.

Все вищезазначене дає підстави дійти висновку про те, що конституційний інститут президентства є першочерговим стосовно виникнення інституту допоміжних органів, які носять факультативний характер, і основне призначення яких – забезпечувати діяльність глави держави, забезпечуючи його необхідної інформацією, експертизами, аналітикою, консультаціями тощо.

Повноваження допоміжних органів можуть реалізовуватися тільки в межах повноважень Президента України, які визначаються виключно Конституцією України. Як зазначив Конституційний Суд України у своєму Висновку від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що повноваження Президента України визначаються виключно Конституцією України і не можуть бути розширені законом або іншим нормативно-правовим актом (рішення від 10 квітня 2003 року № 7-рп/2003, від 7 квітня 2004 року № 9-рп/2004, від 17 грудня 2009 року № 32-рп/2009), а утворення будь-якого органу державної влади можливе лише суб'єктами та в порядку, що передбачені Конституцією України. При цьому правовий статус новоутвореного органу державної влади має відповідати його функціональному призначенню, меті та завданням діяльності (абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

Отже, повноваження та конституційна природа допоміжних органів про главі держави є похідними від конституційно-правового статусу Президента України, функціонують за сферами здійснення діяльності, забезпечують ефективне здійснення Президентом своїх функцій, а тому їх повноваження не можуть виходити за межі президентських.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Тютюнник В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курсу 8 групи**

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В сьогоденнішніх умовах, без розвиненої системи місцевого самоврядування, ніяка демократична, суспільно, правова держава та суспільство не зможуть повноцінно функціонувати. В кожній країні є свій винятковий досвід організації місцевого самоврядування. Швидкий перебіг подій в Україні, обумовлюють потребу створення стабільних правових підвалин для розвитку дієвої системи місцевого самоврядування, розширення участі населення у вирішенні питань місцевого значення.

З'ясовуючи правову сторону національної моделі місцевого самоврядування, то спершу вона посилається на проблему нечітких концептуальних засад та правового походження місцевого самоврядування в державі. Як зазначають науковці, ґрунтовним недоліком розвитку місцевого самоврядування є відсутність системи принципів в основі цього інституту. Модель яка була закладена в Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування», доволі негативно була охарактеризована після прийняття цих законів.

Конституція України визначає Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну-правову державу (ст. 1). Важливим є те що в Конституції зафіксовано принцип визначення та гарантованості місцевого самоврядування (ст. 7). У Конституції місцеве самоврядування розглядається різнобічно як складне, сукупне політико-правове явище, яке може виражатися: а) як одна із засад конституційного ладу України; б) як специфічна форма народовладдя; в) як право жителів відповідної територіальної громади на самостійне вирішення питань місцевого значення.

Процес утворення української моделі місцевого самоврядування був досить складним і тривалим. Це зумовлювалося необхідністю визначити, яка із наявних моделей місцевого самоврядування найбільш прийнятна для України. В залежності від того, визнається або лише

певна автономія місцевого самоврядування відносно держави і державних органів, або суверенітет місцевого самоврядування.

Розгляд законодавства України про місцеве самоврядування дозволяє стверджувати що в нашій державі реалізовано саме змішану модель місцевого самоврядування.

Разом з правовими проблемами місцевого самоврядування в Україні, наявні також інші, нагальні проблеми суспільно-політичного характеру. Сучасною проблемою місцевого самоврядування в Україні є критично низький рівень довіри громадян до органів та посадових осіб місцевого самоврядування, реальна відсутність участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. З огляду на це українська модель організації місцевого самоврядування має передбачати функціонування територіальної громади, з одного боку, як суспільно-політичної діяльної спільноти, самодостатньої у сфері забезпечення матеріально-фінансовими ресурсами, здатної на забезпечення результативного і відповідального управління питаннями місцевого значення, з іншого, такої яка має високий рівень довіри до органів місцевого самоврядування, їх службових та посадових осіб. Відповідно до цього, виняткове значення отримує питання активізації участі суспільства у вирішенні питань місцевого значення, а також зростання їхньої довіри до органів місцевого самоврядування.

Національна модель місцевого самоврядування має ґрунтуватися на європейських цінностях народовладдя, бути здатною узгоджувати як загальнодержавні, так і регіональні і місцеві інтереси, об'єднувати в собі елементи як державної підтримки, так і правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності, функціонувати тільки в інтересах територіальних громад, яка забезпечується результативним контролем територіальних громад за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Науковий керівний: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Філіпченко К.Ш.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 3 курс, 2 група**

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА НАДОМНОЇ РОБОТИ

У зв'язку зі світовою пандемією та широким розповсюдженням COVID-19 на території України Верховна Рада України з метою запобігання поширенню вірусу запровадила низку карантинних заходів, що призвели до обмеження роботи багатьох виробництв.

У вересні 2020 р. парламентом було зареєстровано Законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи» № 4051 від 04.09.2020, який має намір запровадити зміни до вітчизняного законодавства, в тому числі, до Кодексу законів про працю України. З внесенням змін у трудовому законодавстві планується ввести поняття дистанційної та надомної роботи, що є альтернативним вирішенням проблеми праці в умовах коронавірусної хвороби.

Проектом Закону передбачено розмежування двох самостійних видів (форм) роботи: дистанційної та надомної, і окреслено коло діяльності за межами підприємства чи організації як для робітника так і для роботодавця кожної з видів роботи.

Згідно з положеннями законопроекту, під дистанційною роботою розуміється така форма організації трудових відносин між працівником та роботодавцем та/або виконання роботи, коли робота виконується працівником поза приміщеннями роботодавця в будь-якому місці за його вибором та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Такий вид передбачає самостійний вибір особою подальшого графіку та робочого місця, а також обов'язок понести відповідальність за незабезпечення належних умов праці. В такому разі, на нашу думку, є необхідним зняття з роботодавця відповідальності за забезпечення належних умов та безпеки праці свого працівника, та покласти її саме на останнього, адже вибір місця та умов праці залишається саме за робітником. На осіб, які працюють дистанційно, відповідно до проекту

Закону України, не діють правила внутрішнього трудового розпорядку (якщо інше не передбачено у трудовому договорі). Проте, тривалість робочого часу дистанційної роботи не може перевищувати норм, встановлених Кодексом законів про працю України.

У свою чергу, відповідно до законопроекту, під надомною роботою розуміється «такий вид організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших заздалегідь обраних ним приміщеннях...».

Відповідно до такої форми роботи особа працює у фіксованому місці за встановленим режимом роботи підприємства, установи та організації з дотриманням внутрішнього трудового розпорядку. В такому випадку саме роботодавець повинен організувати робоче місце працівника усіма необхідними технічними засобами, а також понести обов'язок щодо відповідності такого місця санітарним нормам та вимогам безпеки, встановлених українським законодавством. Місце роботи працівника не може бути змінене чи замінене за його ініціативи без погодження з власником або уповноваженим ним органом у встановленому законом порядку.

Проект закону передбачає укладення між роботодавцем та працівником окремого трудового договору про дистанційну чи надомну роботу, типову форму якого буде затверджувати центральний орган виконавчої влади. При цьому у роботодавця є обов'язок систематичного проведення інструктажу працівників щодо охорони та безпеки праці.

Законопроектом роботодавцеві надається право скасувати дистанційне місце роботи у разі встановлення факту порушення працівником покладених на нього обов'язків, без попереднього повідомлення працівника. Однак цей припис викликає запитання щодо його реалізації без порушення прав працівника. Доречніше б було встановити певний строк для з'ясування обставин невиконання робітником своїх обов'язків та надати йому право подати пояснення.

Також право дистанційної роботи, відповідно до законопроекту, надається батькам дітей віком до 3 років. У такому випадку особи, які мають дитину або здійснюють догляд за нею, мають право працювати віддалено, проте за умови, що їх робота підлягає дистанційному виконанню, а у роботодавця є необхідні ресурси та засоби, для забезпечення робочого місця працівника.

Законопроектом передбачено норму, згідно з якою працівник може перейти на тимчасову дистанційну роботу, строком до 2 місяців, якщо щодо нього були вчиненні дії, що мають ознаки дискримінації. Проте дана норма викликає низку питань та потребує деталізації щодо її реалізації. Яким чином робітник буде підтверджувати фактичні дані, що свідчать про наявність ознак дискримінації, сексуального домагання чи іншого насильства щодо нього? Та яка вірогідність того, що працівники не будуть зловживати даним приписом для виправдання затяжних прогулів чи небажання працювати в офісі?

Законопроект містить припис відповідно до якого роботодавець зобов'язаний вести облік усіх працівників, які виконують дистанційну чи надомну роботу (причому окремо жінок та чоловіків). Цей обов'язок значно збільшить навантаження на роботодавців та ускладнить систему ведення обліку працівників.

Вважаємо, що аналізований проект Закону є досить актуальним та своєчасним, проте в ньому наявні приписи, які викликають чимало запитань, а значить потребують уточнення та доопрацювання. Однак така законодавча ініціатива є тільки початком регламентації новітніх умов праці, що є позитивним моментом у розвитку трудового законодавства в умовах сьогодення, особливо враховуючи те, що на практиці роботодавці вже використовують дистанційну та надомну роботу та планують і надалі працювати в такому режимі. Потрібно зауважити, що норми, передбачені законопроектом, не створені виключно щодо пандемії COVID-19, вони мають значно ширший характер та вплив на ринок праці в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Луценко О.Є.

**Фоміна С.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 2 курс, 8 група**

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАЦЮ

Слід зазначити, що згідно до статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною

Радою України, є частиною національного законодавства України.

Особливістю міжнародних договорів як джерел правового регулювання праці є те, що, крім двосторонніх договорів між Україною та іншою державою, велике значення мають багатосторонні договори, зокрема Конвенції та Рекомендації Міжнародної Організації Праці (МОП).

Міжнародна Організація Праці – це спеціалізована міжнародна установа, заснована ООН з метою забезпечення тривалого миру та усунення соціальної несправедливості за допомогою поліпшення умов праці. Вона була заснована у 1919 році. Основними цілями даної організації є розроблення і захист основних принципів і стандартів у сфері праці, забезпечення гендерної рівності серед працівників, підвищення соціального захисту тощо.

З 1919 року МОП було прийнято багато конвенцій і рекомендацій, що регулюють різні аспекти праці, зокрема: умови праці, соціальний захист працівників, зайнятість жінок, охорона праці і техніка безпеки тощо. Усі конвенції стають обов'язковими для держав-членів у разі їх ратифікації урядом держави. Рекомендації МОП не потребують ратифікації для їх застосування.

Серед основних конвенцій, укладених МОП, виділяють: 1) N 87 Про свободу асоціації та захист права на організацію (1948); 2) N 98 "Про застосування принципів права на організацію та на ведення колективних переговорів" (1949); 3) Конвенція N 29 "Про примусову або обов'язкову працю" (1930); 4) N 105 "Про скасування примусової праці" (1957 р.); 5) N 111 "Про дискримінацію в галузі праці та занять" (1958); 6) N 100 "Про рівне винагородження чоловіків і жінок за рівну працю" (1951); 7) N 122 "Про політику в галузі зайнятості" (1964); 8) N 102 "Про мінімальні норми соціального забезпечення" (1952) та інші.

Окрім рекомендацій і конвенцій МОП, як було зазначено раніше, виділяють також двосторонні договори між різними державами за метою підвищення ефективності взаємодії між працівникам з цих держав. На прикладі України можна зазначити про двосторонні угоди з Російською Федерацією - Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про трудову діяльність і соціальний захист громадян України і Росії, які працюють за межами своїх країн. Відповідно до ст. 1 Угоди її дія поширюється на працівників та членів їх сімей, які є громадянами або постійно проживають на території

однієї країни-учасниці та здійснюють свою трудову діяльність на умовах найму на території іншої країни.

Іншим прикладом може бути подібна угода між Україною та Республікою Вірменія, що була укладена 17 червня 1995 р. і регулює основні питання праці працівників, що працюють за межами своєї країни.

Отже, можна підбити підсумки. Міжнародне законодавство про працю представлено різними нормативно-правовими актами і регулює основні права і свободи працівників. Основними джерелами трудового права на міжнародному рівні є конвенції та рекомендації МОП та міжнародні двосторонні договори з праці, укладені урядами різних держав.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В.В.

**Хайрулліна Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 4 група**

ІНСТИТУТ СМЕРТНОЇ КАРИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Одним з найголовніших завдань будь-якої демократичної правової системи є забезпечення прав людини та захист її законних інтересів як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Основоположним правом будь-якої особи є право на життя. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, право кожного на життя охороняється законом. Проте, як показує практика, дане право не є абсолютним та обмежується через інститут смертної кари.

Даний спосіб покарання викликає багато суперечок у науковій спільноті. Аргументами, які «виправдовують» смертну кару є :

- Деякі злочинці не здатні до виправлення та мають відплатити життям за скоєний злочин (застосування принципу Таліона «око за око, зуб за зуб» часів Київської Русі є цілком справедливим).

- Однією з цілей смертної кари є «заликування» інших злочинців з метою попередження вчинення подібних злочинів.

Аргументами, які заперечують смертну кару є:

- Застосування смертної кари є невідворотним способом покарання. Якщо суд не врахує усі обставини у справі та помилиться, загинути може невинна людина. В історії багатьох країн існує трагічна практика виправдання невинних лише після їх страти. Серед таких країн є Велика Британія, Бельгія, Туреччина, Китай, Україна тощо.

- Порушення принципу гідності та гуманності. Відповідно до Рішення Конституційного суду України від 29 грудня 1999 року у справі N 1-33/99 «... невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані».

- Порушення права на справедливе судочинство, яке передбачає, що будь-який засуджений може оскаржити рішення суду, а смертний вирок «скасувати» неможливо.

- Метою призначення покарання є не помста, а реабілітація та виховання злочинця.

- Згідно з висновками багатьох соціологічних досліджень, смертна кара не зменшує рівень злочинності в суспільстві.

Отже, проблема застосування смертної кари в сучасному світі є одним з найсуперечливіших питань, яке слід уважно дослідити та розглянути через призму історії та сучасних принципів права.

Занурившись у історію виникнення смертної кари, можна зробити висновок, що цей вид покарання був поширеним чи не в усіх країнах світу та призначався за вчинення багатьох злочинів. Аж до 2011 року в Китаї застосовувалася смертна кара за такі ненасильницькі злочини, як крадіжка, контрабанда, хабарництво, шахрайство з фінансовими векселями тощо.

Сьогодні існує багато способів реалізації цього покарання. Серед них є розстріл, використання електричного стільця, газової камери, смертельної ін'єкції, повішання тощо. Деякі науковці вважають способи смертної кари достатньо гуманними у порівнянні з історичними (зварювання у кип'ятку, спалення, поховання заживо, кидання до хижаків, замурування), адже вони направлені не на фізичні тортури, а на позбавлення людини життя. Наприклад, Х. В. Дядюн вважає, що «сучасні форми є верхом гуманізму».

Першим кроком до обмеження застосування смертної кари є розробка Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Саме з 60-х років минулого століття у міжнародній спільноті активізувався рух за заборону смертної кари або її жорстке обмеження. Наприклад, Конвенція про права дитини 1989 р. забороняє державам-учасницям застосовувати смертну за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років. А у положеннях Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р зазначено, що у державах, що не скасували смертну кару, смертні вироки можуть прийматися лише за найтяжчі злочини відповідно до закону, що діяв на час вчинення злочину і який не протирічить постановам даного Пакту та Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього».

Незважаючи на дані законодавчі обмеження, деякі країни продовжують широко застосовувати смертну кару. За даними правозахисної організації Amnesty International, у 2020 р. більшість страт відбулись у Китаї (більше 1000 осіб), Ірані (більше 250 осіб), Саудівській Аравії (184 особи), Іраку (більше 100 осіб) та Єгипті (більше 30 осіб). У Сполучених Штатах Америки вперше після скасування 17-річного мораторію на смертну кару було страчено вже 5 осіб: 40-річного чоловіка за вбивство подружжя християнських активістів та чотирьох чоловіків за вбивство та звалтування дітей. Щодо кількості страчених у 2020 році в таких країнах як Афганістан, Тайвань і Таїланд, немає жодних даних, статистика приховується.

Ставлення суспільства до застосування смертної кари також є суперечливим. Наприклад, опитування громадян США показало, що більшість підтримує смертну кару. Відповідно до даних опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у 2017 році, третина громадян України (38%) є сторонниками відновлення смертної кари в нашій країні, майже половина респондентів (47%) виступають проти цієї ідеї, 14% опитаних не змогли відповісти на запитання.

На щастя, останнім часом існує тенденція зменшення кількості страчених. Країни поступово відмовляються від такого жорстокого виду покарання. За даними Amnesty International, в 2019 р. зафіксовано найнижче число страт за останні десять років. Дані показники є втішними, але не слід забувати, що досі кожного року у світі виконуються більше, ніж 650 випадків застосування смертної кари.

У вересні 2020 р. напередодні Всесвітнього дня боротьби за

скасування смертної кари Високий представник ЄС Жозеп Боррель та генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчинович-Бурич закликали людство до повної відмови від найвищої міри покарання у світі, підтримки резолюції щодо мораторію на застосування смертної кари, яка розглядатиметься під час сесії Генасамблеї ООН у грудні 2020 року та приєднання до протоколу Європейської конвенції з прав людини.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що право на життя є фундаментальним правом кожної людини, яке існує априорі, а тому не може бути обмежено державою. Існування інституту смертної кари у світі є пережитком тих часів, коли людство не вигадало більш дієвих способів покарання та виховання злочинців. Більшість міжнародних договорів закликають країни до відмови від застосування смертної кари. Станом на 2019 рік вже 142 країни скасували смертну кару нормами національного законодавства або ж встановили відповідні заборони на практиці. І кожного року даний показник зростає. Для остаточного викорінення цієї проблеми міжнародне співтовариство має більш рішуче реагувати на порушення права на життя та нехтування принципом гуманності з боку країн.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О. В.

**Харламова Д.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс, 6 група**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Одним з ключових питань для України, як незалежної держави, стоїть питання входження до складу Європейського Союзу з метою поліпшення стану справ у суспільстві в цілому, та, як зазначає ряд вчених, для стабілізації економічного розвитку. Обравши напрямок європейської інтеграції, Україна все частіше стикається з проблемами, які перешкоджають розвитку співпраці України з Європейським

Союзом. Серед таких має місце невідповідність норм українського законодавства європейським стандартам та принципам.

На думку академіка НАН України Ю. Шемшученка, в Україні досі немає дієвого механізму імплементації вимог європейського права, насамперед, права Ради Європи, членом якої є Україна, у національне законодавство. Тому маємо за мету розкрити цю проблему на прикладі приведення до відповідності європейським стандартам муніципального законодавства України.

Основним джерелом муніципального права України є Конституція та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». До міжнародних джерел відносять в першу чергу - Європейську хартію місцевого самоврядування, яка є одним із джерел муніципального права європейських держав. Європейська хартія місцевого самоврядування була ратифікована Україною 15 липня 1997 року. Головною метою цього нормативного акта є втілення демократичних стандартів функціонування та основ організації місцевого самоврядування згідно з принципами, зазначеними в хартії, одними з яких є принципи субсидіарності, демократичності, реальності гласності, відкритості та публічності, неупереджене ставлення з боку органів місцевого самоврядування та посадових осіб, та ін.

В порівнянні з хартією, дещо зменшеним виявляється перелік закріплених та реалізованих принципів в Україні, до яких можна віднести: проведення місцевого референдуму і зборів, закріплення форм самоорганізації населення, гласність, відкритість, колегіальність, децентралізм, співвідношення місцевих і державних інтересів, виборності, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності та незалежності у законодавчо визначених рамках, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування та багато інших засад, які зафіксовані в хартії і знайшли своє відображення у статті 4 Закону України «Про місцеве самоврядування».

Наразі однією з ключових проблем є відсутність нормативно-правового закріплення однієї з керівних засад європейської концепції місцевого самоврядування – принципу субсидіарності. Принцип субсидіарності визначається у відповідному розподілі компетенції на державному щаблі, щоб проблеми вирішувалися на тому рівні, де вони

виникають. За інших рівних умов перевага надається нижчим, а не вищим органам влади.

Принцип реальності місцевого самоврядування також не був реалізований. Цей принцип передбачає, що місцеве самоврядування є правом і здатністю місцевої влади в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах місцевого населення.

Ще одна прогалина і підтвердження неповноцінної імплементації хартії – факт відсутності у національному законодавстві визначення терміна, який має відповідне закріплення у 5 статті хартії, – «територіальні кордони органів місцевого самоврядування». Більше того, хоча українське законодавство передбачає та гарантує можливість органів місцевого самоврядування звернутися до суду задля захисту порушених прав та законних інтересів, але немає норми, яка би встановлювала право на звернення до Конституційного Суду України.

Провівши аналіз стандартів і принципів, зазначених в хартії, можна дійти висновку щодо їх неповного відтворення в Конституції України та чинних законах України. Тому, на даному етапі розвитку держави залишається актуальним питання щодо виконання міжнародних зобов'язань України в галузі місцевого самоврядування, а саме закріплення європейських принципів місцевого самоврядування у національному законодавстві. Варто звернути увагу на доцільність обмеження втручання держави у справи місцевого самоврядування, та чітке розмежування компетенції органів публічної влади державного та місцевого рівнів, шляхом визначення повного кола питань, які знаходяться у віданні певного органу державної влади або місцевого самоврядування. Без вирішення цих питань важко наблизитися до європейських стандартів життя та втілити їх у нашій державі. На нашу думку, ці проблеми є також одним з чинників, який гальмує процес отримання статусу повноцінного члена Європейського союзу. Тож, для України є важливим перейняття доктрини та практичного досвіду місцевого самоврядування сучасної європейської спільноти.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

**Челпанова А.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, група 18-18-01**

СИТУАЦІЯ У БІЛОРУСІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА

Резолюція Інституту міжнародного права 1936 р. «Про визнання держав та їхніх урядів» зазначає, що «визнання нового уряду вже визнаної держави є вільним актом, яким одна або кілька держав констатують, що певна особа або група осіб здатні керувати державою, яку бажають представляти, і заявляють про свої наміри підтримувати з нею або з ними відносини».

Визнання урядів виконує три функції в міжнародній правовій системі: забезпечення того, щоб лише режими, явно гідні такого статусу, були прийняті як уряди держав; забезпечення нових урядів, що інші поважатимуть їх статус; інформування судів, державних установ та громадян про визнання держав, що конкретний режим фактично є урядом іншої держави. Останнім часом деякі державні діячі та поважна кількість науковців-юристів вважають, що визнання урядів викликає більше труднощів, ніж повинно. Зокрема, вони підозрюють, що рішення про визнання нового режиму часто залежать у більшій мірі від його характеру чи політики, аніж від його здатності пройти об'єктивний тест ефективного управління своєю державою, і вважають, що нинішня доктрина щодо наслідків визнання чи невизнання створює непотрібну плутанину.

Уряд де-юре – це той, який, повинен володіти повноваженнями суверенітету, хоча на той момент він може бути позбавлений їх. Фактичний уряд - це той, який фактично перебуває при владі, хоча вона може бути неправомірно набутою. Фактичне визнання – це декларація про те, що орган, який претендує на статус уряду, насправді має дієві повноваження, проте, не задовольняючи інші умови повного визнання де-юре. Отже, визнання де-факто – це лише визнання факту існування нового уряду. Проблема визнання уряду торкнулася і Білорусі. Згідно із заявами багатьох країн світу, наявні факти порушень під час виборчої кампанії в Білорусі та самих виборів свідчать про повне невиконання міжнародних стандартів прозорого, вільного та справедливого

волевиявлення. У переважній демонстрації підтримки демократичних протестуючих у Білорусі Асамблея ЄС проголосувала 574 проти 37 при 82 утрималися проти відхилення офіційних результатів президентських виборів 9 серпня, які, як вважає Захід, були сфальсифіковані.

Виходячи із загальновідомих теорій визнання уряду, можна сказати, що президент Лукашенко не визнається міжнародною спільнотою саме де-факто, адже де – юре він володіє всіма повноваженнями суверенітету. Відмова від визнання уряду Білорусі, виходячи з концепцій міжнародного права, означає значну відмову від визнання самої держави та надання їй належного у міжнародній сфері. Це також означає відмову від нормальних міжнародних відносин; це може призвести до скасування законодавчих, судових та адміністративних актів Білорусі, а у багатьох випадках тягне за собою призупинення дії договорів, укладених колишніми урядами; і навіть висловлюється припущення, що це позбавляє уряд спроможності вести війну.

У випадку громадянської війни наслідки цього нібито права надати або відмовити у визнанні на розсуд можуть проявитися ще більш яскраво. Задумане таким чином право може фактично надати іноземним державам «ліцензії» на відкликання визнання від законного уряду та довільне надання повстанцям із усіма глибокими наслідками, що впливають із зміни правового статусу обох сторін.

Отже, визнання може зіграти значну роль у міжнародній законності об'єкта визнання, в нашому випадку Білорусі: іноді держава є або не є державою юридично, оскільки, крім іншого, інші держави вирішили ставитись до неї як до такої.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Шаповалова К.Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
2 курс магістратури, 6 група**

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ

Реформування системи виборів в Україні є невід’ємною складовою частиною реформи політичної системи країни в цілому. Однією з важливіших аспектів демократії є стадія встановлення результатів виборів, яка охоплює період після проведення виборів, включаючи підрахунок голосів, а також фіксацію та передачу результатів. Виборчий кодекс України (далі – ВКУ) частково усуває певні проблемні питання, такі як округи без депутатів. Однак істотним моментом, який потребує вдосконалення, є вирішення питання обрахунку округів і виборців (що є ключовими елементами в межах алгоритму визначення результатів місцевих виборів), оскільки децентралізаційні процеси ще тривають. Вважаємо необхідним проаналізувати виборче законодавство в частині встановлення результатів виборів та підрахунку голосів у синергетичному зв’язку з сучасними цифровими технологіями.

Процедура встановлення результатів виборів залежить від типу виборчої системи, яка була істотно змінена з ухваленням ВКУ. Відповідно до положень ст. 192 ВКУ, на місцевих виборах застосовуються 4 різновиди виборчих систем залежно від типу місцевих виборів. Уваги заслуговує визначення послідовності встановлення результатів виборів депутатів ВР АРК, обласних, районних, районних в місті, міських, сільських, селищних рад (територіальних громад з кількістю виборців 10 тисяч і більше, оскільки в випадку чисельності виборців до 10 тисяч – кількість депутатів буде становити від 2 до 4 осіб й в межах цих тез не заслуговує уваги). Вважаємо, що в межах встановлення результатів виборів, оптимальним було б запровадження блокчейн-технології для встановлення результатів та підрахунку голосів. Доцільним є також розгляд можливості голосування через мобільний додаток у разі внесення відповідних змін у законодавство. Це викликано рядом

факторів.

По-перше, в ВКУ наявні чисельні формули, щодо визначення прохідного бар'єру для розподілу депутатських мандатів, виборчої квоти, розподілу кількості депутатських мандатів, тощо. Через автоматизацію зазначених процесів буде зменшено навантаження на ТВК та усунуто людський фактор. Протоколи також буде складено за допомогою цифрової технології, що буде позитивно впливати на швидкість обробки даних.

На користь аргументації тези, щодо необхідності впровадження цифрових технологій для визначення результатів вважаємо доцільним наведення складного алгоритму визначення результатів за ВКУ.

Згідно з ч. 3 ст. 256 ВКУ, право на участь у розподілі депутатських мандатів набувають організації партій, на підтримку територіальних виборчих списків від яких у межах єдиного багатомандатного округу подано 5 і більше відсотків загальної кількості голосів виборців, які підтримали територіальні виборчі списки від усіх організацій партій у межах єдиного багатомандатного округу. Наприклад, в Харкові утворено територіальні виборчі округи в межах багатомандатного виборчого округу з виборів депутатів Харківської міської ради в кількості 84 із зазначенням меж та кількості виборців в кожному окрузі. Орієнтовна кількість виборців дорівнює 1,1 млн. Отже, для участі у розподілі мандатів партія має знайти підтримку у 55 тис. осіб, що реалізують своє виборче право. Вважаємо, що така кількість голосів є оптимальною, оскільки багато чого у житті громади залежить безпосередньо від ефективності рішень місцевої ради, а не від рішень, що ухвалюються на національному рівні, тому партія має знаходити підтримку жителів: суспільний вибір стає більш точним.

Визначення виборчої квоти, згідно ст. 257 ВКУ, здійснюється за наступним алгоритмом: ТВК обчислює виборчу квоту, що є цілою частиною результату ділення загальної кількості голосів, поданих на підтримку усіх територіальних виборчих списків організацій партій, які мають право на участь у розподілі депутатських мандатів, на кількість депутатських мандатів, встановлену шляхом віднімання від кількісного складу ВР АРК, обласної, районної, районної у місті, а також міської, сільської, селищної ради, сумарної кількості гарантованих для кожної партії мандатів згідно з ч. 1 ст. 260 ВКУ. Для визначення кількості депутатських мандатів, отриманих територіальним виборчим списком

кандидатів від організації партії, кількість голосів виборців, поданих у територіальному виборчому окрузі на підтримку відповідного територіального виборчого списку, ділиться на виборчу квоту.

Вважаємо доцільним спрощення зазначених процесів шляхом диджиталізованих документів (протоколів, зокрема) та процесів визначення результатів етапів за формулами. Так, наприклад, надалі ТВК підсумовує кількість мандатів, отриманих кандидатами, включеними до територіальних виборчих списків усіх організацій партій у відповідному територіальному окрузі та встановлює сумарну кількість мандатів, розподілених у відповідному територіальному окрузі.

Наступним кроком ТВК визначає порядок кандидатів у депутати у кожному територіальному виборчому списку кожної організації партії. Кандидати у депутати, які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 % розміру виборчої квоти, розміщуються на початку територіального виборчого списку відповідної організації партії у порядку зменшення кількості голосів виборців, які підтримали відповідного кандидата у депутати. Звертаємо увагу, що при рівній кількості голосів, кандидати розміщуються у черговості, визначеній організацією партії, визначеній при висуванні кандидатів. Після кандидатів у депутати, які отримали кількість голосів виборців, яка дорівнює або перевищує 25 % розміру виборчої квоти, у територіальному виборчому списку розміщуються інші кандидати у черговості, визначеній організацією партії при висуванні кандидатів. ТВК також встановлює кількість мандатів, які підлягають розподілу в єдиному багатомандатному. Оптимізувати процедуру в даному випадку можуть хмарні обчислення та штучний інтелект, який зможе на 95% замінити ТВК. За даної кількості протоколів, формул підрахунку саме сучасні технології, цифрові додатки із штучним інтелектом стануть надійною альтернативою людині.

По-друге, через впровадження цифрових технологій процедура утворення відповідної кількості дільничних комісій і адміністрування виборчого процесу на них буде спрощена для районних виборчих комісій. Громадяни зможуть проголосувати без відвідування відповідних виборчих дільниць з електронного пристрою через відповідний додаток. Це буде сприяти економії коштів державного бюджету, а також є актуальним заходом безпеки в межах поширення

COVID-19.

Влітку 2020 року було прийнято Верховної Ради України Постанову про утворення та ліквідацію районів (реєстр. № 3650), яка фактично передбачає значне укрупнення районів, що істотно вплинуло на здійснення окремих виборчих процедур під час організації підготовки та проведення місцевих виборів. До складу ряду новоутворених районів увійшли понад 700 виборчих дільниць, а отже, районні виборчі комісії забезпечували як утворення відповідної кількості дільничних комісій, так і адміністрування виборчого процесу на них: навантаження сформувало серйозні ризики щодо організації виборчого процесу та потребує відповідного вдосконалення законодавства. Ці проблемні питання можуть бути усунуто через впровадження технологій.

По-третє, паралельно із місцевими виборами проводилось опитування населення по ряду важливих для подальшого розвитку країни питань. Отримання відповіді «так» чи «ні» на базі цифрових технологій не дозволить підробити кількісно-якісний результат голосування. А при вдосконаленні законодавчого підґрунтя подібні соціологічні опитування можуть стати основою для проведення консультативних референдумів в Україні. Сказане свідчить, що впровадження цифрових технологій зможе усунути окремі прогалини ВКУ та сприяти подальшому розвитку законодавства.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Муртіщева А.О.

**Шарапова В.В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 4 курс, 6 група**

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ КОСМІЧНИМ СМІТТЯМ

Наразі проблема космічного сміття є однією з найактуальніших проблем сучасної космонавтики, створює реальну, геометрично

зростаючу загрозу чинним космічним об'єктам, супутникам та космічним станціям, у тому числі пілотованій космонавтиці, суттєво обмежуючи доступ людства як до ближнього, так і до далекого космосу. Додамо, що досліджувана проблема має міждисциплінарний аспект і розглядається багатьма галузями права, як-от: міжнародне, екологічне, цивільне, господарське тощо.

Космічне сміття, яке також відоме як орбітальне сміття (такий термін використовується США), мотлох чи космічні відходи являє собою сукупність некерованих об'єктів антропогенного походження, які більше не виконують своїх функцій та літають навколо Землі або в меншій мірі навколо інших планет чи Сонця. До таких об'єктів відносяться супутники, що, будучи запущені в космічний простір, використали свій експлуатаційний ресурс або з іншої причини стали нефункціонуючими, залишаючись на навколосемній орбіті; ступені ракет-носіїв, які виводили їх на орбіту, а також фрагменти розпаду чи зіткнень космічних об'єктів, продукти їх ерозії чи іншої деградації.

На підставі дослідження понятійно-категоріального апарату в галузі міжнародного права маємо констатувати, що термін «космічне сміття» не вживається в жодному акті міжнародного космічного права. Адже ця галузь права створювалась в 60 – 70-х роках ХХ століття, коли космонавтика тільки робила перші кроки. Тоді домінував підхід до космічного простору як до безмежного, а ємність космічних орбіт вважалася необмеженою. Тодішній рівень розвитку космонавтики не давав можливості передбачити сьогоденішню загрозу, що походить від техногенного засмічення космосу відпрацьованими об'єктами. Натомість на доктринальному рівні під терміном «космічне сміття» розуміють усі нефункціонуючі антропогенні об'єкти, включаючи їхні фрагменти та елементи, що перебувають на навколосемній орбіті або повертаються в атмосферу Землі. Це визначення, однак, є робочим і повністю не задовольняє потреб міжнародно-правового регулювання.

Проблема поводження з відходами є одним із глобальних викликів, які наразі постають перед суспільством. Цілком логічним є те, що як на міжнародному, так і на національному рівні активно формується законодавство, завданням якого є комплексне правове регулювання поводження із відходами, за якого буде досягатися реалізація трьох основних завдань: 1) попередження (мінімізація) утворення відходів у майбутньому; 2) функціонування системи

законодавства, що забезпечує мінімізацію їх утворення та безпечно поводження з ними; 3) створення умов для вирішення проблем раніше накопичених відходів. Базу правого регулювання в цій сфері становить Закон України «Про відходи», дія якого не розповсюджується на космічний простір.

Задля реалізації завдання щодо попередження утворення відходів на рівні національного законодавства вживають заходів, керуючись при цьому відповідними Керівними принципами (далі – Принципи) попередження утворення космічного сміття, прийняті Комітетом ООН з використання космічного простору у мирних цілях, та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № A/RES/62/217 від 01.02.2008 р. По суті, цей документ має рекомендаційний характер, тобто є актом «м'якого права», що зумовлює застосування цих принципів державами у добровільному порядку. Зважаючи на це, з метою надання їм обов'язкової юридичної сили є необхідність їхнього перетворення у Принципи, що стосуються космічного сміття, які були б прийняті Генеральною Асамблеєю ООН. Задля цього треба запровадити розгляд правових проблем охорони космічного довкілля від засмічення в якості пріоритетного питання Порядку денного Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях. Тоді можна було б розробляти національно-правовий механізм регулювання діяльності з попередження утворення космічного сміття на підставі відповідних Керівних принципів шляхом прийняття нормативно-правових актів, інструкцій, стандартів задля розвитку національного космічного законодавства. Що стосується України, то існує галузевий стандарт УРКТ-11.03 – «Обмеження забруднення навколотземного космічного простору при експлуатації космічної техніки». Однак ці галузеві стандарти також не мають належної правозабезпечувальної юридичної сили. Щодо попередження (мінімізації) утворення відходів у майбутньому, крім ідеї прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Принципів, перспективною ідеєю є розроблення та прийняття міжнародного багатостороннього Договору про запобігання утворенню космічного сміття і управління космічним рухом.

Крім того, що цей документ, по-перше має врегулювати понятійно-термінологічний апарат, також особлива увага має бути приділена правому регулюванню можливих напрямків видалення космічного сміття. Адже одним із трьох вищезазначених завдань

завдяки реалізації яких досягається комплексне правове регулювання поведінки із відходами є створення умов для вирішення проблем раніше накопичених відходів (забезпечення видалення вже наявного у космічному просторі сміття). Аналіз шляхів урегулювання відносин щодо засмічення космічного простору доводить необхідність розглядати відповідну проблему у широкому сенсі, що охоплює не тільки безпосередньо запобігання утворенню космічного сміття, а і його видалення з космічного простору. Звичайно, технічно простіше запобігти будь-якому небезпечному явищу, аніж долати його наслідки. Однак реалії сьогодення складаються так, що за попередній нетривалий період розвитку космонавтики засміченість космосу набула таких масштабів, що лише заходами з мінімізації утворення нового сміття проблему не розв'язати. Тому різні космічні держави зосереджують свої зусилля на пошуку найбільш ефективних, безпечних, економічно та технологічно доцільних шляхів активного видалення космічного сміття з найбільш «завантажених» орбіт: низької навколосемної – нижче 2000 км (ННО), геостаціонарної (ГСО) та сонячно-синхронної (ССО). Одна із найбільш перспективних технологій видалення крупномасштабного космічного сміття з ННО розробляється в рамках українсько-європейського проекту «LEOSWEEP», що виконується в межах сьомої рамкової програми ЄС. Технологічно проект передбачає створення можливості активного видалення сміття з допомогою іонного пучка, який походить із борту космічного апарату (умовна назва – «Пастух»), розташованого перед об'єктом сміття, що безконтактно впливатиме на об'єкт, поступово зсуваючи його та виводячи з орбіти. Відзначимо, що на національному рівні правовий супровід проекту здійснюється Міжнародним центром космічного права при Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Отже, в міжнародному космічному законодавстві існують прогалини. По-перше, це відсутність закріплення загального визначення «космічного сміття», яке б дозволяло в першу чергу показати його системний зв'язок з поняттям «космічного об'єкта». По-друге, недосконалість регулювання можливих напрямків видалення космічного сміття. Їх подолання можливе завдяки розробленню та прийняттю міжнародного багатостороннього Договору про запобігання утворенню космічного сміття і управління космічним рухом, який також має врегулювати систему та порядок реєстрації об'єктів

космічного сміття, відносини щодо права власності держави запуску на об'єкти космічного сміття, відповідальності за шкоду, завдану космічним сміттям, контролю й управління космічним рухом.

Науковий керівник: д.ю.н., доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Анісімова Г.В.

**Шарашидзе М.Г.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 7 група**

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

В сучасному світі громадянське суспільство є невід'ємною і важливою складовою демократичних правових держав, у тому числі України.

Поняття «громадянське суспільство» визначають так: суспільство громадян із високим рівнем соціальних, економічних, культурних, моральних і політичних рис, яке в свою чергу спільно з державою утворює розвинені правові відносини і є складовою самої держави. Виділяють декілька головних рис громадянського суспільства:

- наявність правової демократичної державності;
- структура суспільства, яка відокремлена від держави, до якої належать різноманітні асоціації, добровільні об'єднання людей; свобода особистості;
- доступ всіх громадян до участі в державних і суспільних справах;
- плюралізм ідеологій і політичних відносин у суспільстві й різноманітної діяльності людей;
- розвинута громадянська політична свідомість і культура.

У 2019 р. представники громадських організацій пройшли опитування та оцінили поточний рівень розвитку громадянського суспільства в Україні як середній. Проводилось опитування фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Київським

міжнародним інститутом соціології, яке у цілому показало, що більшість громадян оцінює нинішній рівень розвитку громадянського суспільства як середній (40,5%), вважають його високим і дуже високим 12%, а загалом низьким і дуже низьким – 34%. Порівняно з іншими роками відсоток громадян, які бачать потребу у громадських організаціях, зменшився на 10%. Це показує, що питання функціонування громадянського суспільства та його інститутів на даний момент актуальна і потребує вивчення та вирішення.

Зокрема, можна виділити такі проблеми як:

- низька активність громадян у вирішенні суспільних питань;
- скорочення обсягів фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства;
- незацікавленість та недовіра людей у діяльності влади;
- пасивність та байдужість населення;
- непрозорість влади, недостатній рівень поширення інформації про її рішення.

Науковці Т.З. Гарасимів та Т.Ю. Дашо роблять висновок про те, що діяльність громадянського суспільства реалізується у таких напрямках: 1) забезпечення функцій контролю установчої влади над правомірністю дій органів державної влади; 2) стимулювання громадянської активності; 3) досягнення дієвого консенсусу між інститутами державної влади та широкими колами громадськості; 4) створення сприятливої соціально-психологічної атмосфери як у суспільстві загалом, так і в його окремих структурах; 5) репрезентація інтересів усіх громадян і на місцевому, і на загальнодержавному рівні; 6) контроль за розподілом привілеїв у суспільстві.

За твердженням С.П. Соляр громадянське суспільство функціонує на стику між легітимністю і легальністю. Енергія громадської самодіяльності, багатство життєвих запитів і потреб розсовують межі легітимності, легітимують нові форми суспільної життєдіяльності, спонукають державу реагувати на них. приймати нові закони і правові норми вносити зміни до Конституції, тобто розширювати рамки легальності, надавати їм гнучкість і еластичність.

Ми підтримуємо висновки Г.В. Берченко, за твердженням якого розвитку громадянського суспільства не можна досягти виключно за рахунок збільшення кількості громадських організацій. Тому недоцільно оцінювати рівень розвитку громадянського суспільства

виключно за формальними показниками, формальною кількістю інститутів громадянського суспільства. Громадянське суспільство не обмежується існуванням розвиненої мережі інститутів. Як соціокультурний феномен воно є певним типом (моделлю) соціальної організації і взаємодії.

Для виявлення причин низького рівня громадської активності окремих категорій населення вбачаємо за доцільне налагодити комунікацію (наприклад, провести опитування) між громадянами та владними інституціями. Мережа інтернет відкриває широкі можливості для реалізації таких ініціатив. Варто також вдосконалити офіційні сайти органів державної влади та місцевого самоврядування, підвищити їх інформаційну наповненість, покращити інтерфейси, створити в рамках цих ресурсів електронні приймальні і надати користувачам онлайн-консультації з окремих питань, що їх цікавлять.

Залучення громадськості до впровадження та вироблення політики є одним з елементів концепції належного врядування, який сприяє прозорості процесу прийняття політичних рішень та збільшує ефективність прийняття рішень у демократичних державах. Забезпечення відповідного рівня взаємодії між громадянським суспільством та державою є необхідною та ключовою складовою демократизації та політичної модернізації.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Мохончук Б.С.

**Шимбарьов В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції, 2 курс, 8 група**

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ: ЧИННИКИ УСПІХУ

Децентралізацію влади називають однією з найуспішніших реформ в Україні за період з 2014 р. Основою успіху стали чіткі наміри, проголошені владою, та зацікавленість з боку громад в отриманні більших повноважень, ресурсів та спроможності реалізувати власні ініціативи самоврядного розвитку.

Зміни в системі управління територіями та децентралізація у сферах медицини й освіти демонструють реальні позитивні зрушення. Світовий досвід показує, що успішна реалізація проектів територіального розвитку, яка здійснюється та втілюється завдяки територіальним громадам, призводить до значного розвитку економіки регіону та країни в цілому. Але форсована децентралізація на основі застосування адміністративного ресурсу не приносить успіху – його забезпечує лише інклюзивний процес, який повинен спиратися на економічно активне населення та, зокрема, бізнес-середовище.

Децентралізація як системний процес має власні чинники успішності, які можна чітко означити. В першу чергу це обумовлено її синтетичним характером, тобто одночасним проведенням реформи у сфері управління, у сфері фінансів й у сфері надання послуг. Треба зазначити, що прогрес у формуванні територіальних громад став можливим завдяки суспільному запиту на децентралізацію влади та політичній волі ключових суб'єктів. Результативність стала наслідком синергії зусиль громадян, органів публічної влади та міжнародним партнерам, які надали фінансову та організаційну підтримку.

До того ж, основні принципи та алгоритм імплементації цієї реформи визначено в Концепції формування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (2014 р.) та Плані заходів щодо її реалізації.

Отже, синтетичний характер реформи децентралізації, а також її продуманість і послідовність є першими двома ключовими чинниками успіху, які вже спрацювали належним чином для сотень об'єднаних громад з різних регіонів країни.

Третій чинник успішності полягає в створенні організаційних та інституційних можливостей для ефективного використання доступних громаді ресурсів. Позитивні зрушення за цим напрямком стосуються насамперед використання коштів місцевих бюджетів (як з власних надходжень, так і отриманих з державного бюджету трансфертів). Завдяки фінансовій децентралізації, ОТГ збільшують надходження до місцевих бюджетів та переходять до прямих відносин із Державним бюджетом. Таким чином, децентралізація спроможна надати потужний імпульс, який сформує з громад ефективного суб'єкта господарювання. Проте саме від новообраної місцевої влади залежить, наскільки вдало вона зможе використати отриманий потенціал розвитку для вирішення повсякденних

питань життя громади, ефективного використання отриманого ресурсу, формування стратегічної спрямованості розвитку громади.

Відзначивши прогрес, слід сформувати певні проблеми, що виникають у процесі імплементації реформи та можуть стати на заваді досягненню її стратегічних цілей.

По-перше, існують проблеми в правовій сфері. Відсутні впровадження змін до Конституції, які необхідні для повноцінного втілення Концепції реформування місцевого самоврядування. Такі зміни, мають передбачати надання органам місцевого самоврядування ширших повноважень та уточнення обов'язків державних адміністрацій (префектур). Також бракує правового підґрунтя розподілу функцій та відповідальності у секторах, які мають багаторівневе представлення, що ускладнює їх оперативне управління, стратегічне планування та розвиток. Зокрема, бракує стандартів гарантованого мінімуму надання послуг, процедур моніторингу та оцінки якості цього надання (певний прогрес є лише у сфері соціальних послуг). Це гальмує розширення реальної автономії громад щодо видатків при виконання делегованих функцій.

По-друге, надто проблемним залишається доступ громад до позикових ресурсів. Процедура здійснення запозичень є надто жорсткою – ними можуть користуватись міста під контролем та за дозволом вищих органів самоврядування.

Ці проблеми послаблюють спроможність утворених ОТГ формувати та реалізувати стратегічні орієнтири їхнього розвитку, що призводить до утворення замкненого кола, в рамках якого гальмується реалізація головних цілей децентралізації в Україні.

Отже, підбиваючи підсумки, треба зазначити, що децентралізація влади це прогресивна, ефективна та досить доцільна реформа, яка потребує деяких правових змін та вдалої інформативної політики, що дасть змогу подолати негативні тенденції та гармонізувати цей процес.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Чиркін А.С.

ЕМАНСИПАЦІЯ ЯК ПІДСТАВА НАБУТТЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Однією з тенденцій діяльності України є спрямованість на дотримання міжнародних стандартів в сфері охорони прав людини, зокрема і прав неповнолітніх. Останнім часом в галузі цивільного права проблема емансипації має досить актуальний характер, оскільки пов'язана з наданням неповнолітнім особам повної цивільної дієздатності. На законодавчому рівні інститут емансипації регулюється положеннями Цивільного і Цивільного процесуального кодексу України.

Обсягом повної цивільної дієздатності, за загальним правилом, наділяється фізична особа, яка досягла 18 років. Однак в цивільно-правовій практиці доволі часто трапляються ситуації, за яких повна цивільна дієздатність надається особі раніше, ніж досягнення вісімнадцятирічного віку. У ч. 1 ст. 35 Цивільного кодексу України закріплено підстави, за наявності яких особа отримує повну цивільну дієздатність. Такими визнаються:

- фізична особа досягла шістнадцятирічного віку і працює за трудовим договором;
- неповнолітня особа записана матір'ю чи батьком дитини;
- фізична особа досягла шістнадцятирічного віку і бажає займатися підприємницькою діяльністю.

Під час праці неповнолітнього за трудовим договором треба враховувати, чи не заважатиме його трудова діяльність навчальному процесу. У зв'язку з досягненням неповнолітньою особою 16 років і її бажанням займатися підприємницькою діяльністю суб'єкт наділяється повною цивільною дієздатністю після моменту державної реєстрації його як підприємця.

Слід зазначити, що надання повної цивільної дієздатності фізичній особі може здійснюватися за рішенням органу опіки та піклування за місцем проживання неповнолітньої особи, проте законні представники

дитини (це можуть бути батьки, усиновлювачі, піклувальник) обов'язково мають надати свою письмову згоду на таке рішення (ч. 2 ст. 35 ЦК). У випадку, коли орган опіки та піклування чи, наприклад, один або обидва батьки відмовляються приймати рішення про надання фізичній особі повної цивільної дієздатності, ситуація повинна бути вирішена у судовому порядку на підставі ч. 2 ст. 35 ЦК України, виходячи з інтересів дитини. Якщо один з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім чи оголошений померлим, позбавлений батьківських прав або є недієздатним, то другий з батьків має пред'явити документ, що підтверджує цей факт. Справи про надання дитині зазначеного обсягу дієздатності мають прямий зв'язок із визнанням факту, що неповнолітній дійсно може розуміти значення власних дій і в повному обсязі нести за них відповідальність.

Процедура розгляду у судовому порядку справ про надання особі повної цивільної дієздатності закріплена у Цивільному процесуальному кодексі і має розглядатися в порядку окремого провадження. Згідно зі ст. 302 ЦПК, заява особи, яка має намір стати дієздатною в повному обсязі, має містити, крім письмової згоди батьків (за наявності), інформацію про укладення трудового договору чи реєстрацію матір'ю (батьком) дитини. Ст. 303 цього ж Кодексу наголошує, що під час розгляду провадження присутність заявника – неповнолітньої особи, батьків чи одного з них (або усиновлювачів, піклувальника) і органу опіки та піклування повинна бути обов'язковою.

Проте, з огляду на вищесказане, не варто бути переконаним, що особа обов'язково отримує повну цивільну дієздатність. Вона надається особі виключно на підставі рішення, прийнятого компетентними органами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 304 ЦПК України, після розгляду заяви про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, суд ухвалює рішення, в якому задовольняє чи відмовляє у задоволенні вимоги заявника, а отже, особа може отримати, а може і не отримати повну цивільну дієздатність.

Оскільки згідно з ч. 3 ст. 47 ЦПК України, цивільної процесуальної дієздатності набуває неповнолітня особа, якій у порядку, встановленому цим Кодексом, надано повну цивільну дієздатність, то це є свідченням того, що особа, яка набула статусу емансипованої, наділяється здатністю особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді.

Відповідно до ч. 5 ст. 35 ЦК України у разі припинення трудового

договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається.

Таким чином, неповнолітні особи шляхом емансипації звільняються від піклування своїх законних представників. У зв'язку з наданням неповнолітній особі повної цивільної дієздатності змінюється її правовий статус, оскільки вона поширюється на всі цивільні права та обов'язки, зокрема й на вчинення правочинів.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри цивільного права №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Уразова Г.О.

**Шудріков Д.І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 3 курс, 6 група**

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ 4-ДЕННОГО РОБОЧОГО ТИЖНЯ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Робочий час має важливе значення для працівників під час виконання ними обов'язків за трудовим договором. Згідно ч. 1 ст. 59 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП) тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень, згідно ст. 196 Трудового кодексу Республіки Узбекистан нормальна тривалість робочого часу працівника не може перевищувати сорока годин на тиждень як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні, а в ст. 131 Закону про працю Латвії щотижнева кількість робочих годин дорівнює 40. У наведених прикладах нормальна тривалість робочого дня на тиждень не може перевищувати 40 годин. Цікавим є той факт, що останнім часом в країнах Європи можна помітити тенденцію на скорочення кількості робочих часів на тиждень. Зокрема, в Німеччині працюють від 35 до 40 годин, у Данії – 37, а у Франції й Іспанії взагалі цей показник знаходиться на позначці 35 годин на тиждень. У свою чергу, у найбільш успішних країнах Сходу, таких як Японія і Корея, трудящі є найбільш працьовитими, бо близько 70% населення працює 8-10 годин на добу, ще 30% - понад 10 годин на добу. Але при цьому, рівень смертності від самогубств і рівень нещастя в цих країнах знаходиться на найвищих позиціях у світі. Саме для розв'язання

проблем із перепрацюванням трудящих фахівці Міжнародної організації праці запропонували перехід на 4-денний робочий тиждень, назвавши п'ять основних причин: 1) Перепрацювання підриває здоров'я. Як вже було зазначено, в Японії й Кореї є великі проблеми із перевищенням кількості робочих годин. Більше того, існує термін, який має назву «каросі», що означає смерть від перевтоми. І тому скорочення робочого тижня може допомогти знизити рівень втоми працівників. 2) Створення нових робочих місць. Для зменшення рівня безробіття запропоновано не звільняти персонал підприємств, а скоротити кількість робочих годин. І як наслідок, більша кількість трудящих може працювати на одному підприємстві. 3) Підвищення ККД співробітників. Хибна думка багатьох керівників полягає в тому, що ненормований робочий день підвищує продуктивність роботи працівників. Це не є правильним. Втома від перенавантаження знижує продуктивність праці. Коли ж кількість днів і годин максимально є невеликою, то працівник є більш мотивованим до роботи, не просить відгули, рідше користується лікарняним, не робить помилки через невеликий рівень втоми і стресу. 4) Користь для довкілля. Зменшення числа поїздок транспортом на роботу й назад зменшить викиди газу. 5) Люди стануть щасливішими. Через наявність більшої кількості вільних годин працівники будуть мати більше часу на те, щоб проводити його зі своєю сім'єю, відпочивати, займатися підвищенням свого інтелектуального рівня, робити домашні справи і т.д.

Варто відзначити, що вже існують успішні приклади запровадження 4-денного робочого тижня. Так, підрозділ Microsoft у Японії у серпні 2019 року провів подібний експеримент, який закінчився вельми успішно – відбулося зростання прибутку майже на 40%. При цьому, персонал отримував таку ж саму заробітну плату, як і до цього. Причинами економічного підйому стала більша продуктивність праці трудящих, оскільки вони виконували той самий обсяг роботи, який у них був під час 5-денного робочого тижня. До того ж вони не були настільки втомленими, як до початку експерименту. Крім того, із позитивних моментів виділяють обмежену тривалість зібрань під час роботи і меншу кількість витрат на електроенергію (на 23%) і паперу для принтерів (на 59% у порівнянні з 2018 роком). Про цей експеримент схвально відгукнулись 92% опитаних працівників після його закінчення, і враховуючи це компанія планувала повторити

подібне випробування.

Вищезгаданий позитивний досвід від впровадження таких змін на підприємстві є дуже вагомим та значущим. Як бачимо, втомленість працівників не накопичувалась впродовж тижня і тому загальна продуктивність їх роботи піднялась на новий рівень. Вважаємо, що позитивні результати наведеного прикладу, зокрема, зменшення кількості робочих днів на тиждень можна запровадити і в Україні. Питання правового регулювання робочого часу є актуальним та необхідним для найманих працівників. Однак, поряд із безперечним та позитивним досвідом введення 4-денного робочого тижня існують і певні спірні питання, які виникають через зменшення робочих годин і які можуть бути критичними щодо запровадження подібних пропозицій в Україні.

Наводячи приклади законодавства західних країн, треба звернути увагу на те, що темпи приросту ВВП та економічного зростання в цілому починають поступово послаблюватися. Така тенденція обумовлена багатьма причинами і зменшення робочих годин є однією з них. Наступним негативним моментом є той факт, що роботодавці не бажають платити таку ж саму заробітну плату за 4-денний робочий тиждень, як за 5-денний. Це, в свою чергу, веде до зменшення заробітної плати працівників і, зрештою, до пониження купівельної спроможності громадян, що призводить до економічної кризи. Вирішення цієї проблеми може привести до збільшення робочого часу протягом робочого дня. Таким чином, робочий час протягом робочого дня для працівників збільшиться, а робочий тиждень буде скороченим. Однак, ця пропозиція є не зовсім прийнятною, оскільки проблема з перепрацюванням не лише залишається, а і стає гіршою. Таким чином, уточнимо: 40 годин на тиждень залишається, однак трудящі працюють чотири дні поспіль по 10 годин, що, на наш погляд, є неприйнятним. Необхідно звернути, також увагу на те, що запровадження 8-годинного робочого дня для певної категорії працівників є взагалі неможливим. Це стосується професій, які пов'язані з високою нервово-емоційною напругою (лікарі, водії пасажирського транспорту, вчителі та ін.), із шкідливими і небезпечними умовами праці (гірники, металурги), з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я. Згідно ч. 2 ст. 51 КЗпП для цієї категорії працівників встановлено скорочену тривалість робочого

часу. І це є абсолютно правильним. Вважаємо, що для вказаної категорії трудящих необхідно зменшити робочий час протягом робочого дня, бо концентрація уваги, нервово-емоційна напруженість, здатність тверезо мислити є дуже важливим та необхідним для належного виконання ними своїх трудових обов'язків. Аргументація того, чому п'ятиденний робочий день є неприйнятним для працівників вищезгаданих професій, полягає в наступному: 1) концентрація уваги людини зберігається протягом 4 годин і не більше; 2) перебування в незручному положенні, одній позі або виконання тяжких фізичних робіт призводить до порушення функціонування серцево-судинної та нервової системи, опорно-рухового апарату, зору й шлунково-кишкового тракту.

Отже, враховуючи вищесказане, слід зазначити, що встановлення 4-денного робочого тижня можна запровадити для окремої категорії професій, в яких фізичне і моральне здоров'я є найважливішим під час виконання роботи. Вважаємо, що зменшення трудових днів допоможе зберегти високий рівень мотивації до роботи, залишить концентрацію уваги працівників на довший проміжок часу, втома не буде впливати на них, що підніме продуктивність їх праці на новий рівень. Однак, такі зміни до трудового законодавства слід вводити поступово і з дотриманням звичної норми годин на день. При цьому слід пам'ятати, що працівники – не роботи і не можуть машинально, без відпочинку, працювати так само добре, як того бажає роботодавець. Саме тому забезпечення належних умов праці є необхідною та важливою метою трудового права.

**Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Встухова І.А.**

**Юдіна Д.Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 8 група**

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Особливе місце на сучасному етапі відносин управління працею займає встановлення певних прав для тих категорій працівників, які не мають однакових можливостей на ринку праці. Захист прав людини,

включаючи захист трудових прав жінок, є глобальною проблемою, яка потребує комплексного підходу, тобто відповідних правових положень щодо цих прав, забезпечення сприятливих умов для їх реалізації та створення ефективних методів захисту.

Україна є учасницею багатьох міжнародно-правових договорів, що встановлюють режим гендерної рівності, таких як, зокрема, Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадські та політичні права (1966 р.); Статут Організації Об'єднаних Націй (1945 р.); Декларація про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок (1967 р.); Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.); Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979 р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Пекінська декларація (1995 р.)

Принцип гендерної рівності жінок в Україні закріплений в Конституції України. Статті 3, 21, 23 та стаття 24 Конституції, яка безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні, закріплюють рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Принципи рівного ставлення до жінок і чоловіків і особливого захисту працюючих жінок закріплені також у Кодексі законів про працю України, що був прийнятий у 1971 р. та досі залишається чинним.

Також, ці принципи закріплені в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Метою, якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Правове регулювання праці жінок здійснюється главою XII «Праця жінок» КЗпП, ст. 10 Закону України «Про охорону праці», а також іншими нормативно-правовими актами. Зміст охорони праці жінок включає такі заходи:

1. Заборона (обмеження) застосування праці жінок (зокрема, заборона роботи на важких роботах, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних або робіт щодо санітарного та побутового

обслуговування) та роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці. Перелік важких робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 1993 р. за №256. Цей перелік має належне медичне обґрунтування, є досить змістовним, оскільки включає понад 500 видів робіт. У свою чергу перелік посад, пов'язаних з підземними роботами, на яких дозволяється в порядку виключення застосування праці жінок, затверджено постановою Держкомпраці СРСР від 30 серпня 1957 р. за №292.

2. Обмеження трудового навантаження з метою охорони материнства. Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до 3 років, а одиноким матерям – за наявністю дитини віком до 14 років або дитини-інваліда. При відмові у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок роботодавець зобов'язаний повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до 14 років або дитину-інваліда, в тому числі таку, що знаходиться під її опікою, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, роботодавець зобов'язаний встановлювати їй неповний робочий день або тиждень. Звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3 років (до 6 років – ч. 6 ст.179 КЗпП) та одиноких матерів за наявності дитини віком до 14 років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням.

3. Для працюючих жінок передбачено: гарантії щодо неповного робочого часу, заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до 3 років, до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення їх у відрядження (ст.176 КЗпП), обмеження залучення жінок, що мають дітей віком від 3 до 14 років або дітей-інвалідів, до надурочних робіт і направлення їх у відрядження, (ст.177 КЗпП), відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і для догляду за дитиною (ч. 3-8 ст.179 КЗпП), порядок надання відпустки для догляду за дитиною і зарахування її до стажу роботи (ст.181 КЗпП), відпустки жінкам, які усиновили дітей (ст.182 КЗпП), додаткова відпустка працівникам, які мають дітей (ст. 182-3 КЗпП), гарантії прийняття на роботу і заборона

звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей (ст.184 КЗпП), надання вагітним жінкам і жінкам, які мають дітей віком до 14 років, путівок до санаторіїв, будинків відпочинку і матеріальної допомоги 2 (ст. 185 КЗпП), обслуговування матері на підприємствах, в організаціях (ст. 186 КЗпП) поширюються також на батьків, які виховують дітей без матері, а також на опікунів (піклувальників).

Проаналізувавши вищенаведене, можна виокремити наступні особливості правового регулювання праці жінок в Україні:

1. Законодавством України передбачена значна кількість пільг та гарантій, що надається жінкам та жінкам, що мають дітей

2. Праця жінок регулюється радянськими нормами, що діють на сьогоднішній день, і, хоча, надають значний обсяг прав для жінок, однак, не завжди вони є ефективними та дієвими, так як механізм їх реалізації застарілий.

3. Необхідність удосконалення норм, що регулюють працю жінок та відповідальність роботодавців за їх невиконання; необхідність приведення їх до умов сучасності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Веннікова В.В.

**Яворський В.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Інститут прокуратури та кримінальної юстиції,
1 курс, 19 група**

УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ – ЗНАЧНИЙ КРОК ДО ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Після перемоги Лютневої революції та усіх подій у Петрограді національно-визвольний рух пригноблених народів Росії почав стрімко розвиватися. Для об'єднання усіх сил, які представляли український національний рух було створено громадсько-політичний центр – Українську Центральну Раду. Звісно, вона не могла одразу стати загальновизнаною, але рішуче намагалася отримати статус представницького органу, а згодом – виконавчого та законодавчого органу. Для досягнення своєї мети, Центральна Рада і почала видавати

державно-політичні акти – Універсали.

Першим великим кроком до своєї цілі стало проголошення Універсалу Української Центральної Ради до українського народу, на Україні й по-за Україною суцього. Звісно, ніхто не передбачав видачу наступних Універсалів, тому скорочену назву – Перший Універсал Української Центральної Ради – він отримає згодом. За його текстом Центральна Рада проголошувала себе вищим представницьким органом українського народу та починала виконувати державні функції. В ньому наголошувалося на встановленні автономії України.

Через те, що Центральна Рада почала виконувати функції не тільки виконавчого, а й законодавчого органу. Підтримувати й те, і інше на необхідному рівні було б дуже важко, тому вона ініціювала створення уряду – Генерального секретаріату, який отримав повноваження у сфері виконавчої влади.

Отже, можна зробити висновок: Україна уже у той час була готова до створення та підтримання автономного ладу, і успішно скористалася нагодою щодо реалізації національної ідеї. Але на мою думку, вже у той час Українська Центральна Рада могла робити кроки до самостійності та втратила одну зі слухних нагод.

Звісно, проголошення Першого Універсалу та проголошення Генерального секретаріату обурило Тимчасовий уряд. Результатом їхніх переговорів з Центральною Радою стало проголошення Другого Універсалу Української Центральної Ради, який став компромісом між ними. Таким державно-політичним актом визначалося вирішення питання про автономію та її форму на Всеросійських Установчих зборах та відмова від самочинних кроків до неї. Україна визнавала, що не претендує на повну самостійність.

Генеральний секретаріат, реалізуючи інші домовленості з Тимчасовим урядом, підготував «Статут Вищого Управління України», який останній не затвердив. Натомість Україна отримала Тимчасову інструкцію, яка суттєво обмежувала повноваження Центральної Ради.

Проголошення Другого Універсалу було необхідністю, але означало крок назад у порівнянні з Першим. Посилила напружену обстановку між Тимчасовим урядом і Центральною Радою й видача Тимчасової інструкції.

25 жовтня 1917 р. у Петрограді перемогло збройне повстання і Тимчасовий уряд було повалено. Центральна Рада скористалася

нагодою видати Третій Універсал, який проголосив Україну Українською Народною Республікою – демократичною державою, що не мала поривати федеративних зв'язків із Росією. Цим державно-правовим актом анулювалася Тимчасова інструкція, встановлювалася державний контроль над виробництвом тощо.

Основною причиною поразки цього Універсалу став земельний закон. Народ не підтримав скасування приватної власності. Селяни не отримували нових земель, але поміщики втрачали свої господарства, оскільки усе конфісковане володіння ставало державним. Це призвело до орієнтації українського селянства на більш привабливу земельну політику більшовиків (розподіл землі за кількістю їдців у сім'ї).

Через два місяці після проголошення Української Народної Республіки у складі Федеративної Російської республіки, у розпалі боротьби проти більшовиків Україна видала Четвертий Універсал Української Центральної Ради, який проголосив УНР вільною суверенною державою українського народу, а Генеральний Секретаріат – Радою Народних Міністрів. Цей державно-правовий акт встановлював монополію на торгівлю, передачу землі селянам без викупу, дав поштовх до переговорів з Центральними державами щодо підписання миру. Він також закликав громадян УНР до боротьби з більшовицькою владою. Після підписання Берестейського миру 9 лютого 1918, німецькі війська звільнили українські землі від більшовиків, але самі окупували землі та почали втручатися у внутрішні справи держави.

Звісно, проголошувати Четвертий Універсал було необхідно, та це зробили занадто пізно, коли процес розпаду УНР вже був невідворотнім. Через конфлікт між німцями та Українською Народною Республікою 29 квітня 1918 року відбувся переворот, наслідком якого став розпуск Центральної Ради та скасування виданих законів.

Отже, успіх у державному відродженні міг бути досягнутий лише за умови згуртованості народу, та через низку причин цього не сталося. Щодо зовнішніх чинників, те, що Україна зробила німецькі війська опорою у боротьбі за незалежність стало помилкою, оскільки вони мали власні інтереси, які суперечили інтересам українського народу.

Перелічені історичні події були не тільки поразкою, а й певними досягненнями. Український народ став більш впевнений у своїх силах, і це означало, що Україна через деякий час зможе стати незалежною

державою. Не дивлячись на невдачу соціально-політичної революції, проголошені Універсали були виявом сильної волі та стали значним кроком до становлення державності у майбутньому.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Григоренко Д.А.

**Ярова А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 3 курс, 3 група**

ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Загальною тенденцією сучасного етапу розвитку людства є гуманізація всіх сфер життя. Питання дотримання МГП стало дуже актуальним у нашій державі у зв'язку зі збройним конфліктом на Сході України. Виникла необхідність слідкувати за тим, щоб українські військовослужбовці не порушували норми міжнародного гуманітарного права і працювати з тим, щоб притягати до відповідальності, інкримінувати і починати провадження щодо російських військовослужбовців, представників організованих збройних формувань, які вчиняють серйозні порушення міжнародного гуманітарного права – воєнні злочини.

Міжнародне гуманітарне право (МГП), інші назви – право війни, право військових конфліктів – галузь міжнародного права, головна мета якої полягає в гуманізації ведення військових дій та полегшення страждань жертв війни. МГП застосовується в ситуаціях збройних конфліктів, як міжнародних, так і внутрішніх. МГП складається, з одного боку, з так званого Женевського права (права Женеви), що включає норми щодо захисту жертв конфліктів, а з іншого – з Гаазького права (права Гааги), що включає правила, які відносяться до засобів і способів ведення бойових дій.

Про необхідність міжнародно-правового регулювання захисту жертв війни свідчать такі сухі, але вражаючі уяву цифри. Практично протягом всієї історії цивілізації війна була однією з основних форм відносин між народами. За останні п'ять тисяч років відбулося близько

14 тисяч воєн, у яких загинуло понад 5 млрд. чоловік. За 3400 років можна нарахувати тільки 250 років загального миру – це менш 1 % часу існування людства. XX століття не є винятком. Саме у XX столітті відбулися дві найбільш руйнівні війни. Перша світова війна забрала за собою 10 млн. вбитих і 21 млн. чоловік, загиблих від голоду і хвороб. У Другій світовій війні загинуло понад 40 млн. чоловік.

Жан Пікте, один із найвідоміших діячів Міжнародного комітету Червоного Хреста, автор терміну «міжнародне гуманітарне право», зазначає співвідношення права і війни. Війна, відмічає він, – це удавання до сили, але до сили, що має межі. Крім насильства, все-таки існують права й обов'язки. Вони і складають закони війни, що є продуктом розуму і глибоких гуманних почуттів, які повинні поважати всі люди і за всіх часів.

І класичне міжнародне право з його підрозділом на право війни і право миру, і сучасне міжнародне право з міжнародним гуманітарним правом доводять можливість виникнення спочатку звичаєвих норм (що склалося історично, у результаті багаторазового повторення людьми певних дій), а потім і норм міжнародних договорів, що обмежують насильство і руйнівну силу воєн.

Дійсно, проблему складає не тільки наявність, але й реалізація норм міжнародного гуманітарного права. Ознака ефективності належить не тільки до міжнародного гуманітарного, але в цілому й до міжнародного, і до внутрішньодержавного права. Тільки в разі міжнародного гуманітарного права недостатня ефективність більш зрима, гостріша, трагічніша. Тому його реалізація, імплементація у внутрішньодержавному праві, виконання, підвищення ефективності тісно переплетені з вивченням і поширенням.

Міжнародне гуманітарне право, а саме Женевські конвенції не говорять про війну, громадянську чи іншу. Вони розрізняють міжнародний збройний конфлікт і неміжнародний збройний конфлікт. Додатково виділяється окупація, як вид міжнародного збройного конфлікту, під час якого війська однієї держави контролюють територію іншої держави. До окупації застосовуються ті самі правові вимоги, що й до збройного конфлікту міжнародного характеру.

Україна є стороною Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. І виконання норм міжнародного гуманітарного права, зокрема, шляхом їх впровадження до національного законодавства, є

одним з обов'язків України. Україна могла б застосовувати положення Міжнародного гуманітарного права, зокрема й міжнародну правову термінологію, як інструмент захисту свого суверенітету. Проте в Україні діє власна гібридна термінологія, яка має скоріше політичний і пропагандистський, а не юридичний характер. Чотири роки бойові дії на Сході мали назву «антитерористичної операції». З 30 квітня 2018 р. в Україні почалася Операція об'єднаних сил.

За словами експертів, відмінність антитерористичної операції та операції об'єднаних сил є суттєвою, і полягає вона у різній правовій відповідальності.

Україна класифікує збройний конфлікт на Донбасі як збройну агресію РФ і Операцію об'єднаних сил. В той же час, Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду вбачає на території Донбасу ознаки двох типів конфлікту: 1) Міжнародний збройний конфлікт – Російська Федерація проти України; 2) Неміжнародний збройний конфлікт – Україна проти місцевих антиурядових формувань ЛНР /ДНР.

Як мінімум треба імплементувати кваліфікацію воєнних злочинів, потрібно розширити перелік воєнних злочинів в кримінальному кодексі. Імплементувати положення римського статуту, пристосувати процесуально-кримінальний кодекс до міжнародного гуманітарного права, щоб була певна визначеність при обміні військовополоненими. Також, щодо кваліфікації Л/ДНР – має бути чітка позиція та єдина судова практика. Над цим потрібно працювати.

Отже, роботи для українських законодавців ще багато. І один з кроків до імплементатії міжнародного гуманітарного права в Україні – це освіта та просвітництво, а саме робота з суддями та парламентарями. А також постійна робота із вдосконалення законодавства та залучення міжнародних експертів з права.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Сердюк О.В.

**Ястремская А.Л.,
Гомельский филиал
Международного университета «МИТСО»
(Республика Беларусь)
4 курс, группа П-1772**

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНЧЕСКИХ ОТРЯДОВ НА ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Студотрядовское движение как форма приобщения молодежи к общественно-полезной деятельности в Республике Беларусь имеет более чем полувековую историю и в настоящее время выступает одним из направлений деятельности Белорусского республиканского союза молодёжи (ОО «БРСМ»). Наиболее часто студотряды выполняют работы в строительстве и сельском хозяйстве, а также, согласно подп. 1.7 п. 1 Указа Президента Республики Беларусь от 16.04.2012 № 181 «Об организации деятельности студенческих отрядов на территории Республики Беларусь» (далее – Указ № 181), могут осуществлять деятельность в области образования, охраны окружающей среды и в сфере оказания услуг. Республиканские органы государственного управления, государственные организации, подчиненные Правительству Республики Беларусь, местные исполнительные и распорядительные органы определяют организации, объекты, виды работ и количество рабочих мест для участников студотрядов по согласованию с принимающими организациями либо в соответствии с их заявками до 1 декабря текущего года и направляют соответствующие предложения на очередной календарный год в облисполкомы, Минский горисполком по месту нахождения принимающих организаций. Перечни принимающих организаций, объектов, видов работ и количество рабочих мест для участников студотрядов утверждаются ежегодно до 1 января. При необходимости в эти перечни могут вноситься изменения.

В состав студотрядов зачисляются студенты, не имеющие академической задолженности, учащиеся учреждений профессионально-технического и среднего специального образования, учащиеся учреждений общего среднего образования, достигшие возраста 14 лет, работники учреждений образования, члены ОО

«БРСМ», изъявившие желание в свободное от учебы и работы время осуществлять трудовую деятельность сроком не менее 10 дней (подп. 1.4 п. 1 Указа № 181). А также при условии отсутствия медицинских противопоказаний к выполнению осуществляемых видов деятельности. Порядок проведения обязательного медицинского осмотра установлен Инструкцией о порядке проведения обязательных и внеочередных медицинских осмотров работающих, утвержденной постановлением Министерства здравоохранения Республики Беларусь от 29.07.2019 № 74. При этом численность студотряда может быть не менее 7 и не более 30 человек (п. 2 Инструкции о порядке организации деятельности студенческих отрядов, утвержденной постановлением Министерства образования Республики Беларусь от 07.06.2012 № 60). Также как принимающие организации, так и направляющие организации, сформировавшие студотряды, обязаны обеспечить безопасные условия труда, быта и отдыха студентов и учащихся (подп. 1.8 п. 1 Указа № 181). Принимающая сторона заключает с участниками студотряда трудовые или гражданско-правовые договоры, при этом работа в студотрядах должна организовываться с учетом ограничений, предусмотренных в отношении привлечения к труду несовершеннолетних работников. Виды работ, которые могут выполнять учащиеся в возрасте от 14 до 16 лет, а также нормы подъема и переноса тяжестей несовершеннолетними определены постановлениями Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь от 15.10.2010 № 144 «Об установлении перечня легких видов работ, которые могут выполнять лица в возрасте от четырнадцати до шестнадцати лет» и Министерства здравоохранения Республики Беларусь от 13.10.2010 № 134 «Об установлении предельных норм подъема и перемещения несовершеннолетними тяжестей вручную».

Оплата труда участников студотряда осуществляется в соответствии с условиями оплаты труда, установленными в организациях, в которых они осуществляют свою деятельность. Организация должна обеспечить ребят работой с оплатой не ниже минимальной заработной платы, установленной в Республике Беларусь (ч. 2 подп. 1.7 п. 1 Указа № 181). Также стоит отметить, что согласно п. 3–7 Инструкции о порядке повышения тарифных ставок (окладов) участников студотряда, утвержденной постановлением Министерства

труда и социальной защиты Республики Беларусь от 26.01.2006 № 10, тарифные ставки (оклады) участников студотряда повышаются при выполнении норм в зависимости от видов экономической деятельности: охрана окружающей среды, образование, сфера оказания услуг – до 10 % включительно; сельское хозяйство, строительство – до 20 % включительно; при выполнении работ на объектах республиканского значения – до 30 %. При применении сдельной формы оплаты труда (с учетом выполнения норм труда) сдельная расценка повышается до 20 % включительно. При наличии нескольких оснований для повышения тарифных ставок (окладов) применяется наибольшее повышение.

По общему правилу доходы, полученные от источников в Республике Беларусь, подлежат обложению подоходным налогом (п. 1 ст. 196 Налогового кодекса Республики Беларусь (далее – НК)). Исключением являются доходы, полученные за работу в составе студотрядов, сформированных в установленном порядке и осуществляющих свою деятельность на территории Республики Беларусь и государств – участников Содружества Независимых Государств (п. 51 ст. 208 НК). Также участник студотряда подлежит обязательному страхованию от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний в соответствии с Указом Президента Республики Беларусь от 25.08.2006 № 530 «О страховой деятельности». Организации, начислившие денежные средства в пользу участников студенческих отрядов, освобождаются от уплаты обязательных страховых взносов (подп. 1.16 п. 1 Указа № 181). Высвободившиеся средства перераспределяются следующим образом: 50 % остаются в распоряжении принимающих организаций и направляются на развитие деятельности студенческих отрядов (организацию проживания, питания, транспортных услуг, закупку спецодежды и средств индивидуальной защиты, обустройство бытовых помещений); 50 % перечисляются принимающими организациями на договорной основе на расчетный счет Центрального комитета ОО «БРСМ» и направляются на развитие деятельности студенческих отрядов (организацию и проведение обучающих семинаров, идеологических и воспитательных мероприятий, участие в международных проектах, транспортные расходы, расходы на питание).

По итогам проведенного исследования следует отметить, что

формирование студенческих отрядов осуществляется, на наш взгляд, излишне заблаговременно, так как списки согласовываются до 1 января, а работы, как правило, начинаются с мая или июня месяца. За этот период у молодых людей, изъявивших желание трудиться в студенческом отряде, могут возникнуть объективные обстоятельства, которые не позволят принять участие в проекте. Соответственно, необходимо будет вносить изменения в списки и повторно их согласовывать. Полагаем, что согласование списков конкретных участников студенческого отряда следует производить не ранее чем за две недели до начала выполнения работ. Также следует отметить, что денежные средства, которые остаются в распоряжении предприятий на развитие деятельности студенческих отрядов, могут быть использованы этими предприятиями только спустя год, когда студенческие отряды начнут свою работу, но, во-первых, через год денежные средства могут потерять свою ценность из-за инфляции, а, во-вторых, указанные предприятия в следующем году могут и не войти в перечень принимающих организаций. Полагаем, что не следует оставлять данные денежные средства на счету предприятий, а более целесообразным является их перечисление на банковский счет специального фонда с целью их капитализации и с последующим перечислением указанных денежных средств принимающим организациям, пропорционально количеству принимаемых ими участников студенческих отрядов. При этом данное перечисление также должно производиться не ранее чем за две недели до начала работы студенческих отрядов.

Научный руководитель: м.ю.н., старший преподаватель кафедры правоведения и социально-гуманитарных дисциплин Гомельского филиала Международного университета «МИТСО» Савчик Е.В.

Алєєва А.С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури, 1 курс, 1 група

ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МИСТЕЦТВО, ТЕОРІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ТА ЗАСАДА ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Герменевтика як мистецтво й теорія тлумачення текстів застосовується різними соціальними науками – філософією, філологією, політологією, правознавством. Взаємозв'язок правознавства й герменевтики виявляється перш за все в тлумаченні різних форм і джерел права, що належать як до історичних правових документів, так і до різних чинних правових актів. Правові тексти можуть мати різні форми і не лише власне правової норми (статті нормативно-правового акту), але й правового звичаю, правових договорів, правозастосовчих актів – судового рішення та інших, результатів правотворчої діяльності законів, підзаконних актів тощо.

Як стверджує С. Алексєєв, «юридична герменевтика – це наука (і мистецтво) тлумачення юридичних термінів і понять, вершина юридичного майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності»[1]. До цього можна додати і те, що розвиток юридичної герменевтики як певної галузі знань призвів до того, що вона вже розглядатиметься і як специфічний метод тлумачення не лише правових текстів, але й оцінки правових ситуацій (випадків) при реалізації правових норм (судові справи, адміністративні процедури тощо).

Отже, юридична герменевтика у науковому сенсі, як видно, є сукупністю знань про розуміння права по суті і об'єднує в собі:

1) знання про способи викладення юридичних текстів (з точки зору юридичної техніки, лінгвістики, викладення та оформлення нормативних актів);

2) знання про прийоми (способи) з'ясування та роз'яснення волі, що міститься в юридичних документах, тобто знання про тлумачення;

3) правову експертизу юридичних текстів – спеціальну сферу знань про виправлення і подолання пороків юридичних текстів.

Розширення предмету юридичної герменевтики сталося за рахунок її онтологічних характеристик як об'єкту наукового пізнання. І

не випадково юридична герменевтика, за дефініцією І. Шутака, І. Онищука, – визначення змісту при встановленні та реалізації норми права, ґрунтоване на знанні онтологічної технології, таких понять, як зміст, двозначність або багатозначність, символ, знак тощо. Герменевтичне тлумачення, на думку цих вчених, – це тлумачення у вузькому розумінні, що означає інтерпретацію глибинної семантики, тобто символізму, на рівні ідеї, тексту, промови:

1) символізм на рівні ідеї характерний для герменевтики законотворчості – розуміння ідеї закону та її втілення в законі;

2) символізм на рівні тексту та мови характерний для герменевтики правозастосовної діяльності:

а) розуміння тексту закону, тому що правова ідея, реалізована в процесі правотворчості у формі того чи іншого закону, фіксується за допомогою тексту, у вигляді тексту закону доводиться до застосовувача права, який повинен дешифрувати знаковий ряд (текст);

б) розуміння промови адвоката, судді та інших учасників процесу в суді, де промова виступає носієм правової інформації (наведення аргументів, тлумачення доказів опонента тощо). У судовому процесі, наприклад, спостерігається конфлікт різноманітних інтерпретацій того самого положення закону, оцінки тих самих доказів, кваліфікацій тієї самої події, тобто відбувається вкладання множини змістів у той самий зміст [2].

Методологічним підґрунтям юридичної герменевтики була і є філософська герменевтика. Сам же термін «герменевтика», як загально вживаний, грецького походження. Вважається, що цей вид інтелектуальної діяльності, який відбиває цей термін, одержав назву від імені грецького бога Гермеса, до обов'язків якого належало роз'яснення простим смертним волі богів: боги й люди розмовляли різними мовами, тому з'явилася потреба у тлумаченні божественних послань. Герменевтика в цілому має декілька близьких значень: мистецтво тлумачення стародавніх релігійних та історичних текстів, літературних пам'яток, письмово зафіксованих проявів життя, вчення про принципи їх інтерпретації. Загальний фундамент усіх цих значень – досягнути розуміння, доводити до розуміння. Герменевтика в широкому смислі – мистецтво тлумачення й розуміння.

Із проблемою розуміння, як ядра теорії герменевтики, пов'язано перш за все поняття «герменевтичне коло» як основного інструменту

герменевтичного аналізу. Складниками «герменевтичного кола» є співвідношення частини й цілого, смислу речення і всього тексту, твору (тексту) й життя автора. Вони становлять різні сторони центральної проблематики сучасної герменевтики.

Важливо підкреслити, що в аспекті герменевтики право розглядається як текст, що нерозривно пов'язаний із суб'єктом та його свідомістю. Виходячи з такої позиції розуміння конструкції змісту, який міститься в тексті або у знаковій системі, сам зміст закону або норми, як приклад конкретних текстів, можна характеризувати як дво-чи багатозначний феномен, адже тексту від моменту його створення притаманна неоднорідність, що розуміється як символ. Знання про право глибоко герменевтичне за своєю суттю: воно постійно поповнюється за рахунок одиничних випадків, які це знання зумовлює. Адже суддя (інший актор у правовій сфері) не тільки застосовує закон (творює закон), але й і сам своїм рішенням робить внесок у розвиток права, здійснюючи тим самим «неявну правотворчість». Не випадково будь-яке правове дослідження спирається на судову або іншу правозастосовну практику, в тому числі на те, що в англосакській правовій сім'ї судовий прецедент є основним джерелом права.

Принагідно зауважити, що юридична герменевтика виходить за межі позитивістського підходу до розуміння права та тлумачення юридичних текстів. Позитивіст прагне з'ясувати, що хотів втілити у текст законотворець, а герменевтик визначає зміст тексту незалежно від його автора – законотворця і це можливе лише на підставі застосування герменевтичного кола. Юрист (і теоретик, і практик) мусить увійти в нього з глибокою установкою, що лише на підставі герменевтичного тлумачення можливе справедливе рішення по тій чи іншій юридичній справі. Вихідною точкою герменевтичного кола є передумова розуміння, яка становить собою основу будь-якого теоретичного або прикладного герменевтичного аналізу.

Так, правова ідея, що реалізується у процесі правотворчості у формі того чи іншого закону, об'єктивується, фіксується за допомогою тексту й саме в такому вигляді доходить до правозастосовувача. Текст закону в цьому разі є технічним засобом для передачі правової інформації від законодавця до виконавця – суб'єкта реалізації норми права. Під час ознайомлення з текстом відповідного юридичного акту правова інформація “зчитується” заінтересованим

правозастосовувачем, наприклад, юристом-професіоналом, і з цього випливає, що для останнього закон – це перш за все текст.

Юридична наука як теоретизована форма тлумачення правових ситуацій, очевидно, виникла саме з герменевтики, а тому закон (ключовий об'єкт герменевтики) – це свого роду вираження думки, а вона завжди потребує розуміння. Адже роз'яснити закон – означає розкрити його істинний смисл. У демократичній державі система права повинна орієнтуватися на ідею справедливості, а метою тлумачення законів має бути прийняття справедливого рішення. Певна складність в інтерпретації останніх зумовлюється тим, що вони та інші нормативні акти стосуються різноманітних сфер правового унормування, формулюються особами, які різняться за рівнем компетенції, освіченості, узагальнюються й опрацьовуються у процесі законопідготовчої діяльності, внаслідок чого можуть втрачати деякі свої особливості. Значення проблеми розуміння у правотворчості полягає у виявленні додаткових можливостей забезпечення найповнішої відповідності законів та інших нормативних актів суспільним відносинам. Тому закон, з одного боку, має забезпечувати правову визначеність, точність, зрозумілість, а з другого – справедливо регулювати відносини громадян між собою й відносини між громадянином і державою. Закон може виконати своє завдання за умови, якщо його буде дотримуватися переважна більшість суб'єктів права.

Не зважаючи на прикладне значення герменевтики як такої, основними аспектами юридичної герменевтики є не тільки розуміння значення позитивно-правових настанов (актів), а й інтерпретація, осмислення індивідом всієї правової дійсності в цілому. Це проблема в першу чергу того, які саме механізми визначення чи надання юридичного значення врегульованої правом конкретної ситуації, конкретних відносин, як знайти, співвіднести з ними позитивну правову норму, і які механізми такої регуляції. Адже правове мислення слід розглядати як особливу схему смислостворення як особливої його смислової константи. Ця константа і є юридичним значенням норми, закону, правозастосовного акту тощо.

Як зазначалося, предметом дослідження в межах юридичної герменевтики виступає текст, письмова мова, разом із тим окремі вчені предметом дослідження юридичної герменевтики вважають також і правове мислення. І для цього є досить очевидні підстави.

Перш за все, правове мислення відбивається у герменевтичному колі інтерпретації, тлумачення і правозастосування, як основного інструмента герменевтичного аналізу і його ядра. У зв'язку з цим наявні підстави стверджувати, що правове мислення є тим механізмом, який обумовлює для судді (іншого актора правової сфери) зрозуміти й визнати дійсне значення закону, співвіднести його з конкретною ситуацією, зрозуміти і юридично осмислити ситуацію, до якої необхідно застосувати закон. Застосовуючи його, суддя (інший актор правової сфери) прагне відповідати «правовій думці» закону, опосередковуючи її з конкретними обставинами юридичної справи. У свою чергу, ця «правова думка», юридичне значення закону, є результатом правового мислення законодавця, точніше, його буттям, що об'єктивується й матеріалізується, оскільки операції розуміння готового правового тексту є і процесами його продукування, тобто правотворчості. Чим ближче правове мислення законодавця до реальних потреб суспільного життя, чим менший розрив між «правом у житті» і правом позитивним, тим ближче смисл права, вкладений інтерпретатором – правозастосувачем до задуму законодавця.

Правове мислення може бути визначено, по-перше, як повне розуміння смислу будь-якої позитивної норми права, що неможливе без її зіставлення з конкретною ситуацією; по-друге, як застосування правової норми в аспекті співвідношення одиничного й загального і як творення норми для якої-небудь типової ситуації; по-третє, як присутність у всіх названих процесах інтуїтивного компонента «бажаного права», який здійснює оцінку ситуації з позицій загальності.

Особливу значущість при дослідженні правового мислення має аналіз формування і функціонування такого результату взаємодії індивідуальної правосвідомості і правового мислення, як «бажане право». Виникнувши на інтуїтивній основі правової свідомості при порушенні значимих для особи інтересів і цінностей, інтуїтивно право, перетворившись у «бажане право» за допомогою юридичного мислення, виступає мовою (підґрунтям) для розуміння як юридичного значимої ситуації, так і правових норм. У процесі заглиблення в їх сутність «бажане право» одержує подальший розвиток, обумовлений взаємопроникненням смислових структур предмета (позитивної норми) і самого права. При цьому результатом є певний рівень досягнення розуміння даного предмета

У контексті такого важливого аспекту герменевтики, як мистецтва тлумачення юридичних текстів та основи правового мислення, інструментарій герменевтики свідчить, що сама по собі вона в цілому виступає ще як прикладна методологія юридичної науки. Не випадково, на думку Я. Москаленко, застосовуючи герменевтичний метод, ми можемо надати відповідну інтерпретацію права: а) право є масштабом свободи особистості в суспільстві, визначає межі цієї свободи та встановлює відповідальність за порушення доступних меж; б) право – це форма свободи в реальних суспільних відносинах; в) право виражає ідеї справедливості, є критерієм правильного роз- поділу матеріальних і інших благ між різними прошарками населення – пенсіонерами, які не працюють, неповнолітніми, інвалідами, багатодітними сім'ями тощо; г) право передбачає можливість вирішення спорів та конфліктів на основі справедливості та законності в судовому порядку; д) право є важливим фактором прогресу, джерелом відновлення суспільства відповідно до перебігу історичного розвитку [3].

Отже, статус юридичної герменевтики і як певної методології наукових досліджень права та практики юриспруденції у широкому розумінні дозволяє не тільки адекватно тлумачити зміст правових норм та механізми правотворчості та правозастосування текстологічно, що складає інструментарій догматичної юриспруденції, але й здійснювати різними суб'єктами інтерпретаційної діяльності правової сфери правову інтерпретацію у чисельних аспектів творення і реалізації права.

Література:

1. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. М., 1999. С. 130.
2. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. для вищих навч. закладів / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 433.
3. Москаленко Я.Л. Герменевтика та праворозуміння (до питання про підходи до вивчення проблеми) / Я.Л. Москаленко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 65. – С. 48.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри теорії і філософії права, директор Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Бенедик І.В.

**Таможанський О.В.,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля,
юридичний факультет,
здобувач кафедри правознавства**

ГНУЧКІСТЬ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЯК СПОСІБ ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОЇ СФЕРИ ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА

Глобалізація у трудо-правовій сфері викликала виникнення та поширення флексибілізації (*flexibilisation* – гнучкість). Нині роботодавець зацікавлений у встановленні атипових трудових правовідносин, у результаті чого працівники знаходяться у менш вигідному становищі, ніж працівники, які здійснюють свою трудову функцію за безстроковими договорами. Флексибілізація правового регулювання трудових відносин означає гнучкість цього регулювання, здійснюваного за допомогою укладення атипових договорів, таких як трудовий договір на умовах неповного робочого часу, договір з працівниками агентств тимчасової зайнятості, самозайнятими, надомними працівниками, дистанційними працівниками та ін. До форм флексибілізації також відносяться й так звані «дуже атипові договори» (договори на умовах неповної зайнятості, договори «з нульовим балансом робочого часу»). Флексибілізація призвела до зміни концепції «стандартних трудових правовідносин», у результаті чого з'явилися «нестандартні (атипові) трудові правовідносини».

Гнучкість трудових відносин слід розглядати на двох рівнях регулювання таких відносин, тобто регулювання у нормативному порядку та договірному порядку. У першому випадку задіяний механізм диференціації правового регулювання трудових відносин. Він включає нормативні правові акти про працю, локальні нормативні акти, нормативні умови колективних договорів і угод, що встановлюють особливості правового регулювання нестандартних форм зайнятості. У другому випадку – механізм договірної індивідуалізації умов праці на рівні індивідуальних трудових договорів. Однак посилення гнучкості (диференціації та індивідуалізації) в правовому регулюванні трудових відносин

повинно поєднуватися з забезпеченням трудових прав працівника [1, с. 29, 30].

На Заході необхідність посилення гнучкості державно-правового регулювання ринку праці розглядається в останні десятиліття як імператив, викликаний об'єктивними вимогами сучасної розвиненої економіки. Від здатності сучасного трудового права мати необхідну гнучкість в значній мірі залежить його виживання як необхідного і важливого для суспільства соціального інституту.

У науковій юридичній літературі виокремлюють три моделі гнучкості: 1) індивідуальна гнучкість, яка ґрунтується на індивідуальних відносинах працівника і роботодавця (Великобританія, Ірландія); 2) встановлена державою гнучкість, коли законодавцеві відводиться досить важлива роль у правовій регламентації нетипової зайнятості (Франція, Іспанія, Фінляндія). До цієї моделі тяжіє Україна; 3) договірна гнучкість, при якій важливу роль грають колективні переговори і угоди (Данія, Нідерланди, Німеччина) [1, с.42].

У кожному прояві гнучкого регулювання трудових відносин динаміка, відступ від регламентації стандартної (типової) зайнятості повинні поєднуватися з гарантіями прав працівника, стабільністю трудового правовідношення. У кожному сегменті ринку праці глибина гнучкості має бути порівняна з правовими гарантіями. Поняття стабільності трудового правовідношення багато в чому пов'язується з гарантованістю трудових прав працівника, заборонаю погіршувати становище працівника в порівнянні з державними стандартами трудових прав та рівнем міжнародно-правових стандартів трудових прав. Поряд з гарантованістю, захистом трудових прав працівника соціальне призначення сучасного трудового права багато в чому зорієнтоване на справедливе узгодження прав і законних інтересів сторін трудового договору [2, с. 146-147].

При цьому посилення гнучкості не повинно являти собою повернення до суто ринкових механізмів, оскільки це буде означати «підміну трудового права нормами цивільного права» і повну втрату стабільного становища працівника. Гнучкість не є повною відмовою від регулювання, а встановлює використання

нових форм і методів регулювання. При цьому посилення гнучкості з окремих питань має супроводжуватися посиленням регулювання в інших сферах, таких як заборона дискримінації в трудових відносинах, регламентація праці осіб, які працюють на небезпечних виробництвах, захист персональних даних працівника тощо. Прагнення до більшої гнучкості, обумовлене необхідністю постійно пристосовуватися до різноманітних ситуацій, призводить до зміни змісту трудового договору [3, с. 60].

На підставі вищевикладеного можемо констатувати, що гнучкість правового регулювання трудових відносин здійснюється за допомогою укладення атипових договорів, таких як трудовий договір на умовах неповного робочого часу, договір з працівниками агентств тимчасової зайнятості, самозайнятими, надомними працівниками, дистанційними працівниками та ін. Загальні межі гнучкості трудового правовідношення впливають із соціального призначення трудового права. Розширення прав роботодавця у встановленні договірних умов повинне компенсуватися посиленій гарантій прав працівника. Баланс прав і законних інтересів сторін трудових правовідносин є необхідною умовою їх гармонізації в соціальній правовій державі. Спеціальні межі гнучкості трудового договору пов'язані з мінімальним рівнем основних трудових прав працівника, який гарантований державою (мінімальний розмір заробітної плати, максимальна тривалість робочого часу, тривалість відпустки тощо).

Література:

1. Лушников А. М., Лушнікова М. В. Трудовые права в XXI веке: современное состояние и тенденции развития: моногр. Москва: Проспект, 2016. 215 с.
2. Величко Л. Ю. Сфера дії трудового права України в умовах євроінтеграції: актуальні проблеми теорії та практики: моногр. Харків: Константа, 2018. 392 с.
3. Лушников А. М. Юридическая конструкция «гибкобильности» трудовых отношений: нетипичные трудовые правоотношения. Вестник трудового права и права социального обеспечения. Вып. 6: Юридические конструкции в трудовом праве и праве социального обеспечения / под ред. А. М. Лушниковой, М. В. Лушниковой; Яросл. гос. ун-т. им. П. Г. Демидова. Ярославль: ЯрГУ, 2012. С. 56–67.

Скакун С.О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
аспірантка кафедри трудового права

ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ ГРОМАДЯНАМИ ІЗ ЧИСЛА МОЛОДІ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Правовідносини стажування визнаються на сьогодні динамічним явищем, яке поширюється достатньо стрімко та є надзвичайно актуальним, а також підтримується переважною більшістю органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями щодо проведення стажування для залучення молодих та мотивованих спеціалістів до роботи на державній службі, в органах місцевого самоврядування тощо, ознайомлення їх зі специфікою діяльності вказаних органів, формування на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих в результаті теоретичної підготовки, а також для набуття ними практичного досвіду роботи на вищезазначених місцях.

Попри всю багатоманітність законодавчих актів, що присвячені процедурі проходження стажування, варто наголосити на тому, що величезна кількість їх стосуються проходження його в сфері державної служби, тобто публічної, професійної, політично неупередженої діяльності, метою якої є активізація та ознайомлення молоді, яка не перебуває на посадах державної служби, із функціонуванням державної служби, набуття досвіду роботи, що сприятиме професійному зростанню й успішній суспільно-політичній діяльності молоді.

Так, відповідно до частини дев'ятої статті 48 Закону України «Про державну службу» [1, с.28] наказом Міністерства юстиції України від 22.07.2016 року №2253/5 затверджено Порядок стажування громадян із числа молоді в апараті Міністерства юстиції України[2, с.105].

Відповідно до цього Порядку громадяни України віком до 35 років, які є студентами третього і вище курсів закладів вищої освіти за спеціальностями галузей знань «Право» та/або «Міжнародні відносини» чи отримали вищу освіту за спеціальностями галузей знань «Право» та/або «Міжнародні відносини» та не перебувають на посадах

державної служби можуть за власним бажанням пройти стажування в апараті Міністерства юстиції України, яке здійснюється строком до шести місяців.

Стажування молоді проводиться у вільний від навчання (роботи) час у межах робочого часу працівників апарату Міністерства юстиції України.

На даний період в апараті Міністерства юстиції України за стажистом закріплюється керівник стажування з переліку керівників структурних підрозділів апарату Міністерства.

Зміст стажування визначається індивідуальним планом, що затверджується його керівником.

Керівник стажування складає та затверджує індивідуальний план роботи; забезпечує умови, необхідні для проходження стажування; забезпечує стажисту можливість ознайомлення з організацією роботи структурного підрозділу – бази стажування; залучає стажиста до діяльності структурного підрозділу, підготовки проектів службових документів (крім документів, які містять інформацію з обмеженим доступом).

Стажист зобов'язаний у повному обсязі та своєчасно виконувати завдання, передбачені індивідуальним планом стажування, вказівки та доручення керівника стажування; зобов'язаний дотримуватись етики та культури поведінки; може брати участь у роботі структурного підрозділу – бази стажування та бути присутнім на нарадах такого структурного підрозділу, готувати проекти документів.

Керівник стажування після закінчення терміну практичної підготовки на прохання стажиста складає, підписує та видає йому довідку або характеристику, яка містить стислу інформацію про результати стажування.

Стажист після закінчення стажування складає стислий звіт про стажування та засвідчує його своїм підписом.

Указане стажування нагадує певною мірою учнівський договір, відомий науці задовго до появи першого кодифікованого акту, який почав регулювати трудові відносини. Так, змістом даних правовідносин є навчання, поєднане з працею в певній організації. Термін цього стажування не може перевищувати шести місяців, що вказує на тривалий характер існування цих правовідносин. До того ж за стажистом закріплюється керівник, який є відповідальним за

виконання індивідуального плану самого стажиста. Стажист у свою чергу має проходити стажування в межах робочого часу державного органу та виконувати завдання, передбачені його індивідуальним планом особисто і не має права передоручити його виконання іншій особі, що вказує на особистий характер цих правовідносин. Проте Міністерство юстиції України не несе зобов'язань щодо відшкодування молоді, яка проходить стажування в апараті Міністерства юстиції України, витрат на проїзд до місця стажування й назад, добових за час перебування в дорозі та найм житла тощо. Також у вищезазначеному нормативно-правовому акті не визначено питання щодо оплати вказаної діяльності молоді, що свідчить про відсутність однієї зі специфічних ознак трудових правовідносин. Із змісту наказу Міністерства юстиції України від 22.07.2016 року № 2253/5 виходить, що процедура стажування є безоплатною для стажиста, а отже, відсутні майново-вартісні відносини, що дозволяють зробити висновок про конституційно-правову природу цих правовідносин.

Отже сфера дії (регулювання) цих правовідносин не входить до предмету трудового права та не може регулюватися трудовим законодавством України, оскільки не передбачає в зазначених правовідносинах одну специфічну ознаку трудових правовідносин – наявність оплати.

Література:

1. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. *Офіційний вісник України*. 2016. № 3. (С. 28).
2. Порядок стажування громадян з числа молоді в апараті Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2016 року № 2253/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 2. (С. 105).

**Похил О.М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
здобувач кафедри конституційного права України**

**ПИТАННЯ МОНОПОЛІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ
У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ**

Після конституційної реформи щодо правосуддя 2016 року [1] роль адвокатури у механізмі захисту прав людини була суттєво посилена внаслідок запровадження так званої «монополії адвокатури». Так, відповідно до ч. 4 ст. 131-2 Конституції України виключно

адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Попри існування певних виключень (ч. 5 ст. 131-2 Основного Закону) та поступового впровадження конституційної реформи у цій частині (п. 11 ч. 16-1 Перехідних положень Конституції України), вона фактично призводить до монополізації функцій представництва та захисту від кримінального обвинувачення.

У науковому середовищі вказані зміни активно обговорювалися та досліджувалися. Окремі науковці позитивно ставляться до монополії адвокатури, а одними з ключових аргументів на користь її впровадження наводять наближення до європейського простору та підвищення якості адвокатських послуг [2, с. 151] [3, с. 191]. Однак в контексті здійснення прав на захист своїх прав ми не можемо однозначно підтримати вказані зміни.

Попри те, що право на правову допомогу, закріплене у ст. 59 Конституції України, було замінено на право на професійну правничу допомогу, варто згадати висновки Конституційного Суду України (далі – КСУ) у справі про право вільного вибору захисника [4]. КСУ зазначив, що допуск приватно практикуючого юриста, який займається наданням правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, як захисника ніяк не порушує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист.

Окрім цього, важливим є зауваження (юридична позиція) КСУ, що закріплення лише за адвокатами права на здійснення захисту підозрюваного, обвинуваченого і підсудного від обвинувачення та надання юридичної допомоги особам, які притягаються до адміністративної відповідальності, не сприяє конкуренції щодо надання кваліфікованої правової допомоги у цих сферах і підвищенню кваліфікації фахівців у галузі права. По суті представництво та захист є юридичними послугами, за які клієнт сплачує кошти (окрім випадків, коли особа має право на безоплатну вторинну правову допомогу, відповідно до ст. 14 закону України «Про безоплатну правову допомогу»).

У 2018-2019 роках ради адвокатів областей почали затверджувати рекомендовані мінімальні ставки адвокатського гонорару. Так, відповідно до рішення № 17 розширеного засідання Ради адвокатів Харківської області від 21.03.2018 за складання

позовної заяви по ГПК України рекомендують вимагати від 4000 грн., за участь у судовому розгляді справи – від 16000 грн., складання апеляційної скарги – від 6000 грн., участь в апеляційному розгляді справи – від 6000 грн. Передбачається гонорар за прийняття рішення на користь клієнта, оплата за консультації, супровід виконавчого провадження тощо [5].

В даному випадку ми не ставимо за мету аналіз реальної або оптимальної (з огляду на соціально-економічні умови нашої держави) вартості послуг адвоката, а лише хочемо акцентувати увагу на тому, що така вартість повинна формуватися в ринкових умовах. Одночасно може поставати й інша проблема, – громадянин, спір якого не підпадає під визначені законом виключення (наприклад, він не є малозначним, а громадянин не має права на безоплатну правову допомогу), залишається перед вибором – захищати себе самостійно або сплачувати визначену винагороду адвокату. Так як Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (ст. 157 Основного Закону) нам важко погодитися з позитивним висновком Конституційного Суду України від 20.01.2016 № 1-в/2016 щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 [6].

У цьому контексті ми підтримує позиції суддів Конституційного Суду України С.В. Саса [7], І.Д. Сліденка [8] та М.М. Гульгая [9], що запровадження монополії на представництво інтересів особи в суді виключно адвокатами спрямоване на обмеження конституційного права особи на вільний вибір захисника своїх прав. У ситуації коли держава виконує свій позитивний обов'язок по забезпеченню прав на безоплатну правову допомогу вона дійсно може покладатися на інститут адвокатури. Однак персональний вибір представника чи захисника є правом особи і ніхто до запровадження конституційної реформи не обмежував особу у можливості користуватись послугами саме адвоката.

Аргументи щодо професіоналізації адвокатури виглядають досить абстрактними, бо, як правило, не супроводжуються роз'ясненнями та методологією щодо вимірювання рівня «професіоналізації», а також реальними дослідженнями, що

підтверджували його підвищення при запровадженні адвокатської монополії. Окрім того, вони видаються сумнівними ще з трьох причин.

По-перше, ніхто не може особі заборонити здійснювати представництво та захист себе самостійно, навіть якщо така особа не є адвокатом.

По-друге, прийнятим у 2012 році КПК України передбачається розгляд справи судом присяжних, у разі здійснення кримінального провадження щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі. У 2017 році у ЦПК України було передбачено розгляд деяких справ окремого провадження (обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, усиновлення та ін.) судом присяжних. Тому, на нашу думку, теза щодо професіоналізації захисту адвокатами дещо дисонує з інститутом присяжних, які виступатимуть арбітрами у конкретних справах та не є професійними юристами або не мають юридичної освіти взагалі.

По-третє, питання професіоналізації представництва принаймні у приватно-правових спорах (наприклад, цивільно-правових) це справа конкретної особи. За умови відсутності публічно інтересу будь-який сенс нав'язування особі конкретного сегменту юристів для здійснення представництва виглядає втручанням у приватне життя.

До того ж, юридичні послуги також є «послугами», тому вони повинні діяти в умовах ринкової економіки, послугуватися її законами. Відповідно, здійснення професійної економічної діяльності юристом (клас 69.10 «Діяльність у сфері права» класифікації видів економічної діяльності) є формою здійснення права на підприємницьку діяльність (ст. 42 Конституції України) та права на працю (ст. 43 Конституції України). Тому встановлення «монополії» на здійснення відповідних форм професійної діяльності може розглядатись як обмеження зазначених прав, а також порушення заборони неправомірного обмеження конкуренції (ч. 3 ст. 42 Конституції України).

Варто зауважити, що Президентом України було ініційовано законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013 від 29.08.2019), яким передбачається викладення ст. 131-2 Основного Закону у новій

редакції. Зокрема, пропонується скасувати положення щодо виключного представництва іншої особи в суді, залишивши монополію адвокатури лише на здійснення захисту особи від кримінального обвинувачення. Щодо зазначеного законопроекту Конституційним Судом України було надано висновок від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019, яким законопроект визнано таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Ми вбачаємо за доцільне прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013 від 29.08.2019). Питання ж захисту від кримінального обвинувачення має свою специфіку та яскраво виражений публічний інтерес, а також вступає не лише формою реалізації права, закріпленого ч. 6 ст. 55 Основного Закону, а й гарантією, встановленою ч. 2 ст. 63 – підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
2. Шашевська І. В. Капліна Г. А. Запровадження адвокатської монополії в Україні: за чи проти. Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів ; м. Северодонецьк, 13-14 квітня 2017 р. / за ред. проф. Розовського Б. Г. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 145-152.
3. Шевелюк Л. Вплив конституційно-правової реформи в Україні на адвокатуру. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 189-192.
4. Рішення Конституційного Суду України (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 № 13-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00#Text>
5. Рекомендовані ставки адвокатського гонорару, - Рада адвокатів Харківської області. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/rekomendovani-stavki-advokatskogo-gonoraru--rada-advokativ-harkivskoyi-oblasti.html>
6. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 20.01.2016 № 1-в/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-16#Text>
7. Окрема думка судді Конституційного Суду України Саса С. В. стосовно Висновку Конституційного Суду України від 27.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nk01d710-16#Text>
8. Окрема думка судді Конституційного Суду України Сліденка І. Д. стосовно Висновку Конституційного Суду України від 27.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nd01d710-16#Text>
9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Гульбая М. М. стосовно Висновку Конституційного Суду України від 27.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ni01d710-16#Text>

З М І С Т

Соляник К.Є.	3
МУНІЦИПАЛЬНА РЕФОРМА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ	
Мохончук Б.С.	5
ВІД УНІФІКАЦІЇ ДО ПРАВОВОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕДВИБОРНОЇ АГІТАЦІЇ	
Муртішева А.О.	9
РЕФОРМУВАННЯ БАЗОВОГО РІВНЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
Макаров М.В.	12
ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ВИДИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	
Анісімов К.Г.	15
КЛАСИФІКАЦІЯ ОБГОРТКОВИХ ЛЦЕНЗІЙНИХ ДОГОВОРІВ	
Вишневська І.А.	19
ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
Капліна В.А.	23
ПРОЦЕДУРА НАВЕАС CORPUS ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	
Кутнякова А.Г.	25
ЕВТАНАЗІЯ – ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	
Рижкова Ю.А.	28
СКАСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОСТОВІРНЕ ДЕКЛАРУВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДОТРИМАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
Cynthia Jade Makory	31
A CONTEXTUALISED KENYAN DILEMMA: THE COMPLICATED AGE OF COVID-19 AND WHAT IT MEANS FOR DATA PROTECTION	

<i>Justinas Žilinskas</i>	35
NON-PROTECTED GROUPS WITHIN PROTECTED GROUPS: A NEW VIEW TO THE GENOCIDE IN DRĒLINGAS V. LITHUANIA (ECHR) CASE	
<i>Jessica Korli Restiana</i>	38
A HISTORICAL OVERVIEW OF THE LEGAL DEVELOPMENTS OF THE REPUBLIC OF INDONESIA'S CONSTITUTION	
<i>Shannon Suryaatmadja</i>	47
THE ROLE OF REMOTE SENSING REGULATION FOR AGRICULTURE SUSTAINABILITY: OVERVIEW OF INDONESIA'S EXPERIENCE	
<i>Valančius Tadas</i>	52
CODE OF NATIONAL JUDICIAL SYSTEM: DECISION CONTROL	
<i>Edgaras Markevičius</i>	55
EFFICIENCY OF CRIMINAL INTELLIGENCE MEASURES IN THE CONTEXT OF PRIVACY	
<i>Ieva Deviatnikovaitė</i>	60
NATIONAL ADMINISTRATIVE LAW IN THE LIGHT OF THE EU LAW	
<i>Аюпова Е.Р.</i>	63
ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
<i>Бабич А.О.</i>	66
МІСЦЕ НЕОБЕРЕЖНОГО СПІВЗАПОДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	
<i>Баранчук В.В.</i>	69
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ 3D СКАНЕРІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	
<i>Бутенко М.О.</i>	73
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОКАЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ	

Веселий В.С.	77
ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
Вінниченко В.А.	80
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ	
Галиакбарова Г.Г.	83
ДИСТАНЦІОННЕ ВИЩЕ ОБОРАЗОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: РЕАЛІИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	
Гольєва Н.К.	88
ЗМІСТОВНА ТА СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННОГО ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	
Григоренко А.О.	91
ВИКОРИСТАННЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЯК МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ РІЗНИХ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Гузе К.А.	94
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПРОКУРОРА ПРИ ЗВЕРНЕННІ ДО СУДУ В ІНТЕРЕСАХ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ	
Давиденко П.О.	98
ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	
Демиденко А.Л.	101
ФОРМИ УЧАСТІ НЕУРЯДОВИХ ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАКОНОДАВЧОМУ ПРОЦЕСІ	
Демчук П.В.	104
ПУБЛІЧНЕ ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТІВ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ ЯК ГАРАНТІЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	

Зуєв В.В.	108
ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	
Казак Р.А.	111
ПЕРШИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ “ЗЕЛЕНОГО РУХУ” В СРСР: СТАНОВЛЕННЯ ТА ДОСЯГНЕННЯ У ПРАВОВІЙ ПЛОЩИНІ	
Карвацький А.М.	114
ПОЧАТОК ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	
Карнаух Б.П.	118
ПРЕДМЕТ І ТЯГАР ДОКАЗУВАННЯ У ДЕЛІКТНІЙ СПРАВІ	
Керолян А.А.	121
БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ’ЄКТ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЮ ЗБОРІВ, МІТИНГІВ, ПОХОДІВ І ДЕМОНСТРАЦІЙ (ст.340 КК УКРАЇНИ)	
Коч Е.В.	123
РОЛЬ АРБИТРАБЕЛЬНОСТИ И ПУБЛИЧНОГО ПОРЯДКА ДЛЯ ПРИЗНАНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ АРБИТРАЖНЫХ РЕШЕНИЙ	
Криворучко Д.В.	127
ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ» У ПРЕЦЕДЕНТНІЙ ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
Кулик К.Д.	129
ДО ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ	
Лозо О.В.	131
ПРАВОВА ОХОРОНА ЛАНДШАФТІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА	

Лукань М.О. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ЄС	135
Мазалова А.О. ЩОДО НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО	138
Маслова О.О. ФОРМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ	141
Меркулова Н.А. ПРАКТИКА ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕСПЛАТУ ЩОРІЧНИХ ВНЕСКІВ	145
Мехеда В.Д. ВІЙСЬКОВА КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ПРАВНИЧА НАУКА ТА НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА	147
Онїщенко О.Ю. ВДОСКОНАЛЕННЯ ФАУНІСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯК ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ ЧИННИКІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДИКОЇ ФАУНИ	150
Перцель К.С. ЗВЕРНЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ	153
Петришина М.О. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМИ	157
Плетньова Т.Р. ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ СПРОМОЖНОСТІ СЛУЖБ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ	160

Полякова Л.Г.	162
ПРИНЦИПИ ГОСУДАРСТВЕННОГО КОНТРОЛЯ И ИХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	
Прудникова Т.А.	165
ЭВОЛЮЦИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ	
Розумовський О.С.	169
ЩОДО АНАЛІЗУ КРИТЕРІЇВ ПРИЙНЯТНОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАЯВ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
Романюк П.В.	172
ДО ПИТАННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ З ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ	
Сергієнко А.А.	177
СТАРОСТА ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК ВИБОРНА ПОСАДОВА ОСОБА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
Скобелев В.П.	179
ЗАЩИТА ГОССЕКРЕТОВ И ОГРАНИЧЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПРАВ УЧАСТНИКОВ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА: СОБЛЮДЕН ЛИ БАЛАНС?	
Сметаніна Н.В.	183
ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ПРО ШКОДУ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 2020 РОЦІ	
Телліс С.О.	185
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	
Третьяк А.В.	188
СТАЛІЙ РОЗВИТОК ТА ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР	

Третьякова Ж.В.	192
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	
Трофімова К.П.	195
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СФЕРИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Туліна Е.Є.	198
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНТРОДУКЦІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
Уразова Г.О.	201
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НЕГАТИВНИМ ЗМІСТОМ	
Філіпенко В.Р.	204
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ, В ЗАКОНОДАВСТВІ ДЕРЖАВ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї	
Філіпський Д.П.	208
ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ІНСТИТУТ ОБМЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	
Халілова А.Г.	211
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАУКОЮ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ	
Ховратова С.Н.	213
БРАЧНИЙ ДОГОВОР КАК ОСНОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ЗАКОННОГО РЕЖИМА ИМУЩЕСТВА СУПРУГОВ	
Цувіна Т.А.	217
ВИТОКИ ІДЕЇ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПРАЦЯХ ПЛАТОНА ТА АРИСТОТЕЛЯ	
Чиркін А.С.	220
АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ	

Чуприна Ю.А.	224
ЩОДО ТРАЄКТОРІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ	
Шаренко С.Л.	226
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ КЛОПОТАНЬ, ВИРШЕННЯ ЯКИХ ВІДНЕСЕНО ДО КОМПЕТЕНЦІЇ СЛІДЧОГО СУДДІ	
Штефан В.С.	230
НОВИЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	
Якушина О.С.	233
ПРАВО НА ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ	
Янишен В.П., Повх А.О.	236
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗА ДОГОВОРОМ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ	
Гребенюк В.В.	240
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ	
Янушкевич О.І.	242
ЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ ПРИ ВИКОНАННІ ДЕРЖАВНИХ АБО ГРОМАДСЬКИХ ОБОВ'ЯЗКІВ	
Raimondas Ališauskas	245
SECURITY EXCEPTIONS IN THE WTO LAW	
Андріяшевський А.Г.	247
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ЮРИСТА	
Аганіна А.О.	250
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ	
Аксьоненко В.В.	253
УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ: СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ	
Алфимов А.С.	256
МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ З УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ	

<i>Альонішко С.І.</i>	259
ОПЛАТА ПРАЦІ ТА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	
<i>Асмоловская К.В.</i>	261
ПРОБЛЕМА СОБЛЮДЕННЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ	
<i>Байєр К.В.</i>	264
ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ В УКРАЇНІ	
<i>Баула М.В.</i>	267
МЕТОДОЛОГІЯ ПРИВАТНОГО І ПУБЛІЧНОГО В ПРАВІ	
<i>Березяк В.М.</i>	270
МІСЦЕВІ ВИБОРИ ЗА ЗМІНАМИ ДО ВИБОРЧОГО КОДЕКСУ 2020	
<i>Бичківська М.Ю.</i>	272
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ	
<i>Білич Д.І.</i>	275
ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ	
<i>Білогубова В.В.</i>	279
ЩОДО ПИТАННЯ БУЛІНГУ ЯК ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	
<i>Більченко А.Г.</i>	281
ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	
<i>Біньковська Ю.І.</i>	285
ЩОДО СУТНОСТІ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
<i>Бровко М.Д.</i>	288
ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ «ПРАВ І ВОЛЬНОСТЕЙ» ПИЛИПА ОРЛИКА ТА ПОРІВНЯННЯ З СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ КОНСТИТУЦІЄЮ	
<i>Білогубова В.В.</i>	290
СМЕРТНА КАРА І ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОКАРАНЬ	

Ванджурак М.М.	293
КАРАНТИННІ НОВЕЛИ: ВПЛИВ НА ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО	
Васютін В.О.	296
ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА У МІСТАХ ІЗ МАГДЕБУРЬКИМ ПРАВОМ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ В ХІV-ХVІІІ СТОЛІТТЯХ	
Верблюдова М.А.	299
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ТА ОСНОВИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Волосовець О.С.	301
ПИТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО КУРСУ УКРАЇНИ	
Габдінова К.Р.	304
ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА ПРИКЛАДІ РІШЕННЯ ЄСПЛ «ШВИДКА ПРОТИ УКРАЇНИ»	
Гайдо О.В.	307
ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ (ПЕРЕБУВАННЯ) БОРЖНИКА – ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗ СТАТУСУ ПІДПРИЄМЦЯ В НАКАЗНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	
Гайтан К.В.	311
АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ЯК РІЗНОВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ	
Гладишченко С.С.	313
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
Головащенко Д.С.	315
МУНІЦИПАЛЬНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Голубцова К.В.	317
ЗАБОРОНА ВИКОРИСТАННЯ ТВАРИН У ЦИРКАХ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
Гончар В.О.	321
ІЄРАРХІЧНІСТЬ АКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	

Грасберг І.О.	323
БОЛОТА ЯК ОБ'ЄКТ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
Гудзенко Ю.О.	326
ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	
Дрозд О.В.	329
ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ КОМІТЕТІВ	
Жидко Т.Р.	332
УКРАЇНА В УМОВАХ КОМУНІСТИЧНОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ (кін. 20-х – 30-ті рр.)	
Житинський О.В.	334
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ У КРИМУ В 1990-Х РОКАХ (З НАГОДИ 30-РІЧЧЯ ВІДНОВЛЕННЯ КРИМСЬКОЇ АВТОНОМІЇ)	
Жук П.В.	337
СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ІНТЕРПОЛУ	
Жура В.А.	341
ПРОПОРЦІЙНА ВИБОРЧА СИСТЕМА: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	
Іванов С.С.	343
ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ РОЗПОДІЛУ ВЛАД	
Іванюра І.С.	347
ЩОДО ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ	
Іноземцев М.Д.	349
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ	
Казарян В.М.	351
СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У 1648-1654 РР	

Калібова О.Ч.	354
ПРОБЛЕМА ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ	
Канюк М.Т.	356
ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	
Карачевцева К.Д.	359
ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРАВА НА ЗАБУТТЯ	
Карпова С.В.	362
ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЙМАНЦІВ В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ	
Кафлюк А.І.	365
ЧИ ПЕРЕСТАНЕ ШЛЮБ БУТИ ПРОБЛЕМОЮ У СУЧАСНОМУ СВІТІ?	
Килимник О.С.	367
ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АРКТИКИ	
Климович А.А.	369
МЕЖДУНАРОДНОЕ УСЫНОВЛЕНИЕ	
Клюєва О.С.	373
ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ЗМІСТ, СКЛАДОВІ	
Ковальова Ю.В.	377
ЧИ ПОТРІБНА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ?	
Коверда М.К.	380
УКРАЇНСЬКІ ЕТНІЧНІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ РУМУНІЇ	
Козлова П.Г.	381
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Коледич О.А.	383
НЕЗАКОННАЯ МИГРАЦИЯ КАК НЕГАТИВНОЕ СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЕ ЯВЛЕНИЕ	
Колісник Ю.Ю.	386
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ	

Конобрицька М.А.	389
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЖЕРЕЛ ПРАВА УКРАЇНИ	
Корнесюк М.В.	393
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
Корнієнко В.О.	395
ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	
Костюк Д.І.	398
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ДІЯЛЬНОСТІ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
Кочолодзян М.С.	400
ЧИ ПОРУШУЄ ЗАБОРОНА АБОРТІВ У ПОЛЬЩІ ПРАВА ЛЮДИНИ?	
Кравчук А.С.	403
ПОНЯТТЯ «ПРИХОВАНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ» ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	
Кумуржі К.О.	407
РОЛЬ ДЕПУТАТСЬКИХ ФРАКЦІЙ (ГРУП) У ПРОЦЕСІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	
Кушнір Я.О.	409
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ У КОНТЕКСТІ СТАТТІ 332-1 КК УКРАЇНИ	
Корнієнко В.О.	413
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ	
Лаворенко С.Ю.	415
СОВРЕМЕННЫЕ ЕВРОПЕЙСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ (НА ПРИМЕРЕ ГЕРМАНИИ)	
Лободюк Г.І.	419
КОНСТИТУЦІЯ – РЕЗУЛЬТАТ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ	

Лучинець Ю.В.	422
АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	
Мазоренко М.В.	424
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗИТКУ АГРАРНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РОЗРІЗІ НАЛАГОДЖЕННЯ ЕКСПОРТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ З УКРАЇНИ ДО ЄС	
Мамошко А.В.	427
ПРИНЦИП УНИВЕРСАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ	
Мартиненко К.В.	430
ЧИ ОХОПЛЮЄ ПРАВО НА ЖИТТЯ ПРАВО НА «ЛЕГКУ СМЕРТЬ»?	
Марценюк В.В.	433
ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ В КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРІ	
Мирик М.М.	437
ЄВРОПЕЙСЬКА ЗЕЛЕНА УГОДА ЯК НОВІТНЯ СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ ЄС: ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	
Мироненко В.О.	439
ПРИЧИНИ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	
Мірошник О.Ю.	440
ПРАВО НА ЗМІНУ СТАТІ: ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	
Млієвський А.Ю.	444
ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	
Насв В.С.	446
ПРОБЛЕМИ ПРАВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ	

Наконечна Д.О.	449
КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ ВТЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	
Нижник Н.О.	451
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК	
Носенко А.В.	453
ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ГРОМАДЯН ДО ІНФОРМАЦІЇ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
Орлова Д.О.	457
ВИНИКНЕННЯ І ПОШИРЕННЯ МАГДЕБУРЗЬКОГО ПРАВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ	
Осадча А.С.	459
«ХОЛОДНА ВІЙНА»	
Осьмірко І.Р.	461
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ МОВНИХ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН	
Пасько К.М.	464
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З МЕДИЧНИМИ ВІДХОДАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	
Плаксій К.А.	467
ПРОБЛЕМИ ЛІСОВИХ ПОЖЕЖ В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	
Плотникова А.С.	471
ПРОФЕСІЙНА КРИТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ РОБОТИ	
Полянський Б.В.	474
ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	
Попп З.А.	475
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ	
Потапенко Л.А.	478
ДЖЕРЕЛА ПРАВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ	

Прищепя К.В.	481
РОЛЬ ПРАКТИКИ ЄСПЛ У ВИРШЕННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ	
Процюк К.О.	485
РУСЬКА ПРАВДА	
Пушкова В.О.	488
ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ НАБУТТЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	
Ральченко Е.І.	491
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
Репрінцева В.Г.	494
ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ ІНОЗЕМЦІВ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОГО В'ЇЗДУ В КРАЇНУ	
Рудика В.Я.	497
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	
Садовская В.В.	500
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ	
Семеняка В.В.	503
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДИКОЇ ФАУНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Сербіна Д.А.	507
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ТРУДОВЕ ПРАВО	
Сологуб А.О.	509
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ БЕЗРОБІТТЯ СЕРЕД МОЛОДІ В УКРАЇНІ	
Сорока Є.Є.	513
РОЗВИТОК УКРАЇНИ В ДОБУ «ВІДЛИГИ» (1953-1964 pp.)	

Степанюк К.І. ЕЛЕКТРОННІ РОБОЧІ МІСЦЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	515
Сухоруков І.Я. ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ УРЯДУ ВЕНЕСУЕЛИ	517
Текєджанова К.Б. АВІАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В АСПЕКТІ ДОГОВОРУ ПРО АСОЦІАЦІЮ	519
Товстик А.О. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	522
Трубчанінова А.С. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ДОПОМІЖНИХ СТРУКТУР ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ	524
Тютюнник В.О. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	527
Філіпченко К.Ш. ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА НАДОМНОЇ РОБОТИ	529
Фоміна С.В. МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПРО ПРАЦЮ	531
Хайрулліна Д.І. ІНСТИТУТ СМЕРТНОЇ КАРИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	533
Харламова Д.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	536
Челпанова А.Г. СИТУАЦІЯ У БІЛОРУСІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА	539
Шановалова К.Р. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ	541

Шарапова В.В.	544
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВОДЖЕННЯ ІЗ КОСМІЧНИМ СМІТТЯМ	
Шарашидзе М.Г.	548
ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ	
Шимбарьов В.О.	550
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ: ЧИННИКИ УСПІХУ	
Шкурська І.С.	553
ЕМАНСИПАЦІЯ ЯК ПІДСТАВА НАБУТТЯ ПОВНОЇ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНИМИ ОСОБАМИ	
Шудріков Д.І.	555
ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ 4- ДЕННОГО РОБОЧОГО ТИЖНЯ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
Юдіна Д.Ю.	558
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ	
Яворський В.О.	561
УНІВЕРСАЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ – ЗНАЧНИЙ КРОК ДО ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	
Ярова А.С.	564
ПРОБЛЕМА ВПРОВАДЖЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	
Ястремская А.Л.	567
ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНЧЕСКИХ ОТРЯДОВ НА ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	
Алеєва А.С.	571
ГЕРМЕНЕВТИКА ЯК МИСТЕЦТВО, ТЕОРІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА ТА ЗАСАДА ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ	

<i>Тамо́жанський О.В.</i>	577
ГНУЧКІСТЬ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ЯК СПОСІБ ОПТИМАЛЬНОГО ПОЄДНАННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОЇ СФЕРИ ЖИТТЯ ПРАЦІВНИКА	
<i>Скакун С.О.</i>	580
ПРОХОДЖЕННЯ СТАЖУВАННЯ ГРОМАДЯНАМИ ІЗ ЧИСЛА МОЛОДІ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>Похил О.М.</i>	582
ПИТАННЯ МОНОПОЛІЗАЦІЇ АДВОКАТУРИ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ	

Юридична осінь 2020

*Збірник тез доповідей та наукових повідомлень
учасників ювілейної XX міжнародної науково-практичної
конференції молодих учених*

23 листопада 2020 р.

За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана

Підписано до друку 21.12.2020 р. Формат 60x90 1/16.
Папір офсетн. Друк – різнографія. Ум. друк. арк. 39
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300 прим. Зам № 08-09/20